T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇEYE VE KAZAKÇAYA AKTARILAN İKİ DİVÂN-I HİKMET ESERİNİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ

DOKTORA TEZİ

Şahida BEYLUR

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Ankara, 2021

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇEYE VE KAZAKÇAYA AKTARILAN İKİ DİVÂN-I HİKMET ESERİNİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ

DOKTORA TEZİ

Şahida BEYLUR

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Funda TOPRAK

Ankara, 2021

ONAY SAYFASI

Şahida BEYLUR tarafından hazırlanan "Türkçeye ve Kazakçaya Aktarılan İki Divân-ı Hikmet Eserinin Karşılaştırmalı İncelemesi" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi	Kurumu	İmza
Prof. Dr. Funda TOPRAK	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Prof. Dr. Musa YILDIZ	Gazi Üniversitesi	
Prof. Dr. Akartürk KARAHAN	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Prof. Dr. Dilek ERGÖNENÇ	Gazi Üniversitesi	

Tez Savunma Tarihi: 14.09.2021

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktora/Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. (14.09.2021)

Şahida Beylur

İTHAF

Hayatımın önemli aşamalarından birisine kapı aralayacağını umduğum bu çalışmamı rahmetli anama ithaf ediyorum.

TEŞEKKÜR

Tez konusunun belirlenmesinden, çalışmanın nihayete ermesine kadar olan bütün süreçlerde teşvik ve yönlendirmesi ve kıymetli katkılarından dolayı danışman hocam Prof. Dr. Funda TOPRAK'a, tez izleme komitesinde ile tez savunma jürimde bulunan Prof. Dr. Musa YILDIZ'a, Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM'a, Prof. Dr. Akartürk KARAHAN'a, Prof. Dr. Dilek ERGÖNENÇ'e ve bu aşamaya gelmemde emekleri bulunan Üniversitemizin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyelerine ve Kazakistan'daki çalışmalarımdaki katkıları ve aynı zamanda karşılaştırma için kullandığım Divân-ı Hikmet çalışmasına yönelik yaptıkları özverili paylaşımlarından dolayı Ahmet Yesevi Üniversitesi Yesevi Araştırma Merkezi Müdürü Prof. Dr. Dosay KENJETAY ve Muhtar Avezov Tarih ve Sanat Enstitüsü öğretim üyesi Doç. Dr. Torali KIDIR'a ve K. MUSTAFAYEVA'ya teşşekkürü bir borç biliyorum. Son olarak da bu süreçte sabırla her zaman yanımda olan ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen eşim Suat BEYLUR'a teşekkür ediyorum.

ÖZET

Türkçeye ve Kazakçaya Aktarılan İki Divân-ı Hikmet Eserinin Karşılaştırmalı İncelemesi

Türkçeye ve Kazakçaya aktarılan iki Divân-ı Hikmet eserinin karşılaştırmalı olarak incelendiği bu çalışmada, kaynak metin baz alınarak iki metinde ortaya çıkan değişmelerin biçim ve anlam bakımından tespit edilmesi amaçlanmıştır. Aktarılan metin karşılaştırmasının yanı sıra Türkiye ve Kazakistan'da Hoca Ahmed Yesevî ve Divân-ı Hikmet üzerine yapılan temel eserler muhteva ve alan açısından incelenmeye çalışılmıştır.

Karşılaştırmalı inceleme yönteminin kullanıldığı çalışmada, birincil kaynak olan Divân-ı Hikmet nüshalarının yanı sıra literatür taraması ile gerek açık kaynaklar üzerinden gerekse arşiv ve kütüphaneler üzerinden Türkiye ve Kazakistan'daki Divân-ı Hikmet ve Ahmed Yesevî hakkında yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Bunun yanında gerek Türkiye'de gerekse Kazakistan'da alanında uzman araştırmacılarla görüşmeler de gerçekleştirilmiştir. Hikmetlerin Türkçeye ve Kazakçaya aktarıldığı iki metnin karşılaştırılmasında, biçim ve anlam açısından ortaya çıkan değişmeler ve farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Yesevî, Aktarma, Divân-ı Hikmet, Hikmetler, Kazak Türkçesi, Türkiye Türkçesi.

ABSTRACT

A Comparative Analysis of Two Intralingual Translation of Divan-ı Hikmet in Turkish Language and Kazakh Language

This study, which examines two intralingual translations of Divân-ı Hikmet in a comparative way, has been prepared to determine the changes at the level of morphem and semantics based on the source thext. In addition to the comparison of intralingual translation of the two texts, main works on Khoja Ahmed Yassawi and Divân-ı Hikmet publised in Turkey and Kazakhstan were examined in terms of content and scope.

In the study, in which the comparative analysis method was used, besides the copies and manuscripts of Divân-ı Hikmet, which is the primary source, in the process of literature review through open sources, archives and libraries, main works on Divân-ı Hikmet and Ahmed Yesevî in Turkey and Kazakhstan were examined. In addition, interviews were held with researchers who are experts in their fields both in Turkey and Kazakhstan. In the comparison of the two texts in which the Hikmah were translated to Turkish and Kazakh languages, the changes and differences that emerged in terms of morphology and semantics were determined.

Keywords: Ahmed Yassawi, Divân-ı Hikmet, Hikmah, Kazakh language, Intralingual translation, Turkish language.

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
İÇİNDEKİLER iii
KISALTMALAR DİZİNİ v
YAZI ÇEVİRİ SİSTEMİ ve İŞARETLER vi
TABLOLAR DİZİNİ vii
1. GİRİŞ 1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 8
2.1. Tasavvuf 8
2.2. Türkistan 9
2.3. Hikmet ve Hikmet Söyleme Geleneği 10
3. HOCA AHMED YESEVİ ve ESERLERİ 12
3.1. Hoca Ahmed Yesevî'nin Hayatı 12
3.2. Hoca Ahmed Yesevî'nin Halifeleri 15
3.3. Hoca Ahmed Yesevî'nin Kabri ve Çilehane 16
3.4. Hoca Ahmed Yesevî'nin Silsilesi 17
3.5. Hoca Ahmed Yesevî'nin Tasavvufi Yönü 19
3.6. Yesevîlik (Yesevîyye) 20
3.7. Hoca Ahmed Yesevî'nin Tesiri 21
3.8. Hoca Ahmed Yesevi'nin Eserleri 22
3.8.1. Dîvân-ı Hikmet 22
3.8.2. Hoca Ahmed Yesevî'nin Diğer Eserleri 29
4. HOCA AHMED YESEVİ ve DİVAN-I HİKMET ÜZERİNE KAZAKİSTAN ve TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALAR 32
4.1. Hoca Ahmed Yesevî ve Dîvân-ı Hikmet Üzerine Yapılan İlk ve Temel Çalışmalar 32
4.2. Hoca Ahmed Yesevî ve Dîvân-ı Hikmet Üzerine Dünya Genelinde Yapılan Çalışmalar 33
4.3. Kazakistan'da Yapılan Çalışmalar 34
4.3.1. Telif Eserler 36
4.3.2. Lisansüstü Tez Çalışmaları 42
4.4. Türkiye'de Yapılan Çalışmalar 46

4.4.1. Telif Eserler 50
4.4.2. Lisansüstü Tez Çalışmaları 65
4.5. Türkiye ve Kazakistan'da Yapılan Çalışmalar Hakkında Değerlendirme 70
5. TÜRKÇEYE VE KAZAKÇAYA AKTARILAN HİKMETLERİN KARŞILAŞTIRILMASI 72
5.1. Türkiye Türkçesine ve Kazak Türkçesine Aktarılan Hikmetlerdeki Biçimsel Değişmelerin Örnekler üzerinden Gösterilmesi 222
5.1.1. Birleşik Fiiller Açısından 222
5.1.2. Edatlar Açısından 233
5.2. Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesine Aktarılan Hikmetlerdeki Anlamsal Değişmelere Örnekler 242
6. SONUÇ 246
7. KAYNAKLAR 250
8. EKLER 258
Ek-1. Divân-ı Hikmet'in Kazakçaya Aktarılan Eserinin Latin Harflerine Transkribe Edilmiş Metni 258
ÖZGEÇMİŞ 410

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Ana Bilim Dalı
Ar.	Arapça
Bkz	Bakınız
BTS	Büyük Türkçe Sözlük
ÇKT.	Çağdaş Kazak Türkçesi
ÇTT.	Çağdaş Türkiye Türkçesi
DH	Divân-ı Hikmet
DHKN	Divân-ı Hikmet Kazan Nüshası
DÖV.	Daha Önce Verilen
Far.	Farsça
KM	Kaynak Metin
KT.	Kazak Türkçesi
Sy.	Sayı
Syf.	Sayfa
T.	Türkçe
TT.	Türkiye Türkçesi
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri

YAZI ÇEVİRİ SİSTEMİ ve İŞARETLER

Kazak Türkçesi Alfabesi	**Ortak Türk Alfabesine Dayalı Yazı Çevrimi**	**Kazak Türkçesi Alfabesi**	**Ortak Türk Alfabesine Dayalı Yazı Çevrimi**
А а	A a	З з	Z z
Ә ә	Ä ä	И и	Iy, iy, i
Б б	B b	Й й	Y y
Ц ц	TS, ts	М м	M m
Ч ч	Ç ç	Н н	N n
Д д	D d	Ң ң	ŋ ŋ
Е е	E e	О о	O o
Ф ф	F f	Ө ө	Ö ö
Г г	G g	П п	P p
Ғ ғ	Ğ ğ	Р р	R r
Һ һ	H h	С с	S s
Х х	Ḥ ḥ	Т т	T t
Ы ы	I ı	У у	W, uw, üw
І і	I i	Ұ ұ	U u
Ж ж	Jj	Ү ү	Ü ü
Ь ь	(′)	Ш ш	Ş ş
К к	K k	Щ щ	ŞŞ şş
Қ қ	Q q	Ю ю	YV yv
Л л	L l	Я я	YA ya

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo-1. Birinci Hikmet……72
Tablo-2. İkinci Hikmet……96
Tablo-3. Üçüncü Hikmet……110
Tablo-4. Dördüncü Hikmet……116
Tablo-5. Beşinci Hikmet……123
Tablo-6. Altıncı Hikmet……134
Tablo-7. Yedinci Hikmet……142
Tablo-8. Sekizinci Hikmet……151
Tablo-9. Dokuzuncu Hikmet……156
Tablo-10. Onuncu Hikmet……160
Tablo-11. Onbirinci Hikmet……166
Tablo-12. Onikinci Hikmet……172
Tablo-13. Onüçüncü Hikmet……185
Tablo-14. Ondördüncü Hikmet……191
Tablo-15. Onbeşinci Hikmet……195
Tablo-16. Onaltıncı Hikmet……198
Tablo-17. Onyedinci Hikmet……205
Tablo-18. Onsekizinci Hikmet……208
Tablo-19. Ondokuzunc Hikmet……212
Tablo-20. Yirminci Hikmet……218

1. GİRİŞ

Binlerce yıllık tarihsel derinliğe sahip olan Türkler, belirli dönemlerde değişik coğrafyalarda çeşitli inanç ve dinlerle temas etmiş ve dönemsel olarak bunlardan bir kısmını da benimsemişlerdir (Kutlu, 2012). Bunlardan yaygın olarak görülen din ve inançları, Budizm, Maniheizm, Zerdüştilik, Musevilik, Hristiyanlık ve İslâmiyet olarak belirtebiliriz. Bununla birlikte Türklerin İslâm öncesi inanç ve inanışlarına dair çeşitli görüşler bulunduğunu belirtmek gerekir. Kafesoğlu'na göre Gök Tanrı inancına sahip olan Türkler, tarihte tek tanrı inancını benimseyen en eski milletlerden birisidir. Ölümün, bedenen olduğuna, inanılan Gök Tanrı İnancında ruhun ölümsüz olduğuna ve bu inanç doğrultusunda iyi ve kötü amellerin öte âlemde hesaba çekileceğine inanılırdı (Kafesoğlu, 1980: 35-60; Barthold, 2013:10).

Göktürk Kağanlığı dönemine denk gelen Türklerin gruplar halinde Müslüman olmalarında Arapların bölgeye yönelik askeri hareketlerinin etkisi olmuştur. İlk temaslar her ne kadar Emeviler döneminde Buhara'nın Araplar tarafından fethedilmesine rastlasa da (Kurt, 2012: 255). Türklerin, kitleler halinde İslâmiyeti kabul etmesi Abbasiler döneminde olmuştur. Bu dönemde Abbasiler ile Çinliler arasında 751 yılında Talas'ta yaşanan Talas Meydan Muharabesi'nde Karlukların Abbasi ordusunun yanında savaşması savaşın sonucunu Müslümanlar lehine değiştirmiştir (Yazıcı, 1992: 14-16). Talas Savaşı'ndan sonra Türklerle Müslüman Araplar arasındaki ilişkiler gelişmiş ve dolayısıyla da Türklerin İslâmlaşma süreci hız kazanmıştır. Orta Asya'daki ilk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılar döneminde ise İslâm, Türklerin yaşadığı diğer boy ve topluluklara genişlemiştir (Karahan, 2014: 13-28).

Ancak, belirtilmesi gerekir ki günümüzde Orta Asya'nın içinde olduğu Türk yurtlarındaki halklar tarafından İslâm'ın benimsenmesinde ve yayılmasında tasavvufi akımların büyük etkisi olmuştur (Altunkaya, 2016: 1-16). Tasavvuf düşüncesinde Hasan Basri'nin (MS 641) ilk sufi olduğu, ondan sonra ise 9 ila 12. yüzyıl arasında Bayezid Bistami, Cüneyd-el Bağdadi, Gazzali ve Yusuf el-Hamedani gibi âlimlerin tasavvuf erbabından sayıldığı bilinmektedir. Hamedani'nin talebesi olan Ahmed Yesevî'nin ise, Türkler arasındaki ilk büyük sufilerden birisi olduğu kabul edilmektedir (Altıntaş, 1986: 2-13).

Ahmed Yesevî, günümüz Güney Kazakistan sınırları içindeki Sayram'da doğmuş ve (yakın zamanda eyelet merkezi hüviyeti kazanan) Türkistan'da (Yesi) vefat etmiştir (Kara, 2017:

15). “Ehli Sünnet” akidesi doğrultusunda Türkistan halklarının Müslümanlaşmasında büyük etkisi olan ve Yeseviyye tarikatının kurucusu kabul edilen Ahmed Yesevî’nin etkisi Türkistan’ın ötesinde Uzak Asya’ya, Anadolu ve Balkanlar’a kadar uzanmış ve buralardaki toplumlara “adalet, tevazu, birlik ve dirlik düşüncesini” salık vermiştir (Yıldız, 2019: 4).

Türk dünyası ve Türk-İslâm düşüncesinde önemli bir yeri olan Ahmed Yesevî’nin dokuz yüzyıl sonra bile bu şöhretinin artarak devam etmesinde kuşkusuz ona isnad edilen ve çeşitli nüshalarla günümüze ulaşan hikmetlerin (Divân-ı Hikmet) önemli bir etkisi bulunmaktadır. hikmetler dışında yine Ahmed Yesevî’ye izafe edilen Fakr-nâme ile Risâle der-Âdâb-ı Tarîkat ve Risâle der-Makâmât-ı Erba’în adlı iki risale bulunmaktadır (Eraslan, 2016: 9; Güzel, 2008: 3-15).

Bir hikmetinde Ahmed Yesevî, 4400 hikmet söylediğini bildirse de günümüzde mevcut nüshalardan derlenen hikmetlerin sayısının 250 civarında olduğu bilinmektedir. Bugün, Divân-ı Hikmet’in, istinsah tarihi 16. yüzyıl öncesine götürülemeyen İstanbul, Konya, Taşkent, Almatı, Kökşetav, Türkistan, St. Petersburg, Kahire, Cambridge, Paris, Berlin ve Tahran gibi dünya kütüphanelerinde onlarca el yazma nüshasının olduğu tespit edilmiştir (Sala, 2018: 129). El yazma nüshalar dışında Kazan, İstanbul ve Taşkent olmak üzere çeşitli basma nüshaları da bulunmaktadır (Eraslan, 2021). Değişik nüshalardaki bazı dil farklılıklarından kaynaklı olarak araştırmacılar hikmetlerin dili açısından bazı farklı görüşlere sahiptir. Köprülü, bu dili Karluklara ait Doğu Türkçesi olarak nitelendirirken, Hartmann Çağatay dönemine ait olduğunu, Caferoğlu ise günümüz Orta Asya Türk halklarının müşterek dili olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. hikmetlerin dilinin yaygın olarak kabul edildiği Çağatay Türkçesi, Karahanlı Türkçesi ve Harezm Türkçesinin devamı niteliğindedir (Toprak, 2005, 277-292). Timurlular döneminde yazı dili niteliğini kazanan Çağatay Türkçesi, “Köktürk, Uygur, Karahanlı ve Harezm dönemlerinden sonraki üçüncü evreyi teşkil eder. Çeşitli gelişme evrelerinden sonra 15. yüzyılda klasik halini alan Çağatayca, Oğuz coğrafyası ve Kırım Hanlığı dışında bütün Türkistan’da, Sovyetler Birliği dönemine kadar edebiyattan, tasavvufa ve bürokrasiye uzanan bir alanda kültür dili olma niteliğini korumuştur (Çakmak, 2018: 299-316). Ali Şir Nevai ile zirveye ulaşan Çağatay Türkçesi, Türk Dili tarihinde önemli bir yere sahiptir (Toprak, 2013, 105-124).

Bu noktada değinilmesi gereken diğer bir tartışma ise hikmetlerdeki dilin edebi ve sanatsal hususiyetlerine dair olduğudur (Şengün, 2016: 130-144). Detaya girmeden bu hususta da gerek Kazak gerekse Türk bilim insanları arasında değişik görüşler olduğunu belirtmek gerekir. Bu ve

benzeri hususların yanında Ahmed Yesevî ve eserleri üzerine yapılan çalışmalar her geçen yıl artmaktadır. Literatür bağlamında bu süreci esas itibariyle 12-20. yüzyıl arası dönem, 1990'ların başından 2016 yılına kadar olan dönem ve son olarak da UNESCO'nun (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) Hoca Ahmet Yesevi Yılı ilan ettiği 2016 sonrası dönem olarak üç dönemde değerlendirmek mümkündür.

Sovyetler Birliği'nin dağıldığı 1990 sonrası dönem ve özellikle de 2016 sonrasında Ahmed Yesevî ve onun eserleri hakkında Kazakistan ve Türkiye'de çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar daha erken dönem çalışmalara göre hem sayısal olarak hem de içerik olarak çeşitlendiği gibi daha da nitelikli bir boyuta ulaşmıştır. Bu süreçte hem Kazakistan hem de Türkiye'de Divân-ı Hikmet'in değişik araştırmacı ve bilim insanları tarafından günümüz Kazakçasına ve Türkiye Türkçesine tercüme ve aktarımı yapılmıştır.

Hikmetlerin bilinen en erken nüshasının 16-17. yüzyıla rastlıyor olması, daha erken döneme ait herhangi bir nüshanın bulunamamış olması, mevcut nüshalardaki hikmetlerde var olan dil ve üslup gibi bazı farklılıkların ana sebebidir. Diğer önemli bir problem ise nüshalardaki hikmetlerin sayısı ve bu hikmetlerin farklı dillere tercüme edilmesinde yaşanan sorunlar olarak ifade edilebilir. Türk dünyasının ortak değeri olan Hoca Ahmed Yesevî'nin hikmetlerinin aktarımında yaşanan söz konusu sorunlar, maalesef aynı dilin lehçelerinde yapılan çalışmalarda da bazı farklılıklar ortaya çıkarmakta ve bu durum Hoca Ahmed Yesevî'nin düşünce sisteminin tam olarak anlaşılabilmesine gölge düşürmektedir. Bu açıklamalar doğrultusunda bu çalışmada hikmetlerin Türkiye Türkçesine ve Kazak Türkçesine aktarımında yaşanan biçimsel ve anlamsal değişme ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmış, bunun yanı sıra Türkiye'de ve Kazakistan'da Hoca Ahmed Yesevî ve Divân-ı Hikmet üzerine yapılan çalışmalar muhteva ve alan açısından incelenerek özetlenmiştir.

Çalışma bağlamında çeviri ve aktarma kavramlarının muhtevasına ve dolayısıyla tanımına ilişkin çeşitli görüşler bulunduğunu belirtmek gerekir. Kimi bilim insanları, başka diller arasındaki aktarım da olduğu gibi aynı dil ailesinden olmuş olsa dahi yazılı ya da sözlü bir metnin başka bir dile (lehçeye) aktarılmasını da çeviri olarak tanımlarken bazı bilim insanları lehçeler arası aktarımları çeviri kapsamının dışında tutmaktadırlar. İkinci yaklaşımın esas aldığı çeviri ve aktarma ayırımını esas alan ikinci yaklaşımın benimsendiği bu çalışmada çeviri ve aktarma kavramlarının tanımlamaları verildikten sonra aralarındaki farklara değinilecektir.

Dilsel eşdeğerlilik yanında kültürel aktarımdaki eşdeğerliğe de vurgu yapan Boztaş'a göre çeviri "diller arası ve kültürlerarası bir aktarım, bir başka deyişle doğal dildeki bir bildirimin anlamsal ve işlevsel eşdeğerliğini sağlayarak başka bir doğal dile aktarma olgusu" dur (Boztaş, 1999: 55-65).

Çeviri ve aktarım ayırımını savunan ve "çeviri ile aktarmanın sözlüksel, dilbilgisel, sözdizimsel ve metindilbilimsel olarak farklılaşan süreçler" olarak ifade eden Musaoğlu, aktarma sürecini, "hedef yazı dilinin sözlü ve yazılı dil-kullanım biçimlerinin bağlamında, ağırlıklı olarak kelimesi kelimesine yapılır. Bunun yanı sıra aktarma sürecinde kaynak metne bağlılık ve kaynak metinden hedef metne anlamı anlamına aktarım da göz ardı edilmez. Kelimesi kelimesine yapılan bir çeviri ise, başarılı olamaz. Çeviri, kaynak dilin ve hedef dilin kültürel düzeylerinin bilinciyle, ağırlıklı olarak anlamı anlamına ve kelimesi kelimesine yapılır." şeklinde özetlemektedir (Musaoğlu, 2003: 1-22).

Söz konusu ayırım çerçevesinde yabancı dillerden Türkçeye, Türkçeden başka bir yabancı dile çeviri yapan kişi çevirmen, Türk yazı dilleri arasında aktarım yapan kişi de aktarıcı olarak adlandırılabilir. Çeviri de olduğu gibi Türk yazı dilleri arasında aktarım yapan kişinin, hem kaynak ve hedef metnin dilini, hem de doğru anlama ve anlaşılabilir bir metin oluşturabilmek için tarihsel ve kültürel (ya da alt kültürel) bilgi birikiminin yanı sıra yaratıcı bir bakışa sahip olması gerekir. Bu husus özellikle edebi ve sanatsal metinlerin aktarımında büyük önem arz etmektedir (Yıldız & Güngenci, 2021: 147-160). Çünkü çeviride olduğu gibi aktarım sürecinin sonunda da ortaya yeni bir ürün yeni bir eser çıkmaktadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, "çevrilemezlik" yaklaşımında da savunulduğu üzere, bütün hassasiyetler ve donanıma rağmen gerek çeviri de gerekse aktarım da hedef metnin kaynak metinle bire bir eşdeğerliği yakalaması mümkün değildir (Eruz, 2000: 12-17). Birebir "çevrilemezlik"e rağmen aktarıcıdan beklenen azami düzeyde eşdeğerliği yakalamasıdır. Bu bağlamda eşdeğerliği, kaynak metnin, hedef metindeki okuyucuda benzer düzeyde bir etkiye sebep olması ve benzer zihinsel çağrışımları oluşturması olarak ifade edebiliriz (Eker, 2012: 24-26). Burada belirtilmesi gereken bir husus, eşsesli kelimelerin varlığından ötürü lehçeler arası aktarmalarda "yalancı eşdeğerlik" sorununun ortaya çıkmasıdır.

Öte yandan çevirmen ve aktarıcının bir mesleği icra ya da bir işi ifa etmelerine rağmen nihayetinde insan olması, seçilen kaynak metne karşı duygusal yaklaşım ve benzer şekilde hedef metinle hedeflediği kitle ve motivasyon ve son olarak çeviri ve aktarma ile neyin amaçlandığı, söz

konusu eşdeğerliği etkileme potansiyeli olan hususlardır (Bahadır, 2004: 24-29). Son olarak hem aktarma hem de çeviri bağlamında burada belirtilmesi gereken diğer bir husus ise tarihsel dönemlere ait söz varlığının doğru bir şekilde aktarılmasının önemidir. Zira, özellikle dini içerikli ya da kutsal kitap çevirileri, ilgili inanç ve dine mensup inananları doğrudan etkileme potansiyeline sahiptir (Karahan, 2017: 127).

Aktarma süreci, çeviri sürecine göre daha kolay gibi görünse de eser aktarmalarında karşılaşılan bir dizi zorluklar bulunmaktadır. Bunların başında, özellikle manzum eserlerde kaynak metni hedef dile aktarırken karşı karşıya kalınan anlaşılabilir olmakla ahenk ve kafiyenin korunması (kaynak metne sadakat) ikilemi gelir. Ercilasun bu ikilemde ahenk ve kafiyeden yana bir tutum sergilenmesi gerekliliğini savunarak hedef metindeki anlaşılabilirliğin dipnotlarla yapılacak açıklamalarla sağlanılması gerektiğini ifade eder. Aktarmalarda kelime düzeyinde karşılaşılan diğer önemli bir sorun ise "yalancı eş değer kelimeler" dir. Bunun yanında aktaranın yöntem, üslup ve tercihlerinden kaynaklanan çeşitli meseleler bulunmaktadır. Aktarmanın niteliğini etkileyen bu hadiseler esas olarak ek düzeyinde, kelime düzeyinde, söz dizimi düzeyinde, cümle üstü birimlerde, deyimlerin aktarımında ve şiir aktarımında olmak üzere altı ana başlıkta incelenmektedir (Karadoğan, 2004).

Bu çalışmada aktarma kavramı, aynı dil grubundaki lehçeler arası aktarmalar için kullanılmıştır. Dil üzerine yapılan bilimsel inceleme ve araştırmalar, farklı düzey ve kategorilerde gerçekleşir. Sesbilimi (fonoloji), söz dizimi (sentaks) ve anlam bilimi (semantik) gibi biçim bilim de (morfoloji) bu düzeylerden birisidir. Söz yapımı kuralları, çekim kuralları, kelimelerin türlerinin belirlenmesi ve birleşme ilkeleri, dilbilgisi kategorileri ve aralarındaki ilişkileri ve türetilen yeni kelimelerin anlam açısından incelenmesi ve araştırılması gibi temel konulara yoğunlaşan biçim bilgisi, "dilbilgisinin ve dilbilimin, dildeki anlamlı ve işlevli en küçük birimler olan kelimelerin ve eklerin yapı, işlev ve kullanımını inceleyen koludur." (Demir, 2018: 2-7). Biçim bilgisinin yerine, Türkçe literatürde yapı bilgisi, şekil bilgisi ve morfoloji gibi terimlerle de kullanılmaktadır. Tanımda da işaret edildiği üzere biçim bilgisi, ek, kök ve gövdenin yanı sıra fiil, isim, sıfat, zarf, zamir, edat, bağlaç ve ünlem kategorilerindeki kelime ve kelime gruplarındaki hadiseleri inceler.

Aktarma süreçlerinde yukarıda kısaca özetlenen biçimsel hadiselerin yanında anlamsal boyutta yaşanan hadiseler de önem arz etmektedir. Anlam, bir dil unsurunun zihinde meydana getirdiği düşünce, kavram, imge veya çağrışım olarak tanımlanabilir. Guiraud, anlam bilimini,

"gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkileri, gösterilendeki değişim ve oynamaları, dilsel yapıların anlamsal yönden ortaya koyduğu çeşitli olguları inceleyen" dil inceleme alanı olarak ifade eder (Erol, 2002: 37-48). Bu hususta başkaca tanımlamalar olmakla birlikte diğer bir tanımlamayı da şu şekilde aktarabiliriz; "Bir dili anlam yönünden ele alan, sözcük ve deyimlerin anlamlarını, anlam değişmelerini inceleyen dilbilimi dalıdır" (Gürlek, 2010: 235-246). Eş zamanlı ve art zamanlı olmak üzere iki başlıkta araştırılan anlam bilimi esas itibariyle eş seslilik, çok anlamlılık, karşıt anlamlılık ile deyim aktarması, ad aktarması, anlam daralması, anlam genişlemesi, genelleşme, anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi ve anlam kayması gibi hususlara yoğunlaşmıştır. Çalışma kapsamında anlamsal değişme olayları, anlam daralması, anlam genişlemesi, anlam kayması (başka anlama geçiş), anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi çerçevesinde incelenecektir.

İlgili literatürde anlam değişmesi hakkında, muhtevasına göre çeşitli görüşler bulunmaktadır. Baylon Fabre, anlam değişmesini "bir kelimenin anlattığı kavramdan az ya da çok uzaklaşması, onunla uzak-yakın ilgisi bulunan, ya da bulunmayan yeni bir kavramı yansıtır duruma gelmesi" olarak tanımlamaktadır (Atmaca, 2011: 553).

> *Anlam Daralması*; Geniş kavramları olan bir kelimenin, bu kavramlar içinden tek bir anlam bildirmesi durumu, genel bir anlamdan özel bir anlama geçiş.
> *Anlam genişlemesi;* Dar bir anlamda kullanılan bazı kelimelerdeki anlamın ilgili kavramlara yayılması.
> *Anlam Kayması:* Yeni bir anlam vermek üzere kelimelerin gerçek anlamlarından kayarak kalıplaşmaları.
> *Anlam İyileşmesi*: Kötü ve olumsuz anlamı olan bir kelimenin zamanla iyi anlam kazanması.
> *Anlam Kötüleşmesi:* Anlamı iyi ve olumlu olan bir kelimenin zamanla kötü veya kötüye doğru giden bir anlam kazanması, anlam bayağılaşması (TDK, 2021).

Bu çerçevede kelime düzeyindeki hadiseler genel olarak, aslını koruma, aslını uyarlama, yalancı eşdeğerlik, uygun olmayan kelime seçimi, kelime eksikliği, kelime fazlalığı, hedef lehçede olmayan kelime kullanımı, yakın anlamlı kelime kullanımı, ağız kelimelerinin kullanımı şeklinde verilebilir. Kelime düzeyindeki anlam olaylarından bir diğer gruplandırma ise *temel anlam* ve *yan anlam*'dır. Asıl anlam, nesnel anlam bazen de düz anlam olarak ifade edilen temel anlam ya da bir kelimenin ilk çağrışım yapan anlamı demektir. Yan anlam ise kelimenin anlamı dışında olmayan ancak temel anlamın dairesinde değişik duygu ve çağrışımlara neden olan ikincil anlamlardır (Erol, 2002: 39-43).

"Divân-ı Hikmet'in Türkiye Türkçesine ve Kazak Türkçesine Aktarılan İki Eserinin Karşılaştırmalı İncelemesi" adlı çalışmamızda, Türkiye ve Kazakistan'da Ahmed Yesevî ve eserleri üzerine yapılan temel çalışmalar hakkında bilgi verildikten sonra Kemal Eraslan'ın 1993 tarihli "Ahmed-i Yesevî, Dîvân-ı Hikmet Seçmeler" adlı eserindeki Türkçeye aktarılan hikmetlerle, Dosay Kenjetay'ın başkanlığındaki kurulun editörlüğünde, T. Kıdır & K. Mustafayeva tarafından hazırlanan 2010 tarihli "Ahmet Yasavi, Divani Hikmet" adlı eserdeki Kazak Türkçesine aktarılan hikmetler, tablo üzerinde biçim ve anlam açısından karşılaştırılmış ve ayrıca birleşik fiil ve edat yapılarında yaşanan değişim örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır. Metin incelemesinin yanı sıra çalışmada, Türkiye ve Kazakistan'da Ahmed Yesevî ve Divân-ı Hikmet üzerine yapılan temel çalışmalar çalışma alanı ve muhteva açısından özetlenmiştir. Bu iki eserin karşılaştırılmasının temel nedenlerinden birisi her iki eserdeki hikmetlerin ağırlıklı olarak Kazan nüshasından derlenmiş olması, diğer neden ise her iki çalışmada da orjinal metne sadık kalınmaya çalışılmış olmasıdır.

Çalışılan konudaki araştırmalar zaman, coğrafya ve içerik olarak çok geniş olduğundan çalışmamızda bazı sınırlandırmalar yapılması zaruri olmuştur. Öncelikle çalışmamızın üçüncü bölümünü oluşturan Türkiye ve Kazakistan'da yapılan çalışmalar, temel eserler ve lisansüstü tezlerle sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte çalışma boyunca alanda yayımlanmış makale ve bildirilere de yer verilmiştir. Belirtilmesi gereken ikinci sınırlandırmamız ise incelenen çalışmaların esas itibariyle dil, edebiyat ve tasavvuf gibi alanlarda yayımlanan eserlerden oluşmuş olmasıdır. Çalışmamızdaki son sınırlandırma ise dördüncü bölümde incelenen hikmet sayısı ile ilgilidir. Belirtilen eserlerdeki eşleştirilebilen hikmet sayısı 50 civarında olmasına rağmen söz varlığında devam eden tekrar ve benzerlikler nedeniyle karşılaştırılan hikmet sayısı 20 ile sınırlı tutulmuştur.

Karşılaştırmalı inceleme yöntemin kullanıldığı bu araştırma kapsamında, birincil kaynak olarak kabul edilen, Türkiye ve Kazakistan'da bulunan Divân-ı Hikmet nüshalarının yanı sıra ikincil kaynak olarak kabul edilen telif, derleme ve işlenme eserler literatür taraması yöntemiyle ulaşılarak yararlanılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Tasavvuf

Tasavvuf ve sûfî kelimelerinin anlamı konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bunlardan en kabul göreni, "abid" ve "zahid"lerin tevazu göstergesi olarak yün (sûf) elbise giymiş olmaları ve bu sebeple de kendilerine sûfi denildiği yönündedir. Tasavvufun ise Arapça'da "yün giydi" anlamına gelen "tasavvafe" den türetildiği kabul edilmektedir (Küçükaşçı, 2008: 441-442). İlk sûfî olarak bilinen Cüneyd-el Bağdâdî'den günümüze tasavvufun anlamı hakkında çok sayıda tarif yapılmıştır. Cüneyd-el Bağdâdî'nin düşüncesinde tasavvauf;

> "…dünya ile ilgili şeylerde azla yetinme, kalbiyle Allah'a dayanma, taat ve ibadete yönelme, dünyevî arzulara karşı sabretme, eline geçebilecek şeylerin yararlısını seçme, mâsivâdan uzaklaşıp Allah'a dönme, Allah'ı içten zikretme, vesveseye karşı ihlâsı gerçekleştirme, şüpheye karşı yakīn elde etme, uzaklaşma ve yabancılaşmadan kurtulup Allah ile huzur bulmak…" (Öngören, 2011: 119-125) şeklinde tarif edilmiştir.

Tâbiînin önde gelen âlimlerinden olan Hasan-ı Basri (m.641), ilk sûfî olarak kabul edilmektedir. İlk zikir meclislerinin onun zamanında açıldığı bildirilmektedir. Hasan-ı Basri'den sonra Bayezid Bistami (ö.859), Ebu Hamza el-Bağdadi (ö.882), Cüneyd-el Bağdadi, Gazzali (ö.1111), Yusuf el-Hamedani (ö.1140), Ahmed Yesevî (ö.1166), Sühreverdi (ö.1191), Muhyiddin İbn Arabi (ö.1240) tasavvufun ilk temsilcileri arasında sayılırlar. Gazzali'nin görüşleriyle İslâm düşüncesinde önemli bir yere oturan tasavvuf, Sühreverdi ile temel İslâmi bilimlerden birisi haline gelmiştir (Altıntaş, 1986: 1-15). Tasavvuf düşüncesinin Türkistan'a girmesinin, 7. yüzyıla rastladığı bilinmektedir. Abdullah b. Mübarek (Merv/ö.797), Ebu Türab Nahşebi (Nahşeb-Özbekistan/ö.859), Hâkim Tirmizi (Tirmiz/ö.932), Ebu Bekir Muhammed b. Kelabazi (Buhara/ö.990), Ebu Said-i Ebü'l Hayr (Meyhene-Türkmenistan/ö.1049), Yûsuf Hemedânî (Merv-Hamedan/ö.1140) Türkistan'daki ilk mutasavvıflar arasında gösterilir (Tosun, 2012: 491-495).

Yûsuf Hemedânî'nin müridleri olan Hoca Ahmed Yesevî ve Abdülhalık Gücdüvani, başta Türk yurtları olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinde tasavvufun iki önemli temsilcisi sayılırlar. Arslan Baba'nın tedrisatında bulunduktan sonra Hamedani'ye intisap eden Ahmed Yesevî, irşad için Yesi'ye (Türkistan) dönerek vefatına kadar burada yaşamıştır (Aşkar, 2019). Kur'an ve Sünnet

çerçevesinde yazdığı hikmetler aracılığıyla Türkistan'da İslâm'ın yayılması yolunda hizmette bulunan Hoca Ahmed Yesevî, İslâm'ın zâhirî yönlerinin yanında bâtınî yönlerini de anlatmıştır (Eraslan, Ahmed Yesevi, 2017). Ahmed Yesevî'nin vefatından sonra Yesevîlik, onun halifeleri ve müridleri aracılığıyla bütün Türkistan'a yayılmıştır. Onbinlerce olduğu iddia edilen (Eraslan, Ahmed Yesevi, 2017) Yesevî müridleri aracılığıyla tasavvuf, Uzak Kafkasya, Horasan ve Anadolu'ya kadar yayılmıştır (Bennigsen & Lemercier, 1998: 85). Bice ise Yesevîlik etkisindeki tasavvuf düşüncesinin Rumeli'ye kadar uzandığını ifade etmektedir (Bice, 2016: 144).

Yesevîlikle aynı dönemde Türkistan'da mevcut bulunan tarikatlardan birisi de Nakşbendilik'tir. Önceleri Hacegan olarak bilinen tarikat, Hace Abdülhalik Gücdüvani'nin vefatından sonra onun halifesi olan Hace Bahaeddin Nakşbendi zamanından Nakşbendilik olarak anılmaya başlanmıştır. Yesevîlik ve Nakşibendilik dışında, Kübreviye, Halvetiye ve Çeştiye gibi bazı tasavvufi akımlar da bölgede varlık göstermişlerdir. Ancak tasavvuf geçmişine bakıldığı zaman Yesevîlik dâhil olmak üzere bölgedeki mahalli tarikatların zaman içerisinde zayıfladığı ve Nakşibendilik bünyesinde eridiği bilinmektedir. 19. yüzyıla kadar yönetici tabakanın da desteğini alarak büyüyen ve yayılan Nakşibendilik, Sovyetler Birliği döneminde de bir şekilde varlığını devam ettirebilimiştir (Tosun, 2012: 491-495). Sovyetler Birliği sonrası dönemde ulus devlet inşa sürecinde Orta Asya Türk devletlerinde dini alanın yeniden düzenlenmesi sonrasında kendisini Yesevî ve Hacegan silsilesine dayandıran çok sayıda tasavvuf temsilcisi ortaya çıkmıştır.

2.2.Türkistan

Türkistan, "İran'ın Horasan bölgesinden başlayarak Kuzey Afganistan dâhil Pamir ve Hindukuş-Kunlun (Karanlık) dağlarının kuzey eteklerinden Çin'in Tun-huang bölgesine kadar uzanan, oradan Mançurya'nın batısına ulaşan, Moğolistan'la birlikte Güney Sibirya'nın tamamını içine alan, batıda Ural dağları ile Volga ırmağının Hazar denizine ulaştığı noktaya kadar devam eden geniş bir alanı kaplar" (Taşağıl, 2012: 556). İlk defa İranlılar ve daha sonraları da Araplar tarafından kullanılan Türkistan kavramı esas itibariyle Türklerin yaşamış olduğu coğrafya ya da Türk yurtları anlamına gelmektedir. Bu çerçeveden bakınca günümüzde bu sınırların çok daha geniş coğrafyalara uzandığı söylenebilir. Bazı araştırmacılar tarafından Doğu Türkistan ve Batı Türkistan olmak üzere iki kısımda ele alınan bölge farklı dönemlerde Merkezi Asya, İç Asya ve Turan olarak da adlandırılmıştır. Günümüzde ise bölge esas itibariyle Batı Türkistan coğrafyasını

kapsayacak şekilde Orta Asya olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Oldukça dar anlamda kullanılan Orta Asya bölgesinin, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan'ı kapsadığı yönünde yaygın bir görüş bulunmaktadır (Togan, 2010: 21).

Adlandırma ve kapsadığı coğrafyadaki farklılıklara rağmen, medeniyetlerin kesişim noktasında yer alan Türkistan, her zaman önemli bir merkez olmuştur. Tarihi İpek Yolu'nun yanı sıra, sahip olduğu yeraltı kaynakları, bereketli tarım havzaları ve su kaynakları tarihte olduğu gibi günümüzde de bölgenin sahip olduğu önemi göstermektedir. Bunların hepsinin ötesinde bölge, 9. ve 14. yüzyıllar arasında düşünce, bilim ve teknikte kat ettiği mesafelerle dünya medeniyetine önemli katkılar sağlamıştır. Geniş bir bölgenin tasvir edildiği Türkistan adlandırması, aynı zamanda günümüzde Kazakistan'ın güney sınırlarında bulunan bir eyaletin adıdır.

2.3. Hikmet ve Hikmet Söyleme Geleneği

Hükm masdarından türeyen "hikmet" sözcüğü, yargıda bulunmak, engellemek, alıkoymak gibi çeşitli anlamlara gelmektedir. Bununla birlikte Kur'an temelli yorumlamalarda hikmetin, çok sayıda manasının olduğu görülmektedir. Bu tanımlamalardan birkaç tanesini verecek olursak: "ilim ve amel uygunluğu" (Zemahşeri); "kitabın doğru yorumu ve uygulanması" (Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî); "sebebin sebebi" yahut "amacın sonucu" en genel anlamıyla hikmet "doğru bilgi ve faydalı iş" (Elmalılı Muhammed Hamdi) manalarıyla ifade edilmektedir (Kutluer, 2020).

Kur'an'da hikmet kelimesi, 10'u "kitap" kelimesi ile birlikte olmak üzere 20 yerde geçmektedir. Esasında Kur'an için kullanılan "hikmetün bâliga" terkibi dikkate alındığında Kur'an'ın en mükemmel hikmet kitabı olduğu hususu tartışmasızdır. Burada belirtilmesi gereken diğer bir husus ise hikmetle hükmün, bilgi ile amelin ayrılmaz olduğudur. Dini anlamının yanında felsefeciler tarafında da sıkça kullanılan hikmet Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin ifadesi ile "insanın gücü ölçüsünde nesnelerin mahiyet ve hakikatlerini bilmesi" olarak tanımlanmaktadır (Kutluer, 2020).

Hikmet teriminin tasavvuf düşüncesinde de önemli bir yeri vardır. Bu sebepten ötürü çok sayıda Sûfî, hikmet sahibi anlamına da gelen "Hâkim" lakabıyla anılmıştır (Özköse, 2008: 28). İlk Sûfîlerden Hakîm et-Tirmizî, Allah katında hakîmlerin peygamberler ve sıddîklardan sonra geldiğini söyleyerek onların önemini göstermeye çalışmıştır. Tasavvuf düşüncesinde hikmeti ilk

kez inceleyen âlimin Herevî olduğu bilinse de teorik çerçevede hikmetin konu edildiği en tanınmış eserin İbnü'l-Arabî'ye ait *Fuṣûṣü'l-ḥikem* olduğu kabul edilmektedir (Kara, 2020).

İlk Sûfîlerden itibaren hikmete verilen öneme binaen hikmet söyleme geleneği bulunsa da bunun yaygınlaşması Hoca Ahmed Yesevî ve sonrasına rastlar. İslâm'ın emir ve yasaklarının anlaşılır bir üslupla Türk yurtlarında anlatılması Hoca Ahmed Yesevî'nin hikmetleri ile yaygınlaşmıştır. Ancak bunun bir tasavvuf geleneği haline gelmesi özellikle Ahmed Yesevî'nin üçüncü halifesi olan Süleyman Hâkim Ata sonrasına denk gelmektedir. Ondan sonra çok sayıda Yesevî şeyhi ve müridi tarafından hikmetler kaleme alınmıştır (Sever, 2018: 5).

3. HOCA AHMED YESEVİ ve ESERLERİ

Eldeki mevcut kaynaklara göre Hoca Ahmed Yesevî'nin hayatı hakkında çok fazla bir şey bulmak mümkün değildir. Ancak genel kabul gören görüşe göre Hoca Ahmed Yesevî, günümüz Kazakistan toprakları içerisinde bulunan Sayram'da doğmuş ve Yesi'de hayatını sürdürmüştür. Onun eserleri ile ilgili de çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bilindiği kadarı ile kendisine ait Dîvân-ı Hikmet'in yanında ona nispet ve izafe edilen Fakr-nâme, Risâle der-Âdâb-ı Tarîkat ve Risâle der-Makâmât-ı Erba'în adlı eserleri bulunmaktadır.

Hayatı, eserleri ve yetiştirdiği müritleri dikkate alındığında Hoca Ahmed Yesevî'nin Türkistan ve diğer Türk yurtlarında ve İslâm dünyasında ciddi tesiri olduğu tartışmasızdır. Öyle ki bu tesir Türkistan'dan, Güney ve Uzak Asya'ya, Kafkaslara, Anadolu'ya ve Balkanlara kadar uzanmıştır. Sayılan bölgelerdeki günümüzde görülen sünni ve diğer düşünceye sahip çeşitli tarikat yapılanmalarının Yesevîlik kökeninden türediği araştırmacılarca ifade edilmektedir (Algar, 2020).

3.1. Hoca Ahmed Yesevî'nin Hayatı

Hoca Ahmed Yesevî'nin hayatı, menkıbevi ve tarihi olmak üzere iki çerçevede incelenmektedir. Ancak kabul edilen, menkıbevi hayatının tarihi hayatının çok önünde olduğudur. Bu kısımda Ahmed Yesevî'nin önce menkıbevi hayatından bazı önemli olay ve dönemlerden bahsedip akabinde tarihi hayatından kısa bilgiler verilecektir.

Türkistan'ın Sayram ilçesinde Hz. Ali soyundan Şeyh İbrahim'in çocuğu olarak dünyaya gelen Ahmed Yesevî, daha küçük yaşından beri fevkaladelikler göstermiştir. Bu husus kendisine ait hikmetlerde de aktarılmaktadır. Erken yaşta babasını ve annesini kaybeden Ahmed Yesevî, ilk olarak Arslan Bab'ın tedrisatından geçmiştir. Ahmed Yesevî'nin Arslan Bab'la buluşması ve sonrasında günümüze kadar uzanan şöhretinin kaynağı meşhur bir rivayette şu şekilde geçmektedir;

"…dörtyüz sene ve diğer bir rivayete göre de, yediyüz sene yaşamıştı. Onun Turkistan'a gelerek Hoca Ahmed'i irşada me'mur olması, bir manevi işarete dayanıyordu: Hazret-i Peygamber'in gazalarından birinde, Ashab-ı Kiram nasılsa aç kalarak onun huzuruna geldiler; biraz yiyecek istirham ettiler. Hazret-i Peygamber'in duası üzerine Cibril-i Emin, Cennetten bir tabak hurma getirdi; fakat o hurmalardan bir danesi yere düştü. Hazret-i Cibril dedi ki: "Bu hurma sizin ümmetinizden Ahmed Yesevî adlı birinin kısmetidir". Her emanetin sahibine verilmesi tabii olduğu için, Hazret-i Peygamber, ashabına, içlerinden birinin bu vazifeyi üzerine almasını teklif etti. Ashaptan hiçbiri cevap vermedi; yalnız Baba Arslan inayet-i risalet-penahi ile bu vazifeyi üzerine alabileceğini söyledi. Bunun üzerine Hazret-i Peygamber, o hurma danesini eliyle Arslan Baba'nın ağzına attı ve mübarek tükürüklerinden de ihsan etti. Hemen hurma üzerinde bir perde zahir oldu ve Hazret-i Peygamber, Arslan Baba'ya, Sultan Ahmed Yesevî'yi nasıl bulacağını ta'rif ve ta'lim ederek, onun terbiyesi ile meşgul olmasını emretti. Bunun üzerine Arslan Baba Sayram'a – yahut Yesi'ye-geldi ve üzerine aldığı vazifeyi yerine getirdikten sonra, ertesi yıl vefat eyledi: Divan ı Hikmette "Kabizu'l-ervah'ın onun canını aldığı, hurilerin ipek dondan kefen biçtikleri, yetmiş bin meleğin ağlaya ağlaya gelip onu Cennet'e götürdükleri" yazılıdır (Köprülü, 1976: 28-29).

Eraslan, Köprülü gibi yine hikmetlerden yola çıkarak Hoca Ahmed Yesevî'nin doğum tarihinin 11. asrın ikinci yarısına denk geldiği üzerinde durmaktadır. Hz. Ali soyuna dayanan babası Şeyh İbrahim, Sayram'ın tanınmış alimlerinden birisidir. Annesinin adı ise Ayşe Hatun'dur (Eraslan, 1993: 8). Hoca Ahmed Yesevî'nin babası Şeyh İbrahim Sayram'da tanınmış âlimlerden ve aynı zamanda bir söz ustası ve şair idi. O, kendi hocasının şeyh Musa'nın kızı Ayşa (Karaşaş) ile evlenip, Gavharşahnaz adlı bir kız ve ondan on yaş küçük olan Ahmed adlı oğlu vardı. Annesi çok erken vefat ettikten sonra, Ahmed Yesevî yedi yaşındayken babası da vefat etti (Jarmuhamedulı, 1998: 12). Ahmed Yesevî'nin bakımı bir süre ablası tarafından yapılmıştır. Günümüzde Türkistan olarak bilinen Yesi'de Arslan Bab'ın yanındaki ilk tahsilinin ardından Buhara'ya gittiği ve burada Yûsuf Hemedânî'ye intisab edib, ondan ilim tahsil ettiği bilinmektedir (Eraslan, 1993: 11). Buhara, rivayetlere göre o dönemde 600 bin fakihin beslendiği bir İslâm merkezi idi. Ahmed Yesevî, böyle bir ilmi çevrede dönemin şer'i ilimlerdeki mertebesi, zühd ve takvası ile meşhur Şeyh Yûsuf Hemedânî'nin müridi ve sülukunu kâmil ettikten sonra üçüncü halifesi olmuştur. Burada belirli bir dönem yürüttüğü vazifenin ardından irşadını Yesi'de devam ettirmek üzere memleketine dönmüş ve vefatına kadar da burada yaşamıştır.

Arap ve Fars dili ve edebiyatına vakıf olmakla birlikte halka irşadı Türk dilinde yapmıştır. Bu suretle kısa bir zamanda bozkırdaki Türkler dâhil olmak üzere bütün Türkistan'da tanınmış ve

binlerce müridi olmuştur. Bu mürid ve halifeleri sayesinde İslâm onun hikmetleri ile kıtalar ötesine ulaşmıştır (Bice, 2016: 145).

63 yaşında çilehane hayatı başlayan Ahmed Yesevî'nin vefatına kadar burada kaldığı ve hikmet yazmaya devam ettiği sanılmaktadır. Hikmetler, dini hakikatler ve ahlakın yanında müridleri için süluk adabını da anlatan manzumelerdir. Hikmetlerin tedkikinden, onun Kur'an ve ehl-i Sünnete mugayir hiçbir hususun bulunmadığı, Cüneyd-i Bağdadi'nin çizgisinden ayrılmadığı, bir kısım İran Sûfîlerinde görülen "şeriata karşı dikkatsiz" fikir ve temayüllerin bulunmadığı görülmektedir (Köprülü, 1976: 76).

Gerçek hayatından ziyade menkıbeleri ile bilinen ve tanınan Ahmed Yesevî'nin hayatı ile ilgili tarihi kaynaklarda bilgiler oldukça kısıtlıdır. Ona isnad edilen menkıbelerin bir kısmı dervişlerine ait iken bir kısmı da tahayyül ürünüdür (Eraslan, 1993:18). Kendisine ait olduğu düşünülenler ise onun hayatı ve düşünceleri hakkında bilgi verir mahiyettedir. Hz. Peygamber tarafından Arslan Bab aracılığı ile kendisine ulaştırılan Hurma menkıbesi, kendi yaptığı kaşıkları sattığı Öküz menkıbesi, Ahmed Yesevî hakkındaki dedikoduları test etmek üzere dergâhına gönderilen İmam Merzevi menkıbesi, Ahmed Yesevî'ye iftirada bulunan Savran halkının başına gelen olayın menkıbesi, dervişlerinden Süleyman Bakırkani (Hakîm Ata) menkıbesi gibi menkıbeler bunlardan öne çıkanlardır (Tatcı, 2016: 23-25).

Bu menkıbelerden Hızır Aleyhisselam'la musahipliği ve Emir Timur'un rüyasına girişi, Köprülü'de şu şekilde aktarılmaktadır;

> i) "…Hızır Aleyhisselam bir gün Hoca Ahmed Yesevî'ye "Hergün yedi kere musahip aramağa yedi iklimde seyahat ederim, senden akbel ve eslah musahip bulunmaz idi…" dediği şeklinde aktarılmaktadır.
>
> ii) "… Emir Timur, Buhara'ya gitmeğe niyet etti. Yolda Türkistan'a uğradı. Türkistanlı Hoca Ahmed Yesevî, Emir Timur'un rüyasına girdi. "Ey yiğit! Çabuk Buhara'ya git, inşallah oradaki şahın ölümü senin elindedir, senin başından çok şeyler geçse gerektir, bütün Buhara halkı zaten seni bekliyorlar" dedi. Emir Timur, bu rüyayı görüp uyandı, Allah'a şükretti. Ertesi gün Türkistan hâkimi Nogaybak Han'ı çağırttı; Ahmed Yesevî kabrine bir asitane yaptırması için ona birçok para verdi. Türkistan hâkimi öyle zinetli bir asitane yaptırdı ki hala bütün güzellikleriyle durur (Köprülü, 1976: 33-40).

3.2. Hoca Ahmed Yesevî'nin Halifeleri

Köprülü, Eraslan ve diğer pek çok kaynakta Hoca Ahmed Yesevî'nin irşad için dünyanın farklı bölgelerine dağılan 99 bin müridi olduğu bildirilmektedir (Bice, 2018: 145). Müridlerinin yanında yine onun tedrisatından geçen ve keramet sahibi, kâmil 12 bin "ashab-ı suffası" bulunmakta idi. Sûfî Muhammed Danişmend Zernuki, Suleyman Hâkim Ata, Baba Macin, Emir 'Ali Hâkim, Haşan Bulgani, İmam Mergazi, Şeyh Osman Mağribi, Şeyh Muhammed Bağdadi, Seyfe'd-Dinu'l-Baharzi, Şeyh Kemalu'ş-Şeybani, Şeyh Sa'deddin, Şeyh Bahau'd-din bu halifelerden en meşhur olanlarından bazılarıdır. Hoca Ahmed Yesevî'nin Kıpçak Türkleri arasında da şöhreti yüksekti. Bunlar içerisindeki pek çok şeyhin Hoca Ahmed Yesevî'ye bağlı oldukları Husamu'ddin b. Şerefeddin'nin H. 992 (M. 1584-88)'de yazmış olduğu Risale-i Tevarih-i Bulgariye adlı eserde zikredilmektedir. Kazak şeyhlerinden Biraş b. Abraş Sûfî ve Şeyh Baba olarak şöhret salan Eşmehmed Tokmehmedoğlu burada bahsedilen önde gelen şeyhlerdendir (Köprülü, 1976: 37-45).

Hoca Ahmed Yesevî'nin halifelerinin Türkistan dışında Azerbaycan, Anadolu ve Rumeli gibi Batı Türkleri arasına da yayıldığı bilinmektedir. Evliya Çelebi, ziyaret ettiği memleketlerdeki bu velilerin tekke ve türbelerine dair bilgiler vermiştir. Kendisinin de Yesevî soyundan olduğunu belirten Evliya Çelebi eserinde bu velileri ve yaşadıkları şehirleri şu şekilde vermektedir;

Niyazabad'da türbesi ziyaretgâh olan Avşar Baba, Merzifon'da gömülü ve tekkesi bulunan Pir Dede, Karadeniz kenarında Batova sahrasında muazzam tekkesi mevcut ve menkabevi meşhur olan Akyazılı, Filibe yolu üzerinde Adatepe'de medfun Kıdemli Baba Sultan, Bursa'da medfun Geyikli Baba, Abdal Musa, Unkapanı'nda medfun Horos Dede, H. 600 (M. 1203-1204) tarihlerinden sonra Rum'a gelen ve Bozok sancağı civarında Osman Baba tekkesi adıyla meşhur bir tekke yaptıran Emir Cin Osman, Arık Ova'dan kuzeye gidip Çamlıbel'i aştıktan sonra Zile sahrasında tesadüf ettiği Şeyh Nusret tekkesi, Tokat'ta Gıjgıj Dede tekkesidir (Bice, 2016: 239).

Bunlar dışında günümüz Anadolu ve Balkan coğrafyasında ciddi tesirleri olan Hacı Bektaş Velî de Velayetname de genişçe bahsedildiği üzere, Hoca Ahmed Yesevî'nin işareti ile Horasan'ı terk eyleyerek Rum diyarına gelmiştir. Velayetname de taç, hırka, sofra ve seccadeden oluşan emanetleri Yesevî'den alan Hacı Bektaş Velî'nin vazifelendirilmesi şu şekilde anlatılmaktadır;

> "Ya Hacı Bektaş Velî, işte nasibini aldın. Sana beşaret olsun ki, Kutbü'l-aktab'lık mertebesi senindir ve kırk yıl hükmün vardır. Şimdiye kadar bizim idi. Bundan böyle senin olsun. Zaten bizim de intikal vaktimiz geldi. Haydi, git, seni Rum'a saldım ve Rum-abdalları'na seni baş kılıp ser-çeşme eyledim!" (Bice; 2016, 247).

Bugün Balkanlarda meşhur olan Sarı Saltuk'un da Ahmed Yesevî'nin dervişlerinden olduğu iddia edilmektedir. Hoca Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş Velî'den sonra ona yardımcı olsun diye Horasan erenlerinden 700 kişi ile birlikte Sarı Saltuk'u (Muhammed Buhari) da Rumeli'ye vazifelendirir. Rum diyarına gelen Sarı Saltuk Hacı Bektaş Velî'nin emri ile Dobruca'ya gider ve oralarda günümüzde de meşhur olan çok sayıda keramet gösterir (Bice; 2016, 245-247).

3.3. Hoca Ahmed Yesevî'nin Kabri ve Çilehane

Türkistan şehrinde bulunan Hoca Ahmed Yesevî'nin kabri Bozkır Türkleri başta olmak üzere Doğu ve Batı Türkleri arasında oldukça kutsal kabul edilmektedir. Günümüze kadar müteaddit kere tamirat ve tadilat gören Ahmed Yesevî'nin türbesine ilişkin malumat oldukça eskiye dayanmaktadır. Düysenbayev'in aktardığına göre İranlı Şarafaddin Gali Yazdi tarafından 1424-1425 yıllarında yazılan "Zafer-name" adlı eserde Timur'un Hoca Ahmed Yesevî'nin kabri üzerine türbe yaptırdığı bilgisi bulunmaktadır (2009: 12). Önceleri yıl boyu ziyaret edilen ve belirli dönemlerde Sûfîlerin halvete girdiği türbe, Sovyetler Birliği dönemi dâhil olmak üzere günümüzde de bölge toplumları için büyük bir öneme sahiptir. Türbeyi ziyaret "yarı hac" mesabesinde kabul edilmektedir.

Küçük yaşından beri Hz. Peygamberin sünnetinden ayrılmayan Hoca Ahmed Yesevî, Peygamberin vefat yaşı olan 63 yaşına geldiğinde tekkenin içerisinde kazılan bir kuyu içerisinde yapılan kerpiçten hücre içerisinde yaşamaya başlamıştır. Bu yaşından sonra bir rivayete göre vefat ettiği 120 yaşına kadar, diğer bir rivayete göre 125 yaşına kadar, başka bir rivayete göre ise 133 yaşına kadar bu hücrede "riyazat, ibadet ve mücahede" ile geçirmiştir. Kazak bilim insanı Hangali Süyinşaliyev, Hoca Ahmed Yesevî'nin 1094 yılında doğduğunu ve 1167 yılında 73 yaşında vefat ettiğini ileri sürmektedir (Abdişükirov, 1993: 2). Eraslan ise vefat tarihi bilinmekle birlikte kaç yaşında vefat ettiği ve Çilehane'de kaç yıl yaşadığının bilinmediğini belirtmektedir (Eraslan, 1993: 12).

3.4. Hoca Ahmed Yesevî'nin Silsilesi

Hoca Ahmed Yesevî'nin silsilesi ile ilgili kaynaklarda değişik bilgiler bulunmakla birlikte Köprülü'de de gösterildiği üzere çoğu bu silsileyi Hz. Ali'den başlatmaktadır. Silsilenin akışından da bazı isimlerin bazı kaynaklarda bulunurken bazılarında bulunmadığı görülmüştür.

Şekil 1. Hoca Ahmed Yesevî'nin Silsilesi (Köprülü, Hazini, Eraslan ve Bice'nin çalışmalarına dayanılarak oluşturulmuştur).

Kızı Gevher Hoşnaz Bibi üzerinden devam eden Ahmed Yesevî'nin tarihte olduğu gibi günümüzde de Batı ve Doğu Türkleri içerisinden kendisinin Yesevî soyundan olduğunu iddia kimseler olduğu bilinmektedir. H. 10. yüzyılda Semerkand'lı Şeyh Zekeriya, Mevlidci Üsküp'lü Şair Ata, meşhur Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi, Seydi Ali Reis, Sadr-ı Âlem Şeyh, Baba Şeyh, Şeyh Muhammed Dem Tiz b. Hoca Ahmed Yesevî, Nizamu'd-Din bunlar arasında sayılmaktadır (Köprülü, 1976: 78).

Hâkim Ata'dan sonra talebesi Zengi Ata, ondan sonra da halifeleri Uzun Hasan Ata, Seyyid Ata, Sadr Ata ve Bedr Ata gelmektedir. Sadr Ata'nın halifesi Mevdud Şeyh'ten sonra Yesevîyye silsilesi Kemal Şeyh ve Hadim Şeyh olmak üzere iki ayrı koldan devam etmiştir (Tatcı, 2016: 29). Bu iki koldan yayılan Kafkaslar, Anadolu, Rumeli gibi bölgelerde Yesevî olan ya da böyle tanıtılan kişiler bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı doğru bir kısmı yanlış tevatür iken bir kısmı da sağlam kaynakların teyidine muhtaçtır. Örneğin Hacı Bektaş Velî'nin Yesevî halifesi olduğu bilgisi doğru değildir. "Eflâkî'nin Menâkıbü'l-ârifîn'inde ve XV. yüzyılda kaleme alınan Âşıkpaşazâde Târih'inde Hacı Bektâş-ı Velî'nin Vefâiyye tarikatı şeyhi Baba Rasûl lakaplı Baba İlyâs-ı Horasânî'nin halifesi olduğu açıkça belirtilmiştir." Yine Evliya Çelebi'de Yesevî dervişi olarak tanıtılan Geyikli Baba'nın da, Vefaiye tarikatından olduğu daha önceki kaynaklar tarafından verilmektedir (Tatcı, 2016: 30-31).

Bice, kaynak olarak Hazini'ye dayanarak Ahmed Yesevî silsilesini; "Hz. Muhammed > Ebû Bekiri's-Sıddîk > Selmânü'l-Fârisî > Şeyh Ebû'1-Kâsım-ı Nebîre > İmâm Câfer-i Sâdık > Bâyezîd-i Bistâmî > Şeyh Ebû'l-Hasan Harakânî > Şeyh Ebû'l-Kâsım Gürgânî > Şeyh Ebû'l-Ali Farmedî > Yûsuf Hemedânî > Pîr-i Tarîkat Hazret-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî…" (2016: 61) şeklinde vermektedir.

3.5. Hoca Ahmed Yesevî'nin Tasavvufi Yönü

Kavramsal çerçevede de ifade edildiği üzere tasavvuf hareketleri, Türkistan'ın İslâmlaşma sürecinde Ahmed Yesevî'den birkaç yüzyıl önce yaygın olmamakla birlikte bölgede yayılmaya başlamıştır. Ancak Ahmed Yesevî döneminde medreselerin yanında açılan tekkeler aracılığıyla tasavvuf bölgede hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. Arapça ve Farsça bilen Ahmed Yesevî, İslâm'ın esaslarını sade bir dille hikmetleri aracılığıyla en uzaktaki Türk topluluklarına ulaştırmayı amaç edinmiştir (Eraslan, 2020). Eski Türk halk edebiyatının izlerini de taşıyan hece vezninde

yazılan bu manzumeler, ondan sonra da halife ve mürşidleri tarafından söylenmeye devam edilerek bir gelenek halini almıştır. Esas itibariyle Kur'an ve sünnete dayanan hikmetler, Ahmed Yesevî'nin tasavvuf düşüncesinin günümüze yansıdığı en somut eserdir. Köprülü Ahmed Yesevî'nin fikri anlayışını şu şekilde özetlemektedir;

> "…Ruhlarından kopup gelen samimî feryatları zapt ve tespit ederek onların şer'î hükümler zevâhiriyle te'lîfi mümkün olup olmadığım düşünmeyen âşık mutasavvıflardan sayılamaz. O, bunun aksine olarak, hitap ettiği topluluğun fikir seviyesini ve ruh hâllerini tamâmiyle göz önüne almış ve onlara tasavvufî felsefenin anlayamayacakları inceliklerini değil, daha çok şer'î ve ahlâkî birtakım meseleleri öğüt verici bir emir şeklinde tebliğ ederek, uhrevî saâdet için mutlaka onlara bağlı kalma lüzumunu anlatmağa çalışmıştır. Divân-ı Hikmet derin ve şairane bir tasavvuf eseri olmaktan çok, dinî ve ahlâkî vaz ve hikâyelerden, tarikat usulüne ve sülük adabına dair öğretici (didactique) manzumelerden mürekkep basit bir eser. Ahmed Yesevî de tasavvuf fikri ile dolu, fakat buna rağmen hakikî bir şairlik kabiliyetinden, yâni lirizmden mahrum kuru bir ahlâkçıdır..." (Köprülü, 1976: 156).

3.6. Yesevîlik (Yesevîyye)

Bugün Kazakistan sınırları içerisinde bulunan Sayram'da doğup, Yesi'de (Türkistan) vefat eden Hoca Ahmed Yesevî, Yesevîliğin kurucusu olarak kabul edilir. Yesevî'ye ait Türkçe şiirler (hikmetler) daha sonra derlenerek bugün bilindiği üzere Dîvân-ı Hikmet mecmuasını oluşturmuştur.

Şeyhi Hamedani gibi Hanefi olan Hoca Ahmed Yesevî, sağlam bir medrese eğitiminden sonra tasavvufta da önemli mesafeler kat etmiş, Kur'an ve Sünnet çerçevesinde İslâm'ın zâhirî ve bâtınî yönlerini anlatarak Türkistanın İslâmlaşmasında önemli katkıları olmuştur (Eraslan, 2017). Ahmed Yesevî'nin hikmetleri, doğrudan bireye, topluma ve kültüre yöneliktir. Bunların temelinde ise ahlak, doğruluk, hak, adalet ve eşitlik gelmektedir (Kazanç, 2016:780-785).

Yesevîlikle ile aynı dönemde ve aynı membadan çıkan Türkistan kökenli diğer bir Sûfî tarikat ise Nakşibendilik'tir (Hacegan). Yûsuf Hemedânî'nin diğer bir müridi ve daha sonra halifesi olan Hace Abdülhalik Gücdüvani (ö.1179), Buhara'da çok sayıda mürid yetiştirmiş ve Hacegan tarikatının yayılmasını sağlamıştır. Gücdüvani'nin vefatından sonra onun altıncı halifesi olan Hace Bahaeddin Nakşbendi zamanında Hacegan tarikatı çok daha geniş coğrafyalara ulaşmış ve zamanla dönemin idarecilerinin de ciddi desteğini kazanmıştır (Tosun, 2012: 504-505).

Yesevîlik, Nakşbendilik ve Kübrevilik dışında günümüz Orta Asya coğrafyasında başka bir kısım bölgesel tasavvufi yapılanmaların olduğu da bilinmektedir. Fakat bu yapılanmalardan günümüze kadar ulaşabilmesi ve aynı zamanda geniş coğrafyalara yayılmış olması sebebiyle Nakşibendiliğin öne çıktığı söylenebilir (Tosun, 2012: 491-495).

Hoca Ahmed Yesevî'den önce de Türkistan'da yaygın olmamakla birlikte Sufi dervişlerinin görüldüğü ifade edilmektedir. Türk halk edebiyatında önemli yeri olan Ozanlar misali belde belde gezip dini içerikli şiirler okuyan Ata ve Bab olarak bilinen bu dervişlerin halk katında önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir. Kazak Türk tarihinde, edebiyatında ve kültüründe önemli bir yere sahip olan Korkut Ata, Çoban Ata ve hakeza Arslan Bab da bu dervişlerden kalan mirası dini bir misyonla devam ettirenlerin başında gelmektedirler. İslâm'ın doğrudan Arap yarımadası yerine İran'dan Turan'a yayıldığı hususu da Ahmed Yesevî'den önce bir kısım tasavvuf erbabından kimselerin de Türkistan'a gelmiş olma ihtimalini göstermektedir (Köprülü, 1976: 20-24).

3.7. Hoca Ahmed Yesevî'nin Tesiri

Eraslan, Hoca Ahmed Yesevî'nin tesirinin kıtalar ötesine uzandığını, hikmetlerinin, Türkler arasında fikir ve düşünce birliğinin oluşmasında ve sürdürülmesinde önemli olduğu üzerinde durmaktadır (Eraslan, 1993: 13). Ahmed Yesevî'nin tesirinin, Türkistan'dan, Uzak Asya'ya, Anadolu'ya, Balkanlar'a ve dünyanın diğer farklı coğrafyalarına uzandığı bir hakikattir (Akgül, 2017: 39). Ahmed Yesevî'nin düşünceleri, kendinden sonra uzunca bir dönem devam eden ve beşiği Türkistan olan "Türk rönesansı'nda önemli bir yere sahiptir (Asalığolu, 2018: 87-89). Ondan yaklaşık bin yıl sonra, Türk dünyasında birlik çabalarının hız kazandığı günümüzde Yesevî mirasının ve tesirinin daha fazla çalışılması kuşkusuz büyük önem arz etmektedir.

Yesevî tesirinin Anadolu, Rumeli ve Azerbaycan'a kadar Batı Türkleri arasında da görüldüğü açıktır. Bu tesirin en önemli isimlerinden birisi şüphesiz Yunus Emre'dir. Ahmed Yesevî'den sonra Türkler arasında şöhret ve nüfuz bakımından en önde gelen isim Yunus Emre'dir. Mesnevi, gazel ve musammatlardan oluşan Yunus Emre Divan'ı, aruz vezninde mesneviler ihtiva etmiş olsa da ekseriyetle hece ölçüsünde saf Anadolu Türkçesi ile yazılmıştır.

Köprülü Ahmed Yesevî ile Yunus Emre arasında şöyle bir karşılaştırma yapmaktadır;

"Bir defa, Yunus'un ve Anadolu'da yetişen seleflerinin, Ahmed Yesevî ve takipçilerinin tesirinde oldukları muhakkaktır. Hoca Ahmed Yesevî ile Yunus'un sanat unsurları bile hemen birbirinin aynıdır; yalnız, Yunus'ta felsefi unsur daha geniş ve daha yüksek bir mahiyet alarak sarih bir Vucudiye-i hayaliyye şekline girmiş olduğu gibi, ifade de didaktik, kuru mahiyetten kurtularak lirik ve canlı bir şekil almıştır. Aralarındaki farkı yalnız zaman ve muhitle izah etmek mümkün değildir. Her halde Yunus Emre bir tarikat kuracak fikir kabiliyeti gösterememekle ve tarikat kurucusu manevi nüfuzunu kazanmamakla beraber, Yesevî'den çok daha yüksek bir hassasiyete malik ve çok daha şahsi bir sanatkâr, ondan çok heyecanlı ve çok canlı bir mutasavvıftı; bütün Türk edebiyatı, menşelerinden bugüne kadar ondan daha büyük bir mutasavvıf şair yetiştiremedi." (Köprülü, 1976: 336).

3.8. Hoca Ahmed Yesevi'nin Eserleri

Dîvân-ı Hikmet dışında Hoca Ahmed Yesevî'ye nispet ve izafe edilen Fakr-nâme, Risâle der-Âdâb-ı Tarîkat ve Risâle der-Makâmât-ı Erba'în adlı eserler bulunmaktadır. Ancak, Dîvân-ı Hikmet hiç kuşkusuz, günümüze kadar Hoca Ahmed Yesevî üzerine yapılan çalışmaların en temel eserini oluşturmaktadır. Yesevilik üzerine yapılan çalışmaların bir sonucu olarak ilgili alanda araştırma yapanlar tarafından her geçen zaman içerisinden yeni bilgiler ve iddialar gün yüzüne çıkmaktadır. Bu bağlamda Nadirhan Hasan, 2018 yılında sunduğu "Yesevilikle İlgili Yeni Bir Kaynak: Tenzilü's-Salihin" adlı bildirisinde Fergana vadisindeki Hokand Gafur Gulam Devlet Kütüphanesi'nde bulunan "Tenzilü's-Salihin ve Keşfü Hacati'l-Müridin" adlı eserin de başta Fakr-nâme ile olan benzerliği gibi çeşitli hususiyetleri ile Ahmed Yesevî'ye ait olacağı üzerinde durmaktadır (Hasan, 2018: 555-558).

3.8.1. Dîvân-ı Hikmet

Dîvân-ı Hikmet, Hoca Ahmed Yesevî tarafından söylenen tasavvufi manzumelerin mecmuasıdır. Bir hikmetinde Hoca Ahmed Yesevî, 4400 hikmet söylediğini belirtmişse de şimdiye kadar bulunan istinsah tarihi 16. yüzyıldan öncesine götürülemeyen yazma eserlerde ve bunlardan müteşekkil basma mecmualardaki toplam hikmet sayısı 250 civarında bulunmaktadır. Farklı nüshalardaki bu hikmetler, farklı zamanlarda çoğu Yesevî şeyhleri olmak üzere farklı kişiler tarafından kaleme alındığından hem dil hem de üslup olarak birbirinden farklılık arz etmektedir (Eraslan, 1993: 33). Köprülü'ye göre Dîvân-ı Hikmet, birkaç hususta Türk edebiyatı açısından mühim bir yere sahiptir. Bunlardan birincisi, dil ve edebiyat açısından Kutadgu Bilig'den sonra Türk edebiyatının en eski eseridir; ikincisi, Türk tasavvuf edebiyatının bilinen ilk ve en önemli

kaynağıdır; üçüncüsü, İslâm öncesi Türk halk edebiyatı ile İslâm inancının ve bu inancın aktarıldığı dini sözcük ve terimlerin buluştuğu ilk eserdir (Köprülü, 1976: 120).

Fuat Köprülü'ye göre Dil ve edebiyat açısından baktığımız zaman ise Hoca Ahmed Yesevî'nin özellikle Dîvân-ı Hikmeti'nin Kutadu Bilig'den sonra en eski eser olması nedeniyle çok nadide bir özelliğe sahiptir (1976: 101-102).

Her medeniyete ait kurucu, taşıyıcı ve öğretici metinler bulunmaktadır. Dîvân-ı Hikmet, Kur'an ve Hadis gibi kurucu metinlerin Türk-İslâm medeniyet havzasındaki en temel taşıyıcı metinlerden birisidir (Yıldız, 2020). Bu yönüyle Dîvân-ı Hikmet'in Türklerin Müslümanlaşmasında ve devamında onların gelenek, edebiyat ve kültüründe Kur'an ve Hadis'ten sonra ikinci temel kaynak olmasından dolayıdır ki hikmetleri, "defter-i sânî" (ikinci defter) olarak kabul edilmektedir.

3.8.1.1. Dîvân-ı Hikmet'in Dili ve Edebi Yönü

Araştırmamızın ilerleyen bölümlerinde Dîvân-ı Hikmet ve diğer eserleri hakkında bilgi verileceğinden burada sadece bu eserlerin dili hakkında bilgi vermekle iktifa edeceğiz. Dîvân-ı Hikmet, Çağatay edebiyatının ilk eseri sayılmaktadır. Kaşgar'da konuşulan Türkçe Doğu Türkçesi'nin (Hakaniye Türkçesi) edebi lehçesidir. Kaşgar lehçesi, Çiğil, Yağma, Argu, Tohsı, Uygur lehçeleri ile yakınlık gösterirken, Batı Türkçesi ise Oğuz lehçesidir ve Kıpçak, Yimak, Peçenek, Bulgar lehçeleri ile yakınlık gösterir. Dîvânu Lugâti't-Türk'te Hakaniye Türkçesi ile Oğuzca arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. İslâmiyet dairesine girmemiş Doğu Türklerinin dilinde İslâmi, Arap ve Acem tesiri göze çarpmamaktadır (Köprülü, 1976: 132).

Köprülü, köken olarak Ahmed Yesevî'nin ait olduğunu iddia ettiği Argu'ların Hakaniye tesirinde olduğunu ancak onun dilinin Oğuz lehçesi olmadığı üzerinde durmaktadır (1976: 141). Ancak, Dîvân-ı Hikmet'in erken dönemlere ait bir nüshasının henüz bulunmadığı ve hikmetlerin dilindeki farklılıklar, Dîvân-ı Hikmet'in diline ait kesin bir yargıda bulunmayı zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte Köprülü, Ahmed Yesevî'nin kullandığı dilin Kıpçak lehçesi yerine Doğu Türkçesi grubunda Kutadgu Bilig'e yakın bir lisan olması ihtimali üzerinde durmaktadır (Köprülü, 1976: 143). Eraslan ise Dîvân-ı Hikmet'in mevcut nüshaları üzerinden giderek Taşkent yazmasında

Özbek dili özelliklerinin, Kazan yazmasında ise Kazan Tatar Türkçesi özelliklerinin görüldüğünü ifade etmektedir (Eraslan, 1993: 38).

Köprülü, ciddi araştırmalar yapmadan Dîvân-ı Hikmet'in lisanını Hokand Hanlığındaki Lehçe olarak kabul eden Vambery ve Thüry Joseph'i aceleci davranmış olmakla eleştirmektedir. Hartmann'da Ahmed Yesevî'nin eserini, Hazar Denizinden Kansu'ya kadar olan saha içerisindeki edebi lisan olan Çağatayca olduğunu iddia etmektedir. Sonuç olarak Köprülü, Dîvân-ı Hikmet'in Karluk'lara ait Doğu Türkçesine ait bir eser saymak gerektiği üzerinde durmaktadır (Köprülü, 1976: 144-146). Caferoğlu ise hikmetlerin dilinin bugünkü kullanımı ile Türklerin çoğunlukla yaşadığı Orta Asya'nın müşterek dili olarak kabul etmektedir (Caferoğlu, 2001: 81-84).

Köprülü**,** "tahsil ve süluk" hayatı dikkate alındığında Ahmed Yesevî'nin Arapça, Farsça ve bu dillerin kullanıldığı edebi sahaya hâkim olmakla birlikte sade bir dil kullandığını belirtmekte ve bu iddiasını destekler mahiyette onun, Acem mutasavvıflar tarafından yaygın olarak kullanılan "ahenkli aruz vezni" yerine halk şairleri tarafından yüzyıllardır kullanılan "milli hece vezni"ni kullandığını ifade etmektedir. Benzer şekilde eğer eski bir nüshasına ulaşılmış olması halinde Divân-ı Hikmet'te daha fazla Arapça ve Farsça kelimelerle karşılaşabilme ihtimalinin yüksek olduğu üzerinde durmaktadır (Köprülü, 1976: 145-147). Divân-ı Hikmet nüshalarındaki dil ve üslup farklılıklarına ve hikmetlerin bir kısmının onun halife ve şeyhlerine izafe edilmesine rağmen hem dil ve üslup hem de muhteva bakımından Ahmed Yesevî tarafından söylenen hikmetleri yansıttığı hususunda şüphe bulunmamaktadır (Seyhan, 2018: 179-180).

Hikmetlerde kullanılan edebi dilin basit (sade) mi yoksa çok gelişmiş şaheser mi olduğu hususunda Körpülü'den günümüze farklı görüşler bulunmaktadır. Mevcut nüshalar üzerinden devam eden bu tartışma bu çalışmanın yoğunlaştığı bir konu olmadığından hikmetlerin temel hususiyetleri hakkında bilgi verilmekle iktifa edilecektir. Hikmetlerde, Doğu Türkçesi grubunun yanı sıra çok sayıda Arapça ve Farsça kökenli kelime bulunmaktadır (Üşenmez, 2008: 249-251). Koşma tarzında yazılan ve önemli ahenk unsurlarının kullanıldığı hikmetlerde çoğunlukla 12'lik (4+4+4) hece vezni kullanılmıştır (Şengün, 2016: 248). Bazı hikmetlerde ise Kutadgu Bilig ve Dîvânu Lugâti't-Türk'te de kullanılan "iki heceli kelimelerle" şiir söyleme tekniği kullanılmıştır. Bunun yanında çok sayıda hikmette de aruz vezni özellikleri görülmektedir. Burada belirtimesi gereken diğer bir husus da Dîvân-ı Hikmet boyunca kullanılan aruz vezninin kullanılışındaki

farklılıklardır. Zira bazı hikmetlerde kullanılan Aruz vezninin diğerlerine göre daha gelişmiş olduğu ifade edilmektedir. Bu da elimizde bulunan hikmetlerin, farklı dönem ve farklı Yesevî şeyhlerine ait olabileceği hususunu tekrar bize hatırlatmaktadır (Şengün, 2016: 253).

Sonuç olarak, dil ve üslup bakımından farklı hususiyetlere sahip olan Dîvân-ı Hikmet, Köprülü'nün ifade ettiği üzere edebi yönünden ziyade tarihi kıymeti ve tesiri üzerinde ele alınması gereken bir eserdir. Günümüze kadar bütün Türk dünyasında varlığını ve etkisini koruması ve Yunus Emre başta olmak üzere çok sayıda şaire ilham kaynağı olması da bunun açık bir göstergesidir.

3.8.1.2. Dîvân-ı Hikmet'in Nüshaları

Günümüze kadar Dîvân-ı Hikmet'in çok sayıda yazma nüsha ve basımına rastlanılmıştır. Büyük çoğunluğu Rusya ve Orta Asya'nın farklı ülkelerinin kütüphanelerinde bulunan bu yazma ve basma nüshalardaki hikmetlerin sayısı, dili ve edebi özellikleri farklılık arz etmektedir.

Yazma Nüshaları

Köprülü, kendi araştırmaları neticesinde var olan nüshalar arasında dil ve edebiyat açısından bir bütünlük olmadığını ifade ederek İstanbul kütüphanelerinde herhangi bir yazma nüshaya rastlamadığını, Katanof'dan aldığını söylediği ve inceleyebildiği iki nüshadan M. 1873-74 senesine ait 99 hikmetten oluşan ilk nüshanın "çok yanlış ve her manasıyla berbat bir nüsha" olduğunu, hatta basma eserler derecesinde olduğunu, diğeri Halis Efendi'den alınan kitaplar arasında çıkan ve 1844-45 tarihine ait "239 mükerrer numara ile dört muhtelif yazma nüshanın ise yakın döneme ait olduğu, hikmetler dışında başka şairlere ait şiirlerin de bulunduğu ve güvenilir olmadığını, "Flügel, Pertsch, Rieu Kataloglarına" dayanarak Berlin, Viyâna, Gotha Kütüphaneleri ve British Museum'un Türkçe eserleri arasında Dîvân-ı Hikmet'in nüshalarına rastlamadığını ifade ederken Vefik Paşa Kütüphanesi'nde M.1693 tarihli 148 varaklı bir nüshanın katalogda görünüyor olmasına rağmen ulaşılamadığını, Macar Akademisi Kütüphanesi'nde, Fransız şarkiyatçı Pavet de Courteille'nin kendi hususi kütüphanesinde bir nüshasının bulunduğundan haberdar olduğunu belirtmekle birlikte ulaşamadığını ifade etmektedir (Köprülü, 1976: 121). Ancak Kazak bilim insanı Sızdıkova, en eski elyazma nüsha (1693/94) olduğunu düşündüğü Vefikpaşa

Kütüphanesi'ndeki nüshanın İstanbul Kütüphanesi'nde muhafaza edildiğini söylemektedir (2004: 30).

Köprülü'den sonra yapılan çalışmalarda, Dîvân-ı Hikmet'in, istinsah tarihi 16. ve 18. yüzyıllara ait, İstanbul, Konya, Taşkent, Almatı, Kökşetav, Türkistan, St. Petersburg, Kahire, Cambridge, Paris, Berlin ve Tahran gibi dünya kütüphanelerinde onlarca el yazması nüshasının olduğu tespit edilmiştir (Sala, 2018: 129). Nadirhan Hasan, Rus bilim insanı L. V. Dmitrieva'yı (1980) kaynak göstererek bugüne kadar Dîvân-ı Hikmet'in 24 el yazma nüshasının tavsif edildiğini bildirmektedir (Hasan, 2012: 154). Bununla birlikte Hoca Ahmed Yesevî'ye isnat edilen el yazması hikmetler mecmualarının sayısının 400 civarında olduğu ifade edilmektedir (Akar & Utebekov, 2020: 218).

Mehmet Mahur Tulum tarafından duyurulan ve 2019 yılında "Dîvân-ı Hikmet Hikmetler Mecmuası-Mısır Nüshası 1650" adıyla kitap olarak basılan Mısır (Kahire) Nüshası'nın, istinsah tarihi ile müstensihi belli, eksiksiz, tutarlı ve şimdiye kadar bilinen en eski tarihli (H.1061/M.1650) nüsha olduğu iddia edilmektedir. Toplamda 49 hikmet bulunan Mısır nüshasında şu ana kadar hiçbir Dîvân-ı Hikmet nüshasında bulunmayan on üç hikmet bulunmaktadır. Kitabın yazarı Tulum, söz konusu nüshanın, Türkistan'da istinsah edildikten sonra Mekke yoluyla Mısır'a götürüldüğünü belirtmektedir (Tulum, 2019: 3).

Yakın zamanda Dîvân-ı Hikmet'in yeni bir yazma nüshasının bulunduğu, 2016 yılında Kazakistan'ın Kökşetav şehrine gerçekleştirilen bir konferansta duyurulmuştur. 16. veya 17. yüzyıla ait olduğu düşünülen söz konusu nüsha, Hoca Ahmed Yesevî'nin soyundan olduğu iddia edilen Sargaldakkoja adlı Kökşetav'lı birisi tarafından Kökşetav müzesine verilmiştir. Renkli kalın buhar kâğıda yazılı nüshanın müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir. İçinde 59 hikmet'in olduğu mecmuada tahribattan mütevellit üç hikmet, tam olarak okunamamıştır (Petek & Dağıstan, 2017: 208). İymangazı NurAhmedulı tarafından Kazak Türkçesi'ne aktarılan Kökşetav nüshasının dili ve edebi özellikleri üzerinde çalışmalar devam etmektedir.

Kökşetav nüshasının dışında 5'i Kazakistan Milli Kütüphanesi'nde[1] (Kabadayı & Shadkam, 2021) 6'sı Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi bünyesinde bulunan Türkoloji Araştırma Enstitüsü'nde (Utebekov, 2020: 30) olmak üzere Kazakistan'da 10'un üzerinde kayıt altına alınmış nüsha olduğu bilinmektedir. Bunlardan Türkistan Nüshası, Hoca Ahmed Yesevî'nin 39-40'ıncı kuşaktan torunu olduğu iddia edilen ve Sayram'da yaşayan Atahan Azlaroglı tarafından muhafaza edilen bir nüshadır (Mirahmad Mirhaldaraglı (Der), 2001: 10). Mevcut Dîvân-ı Hikmet mecmularının hiçbirisinde bulunmayan 55 hikmet muhteva eden mecmuanın tarihi ve müstensihi belli değildir. Mirahmad Mirhaldaroglı tarafından Kiril harfleri ile Kazak Türkçesine çevrilen nüsha, Metin Akar tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Dîvân-ı Hikmet'in İstanbul ve Konya olmak üzere Türkiye'de bilinen dokuz el yazma nüshası bulunmaktadır. Bunlardan en eski tarihli (M. 1693-94) olanı 198 varaktan oluşan Vefik Paşa nüshasıdır. İkincisi, H.1290 tarihinde istinsah edilen 373 yapraktan oluşan ve Hoca Ahmed Yesevî'nin yanında Azîm Hâce'nin, Hâlis'in ve Kul Süleyman'ın hikmetlerinin de bulunduğu Türkiyat Enstitüsü Yazmaları (No:2497) nüshasıdır. Kemal Özergin, N. F. Katanov'dan alınan bu nüshanın 331 sayfa olduğunu bildirmektedir (1980; 8-12). Üçüncüsü, istinsah tarihi H. 1260 olan ve 119 yapraktan oluşan ve 150 civarında hikmet ihtiva eden İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (No:3898) bulunan nüshadır. Dördüncüsü, istinsah tarihi belli olmayan ve 101 yapraktan oluşan, Hoca Ahmed Yesevî'nin hikmetleri dışında Azim Hace'ye ait hikmetleri de ihtiva eden Emel Esin nüshasıdır. Beşinci ve altıncısı, sırasıyla Ali Emiri, Manzum no:16/17 olup, 85 ve 86 yapraktan oluşan Millet Kütüphanesi'nde bulunan nüshalardır. Yedinci ve sekizinci nüshalar, Konya Mevlâna Müzesi'nde 2583 ve 2460 numaralarla kayıtlı nüshalardır. Dokuzuncusu ise Ahmet Cafeorğlu'nun özel kütüphanesinde bulunan nüshadır. Hoca Ahmed Yesevî'nin yanında başkalarına ait hikmetler'in de bulunduğu bu nüshalar sırasıyla 145 ve 125 yapraktan oluşmaktadır (Köprülü, 1976: 121; Özergin, 1980: 8-12).

Bu nüshalar dışında Almanya'da, Macaristan'da, İngiltere'de, Rusya'da, Özbekistan'da, Türkmenistan'da, Tacikistan'da ve İran'da Dîvân-ı Hikmet'in el yazma nüshalarının olduğu bilinmektedir.

[1] Bu nüshaların kayıt numaraları şu şekildedir; 196, 318, 626, 177, 334. Bkz. Osman Kabadayı ve Zubaida Shadkam, Kazakistan (Almatı) Milli Kütüphanesi'ndeki Arap Harfli Türkçe Nadir Eserler Kataloğu, ERI, 2021, Almatı.

Basma Nüshalar

Dîvân-ı Hikmet basma nüshalarının büyük çoğunluğu Kazan, İstanbul ve Taşkent olmak üzere 19. yüzyılın sonlarına aittir (Sızdıkova, 2004: 30). Köprülü, Dîvân-ı Hikmet'in basma nüshaları ile ilgili olarak da ilk defa M. 1878-79'da Hikem-i Hâzret-i Sultan'ül-'ârifin Hoca Ahmed Yesevî adı altında 125 sayfa olarak 67 hikmet ve bir Münâcât'ın bulunduğu bir risale olarak; İkinci basımın nüshasının ise eline geçmediği için yıl ve içeriğinden malumat sahibi olmadığını; Üçüncü basımın ise H. 1311'de Kazan Üniversitesi Matbaası'nda basılan bu nüsha Dîvân-ı Hikmet-i Sultanü'l-'ârifîn Hoca Ahmed b. Mahmud b. iftihâr-ı Yesevî nâmı altında olup, ilk sahifede Gulâm Muhammed b. Müftî Rahîmu'Ilâh Kureyşî-i Esedî el-Hâşimî el-Lâbû(hû)rî'nin Hazî netü'l-Asfiyâ adlı meşhur Tezkire-i Evliyâ'sından çıkarılmış ufak bir hâl tercümesini, 17 sahifelik mensur bir mukaddimeyi, 134 hikmeti ve bir münâcâtı içine alır; Kazan'daki dördüncü basım 277 sahifeden oluşmakta üçüncü basımdaki gibi "Hazînetü'l-Asfiyâ'dan çıkartmış hâl tercümesi ile, sülük âdâbına âit mukaddimeyi ve üçüncü basıma eklenen 14 hikmetle birlikte 148 hikmetten oluşmakta; 1314 yılında Taşkent'te taş basma olarak yayımlanan nüsha Fakr-nâme olarak bilinen mensur mukaddime, üçüncü Kazan basımında yer alan hikmetler, Münacat ve sonunda Yesevî dervişlerinden birisine ait olan ancak benzer üslupta yazılan hikmetlerin de yer aldığı 154 sayfadan oluşmakta, Özbekler Dergâhı Şeyhi Hacı Süleyman Efendi'nin 1299'da İstanbul'da neşrettiği Dîvân-ı Belâgat-ünvân-ı Sultanü'l-'ârifîn Hoca Ahmed Yesevî adlı nüsha ise her sayfada yaklaşık 26 mısranın yer aldığı 276 sayfadan oluşan bir nüshadır. İstanbul nüshası ise, Ahmed Yesevî dışında Türkistanlı diğer mutasavvıflara ait şiirlerle birlikte yukarıda sayılan nüshalara göre daha fazla hikmet içermektedir (Köprülü, 1976: 122).

Zaleman nüshası olarak da bilinen Semerkand nüshası ile Kazan nüshasını karşılaştıran Sızdıkova, 1904 tarihli Kazan basma nüshasında yer alan 153 hikmetin, 107'sinin Semerkand nüshasında bulunmadığını, el yazma nüshasında bulunan 30 hikmetin ise söz konusu baskıda bulunmadığını belirtmekte ve Semerkand el yazma nüshasındaki bazı sözcüklerin, Kazan basımında Arapça ve Farsça sözcüklerle değiştirildiği tespitinde bulunmaktadır (Sızdıkova, 2004: 37).

Bunlar dışında araştırmamızın başında da ifade ettiğimiz üzere Kazakistan'da (Kökşetav) bulunan ve 2016 yılında Karjavbay Sartkoja ve İymangazı Nurahmetulı tarafından bilim dünyasına tanıtılan Kökşetav nüshası üzerinde çalışmalar devam etmektedir. Senbek Utebekov tarafından hazırlanan doktora tezini bu çalışmalar arasında gösterebiliriz. Türkiye ve Kazakistan dışında Rusya ve Orta Asya'nın çeşitli ülkelerindeki kütüphanelerde bulunan çok sayıda hikmetler mecumasının henüz araştırmacıların kullanımına açılmamış oluğunu da burada belirtmek gerekir. Köprülü ve Eraslan'ın bildirdiklerinden farklı olarak Özergin tarafından bildirilen Dîvân-ı Hikmet'in basma nüshaları ise şu şekildedir;

i. Hikem-Hazret-i Sultânül-Arifin Hâce Ahmed Yesevî Kazan 1295 [1878-79]. 125 sa. (içinde 63 manzume)
ii. Divan-ı Belâgat-ünvân-ı Sultân el 'Arifin Hâce Ahmed Yesevî (yay; Şeyh Hâcı Süleymân Efendi). İstanbul. 1299 [1882]. Matbaa-ı Osmaniye. 278 sa.
iii. Divân-ı Hikmet, Sultân el -arifin Hâce Ahmed İbn Mahmud İbn İftihâr-ı Yesevî. Kazan 1311 [1893-94], Kazan üniversitesi basmahanesi., 262 sa. (içinde 135 manzume)
iv. Divân-ı Hikmet, [İstanbul 1311 / 1893]. 278 sa.
v. Divân-ı Hikmet, Kazan 1896. 277 sa. (içinde 148 manzume)
vi. Divân-ı Hikmet. Taşkent 1314 /1896J. Taşbasması. 154 sa. (içinde 136 manzume)
vii. Divân-ı Hikmet…(yay: Mankıstav Tınıştık-ugü). Kazan 1901. Kerimov basmahanesi. 135 sa. (içinde 159 manzume).
viii. Divân-ı Hikmet, İstanbul 1318 /1900-01], taşbaskısı. 207 sa.
ix. Divân-ı Hikmet, Taşkent, 1902. Taşbaskısı. 202 sa.
x. Terceme-i Divân-ı Ahmed Yesevî, İstanbul 1327 [1909]. Hürriyet matbaası. 84. sa
xi. Dîvân-ı Hikmet, İstanbul/ ts. Taşbaskısı. 207 sa. (Özergin, 1980: 8-12).

3.8.2. Hoca Ahmed Yesevî'nin Diğer Eserleri

Dîvân-ı Hikmet'in yanında Hoca Ahmed Yesevî'ye isnad edilen Fakrnâme ile Risâle der-Âdâb-ı Tarîkat ve Risâle der-Makâmât-ı Erba'în adlı iki risale bulunmaktadır. Sözcük anlamı olarak yoksulluk manasında olan Fakr, tasavvufi olarak "mevhum olan varlıktan kurtulmak, fenafi'llaha mazhar olmak" anlamında kullanılmaktadır. Fakr'ın tasavvuf erbabınca önemli addedilmesinin arkasında "Fakr benim iftiharımdır" şeklindeki mevzu hadis yatmaktadır.

İlk defa Kemal Eraslan tarafından daha sonra, Ahmed Yesevî Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı yayınları arasından çıkan Fakr-nâme, Dîvân-ı Hikmet'in Taşkent ve bazı Kazan

baskılarında (Eraslan, 2016: 9)[2] yer almaktadır. Bu çalışmada, Dîvân-ı Hikmet'in Taşkent baskısı esas alınmış, gerektiği zaman Kazan baskıları ile ilaveler yapılmıştır. Tıpkıbasım ise Almatı Milli Kütüphanesi'nde 335 numara ile kayıtlı tıpkıbasım nüshası esas alınmıştır. Belirtilen baskılardan birisinden (bilinmiyor) Türkiye Türkçesi'ne bazı eksikliklere çevrilen bir el yazma nüshası Millet Ktp. Şer'iye 1017 numarada kayıtlıdır. Ancak söz konusu eksikliği nedeniyle diğer nüshalara müracaat edilmektedir.

Yukarıda belirtilen nüshaların pek çoğunda yer almayan Fakr-nâme'nin Ahmed Yesevî'den sonra hikmetlerin mecmualaştırılması esnasında onun dervişleri tarafından baskıya dâhil edildiği üzerinde durulmaktadır. Köprülü ise, bu risalenin Hazini'nin Cevahirü'l Ebrar min emvaci'l bihar adlı eserden çıkarıldığını düşünmüştür (Eraslan, 2016: 9). Ancak Eraslan, muhteva olarak benzerlik göstermelerine rağmen, tertip olarak tamamen farklı olduklarını düşünmektedir. Âşık Paşa'nın Fakr-nâme mesnevisini, mevcut Roma ve Manisa nüshalarına dayanarak yayımlayan Agâh Sırrı Levend, eseri şu şekilde tanıtmaktadır:

> "Fakr, tasavvufta tarikate yeni giren sâlik'ten istenen, dünya nimetlerini hiçe sayarak azla yetinmek, alçak gönüllü olmak, nefse düşkünlük göstermemek, dünya ile ilgiyi kesmek (alâyık kaydından çözülmek), Tanrı'dan gayrıyı düşünmemek (mâsivadan geçmek) ve kendini Tanrı'ya vermektir. 'Sâlikè tarikatteki dereceleri birer birer geçerek 'seyr-i sülûk'ı tamamlarken bu vasıfları da kazanmış olur. Nihayet son bir mertebe kalır ki, o da 'fenâfi'llâh mertebesidir. Bu kendi varlığını Tanrı'nın varlığında yok etmektir. Âşık Paşa, bu mesnevisinde alçak gönüllülüğü, dünya nimetlerini hiçe sayarak azla yetinmeyi ele alıyor ve onu Tanrı tarafından türlü renklerle bezenmiş "fakr" adlı bir kuş olarak tasvîr ediyor." (Eraslan, 2016: 13).

Hazreti Ali'ye nisbet edilen dervişliğin 40 makamı Eraslan'ın eserinde şu şekilde sıralanmıştır;

a) Şeriatte bulunan on makam şunlardır:

1. Hak Taâlâ'nın birliğine, varlığına, sıfatlarına ve zatına inanmak
2. Namaz kılmak
3. Oruç tutmak
4. Zekât vermek
5. Hac farizasını yerine getirmek
6. Yumuşak konuşmak
7. İlim öğrenmek
8. Hazret-i Resul-i Ekrem salla'allâhu aleyhi veselleme'in sünnetlerini yerine getirmek

[2] Bkz. Kemal Eraslan, Fakr-nâme, Hikmet-i Hazret-i Sultanu'l Arifin Hace Ahmed b. İbrahim b. Mahmud b. İftihar-i Yesevî, Taşkend 1312, s.2-15; Dîvân-ı Hikmet-i sultanu'l arifin Hace Ahmed b. İbrahim b. Mahmud İftihar-i Yesevî (üçüncü mertebe), Kazan, 1311/1986, s.3-17, Kazan 1901, s.121-129.

9. Şeriat bakımından yapılması gerekli şeyleri yerine getirmek
10. Seriatın yasakladığı şeylerden kaçınmak

b) Tarikatte bulunan on makam şunlardır:

1. Tövbe etmek
2. Pìre el uzatmak
3. Korku
4. Tanrının rahmetinden ümitli olmak
5. Belirli vakitlerde Kur'ân'dan sûreler veya dualar okuyarak yapılan ibadeti yerine getirmek
6. Pîrin hizmetinde olmak
7. Pîrin izni ile konuşmak
8. Nasihat dinlemek
9. Tecrit olmak
10. Tefrit olmak

c) Mârifette bulunan on makam şunlardır:

1. Fenâ olmak
2. Dervişliği kabul etmek
3. Her işe tahammül etmek
4. Helâl ve güzel istekte bulunmak
5. Mârifet kılmak
6. Şeriat ve tarikatı ayakta tutmak
7. Dünyayı terk etmek, dünya bağlarından sıyrılmak
8. Ahireti seçmek
9. Varlık makamını bilmek
10. Hakikat sırlarını bilmek

d) Hakikatte bulunan on makam şunlardır:

1. Herkesin yolunun toprağı olmak, alçak gönüllülük
2. İyiyi-kötüyü tanımak
3. Bir parça lokmaya el uzatmamak
4. Kendisini, lokmasını Hak yolunda sebil etmek
5. Kimseyi incitmemek
6. Fakirliği inkâr etmemek
7. Seyr-i sülûk kılmak
8. Herkesten sırrını saklamak
9-10. Şeriat, tarikat ve hakikat makamını bilmek ve buna göre amel etmek (Eraslan, 2016: 16).

Dîvân-ı Hikmet ve Fakr-nâme dışında Ahmed Yesevî'ye nisbet edilen Risâle der-Âdâb-ı Tarîkat ile Risâle der-Makâmât-ı Erba'în adlı iki Farsça eserden de bahsedilmektedir. Taşkent'te yazma nüshası bulunan ve dervişlik, ilahi aşkı vb. konuları içeren Risâle der-Âdâb-ı Tarîkat 2012 yılında Kazak Türkçesi'ne tercüme edilerek yayımlanmıştır. Kütahya Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'nde tek nüshası bulunan diğer bir eser, Risâle der-Makâmât-ı Erba'în ise şeriat, tarikat, marifet ve hakikat üzerine onar makamdan toplamda kırk makam ve kaideyi içeren küçük bir eserdir (Tatcı, 2016: 19).

4. HOCA AHMED YESEVİ ve DİVAN-I HİKMET ÜZERİNE KAZAKİSTAN ve TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALAR

4.1. Hoca Ahmed Yesevî ve Dîvân-ı Hikmet Üzerine Yapılan İlk ve Temel Çalışmalar

Nadirhan Hasan, *"Sûfî Muhammed Danişmend Zernuki'nin "Miratu'l-kulup" (XII yy.), Mevlana Safiyuddin Örung Koylaki'nin "Nesep-name" (XII yy.), İmam Hüsâmeddin Hüseyin Sığnâki'nin "Risâle der tercüme-i Ahmed Yesevî" (XIII-XIV yy.), Hoca İshak'ın "Hadokatu'l-arifin" (XIV yy.), Hazini'nin "Camiu'l-marşidîn", "Menbau'l-ebhar", "Hüccetu'l-ebrar", "Cevahiru'l-ebrar" (XVI yy.), Âlim Şeyh'in "Lemehat min nefehati'l-kuds", Muhammed Şerif Hüseyni el-Buhari'nin "Hüccetu'z-zakirin", Şeyh Zinde Ali'nin "Semeratu'l-meşayıh" (XVII yy.), Feridüddin Attar'ın "Mantıku't-tayr" (XII yy.), Ali Şir Nevai'nin "Nesâyimu'l-muhabbet" (XV yy.), Fahreddin Ali Safi'nin "Reşehât ayne'l-hayat" (XVI yy.), Fazlullah İbn Ruzbihan İsfahanî'nin "Mihman name-i Buhara" (XVI yy.), Hasan Hoca Nisari'nin "Müzekkir-i ahbab" (XVI yy.), Kemaleddin Haririzade'nin "Tibyan-u vesaili'l-hakayık" (XVII yy.), Ali'nin "Kunhu'l-ahbar" (XVII yy.), Gulam Server Lahuri'nin "Hazinetu'l-esfiya" (XVIII yy.), Seyyid Ahmed Marğınânî'nin "Silsile-i nisbet-ı meşayıh" (XIX yy.), Hüseyin Vassaf'ın "Sefine-i evliya" (XIX yy.) ile müellifleri belli olmayan "Miratu's-salikin", "Miratu'l-esrar" (Hasan, 2012: 151)* gibi çok sayıda eserde Hoca Ahmed Yesevî'nin hayatı, menkıbeleri, eserleri ve düşünceleri hakkında bilgilere rastlanıldığını belirtmektedir.

Görüleceği üzere bu eserlerden en erken döneme (12. yy.) ait olanı, Hoca Ahmed Yesevî'nin ilk halifelerinden, Sûfî Muhammed Danişmend Zernuki'ye isnat edilen "Miratu'l-kulup" tur. Bir nüshası Uppsala Kütüphanesi'nde (İsveç) bulunan eser, hem telif edildiği dönem hem de müellifinden dolayı birincil kaynak sayılması nedeniyle Yesevîlik araştırmalarından önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Yer yer, doğrudan Hoca Ahmed Yesevî'den nakledilen sözlerle başlayan ve üç bölümden oluşan söz konusu eserde şeriat, tarikat ve hakikat mevzuları anlatılmıştır (Hasan, 2009: 621).

"Miratu'l-kulup"'un yanında Mevlâna Örung Koylakî tarafından Arapçadan Türkçeye çevrilen "Nesep-name", Hoca Ahmed Yesevî'nin nesebi ve kerametleri hakkında verdiği malumat

açısından; Sığnâki'nin risalesi, Hoca Ahmed Yesevî'nin şahsiyeti, tahsili ve ona isnad edilen menkıbeler hakkında verdiği tarihi bilgiler açısından erken dönem tarihi kaynaklar arasındadır (Hasan, 2009: 625). Ancak bütün bunlar arasından, Fuat Köprülü'nün "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" eserinde ağırlıklı olarak başvurduğu, soyunu Hoca Ahmed Yesevî'nin ilk halifesi olan Mansur Ata'ya dayandıran Hazini tarafından yazılan ve tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan "Cevahiru'l-ebrar min emvac il-bihar" dır (XVI yy.).

Bilim dünyasına ilk defa Fuat Köprülü tarafından tanıtılan "Cevahiru'l-ebrar min emvac il-bihar", Yesevîlik ve Türk tasavvufu hakkında en önemli kaynaklardan birisi olarak bilinmektedir. Osmanlıca yazılan bir eser olmakla birlikte Arapça ve Farsça metinleri de ihtiva eden ancak Doğu Türkçesi'ne ait kelime ve eklerin de bulunduğu söz konusu eserin Türkiye Türkçesi'nde hazırlanmış ilk baskısı 1995 yılında Cihan Okuyucu tarafından yapılmıştır. Toplamda 162 varak olan eserin, 112 varakı Türkçe, 50 varakı ise Farsça dillerinde kaleme alınmıştır. Hazini, Osmanlı Sultanı III. Murat'ın emri üzere kaleme aldığı eserinin amacını "hikmetlerinde feyizlendiği ve tedrisatından geçtiği diğer şeyhlerinin öğretileri ile "manevi âlemlerin denizlerine dalarak oradan çıkardığı değerli incileri, Yesevîlik adabı çerçevesinde hak yolunun yolcularına sunmak" (Okuyucu ve Kaçar, 2014: 52) şeklinde ifade etmektedir. Yazılı kaynakların yanında şifahi kaynaklardan da yararlanan Hazini, söz konusu eserde Yesevîlik, Yesevîlik adabı ve Yesevî Silsilesi hakkında bilgiler vermiştir (Okuyucu ve Kaçar, 2014: 37).

En eski nüsha hakkında bilgi ise h. 915 (M. 1509-1510) yılında yazılmış Mihmânnâme-i Buḫârâ adlı eserde yer almaktadır. Eserdeki bilgiye göre, eserin yazarı olan İranlı âlim ve tarihçi Fazlullah bin Rûzbihân, Ahmed Yesevî külliyesini ziyaret etmiş ve orada Yesevî'ye ait Türkçe tasavvufî bir esere rastlamıştır. Rûzbihân'ın gördüğü fakat ulaşılamayan bu eser hikmetlerin nüshalarının ilk örneklerinden biri olabileceğini düşündürmektedir (Kambarbekova, 2011: 44; Eraslan, 2012: 429).

4.2. Hoca Ahmed Yesevî ve Dîvân-ı Hikmet Üzerine Dünya Genelinde Yapılan Çalışmalar

Bilindiği gibi 19. yüzyıl sonrası dönemde Hoca Ahmed Yesevî, Yesevîlik ve Türk tasavvufu üzerine yapılan en kapsamlı çalışmanın, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eserle

Fuad Köprülü'ye (1918) ait olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Köprülü'den önce A.İ. Levshin (1832) (Özergin, 1980: 8-12) Macar Türkolog[3] Arminius Vambery (1867), Karl Germanoviç Zaleman[4] (1898), N. Malitskiy (1906), P.M. Melioranskiy (1908), F.YE. Korsh (1909), Hasan Şükrü (1909) gibi bilimadamlarının Dîvân-ı Hikmet üzerine çalışmalarının bulunduğunu belirtmek gerekir. Daha sonra Wilhelm Barthold, Vladimir A. Gordlevskiy (1923), A.K. Borovkov (1948-1951), Y.E. Bertels (1944), A. Garritskiy (1923), Th. Menzel (1925), H. Tevfik - Hamâmzâde İhsan - Hasan Ali (1926), A. Samoyloviç (1929), A.R. Borovkov (1948) gibi araştırmacılar da çeşitli yönleri ile Dîvân-ı Hikmet üzerine çalışmalar yapmıştır. Daha yakın dönemde ise A.N. Kononov (1956), A. Gölpınarlı (1961), V. M. Kocatürk (1970) Joseph Fletcher (1971), A. Adalis (1972), A. Caferoğlu (1974), E. Rustamov (1982), G. Snesarev (1983), Andras Bodrogligeti (1987), Thierry Zarcone (1993), D. Deweese (1990, 1996, 2003, vd.) (Hasan, 2012: 140-158; Bozkurt, 2016: 287; Özergin, 1980: 8-12; Sızdıkova, 2004, 11-12) gibi araştırmacıların çalışmalarından bahsedilebilir.

4.3. Kazakistan'da Yapılan Çalışmalar

2016 yılında bilim dünyasına tanıtılan Kökşetav nüshası ile birlikte Kazakistan'da Dîvân-ı Hikmet'in bilinen dört nüshasının olduğu bildirilmektedir. Aşağıda ifade edileceği üzere bu nüshalar ve yurtdışındaki diğer nüshalar üzerine Kazak araştırmacılar tarafından çok sayıda araştırma yapılmış, bir kısmı ise çalışılmaya devam etmektedir.

Türkiye'deki sürece benzer bir şekilde Kazakistan'da da Hoca Ahmed Yesevî ve Dîvân-ı Hikmet üzerine yapılan çalışmalarda 1990 sonrası dönemde bariz bir artış gözlemlenmiştir. Sovyetler Birliği döneminde bu alanda yapılan çalışma azdır. Bununla birlikte Mangışlav Tınıştıqulı tarafından 1901 yılında hikmetler, Arap alfabesiyle Kazak Türkçesine aktarılmıştır (Utebekov, 2020; 45). Hoca Ahmed Yesevî'den ilk bahsedenlerden birisi de Alaş Hareketi üyesi şair ve yazar Mırjakıp Dulatulı'dır (1885-1935). Dulatulı'dan sonra Kudaybergen Jubanov da (1899-1938) Hoca Ahmed Yesevî hakkında yazmıştır (Sızdıkova, 2004: 23). Bu erken dönem

[3] Oldukça dar kapsamlı olarak incelenmişse de ilk çalışmanın Vambery'e ait olduğu bilinmektedir. Bkz. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, s.120.

[4] Zaleman, 19. yüzyılın sonlarında Semerkand'dan Rusya'ya getirdiği ve Zelaman el yazma nüshası olarak bilinen hikmetler nüshası, bugün S. Petersburg'daki Doğu Bilimleri Asya Müzesi'nde muhafaza edilmektedir.

çalışmalardan sonra Sovyetler Birliği döneminde yapılan ilk kapsamlı çalışmanın, yazımına 1928 yılında Kudaybergen Jubanov tarafından başlanan *"Mura-Hattar. Türk Adebiyetter Tilinin Tanımı"* adlı eserdir. Ancak söz konusu eser, Jubanov'un Sovyet yönetimi tarafından "vatan haini" suçlamasıyla tutuklanmasıyla Sovyetler Birliği'nin son yıllarına kadar yayımlanamamıştır. Jubanov'dan sonra N. Süyinişaliyev (1967), G. Aydarov, A. Qurışjanıv ve M. Tomanov (1971), Alikey Marğulan (1985) gibi araştırmacılar Hoca Ahmed Yesevî ve Hikmetler hakkında çeşitli çalışmalar yapmışlardır (Utebekov, 2020; 48).

Bağımsızlık sonrası dönemde Muhammedrahim Carmuhammedulı, Mekemtaş Mirzahmedulı, Rabiya Sızdıkova, Zikiriya Candarbek ve Dosay Kenjetay'ın çalışmalarının ön plana çıktığı görülebilir. Genel olarak baktığımızda ise bugüne kadar Kazakistan'da tekrar baskılar hariç olmak üzere 50 civarında kitap, 4'ü doktora, 15'i yüksek lisans tezi olmak üzere 19 tez çalışması ve onlarca makalenin yazıldığı bilinmektedir. Bu çalışmalara Türk vatandaşları tarafından Kazakistan'da yapılan çalışmalar dâhil edilmişken, Kazakistan vatandaşı olup çalışmaları Türkiye'de yayımlananlar dâhil edilmemiştir. Araştırmamız kapsamında incelenen bu çalışmalardan bir kısmı aşağıda özetlenecektir.

Yesevîlik ve Hoca Ahmed Yesevî hakkında yapılan ilk çalışmalardan M. Carmuhamedulı, S. Dauitulı ve M. Şafiği tarafından (1993) yapılan Dîvân-ı Hikmet çalışması ile Kajı ve Abdişükirov'un (1993) kitapları; 1994-2000 arasında üç kez güncellenerek basımı yapılan Baymuratova tarafından hazırlanan ilk bibliyografya çalışması; Çağatay Türkçesi'ndeki Kazan basmasının ilk kez Kazakça ve Rusça'ya çevrildiği İbatov, Candarbek ve Nurmanova tarafından hazırlanan Hikmetler (2000) kitabı; Kazan ve Semerkand nüshaları üzerinden karşılaştırmalı olarak ilk defa hikmetler'in dili ve poetikasının (Sagındıkova, 2004: 3) incelendiği Sızdıkova'nın (2004) çalışması; hikmetlerin dil incelemesinin yapıldığı Hoca Ahmed Yesevî 'Dîvân-ı Hikmet'in Dilinin İsim Çekim Eklerinin Özellikleri (2006) adlı Abdrahmanova'nın çalışması; Carmuhammetulı tarafından hazırlanan on ciltlik Kazak Edebiyatı içerisinde Ahmed Yesevî'nin edebi kişiliğine yer verilen II. Cilt; Aynur Abdiresulkızı tarafından doktora tezi olarak hazırlanan Hoca Ahmed Yesevî Hikmetleri'nin Sanatsal ve Yapısal Özellikleri (2007) ve son olarak Esenbay Duysenbayev tarafından 1897 tarihli İstanbul nüshası, Hikmetler'in (2009) Kazakça'ya aktarılmış olması sebebiyle önemli çalışmalar olarak sayılabilir. Bu çalışmalar dışında da Kazak araştırmacı

ve bilim insanları tarafından yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Bu bölümde Divân-ı Hikmet ve Hoca Ahmed Yesevî hakkında öne çıkan çalışmalar aşağıda özetlenecektir.

4.3.1. Telif Eserler

***Koja Ahmet Yasaui, Diuani Hikmet (I. Bölim), 1993*;** Eser, Rasulmuhammed Kajı ve Amirbayulı Abdişükirov tarafından, Kazakça "Danalık Kitabı" (Bilgelik Kitabı) olarak ifade edilen Dîvân-ı Hikmet'in 1904 tarihli Kazan basma nüshasının Özbek dilindeki nüshasının Kazakça'ya aktarımından oluşmaktadır. 83 hikmeti ihtiva eden eserin aktarım sürecinde mümkün olduğunca Kazakça'ya uygun bir transkripsyion yönteminin seçildiği belirtilmektedir. Dîvân-ı Hikmet'teki hikmetler üzerinden Ahmed Yesevî'nin dini ve mistik yönlerinin gösterilmeye çalışıldığı eserde, onun Arslan Baba ve Yûsuf Hemedânî'nin fikir ve düşünceleriyle tasavvuf yoluna girdiği hususlarına değinilmekte ve aynı zamanda hayatı ve tesirleri hakkında da özet bilgilere yer verilmektedir. Söz konusu eserde yazarlar, Hoca Ahmed Yesevî'nin doğum tarihi hakkındaki farklı görüşlere değinerek H. Süyinşaliyev'in "1167 yılında 73 yaşında vefat ettiği ve dolayısıyla 1094 yılında doğduğu" iddiası karşısında N. Nurmuhammedov'un Ahmed "Yesevî'nin 1103 yılında dünyaya geldiği ve 125-130 yıl ömür sürdüğü" şeklindeki iddiaları paylaşmaktadırlar (K. Rasulmuhammed ve A. Amirbayulı, 1993).

Yasavi Hikmetterinin Tili, 2004: Eserin yazarı Rabiga Sızdıkova, son onyıllarda Hoca Ahmed Yesevî'nin hikmetleri üzerine yapılan çalışmalarıyla dikkat çeken araştırmacıların önde gelenlerindedir. Hoca Ahmet Yesevî'nin hayatı, dini ve tasavvufi düşüncesi, ideolojisi ve tesiri, bu mirasın günümüz Kazakistan toplumundaki yeri ve tarihi önemi, din ve din tarihi araştırmacıları, medeniyet araştırmacıları, felsefeci, edebiyatçılar tarafından çalışılmaya başlandığını ve günümüzde Kazakistan'da Yesevî Tanu diye adlandırılan yeni bir araştırma sahasının oluştuğunu ifade eden Sızdıkova, bütün bunlara rağmen, Yesevî mirasının dilini ve poetikasını inceleyen monografik araştırmaların Kazakistan'da çok yetersiz olduğu üzerinde durmakta, çalışmasıyla söz konusu bu eksikliğin giderilmesine mütevazı da olsa bir katkı sağlamayı amaçladığını belirtmektedir.

Söz konusu çalışma, 17. yüzyılda kağıda geçirilen Semarkand (Zeleman) elyazması fotonüshası üzerinden yapılmıştır. Semerkand nüshası, 19. yüzyılın sonunda Semarkand şehrinde

bulunarak akademisyen K.G. Zeleman tarafından St. Petersburg'a getirilmiştir. Bundan dolayı da sıklıkla Zeleman nüshası olarak da adlandırılmaktadır (Sızdıkova, 2004: 3).

Sızdıkova, P.M. Melioranskiy, F. Köprülü, A.K. Borovkov ve diğer araştırmacıların da açıkça söylediği gibi hikmetlerin tamamının Ahmed Yesevî'ye ait olması ihtimalinin oldukça düşük olduğuna katılmaktadır (Sızdıkova, 2004: 11-12). Eserde, mevcut Divan- Hikmet nüshalarının çoğunun 16. yüzyılın sonlarına ait olduğunu, bu bağlamda Vefik Paşa Kütüphanesi'nden alınıp İstanbul Kütüphanesi'nde muhafaza edilen el yazma nüshanın (1693/94) en eski nüshalardan birisi olabileceği; ikinci en eski nüshalardan birisinin de Türkolog Karl Germanoviç Zaleman tarafından (1849-1916) Samarkand'tan getirilerek Sankt-Petesburg Bilim Akademisi Doğubilimleri Enstitüsü'nün Asya Bölümü müzesinde B286 numarayla muhafaza edilen nüsha olabileceği üzerinde durmaktadır (Sızdıkova, 2004: 30).

Eserinde Sızdıkova, 76 hikmet ihtiva eden Semarkand (Zeleman) elyazma nüshası ile Kazan (1904 y.) nüshalarını karşılatırmıştır. Sızdıkova, 1904 Kazan basımında yer alan 153 hikmetin, 107'sinin Semarkand elyazma nüshasında bulunmadığını, elyazmada yer alan 30 hikmetin ise söz konusu kitap baskısında yer almadığını belirtmektedir. Sızdıkova ayrıca, daha önce bu nüsha üzerinde araştırma yapan A.K. Borovkov'un bir yanlışlık yaparak 76 olan hikmet sayısını 73 olarak bildirdiğini açıklamaktadır (Sızdıkova, 2004: 37).

Sızdıkova çalışmasında, eski Arap yazısında olan bu elyazma nüshanın Kazakça transkripsyonunu yaparak, hikmetlerin dilinin morfolojik, fonetik-fonolojik ve leksikolojik tahlilini de yapmıştır. hikmetlerde yer alan Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeleri sınıflandırarak Kazak Türkçesi ile karşılaştıran Sızdıkova, çalışmasının sonunda söz konusu dillerdeki kelimelerden ve atasözlerden oluşan bir sözlük de eklemiştir. Yazar, belirtilen nüshalardaki bütün söz varlığını değil, seçilen bazı sözcükleri çeşitli yönleriyle karşılaştırmıştır. En bariz farklılıkların yazım kurallarında görüldüğünü ifade eden yazar, leksikal olarak da farklılıkların olduğunu berlitmektedir (Sızdıkova, 2004: 38-40).

Koja Ahmet Yasavi Hikmet Jiynak, 1998: Kazakistan Milli Kütüphanesinde bulunan 1897 tarihli elyazma İstanbul nüshasının M. Jarmuhammedulı, M. Şafiği ve S. Dautulı tarafından Kazakça'ya aktarımı yapılan bu telif eser, 70 hikmetten müteşekkildir. Eserin girişinde, "İslâm Âleminin önemli isimlerinden, tasavvuf edebiyatın büyük temsilcisi, şair ve düşünür ve filozof" olarak vasıflandırılan Hoca Ahmet Yesevî'nin ve onun mirası olan Dîvân-ı Hikmet'in (Akıl Kitabı)

içeriği, önemi ve günümüze tesirinden bahsedilmekte ve Ehl-i Sünnet ekolünün en önemli temsilcilerinden olduğu üzerinde durulmaktadır (Jarmuhamedulı, 1998: 7). Eserde, Dîvân-ı Hikmet'in, Oğuz ve Kıpçak Türkleri arasında İslâm dininin yayılıp gelişmesine ve bölgede tasavvufun temel bulmasına önemli katkı sağladığını, esasında Hoca Ahmed Yesevî'nin de bu eseri bu maksadla kaleme aldığı belirtilmektedir.

Eserin yazarları, Dîvân-ı Hikmet'in edebi yönüyle ilgili olarak da onun, sözlü Türk halk edebiyatı ile yazılı halk edebiyatını birleştiren eşsiz bir eser olduğunu ve bu yönüyle kendinden sonraki şairlere örnek olduğunu ifade etmekte, özellikle tasavvuf edebiyatındaki hikmet söyleme geleneğinde Dîvân-ı Hikmet'in önemli bir yerinin olduğunu vurgulamaktadırlar.

Eserde, Türkiye'deki çalışmalardan farklı olarak, özellikle Fuad Köprülü tarafından ifade edilen "hikmetlerin büyük çoğunluğunun Ahmed Yesevî'den ziyade onun dervişlerine ait olduğu" görüşüne katılmanın mümkün olmadığı, yine benzer şekilde "Ali Şir Nevai'nin Ahmed Yesevî'nin hikmetlerine önem vermediği ve eserlerinde hiçbir surette yer almadığı" iddiasının da eksik olduğu hususlarına dikkat çekilmekte ve bu görüş, Özbek bilim insanı İ. Hakkulov, Nevai'nin Ahmed Yesevî'yi çok iyi bildiğini ve şahsına büyük hürmet gösterdiğini, "Nessayyimu'l Muhabbat" adlı eserinde onu "Türkistan mülkünün şeyh'ül meşaihi" olarak vasıflandırdığı yönündeki görüşleri ile desteklenmektedir.

Kitapta üzerinde durulan diğer bir önemli mesele ise 'Dîvân-ı Hikmet'in dili hakkındadır. Yazarlara göre Divan- Hikmet'in tek bir halkın diline ait olduğunu söylemek doğru olmaz. Eserde, çok sayıda Kazak ve Özbek, Uygur ve Tatar ve başka Türk akraba halkların dilleriyle benzerlikler bulunmaktadır. Çünkü Hoca Ahmed Yesevî'nin yaşadığı dönemde ve hikmetlerin vücude geldiği bu dönemde sayılan bu Türk dili lehçeleri henüz oluşmamıştı. Dolayısıyla, bu dönemde ancak mevcut hâkim Türk devletinin dilinden bahsedilebilir. Yazarlar bu görüşlerini dilbilimci N. Sauranbayev'in "Dîvân-ı Hikmet, 440 beyitlik bir eserdir. Yesevî'yi milletlere bölmek doğru olmaz, çünkü o zamanda Kazak, Özbek, Türk diye adlandırılan milletler henüz yoktu. Onlar daha ileride millet olacaklardır. Bu nedenle bu eserin, Türk halklarının ortak dilini yansıttığını söyleyebiliriz." şeklindeki ifadesiyle desteklemektedirler (Jarmuhamedulı, 1998: 10).

***Dîvân-ı Hikmet, 2000*:** K. Kari, G. Kambarbekova ve R. İsmailzade tarafından telif edilen kitabın önsözünde Ahmed Yesevî'nin "Sûfîlerin sultanı, başta Kazak olmak üzere Türk-İslâm edebiyatının kurucularından biri olduğu" belirtilerek, asıl tasavvuf ve göçebe edebiyatının, Ahmed

Yesevî'nin hikmetleri ile başladığı ifade edilmektedir. İkinci olarak, Ahmed Yesevî'nin Türk yurtlarının ortak edebiyatının büyük bilge ve şairi olduğu ve son olarak da onun, bütün İslâm Âlemi'nin ortak edebi mirası olduğu üzerinde durulmaktadır (Kamberbekova, 2000: 1).

Söz konusu eser, 1893 Kazan üniversitesi tarafından üçüncü baskısı yapılan Dîvân-ı Hikmet nüshasındaki 135 hikmet'in Kazakça'ya aktarılmasından oluşmaktadır. Eserin müellifleri, Sızdıkova başta olmak üzere diğer Kazak yazarların, İstanbul el yazma nüshasının ulaşılabilen en eski nüsha olduğu iddiasını, Kazan nüshasının daha eski olduğu iddiasıyla bir şekilde reddetmekte ve daha önce (1993 yılında) basımı yapılan Kazakça tercümenin de barındırdığı eksiklikler nedeniyle kullanılmadığını ifade etmektedirler.

Müellifler, "Danalık Kitabı" olarak adlandırılan bu eserin en önemli tarafının, Kazak dilinde yapılan ve mevcut bulunan bütün tercümeleri içeriyor olması olduğuna vurgu yapmaktadırlar. Tegeran (Tahran) nüshası olarak bilinen bu eserin, 1993 yılında M. Jarmukhamedulı, S. Dautulı, M. Şafiği tarafından 1897 tarihli İstanbul nüshasından 69 hikmetin Kazakça'ya aktarıldığı Dîvân-ı Hikmet'in, Arapça, Farsça ve Türkçe bazı kelimelerin eksik tercüme edildiği ve bunun yanında bir takım eksikliklerinin bulunduğu gerekçesiyle daha gelişmiş bir çalışma olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda, yazarlar kendi ifadeleri ile yapılan Tegeran nüshası ile Ahmed Yesevî'nin eksiksiz bir şekilde "anavatanına kazandırıldığı" hususuna vurgu yapmaktadırlar.

Bu eserle ilgili belirtilmesi gereken diğer bir husus ise müelliflerin, hikmetlerde geçen "defter-i sani" (ikinci defter) ifadesi ile ilgili başta Türkiye'deki çalışmalar olmak üzere yaygın görüşün aksine oldukça kesin bir kanaat izhar etmiş olmalarıdır. Eserin müelliflerine göre Bozkır gelenek ve kültüründe Kur'an-ı Kerim birinci kitap sayılırken, Ahmed Yesevî tarafından yazılan Dîvân-ı Hikmet'in de ikinci kitap kabul edilmesi gerekir (Kamberbekova, 2000: 2).

Yassavi Qoja Akhmet - Hikmetter, 2000: A. M. İbatov, Z. Jandarbek ve A.Ş. Nurmanova tarafından kaleme alınan kitap, Kazakistan'ın tanınmış doğubilimler araştırmacılarından Yu. G. Baranova ve V. P. Yudin'in özel arşivinden alınan Çağatay Türkçesi'ndeki Kazan basımının (1904 yılı) 149 hikmetinin Kazak Türkçesi, Rusça ve İngilizce'ye çevrildiği ilk kitap niteliğindedir.

Kitabın yazarları, hikmetlerin şimdiye kadar defalarca çevirildiğini ancak, buna rağmen Hoca Ahmet Yesevî'nin mirasının tam olarak araştırılmadığını ifade etmektedir (A.M.İbatov Z. C.,

2000: 6). Bu çalışmada, sadece 10, 12, 17, 71, 72, 77, 91, 99, 138 ve 190. sayfalarda hikmetlerin içinde geçen bazı kelimelerin anlamları incelenmiştir. Önsözün, tarih doktoru M. Q. Abuseyitova, sözlük kısmının ise Z. Jandarbek tarafından yazıldığı kitabın sonuna, hikmetlerde geçen bazı dini kavramların açıklaması eklenmiştir.

***Divani Hikmet (Danalıq Kitabı), 2001*:** Müellifi Tursınali Aynabekulı olan ve 156 hikmetten oluşan söz konusu kitapta her hikmet mühteveası bakımından adlandırılmış ve hikmetlerde geçen bir kısım kelimelerin altı çizilmiş bir kısmının ise anlamları parantez içerisinde verilmiştir. Eserde, yer yer Dîvân-ı Hikmet'in Taşkent ve Kazan basma nüshaları arasında karşılaştırmalar da yapılmıştır (Aynabekulı, 2001: 256). Dîvân-ı Hikmet'in daha sağlam bir metnine ulaşmak için Kazakistan ve Türkiye dışındaki diğer ülkelerdeki nüshaların araştırılmasına ihtiyaç olduğunu belirten yazar, İbrahim Hakkulov'un önsözünü yazdığı ve 1983 yılında Ankara'da 300.000 adet baskısı yapılan 'Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeleri' ve 1992 yılında Rasulmuhammad Abduşukurov tarafından hazırlanan ve 200.000 adet basılan 'Divân-ı Hikmet' in ilk çalışmalar olarak önemli olmakla birlikte eksikliklerinin bulunduğunu belirtmektedir. Eserde, söz konusu eksikliklere mahal vermemek için Hoca Ahmed Yesevî'nin eserlerinin devlet destek ve yönlendirilmesi ile yapılmasının gerektiğine vurgu yapılmaktadır (Aynabekulı, 2001: 12).

Yassaui Qoja Ahmet Hikmeti, 2004: N. J. Sagındıkova tarafından telif edilen söz konusu kitap, Çağatayca olan 1904 Kazan basma nüshasındaki 149 hikmetin Rusçaya tercüme edilmesinden oluşmaktadır. Kitapta Hikmeler dışında, Hoca Ahmed Yesevî'nin hayatı, beslendiği kaynaklar, tesiri ve tasavvuf hakkında, kaynak olarak büyük çoğunluğu Küprülü ve Eraslan'a dayanan bilgilere yer verilmiştir (Sagındıkova, 2004: 3).

Yazar, Kazakistan Yesevi çalışmalarından kısmen ayrışan ve dikkat çeken bir bakış açısıyla Hoca Ahmed Yesevî'nin sadece bir şair bir şeyh değil aynı zamanda manevi yönü olan bir devlet adamı kişiliğine sahip olduğunu ifade etmekte, Türkistan'ın onun dönemindeki önemine binaen Kazak Hanlığı döneminde de idari merkez olduğu üzerinde durmaktadır (Sagındıkova, 2004: 5).

***Qoca Ahmet Yassaui Diuani Hikmet, 2007*:** Abibulla Muhamedcanulı tarafından hazırlanan Hoca Ahmet Yessevi'nin hayatı, eserleri ve dini görüşleri hakkında bilgi veren bu eserin önsözü Yesevî araştırmacıları ve filoloji bilim insanları T. Esembekov ve T. Ergöbek tarafından kaleme alınmıştır. Eserin yazarı, Divân-ı Hikmet nüshaları içerisinde en hacimli olduğunu belirttiği

ve 149 hikmetten oluşan Kazan nüshasını kullanmıştır. Kitabın sonunda Arapça ve Farsça sözcükler için bir sözlük eklenmiştir. Yazar, Seyfulla Ospan'ın "Ekim Devrime kadar yaklaşık 10 asır kadar Yesevî hikmetlerinin camilerde ders kitabı olarak (oku kuralı) okutulduğunu, farklı tercüme ve farklı meallere maruz kaldığı" düşüncesini paylaşarak, hikmetlerin asıl manasına ulaşılması noktasında dil ve din uzmanlarının bir araya getirilerek disiplinler arası ortak bir merkezin kurulması gerekliliği fikrini ileri sürmektedir (Muhamedcanulı, 2007: 5).

***Qoca Ahmet Yasaui Hikmetterinin Qolcazba Katalogı, 2006*:** Kazak ve Özbek bilim insanlarının ortak bir eseri olan söz konusu katalog çalışması, dünya genelinde Hoca Ahmed Yesevî ve Dîvân-ı Hikmet üzerine yapılan ilk ve tek çalışma olma niteliğine sahiptir. Çalışma kapsamında, Özbekistan Bilim Akademisi'nde Doğubilimler Enstitütüsü'ndeki 300 den fazla 'Dîvân-ı Hikmet' elyazma nüshası ele incelenmiş ve 328 sayfadan oluşan Hoca Ahmed Yesevî Hikmetleri Elyazma Kataloğu hazırlanmıştır.

Kazakça ve Özbekçe önsözü bulunan ve Dossay Kenjetay tarafından baskıya hazırlanan söz konusu eser, Özbekistan tarafından M. Hayrullayev, B. Abduhalimov, B. Babacanov, A. Muminov, M. Hasani, Ş. Ziyadov, N. Cabbarov, Ğ. Karimov, D. Rasulov ve N. Toşov gibi Özbek bilim insanlarının katkıları ile hazırlanımıştır (Kenjetay, 2006).

Koca Ahmet Yassaui, Diuani Hikmet (Danalık Jolı), 2004: Kitabın yazarı, Sıraş Bitenov, 1961 yılında Karagandı'da kömür ocağında madenci olarak çalışırken çalışanlarından birisinin vesilesiyle önce Kur'an öğrenir daha sonra kütüphanelerde kitap okurken Dîvân-ı Hikmet'le tanışarak onun bütün Kazak toplumu tarafından anlaşılması gayesiyle Kazakça tercümesini kendisine vazife edinir. Tercüme sürecini tamamlayan Bitenov, maddi sorunlar nedeniyle kitabın baskısını yapamaz. Bitenov'un tercümesini yaptığı kitap, onun vefatından 14 yıl sonra 1990 yılında Ortalık Kazakistan Gazetesi'nde yayımlanabilmiştir. Bitenov'un 148 hikmet ve 180 sayfadan oluşan söz konusu çalışması, Kazakistan'da Kazan nüshası üzerine yapılan ilk çalışma olması sebebiyle önemlidir (Bitenov, 2004: 5-6). Eserde bir kısım eksiklikler bulunmuş olsa da bu husun yazarın ilmi ve tasavvufi alandaki eksikliğine vermek gerekir.

Ahmet Yassaui, Diuani Hikmet, 2009: Söz konusu çalışma Esenbay Düysenbayev'in, 1897 tarihli İstanbul nüshasının Kazakçaya aktarılmasından müteşekkildir. Kitabın önsözü, başka bir Ahmed Yesevî araştırmacısı olan M. Carmuhammedulı tarafından kaleme alınmıştır. 72 hikmetin

yer aldığı söz konusu çalışmaya, Farsça olması sebebiyle Kazakçaya aktarılmayan 71 hikmet dâhil edilmemiştir (Düysenbayev, 2009: 254). 320 sayfalık bu kitabın önsözü 'Kitap en sabırlı ustaz' başlıklı yazıyla Kazakistan Cumhuriyeti'nin İlk Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev tarafından 2001 yılında kaleme alındı. Giriş kısmında, E. Bertels, V. A. Gordlevskiy ve M. F. Köprülü gibi şarkiyatçıların çalışmalarından bahsedilmiştir (Düysenbayev, 2009: 12).

Ahmet Yasavi, Divani Hikmet (Tercüme, Transkripsiyon, Metin, Sözlük), 2010: T. Kydyr & K. Mustafayeva tarafından baskıya hazırlanan ve D. Kenjetay'ın başkanlığındaki L. Tashimov, R. Berdibay, M. Nakip, K. Ergubek, S. Turtabaev ve T. Raimberdiev'in edisyonunda hazırlanan Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk Kazak Üniversitesi Türkoloji Enstitüsü tarafından yayımlanan eser, en hacimli nüsha olarak kabul edilen 1904 tarihli Kazan nüshasındaki 153 hikmet incelenmiştir. Kazakçaya aktarımı yapılan hikmetler, ayrıca transkripsiyonu ile birlikte Arap harfleri ile de verilmiştir. Eserin müelliflerine göre, kitabın hazırlanması sürecinde kaynak metine olabildiğince sadık kalınarak ve aynı zamanda günümüz Kazak Türkçesi'nde de anlaşılabilirliği sağlamaya özel gayret gösterilmiştir. Bunun için hikmetlerdeki bir kısım söz varlığının tercümesi yapılırken bir kısmı özellikle de terim ve kavramlar ve de ayet ve hadislere ilişkin dipnotla açıklama yöntemi tercih edilmiştir.

Eserin müellifleri, çoğu tasavvufi metinlerde olduğu gibi Divân-ı Hikmet tercümelerinde tercüme eden ve okuyan için bir kısım zorlukların bulunduğunu, bunların başında da, hikmetler örneğinde olduğu gibi *aşk, sevgili, şarap ve saki* gibi bazı sözcük ve terimlerin bağlamsal mana ve içsel anlamlarının aktarımı ve anlaşılması gelmektedir. Bu nedenle metin tercümesini yapanın yanında okuyucunun da bu gibi hususlara dikkat etmesi gerekmektedir. Söz konusu eserin sunuşunda paylaşılan bu açıklamaları verdikten sonra eserin sonunda okuyucular için Arapça ve Farsça kökenli sözcükler için bir sözlük ile özel isimler ve yer adları için de bir açıklama kısmı eklendiğini belirtmek gerekir.

4.3.2. Lisansüstü Tez Çalışmaları

Hoca Ahmet Yesevî 'Dîvân-ı Hikmet' Kitabının Kazak Dilindeki Çevirileri, Doktora Tezi, 1998: Ramazan Çakır tarafından Al Farabi Üniversitesi'nde hazırlanan çalışmada, Dîvân-ı Hikmet'in Kazak Türkçesi'ne ne zaman aktarıldığını ve yapılan tercümelerde ne tür sorunlar

olduğuna değinilmekte, Kazakistan'da günümüze kadar yapılan çalışmalarda Dîvân-ı Hikmet'in anlamı, içeriği, göze çarpan özellikleri hakkında çok sayıda çalışma yapıldığını ancak diğer dillere tercümesi hakkında yeterince çalışma olmadığı üzerinde durmaktadır (Çakır, 1998: 2). Bunun yanında söz konusu çalışmada, Dîvân-ı Hikmet'in başka dillere tercümesinde onun kıymetini koruyabilmek ve manasından uzaklaşmamak için alanında uzman kişilerer ihtiyaç duyulduğunu ve tercüme sürecinde asıl elyazma nüshalardan uzaklaşılmaması gerektiği hususlarına ve son olarak da bütün tercüme çalışmalarında olduğu gibi hikmetlerin tercüme süreçlerinde de belirli bir yöntem ve metodun kullanılması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Yazar, bu çalışmada, Kazakistan'da yaygın olarak taranan nüshalar üzerinde çalıştığını ve karşılaştırmaları bunlar üzerinden yaptığını belirtmektedir (Çakır, 1998: 3).

Yazar, 1901 yılında Kazakça yapılan ilk aktarımın, Tatarcadan yapıldığını, Mangıstaulık Tınıştıkulı tarafından yapılan bu metnin Tatarca'dan uzaklaşmadan Kazakların da anlayabileceği bir dilde yapıldığını belirtmektedir (Çakır, 1998: 41). Yazar, Yesevî çalışmalarında Hoca Ahmed Yesevî'nin türbesi içindeki ayetler üzerine çalışma yapan Nağımbek Nurmuhamedov ve Absattar Debisali'nin de önemli bir yerinin olduğunu ifade etmektedir (Çakır, 1998: 42).

Yazar, Dîvân-ı Hikmet'in Kazakça'ya aktarımındaki sorunları esas olarak Eraslan, Jarmuhamedulı, Bitenov ve İ. Hakkulov'un çalışmaları üzerinden göstermeye çalışmış, bu süreçte bazı kişisel görüş ve anlayışların aktarım sürecine yansımasının yanında kelime-kelime çeviriden kaynaklanan bazı sorunları da tespit ettiğini ifade etmektedir. Sonuç olarak yazar, karşılaştırmaya tabi tuttuğu çoğu hikmette farklılıklar bulunduğunu, örnek vermek gerekirse yukarıda sayılan Dîvân-ı Hikmet kitaplarında yer alan hikmetlerin "Bismillah"la başladığını ancak son dörtlüğün farklı olduğunu söylemektedir.

Hoca Ahmet Yesevî Divân-ı Hikmet'indeki İsim Çekim Eklerinin Özellikleri, Doktora Tezi, 2006: Gülsim H. Abdrahmanova tarafından hazırlanan çalışmada yazar, Kıpçak, Karluk ve Oğuz gibi bütün Türk boylarının ortak değeri olan Dîvân-ı Hikmet'in günümüze kadar tarih, felsefe ve edebiyat alanlarında araştırıldığını ancak söz konusu eserin dil özellikleri açısından şimdiye kadar yeterince incelenmediği gerekçesiyle söz konusu araştırmaya yöneldiğini belirtmektedir.

Yazar Abdrahmanova'ya göre hikmetlerin en dolu nüshası, 149 hikmetle Kazan basımıdır. Araştırmacıların ekserisi tarafından bunların 109'unun dil ve içerik olarak Hoca Ahmed Yesevî'ye

ait olduğu, kalanların ise onun talebelerine ait olduğu, bunların zaman içerisinde Hoca Ahmed Yesevî'ye ait olan hikmetlere ilave edildiği kabul edilmektedir. Tarihi araştırmalara bakıldığı zaman K. Zaleman (1898 yılı), F. Köprülü (1918 yılı), A. Garritskiy (1923 yılı), A. Borovkov (1948, 1949, 1951 yıllarında), A. Nejip (1965 yılı) ve diğer tanınmış türkologların Dîvân-ı Hikmet'in dilini inceleyen önemli çalışmalar yaptığı görülebilir. Bununla birlikte yazar, hikmetlerin dilini inceleyen çalışmaların, Kazakistan'da ancak son yıllarda ele alınmaya başlandığını belirtmekte ve Rabiğa Sızdıkova gibi araştırmacıların uzun yıllardır Zeleman nüshası üzerinde bu alanda çalışan önemli bilim insanlarından olduğunu paylaşmaktadır (Abdrahmanova, 2000: 11-12).

İncelemeye esas bu çalışmada, Dîvân-ı Hikmet'teki çekim ekleri ile günümüz Kazak Türkçesindeki isim çekim ekleri listelenerek karşılaştırılmıştır (Abdrahmanova, 2000: 96). Yazar, bu karşılaştırmayı yaparken Dîvân-ı Hikmet ve Kazak Türkçesinde yer alan çekim eklerindeki benzerliği Orhon Anıtları, Dîvânu Lugâti't-Türk, Kutadgu Bilig ve Kodeks Kumanikus gibi temel eserlerden alıntılar yaparak bazı karşılaştırmalar yaparak ve benzerliklere dikkat çekerek yapmaya çalışmıştır (Abdrahmanova, 2000: 94).

Söz konusu tezin yazarı, esas olarak Kazakçada 7 adet isim çekim eki olduğunu, hikmetlerde ise 5 adet isim çekim eki olduğuna dikkat çekerek, Çağdaş Kazak Türkçesi'nde ve hikmetlerdeki isim çekim sisteminin aynı olduğunu göstermektedir. Divân-ı Hikmet'te hal ve çekim ekleri olmak üzere iki tür çekim eki bulunduğunu ifade eden yazar, aslında bu eklerin bütün Türk lehçelerinde var olduğu hususunu vurgulamaktadır.

Kazak Edebiyatında Hoca Ahmet Yesevî Geleneği, Doktora Tezi, 2001: Dautov Sarsenbi tarafından hazırlanan çalışmada, Kazakistan'da Hoca Ahmed Yesevî üzerine yapılan ilk çalışmalardan birisinin, Hoca Ahmed Yesevî'nin hikmetlerini ve hayatını inceleyen Jüsip Kopeyev'e (1909) ait olduğunu, ondan sonra 1913 yılında M. Dulatov'un Kazak Gazetesi'ndeki yazısı ile J. Aymauıtov'un 1926 yılında *Yeni Edebiyet* ('Jana edebiyet') dergisinde çıkan yazısı olduğunu ifade etmektedir. Bunların dışında yakın zamanda N. Sauranbayev, B. Kenjebayev, R. Sızdıkova, R. Berdibayev, H. Süyinşeliyev, M. Mağauin, S. Bakbargenov, N. Nurmuhamedov, A. Derbiseli, T. Besenov, A. Konıratbayev, S. Ajiğaliyev, A. Kıraubayeva, H. İmanjanov, R. Jüzbayeva, S. Bitenov, J. Abiraşev, M. Jarmuhamedov, Z. Jandarbekov, N. Kelimbetov, M. Şafiği,

A. Jaksılıkov gibi araştırmacıların da Ahmed Yesevî ve Yesevîlik hakkında çalışmaları olduğu belirtilmektedir. Dautov, F. Esimov, A. Kasabekov, M. Orınbekov, A. Meyirmanova, A. Nısanbayev, K. Tajikova, K. Nurlanova, S. Nurmuratov gibi Kazak bilim insanların da Hoca Ahmed Yesevî'nin hikmetlerini felesefi açıdan incelediklerini belirtilmektedir (Sarsenbi, 2001: 6-7).

Hoca Ahmet Yesevî Hikmetlerinin Sanatsal Ve Yapısal Özellikleri, Doktora Tezi, 2007: Aynur Abdirasılkızı tarafından hazırlanan ve Kazakistan ve yurtdışında yapılan Dîvân-ı Hikmet tercümeleri üzerine karşılaştırma yapılan çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde, Hoca Ahmet Yesevî'nin eserleri üzerine yapılan araştırmalar ve tercümeler, Kazakistan'da yapılan tercümeler, yurtdışında Hoca Ahmed Yesevî üzerine yapılan edebi çalışmalar, hikmetlerin Kazak Türkçesine çevrilmesi sürecinde ortaya çıkan sorunlar; İkinci bölümde, Hoca Ahmed Yesevî'nin akınlık mektebi ve hikmetlerin rolü, hikmetlerinin temeli, hikmetlerin Türk edebiyatı içerisindeki yeri; Üçüncü bölümde ise hikmetlerin poetikası incelenmiştir.

Çalışmanın yazarı, Kazakistan'da yapılan araştırmalarda Dîvân-ı Hikmet'in edebi yönünü inceleyen araştırmaların sayıca az olduğunu belirterek, Kazakistan'daki Yesevî hakkındaki ilk çalışmaların, onun menkıbelerinden oluşan çalışmayla Meşhur Cüsip Kopeyev'e ait olduğu belirtilmektedir. Yazar, Yesevî araştırmalarından V.V. Bartold, A.K. Borovkov, E. Bertels, V. A. Gordlevskiy ve A. Samoyloviç gibi tanınmış bilim insanlarının yanı sıra Kazakistan'da A.Baytursınulı, M.Auezov, B. Kencebayev, H. Süyinşaliyev, A. Konıratbayev, Z. Ahmetov, Z. Kabdolov, R. Berdibay, S. Kaskabasov, A. Derbisali, M. Carmuhamedov, S. Dauitulı, A. Kurışcanov, R. Sızdıkova, A. Kıraubayeva, N. Kelimbetov, T. Esembekov, A. İsimakova, S. Negimov, A. Egeubayev, Ö. Kümisbayev, A. Caksılıkov, M. Hamrayev, A. Ahmetbek gibi araştırmacıların çalışmalarından faydalandığını belirtmektedir (Abdirasılkızı, 2007: 8).

Yazar, Sovyetler birliği döneminde Ahmed Yesevî üzerine yapılan çalışmaların hem sayı hem içerik olarak yetersiz kaldığını ve aynı zamanda ideolojik olarak da bazı kısıtlamalara tabi tutulduğu hususunu vurgulamaktadır (Abdirasılkızı, 2007: 10). Ancak bağımsızlık sonrası dönemde bu çalışmalar arttığı gibi içerik olarak da çeşitlenmiştir. Bununla birlikte halihazırda da edebi çalışmalar ile tercümelerde çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Çalışmasında Ahmed Yesevî ve hikmetler üzerine daha önce yapılan M. Jarmuhamedulı, M. Şafiği ve S. Dautulı, A. Ahmetbekov,

A. Ahmetbek, Tınışlıkulı, R. Sızdıkova, Ö. Kümisbayev, A. Derbisali, R. Nurğaliyev, T. Kakişev, A. Kemelbayeva, T. Aynabekulı, A. Jamişulı, A. Tügeltegi, E. Düysenbay, A. İbatov, Z. Candarbek, A. Nurmanova çalışmaları hakkında özet bilgiler veren yazar, bu alanda hala önemli eksikler olduğu üzerinde durmaktadır. Özellikle, Kazakistan'da, Özbekistan'da yapılana benzer bir Dîvân-ı Hikmet el yazma kataloğunun oluşturulması başta olmak üzere bazı önemli hususlara dikkat çekmektedir. Bunlardan birisi de Kazakistan'da bulunan nüshaların Kazak bilim insanlarınca incelenmeden tam anlamıyla anlaşılamayacağı hususudur. Zira Türkistan'da bulunan bir Dîvân-ı Hikmet nüshası Kazakistan'dan önce Türkiye'de yayımlanmıştı (Abdirasılkızı, 2007: 22-23).

Çalışmada, Dîvân-ı Hikmet hakkındaki ilk metin incelemesinin Özbekistanlı biliminsanları tarafından yapıldığı ifade edilmekte, M. İşmuhammedova tarafından yapılan söz konusu doktora tezinde 19. yüzyıla ait olan Dîvân-ı Hikmet'in üç elyazma nüshasının metin incelemesinden ibarettir. Çalışmada, Dîvân-ı Hikmet nüshaların metinleri arasında karşılaştırma yapılarak farklılıklar tespit edilmiştir. Özbekistan'da Divân-ı Hikmet' in 170'den fazla nüshası olduğunu belirten Abdirasılkızı, bu alandaki çalışmaların daha da artırılmasına ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte Türkiye'de Ahmed Yesevî üzerine bir asra yaklaşan uzun bir dönemdir araştırma yapıldığını vurgulayan yazar, diğer Türk devletlerinde de Hoca Ahmed Yesevî ve hikmetler üzerine yapılan çok sayıda çalışmalar bulunduğunu ifade etmektedir (Abdirasılkızı, 2007: 29-32).

Araştırmamız esnasında taranan ve bu bölümde verilen kitap ve lisansüstü tez çalışmaları dışında Rabiğa Sızdıkova, Dosay Kenjetay, Muhammedrahim Candarbekov, G.A. Qamberbelkova, Zikriya Jandarbek, Aynur Abdirasilqızı, S. Bitenulı, Rahman Berdibayev, Kydyr Torali gibi artaştırmacı ve bilim insanları tarafından Hoca Ahmed Yesevî ve hikmetler hakkında çok sayıda makale ve sempozyum bildirisi yayımlanmıştır.

4.4. Türkiye'de Yapılan Çalışmalar

Bilindiği üzere Hoca Ahmed Yesevî ve Divân-ı Hikmet hakkında Türkiye'de yapılan çalışmaların önde gelen ilk kaynaklarından birisi Fuad Köprülü'dür. Köprülü'den sonra bilimsel anlamda Kemal Eraslan'la 1970'lerde başlayan ve günümüze uzanan süreçte başta hikmetler

olmak üzere Hoca Ahmed Yesevî'ye isnat edilen eserler hakkında takdim, neşir, derleme ve çeviriler dâhil olmak üzere 100 civarında kitap, 5 doktora tezi, 9 yüksek lisans tezi ile yüzlerce makale ve bildiri yayımlanmıştır[5] (Bozkurt, 2016: 288; Beylur, 2021). Bu çalışmaların büyük bir kısmı Hoca Ahmed Yesevî'nin hayatı (tarihi ve menkıbevi), hikmetleri, düşünceleri ve tesirleri üzerinedir. Öte yandan onun en önemli eseri olarak kabul edilen Dîvân-ı Hikmet'in mevcut yazma ve basma nüshaları üzerine tanıtıcı ve karşılaştırıcı çalışmalarınsa oldukça az olduğu söylenebilir. Bu çalışmalardan dil incelemesi ve edebi alanda öne çıkanlara 1990 öncesi, 1990'lardan UNESCO tarafından Hoca Ahmed Yesevî Yılı ilan edilen 2016 yılına kadar olan çalışmalar ve 2016 sonrasına aşağıda yer verilecektir.

Türkiye'de Köprülü'den sonra Kemal Eraslan tarafından telif edilen Fakr-nâme (1977) ve Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler (1983) dil ve edebi açıdan Hoca Ahmed Yesevî ile ilgili yapılan temel çalışmalardandır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Orta Asya'ya özellikle de Kazakistan'ın Türkistan şehrine (sonradan eyalet merkezi olan) yapılan ziyaretlerin de etkisi ile 1990 sonrası dönemde Hoca Ahmed Yesevî'nin eserleri ve Yesevîlik üzerine yapılan çalışmalarda önemli bir artış gözlemlenmiştir. Bunda hiç şüphesiz Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi'nin ve buraya görevlendirilen Türk akademisyenlerin büyük katkısı vardır. Bu meyanda, Üniversite'nin açıldığı ilk yıllarda görevlendirme ile burada bulunan Hayati Bice tarafından kaleme alınan Ahmed Yesevî Türbesi (1993)[6] adlı çalışma ile Üniversite'nin ilk mütevelli heyet başkanı olan Namık Kemal Zeybek'e ait Yesevî Yolu ve Hikmetler (2003) örnek olarak verilebilir. Her iki araştırmacının da ilerleyen yıllarda Dîvân-ı Hikmet mecmuası üzerine başka çalışmaları da olmuştur.[7] Yine bu dönemde Cihan Okuyucu ve Mücahit Kaçar tarafından Hazini'nin Cevahirü'l-Ebrar min Emvac-ı Bihar (1995) adlı eseri Türkiye Türkçesi'nde hazırlanmış ilk baskısı ile İbrahim Hakkulov adıyla Ahmed Yesevî Hikmetleri hazırlanmıştır[8].

[5] Birgül Bozkurt tarafından 2016 yılı itibari ile "8 yüksek lisans, 1 doktora, 82 telif eser (takdim, neşr, derleme ve çevirilerle birlikte), 215 makale ve 326 bildiri" olarak verilen sayısal veriler YÖK Tez Merkezi'nden alınan güncel veriler ile dergipark ve Google arama motoru üzerinden yapılan tarama sonuçlarına göre veriler güncellenmiştir.

[6] "Ahmed Yesevî Türbesi", Kültür Bakanlığı yayını, 2. Baskı Türk Exim-Bank,1993.

[7] Hayati Bice tarafından derlenen hikmetler değişik tarihlerde Türkiye Diyanet Vakfı ve Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanlığı tarafından basılmıştır. Namık Kemal Zeybek ise belirtilen ilk çalışmasına ilave 2010 yılında Hoca Ahmed Yesevî ve hikmetler: Allah'a Aşk ile Ulaş adlı başka bir kitap daha yazmıştır.

[8] 2014 yılında ise Hazini'nin diğer eserleri ile genişletilen eserin ikinci baskısı yapılmıştır.

1990-2016 arası dönemde Yusuf Ekinci (Hoca Ahmed Yesevî-1995)[9], Metin Karaörs (Dîvân-ı Hikmet'in İstanbul Baskısının Muhtevası-1997)[10], Hayati Develi (Ahmed Yesevî-1999)[11], Cemal Kurnaz (Yesevîlik Bilgisi-2000)[12] Dosay Kenjetay (Hoca Ahmed Yesevî'nin Düşünce Sistemi-2003)[13], Abdurrahman Güzel (Ahmed Yesevî'nin Fakr-nâme'si Üzerine Bir İnceleme-2008)[14], Mustafa Sever (Hâkim Süleyman Ata: Hikmetler ve Kıssalar-2011)[15], Mustafa Akgün (Pir-i Türkistan-2012)[16], Cihan Okuyucu ve Mücahit Kaçar (Cevahirü'l-Ebrar Min Emvac-I Bihar (İyilerin Dalgalı Denizlerden Çıkardığı İnciler) Yesevîlik Adabı ve Menakıbnamesi, Hazini-2014)[17] Necdet Tosun (Ahmed Yesevî-2015)[18] kitap yayımlanmıştır. Bu dönemde, Ahmed Bican Ercilasun (Ahmed Yesevî'nin Şiirlerinde Ahenk Unsurları-1993)[19], Kemal Eraslan (Ahmed-i Yesevî-1995)[20], Ramazan Ayvalı (Pakistan'da Neşredilen Bir Esere Göre Ahmed Yesevî-1997)[21], Necdet Tosun (Yesevîliğin İlk Dönemine Aid Bir Risale: Mir'atü'l Kulüb-1997)[22] , Ahmed Doğan (Ahmed-i Yesevî'nin Hayatı ve Dîvân-ı Hikmet'teki Şiirlerde Şekil ve Üslup-1997)[23], Mehmet Mahur Tulum (Yeni Bir "Hikmetler Mecmuası" Münasebetiyle Yesevî Çalışmaları Üzerine Kısa Bir Değerlendirme ve İbrahim Kıssası-2003)[24] Varis Çakan (Hoca Ahmed Yesevî ve Dîvân-ı Hikmet-2005)[25], Nadirhan Hasan (Dîvân-ı Hikmet'in İstanbul'daki Bir

[9] Ekinci, Yusuf, Hoca Ahmed Yesevî, Ankara: Ocak Yayınları, 1995.
[10] Metin Karaörs, Dîvân-ı Hikmet'in İstanbul Baskısının Muhtevası-1997.
[11] Develi, Hayati, Ahmed Yesevî, İstanbul: Şule Yayınları, 1999.
[12] Kurnaz, Cemal, Tatçı, Mustafa (Der.), Yesevîlik Bilgisi, Ankara Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2000.
[13] Kenjetay, Dosay, Hoca Ahmed Yesevî'nin Düşünce Sistemi, Ankara: Hoca Ahmed Yesevî Ocağı, 2003.
[14] Güzel, Abdurrahman, Ahmed Yesevî'nin Fakr-nâme'si Üzerine Bir İnceleme, Ankara: Öncü Kitap, 2008.
[15] Sever, Mustafa, Hakîm Süleyman Ata (Ahmed Yesevî'nin III. Halifesi): hikmetler ve Kıssalar, Ankara Kurgan Edebiyat, 2011.
[16] Akgün, Mustafa, Ahmed Yesevî: Pir-i Türkistan, Ankara Akgün Grup Yayıncılık, 2012.
[17] Okuyucu, Cihan & Kaçar, Mücahit. "Giriş", Cevahirü'l-Ebrar min Emvaci'l-Bihar, (Hazinî), Haz. Cihan Okuyucu & Mücahit Kaçar, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2014.
[18] Tosun, Necdet (Ed.), Ahmed Yesevî, Ankara: Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2015.
[19] Ercilasun, A.B., "Ahmed Yesevî'nin Şiirlerinde Ahenk Unsurları", Türk Kültürü Araştırmaları, Ankara 1993, s. 105-109.
[20] Eraslan, Kemal, "Ahmed-i Yesevî", Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, Hoca Ahmed Yesevî Özel Sayısı, c. 7, sy.21, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara Kasım 1995, s.799-819.
[21] Ayvalı, Ramazan, "Pakistan'da Neşredilen Bir Esere Göre Ahmed Yesevî", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 1997, sy.3, s. 5-1.
[22] Tosun, Necdet, "Yesevîliğin İlk Dönemine Âid Bir Risâle: Mir'âtü'l-Kulûb", İLAM Araştırma Dergisi, 1997, cilt: II, sy.2, s. 41-86.
[23] Doğan, Ahmed, "Ahmed-i Yesevî'nin Hayatı ve Dîvân-ı Hikmet'teki Şiirlerde Şekil ve Üslup", Yeni Türkiye, c.3, sy.15, yıl 1997, s. 528-548.
[24] Tulum, Mehmet Mahur, "Yeni Bir "Hikmetler Mecmuası" Münasebetiyle Yesevî Çalışmaları Üzerine Kısa Bir Değerlendirme ve İbrahim Kıssası", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c.30 (2003), s.499-516.
[25] Çakan, Varis, "Hoca Ahmed Yesevî ve Dîvân-ı Hikmet", Milli Folklor, 2005, yıl 17, sy. 68, s.201-207.

Nüshası Hakkında-2009)[26], Erdoğan Aslıyüce (Hoca Ahmed Yesevî'de Yanlış Bilinenler-2012)[27], Hasan Nadirhan (Batı'da Yesevîlik Çalışmaları-2012)[28], Emek Üşenmez (Türkmenistan Milli El Yazma Eserler Enstitüsü Kütüphanesi ve Kütüphanede Saklanan Hoca Ahmed-i Yesevî -Kul Süleyman Bakırganî (Hâkim Ata) Yazmaları Hakkında-2014)[29] makaleler ve Dosay Kenjetay (Hoca Ahmed Yesevî'nin Düşünce Sistemi-2003), yl- Necmi Atik (Yesevîlik ve Cevahiru'l-Ebrar min Emvaci Bihar 1997)[30] öne çıkmaktadır (Bozkurt, 2016, s. 290-295).

2016'nın UNESCO tarafından Hoca Ahmed Yesevî Yılı ilan edilmesi ile birlikte yıl boyunca hem Türkiye'de hem de Kazakistan'da çok sayıda bilimsel ve kültürel etkinlik gerçekleştirilmiş ve çok sayıda yayın yapılmıştır. Bu çerçevede Hoca Ahmet Yesevî Üniversitesi de Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler'i[31] İngilizce, Farsça, Rusça, Romence, Kazakça, Tatarca, Kırgızca, Azerbaycan Türkçesi'nde baskısını yaptı. Yine, Kemal Eraslan tarafından kaleme alınan Fakr-nâme'yi, Çağatay Türkçesi'nde redaksiyonu Funda Toprak ve editörlüğü Mustafa Tatçı tarafından yapılan, 252 hikmet'ten oluşan Dîvân-ı Hikmet[32], Mustafa Sever tarafından Hâkim Süleyman Ata ve Bakırgan Kitabı, Mustafa Eren vd. (Ed.) tarafından hazırlanan Hoca Ahmed Yesevî Mirası, Necdet Tosun (Ed.) Hoca Ahmed Yesevî Seçme Makaleler, Oyun ve Hikâye kitapları, Hoca Ahmed Yesevî'nin bütün eserlerinin yer aldığı editörlüğü Zülfikar Güngör ve Çağatay Türkçesi redaksiyonu Funda Toprak tarafından yapılan Hoca Ahmed Yesevî Külliyatı ve son olarak Alper Ay tarafından yazılan Dîvân-ı Hikmet'te Manevi İktibaslar adlı kitap çalışmalarını[33] yayın olarak basmıştır.

Hoca Ahmet Yesevî Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı yayınları dışında yakın zamanda yapılan önemli kitap çalışmalarından birisi de Mehmet Mahur Tulum tarafından 2019

[26] Hasan, Nadirhan, "Dîvân-ı Hikmet'in İstanbul'daki Bir Nüshası Hakkında", Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, yıl 2, sy. 2, Haziran 2009, s.79-82.
[27] Aslıyüce, Erdoğan, "Hoca Ahmed Yesevî'de Yanlış Bilinenler", Yesevî, sy.229, yıl 19, Kasım 2012, s. 07-09.
[28] Hasan, Nadirhan, "Batı'da Yesevîlik Çalışmaları", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 2012, sy.61, s. 151-168.
[29] Üşenmez, Emek, "Türkmenistan Milli El Yazma Eserler Enstitüsü Kütüphanesi ve Kütüphanede Saklanan Hoca Ahmed-i Yesevî -Kul Süleyman Bakırganî (Hakîm Ata) Yazmaları Hakkında (Türkmenistan Milli Golyazmalar Enstitüsü)", Turkish Studies-Türkoloji Araştırmaları, 2014, cilt: IX, sy.3 (2), s. 1551-1579.
[30] Atik, Necmi, Yesevîlik ve Cevahiru'l-Ebrar min Emvaci Bihar, AÜSBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1997.
[31]Hoca Ahmey Yesevî Üniversitesi Yayınları, https://www.ayu.edu.tr/yayin_detay/349/divan-i-hikmet-ten secmeler-farsca-- (Erişim: 15.07.2021)
[32] Yesevî, Hoca Ahmed, Dîvân-ı Hikmet, ed.Mustafa Tatcı, Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Türk Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi, Ankara 2016.
[33] http://www.ayu.edu.tr/ayu_yayinlar (Erişim: 15.07.2021)

yılında tamamlanan ve basımı yapılan "Dîvân-ı Hikmet hikmetler Mecmuası-Mısır Nüshası 1650" dir. Bu nüshada bulunan 49 hikmet'in mevcutta bulunan hiçbir Dîvân-ı Hikmet mecmuasında bulunmuyor olması, bu çalışmayı önemli kılmaktadır (Tulum, 2019: 3-16). Hayati Bice tarafından 2018 yılında Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yayınlanan Hoca Ahmed Yesevî, Dîvân-ı Hikmet adlı çalışma, yazarın 1993 tarihli 144 hikmet'ten oluşan ilk baskısının geliştirilerek ve güncellenerek 256 hikmet'le yayımlanmış halidir. Kitap çalışmaları dışında 2016 yılından bugüne 5 yüksek lisans tez çalışması ile 4 doktora çalışması hazırlanmıştır.[34] Doktora tezlerinden Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı ABD'da Senbek Utebekov tarafından hazırlanan çalışma ile birlikte Dîvân-ı Hikmet'in Dil İncelemesi'nin (Kökşetav Nüshası) alandaki çalışmalara önemli bir katkı sunacağı tahmin edilmektedir. Bu dönemde öne çıkan makalelere bakıldığında İbrahim Kalın (Hoca Ahmed Yesevî, Hüküm ve Hikmet-2017)[35], Ercan Petek ve Serdar Dağıstan (Dîvân-ı Hikmet'in Yeni Bir Nüshası "Kökşetav Nüshası"-2017)[36], Funda Toprak (İnsan-ı Kâmil'e Bakışlarıyla Yusuf Has Hacip ve Hoca Ahmed Yesevî-2017)[37] gibi çalışmaları sayabiliriz.

4.4.1. Telif Eserler

Türk Tarihinde İlk Mutasavvıflar, 1919: Dünya genelinde Ahmet Yesevî ve Dîvân-ı Hikmet hakkındaki çalışmalarda öncü isimlerden olan M. Fuad Köprülü'ye ait olan ve llk baskısı 1919 yılında yapılan, ekleriyle birlikte 400 sayfanın üzerinde bir hacme sahip olan Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar adlı eser 10 bölümden oluşmaktadır. Eserin ilk bölümünde Ahmed Yesevî'ye kadar olan Türk edebiyatı; ikinci bölümde, Ahmed Yesevî'nin menkıbevi hayatı; üçüncü bölümde, Ahmed Yesevî'nin tarihi hayatı; dördüncü bölümde, Ahmed Yesevî'nin halifeleri ve tarikatı; beşinci bölümde, Hoca Ahmed Yesevî'nin eserleri; altıncı bölümde, Ahmed Yesevî, tesirleri ve takipçileri; yedinci bölümde, Yunus Emre'ye kadar Anadolu'da Türk edebiyatı; sekizinci bölümde Yunus Emre'nin hayatı; dokuzuncu bölümde, Yunus Emre'nin eseri ve onuncu bölümde ise Yunus Emre tesirleri ve takipçileri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Dil ve edebiyat

[34] Yök Tez Merkezi, https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp (Erişim: 15.07.2021)
[35] İbrahim Kalın, Hoca Ahmed Yesevî, Hüküm ve hikmet, Bilig, Kış, 2017, sayı:80, s.1-15
[36] Ercan Petek ve Serdar Dağıstan, Dîvân-ı Hikmet'in Yeni Bir Nüshası "Kökşetav Nüshası", Türk Dünyası, 43, Bahar, 2017.s.207-233.
[37] Bkz. Funda Toprak, İnsan-ı Kâmil'e Bakışlarıyla Yusuf Has Hacip ve Hoca Ahmed Yesevî Bilig- Kış/2017/Sayı 80 s-95-122.

açısından Dîvân-ı Hikmet'i Kutadgu Bilig'den sonra en eski nadide bir eser olarak tanımlayan Köprülü (1976: 101-102), kitabının içeriğinden de görüleceği üzere Dîvân-ı Hikmet'i Türkistan'dan Anadolu'ya uzanan yazılı Türk tasavvuf edebiyatının ilk ve temel varlığı olarak ele almaktadır.

Hoca Ahmed Yesevî Külliyatı, 2019, Zülfikar Güngör'ün editörlüğünde Necdet Tosun ve Kemal Eraslan tarafından hazırlanan eserin Çağatay Türkçesi edisyonu Funda Toprak tarafından yapılmıştır. Eser daha önce baskısı yapılan Hoca Ahmed Yesevî, Fakr-nâme ve İki Farsça Risale'nin revize edilerek külliyat olarak yayımlanmasından ibarettir. Eserde sırasıyla Hoca Ahmed Yesevî'nin hayatı, eserleri, menkıbeleri, türbesi, Yesevelik, Yesevilikte tasavvufi eğitim; Fakr-nâme'nin metni ve tercümesi ile dil ve ses hususiyetleri; Divân-ı Hikmet'in orijinal metni, Türkiye Türkçesine aktarımı ve manzum çevirisi ve Risâle der-Âdâb-ı Tarîkat ile Risâle Der-Makâmât-ı Erbaîn verilmiştir. Daha önce Hayati Bice tarafından 2016 yılında Türkçe sadeleştirilerek yayımlanan Divân-ı Hikmet, bu külliyatta Musa Uzunkaya'nın manzum aktarımı ile verilmiştir (Tosun & Eraslan, 2019).

Divân-ı Hikmet Sohbetleri, 2018; Editörlüğü Zülfikar Göngör tarafından yapılan derleme kitap çalışmasında, 2016 yılında başlatılan "Divân-ı Hikmet Sohbetleri" adlı program kapsamında çoğunluğu Ahmed Yesevî, hikmetler ve tasavvuf alanında olmak üzere alanında uzman 16 bilim insanının konuşmalarına yer verilmiştir (Zülfikar Güngör (Der.), 2018).

Ahmed-i Yesevî, Dîvân-ı Hikmet Seçmeler, 1993: Kemal Eraslan tarafından hazırlanan bu eserin Hoca Ahmed Yesevî'nin hikmetlerinin ilk derlemesi olarak sonraki çalışmalar için önemli bir başlangıç mahiyetinde olduğu belirtilmektedir. Eraslan'da Köprülü'ye dayanarak Dîvân-ı Hikmet'in eski ve güvenilir bir nüshasının mevcut olmadığını gerekçe göstererek hikmetlerin, Ahmed Yesevî yanında diğer Yesevî dervişlerinin müşterek bir mecmuası olduğu hususunu vurgulamaktadır. Mevcut elyazma ve basma nüshalardaki hikmetlerin toplamda 250 civarında olduğunu belirten Eraslan, bu çalışmada 70 hikmeti kullandığını belirtmektedir. Eserde, mevcut imkânlar gerekçesiyle transkripsiyon işaretlerinin kullanılmadığı bunun yerine sözlük kısmında açıklamalar yapıldığı bildirilmektedir (Eraslan, 1993: 1).

Eraslan, İslâmiyetin Türk yurtlarında yayılması ile İslâmiyet öncesi inanç ve kültürün, bu dairede eriyerek İslâmi bir hüviyete kavuştuğunu. H. 2. yüzyılda daha görünür olan tasavvufun, ilk

Sûfî olarak bilinen Ebu Haşim es-Sûfî 'nin Şam'da bir zaviye kurması ile kurumsallaştığını ifade etmektedir (Eraslan, 1993: 3). Dönemin bazı meşhur din âlimlerinin de tasavvufu benimsemesi ile tasavvuf akımı yaygınlaşmaya başlamış, sonraları bu akım 10. ve 11. yüzyıllarda Buhara, Merv ve Herat gibi şehirler başta olmak üzere Türkistan'a da yayılmıştır.

Hz. Ali üzerinden Peygambere uzatılan ehl-i Sünneti esas alan Sûfîlik, şeriat ve tarikatı telife çalışmışlardır. Ehl-i Sünnet ve Hanefilik akidesine sıkı sıkıya bağlı kalan Sûfîler aracılığı ile İslâm, Türkistan sahasında hızlıca yayılma imkânı bulduğu gibi daha sonradan zuhur edecek bir kısım zararlı akımların da bu sahaya girmesine mâni olmuştur (Eraslan, 1993: 3).

Daha önce ifade edildiği üzere, tasavvuf edebiyatı esas olarak eski Türk halk edebiyatı üzerinde gelişmiştir. Genel olarak dörtlük hece vezninin kullanılmaya devam ettiği tasavvuf edebiyatında zaman içerisinde Fars edebiyatının etkisi artarak Aruz vezni yaygınlaşmıştır (Eraslan, 1993: 5).

Eraslan'a göre Şeyh Feridü'din Attar'ın tasviri ile Pir-i Türkistan olan Ahmed Yesevî, tarikat sahibi bir din âlimi ve bir şairdir. Menkıbevi hayatı tarihi hayatının önüne geçen Ahmed Yesevî, bu şahsiyeti ile bütün Türk yurtlarında halen daha devam eden ciddi tesirler bırakmış, Yesevîlik ve Nakşibendilik dışında diğer tarikatlara da etkisi olmuştur.

Hoca Ahmed Yesevî'nin doğum yeri ile ilgili Köprülü'nün bugünkü Çin sınırları içerisindeki Aksu eyaletinin Sayram ilçesi olarak gösterdiğinden farklı olarak Eraslan, Yesevî'nin doğum yeri olarak günümüz Kazakistan sınırlarında yer alan Sayram kasabasını vermektedir. Bunu da Ali Şir Nevai'nin Nefehatü'l Üns eserine dayandırmaktadır (Eraslan, 1993: 7).

Eraslan, Köprülü gibi yine hikmetler'den yola çıkarak Hoca Ahmed Yesevî'nin doğum tarihinin 11. yüzyılın ikinci yarısına denk geldiği üzerinde durmaktadır. Hz. Ali soyuna dayanan babası Şeyh İbrahim, Sayram'ın tanınmış âlimlerinden birisidir. Annesinin adı ise Ayşe Hatun'dur. Anne ve babasının vefatından sonra Ahmed Yesevî'nin bakımı ablası Gevher Şahnaz'a kalmıştır. Erken yaşta keramet sahibi olan Ahmed Yesevî, ilk tahsiline Yesi'de kendisi de bir Türk şeyhi olan Arslan Bab yanında başlamıştır. Menkıbeye göre Arslan Bab, ashabın önde gelenlerinden birisi olup, uzun bir ömür yaşamış (400 ya da 700 yıl) ve Peygamber'in bizatihi kendisi tarafından

Ahmed Yesevî'ye verilmek üzere teslim edilen Hurma'yı kendisine intisab eden Ahmed Yesevî'ye teslim etmiştir (Eraslan, 1993: 8-10).

Arslan Bab'ın vefatından sonra Hoca Ahmed Yesevî, Selçuklulara tabi olarak Karahanlılar tarafından yönetilen dönemin ilim ve bilim merkezi olan Buhara'ya gider. Burada, Merv, Semerkand, Buhara ve Herat gibi merkezlerde bütün ömrünü irşada adayan Yûsuf Hemedânî'ye intisab eder. Bu tarihin M. 1110 olduğu sanılmaktadır (Eraslan, 1993: 11). Şeyhinin tedrisatında kemale eren Ahmed Yesevî, birinci halife Şeyh Abdullah-i Berki ve ikinci halife Şeyh Hasan-i Endaki'den sonra Yûsuf Hemedânî'nin üçüncü halifesi olur. Bir müddet sonra Yesi'ye dönmek üzere vazifeyi Şeyh Abdulhaluk-i Gücdüvani'ye teslim eder. Bundan sonra vefatına kadar (M.1166) Ahmed Yesevî'nin Yesi'de yaşadığı bilinmektedir (Eraslan, 1993: 12). Vefat tarihi biliniyor olsa da doğum tarihi tam olarak bilinmediğinden Hoca Ahmed Yesevî'nin kaç yaşında vefat ettiği[38] ve Çilehane'de kaç yıl geçirdiği tam olarak bilinmemektedir.

Şöhreti ve tesiri kıtalar ötesine uzanan Hoca Ahmed Yesevî, fikir ve edebi şahsiyeti ile söylemiş olduğu hikmetlerle Türkler arasında fikir ve düşünce birliğinin oluşmasında ve korunmasında hizmet etmiş olması da başlı başına önemli ve çok değerlidir (Eraslan, 1993: 13). Kanaatimizce bu hususun da daha fazla çalışmalarla ilim dünyasına sunulması önem arz etmektedir.

Ahmed Yesevî'nin bir oğlu olduğu ancak erken yaşta vefat ettiği, Gevher Şehnaz ve Gevher Hoşnaz adında iki kızı olduğu, soyunun da Gevher Şehnaz adlı kızı üzerinden devam ettiği bilinmektedir. Rivayete göre Ahmed Yesevî'nin dünyanın farklı bölgelerine dağılan 99 bin müridi ile 12 bin kâmil ehl-i Suffesi bulunmaktaydı. İlk halifesi Arslan Bab'ın oğlu Mansur Ata, ikincisi Abdülmelik Ata, üçüncüsü Süleyman Hâkim Ata, sonrasında Zengi Ata, Uzun Hasan Ata, Seyyid Ata, Sadr Ata, Bedr Ata şeklinde devam etmiştir. Yesevî silsilesinin Seyyid Ata ile Sadr Ata üzerinden devam ettiği bilinmektedir (Eraslan, 1993: 18).

Şeyhi Yûsuf Hemedânî gibi Hanefi olan Ahmed Yesevî, şeriat ve tasavvufta önemli mertebeler kazanmış bir âlimdir. Onun herkesçe kabul edilen önemli yönü ise hikmetlerde kullanmış olduğu basit ve anlaşılır dili ile şeriat ahlakının yanında tasavvuf esaslarının, tarikat

[38] Hoca Ahmed Yesevî'nin 120, 125 ya da 133 yıl yaşadığı sanılmaktadır. Bkz. Eraslan. s.13.

adabının ve erkânının Türkler arasında yayılarak İslâmiyet'in Türk yurtlarında hızlı bir şekilde kabul edilmesine neden olan irşad yöntemidir (Eraslan, 1993: 21). Bazı çevrelerin tasavvufa isnad ettiği şeriata ve ehl-i Sünnete aykırı hiçbir hususa onun hikmetlerinde ve fikir dünyasında rastlanamaz.

Hikmetlerin, genel olarak bakıldığında, halkı irşad etmek amacına matuf olduğu görülmektedir. Kur'ân'ın hükümlerine bağlılık, bu hükümler çerçevesinde nefisle mücadele, Allah aşkı, hakikate ulaşmanın yolları, gerçek mümin olmanın yolu, kibir ve dünya malına tamahtan uzak durmak gibi hususlar hikmetlerde sıkça tekrarlanmaktadır.

Eraslan'a göre "hikmetlerin fikir yönünü İslâmiyet ve Tasavvuf, şekil yönünü ise milli unsurlar teşkil etmektedir. Ahmed Yesevî'nin edebi şahsiyetinden ziyade fikri şahsiyeti, tarihi şahsiyetinden ziyade menkabevi hayatı ön plana çıkmıştır." (Eraslan, 1993: 31).

"Hikmet kelimesi, Kur'an-ı Kerim'in nazil olan ayetlerinde Hz. Peygamberin irşad ve vaazları manasında kullanılmıştır. Sözcük anlamı olarak ise hikmet, ilim ve adaletin birleşmesinden meydana gelen sıfat-ı şerife; marifet-i hakayık-i mevcudat; adet ve ahlakla ilgili özlü söz; gizli sebep; insanın mevcudatın hakikatini bilip hayırlı işler yapması; eşyanın iç ve dış keyfiyetlerinden bahseden batıldan uzaklaşma; Allah'a mutlak şekilde hayırlı ameller kılma; akıl ve hareketlerdeki uygunluk; Tanrı hakikatini ifade eden dini tasavvufi özlü söz.". Dîvân-ı Hikmet nüshalarını ortaklaşa hikmet mecmuaları kabul etmek gerekir (Eraslan, 1993: 32-33). Daha önce ifade edildiği üzere yazma ve basma nüshalardaki hikmet sayısı farklılık arz etmektedir. En fazla hikmet Kazan baskılarında toplanmıştır.

Cevahirü'l-Ebrar Min Emvac-ı Bihar (İyilerin Dalgalı Denizlerden Çıkardığı İnciler) Yesevîlik Adabı Ve Menakıbnamesi, 2014: Cihan Okuyucu ve Müahit Kaçar tarafından hazırlanan Cevahir'ül Ebrar'ın Türkiye Türkçesi'ndeki ilk baskısı 1995 yılında yapılmış, bu çalışmada yararlanılan ikinci baskısı ise eserin yazarı Hazini'ye ait elde edilen diğer çalışmalarının da ilgili bölümlere eklenmesi ve günümüz Türkçesinde sadeleştirilmiş haliyle iki bölüm halinde 2014 yılında basımı yapılmıştır. Eserin ikinci bölümünde metin tespit edilen baskı hatalarının da düzeltilmiş haliyle bilgisayara aktarımı yapılmıştır.

Cevahir'ül Ebrar, Osmanlıca yazılan bir eser olmakla birlikte Arapça ve Farsça metinlerin de ihtiva eden ancak Doğu Türkçesi'ne ait kelime ve eklerin de bulunduğu bir eserdir. Eseri hazırlayanlar**,** asıl adı Sultan Ahmed olan Hazini'nin, tam olarak bilinmemekle birlikte Özbekistan ya da Tacikistan'da mevcut bulunan Hisar adlı bir şehirde H.940 yılında doğmuş olabileceğini ifade etmektedirler. Soyunu (en eski atasını) Hoca Ahmed Yesevî'inin ilk halifesi olan Mansur Ata'ya dayandıran Hazini, yine kendi ifadesi ile aileden Kübrevi olmasına rağmen 12 yaşında Hisar'a gelen Seyyid Mansur'la tanışmasından sonra Yesevî'liğe intisab etmiştir. Yine kendisinin bildirmesinden 19 yaşında iken Seyyid Mansur'un halifeliğine (12. Halifesi) layık görülmüştür. Şeyhi Seyyid Mansur'un Hisar'dan ayrılması ve daha sonra da Hac dönüşünde Diyarbakır'da vefat etmesi haberinden sonra oldukça mahzunlaşan Hazini, kendisi de Hisar'da ayrılır, Hac ve diğer seyahatleri sonrasında yolu İstanbul'a düşen Hazini, Sultan III. Murat zamanında uzunca bir dönem İstanbul'da yaşamıştır. Ölüm tarihi bilinmemekle birlikte İstanbul'a geldiği 1564'den sonra hayatını burada geçirdiği bilinmektedir.

Eserde**,** Hazini'nin Cevahir'ül Ebrar'dan başka, Menbau'l Ebhar ve Hüccetü'l Ebrar[39] adlı eseri ile bunlardan başka Mevlana'nın mesnevisinin ilk üç beytinin geniş bir şerhi olan Tesalla'ul Kulub ve ailesine yazdığı mersiyeden ibaret iki eserinin olduğu, bunlar dışında Berlin Kütüphanesi'nde Camiü'l Mürşidin adlı eserin de Hazini'ye ait olduğu bilgisi paylaşılmaktadır. Necdet Tosun'un Hazini'nin eserleri hakkındaki makalesi dışında, Nadirhan Hasan'ın "Ahmet Mahmud Hazini" adlı çalışması, Samira Mahmudova'nın "Menbau'l Ebhar fi Riyazi'l Ebrar" adlı çalışması, İbrahim Kunt'un Hazini'ye ait tek Farsça Divanı, M. Mahur Tulum'un Menbau'l Ebhar adlı çalışmalar da bulunmaktadır (Okuyucu ve Kaçar, 2014: 18).

Eserin bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'ndedir. Söz konusu nüsha 1002 yılında Mahmud b. Hüseyin b. Şeyhi en-Nakşibendi tarafından istinsah edilmiştir. Toplamda 162 varak olan eserin, 112 varakı Türkçe, 50 varakı Farsça yazılmıştır. Mavi ve altın renklerin hakîm olduğu eserde bazı yerlerde kenar boşluklarına ilave metinler eklenmiştir.

Eserin muhtevası ile ilgili kabul edilen önemli bir husus, içeriğin oldukça dağınık ve belirli bir metodolojiden uzak olmasıdır (Hazini, 2014: 39). Ahmed Yesevî'nin anlatıldığı kısımlarda Hazini, daha önce ve sonra hiçbir kaynakta rastlanılmadığı üzere, Yesevî'nin Bostanü'l Arifin adlı

[39] İlk defa bir makaleyle Necdet Tosun tarafından ilim dünyasına duyurulmuştur.

bir eserinden bahsetmektedir. Eserinde Yesevî'yi sık sık "Kutb-ı Arap, pir-i Acem ve şeyh-i Türk" olarak nitelendirmektedir. Yesevî'den sonra eserde en çok şeyhi Seyyid Mansur'dan bahsetmektedir.

Okuyucu ve Kaçar, Cevahirü'l Ebrar'ın dil ve imla açısından da ilginç bir içeriğe sahip olduğunu ifade etmektedirler. Bunun sebebi ise eserin esas olarak Osmanlıca yazılmış olmakla birlikte Çağatay ve Azerbaycan Türkçesinden bir kısım unsurlara sahip olduğu görülmektedir. Diğer bir husus ise eserdeki cümlelerin devrik ve giriftliğidir. Yani cümlenin nerede başlayıp nerede bittiği hususu dikkat çekicidir (Okuyucu ve Kaçar, 2014: 47-48).

Dîvân-ı Hikmet, Hoca Ahmed Yesevî, Unesco 2016 Hoca Ahmed Yesevî Yılı Anısına, 2016; Hoca Ahmed Yesevî'nin vefatının 850. yılı münasebetiyle "UNESCO 2016 Hoca Ahmed Yesevî Yılı" anısına Ahmet Yesevî Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı tarafından Dr. Mustafa Tatcı, Halil Ulusoy, Dr. Hayati Bice, Prof. Dr. Funda Toprak ve Ali Rıza Mukaddem'in içinde olduğu ekipçe hazırlanan eser, Hoca Ahmed Yesevî'nin hayatı, eserleri, tarikatı ve 252 adet hikmetinden oluşmaktadır. Bice tarafından Türkiye Türkçesine aktarılan hikmetlerin Çağatay Türkçesi redaksiyonu Prof. Dr. Funda Toprak tarafından yapılmıştır.

Eserin girişinde, Hoca Ahmed Yesevî'nin hayatı, eğitimi, tarikat adabı, eserleri, tesiri, türbesi ve silsilesi hakkında detaylı bilgilere yer verilmiştir (Tatcı, 2016: 15). Eserde, Köprülü ve Eraslan başta olmak üzere alandaki pek çok çalışmada ifade edilen hikmetlerin Ahmed Yesevî'nin yanı sıra çeşitli Yesevî dervişleri tarafından yazılmış olduğu ve bu yönüyle "kısmen aslından uzaklaştığı" görüşüne yer verilmekte, bununla birlikte mevcut bütün hikmetlerin Kur'an ve Sünnete dayandığı bu ikisine aykırı bir söz ve hüküm içermediği hususuna vurgu yapılmaktadır. Türk yurtlarında önemli tesirleri olan hikmetler, Türkler arasında düşünce birliğini teşkil eden yönüyle de oldukça kıymetlidir (Tatcı, 2016: 18).

Hoca Ahmed Yesevî, Dîvân-ı Hikmet, 2018: Hayati Bice tarafından 1993 yılında TDV tarafından 144 hikmet oluşan ilk baskı sonrası (Bice, 1993), 2011 yılında Taşkent'te yayımlanan Hikmetler Külliyat'ından da yararlanarak 1993 baskısını 2018 yılında 256 hikmetin yer aldığı yeni baskı ile güncellemiş ve geliştirmiştir. Bice, mevcut yazma ve basma nüshalar dikkate alındığında bu miktardaki hikmet'in derlenmiş olmasını önemli bir aşama olarak ifade etmekte ve bundan

sonraki çalışmaların hikmet derlemesinden ziyade içerik analizine yönelik olmasının daha kıymetli olacağı düşüncesini paylaşmaktadır (Bice, 2018).

Diğer çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada Bice, Fakr-nâme'ye atıf yaparak Ahmed Yesevî'nin 73 yaşında vefat ettiğini ve vefat tarihini de dikkate alarak 1093 yılında doğduğunu ifade etmektedir. Ek olarak annesi ve babasına ait kabirlerin Sayram'da Ahmed Yesevî'nin kendisi tarafından inşa ettirildiği bilgisine de yer vermektedir. Yine yaygın görüşten farklı olarak Ahmed Yesevî'nin Yûsuf Hemedânî'ye intisabını Semerkand olarak vermekte Buhara'yı ise zayıf bir ihtimal olarak değerlendirmektedir. Hoca Ahmed Yesevî'nin 99 bin dervişinin olduğu hususunda da farklı duruşunu devam ettirerek bu sayının belirtildiği gibi "tamı tamına olmasa da çokluğu ifade etmesi yönünden gerçekliğe işaret ettiği" hususunu belirtmektedir.

Yazar, Ahmed Yesevî Üniversitesi tarafından Unesco 2016 Ahmed Yesevî Yılı Münasebeti ile hazırlatılan kitabın önsözünde Necdet Tosun tarafından belirtilen Yesevî soyundan geldiği rivayet edilen ancak doğru olmayan ya da teyide muhtaç bir kısım isimleri (Evliya Çelebi, Hacı Bektaş Velî, Geyikli Baba gibi) tartışmasız bir şekilde Yesevî soyundan/Yesevî dervişi olarak aktarmaktadır.

Eserin yazarı, Ahmed Yesevî'ye ait hikmetlerin kullanılan mahlaslar ve dil bakımından dikkatli bir tetlik sonrası anlaşılabileceğini belirtmektedir. Dîvân-ı Hikmet basma nüshalarının, Taşkent'te 17 kez, İstanbul'da 9 kez, Kazan'da 5 kez, Buhara'da ise 1 kez matbu olarak yayımlandığını, Kemal Eraslan tarafından 70 adet hikmetin yayımlanmasının ardından, kendisine ait 217 hikmet ve bir münacattan oluşan hikmetlerin ise TDV tarafından yayımlandığını bildirmektedir.

Yazarı tarafından bugüne kadar yapılan en hacimli Dîvân-ı Hikmet külliyatı olarak tanımlanan bu çalışmanın, esasen 1992 tarihli Taşkent'teki Kiril harfleri ile yayınlanan Dîvân-ı Hikmet adlı kitabın 1904 Kazan baskısı ile kontrol edilmesi ile hazırlandığını ifade etmektedir. Ayrıca H.1318 Taşkent taşbasması Dîvân-ı Hikmet nüshası da dikkate alındığı ifade edilmektedir. Bunlara ek olarak Kemal Eraslan ve Nadirhan Hasan tarafından yayına hazırlanan "Yeni Bulunan hikmetler'in de gözden geçirildiğini ve yararlanıldığını belirtmektedir.

Yazar, Köprülü'den bu yana Ahmed Yesevî ve Dîvân-ı Hikmet hakkında "yeni bir şey" yazılmadığı iddiasında bulunmakta, aynı zamanda Fuad Köprülü'nün Ahmed Yesevî ve Dîvân-ı Hikmet hakkında "basit", "basit bir hayale malil" "bediyata hemen tamamıyla yabancı" gibi olumsuz değerlendirdiği yaklaşımını eleştirmektedir. Yazar, bu farklı duruşuna ek olarak hikmetleri hüküm, eleştiri içerenler olarak incelemiş ve girişte buna değinmiştir. Bir de yüzyıllar sonra da devam eden Yesevîlik'te kadın ve zikir mevzusu ile ilgili hikmetler ve Hazini'nin eseri üzerinden açıklama yapmaktadır. hikmetlerin Türkiye Türkçesi'ne çevrilmesi husus ile ilgili olarak Bice, AYU Mütevelli Heyeti Tarafından 2016 yılında UNESCO 2016 Ahmed Yesevî Yılı anısına çıkarılan ve kendisinin de yer aldığı kitaptaki hikmetlerin Türkçe aktarımlarında değişiklik yapmıştır.

Örnek:

Bismillah deyip beyân ederek hikmet söyleyip	Bismillah deyip beyân ederek hikmet söyleyip
Taleb edenlere inci, cevher saçtım ben işte.	Taleb edenlere inci, cevher saçtım işte. (ben çıkarılmış)
Riyâzeti sıkı çekip, kanlar yutup	Riyâzeti sıkı çekip, kanlar yutup
İkinci defter'in sözlerini açtım ben işte. (Tatcı, 2016)	İkinci defter'in sözlerini açtım işte. (ben çıkarılmış) (Bice, 2018: 62)

Ahmet Yesevî, Açıklamalı Dîvân-ı Hikmet, 2014: Ahmed Eğilmez Rıdvanoğlu tarafından hazırlanan eserde, Ahmed Yesevî'nin hayatı, eserleri, halifeleri, Yesevîlik, Yûsuf Hemedânî, Ahmed Yesevî'nin menkıbeleri, bazı halife ve müridlerinin menkıbelerine yer verilen, 656 sayfadan oluşan bu eserin sonuna da bir sözlük eklenmiş ve buna ek olarak Dîvân-ı Hikmet'te adı geçen isimlere dair de bir sözlük de oluşturlmuştur.

Bozkır toplumunda çok yüksek bir kata sahip olan Ahmed Yesevî'nin manevi şahsiyeti türbesi ve türbesinin bulunduğu Yesi'yi de bu suretle kutsal kabul edilmiştir. Türbenin yakınına gömülmek soylu aileler için bir gelenek haline gelmiştir. Rivayetlerde kışın ölenlerin dahi buraya gömülebilmesi için yazın yolların açılması beklenirdi (Rıdvanoğlu, 2014: 25).

Rıdvanoğlu**,** eserde Yesevî'nin bilinen kaynaklarda geçen halife ve dervişlerinin dışında ya da bu ocakta yetişen 100 civarında Yesevî takipçisinin adını saymaktadır. Yazar, Hayme Ana (Söğüt), Emir Sultan (Bursa), Mevlâna Celalleddin Rumi (Konya), Arap Baba (Harput), Sultan Melik (Horasan), Ahi Evran (Güney Azerbaycan), Aşık Paşa vb. çoğunun mezarı Anadolu'da bilinen şahsiyetleri Yesevîlikle ilişkilendirmeye çalışmaktadır. Kitapta, diğer çalışmalarda olduğu gibi Ahmed Yesevî'nin menkıbelerine de değinmiş, Yûsuf Hemedânî'ye ayrı bir başlık ayırmıştır. Yine bunlardan farklı olarak bazı halife ve müridlerine ait menkıbelere de ayrı bir başlıkta yer verilmiştir (Emir Saltık, Abdal Murad, Geyikli Baba, Hacı Bektaş Velî bunlar arasında zikredilmiştir).

Rıdvanoğlu, hikmetlerin dili ile ilgili olarak, Ahmed Yesevî'nin dilinin, "Çağatay Türkçesi'nin anası olan Harezm Türkçesi" olduğunu belirtmektedir. Bu Türkçeye Karahanlı ya da Hakaniye Türkçesi de denilebilir. Konusu ve muhtevası itibari ile Arapça ve Farsça sözcüklerde bulunsa da eserin çapı dikkate alındığında fazla olduğu söylenemez. Yazara göre Dîvân-ı Hikmet'te eski Türk dilinde olan ancak yazı dilinde pek kullanılmayan bazı sözcüklere de rastlanmaktadır (Örn. Sayru: hasta, sin: mezar, yolı: kerre-defa, tin: ruh vb.) (Rıdvanoğlu, 2014: 10).

Açıklamalı hikmetlerden Bir Örnek:

Bismillah dep beyan eyley hikmet aytıp

(Bismillah (Allah adına, Allah'ın adı ve izni ile, Allah için) deyip beyan (açık anlatma, açıklayıcı şekilde) söyleyerek hikmet (varlıkların durumlarından iç ve dış yüzü, gizli gerçekler, nasıl olduğu yönünden bilgiler) ayıtıp (söyleyip)

Taliplerge dürr-ü gevher saçtım mena

İçlerinden gelerek isteyenlere inci ve cevher (yüksek değerli mücevherler) saçtım ben işte.

Riyazetni kattığ tartıp kanlar yutup

Riyazeti (yalancı ve geçici dünyanın nimetlerinden nefsini uzaklaştırıp terbiye ederek, az ve helal yiyerek, göz tokluğu içinde) yaşayarak, nefsini kırıp arıtmayı, katı (sağlam, sıkı) tartıp (çekip) kanlar yutarcasına (eziyet ve zorluklar çekerek)

Men defter-i sani sözin açtım mena

"İkinci defter" sözlerini açtım ben işte (Eğilmez Rıdvanoğlu, 2014: 69).

Yesevî'nin Fakr-nâmesi, Ahmed Yesevî, 2016: Kemal Eraslan tarafından hazırlanan, Prof. Dr. Musa Yıldız'ın takrizi, Prof. Dr. Necdet Tosun'un takdimi ile başlayan kitap, bazı kavramların açıklamasından sonra, söz konusu eserin dil ve ses hususiyetlerine değinildikten sonra metin, tercüme, notlar, kısaltma, bibliyografya ve eserin tıpkıbasımından oluşmaktadır. Toplam 73 sayfadır. Eraslan tarafından yayımlanan Fakr-nâme, Dîvân-ı Hikmet'in Taşkend ve bazı Kazan baskılarında[40] yer almaktadır. Bu çalışmada, Dîvân-ı Hikmet'in Taşkend baskısı esas alınmış, gerektiği zaman Kazan baskıları ile ilaveler yapılmıştır. Tıpkıbasım ise Almatı Milli Kütüphanesi'nde 335 numara ile kayıtlı tıpkıbasım nüshası esas alınmıştır.

Yazara göre belirtilen baskılardan birisinden (bilinmiyor) Türkiye Türkçesi'ne bazı eksikliklerle çevrilen bir yazma nüshası Millet Ktp. Şer'iye 1017 numarada kayıtlıdır. Ancak söz konusu eksikliği nedeniyle diğer nüshalara müracaat edilmektedir. İfade edilen nüshaların pek çoğunda yer almayan Fakr-nâme'nin Ahmed Yesevî'den sonra hikmetlerin mecmulaştırılması esnasında onun dervişleri tarafından baskıya dâhil edildiği üzerinde durulmaktadır. Köprülü ise, bu risalenin Hazini'nin Cevahirü'l Ebrar min emvaci'l bihar adlı eserinden çıkarıldığını düşünmüştür (Eraslan, 2016: 9). Ancak Eraslan, muhteva olarak benzerlik göstermelerine rağmen, tertip olarak tamamen farklı olduklarını düşünmektedir.

Sözcük anlamı olarak yoksulluk manasında olan Fakr, tasavvufi olarak "mevhum olan varlıktan kurtulmak, fenafi'llah mazhar olmak" anlamında kullanılmaktadır. Fakr'ın tasavvuf erbabınca önemli addedilmesinin arkasında "Fakr benim iftiharımdır" şeklindeki mevzu hadis yatmaktadır. Âşık Paşa'nın Fakr-nâme mesnevisini, mevcut Roma ve Manisa nüshalarına dayanarak yayınlayan Agâh Sırrı Levend, eseri şu şekilde tanıtmaktadır:

[40] Hikmet-i Hazret-i Sultanu'l Arifin Hace Ahmed b. İbrahim b. Mahmud b.İftihar-i Yesevî, Taşkend 1312, s.2-15; Dîvân-ı Hikmet-i sultanu'l arifin Hace Ahmed b. İbrahim b. Mahmud İftihar-i Yesevî (üçüncüs mertebe), Kazan, 1311/1986, s.3-17, Kazan 1901, s.121-129 .Bkz. Kemal Eraslan, Fakr-nâme, s.9.

"Fakr, tasavvufta tarikate yeni giren sâlik'ten istenen, dünya nimetlerini hiçe sayarak azla yetinmek, alçak gönüllü olmak, nefse düşkünlük göstermemek, dünya ile ilgiyi kesmek (alâyık kaydından çözülmek), Tanrı'dan gayrıyı düşünmemek (mâsivadan geçmek) ve kendini Tanrı'ya vermektir. 'Sâlikè tarikatteki dereceleri birer birer geçerek 'seyr-i sülûk'ı tamamlarken bu vasıfları da kazanmış olur. Nihayet son bir mertebe kalır ki, o da 'fenâfi'llâh mertebesidir. Bu kendi varlığını Tanrı'nın varlığında yok etmektir. Âşık Paşa, bu mesnevisinde alçak gönüllülüğü, dünya nimetlerini hiçe sayarak azla yetinmeyi ele alıyor ve onu Tanrı tarafından türlü renklerle bezenmiş "fakr" adlı bir kuş olarak tasvîr ediyor" (Eraslan, Fakrname, 2016: 13).

Yazara göre bütün Türk lehçe ve şivelerinde olduğu gibi metinde (Fakr-nâme) belirli hallerde orta hece ünlüsünün düştüğü (syncope) görülür: bağrım (< bağırım), ornı (< orunı) gibi. Diğer lehçe ve şivelerinde olduğu gibi yazar tarafından esas alınan metinde de bazı kelimelerde aslî yuvarlak ünlünün düzleştiği görülmektedir (Örnek: savuk (< soğık) gibi). Bunların yanında Fakr-nâme'de Yer değiştirme (métathése) ve ünsüz değişmelerine de rastlanılmaktadır (Eraslan, 2016: 26).

Hoca Ahmed Yesevî'nin Yeni Bulunan Hikmetleri, 2001: Mirahmad Mirhaldaroğlı tarafından hazırlanan kitabın sunuşunu yapan Erdoğan Aslıyüce, Sayram'da yaşayan Hoca Ahmed Yesevî'nin 39-40'ıncı kuşaktan torunu olduğu iddia edilen Atahan Azlaroglı'na ait olan hikmetler mecmuasında bulunan ve Güney Kazakistan'lı araştırmacı Mirahmad Mirhaldaroglı tarafından Kiril harflerine çevrilen kitapta, Hoca Ahmed Yesevî'ye ait olduğu düşünülen hikmetler olduğunu iddia etmektedir. Aslıyüce, bu kitapta yer alan 55 hikmetin daha önce mevcut bulunan hiçbir Dîvân-ı Hikmet mecmuasında yer almadığını da belirtmektedir. Kiril harflerine çevrilen söz konusu kitabın Prof. Dr. Metin Akar'a Türkiye'de neşredilmek üzere teslim edildiği ifade edilmektedir. Söz konusu kitap Sabir Rahimov Namlı tarafından okunmuş, Metin Akar tarafından telaffuz özellikleri korunarak latin harfleri ile Türkiye Türkçesi'ne aktarılmıştır. Bu eserde yer alan hikmetlerden bazılarının küçük farklılıklarla mevcut Dîvân-ı Hikmet nüshalarının bazılarında da yer aldığı belirtilmektedir. Yazar, buradaki hikmetlerin dilinin Özbek ve Farsça dil özelliklerini taşıdığını söylemektedir (Mirhaldaraglı, 2011: 19).

Örnek 1 (2. hikmet)

Halka Kursa érenler, can bér pir hizmetide

Berk baglegil beliñni, can bér pir hizmetinde

Pir hizmetide yürgil, küyib yanip kul bolgil
Şaraba'n-tahur içgil, can bér pir hizmetide (Mirhaldaraglı, 2011: 19).

Örnek 2 (12. hikmet)
Sénsen meni penahım deb yolge kirsem
Bir ü Bar'ım meni yolım açer muken
Heram şübhe karangulik basgan közim
Revşen bulup dur u gevher saçar muken (Mirhaldaraglı, 2011: 34).

Hakîm Süleyman Ata, Ahmed Yesevî'nin III. Halifesi, Hikmetler ve Kıssalar, 2011: Mustafa Sever tarafından, Kazan Gâlimcan İbrahimov Dil, Edebiyat ve Tarih Araştırmaları Enstitüsü Türkçe Yazmalarında yer alan Bakırgan kitabı esas alınarak yapılan çalışmada Türkiye Türkçesine aktarılan hikmet ve kıssalar yapı ve içerik özellikleri açısından incelenmiştir. Bu hikmetler ve kıssalar dil ve deyiş özellikleri bakımından Kur'an-ı Kerim ve atıfta bulunulan diğer kaynaklardaki konu ve verilmek istenen mesajlar dikkate alınarak bir araştırma yapılmıştır. Esas alınan bu nüshada, sadece Süleyman Hâkim Ata değil, Şemseddin, Ahmed Yesevî, Kul Şerif, Raci, Meşreb, Hüdadat, İkani, Nesimi, Fakiri vd. bazı şairlere de ait şiir ve hikmetler bulunmaktadır. Asıl adı Süleyman olan Hâkim Ata, Harizm'de doğmuş, 1186 yılında Bakırgan'da vefat etmiştir. Bundan dolayıdır ki Bakırgani olarak tanınmıştır. Hoca Ahmed Yesevî'nin müridlerinden ve aynı zamanda üçüncü halifesi olan Hâkim Ata, başta Bozkır olmak üzere Türk dünyasından en bilinen Yesevî dervişlerindedir. Detaya girilmeyecek olsa da Hâkim Ata'nın da tıpkı şeyhi Hoca Ahmed Yesevî gibi tarihi hayatının yanında bir de menkıbevi hayatı günümüze kadar aktarıla gelmiştir. Kendisinden sonra, Hâkim Ata'nın da çok sayıda halifesi ve müridi olmuştur (Sever, 2011: 7-11).

Süleyman Hâkim Ata'nın şiirlerinde de Hoca Ahmed Yesevî'nin hikmetlerinde olduğu gibi sanat ve estetik kaygısından ziyade dini sade ve öz bir şekilde anlatma ve aktarma kaygısı güdüldüğü görülmektedir. Diğer taraftan Hâkim Ata'ya isnad edilen hikmetler de tıpkı Hoca Ahmed Yesevî'ye ait olduğu iddia edilen hikmetlerler yapı ve içerik olarak benzeşmektedir (Sever, 2011: 148).

Hâkim Ata'nın şiirlerinde Hazreti Peygamberin anne ve babası, dört halife, Ashab- Kehf, Hz. Meryem, Firavun, Arslan Bab, Ahmed Yesevî, Cüneyd-i Bağdadi, Hallac-ı Mansur, Ebu Hanife gibi büyük imamlar gibi otuzun üzerinden şahıs ve olay hakkında bilgi verilmektedir. Ahmed Yesevî'nin halifesi olan Hakîm Ata tıpkı şeyhi gibi hikmetler söylemiştir.

Bu hikmetlerden bazı örnekler;

Mustafa'nıng hırkasın
Kiydi yidi lokmasın
Tutdı Ka'be halkasın
Şeyhim Ahmed Yesevî

Hızır birle sohbetlik
İlyas birle ülfetlik
Hak kaşında hurmetlik
Şeyhim Ahmed Yesevî (Sever, 2011: 137).

Pir-i Türkistan'ın Metafor Dünyası, 2016; Abdullah Kök tarafından hazırlanan çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Türklerin Müslüman olmasıyla başlayan dönem ve merkezlerde fikri ve kültürel yapıya dair bilgi verildikten sonra; ikinci bölümde Hoca Ahmed Yesevî'nin hayatı, eserleri, tesiri ve Divân-ı Hikmet hakkında bilgi verilmiş; üçüncü bölümde Orta Asya'daki tasavvufi akımlar hakkında bilgilendirme yapılmış; dördüncü bölümde metafor kavramının tanımı, işlevi, oluşum yolları ve metaforla hikmetler arasındaki ilişkiye değinilmiş ve son bölümde ise hikmetlerdeki metaforların dizini yapılmıştır. Söz konusu çalışmada, daha önceki yüzlerce ve birbirinin tekrarı olan çalışmalardan farklı olarak yeni bir bakış açısıyla geleneksel Yesevi öğretisinin metaforlar bağlamında hikmetlerin özüne dokunmak gayesiyle hazırlandığı ifade edilmektedir (Kök, 2016).

"Allah'a Aşk ile Ulaş" Hoca Ahmet Yesevî ve Hikmetler, 2010: Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi'nin kuruluş yıllarında Kültür Bakanlığı görevini yürüten ve 1993-2006 yılları arasında üniversitenin mütevelli heyet başkanlığını yapan Namık Kemal Zeybek tarafından kaleme alınan "Allah'a Aşk İle Ulaş" Hoca Ahmet Yesevî ve Hikmetler adlı kitap, esas itibari ile iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yazar, "Allah'a Giden Yol, Allah'a Aşk ile Ulaş, İhlas, Hoşgörü, Yesevî Yolunda Kadın Nerede, Emek Sömürüsü Yok, Yolun Temeli Bilimdir" başlıkları altında derlediği bazı hikmetleri kendi bakışı ile açıklamaya çalışmış, bunu yaparken de sık sık Kur'an'da ayet

mealleri ile bu görüşlerini destekleme yöntemini seçmiştir. Kitabın 110. sayfasından itibaren başlayan ikinci bölüm ise seçme hikmetlerden oluşmaktadır. Yazar burada da hikmetlerin içeriklerine göre bir tasnif yaparak "Bismillah, Türkçe Söyledim, Aşk Yolları, Gösterişten Uzak Ol, vb." konu başlıkları oluşturmuş ve bu başlıklar altında hikmetlere yer vermiştir. Ancak eserin hiçbir yerinde, kitaptaki hikmetlerin hangi kaynaktan alındığına dair bir kaynak gösterilmemiştir. Ancak kullanılan kaynakçadan söz konusu seçme hikmetlerin Kemal Eraslan (1993) ya da Hayati Bice'nin (1993) çalışmalarından yararlanıldığı tahmin edilmektedir. Bunun yanında genel olarak ifade etmek gerekirse, yazar Kur'an ayetleri dışında metin içerisinde kaynak göstermediği gibi dipnot sistemini de kullanmamıştır. Bundan dolayı verilerin bilgilerin, kaynakçada yer alan kaynakların tam olarak hangilerine ait olduğu anlaşılamamaktadır.

Yazarın kendisi tarafından "derleme bir çalışma" olarak nitelendirilen bu eser, bazı yönleri ile alanındaki diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır. İlki yukarıda da bahsedildiği üzere eserin dili ve üslubu ile ilgilidir. Yazar, hikmetlerin dili ve kökeni hakkında bilimsel bir tartışmaya girmeden oldukça özgün bir yaklaşım sergilemiş bazı yerlerde ise tamamen kendi düşünce dünyasına dair kanaatini paylaşmaktan çekinmemiştir. Özellikle, ilk bölümdeki bazı başlıklarda bazı tarihi olayların Ahmet Yesevî düşüncesi ve öğretisi ile birlikte yorumlanmaya çalışılması (Zeybek, 2010: 68-70) dikkat çekicidir. Kapsamla ilgili belirtilmesi gereken diğer bir husus ise diğer kaynaklarda, Yesevîliğe karşı bir eleştiri unsuru olarak kabul görmeyen "kadın-erkek birlikte zikir yapılıyor" iddiası, Zeybek tarafından İslâm tarihinden örnekler verilerek aksi bir tutum sergilenmiştir (Zeybek, 2010: 42-49). Son olarak, Hazret Sultan, Pir-i Türkistan vb. ünvanların yanında Hoca Ahmet Yesevî için kullanıldığı iddia edilen "Peygamber-i Sani" tanımlamasına (Zeybek, 2010: 10) da ilk defa bu kaynakta rastlanmıştır.

Hoca Ahmed Yesevî, 2013: Yusuf Ekinci tarafından hazırlanan eserin içindekiler kısmı, Fuad Köprülü'nün Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar içeriğinin kısa bir özeti gibidir. Kitabın içeriği şu şekildedir; Hoca Ahmed Yesevî'nin hayatı, Hoca Ahmed Yesevî'ye kadar olan Türk edebiyatı, sahsiyeti, fikirleri ve eserleri, Dîvân-ı Hikmet, Fakr-nâme, Hoca Ahmed Yesevî'nin Anadolunun Türkleşmesindeki ve Müslumanlaşasındaki yeri ve rolü, tesirleri, türbesi, netice, Dîvân-ı Hikmet'ten seçmeler ve bibliyografya (Ekinci, 2013). Dîvân-ı Hikmet Seçmeler ise Hayati Bice'nin 1993 TDV tarafından baskısı yapılan çalışması, esas alınmış, oradaki 141 hikmet ve sonundaki münacat olduğu gibi eklenmiştir.

Çalışmamız esnasında taranan ve burada özetlenen eserler dışında tarafımızca incelenen kitaplardan bir kısmının künyesi de şu şekildedir: i) Zekeriya Kitapçı, "Ahmed Yesevî ve Yeni Horasanlı Erenler Anadolu Hareketinin El Kitabı", Kocaeli, Yedi Kubbe Yayınları, 2016; ii) Sadullah Siyayev, "Ahmed Yesevî" (Roman), Aktaran: Şuayip Karakaş, Ankara, 2017; iii) Acar Okan, "Yesevi Torunlarından Mektuplar", Kerkük Vakfı, İstasnbul, 2008. Bunların dışında Zeki Velidi Togan, Nadirhan Hasan[41], Hayati Bice, Kemal Eraslan, Necdet Tosun, Abdurrahman Güzel, Erhan Aydın, Varis Çakan, Savaş, Şahin, Tanju Seyhan, Cem Dilçin ve diğer araştırmacılar tarafından çeşitli kitap ve kitap bölümleri de bulunmaktadır.

4.4.2. Lisansüstü Tez Çalışmaları

Divân-ı Hikmet'te Tasavvufi Kavramlar, Doktora Tezi, 2020: Hayati Bice tarafından Ankara Üniversitesi SBE Temel İslâm Bilimleri ABD bünyesinde hazırlanan çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Yazar, ilk bölümde Türklerin İslâm'a geçişlerinden Ahmed Yesevî'ye kadar olan dönemde Türklerin devlet geleneği, düşünce sistemi ve tasavvufla tanışmaları hakkında giriş babında bilgiler vermiş; ikinci bölümde Ahmed Yesevî'nin hayatı, eserleri, düşüncesi, Türk yurtları ve başka coğrafyalara olan tesiri ve Yeseviye tarikatı hakkında bilgiler sunmuş; son bölümde ise hikmetlerde yer alan tasavvufi kavramları incelemiştir. Yazar, çalışmasında hikmetlerdeki tasavvufi kavramların bir haritasını yaparak kullanım sıklığını ortaya koymuştur. Yazar, Ahmed Yesevî'nin irşad sürecinde kullandığı kavramların, Kur'an ayetlerindeki karşılıklarına dikkat çekmekte ve çalışması esnasında incelenen her kavramın ilgili ayete atıfta bulunarak incelendiğini belirtmektedir. Türkiye'deki Divân-ı Hikmet üzerine yapılan çalışmalarda önemli bir yeri bulunan yazarın bu çalışmasının, alandaki boşluğun doldurulamsına önemli katkılar sağladığı düşünülebilir (Bice, 2020).

Divân-ı Hikmet'in Dil İncelemesi - Kökşetav Nüshası- (Metin –gramer- dizin), Doktora Tezi, 2020: Senbek Utebekov tarafından Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı ABD bünyesinde hazırlanan çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın girişinde Hoca Ahmed Yesevî ve eserleri hakkında genel bir bilgi veren yazar birinci bölümde, incelenen Divân-ı

[41] Nadirhan Hasan'ın kitap çalışmaları Özbekistan'da yayımlandığından burada yer verilmemiştir. Ancak, ilgili çalışmalara metin boyunca müracat edilmiştir.

Hikmet Kökşetav nüshasının dil özellikleri hakkında karşılaştırmalı bir değerlendirme yapmış; ikinci bölümde Kökşetav nüshasının transkribe edilmiş metnine yer vermiş; son bölüme ise bir dizin eklemiştir. Çalışmasında, 2016 yılında Kökşetav'da bulunan ve Kökşetav Edebiyat ve Sanat Müzesi'nin Temel Kitaplar Sergisi Bölümü'nde 639 kayıt numarası ile muhafaza edilen Divân-ı Hikmet'in Kökşetav nüshasının dil özelliklerini inceleyen yazar, söz konusu nüshanın 1990 mısra ve 57 hikmetten oluştuğunu; bu hikmetlerden 13'ünün Türkiye'de telif edilen Kemal Eraslan ve Hayati Bice'nin çalışmalarında bulunduğunu; Uygurca ve Arapça yazım özelliklerinin birlikte kullanıldığını; diğer hikmet mecumalarında olduğu gibi sade ve anlaşılabilir bir dile sahip olduğunu, dil özellikleri açısından ise yer yer Karahanlı Türkçesi'nin özelliklerinin yanı sıra genel olarak Çağatay Türkçesi dil özelliklerini yansıttığı hususlarına değinmektedir (Utebekov, 2020).

Divân-ı Hikmet'te Manevî Ayet İktibasları, Doktora Tezi, 2019: Alper Ay tarafından Cumhuriyet Üniversitesi SBE İslâm Tarihi ve Sanatları ABD bünyesinde hazırlanan çalışmanın önsözünde, iktibas sanatı ile Dîvân-ı Hikmet'te manevi ayet iktibasları incelenmiştir. Çalışma, Giriş ile "İman, İslâm, İhsan ve Diğer Konular" olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Yazar, girişte Türk İslâm Edebiyatı'nda Kur'ân- ı Kerîm'in yerini inceleyerek, iktibas sanatına dair bilgiler vermiş ve ardından Hoca Ahmed Yesevî'nin hayatını kısaca özetlemiş ve son olarak Dîvân-ı Hikmet'te Kur'an'ın yeri üzerinde durmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde "Allah, melekler, kitaplar, peygamberler, ahiret ve kader" olmak üzere altı başlıkta İslâm inancının esasları değerlendirilmiştir. İkinci bölüm, "ibadet, namaz, oruç, zekât, hac ve kelime-i şehadet" gibi İslâm'ın şartlarının ele alındığı başlıklardan oluşmaktadır. Üçüncü bölümde "İhsan" başlığı altında "tevbe, zikir, nefis, şeytan, dünya hayatı, masiva, seher ibadeti, dua, hikmet, emri bi'l-ma'ruf nehyi ani'l-münker ve veliler" gibi tasavufi konular incelenmiştir. Son bölümde ise yukarıda verilen üç konu dışında kalan hususlar incelenmiştir.

Yazar, Nihat Sami Banarlı'nın da ifade ettiği gibi Türk İslâm Edebiyatı'nın birinci derece kaynağının Kur'an olduğunu, Türk İslâm Edebiyatının ilk abide eserlerinden olan Kutadgu Bilig ve Atebetü'l Hakâyık ve devamında ortaya çıkan Kısâs-ı Enbiyâ'da bu hususun açık olduğunu ifade etmektedir (Ay, 2019: 2).

Hikmetleri, iktibas sanatı ile inceleyen yazar, iktibası, "şiirde ayet ve hadisin alıntı yapılması" şeklinde tanımlamakta, kaynaklara dayanarak iktibas sanatını incelenen içerikte "ayet

veya hadisin tam olarak kullanılıp kullanılmamasına, söz konusu ayetin mefhumuna uygun kullanılıp kullanılmamasına ve son olarak da lafzen veya mealen kullanılmasına göre" üç ayrı şekilde tasnifini vermektedir. İktibasın çeşitli alt kategorilerine değinen yazar son olarak lafzi ve meali iktibasın tanımlarını şu şekilde yapmaktadır;

> *Lafzî İktibas*: Ayet ve hadisin lafzının beyit veya cümlede kullanılmasına denir. Buraya kadar iktibas için verdiğimiz örneklerin tamamı lafzî iktibasın da birer örneğidir. Fakat başka bir örnek vermek iktiza ederse hat levhalarında da yerini bulmuş bir na't örneği hatırlanabilir:
>
> Ol Resûl-i Müctebâ hem "rahmeten li'l-âlemîn"
>
> Bende medfûndur diyü fahr ider eflâke zemîn
>
> *Manevî İktibas:* Ayet veya hadisin lafzının değil mealinin, manasının, anlamının şiirde veya nesirde kullanılmasıdır. Mealen iktibas olarak da adlandırılır. Yunus Emre divanında çok bariz göze çarpan örneklerden birisi şöyledir:
>
> Sen kim dedin yâ Rab bana ben yakınım senden sana
>
> Çün yakınsın benden bana görklü yüzünü göster bana (Ay, 2019: 15).
>
> Örnek:
>
> *"Allah'ın varlığı ve Birliği Alt Başlığında*
>
> Hoca Ahmed Yesevî bu ayetlerden iki lafız seçerek hikmete başlamış ve hemen ikinci satırda Allah'ın bir ve var olduğunu ifade etmiştir. Dahası bu iki lafzı vird edinmeyi yani hiç dilinden düşürmemeyi de kendi kendine telkin etmektedir.
>
> Kul huvallah subhanallah vird eylesem
> Bir ü bârım didarıngı körer men mü
> Başdın ayağ hasretingde dad eylesem
> Bir ü bârım didarıngı körer men mü
>
> <u>Günümüz ifadesiyle;</u>
>
> Kul huvallah, subhanallah'ı vird eylesem
> Bir ve Vâr'ım cemalini görür müyüm
> Baştan ayağa hasretinde feryat eylesem
> Bir ve Vâr'ım cemalini görür müyüm

Bu dörtlüğün ikinci ve dördüncü satırlarında ifade edilen "bir ü bâr" ifadesinde ise lafzen değil bilakis manen bir iktibas/telmih söz konusudur. Tam anlamıyla bir tevhid şiiri olan hikmetin her bir dörtlüğünün sonunda "Bir ve

Vâr'ım cemalini görür müyüm" mısrası tekrar edilmiş ve aynı noktaya vurgu yapılmıştır. Bu hikmet daha sonraki yüzyıllarda şairler tarafından bir tür olarak yazılacak tevhid şiirlerinin de ilk örneklerinden birisi olarak addedilebilir.

Bu dörtlükteki "bir" kavramını ise şu ayetlerle ilişkilendirmek mümkündür:

"De ki: Bana ilahınız ancak bir tek ilahtır diye vahyolunuyor…" (Enbiya, 21/108)

"O daima diridir. Hiçbir tanrı yoktur ancak O vardır. Dini yalnız O'na has kılın ve ihlaslı kimseler olarak O'na yalvarın. (Mü'min, 40/65)

"Allah O'dur ki O'ndan başka ilah yoktur, en güzel isimler O'nundur." (Tâhâ, 20/8)

"Ey insanlar! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Size gökten ve yerden rızık veren Allah'tan başka bir yaratıcı var mı? O'ndan başka hiçbir ilah yoktur…" (Fatır,35/3)"

Yazar, çalışmasının sonucunda, Kur'an ayetlerinin ve hadislerin Hoca Ahmed Yesevî'nin hikmetlerinin hemen hemen tamamına yayıldığını, bu yönüyle Kur'an da anlatılan konuların büyük oranda hikmetlerde işlendiğini, İslâmı yeni kabul etmiş ve Arapça bilmeyen Türklere Kur'an ve hadisin anlatılmasında Dîvân-ı Hikmet'in önemli bir işlev gördüğünü ifade etmiştir. Yazar, çalışmasında lafzen ve mealen kullanılan iktibas sanatının dışına çıktığını hikmetlerin incelenmesinde bir ayetin mefhumunun iktibas sanatının bir alt dalı olarak değerlendirildiğini belirtmektedir. Zira bu yaklaşım Ahmed Yesevî ile başlayıp Yunus Emre ile devam eden hikmet ve şiirlerin incelemesinde oldukça önemli ve lazım gelen bir husus olarak değerlendirilmektedir (Ay, 2019: 503).

Son olarak yazar çalışmasının sonunda, Hoca Ahmed Yesevî'nin Dîvân-ı Hikmet'i ilmî bir neşire, edisyon kritikli bir çalışmaya konu edilmediğini belirterek, mevcut nüshaların kimler tarafından istinsah edildiği, güvenilir olmayan hikmetlerin yapılacak muteber bir çalışmayla ortadan kaldırılabileceğini belirtmektedir (Ay, 2019: 505). Son olarak, yazar, çalışmanın sonuna eklediği tablolarla Konu-Hikmet ve Sure/Ayet karşılaştırmalarını vermiştir.

Hoca Ahmet Yesevi'nin Düşünce Sistemi, Doktora Tezi, 2003: Dosay Kenjetay tarafından Ankara Üniversitesi İslâm Felsefesi ABD'da hazırlanan çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Yazar, ilk bölümde İslâm öncesi Türk Düşüncesi ile Hoca Ahmed Yesevî öncesi İslâm dönemi Türk İslâm Düşüncesini incelemiş ve özellikle de Hoca Ahmed Yesevî ile Farabi'nin düşüncelerini karşılaştırmaya çalışmıştır. Hoca Ahmed Yesevî'nin düşüncesinin Türk felsefe tarihindeki yerine ayrılan ikinci bölümde ise yazar, Yesevi düşüncesinde hayat, ölüm, vahdet-i vücut öğretisi, nefs,

toplum ve ahlak ile kâmil insan öğretilerini tartışmış ve devamında Yesevi'de hikmet, yaratılış, evren, aşk, ruh ve ahlaki hürriyet kavramlarını detaylı bir şekilde incelemiştir. Söz konusu tez çalışması, aynı yıl kitap olarak da yayımlanmıştır (Kenjetay, 2003).

Divân-ı Hikmet'te Sözcük Gruplarının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007: Filiz Güler tarafından Ondokuz Mayıs Üniversitesi, SBE Türk Dili ve Edebiyatı ABD bünyesinde hazırlanan çalışma esas itibariyle iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmasının ilk bölümünde Ahmed Yesevî'nin hayatı, eserleri ve Divân-ı Hikmet'in nüshaları hakkında bilgi veren yazar, ikinci bölümde hikmetlerdeki sözcük gruplarının incelemesini yapmıştır (Güner, 2007).

Burada özetlenen çalışmalar dışında çeşitli anabilim dallarında yapılan yüksek lisans tezleri da şu şekildedir; i) "Türklerin ve Anadolunun İslâmlaşmasında Yesevi hareketi ve Ahmed Yesevî'nin Etkisi", Ömer Altun, 2020, ii) "Dîvân-ı Hikmet'te Sosyolojik Ögeler", Bayram Sürekli, 2019, iii) "Ahmet Yesevî Hakkında Yazılmış Romanlardaki Halkbilimi Unsurları", Rojbin Baran, 2019, iv) "Ahmet Yesevi'nin Hikmetlerinde Tasavvuf Mertebeleri", Adiya Okassova, 2019, v) "İslam Dinine Geçiş Sürecinde Ahmet Yesevi Ve Divan-ı Hikmet'in Türk Devlet Geleneği Üzerindeki Etkisi", Gauhar Imanzhanova, 2019, vi) "Yesevîlik'te Ve Hoca Ahmet Yesevî'nin hikmetlerinde Kadına Bakış", Aigerim Serikpayeva, 2019, vii) İlim, Hikmet, Aşk, Sadâkat ve Liyâkat Kavramları Çerçevesinde Ahmed Yesevî Düşüncesinde İnsan Olmanın İmkânı, Muhammet Volkan Özkan, 2019, viii) "Ahmet Yesevi ve Tasavvufi Anlayışı", Kuştarbek Mamatov, 2018, ix) "Ahmet Yesevî'nin Inanç Ve Düşünce Dünyası", Ali Atmaca, 2008, x) "Yesevilik Ve Anadolu'nun Türkleşmesinde Yesevi Dervişlerin Rolü", Mehmet Şimşek, 2005, xi) "Ahmet Yesevi'nin Şahıslar Dünyası", Burhan Türkyılmaz, 1998.

4.5. Türkiye ve Kazakistan'da Yapılan Çalışmalar Hakkında Değerlendirme

Kazakistan ve Türkiye'de Ahmed Yesevî ve Divân-ı Hikmet üzerine yapılan çalışmaları tarayabildiğimiz ve inceleyebildiğimiz temel eserler üzerinden özetle değerlendirecek olursak;

Öncelikle, Kazakistan'da Ahmed Yesevî ve Divân-ı Hikmet hakkındaki ilk çalışmalar her ne kadar, Mangışlav Tınıştıqulı tarafından 1901 yapılan hikmetler tercümesi ile daha erken bir döneme rastlasa da bu alandaki ilk kapsamlı çalışmanın 1918 yılında M. Fuad Köprülü tarafından hazırlanan *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı çalışma olduğu kabul edilmektedir. Ancak Sovyetler Birliği döneminde bütün kısıtlamalara ragmen Kazakistan'da yapılan çalışmaların sayıca Türkiye'deki çalışmalardan fazla olduğu görülebilir. Zira 1928 yılında Kudaybergen Jubanov tarafından başlatılan Yesevi çalışmalarının N. Süyinişaliyev (1967), G. Aydarov, A. Qurışjanıv ve M. Tomanov (1971), Alikey Marğulan (1985) gibi araştırmacılar tarafından devam ettirildiği bilinmektedir.

Sayısal olarak baktığımızda ise her iki ülkede baskısı yapılan kitap sayısı aşağı yukarı yakın iken, Kazakistan'da hazırlanan lisansüstü tezlerin (19), Türkiye'de hazırlanan lisansüstü tezlerden (16) fazla olduğu görülmektedir[42].

1990 sonrası dönemde her iki ülkede de Ahmed Yesevî ve hikmetler üzerine yapılan çalışmalarda önemli bir artış olduğu görülmektedir. Bunda Sovyet Birliği'nin dağılması ile dini ve tasavvufi bir bağlamda algılanan ve bu nedenle araştırma sahası oldukça sınırlı olan Yesevilik çalışmaları üzerindeki baskının kalkması, kütüphane ve arşivlerin serbest kullanıma açılmasının yanı sıra akademik camiadaki hareketlilik ve iletişimin artması gibi hususların etkili olduğu düşünülebilir.

Ahmed Yesevî ve Divân-ı Hikmet üzerine yapılan çalışmaların nitelik ve nicelik olarak artmasında, Türkiye ve Kazakistan'ın ortak bir üniversitesi olan Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi'nin ve üniversite bünyesindeki Türkoloji ve Ahmet Yesevi Bilimsel Araştırma Merkezi'nin büyük katkısı olduğu açıktır. Zira gerek üniversite Mütevelli Heyet Başkanlığı gerekse Ahmet Yesevi Bilimsel Araştırma Merkezi tarafından günümüze kadar onlarca

[42] 15 Ağustos 2021 tarihi itibariyle Türkiye'de YÖK Tez Merkezi'nden temin edilen bu sayı kesinlik içerirken, Kazakistan'da bütün tezler, merkezi bir sistem üzerinden erişime açık olmadığından verilen rakam ulaşılabilen tez sayısını göstermektedir.

eser hazırlanarak basılmıştır. Hoca Ahmed Yesevî Külliyatı, Divân-ı Hikmet'te Manevi İktibaslar, Ahmet Yassavi (Kazakça), Bakırgan Kitabı, Divân-ı Hikmet'ten Seçmeler (Farsça, Tatarca, Azerbaycan Türkçesi, Romence, Rusça, İngilizce, Kazakça, Arapça), Pir-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî, Divan- Hikmet Sohbetleri, Hakim Süleyman Ata, Hoca Ahmed Yesevî'nin Manevi Mirası, Hoca Ahmed Yesevî Seçme Makaleler, Hoca Ahmed Yesevî- İki bölümlük Oyun, Yesevi'nin Fakr-nâmesi ve İki Farsça Risalesi, Yesevi'nin Fakr-nâmesi ve Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar Mütevelli Heyet Başkanlığı tarafından çıkarılan temel eserler arasında gösterilebilir. Bu eserler dışında 2016 yılından başlayarak Ahmet Yesevi Üniversitesi bünyesinde 2018 ve 2020 yıllarında üç adet Uluslararası Sempozyumu Hoca Ahmed Yesevî düzenlenmiştir.

İki ülkedeki çalışmaların büyük çoğunluğu Divân-ı Hikmet'in tercümeleri ile Hoca Ahmed Yesevî'nin hayatı, eserleri, düşüncesi ve tesiri hakkındadır. Dil incelemesi ve hikmetlerin karşılaştırılmalı araştırılması üzerine yapılan bilimsel çalışmalar ise sınırlı düzeyde kalmıştır.

Kazakistan'daki Hoca Ahmed Yesevî çalışmaları daha çok dil ve edebiyat, tarih, felsefe ve ilahiyat (dintanu) alanlarında yoğunlaşırken, Türkiye'deki çalışmalar bu alanlar da dahil sosyoloji, halk bilimi, kamu yönetimi, cinsiyet çalışmaları gibi farklı disiplinlere yayılarak daha fazla bir çeşitlilik arz etmektedir.

Son olarak, her iki ülkede yapılan hikmet çalışmalarının yaygın olarak Divân-ı Hikmet'in 1904 tarihli Kazan nüshasının kullanıldığı görülmektedir.

5. TÜRKÇEYE VE KAZAKÇAYA AKTARILAN HİKMETLERİN KARŞILAŞTIRMASI

Kaynak Metin Hikmet-1	**Türkiye Türkçesine Aktarımı-1**	**Kazak Türkçesine Aktarımı-1**	**Karşılaştırma**
(1) *'Bismi'llăh dip beyăn eyley hikmet aytıp* *Tăliblerge <u>dürr</u> ü <u>güher</u> saçtım <u>muna</u>* *Riyăzetni <u>katığ tartıp</u> kanlar yutup* *Min defter-i săni' sözin açtım muna*	1.Bismillah'la başlayarak hikmet söyleyip,	1.Bismillä dep bayandayın hikmet aytıp,	
	2.Taliplere **inci**, **cevher** saçtım **işte**.	2.Talipterge **dür** men **gawhar** şaştım, **men** (de).	dürr (Ar.): inci. güher (Far.): cevher. • *dürr ü güher ~ inci, cevher ~ dür men gawhar* • *muna ~ işte~ men (de)* KM'deki "*dürr ü güher* " Ar. + Far. tamlaması TT'ye Tür.+ Far. tamlama olarak aktarılırken, KT'ye aktarımda ses değişimi ile korunmuştur. Halbuki "incu"[1] kelimesi KT'de bulunmakta ve günlük konuşma dilinde kullanılmaktadır. Öte yandan "muna"[2] sözcüğü de farklı bir yorumla "ben de" anlamına gelen *"men (de)*" sözcükleri ile aktarılmıştır. [1] ET'de "yinçu". Bkz. BTS. (Çağbayır, 2016) [2] ET'de "işte, bak, böylece" anlamlarına gelir. Bkz. BTS.
	3. Riyazeti **katı çekip**, kanlar yutup,	3.Riyazattı **qattı tartıp**, kandar jutıp,	riyazet (Ar.): nefsi kırma, fani ve geçici şeylerden nefsi men etmek; az yemek, az içmek, vd. KM'deki Riyazeti katı çekmek, tasavvuf yolunda nefsini sıkı terbiye altına almak manasında kullanılmaktadır. • *riyăzet ~ riyazet ~ riyazat* • *katığ tart- ~ katı çek- ~ qattı tart-* Dini bir kavram olan ve tasavvufta çeşitli mana ve kapsamlarda kullanılan "*riyazet*" sözcüğü her iki aktarımda da korunmuştur. Belirtmemiz gerekir ki "*tart-*" (tartmak) fiili TT'de de "birşeyin ağırlığını bulmak ya da hesap etmek" anlamlarının dışında "çekmek" anlamında da kullanılmaktadır.

	4.Ben defter-i sani sözünü açtım işte.	4.Men ‘depteri sani’ sözin aştım, men (de).	
(2) *Sözni aydım her kim bolsa <u>dĭdăr- taleb</u> <u>Cănnı cănga peyvend kılıp</u> <u>regni</u> <u>ulap.</u> Ğarĭb, fakĭr, yetĭmlerni könglin <u>avlap</u> <u>Köngli bütün</u> <u>halăyıkdın</u> <u>kaçtım</u> muna*	5. Sözü **didar** isteyen herkes için söyleyip,	5. Sözdi ayttım är kim bolsa **didar** talap,	dĭdăr (Far.): görme, kavuşma, yüz, cemal, çehre, güzellik. taleb (Ar.): istek, isteme. dĭdăr- taleb: dĭdăr isteyen, Allah’ın didarını görmek isteyen. • *dĭdăr- taleb ~ didar isteyen ~ didar talap* DH’de sıkça (100’ün üzerinde) kullanılan “dîdâr” kelimesi, bazı DH aktarmalarında yaygın olarak Arapça kökenli “cemal” sözcüğü ile değiştirilmiştir. (Örn.Hayati Bice’nin (HB) sadeleştirmesinde “Sözü söyledim, her kim olsa cemale talip” (Tatcı,2016). M. Jarmuhammedulı’nın (MJ) aktarımında ise “didar” sözcüğü kullanılmadığı gibi yerine farklı bir sözcük de kullanılmamıştır. (Jarmuhamedulı, 1998: 171). Çağdaş KT’de ise “didar” sözcüğü, yaygın olarak “güzellik” anlamında kullanılmaktadır.
	6.Canı cana **bağlayarak damarları ekleyip**,	6.jandı janğa **päywänd qılıb rägni awlap**.	cănn (Far.): İnsan, kişi, yaşam, güç, vd. peyvend (Far.): kavuşma, ulaşma, vasıl olma, vd. reg (Far.): damar, istila, nesep, vd. ula- (T.): eklemek, birleştirmek. peyvend kıl- (Far.+T.): katmak, birbirine eklemek. regni ula- (Far.+T.): damarları birbirine bağlamak. • *cănnı cănga peyvend kıl- ~ canı cana bağla- ~ jandı janğa päywänd qıl-* • *regni ula- ~ damarları ekle-- ~ rägni avla-* Bütün varlıkları birlik içerisinde görmek, gönülleri feth etmek şeklinde yorumlanan (Yıldız, Musa Yıldız ile Divan-ı Hikmet Sohbetleri, 2020) ifade TT’ye aktarılırken sözlük anlamları dikkate alınarak tercüme edilirken, KT’deki “avlamak” anlamına gelen “*awlap”* sözcüğü ile aktarılmış ve

			ilgil ifade de anlam değişmesine neden olunmuştur.
	7.Garip, fakir, yetimlerin **gönlünü avlayıp**	7.Ğarip, jetim, paqırlardın **könilin awlap,**	könglin avla- (T+T) : birinin gönlünü kazanma. • *könglin avla¹- ~ gönlünü avla- ~ könilin awla-* KM'deki "*könglin avla-"* tamlaması "gönül avlamak" anlamında her iki aktarımda da korunmuştur. ¹*avla-* fiili, bir hayvanı yakalamak, avlamak yanında, çevrelemek, kuşatmak anlamlarına gelmektedir. Bkz. BTS.
	8.**Gönlü bütün kimselerden geçtim** işte.	8. **Könili bütin halayıqtan qaştım**, men (de).	halăyık (Ar.): yaratılmışlar, mahlukat, halk, vd köngli bütün halăyık (T.+T.+Ar.): gönlü Allah sevgisi ile parçalanmamış kimseler, hiç bir sıkıntısı olmayan kimse. • *köngli bütün halăyık ~ gönlü bütün kimse ~ könili bütin halayıq* HB aktarımında ise "*köngli bütün"* tamlaması, Allah aşkı ile parçalanmamış manasında *"gönlü kırık olmayan kimselerden"* şeklinde yorumlanarak aktarılmıştır. MJ aktarımında ise söz konusu*"köngli bütün"* tamlaması *"dini katı (sert)"* olarak aktarılarak anlam değişimine neden olunmuştur.
	9. Nerde görsen **gönlü kırık, merhem ol** sen;	9. Qayda körsen **könili sınıq**, **demewşi bolğın**,	• *köngli sınuk ~ gönlü kırık ~ könili sınıq* • *merhem bol- ~ merhem ol ~ demevşi bol- (destek olan)* KM ve TT'den farklı olarak KT'de "himaye etmek, derdine çare olmak, iyi ve kibar olmak"

			anlamlarına gelen *"demewşi bol-"* fiiliyle kullanılmıştır. "*köñli sınuk"* tamlaması, tasavvufi anlamda fakirler, yetimler, Hak yolunda acı çekenler" şeklinde yorumlanmaktadır (Kök, 2016:186)
(3) *Kayda körseng köngli sınuk merhem bolğıl* *Andağ mazlŭm yolda kalsa hemden bolğıl* *Rŭz –ı mahşer dargăhiğa mahrem bolğıl* *Mă vü menlik halayıkdın kiçtim muna*	10. **Öyle mazlum** yolda kalsa, **hemdem ol** sen;	10. **Onday mazlum** jolda qalsa **süyewşi bolğın**.	mazlum (Ar.): zulüm görmüş, kendisine zulm edilmiş. hem-dem- (Far.): eş, dost, arkadaş, kadeh arkadaşı (ortağı)-hemdem bol – (Far.+T.) • *andağ ~ öyle ~ onday* • *mazlum ~ mazlum ~ mazlum* • *hemden bol- ~ hemdem ol ~ süyewşi bol-* KM'deki *"hemdem ol"* deyimi, TT'de çağdaş kullanımdaki şekliyle korunurken, KT'de *"arka olmak, dayanak olmak"* anlamlarına gelen – *"süyewşi"* sözcüğü ile kullanılmıştır. Belirtilmesi gerekir ki "mazlum" sözcüğü KT'de nadir kullanılmaktadır.
	11. **Mahşer günü dergâhına mahrem ol sen;**	11. **Mahşar küni därgahına jaqın bolğıl**,	rŭz –ı mahşer (Far. +Ar.) : mahşer günü. dergâh (Far.) : saray, kapı, büyüklerin huzuru, Tanrı katı, vd. mahrem (Ar.) : yakın, yakın akraba. • *rŭz –ı mahşer ~ mahşer günü ~ mahşar küni* • *dargăhiğa mahrem bol- ~ dergâhına mahrem ol ~ därgahına jaqın bol-* KM'deki *"mahrem ol"* tamlaması KT'ye "yakın ol-" anlamında *"jakın bol-"* şeklinde aktarılırken, TT'ye aktarımda korunmuştur.
	12**. Ben-sen diyen kimselerden** geçtim işte.	12. **Menmendik halayıqtan** qaştım, men (de).	mă vü menlik (Far.+T): bu aleme ait kaygılar, benlik davası gütme.

			• *mă vü menlik halayık ~ ben-sen diyen kimseler ~ menmendik halayıq* KM'deki Farsça-Türkçe tamlaması olan *"mă vü menlik"* TT'ye *"ben-sen davası güden"* manasıyla aktarılırken, KT'de "kibirli, kendini beğenmiş" anlamlarına gelen *"menmendik"* sözcüğü ile aktarılmıştır. Söz konusu bu değişiklik, TT ile KT'ye aktarımda cümle anlamında bir değişikliğe sebebiyet vermiştir.
(4) *Ğarĭb, fakĭr, yetĭmlerni Resŭl sordı* *Uşol tüni Mirăc çıkıp dĭdăr kördi* *Kaytıp tüşüp ğarĭb yetĭm izlep yördi* *Ğarĭblemi izin izlep tüştim muna*	13.Garip, fakir, yetimleri Resul **sordu**;	13. Ğarip, paqır, jetimderdi Rasul **sur(a)dı**,	
	14. Hem o gece Mirac'a çıkıp didar gördü;	14. Sol tüni Miğrac şığıp, didar kördi.	• *uşol ("işte o") tün ~ o gece ~ sol (şu, o) tüni (T.+T.)*
	15**. Geri inip** garip, yetim **izleyip yürüdü**;	15. **Qaytıp tüsip**, ğarip-paqır **halin sur(a)dı**,	qaytıp tüsev: geri inmek. • *kaytıp tüş- ~ geri in- ~ qaytıp tüs-* • *izlep yör- ~ izleyip yürü- ~ halin sur-* TT'ye aktarımda KM'deki aktarım esas alınırken, KT'de yorum katılarak *"halin surdı"* (Ar.+T) şeklinde aktarım tercih edilmştir. Hâlbuki KT'de "izdep jüredi" ifadesi kullanılmaktadır.
	16. Gariplerin izini izleyip indim işte.	16. Ğaripterdin izin izdep tüstim mine.	• *izin izle- ~ izini izle- ~ izin izde-* KM'deki *"izin izle-" fiili,* her iki aktarımda da *"izini aramak"* anlamlarında korunmuştur.
	17**.** Ümmet olsan gariplere **tabi ol sen**;	17. Ümbet bolsan, ğaripterge **erwşi bolğın,**	• *tăbi bol- (Ar.+T.) ~ tabi ol- ~ erwşi bol-* M'deki "birşeye ya da bir kimseye bağlı olmak, yolundan gitmek" manasındaki " *tăbi bol-"* fiili, TT'de korunurken, KT'de "yakın ol" arkasından

			gelen" anlamına gelen *"erwşi bol-"* şeklinde kullanılmıştır.
(5) *Ümmet bolsanğ ğarïblerğe <u>tăbi bolğıl</u>* *Ăyet, hadïs her kim aytsa <u>sămi bolğıl</u>* *<u>Rızk u rûzï</u> her ne birse <u>kăni bolgıl</u>* *Kăni' bolup <u>şevk şarăbın</u> içtim muna*	18. Ayet, hadis her kim dese **sami ol sen;**	18. Ayat, hadis 'arkim aytsa, tıŋdawşi bolğın,	• *sămi bol- (Ar.+T) ~ sami ol ~ tıŋdavşı bol-* M'deki "dinleyici ol, işitip değer ver" manasındaki *"sămi bol-"* AR.+T. tamlaması, TT'ye aktarımda korunurken, KT'ye aktarımda aynı anlamıyla T.+T. tamlamasıyla *"tıŋdawşı bol-"* olarak aktarılmıştır.
	19. **Rızık, nasip** her ne verse**, kani ol** sen;	19. **Rizıq, nesibe** ärne berse **qanağatşıl bolğın**,	rızk u rûzï (Ar.+Far.) : rızık ve nasip. kānî bol- (Ar. +T) : kanattli ol, tok gözlü ol. • *rızk u rûzï ~ rızık, nasip ~ rizıq, nesibe* • *kăni bol- ~ kani ol- ~ qanağatşıl bol-* KM'deki sözcükler ve tamlamalar eş değer anlamlarıyla TT'ye ve KT'ye gündelik kullanımıyla aktarılmıştır.
	20. Kani olup **şevk şarabını** içtim işte.	20. Qanağatşıl bolıp, **sawıq şarabın** iştim, men (de).	şevk şarăbın içmek (Ar.+ Ar.+T): ilahi aşkı tatmak. • *şevk şarăbı ~ şevk şarabı ~ sawıq şarabı* KM'deki "*şevk*" sözcüğü KT'ye "eğlence, neşe, şölen, oyun" anlamlarına gelen "*sawıq*" sözcüğü ile aktarılırken TT'de korunmuştur.
	21. Medine'ye Resul varıp oldu garip;	21. Medenige Rasul barıp boldı ğarip,	
	22. Gariplikte **mihnet çekip oldu habip**;	22. Ğariplikte **beynet tartıp**, **boldı häbib**.	mihnet tart- (Ar.+T): sıkıntı çekmek, ızdırap çekmek. häbib - (Ar.): sevgili (Allah'ın sevgili kulu). • *mihnet tart- ~ mihnet çek- ~ beynet tart-* • *habïb bol-~ habip ol- ~ häbib bol-*

			KM'deki *"mihnet tart-"* tamlaması, TT'de korunurken, KT'ye günümüz Kazakçasıyla, aynı anlama gelecek şekilde aktarılmıştır.
(6) *Medĭne'ge Resŭl barıp boldı ğarib* *Ğarĭblikde <u>mihnet tartıp</u> <u>boldı habĭb</u>* *<u>Cefă tartıp</u> Yaratkaŋğa <u>boldı karĭb</u>* *Ğarib bolup <u>akbelerdin</u> aştım muna*	23. Cefa çekip Yaradaŋa **oldu karip,**	23. Japa şegip, Jaratqanğa **boldı qarib,**	cefă tart- (Ar.+T) : eziyet çekmek, acı çekmek. karĭb (Ar.) : yakın olan, Allah'a yakınlık. • *cefă tart- ~ cefa çek- ~ japa şeg-* • *karĭb bol- ~ karip ol- ~ qarib bol-* KM'deki Arapça kökenli "*karib*" sözcüğü her iki aktarımda da korunmuştur. TT'de bulunan "*karip*" sözcüğünün sehven –b harfi yerine –p harfi ile yazıldığı düşünülmektedir. Söz konusu sözcük Çağdaş KT'de nadir olarak kullanılmaktadır.
	24. Garip olup **engellerden** aştım işte.	24. Ğarip bolıp **bögetterden** astım, men (de).	akabe / akbe (Ar.) : yokuş, engel, tehlikeler • *akabe ~ engel ~ böget* KM'deki "*akbe*" sözcüğü, TT'ye ve KT'ye Türkçe karşılığı ile aktarılmıştır.
	25. Akıllı isen, gariplerin **gönlünü avla;**	25. Aqıldı bolsan, ğaripterdiŋ **köŋilin awla,**	könglin avla- (T.+T): birinin gönlünü kazanmak. • *könglin avla- ~ gönlünü avla- ~ köŋilin awla-*
	26. Mustafa gibi ülkeyi gezip **yetim ara;**	26. Mustapaday eldi kezip, j**etim izde,**	kavla- (T): araştırmak, aramak, karıştırmak, derin kazmak. • *il ~ ülke ~ el* • *yetim kavla- ~ yetim ara- ~ jetim izde-* KM'deki "*yetim kavla-"* ifadesi, TT ve KT'ye yakın anlamları ile aktarılmıştır. Ancak KM'de kullanılan "*kavla-*" fiilinin çağdaş TT'deki karşılıklarına baktığımızda izlep gibi sözcükler yerine, daha derinlemesine bir aramaya işaret eden söz konusu fiilin kullanılmasını ve aynı zamanda

			bulunduğu dörtlükteki bağlamı dikkate alarak "bucak bucak aramak" ya da "kapı kapı aramak" deyimleriyle bir aktarımın da mümkün olabileceğini belirtmek gerekir. Nitekim HB aktarımında "Mustafâ gibi yurdunu gezip Yetîm ara," mısrası Musa Uzunkaya'nın (MU) manzum çevirisinde "Mustafâ gibi yurdunu gezip Yetîm ara," olarak daha yakın bir ifadeyle aktarılmıştır.
(7) *Akil irseng ğarïblerni könglin avla* *Mustafă dik ilni kizip yetim kavla* *Dünya-perest nă-cinslerdin boyun tavla* *Boyun tavlap deryă bolup taştım muna*	27.**Dünyaya tapan soysuzlardan yüz çevir**;	27.**Düniyeqonız**, **pasıqtardan boyıŋ(dı) saqta,**	dünya-perest (Far.+Ar.): dünyaya tapan, dünyaya aşırı değer verip Hak'tan uzaklaşan. nă-cins (Far.+Ar.): cinsi belli olmayan, soysuz. boyun tavla- (T+T): boyun çevirmek, yüz çevirmek. • *dünya-perest ~ dünyaya tapan ~ düniyeqonız* • *nă-cins ~ soysuz ~ pasıq* • *boyun tavla- ~ yüz çevir- ~ boyıŋ(dı) saqta-* KM'deki *"dünya-perest"* tamlaması, KT'ye, TT'deki aktarımdan farklı olarak "hasis, paragöz, mal canlısı, maddeci" anlamlarına gelen "duniyeqonız" tamlaması ile aktarılmıştır. KM'deki - nă-cins tamlaması da "aşağılık, günah işleyen, kötülük eden" anlamlarına karşılık gelen "fasık" (Ar.) kelimesinden KT'ye ses değişimi ile geçen "pasıq" sözcüğü ile kullanılarak anlam değişmesine sebebiyet verilmiştir. Benzer şekilde KM'deki "boyun tavla" tamlaması, "korumak, saklamak, muhafaza etmek" anlamlarına gelen "saqta-" fiili ile kullanılarak, *"boynunu koru"* (canını koru, uzak dur-) manasında kullanılarak KM'deki sözcük anlamından uzaklaşılmıştır.
	28. Yüz çevirip, **deniz olup taştım** işte.	28. Boyın saqtap **dariya bolıp** tastım, men (de).	• *deryă bol- ~ deniz ol- ~ dariya bol-*

			KM'deki tasavvufi ve mecazi anlamıyla kullanılan *"derya ol-"* Far. + T. tamlaması, KT'de korunurken, TT'de *"deniz olup"* şeklinde aktarılmıştır.
8 *<u>İşk bäbını</u> Mevlăm açkaç manga <u>tigdi</u>* *Tofrak kılıb hăzır bol dip boynum igdi* *<u>Bărăn-sıfat</u> <u>melămetni okı tigdi</u>* *Peykăn alıp yurek, bağrım tiştim muna*	29.**Aşk kapısını** Mevlam açınca bana **erdi**;	29.**Ğişıq babın** Mawlim aşqan soŋ, mağan **tidi**,	ışk bäbın aç- (Ar.+Far.): gerçek aşkı tattırmak. • *işk bäbın ~ aşk kapısı ~ ğişıq babı* • *tig- ~ er- ~ tiy-* KM'deki "*bäb*" sözcüğü TT'ye Türkçe karşılığı ile aktarılırken, KT'de korunmuştur. KM'deki "değmek, dokunmak" anlamlarına gelen *"tigmek"* sözcüğü ise KT'de korunurken, TT'ye "*ermek*" şeklinde aktarılmıştır.
	30. Toprak eyleyip "Hazır ol!" diye boynumu eğdi,	30. Topıraq qılıp azir bol dep moyımdı idi.	
	31. **Yağmur gibi melametin oku değdi**;	31.**Nöser sekildi malamattıŋ oğı tidi,**	melămet (Ar.): ayıplama, kınama, kendini herkesten aşağı görme; benlikten sıyrılmayı esas alıp aşk ve cezbeyle zikrederek Allah'a ulaşılacağını kabul eden bir tarikat. • *bărăn-sıfat ~ yağmur gibi ~ nöser sekildi* • *melămetni okı tig- ~ melametin oku değ- ~ malamattıŋ oğı ti-* KM'deki "*bărăn-sıfat"* ifadesi TT'ye *"yağmur gibi",* KT'ye ise "sağanak yağış" anlamına gelen "*nöser sekildi"* şeklinde aktarılmıştır. KM'deki "*baran"* sözcüğünün anlamı dikkate alındığında KT'deki aktarımın, yağmurun şiddetini göstermesi açısından daha yakın bir anlamda aktarıldığı söylenebilir.
	32. **Temren** alıp yürek, bağrınımı deştim işte.	32. **Nayza** alıp, jürek, bawırım (dı) testim men (de).	peykăn (Far.): temren, okun ucundaki sivri demir. • *peykăn ~ temren ~ nayza*

			KM'deki *"peykăn"* sözcüğü, TT ve KT'ye Türkçe karşılıkları ile aktarılmıştır. Ancak, KT'ye aktarımda mızrak ucu yerine mızrağın kendisi anlamına gelen "*nayza*" ile aktarılmıştır.
9 *Könğlüm katığ, tilim açığ, özüm zâlim* *Kur'an okup amel kılmas* valğan *âlim* *Ğarîb cănım sarf eyleyin, yoktur mâlım* *Hak'dın korkup otka tüşmey biştim muna*	33. **Gönlüm katı**, dilim acı, kendim zâlim;	33. **Köŋilim qattı**, tilim aşı, özim zalım,	• *könğlü katığ ~ gönlü katı ~ köŋili qattı*
	34. Kuran okuyup amel kılmaz **sahte** âlim;	34. Quran oqıp amal qılmay**, jalğan** ğâlım.	• *yalğan ~ sahte ~ jalğan* KM'deki "gerçek olmayan, yalan, yalancı, yapmacık, düzmece" anlamlarına gelen "*yalğan*" sözcüğü TT'ye yerleşmiş Farsça karşılığı olan "*sahte*" sözcüğü ile aktarılırken, KT'de fonetik değişime rağmen korunmuştur.
	35. Garip canımı **harcayayım**, yoktur mâlim;	35. Ğarip canım **sarp eteyin j**oq- dür mâlim,	sarf eylemek (Ar.T.): harcamak. • *sarf eyleyin ~ harca- ~ sarp et-* KM'deki *"sarf eylemek"* fiili, TT ve KT'de farklı karşılıkları ile aktarılmış olmalarına rağmen her iki sözcük de köken olarak Arapça'dır. TT'deki "*harcamak*" sözcüğü Arapça "ḫarc" sözcüğünden türetilmiştir.
	36. Hak'tan korkup **ateşe** girmeden piştim işte	36. Haqtan qorqıp **otqa** tüspey pistim, mine.	• od ~ ateş ~ ot KM'deki eski Türkçe'deki "od" sözcüğü, KT'de korunurken, TT'de Farsça kökenli olan ateş (ātaş) sözcüğü ile aktarılmıştır. Ateş sözcüğü farklı fonetik yazılımlarla Türk halkları arasında "od" la birlikte kullanılmaktadır.
	37. Altmış üçe yaşım yetti, **geçtim** gafil;	37. Alpıs üşke jasım jetti, öttim **ğapil**,	ğâfil (Ar.): gaflet içinde olan, Allah'ı ve emirlerini unutan. • *öt- ~ geç- ~ öt-*

			KM'deki sözcük, TT'ye "*geçtim*" olarak aktarılırken, KT'de korunmuştur.
10 *Altmış üçke yaşım yitti öttüm ğăfil* *Hak emirini muhkem tutmay özüm căhil* *Rŭze, namăz kazǎ kılıb boldum kâhil* *Yaman izlep yahşılardın kiçtim muna*	38. Hak emrini **muhkem tutmadım**, **kendim** cahil;	38. Haq ämirin **berik tutpay özim** jahil.	cähil (Ar.): bilgisiz, hakikatten habersiz, Allah'ı tanımayan kimse. muhkem (Ar.) :sağlam, metin, sıkı. • *muhkem ~ muhkem ~ berik* • *özüm ~ kendim ~ özim* KM'deki "*muhkem*" sözcüğü, TT'de korunurken, KT'de "dayanıklı, pek, sıkı" anlamına gelen "*berik*" sözcüğü ile aktarılmıştır.
	39. **Oruç**, namaz kaza kılıp oldum kâhil;	39. **Oraza**, namaz qaza qılıp boldım kahil,	kâhil (Ar.): ihtiyar, yorgun, iş görmez tembel kimse. Kâhil olmak ise kemale ermek manasında yorumlanmaktadır. rŭze (Far.): oruç. • *rŭze ~ oruç ~ oraza* Farsça kökenli sözcük her iki aktarımda da farklı fonetik yapılarıyla korunmuştur.
	40. **Kötüyü** izleyip **iyilerden** geçtim işte.	40. J**aman** izdep j**aqsılardan** öttim, men (de).	• *yaman ~ kötü ~ jaman* • *yahşı ~ iyi ~ jaqsı* KM'deki "*yaman*" ve "*yahşı*" sözcükleri, KT'de fonetik değişiklerle korunurken TT'ye *"kötü" ve "iyi"* olarak aktarılmıştır.
	41. **Vah ve yazık**, **sevgi kadehinden** içmeden**,**	41. Uw**a, dariğa**, **mahabbatıŋ** j**amın** işpey	vă, dirĭğă (Far.): vah vah ne yazık, yazıkları olsun. muhabbet (Ar.): sevgi. căm (Far.): kadeh, bardak, şişe. • *vă, dirĭğă ~ vah ne yazık ~ uwa, dariğa* • *mahabbetni cămı ~ sevgi kadehi ~ mahabbat jamı*

			KM'deki *"vă, dirĭgă"* tamlaması KT'de fonetik değişimle korunurken, TT'de tercüme edilerek aktarılmıştır. Benzer şekilde *"mahabbetni cămı"* tamlaması da TT'ye "*sevgi kadehi*" olarak aktarılırken KT'de korunmuştur.
11 *Vă, dirĭgă, mahabbetni cămın içmey* *Ehl ü iyăl hănumăndın tükel kiçmey* *Cürm ü isyăn girihlerin munda çiçmey* *Şeytăn ğălib căn birerde şaştım muna*	42. **Çoluk – çocuk, ev-barktan tam geçmeden**,	42.**Bala-şağa, äyelinen tügel keşpey,**	ehl ü iyăl (Far.+Ar.): aile efradı. hăn u măn (Far.): ev bark. • *ehl ü iyăl ~ çoluk – çocuk ~ bala-şağa* • *hăn u măn ~ ev-bark ~ äyel* • *tükel kiç- ~ tam geç- ~ tügel keş-* KM'deki "*ehl ü iyăl"* TT'ye çoluk-çocuk, KT'ye ise benzer şekilde *"bala-şağa"* olarak aktarılmış, *"hăn u măn"* ise TT'ye, karşılığı olan *"ev-bark*" şeklinde aktarılırken, KT'ye hanım (eş) anlamına gelen "*äyel"* olarak aktarılmıştır. Söz konusu tamlamanın aktarımında sehven bir hata yapıldığı düşünülmektedir.
	43. **Suç ve isyan düğümünü** burada **çözmeden**,	43. **Ayıp, qılmıs, bılıqtarın** munda **şeşpey**,	cürm ü isyăn girihlerin çiç- (Far.+Ar.+Far.+T): suç ve isyan düğümlerini çözmek; suç ve isyandan kurtulmak. • *cürm ü isyăn girihlerin ~ suç ve isyan düğümünü ~ ayıp, qılmıs bılıqtarın* • *çiç- ~ çöz- ~ şeş-* KM'deki "*cürm ü isyăn girihleri*", TT'ye *"suç ve isyan düğümü"* olarak aktarılırken, KT'ye "ayıp, suçlu düğümlerin" anlamında *"ayıp, qılmıs, bılıqtarın"* şeklinde aktarılmıştır.
	44. **Şeytan galip,** can verende şaştım işte.	44. **Şaytan jeŋip,** jan bererde sastım, men (de).	ğălib (Ar.): üstün gelen, galib. • *ğalip ~ galip ~ jeŋ-*

			KM'deki "*ğălib*" sözcüğü, TT'ye aktarımda korunurken, KT'de "*jeŋip*" (yenmek) fiili ile aktarılmıştır.
12 *İmănımğa çengăl urup kıldı ğamnăk* *Pĭr-i muğăn hăzır bol dip saçtı tiryăk* *Şaytăn lain mindin kaçıp kitti bĭ-băk* *'Bihamdi'llăh nŭr-ı ĭmăn ilttim muna*	45. İmanıma **çengel** vurup **gamlı kıldı**;	45. İmanıma **şanışqı** urıp **qıldı ğämnäk**	ğamnăk (Far.): gamlı, dertli. çengāl (Far.): bir yere takılmaya, geçirilmeye yarayan eğri ve ucu sivri demir. • *çengăl ~ çengel ~ şanışqı* • *ğamnăk ~ gamlı ~ ğämnäk* KM'deki "*çengăl*" sözcüğü, TT'de fonetik değişimle korunurken, KT'de aynı anlama gelen "*şanışqı*" sözcüğü ile verilmiştir.
	46. **Pir-i muğan** 'Hazır ol' diyip **afyon** saçtı;	46. **Pirmuğan** äzir bol dep şaştı **täryak**.	pĭr-i muğăn (Far.): ateşe tapanların piri, ilahi aşkı öğreten. tiryăk (Far.): afyon, panzehir. • *pĭr-i muğăn ~ pir-i muğan ~ pirmuğan* • *tiryăk ~ afyon ~ täryak* KM'deki "*pĭr-i muğăn"* sözcüğü, her iki dilde de farklı fonetik yazılışlarla korunurken, "*tiryak*" sözcüğü, TT'ye Arapça karşılığı olan "*afyon*" olarak, KT'ye ise ses değişimi ile korunarak aktarılmıştır.
	47. Lanetli şeytan benden **kaçıp korkusuz gitti**;	47. Şaytan lağınet menen **qaşıp ketti bipäk**,	bĭ-băk (Far.): korkusuz. • *bĭ-băk ~ korkusuz ~ bipäk* KM'deki "*bĭ-băk"* sözcüğü TT'ye korkusuz olarak aktarılırken, KT'ye ses değişimi ile KM'deki sözcük korunmuştur.
	48. **Allah'a hamd olsun**, **iman nuru götürdüm** işte.	48. "**Bihamdilla**" **iman nurın aştım**, men (de).	Bihamdi'llăh (Ar.): Allah'a hamd olsun • *Bihamdi'llăh ~ Allah'a hamd olsun ~ Bihamdilla*

			KM'deki "*Bihamdi'llăh*" ifadesi, KT'de ses değişimi ile korunurken, TT'ye *"Allah'a hamd olsun"* şeklinde aktarılmıştır.
13 *Pĭr-i muğăn hizmetide yügrüp yördüm* *Hızmet kılıp közüm yummay hăzır turdum* *<u>Meded kıldı</u> Azăzil'ni kavlap sürdüm* *<u>Andın songra</u> <u>kanat kakıp</u> uçtup muna*	49. Pir-i-muğan hizmetinde koşup yürüdüm;	49. Pirmuğan qızmetinde jügirip jürdim,	• yügrüp yör- ~ koşup yürü- ~ jügirip jür- KM'deki *"yügrüp yör-"* fiili, KT'de fonetik değişimle korunurken, TT'ye "*koşmak*" fiiliyle aktarılmıştır.
	50. Hizmet kılıp göz yummadan hazır durdum;	50. Qızmet qılıp, közim jumbay äzir turdım.	
	51. **Yardım etti**, Azazil'il **kovup sürdüm**;	51. **Medet qıldı**, äzäzildi **quıp tıqtım**,	medet (Ar.): yardım • *meded kıl- ~ yardım et- ~ medet qıl-* • *kavlap sür- ~ kovup sür- ~ quıp tıq-* KM'deki "*meded kıl-"* fiili, KT'ye aktarımda korunurken, TT'ye *"yardım et-"* fiili ile aktarılmıştır; *"kavlap sür-*" ise TT'de ses değişimiyle birlikte korunurken KT'de "sıkışmak" anlamına gelen "*tıq*" filili ile birlikte aktarılmıştır.
	52. **Ondan sonra kanat çırpıp** uçtum işte.	52. **Sodan keyin qanat qağıp** uştım, men (de).	• *andın songra ~ ondan sonra ~ sodan keyin;* • *kanat kak- ~ kanat çırp- ~ qanat qaq-* KM'deki *"kanat kak-*" tamlaması, TT'ye *"kanat çırpmak*", KT'ye ise aynı anlama gelen *"kanat qaq"* olarak aktarılmıştır.
	53. Garip, fakir, yetimleri kıl sen **şadman**;	53. Ğarip, paqır, jetimderdi qılğın **şadman**,	-şădmăn (Far.): sevinçli. • *şădmăn ~ şadman ~ şadman*

14 *Ğarïb, fakïr, yetïmlerni kılğıl <u>şädmän</u> <u>Hulklar</u> kılıp azïz cänıng eyle <u>kurbän</u> <u>Taam</u> <u>tapsanğ</u> cänınğ bile kılğıl <u>ihsän</u> Hak'dın iştip bu sözlemi aydım muna*	54. **Parçalayıp** aziz canın ayle **kurban**;	54. Alqa qılıp, äziz janıŋ(dı) etkin **qurban**.	kurbän (Ar.): dinin buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan; bir ülkü uğrunda feda edilen veya kendini feda eden kimse. halk (Ar.): boğazlamak, parçalamak. • *hulklar kıl- ~ parçala- ~ alqa qıl-* • *cänıng eyle kurbän ~ canın ayle kurban ~ janıŋ(dı) etkin qurban* KM'deki "*hulklar kıl-"* tamlaması TT'ye "*parçala*", KT'ye ise eş değer anlamıyla "alqa qıl-" olarak aktarılmıştır.
	55. **Yiyecek bulsan,** canın ile kıl sen **ihsan**;	55. **Tağam tapsaŋ**, janıŋbilä qılğın **meyman**,	ṭaʿām (Ar.): yemek, yiyecek. ihsän (Ar.): iyilik etme, iyi davranma, bağışta bulunma, lütuf. • *taam ~ yiyecek ~ tağam* • *tap- ~ bul- ~ tabu* • *ihsan ~ ihsan ~ meyman* KM'deki "*taam*" sözcüğü, TT'ye "*yiyecek*" olarak aktarılırken, KT'de ses değişimi ile birlikte korunmuştur; "*tap-*" fiili ise TT'ye "*bul-*" olarak aktarılırırken KT'de korunmuştur; "*ihsan"* sözcüğü de TT'ye aktarımda korunmuş, KT'ye ise "misafir, konuk sever" anlamında "*meyman*" sözcüğü ile aktarılmıştır.
	56. Hak'tan işitip bu sözleri dedim işte.	56. Haqtan estip bul sözderdi ayttım, men (de).	
	57. Garip, fakir, yetimleri **her kim sorar**,	57. Ğarip, paqır, jetimderdi **qılğın şadman**,	• *her kim sor- ~ her kim sor- ~ şadman qıl-* KM'deki "*her kim sorar"* tamlaması, TT'de korunurken KT'ye yorum katılarak Farsça kökenli ve "sevindir, mutlu et" anlamına gelen *"şadman qılu"* fiili ile aktarılmıştır.

15 *Ğarïb fakïr yetïmlerni <u>her kim sorar</u>* *Răzï bolur <u>ol bendedin</u> <u>Perverdigăr</u>* *Ey <u>bï-haber</u> sin bir sebeb özi <u>asrar</u>* *Hak Mustafă <u>pendin</u> iştip aydım muna*	58. Razı olur **o benden** Perverdigar.	58. Razı bolar **ol pendeden** Parwardiger.	rāżī (Ar.): uygun bulan, benimseyen, kabul eden. perverdigăr (Far.): besleyen, rızık veren (Allah) • *ol bendedin ~ o benden ~ ol pendeden (kuldan)* KM'deki "*ol bendedin*" tamlaması TT'ye *"o benden"* şeklinde aktarılırken, KT'de Farsça'da "kul" anlamında gelen "*pende*" sözcüğü ile aktarılmıştır. TT'ye aktarımda sehven bir eksikliğe neden oldunduğu söylenebilir.
	59. Ey habersiz, sen ver sebep, kendisi **korur;**	59. Ey, beyhabar, sen bir sebep, Özi **asırar,**	bï-haber (Far.+Ar.): habersiz. asramak (T): korumak, gözetlemek. • *bï-haber ~ habersiz ~ beyhabar* • *asra- ~ koru- ~ aşıra-* KM'deki "*bï-haber"* tamlaması, KT'de ses değişimi ile korunurken, TT'ye "*habersiz*" olarak aktarılmıştır. KM'deki "*asramak*" sözcüğü ise başka bir Türkçe kelime olan "*korumak*" ile kullanılmıştır. Halbuki KT'de *"aşıra-"* fiili yerine saklamak anlamına gelen "*saqta-" fiili bulunmaktadır.*
	60. Hak Mustafa **öğüdünü** işitip dedim işte.	60. Haq Mustafa **keŋesin** estip ayttım, men (de).	pend (Far.): öğüt, nasihat, uyarı. • *pend ~ öğüt ~ keŋes* KM'deki "*pend*" sözcüğü, TT'ye aktarımda Türkçe kökenli "*öğüt*" olarak, yine KT'de de aynı anlama gelen "*keŋes*" sözcüğü ile aktarılmıştır.
	61. Yedi yaşta Arslan Bab'a selam verdim;	61. Jeti jasta Arıstan Babqa qıldım sälem,	
	62. 'Hak Mustafa emanetini **lütfedin**!' dedim;	62. Haq Mustafa amanatın **qılğın iŋam.**	inam (Ar.): iyilik etmek, ihsanda bulunmak. • *inam kılıng ~ "lütfedin" ~ iŋam qılğın*

16 *Yiti yaşda Arslan Băb'ğa birdim selăm* *Hak Mustafă emănetin <u>kılınğ inam</u>* *<u>Uşol vaktda</u> ming bir zikrin kıldım tamăm* *Nefsim ölüp <u>lă-mekănğa aştım</u> muna*			KM'deki "*inam kıl-"* tamlaması, TT'ye yan anlamıyla aktarılırken, KT'de korunmuştur.
	63. Hem **o vakit** bin bir zikrini tamam ettim;	63. **Sol uwaqıtta** mıŋ zikirin qıldım tamam,	• *uşol vakit ~ o vakit ~ sol uwaqıt*
	64. Nefsim ölüp **la-mekâna yükseldim** işte.	64. Näpsim ölip lämäkänğa şıqtım men (de).	lă-mekăn (Ar.): mekansız, mekana ihtiyaç duymayan, Allah katı. • *lă-mekănğă aş- ~ la-mekăna yüksel- ~ lämäkänğa şıq-* KM'deki *"lă-mekăn"* tamlaması, her iki dile de ses değişmeleriyle olduğu gibi aktarılmıştır.
17 *Hurmă birip başım sılep nazar kıldı* *<u>Bir fursatda</u> ukbă sarı sefer kıldı* *El-vedă dip bu ălemdin <u>güzer kıldı</u>* *Mekteb barıp kaynap tolup taştım muna*	65. Hurma verip, başımı okşayıp nazar kıldı;	65. Qurma berip, basım sipap, nazar qıldı,	
	66**. Bir fırsatta** ahirete sefer kıldı;	66. **Bir mezette** aqiretke sapar qıldı.	furşat (Ar.): herhangi bir şey için en uygun zaman. • *bir fursatta ~ bir fırsatta ~ bir mezette* KM'deki "*bir fursatta"* zarfı, TT'de ses değişimiyle korunurken, KT'de "*bir anda"* anlamına gelen "*mezet*" sözcüğü ile verilmiştir.
	67. 'Elveda!' diyip bu âlemden **göçüp getti**;	67. "Äl-wida" dep bu älemmen jan **täsilim qıldı**,	güzer (Far.): geçme, bu dünyadan göçme. • güzer kıl- ~ göçüp git- ~ jan täsilim qıl- KM'deki "*güzer kıl-"* fiili, Türkçeleştirilerek TT'ye "*göçmek*" fiili ile aktarılırken, KT'ye de çağdaş KT'sinde nadir kullanılan "can täsilim qılu-" fiili ile aktarılmıştır.
	68. Mektebe varıp, kaynayıp dolup taştım işte.	68. Mektep barıp, qaynap-tasıp astım, men (de).	
	69. İnna fetahnäyı okuyup mana **sordum**;	69. 'İnna fätähnä'ni oqıp mağına **sürdim**,	• *sor- ~ sor- ~ sür-*

			KM'deki "*sor-"* fiili, TT'ye aktarımda olduğu gibi korunurken, KT'de "*sür-*" fiili ile aktarılmıştır.
18 *'İnnă fetahnă'nı' okup mană <u>sordum</u> <u>Pertev</u> saldı bĭ-<u>hod bolup</u> dĭdăr kördüm <u>Selăm urup</u> <u>usküt</u> did**i** bakıp turdum <u>Yaşım saçıp</u> <u>muztar</u> bolup turdım muna*	70. **Işık** saldı, **kendimden geçip** didar gördüm;	70. **Nur** şaştı **esten tanıp** didar kördim.	pertev (Far.): ışık, parlaklık, nur. bi-hod (Far.): kendinden geçmiş, kendinde olmayan. • *pertev- ~ ışık ~ nur* • *bĭ-hod bol- ~ kendimden geç- ~ esten tan-* KM'deki "p*ertev*" sözcüğü, TT'ye "*ışık*" KT'ye ise "*nur*" olarak aktarılırken, *"bi hod bol-*" ise TT'ye "*kendinden geç-*", KT'ye ise yine aynı anlama gelen "*esten tan-"* şeklinde aktarılmıştır.
	71. **Selam verdim** 'Üsküt!' dedi, **bakıp durdum;**	71. **Moldam urıp**, "uwsqwt" dedi **qarap turdım,**	• *selăm ur- ~ selam ver- ~ moldam ur-* • *usküt- ~ üsküt- ~ uwsqwt* • *bakıp tur- ~ bakıp dur- ~ qarap tur-* KM'deki "selam ur-", fiili TT'ye *"selam ver-*", KT'ye ise "*moldam ur-"* şeklinde aktarılmıştır. KT'de molda kelimesi, imam, molla anlamına gelmektedir. KM'deki "bakıp tur-" fiili ise, TT'e aktarımdan farklı olarak, "*bön bön bakmak*" anlamına gelen "*qarap tur-"* fiili ile kullanılmış, bu suretle anlamsal bir değişime neden olunmuştur.
	72. **Yaşımı saçıp**, **çaresiz** olup durdum işte.	72**. Jasım tögip**, **şarasızdan** turdım, men (de).	muztar (Ar.): çaresiz kalmış. • *muztar ol- ~ çaresiz ol- ~ şarasız tur-* • *yaşım saç- ~ yaşım saç- ~ jasım tök-* KM'deki "*yaşım saç-*" fiili, TT'de aynı şekilde korunurken, KT'de "gözyaşı dök anlamında" "j*asım tök-"* fiili ile kullanılmıştır.
	73. '**Eya cahil**, mana ol!' diye söyledi, bildim;	73. **Ey**, **nadan**, mağına bol, dep ayttı, bildim,	• *eyă ~ eya ~ ey* • *anădăn ~ cahil ~ ey, nadan*

19 *<u>Eyă</u> <u>nădăn</u> manä bol dip aydı bildim* *Andım songra çöller kizip Hak'nı sordım* *<u>Rŭzĭ kıldı</u> Azăzil'ni <u>tutup mindin</u>* *<u>Lenger töküp</u> bilin basıp yançtım muna*			KM'deki "*eyă"* sözcüğü, TT'de korunurken, KT'de gündelik kullanımla aktarılmış, "*nădăn"* sözcüğü ise KT'de korunurken, TT'ye aktarılırken Arapça kökenli başka yabancı bir sözcükle değiştirilmiştir.
	74. Ondan sonra çöller gezip Hakk'ı sordum;	74. Odan keyin şölder kezip Haqtı sur(a)dım.	
	75**.** **Nasip etti**, Azazil'i **tutup yendim;**	75. Näsip qıldı azazildi **ustap mindim,**	• *rüzi kıl- ~ nasip et- ~ näsip qıl-* • *tutup min- ~ tutup yen- ~ ustap min-* KM'deki *'tutup mindim'* ifadesi, TT'ye "*tutup yendim"* olarak KT'ye ise "*ustap mindim"* şekline aktarılmıştır.
	76**.** **Kararlı olup**, belini basıp ezdim işte.	76. **Qada qadap**, belin basıp, janşıdım men(de).	lenger (Far.): fakirlere yemek dağıtılan kazan, gemileri sabitlemek için denize atılan çapa. • lenger tök- ~ kararlı ol- ~ qada qaq- KM'deki "*lenger tök-*" ifadesi TT'ye *"kararlı ol"*, KT'ye ise yakın anlama gelen "kazıkla ya da çapayla sabitlenmiş" anlamında "*qada qadap*" fiili ile aktarılmıştır.
	77. Zikrini tamam edip döndüm divaneye;	77. Zikirin tamam qılıp öttim d(i)wanağa,	
	78. Hak'tan başka bir şey demedim **bigâneye**;	78. Haqtan özge eş söz aytpay **böğdege.**	bĭgăne (Far.): ilgisiz, kayıtsız, yabancı • *bigăne ~ bigâne ~ bögde* KM'deki "*bigâne*" sözcüğü, TT'de olduğu gibi korunurken, KT'de yaklaşık aynı anlama gelen "*böğde*" sözcüğü ile aktarılmıştır.
	79. **Mumunu** izleyip **çırak** girdim **pirvaneye**;	79. **Şamın** izdep **şäkirt** kirdim **perwanağa**,	şem'i (Far.): bir mum. şägird (Far.): çırak, acemi.

20 *Zikrin tamăm kılıp öttüm dĭvăneğa* *Hak'dın özge hĭç sözlemey bĭğăneğa* *Şemin izlep şăgird kirdim pervăneğa* *Ahker bolup köyüp yanıp öçtim muna*			pervane (Far.): geceleyin ışık etrafından dönen kelebek. • *şem- ~ mum- ~ şam* • *şăgird ~ çırak ~ şäkirt* • *pervăne ~ pirvane ~ perwana* KM'deki "*şem*" sözcüğü, TT'de başka bir Farsça sözcük olan "*mum*" ile birlikte kullanılırken, KT'de ses değişimiyle korunmuştur. KM'deki "*şagird*" ve "*pervane*" sözcükleri de her iki dilde ses değişimiyle korunmuştur.
	80. **Kor ateş** olup, **kavrulup yanıp** söndüm işte.	80. **Uşqın bolıp**, **küyip-janıp, uştım**, men (de).	ahker (Far.): ateş koru. • *ahker bol- ~ kor ateş ol- ~ uşqın bol-* • *köyüp yan- ~ kavrulup yan- ~küyüp-janu* • *öç- ~ sön- ~ uş-* KM'deki "*ahker*" sözcüğü, TT'ye "*kor*", KT'ye ise "kıvılcım" anlamına gelen "*uşqın*" sözcüğü ile verilmiş; KM'deki "*köyüp yan-*" tamlaması ise KT'de korunurken TT'ye "kavrulup yan-" şeklinde aktarılmış; K.M.'deki "sön" anlamına gelen"*öç-*" sözcüğü ise KT'ye anlam açısından uygun olmayan "*uşu-*" fiili ile aktarılmıştır.
	81. **Adım, sanım** hiç kalmadı, **la la oldum**;	81**. Nam-nışan** eş kalmadı "**lä-lä" boldım**,	năm u nişăn (Far.): san, iz. lă lă olmak (Far.) : mevcut olmak. • năm u nişăn- ~ san ~ nam-nışan • lă lă bol- ~ la la ol- ~ lä-lä" bol- KM'deki "*năm u nişăn*" tamlaması, TT'ye "*san*" olarak, KT'ye ise ses değişimine uğrayarak aktarılmıştır; "lă lă bol-" fiili ise her iki dilde de değişklikle korunarak aktarılmıştır.

21 *<u>Năm u nişăn</u> hïç kalmadı <u>lă lă boldum* *Allăh yădın ayta ayta <u>illă boldum</u>* *<u>Hălis bolup muhlis bolup fenă boldum</u>* *<u>'Fenă fi'llăh makămığa</u> aştım muna*	82. Allah yâdım diye diye **illa oldum**;	82. Alla jadın ayta-ayta "**illä boldım.**	illă (Ar.): den başka, diğer. hălis (AR.): saf, karışık olmayan. ıfenă (Ar.): yokluk, yok olma. • *illă bol- ~ illa ol- ~ illä bol-* KM'deki tasavvufi bir terim olan *"illă bol-"* sözcük grubu, her iki dile aktarımda korunmuştur.
	83. **Halis olup, muhlis olup fena oldum**;	83. **Halis bolıp, muhlis bolıp, "lillah" boldım**,	hălis (Ar.): saf, karışık olmayan. muhlis (Ar.): saf, halis olmuş, ihlas sahibi. fenă (Ar.) :yokluk, yok olma. • *hălis bol- ~ halis ol- ~ halis bol-* • *ımuhlis bol- ~ muhlis ol- ~ muhlis bol-* • *fenă bol- ~ fena ol- ~ lillah" bol-* KM'deki "*hălis bol-" ve "muhlis bol-",* fiileri her iki dilde de korunurlen*;* "*fenă bol-"* fiili KT'ye *"lilläh bol-"* şeklinde aktarılmıştır.
	84. **Fena fii'llah makamına** yükseldim işte.	84. **Fäna fillah maqamına(n)** astım men (de).	Fenă fi'llăh (Ar.): Allah'ta yok olma. • *aş- ~ yüksel- ~ as-* KM'deki "yükselmek çıkmak anlamında" kullanılan "*aş-*" fiili, TT'ye aynı anlamında "*yükselmek*" sözüğü ile aktarılırken, KT'ye "aştım" anlamına gelen "*as-"* fiili ile aktarılmıştır.
	85**.** Sünnet imiş, kâfir de olsa, **incitme** sen;	85. Sünnät eken**,** kapir bolsa (da) **berme azar,**	ăzăr (Far.): incitmek • *birme ăzăr ~ incitme sen ~ berme azar* KM'deki "*birme azar"* kelime grubu, KT'de ses değişimi ile korunurken, TT'ye "*incitme sen*" olarak aktarılmıştır.
	86. Hüda **bizardır** katı yürekli gönül incitenden;	86. Köŋili qattı dil azarda**n** Quday bezer,	bĭzăr (Far.): bıkmış, usanmış, küskün. dil-ăzăr (Far.): gönül inciten, merhametsiz.

22 *Sünnet imiş kâfir bolsa birme ăzăr* *Köngli katığ dil-ăzărdın Hudă bĭzăr* *Allăh hakkı andağ kulğa Siccĭn tayyăr* *Dănălardın iştip bu söz aydım muna*			• *dil-ăzăr ~ gönül inciten ~ dil azar* • *bĭzăr ~ bizar ~ bezer* KM'deki "*bĭzăr*" sözcüğü, TT'ye "*bizar*", KT'ye ise ses değişimine uğrayarak "*bezer*" olarak aktarılmış; "*dil-ăzăr*" sözcüğü ise TT'ye "*gönül inciten*" olarak aktarılırken KT'de "*til-azar*" olarak korunmuştur.
	87. Allah şahit, öyle kula hazırdır Siccin;	87. Alla haqı onday qulğa Siccin tayar,	siccĭn (Ar.): cehennemin en dibi, yerin yedi kat altı. tayyar (Ar.): uçan, uçucu, hazır. • *Allăh hakkı ~ Allah şahit ~ Alla haqı* • *tayyăr ~ hazırdır ~ tayar* KM'deki "*Allăh hakkı*" ifadesi , TT'ye "*Allah şahit*" olarak aktarılırken KT'de ses değişimine uğrayarak korunmuştur; "*tayyar*" sözcüğü de TT'de Türkçe karşılığı ile verilirken, KT'de olduğu gibi bırakılmıştır.
	88. Bilginlerden duyup bu sözü söyledim işte.	88. Danalardan esitip bu söz(di) ayttım, men (de).	dănă (Far.): bilge, bilgili. • *dănălar ~ bilginler ~ danalar;* • *işit- ~ duy- ~ est-* KM'deki "dănă" ÇTT'deki kullanımıyla TT'ye aktarılırken, KT'de olduğu gibi korunmuştur.
	89. Sünnetlerini muhkem tutup ümmet oldum;	89. Sündetterin berik ustap, ümbet boldım,	• *muhkem ~ muhkem ~ berik*
	90. Yer altına yalnız girip nurla doldum;	90. Jer astına jalğız kirip nurğa toldım.	
	91. **Hakk'a tapanlar** makamına **mahrem** oldum,	91. **Haq süygişter** maqamına **sırlas** boldım,	Hak-perest (Ar.+Far.): Hakka tapan. • *Hak-perest ~ Hakk'a tapan ~ Haq süyge-* • *mahrem ol- ~ mahrem ol- ~ sırlas bol-*

23 *Sünnetlerin muhkem tutup ummet boldum* *Yir astığa yalğuz kirip nŭrğa toldum* *Hak-perestler makămığa mahrem boldum* *Tiğ-ı bătın birle nefsni yançtım muna*			KM'deki "hak-perest" tamlaması, TT'ye *"Hakk'a tapan"*, KT'ye süy- (sev) fiili ile türetilen *"perver"* manasında *"Hakk'ı sever"* olarak; "*mahrem ol-*" fiili ise yakın ve sırdaş anlamlarına gelen "*sırlas*" sözcüğü ile aktarılmıştır.
	92. **Batın kılıcı** ile nefsi **parçaladım** işte.	92. **Batin qılışı** birlä näpsini j**anşıdım** men (de).	tığ (Far.) : kılıç. • *tiğ-ı bătın ~ batın kılıcı ~ batin qılışı* "*tığ*" sözcüğü her iki aktarımda da Türkçe karşılıklarıyla aktarılmıştır. • *yanç- ~ parçala- ~ janşu* ET'de "ufalamak, parçalamak, ezmek" anlamlarına gelen "*yanç*" sözcüğü, TT'de Farsça karşılığı ile (pārçe) verilirken KT'de ezmek manasına da gelen *"janş (u)"* fiiliyle aktarılmıştır.
24 *Nefsim mini yoldın urup hăr eyledi* Tilmur turup *halayıkka zăr eyledi* *Zikr ayturmay şeytăn birle yăr eyledi* *Hăzır sin dip nefs başını sançtım muna*	93. Nefsim beni yoldan çıkarıp **bayağılattı**;	93. Napsim meni joldan urıp **qor etti**,	hăr (Far.): hakir, bayağı, değersiz • *hăr eyle- ~ bayağıla- ~ qor et-* "*hăr eylemek"* fiili TT'ye Türkçeleştirilerek aktarılırken, KT'ye "hor görmek, horlamak" anlamında "*qor et-*" Far.+T. tamlaması ile aktarılmıştır.
	94. İnsanlara **hasretle bakıp inlettirdi**;	94**. Telmirtip** halayıqqa zar **etedi**.	zăr (Far.): ağlama, inleme, ağlayan, inleyen. • *Tilmur tur- ~ hasretle ~ telmirt* KM'deki ümit ve hasretle bakmak anlamına gelen "*tilmur tur-*" fiili, Arapça kökenli "*hasret"* fiili ile aktarılırken, KT'de ses değişimi ve hece kaynaşmasına uğrayarak "uzaklara bakmak" anlamına gelen "*telmirtip*" fiili ile aktarılmıştır.

			• *zăr eyle- ~ (hasretle bakıp) inlet- ~ zar et-* *"zar eyle-"* fiili, Türkçe karşılığı ile TT'ye aktarılırken, KT'de ses değişimi ile korunmuştur.
	95. Zikr söyletmeyip şeytan ile **yar eyledi;**	95. Zikir ayttırmay şaytan birlä j**ar etti,**	yăr (Far.): sevgili. • *yăr eyle- ~ yar eyle- ~ jar et-*
	96. Hazırsın diyip nefs yarasını **deldim** işte.	96. "Äzirsin" dep näpsi basın j**anşıdım**, men (de).	• *nefis başı ~nefs yarası ~* näpis *bası* • *sanç- ~ del- ~ janşu* KM'deki *"sanç"* sözcüğü, TT'ye *"del"* (mek) fiili ile aktarılırken, KT'ye aktarımda ise ses değişimine uğramıştır.
25 *Kul Hăca Ahmed ğaflet birle ömrüng ötti* *Vă-*hasretă *közdin tizdin kuvvet kitti* *Vă-veyletă nedămetni vaktı yitti* *Amel kılmay kărvăn bolup köçtim muna*	97. Kul Hace Ahmed, gaflet ile ömrüm geçti;	97. Qul Qoja Ahmet, ğapilet bilä ömiriŋ ötti,	
	98. Vah ne **hasret**, gözden, dizden kuvvet gitti;	98. "Uwa, **qasiret**!" közden, tizeden quat ketti.	ḥasret (Ar.): özleyiş • *hasret ~ hasret ~ qasiret* KM'deki "*hasret"* sözcüğü, her iki aktarımda da korunmuştur.
	99. Vah ne yazık, **pişmanlığın** vakti yetti;	99. Ökinişti, n**ädamattıŋ** uwaqıtı jetti	nedamet (Ar.): pişmanlık (Far.): yaptığı bir işin veya davranışın olumsuz sonucunu görerek üzülmek. • *nedămet ~ pişmanlık ~ nädamat* KM'deki Arapça kökenli *"nedamet"* sözcüğü, TT'ye "*pişman"* olarak aktarılırken, KT'ye aktarımda ses değişmesi ile korunmuştur.
	100. İyi amel kılmadan kervan olıp göçtüm işte.	100. Amâl qılmay, kerwen bolıp köştim, men (de).	

Kaynak Metin Hikmet-2	Türkiye Türkçesine Aktarımı-2	Kazak Türkçesine Aktarımı-2	Karşılaştırma
1 *Eyă dŏstlar <u>kulak salıng</u> <u>ayduğumğa</u>* *O nedenle altmış ucte girdim yere.* *Ne sebebdin altmış üçde <u>kirdim yirge</u>* *<u>Mirăc üzre</u> hak Mustafă rŭhum kördi* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	1. Ey dostlar, **kulak verin soylediğime**,	1. Ey, dostar, **kulak salıŋ(dar) aytarıma**,	• *kulak sal- ~ kulak ver- ~ kulak sal-* KM'deki "*kulak sal-*" birleşik fiili, KT'de korunurken TT'ye *"kulak ver-"* şeklinde aktarılmıştır. • *ayduğumğa ~ söylediğime ~ aytarıma* KM'deki *"ayt-"* (söylemek, demek) fiilinden türetilen sözcük, KT'de korunurken, TT'ye aktarımda eş anlamlı başka bir sözcükle aktarılmıştır.
	2. Ne sebepten altmış üçte **girdim yere**	2. Ne sebepten alpıs üşte **kirdim jerge**.	
	3. **Mirac sırasında** Hakk Mustafa ruhumu gördü,	3. **Miğrac üsti** Hak Mustafa ruhım kördi,	• Mirăc üzre ~ miraç sırasında ~ miğraç üsti KM'deki *"üzre"* sözcüğü, TT'ye *"sırasında"* edatıyla aktarılırken, KT'ye Mirac'a yükselirken anlamında yorumlanabilecek *"üst"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
	4. O sebepten altmış üçte girdim yere	4. (S)ol sebepten alpıs üşte kirdim jerge?!	
2 *Hak Mustafă Cebră'îl'din <u>kıldı su'ăl</u>* *Bu neçük rŭh <u>tenge kirmey</u> <u>taptı kemăl</u>* *Közi yaşlığ halka başlığ <u>kaddı</u> hilăl* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	5. Hakk Mustafa Cebrail'den **eyledi sual**	5. Hak Mustafa Jebireyilden **qıldı sawa**l,	su'ăl kılmak (Ar.+T.): sormak. • *su'ăl kıl- ~ sual eyle- ~ sawal qıl-*
	6. Bu nasıl ruh, **bedene girmeden** buldu kemal	6. Bu qanday ruh **tänge kirmey** taptı kemel?	tenge kir- (Far.+T.): bedene gir- • *tenge kir- ~ bedene gir- (Ar.+T) ~ tänge kir-* KM'deki *"tenge kir-"* deyimi KT'de aynı şekilde korunurken, TT'de *"bedene gir-"* şeklinde aktarılmıştır.

	7. Gözü yaşlı, halka yaralı, **boyu** hilăl; O	7. Közi jastı, halıqqa bastı(q), **boyı** hilal,	kadd (Ar.): boy. • *kadd ~ boy ~ boy* KM'deki "*kadd*" sözcüğü, her iki aktarımda da Türkçe karşılıkları ile verilmiştir.
	8. O sebepten altmış üçte girdim yere.	8. (S)ol sebepten alpıs üşte kirdim jerge.	
3 *Cibrĭm aydı ümmet işi sizge <u>ber-hak</u> Kökke çıkıp <u>meyăyikdin</u> alur <u>sebak</u> <u>Nălişige năle kılur</u> <u>heftüm tabak</u> Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	9. Cibrĭl dedi: Ümmet işi sizge **haktır**;	9. Jebireyli ayttı: "Ümbet işi sizge **ber Hak**,	ber-hak (Far. + Ar.): Hak üzere. • *ber-hak ~ haktır ~ ber Hak* KM'deki "ber-hak" deyimi, her iki dile de farklı şekilde aktarılmıştır. KT'de "hak" sözcüğünün baş harfi büyük olarak aktarılması ise, aktaranın söz konusu sözcükle "Allah'ı" kast ettiğini düşündürtmektedir. İncelemeye esas deyim, HB aktarımında ise "tam hak" olarak verilmiştir ("Ümmet işi size tam hakkıdır…). JM aktarımında ise sizin hakkınızdır manasında "Ümbet isi bir sizge haq" şeklinde aktarılmıştır.
	10. göğe çıkıp **meleklerden dersler** alır;	10. Kökke şığıp, **perişteden** alar **sabak**.	melăyik (Ar.): melekler. feri'şte (Far.): melek. sebak (Ar.): ders. • *melăyik ~ melekler ~ perişte* KM'deki Arapça kökenli "*melek"* sözcüğü, TT'ye Türkçe çoğul eki ile aktarılırken, KT'ye ünsüz değişimi ile Farsça karşılığıyla aktarılmıştır. • *sebak ~ dersler ~ sabak* *"sebak"* sözcüğü ise KT'de ses değişimine uğrayarak korunurken, TT'de eşanlamlı başka bir Arapça sözcükle aktarılmıştır.

	11. **yedi tabaka gök iniltisiyle iniler**;	11. **Nalasına nala qılar jetinşi tabaq**”,	heftüm tabak (Fa.+Ar.): yedi kat gök. năliş (F.): inleyiş. • *heftüm tabak ~ yedi tabaka ~ jetinşi tabak* KM’deki yedi anlamına gelen “*heft”* sözcüğü her iki aktarımda da Türkçe karşılıkları ile verilmiştir • *năliş ~ inilti ~ nala* *“naliş”* sözcüğü ise TT’ye Türkçeleştirilerek aktarılırken, KT’de ses değişimi ile korunmuştur.
	12. o sebepten altmış üçte girdim yere.	12. (S)ol sebepten alpıs üşte kirdim jerge.	
4 *Evvel elest birabbikum didi bi Hak* *Kălu bela didi rŭhum aldı sebah* *Hak Mustafă ferzend didi bilinğ mutlak* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	13. Bil, Hak önce “elüstü birabbikum?” dedi;	Ø	
	14. “Kalŭ belă.” dedi ruhum dersler aldı;	Ø	
	15. şübhesiz bilin, hak Mustafa “oğul” dedi;	Ø	
	16.o sebepten altmış üçte girdim yere	16. (S)ol sebeptin alpıs üşte kirdim jerge.	
5 *Ferzendim dip hak Mustafă kıldı kelăm* *Andın songra barça ervăh birdi selăm* *Rahmet deryă tolup taş dip yitti peyăm* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	17. “Oğlum” diyip hak Mustafa **söze başladı**;	13. “Perzentim” dep Hak Mustafa **qıldı kälam**,	kelăm kıl- (Ar.+T.): söz söylemek, bahsetmek. • *ferzend ~ oğul ~ perzent* • *kelăm kıl- ~ söze başla- ~ kälam qıl-* KM’deki *“kelăm kıl-”* deyimi, TT’ye Türkçeleştirerek aktarılırken, KT’de korunmuştur. Söz konusu deyim, HB aktarımında ise “…eyledi kelâm…” olarak aktarılmıştır.
	18. ondan sonra **bütün ruhlar** selăm verdi;	14. Sodan keyin **barşa arwaq** qıldı sälem.	ervăh (Ar.): ruhlar (rūḥ) • *ervăh ~ ruhlar ~ arvah*

			KM'deki *"ervah"* TT'ye Tükçe çoğul ekiyle aktarılırken, KT'de ses değişimiyle korunmuştur.
	19. rahmet denizi dolup taş, diye **haber** ulaştı;	15. Rahmetine dariya tolıp jetti **habar**,	peyăm (Far.): haber. • *peyăm ~ haber ~ habar* KM'deki *"peyam"* sözcüğü farklı fonetik yazılışlar Arapça karşılığı ile verilmiştir.
	20. o sebepten altmış üçte girdim yere	20. (S)ol sebeptin alpıs üşte kirdim jerge.	
6 *Rahim içre peydă ol dip nidă kildi* *Zikr ayt didi azălarım titrey-birdi* *Rŭhum kirdi süngeklerim Allăh didi* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	21. "Rahim içinde **belir!" diye nida geldi;**	13. Rahım işinde **payda boldım, dawıs keldi,**	nidă (Ar..): ses, çağrı. peydă (Far.): belli, açık, ortada. • *peydă ol dip nidă kil- ~ belir!" diye nida gel- ~ payda boldım, dawıs kel-* KM'deki ifade KT'ye aktarımda anlam kayması yaşanmıştır.
	22. "zikr et!" dedi, **uzuvlarım** titreyiverdi;	18. "Zikir ayt" dedi, **denelerim** titiredi,	azā (Ar.): uzuvlar. • *azā ~ uzuv ~ dene* KM'deki *"azā"* sözcüğü, TT'ye *"ʿuẓv"* (Ar.) sözcüğüne çoğul eki eklenerek aktarılırken, KT'ye *"deneler"* olarak aktarılmıştır.
	23. ruhum girdi, **kemiklerim** "Allah!" dedi;	Ø	
	24. o sebepten altmış üçte girdim yere	24. (S)ol sebepten alpıs üşte kirdim jerge.	
7 *Tört yüz yıldın kiyin çıkıp ümmet bolğay* *Niçe yıllar yörüp halkka yol körgüzgey* *(Yüz) on tört ming müctehidler hızmet kılğay* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	25. Dörtyüz yıldan sonra çıkıp ümmet olacak;	21. Tört jüz jıldan keyin şığıp ümbet bolğay,	
	26. nice yıllar dolaşıp halka yol gösterecek;	22. Neşe jıldar jürip halıqqa jol körgizgey,	
	27. yüz on dört bin **müctehit** hizmet kılacak;	23. On tört mın **muctahitter** qızmet qılğay,	muctehid (Ar.): bir konuda ayet ve hadislere dayanarak yargıya varan, karar veren alim.

			• *muctehid ~ müçtehit ~ muctahit*
	28. o sebepten altmış üçte girdim yere	28. (S)ol sebeptin alpıs üşte kirdim jerge	
8 *Tokuz ay u tokuz künde yirge tüştüm* *Tokuz săat turälmadım kökke uçtum* *Arş u Kürsĭ <u>păyesini</u> barıp <u>kuçtum</u>* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	29. Dokuz ay ve dokuz günde yere düştüm;	25. Toğız ay, toğız künde jerge tüstim,	
	30. dokuz saat duramadım, göğe uçtum;	26. Toğız sağat, turaalmadım, kökke uştım.	
	31. Arş ve kürsü **păyesini** varıp **kucakladım**;	27. Arsı-gürsi (niŋ) **soŋın** barıp **quştım**,	păye (Far.): rütbe, derece • *păye ~ păye ~ soŋ* • *kuç- ~ kuc- ~ quş-* KM'deki *"păye"* sözcüğü TT'de korunurken, KT'de "son derecesine" anlamında *"soŋın bar-"* fiili ile aktarılmıştır.
	32. o sebepten altmış üçte girdim yere	28. (S)ol sebepten alpıs üşte kirdim jerge	
9 *Arş üstide <u>namăz okup tizim</u> büktüm* *<u>Zărım aytıp</u> **Hakk'ka barıp** yaşım töktüm* *Yalğan ăşık yağan sŭfĭ kördüm <u>sögtüm</u>* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	33. Arş üstünde **namaz kılıp dizimi** büktüm;	29. Arsı üstinde **namaz oqıp**, **tizem** büktim**,**	namaz oku- (Far.+T.): namaz kılmak, dua etmek. • *namaz oku- ~ namaz kıl- ~ namaz oqu-* • *tiz ~ diz ~ tiz*
	34. **derdimi diyip**, **Hakk'a bakıp** yaşımı döktüm;	30.**Sırım(dı) aytıp**, **Haqqa qarap** jasım töktim.	zăr (Far.): ağlama, inleme • *zărım ayt- ~ derdimi de- ~ sırımdı ayt-* KM'deki "acımı, derdimi açıp anlamında" kullanılan "*zărım ayt-*" birleşik fiili, TT'de benzer anlamda aktarılırken KT'ye aktarımda farklı anlama gelecek şekilde *"sırım ayt-"* fiili ile aktarılmıştır. • *Haqqa bar- ~ Hakk'a bak- ~ Haqqa qara-(bak-)*

			KM'deki *"Hak'ka bar-"* her iki aktarımda da –bar fiilinin anlamı dışında *"bak-" (qara-)* fiili ile aktarılmıştır.
	35. sahte ăşık, sahte sofu görünce **söğdüm**	31.Jalğan ğaşıq, jalğan sopı kördim, **söktim**,	• *sŭfĭ ~ sofu ~ sopı;* • *sög- ~ söv- ~ sög-* *(sövmek, kötü söz söylemek)*
	36. o sebepten altmış üçte girdim yere	32. (S)ol sebeptin alpıs üşte kirdim jerge	
10 *Cändın kiçmey hŭ hŭ digen barı yalğan* *Bu kaltakdın sormang su'ăl yolda kalğan* *Hak'nı tapkan özi pinhăn sözi pinhăn* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	37. Candan geçmeden "Hŭ Hŭ!" demek hep yalan;	33. Jannan keşpey "hu-hu" degen bäri jalğan,	
	38. bu **hayasızdan** sual sormayın, yolda kalan;	34. Bu **jaltaktardan** sur(a) maŋ, sawal jolda kalğan.	kaltak (T.): edepsiz, hayasız; üzeri meşin, halı vb. şeylerle kaplanmamış olan eyerin tahta bölümü. • *kaltak ~ hayasız ~ jaltaq* KM'deki Türkçe kökenli *"kaltak"* sözcüğü, TT'ye aynı anlama gelen Arapça kökenli *"edep"* (edeb) sözcüğü ile aktarılırken KT'de "dönek, sözünde durmayan" anlamına gelen *"jaltaq"* sözcüğü ile verilmiş ve bu durumda KM'deki mısranın anlamından uzaklaşmaya neden olmuş. HB aktarımında da hayasız yerine eş anlamlı başka bir sözcük olan "arsız" (ʿār) ile kullanılmıştır. JM aktarımında da *"jaltak"* sözcüğü kullanılmıştır.
	39. kendisi de gizli, sözü de **gizli,** Hakk'ı bulan;	35. Haqtı tapqan, özi penhän, sözi **penhän**,	pinhăn (Far.): saklı; gizli. • *pinhăn ~ gizli ~ penhän;* KM'deki *"pinhan"* sözcüğü KT'de ses değişimi ile korunurken TT'de Türkçe karşılığı ile kullanılmıştır.
	40. o sebepten altmış üçte girdim yere	36. (S)ol sebeptin alpıs üşte kirdim jerge	

11 *Bir yaşımda ervăh manğa ülüş birdi* *İki yaşta peygamberler kilip kördi* *Üç yaşımda Çil-ten kilip hălim sordı* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	41. Bir yaşımda ruhlar bana **nasip** verdi;	37. Bir casımda arvaq mağan **üles** berdi,	ülüş (T.): nasip, hisse, hak, pay. • *ülüş ~ nasip ~ üles* KM'deki Türkçe kökenli *"ülüş"* sözcüğü TT'de Arapça karşılığı ile aktarılırken, TT'de fonetik değişimle korunmuştur.
	42. iki yaşta peygamberler gelip gördü;	38. Eki jasta payğambarlar kelip kördi.	
	43. üç yaşımda **Kırklar** gelip halimi sordu;	39. Üş jasımda **şilten** kelip halim(di) sur(a)dı,	Çil-ten (Far.): Kırklar; dini ve tasavvufi bir terim. • Çil - ten ~ Kırklar ~ şilten Dini özel bir terim olan "*Çil-ten*" TT'de ilk harfi büyük olarak "*Kırklar*" şeklinde aktarılırken, KT'ye küçük harfle *"şilten"* olarak aktarılmıştır. KT'de "Kırk şilten" anlamında kullanılmaktadır. Söz konusu sözcük, JM aktarımında da bu şekilde aktarılmıştır.
	44. o sebepten altmış üçte girdim yere	40. (S)ol sebepten alpıs üşte kirdim jerge	
12 *Tört yaşımda hak Mustafã birdi hurmă* *Yol körsettim yolğa kirdi niçe gümrăh* *Kayda barsam Hızır Baba'm manga hemră* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	45. Dört yaşımda hak Mustafa hurma verdi;	41. Tört jasımda hak Mustapa berdi kurma,	
	46. yol gösterdim, nice **şaşkın** yola girdi;	42. Jol körsettim, jolğa kirdi neşä **gümräh**.	gümrăh (Far.): yolunu şaşırmış, doğru yoldan sapmış, şaşkın. • *gümrăh ~ şaşkın ~ gümrah* KM'deki Farsça kökenli sözcük TT'ye *"şaşkın"* olarak aktarılırken, KT'de korunmuştur. Halbuki KT'de aynı anlama gelen ve daha yaygın olarak kullanılan *"adasqan"* kelimesi bulunmaktadır.
	47. nere varsam Hızır Baba'm **yoldaş oldu**;	43. Qayda barsam Kızır babam **mağan hämrah**,	hemră (Far.): yoldaş, yol arkadaşı. • *hemră ~ yoldaş ~ hämrah*

			KM'deki "*hemrā"* sözcüğü TT'ye Tükçe karşılığı ile aktarılırken KT'de Farsça kullanımı korunmuştur.
	48. o sebepten altmış üçte girdim yere	44. (S)ol sebepten alpıs üşte kirdim jerge	
13 *Biş yaşımda <u>bilim bağlap</u> tăat kıldım* *<u>Tatavvu(la)</u> rŭze tutup ădet kıldım* *Kiçe kündüz zikrin aytıp <u>răhat kıldım</u>* *Altı yaşda turmay kaçtım halăyıkdın*	49. Beş yaşımda **tăbi olup** tăat kıldım;	45. Bes casımda **belim baylap** tağat qıldım,	bil bağla- (T.+Far.): bağlamak (bel), tabi olmak, hizmette olmak. • *bilim bağla- ~ tăbi ol- ~ belim bayla-* KM'deki *"bil bağla"* fiili, TT'ye Arapça kökenli sözcükle aktarılırken, KT'de fonetik değişimle korunmuştur. Ancak belirtilmesi gerekir ki KT'de bu deyim "kararlı olmak" anlamına da gelmektedir.
	50. **baş eğerek** oruç tutmayı ădet kıldım	46. Näpil oraza tutıp, ädet qıldım,	tatavvu (Ar.): itaat etme, boyun eğme. • *tatavvu ~ baş eğ- ~ näpil* KM'deki *"tatavvu"* sözcüğü, TT'ye aktarımda Türkçe karşılığı ile verilirken, KT'de *"nafile oruç tut-"* şeklinde bir aktarım tercih edilmiştir.
	51. gece gündüz zikrederek **rahat** kıldım;	47. Kündiz-tüni zikirin aytıp, **ädet qıldım**,	răhat kıl- (Ar.+T.): rahat etmek • *răhat kıl- ~ rahat kıl- ~ ädet kıl-* KM'deki *"rahat"* sözcüğü, TT'de korunurken KT'de *"ädet kıl-"* (adet ve gelenek) fiili ile verilmiştir. HB aktarımında da söz konusu sözcük "sürekli hale getirdim" manasında "âdet eyledim" olarak verilmiştir. JM'de ise "nurlandım, yücelere eriştim" manasında "säwle mindim" şeklinde aktarılmıştır.
	52. Altı yaşta durmadan kaçtım insanlardan;	49. Altı jasta turmay qaştım halayıqtan,	
	53. göğe çıkıp ders öğrendim meleklerden;	50. Kökke şığıp däris üyrendim mäläyikten.	

14 *Kökke çıkıp ders öğrendim melăyikdin* *<u>Dămen kisip</u> heme <u>ehl ü alăyikdin</u>* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge* *Yedi yaşda Arslan Baba'm <u>izlep taptı</u>*	**54. ilgiyi kesip hep tanıdık ve bağlardan;**	**51. Arqan kesip, barşa ähli älaiqdin,**	dămen kis- (Far.+T.): etek çekmek, ilgiyi kesmek, ilgilenmemek ʿalāyık (Ar.) : alakalar, ilgililer; dünya hayatı ile ilgili insanı, Allah'tan uzaklaştıran şeyler. • *dămen kis- ~ ilgiyi kes- ~ arqan kes-* KM'deki "*dămen kis-"* sözcüğü, TT'ye "*ilgiyi (bağı) kes-*" şeklinde aktarılırken, KT'de "ip, halat" anlamına gelen *"arqan kesu"* fiili ile aktarılmıştır. • *ehl ü alăyik ~ tanıdık ve bağlar ~ ähli älaiq* KM'deki *"ehl ü alăyik"* tamlaması, TT'ye Türkçe karşılığı ile aktarılırken, KT'de fonetik değişimle korunmuştur. Bugünkü Çağdaş KT'de *"ähli älaiq*" yerine "*aul aymaq*" deyimi kullanılmaktadır.
	55. o sebepten altmış üçte girdim yere	52. (S)ol sebepten alpıs üşte kirdim jerge	
	56. Yedi yaşta Arslan Bab'm **arayıp buldu**;	53. Ceti casta Arıstan Babam **izdep taptı**,	izlep tap- (T.+T.): arayıp bulmak. • *izlep tap- ~ arayıp bul- ~ izdep tap-*
15 *Hep sır körüp <u>perde birle büküp yaptı</u>* *Bihamdi'llăh kördüm didi izim öpti* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge* *<u>Kăbuz</u> kilip Arslan Baba'm cănın aldı*	57. gördüğü her sırrı **perde ile sarıp örttü;**	54. Är sır körip, **pärdä birlä bürkep japtı**	bük- (T.): bükmek, sarmak, eğmek • *bük- ~ sar- ~ bürk-* KM'deki *"perde birle büküp yaptı"* ifadesi, farklı sözcük kullanımlarına rağmen her iki aktarımda da aynı anlama gelecek şekilde aktarılmıştır.
	58. "Allah'a hamd olsun, gördüm." dedi, izim öptü;	55. "Bilhamdillah" kördim dedi izimdi öpti,	
	59. o sebepten altmış üçte girdim yere	56. (S)ol sebepten alpıs üşte kirdim jerge	
	60. **Azrăil** gelip Arslan Baba'mın canını aldı;	57. **Qabız** kelip Arıstan Babam janın aldı,	Kabż: (Ar.): alma; azrail'in ruhu teslim alması.

			• *Kăbuz ~ Azrăil ~ Qabız* KM'deki kabz eden, canı alan manasında kullanılan "*Azrail"* TT'ye "*Azrail*" olarak aktarılırken, KT'de fonetik değişimle korunmuştur.
16 *Hŭrlar kilip harĭr tondın kefen kıldı* *Yitişmiş ming ferişteler yığlıp kildi* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge* *Cenăzesin okup yirdin köterdiler*	61. **hŭrĭler** gelip **ipek kumaştan** kefen biçti;	58. **Horlar** kelip j**ibek tonnan** kebin qıldı.	hŭr (Ar.): huri, cennet kızı. harĭr ton (Ar.+T): ipek kumaş. • *hŭr ~ hŭrĭ ~ hor* KM'deki "*hŭr"* sözcüğü her iki aktarımda da fonetik değişime uğramıştır. • *harĭr ton ~ ipek kumaş ~ jibek ton;* KM'deki "*harĭr ton"* birleşik ismindeki Arapça sözcük her iki aktarımda da ilgili dildeki karşılıkları ile verilmiştir.
	62. yetmiş bin kadar melek toplanıp geldi;	59. Jetpis mın perişteler jılap keldi,	
	63. o sebepten altmış üçte girdim yere	60. (S)ol sebepten alpıs üşte kirdim jerge	
	64. Namazını kılıp yerden **kaldırdılar**;	61**. Janazasın oqıp**, jerden **köterdi**,	• *köter- ~ kaldır- ~ köter-* KM'deki *"köter-"* fiili, KT'de korunurken, TT'de çağdaş kullanımla korunmuştur.
17 *Cenazisin okup yirdin köterdiler* *Bir fursatda uçmak içre yitkürdiler* *Rŭhın alıp İliyyĭnge kirgüzdiler* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	65. Bir anda **cennet** içine **ulaştırdılar**;	62. Bir mursatta j**umaq** işine j**etkizdi**.	uçmak (T.): cennet. • *uçmak ~ cennet ~ jumah* KM'deki *"uçmak" sözcüğü,* TT'ye Arapça karşılığı olan *"cennet"* ile aktarılırken, KT'de fonetik değişimle korunmuştur. • *yitkür- ~ ulaştır- ~ jetkiz-*

			KM'deki *"yitkür"* fiili, her iki aktarımda da eş değer Türkçe sözcüklerle aktarılmıştır.
	66. ruhunu alıp İliyyĭŋe girdirdiler;	63. Ruhın alıp "illiyinge" kirgizdi**,**	
	67. o sebepten altmış üçte girdim yere	64. (S)ol sebepten alpıs üşte kirdim jerge	
18 *Allah allah yir astıda vatan kıldı* *Münker Nekĭr men rabbük dip soruğ sordı* *Arslan Baba'm islămıdın beyăn kıldı* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	69. Allah Allah yer altında vatan kıldı;	65. "Alla, Alla" jer astında otan qıldı,	vatan kıl- (Ar.+T): vatan edinmek, bir yere yerleşmek. • *vatan kıl- ~ vatan kıl- ~ otan qıl-*
	69. Münker, Nekĭr "Men rabbük?" diye sual sordu;	66. Müŋkir-Nänkir: "Män rabbık?" dep sura(q)u sur(a)dı.	
	70. Arslan Baba'm islămından **haber verdi**;	67. Arıstan Babam İslâmnan **bayan qıldı**,	beyăn (Ar.): anlatma, bildirme, açıklama, haber. • *beyăn kıl- ~ haber ver- ~ bayan qıl-* KM'deki "beyan kıl-" fiili, KT'de korunurken, TT'de eş anlamlı başka bir Arapça sözcükle birlikte kullanılmıştır.
	71. o sebepten altmış üçte girdim yere	68. (S)ol sebepten alpıs üşte kirdim cerge	
19 *Akil irseŋğ irenlerge hızmet kılğıl* *Emr-i marŭf kılğanlarğa izzet kılğıl* *Nehy-i münker kılğanlarğa hörmet kılğıl* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	72. Akıllı isen, **erenlere** hizmet kıl sen;	69. Aqıldı bolsaŋ **carandarğa** qızmet qılqın,	iren (T.): eren, ermiş kişi, hakikate ulaşmış. • *iren ~ eren ~ yaran* KM'deki *"iren"* sözcüğü, TT'ye korunurken, KT'de "eş, dost, yâran" anlamlarına gelen *"caran"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
	73. emr-i marŭf kılanlara izzet kıl sen;	70. "Ämir märuf" qılğandardı izet qılğın,	
	74. nehy-i münker kılanlara hürmet kıl sen;	71. "Nähi münkär" qılğandardı qurmet qılğın,	

	75. o sebepten altmış üçte girdim yere	72. (S)ol sebepten alpıs üşte kirdim jerge	
20 *Sikizimde sikiz yandın yol açıldı* *hikmet ayt dip başlarımğa nür saçıldı* *Bihamdi'llăh pĭr-i muğăn mey içürdi* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	76.Sekizimde sekiz **yandan** yol açıldı;	73. Segizimde segiz **caqtan** col aşıldı,	• *yan ~ yan ~ jaq* KM'deki *"yan"* sözcüğü TT'de korunurken, KT'de yakın anlamlı "j*aq*" (taraf) sözcüğü ile aktarılmıştır.
	77."hikmet söyle!" dendi, başıma nur saçıldı;	74. "hikmet ayt" dep bastarıma nur şaşıldı.	
	78. Allah'a hamd olsun, pĭr-i muğăn **mey** içirdi;	75. "Bilhamdilläh" pirmuğan **mäy** işirdi,	mey (Far.): şarap, içki. • *mey ~ mey ~ mäy* KM'deki sözcük her iki aktarımda da korunmuştur.
	79. o sebepten altmış üçte girdim yere	76. (S)ol sebepten alpıs üşte kirdim jerge	
21 *Pĭr-i muğăn hak Mustafă bĭ-şek biling* *Kayda barsang vasfın aytıp tazĭm kılıng* *Dürŭd aytıp Mustafăğa ümmet bolıng* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	80. Pĭr-i muğăn hak Mustafa, **şübhesiz** bilin;	77. Pirmuğan - Haq Mustafa, **şeksiz** biliŋ(der),	bĭ-şek (Far.): şeksiz, şüphesiz, mutlak olarak • *bĭ-şek ~ şübhesiz ~ şeksiz* KM'deki *"bĭ-şek"* sözcüğü Arapça karşılığı olan "şüphesiz" olarak TT'ye aktarılırken, KT'de ise ek değişimi ile korunmuştur.
	81. nereye varsanız, **vasfını diyip** ululayın;	78. **Qayda** barsan, **madaq aytıp**, tağzım qılıŋ(dar),	vasf (Ar.) vasuf, nitelik, vasıflandırma, niteleme. tazĭm kıl- (Ar.+T.): ululamak. • *vasfın ayt- ~ vasfını di- ~ madaq ayt-* KM'deki *"vasfın ayt-"* fiili, TT'de korunurken, KT'de methederek anlamına gelen *"madaq aytu"* fiili ile aktarılmıştır. • *tazĭm kıl- ~ ulula- ~ tağzım qıl-* KM'deki *"tazim"* sözcüğü, TT'ye Türkçe karşılığı *"ulu"* sözcüğü ile aktarılırken, KT'de fonetik değişimle Arapça kökenli sözcük ile aktarılmıştır.

	82. **selăm verip** Mustafäya ümmet olun;	79. **Madaq aytıp**, Mustafağa ümbet bolıŋ(dar),	dürŭd ayt- (Far.+T.): selam vermek • *dürŭd ayt- ~ selăm ver- ~ madaq ayt-* KM'deki *"dürŭd ayt-"* fiili, Arapça karşılığı olan *"selam"* sözcüğü ile aktarılırken, KT'de "saygıyla, hürmetle, meth ile" anlamında *"madaq aytu"* fiili ile aktarılmıştır.
	83. o sebepten altmış üçte girdim yere	80. (S)ol sebepten alpıs üşte kirdim jerge.	
22 *Tokuzumda <u>tolğanmadım</u> toğrı yolğa* *<u>Teberrük</u> dip alıp yördi <u>koldın kolğa</u>* *<u>Kıvanmadım</u> bu sözlerge kaçtım çölge* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	84. Dokuzumda **dolanmadım** doğru yola;	81. Toğızımda **qadam bastım** tura jolğa,	• *tolğan- ~ dolan- ~ qadam bas-* KM'deki *"tolğanmadım toğrı yolğa"* ifadesi, TT'ye benzer anlamda aktarılırken KT'de farklı bir ifadeyle "doğru yola ilk adımı attım" manasında *"qadam (adım) bastım tura colğa"* şeklinde aktarılmıştır.
	85. **teberrük** diyip alıp yürüdü **elden ele**;	82. **Teberik** dep alıp cürdi **qoldan- qolğa**,	teberrük (Ar.): mübarek sayma, ugurlu sayma. • *teberrük ~ teberrük ~ teberik* • *koldın kolğa ~ elden ele ~ qoldan qolğa* KM'deki *"koldın kolğa"* deyimi her iki aktarımda da Türkçe karşılıkları ile aktarılmıştır.
	86. **inanmadım** bu sözlere kaçtım çöle;	83. **Kwanbadım** bu(l) sözderge, kaştım şölge,	kıvanma- (T.): kıvanmak, güvenmek, bağlanmak. • *kıvan- ~ inan- ~ kwan-* KM'deki *"kıvanma"* fiili, TT'ye *"inanmak"* fiili ile aktarılırken KT'ye ise (sevinmedim, mutlu değildim) manasında *"kvan-"* fiili ile aktarılmıştır.
	87. o sebepten altmış üçte girdim yere	84. (S)ol sebepten alpıs üşte kirdim jerge	
	88.On yaşında **oğul** oldun Kul Hăce Ahmed;	85. On jasıŋda **ulan** boldıŋ, Kul Koca Ahmet,	• *oğlan ~ oğul ~ ulan*

23 *On yaşınğda <u>oğlan</u> boldung Kul Hăce Ahmed* *Hăcelikke bină koyup kılmay tăat* *<u>Hăce</u> min dip yolda kalsang văyne hasret* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	89. hăceliğe bina koydum, kılmadan tăat;	86. Kocalıqqa qadam qoyıp, qılmay tağat,	bină koy- (Ar.+T.): bina tertip etmek. tăat kılmay (Ar.+T.): ibadet kıl- • *bină koy- ~ bina koy- ~ qadam qoy-* • *tăat kıl- ~ tăat kıl- ~ tağat qıl-*
	90. **hăceyim**, diyip yolda kalsan, vay ne hasret;	87. "**Kojamın**" dep, jolda qalsaŋ, netken qasiret,	• *Hăce ~ hăce ~ Qoja*
	91. o sebepten altmış üçte girdim yere	88. (S)ol sebepten alpıs üşte kirdim jerge	

Kaynak Metin Hikmet-3	Türkiye Türkçesine Aktarımı-3	Kazak Türkçesine Aktarımı-3	Karşılaştırma
1 *Her sübh-dem nidă kildi kulakımğa* *Zikr ayt didi zikrin aytıp yördüm muna* *Işksızlarnı kördüm irse yolda kaldı* *Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge*	1. **Sabahları** kulağıma **nida** geldi:	1. Är **tanda dawıs** keldi qulağıma,	sübh-dem (Ar.+F.): sabah vakti. nida (Ar.): nida, çağırma, ses verme. • *sübh-dem ~ sabah ~ tan* KM'deki *"sübh-dem"* sözcüğü, TT'ye Arapça karşılığı ile aktarılırken, KT'de Türkçe karşılığı olan *"tan" (tañ)* sözcüğü ile aktarılmıştır. • *nida ~ nida ~ dawıs* KM'dek *"nida"* sözcüğü, TT'ye aktarımda korunurken, KT'de aynı anlama gelen *"davıs"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
	2."Zikr et!" dedi, zikrini diyip yürüdüm işte.	2. "Zikir ayt" dedi, zikirin aytıp jürdim men (de).	
	3. Aşksızları gördüm ise, yolda kaldı;	3. Ğişıqsızdardı körgenimde jolda qaldı,	
	4. o sebepten altmış üçte girdim yere	4. (S)ol sebepten alpıs üşte kirdim jerge	
2 *On birimde rahmet-deryă tolup taştı* *Allăh didim şeytăn mindin yırak kaçtı* *Hăy u heves mă vü menlik turmay köçti* *On ikide bu sırlarnı kördüm muna*	5. On birimde rahmet denizi dolup taştı;	5. On birimde rahmet dariya tolıp tastı,	
	6. "Allah!" dedim, şeytan benden **uzaklaştı**;	6. "Alla" dedim, şaytan menen j**ıraq qaştı**.	yırak kaç- (T.+T.): uzak kaç. • *yırak kaç- ~ uzaklaş- ~ jıraq qaş-* KM'deki "*yırak kaç"* fiili, KT'de fonetik değişimle korunurken, TT'de eşanlamlı başka bir Türkçe fiil ile aktarılmıştır.
	7. **geçici heves,** ben sen fikri durmayıp göçtü;	7. **Hay hävas,** menmendik turmay köşti,	hăy u heves (Far.+Ar.): geçici ve boş hevesler, faydasız istekler. • *hăy u heves ~ geçici heves ~ hay hävas*

			KM'deki "*hăy u heves"* deyimi, TT'de Arapça tamlayanla (heves) aktarılırken, KT'de fonetik değişimle korunmuştur.
	8. on ikide bu sırları gördüm işte.	8. On ekimde bu(l) sırlardı kördim men (de).	
3 *On üçümde <u>nefs hevănı kolğa aldım</u>* *Nefs başığa yüz ming <u>belă karmap</u> saldım* *Tekebbürni yirge urup basıp aldım* *On törtümde tofrak-sıfat boldum muna*	9. On üçümde **nefs arzusuna kapılıverdim;**	9. On üşimde **qu näpsini qolğa aldım**,	nefs hevănı kolğa al- (Ar.+T.): nefs ve geçici isteklerin peşine düş- • *nefs hevănı kolğa al- ~ nefs arzusuna kapılıver- ~ qu näpsini qolğa al-* KM'deki "*nefs hevănı kolğa al-"* ifadesi, TT'ye *"nefs arzusuna kapılıver"* şeklinde aktarılırken, KT'ye benzer şekilde aktarılmıştır. HB aktarımında ise "nefsani arzuları el aldım" olarak aktarılmıştır. JM'de ise nefsime yenilip dağlara çıktım (*näpsige erip tawğa bardım*) şeklinde aktarılmıştır.
	10. nefs başına yüz bin **belă tutup** saldım;	10. Näpsi basına jüz mıŋ **päle, orap** saldım.	belă (Ar.): bela, gam, keder, musibet, sıkıntı • *belă ~ belă ~ pale;* KM'deki "*bela"* sözcüğü, her iki aktarımda da korunmuştur. • *karmap sal- ~ tutup sal- ~ orap sal-* KM'deki "*karmap salu-"* deyimi, her iki aktarımda da eşanlamlı sözcüklerle aktarılmıştır.
	11. kibirlenmeyi yere vurup yenebildim;	11. Täkapparlıqtı ayaq astında basıp aldım,	
	12. on dördümde toprak gibi oldum işte.	12. On törtimde topırak sipat boldım men (de).	
	13.On beşimde hŭri, gılman karşı geldi;	13. On besimde hor men ğilman qarsı keldi,	
	14.**baş eğerek**, **el bağlayıp** tăzim kıldı;	14. **Basın urıp**, **qol qusırıp**, tağzım qıldı.	baş üz- (T.+T.): baş eğmek, saygı göstermek.

4 *On bişimde hŭr u ğılmăn karşu kildi* *Başım üzüp kol kavşurup tazĭm kıldı* *Firdevs atlığ cennetidin muhzır kildi* *Dĭdăr üçün barçasını koydum muna*			kol kavşur- (T.+T.): hurmet maksadı ile el bağlamak, elleri göbek üstünde bağlayarak durmak • *baş üz- ~ baş eğ- ~ bas ur-* • *kol kavşur- ~ el bağla- ~ qol qusır-* KM'deki her iki fiilde eş anlamlılarıyla TT'ye ve KT'ye aktarılmıştır.
	15.Firdevs adlı cennetinden **haberci geldi**;	15. Firdavs attı jannatınan **mähzar keldi**,	Firdevs (Far.): cennet bahçesi. muhzır - (Ar.+T.): haberci. • *muhzır kil- ~ haberci gel- ~ mähzar kel-* KM'deki "*muhzır kil-" fiili,* TT'ye Arapça karşılığı ile aktarılırken, KT'de fonetik değişimle korunmuştur.
	16.didar için hepsini **terkettim** işte.	16. Didar üşin barşasın **qoydım** mine.	• *koy- ~ terket- ~ qoy-* KM'deki "*koy-*" fiili, TT'ye Arapça kökenli "*terk"* fiili ile aktarılırken, KT'de "bırak-" anlamında *"qoy-"* fiili ile aktarılmıştır.
5 *On altımda barça evrăh ülüş birdi* *Hay hay sizge mübărek dip Ădem kildi* *Ferzendim dip boynum kuçup könglüm aldı* *On yitimde Türkistăŋda turdum muna*	17.On altımda bütün ruhlar **nasip verdi;**	17. On altımda barşa arwaq **üles berdi**,	ülüş (T.): pay, hisse, nasip. • *ülüş bir- ~ nasip ver- ~ üles ber-* KM'deki "*ülüş"* TT'ye *"nasip ver-"* deyimi ile aktarılırken, KT'de "dağıtmak, pay etmek" anlamına gelen "*üles beru-"* fiili ile aktarılmıştır. Söz konusu deyim, HB aktarımında ise "… *pay ver-"* olarak verilmiştir. JM'de ise *"...medet ber-"* şeklinde aktarılmıştır.
	18."Size mübarek olsun!" diyerek Ădem geldi;	18. "Häy-häy, sizge mübarak" dep Adam keldi.	

	19.”Evladım!” diyip, boynuma **sarılıp** gönlümü aldı;	19. “Perzentim” dep moynım **quşıp** könilim aldı,	kuç- (T.+T): sarılmak. • *kuç- ~ sarıl- ~ quş-* KM’deki “*kuç”* fiili, KT’de korunurken, TT’de başka eşanlamlı bir fiille aktarılmıştır.
	20.on yedimde Türkistaŋda bulundum işte.	20. On jetimde Türkistanda turdım men (de).	
6 *On sikizde Çil-ten birle şarăb içtim* *Zikrin aytıp hăzır turup kögsüm tiştim* *Rŭzĭ kıldı cennet kizip hŭrlar kuçtım* *Hak Mustafã cemălların kördüm muna*	21.On sekizde Kırklar **ile** şarap içtim;	21.On segizde şilten bilä şarap iştim,	
	22.zikrini diyip, hazır durup **göğsümü** deştim;	22. Zikirin aytıp, äzir turıp **kevdem(di)** testi**.**	kögüs- (T.): göğüs • *kögüs ~ göğüs ~ kevde* KM’deki *“kögüs”* sözcüğü TT’ye aktarımda ses değişim ile aktarılırken, KT’de eşanlamlı “*kevde”* sözcüğü ile aktarılmıştır.
	23.nasip kıldı, cennet gezip hŭriler kucakladım;	23. Ne nasip sip qıldı, cannat kezip horlar quştım,	
	25.hak Mustafa cemalini gördüm işte.	24.Haq Mustafa jamalının kördim men (de).	
7 *On tokuzda yitmiş makăm zăhir boldı* *Zikrin aytıp iç ü taşım tăhir boldı* *Kayda barsam Hızır Babäm hăzır boldı* *Ğăvsu’l- ğıyăs mey içürdi toydum muna*	25.On dokuzda yetmiş mmakam **gösteriverdi**;	25.On toğızda jetpis maqam **äzir boldı,**	zăhir (Ar.): açık, belli, görünen. • *zăhir bol- ~ gösteriver- ~ äzir bol-* KM’deki *“zăhir bol-”* fiili, TT’ye Türkçe karşılığı ile aktarılırken, KT’de ses değişimi ile Arapça başka bir sözcükle (ḫāżir) birlikte aktarılmıştır.
	26.zikrini dedim, içim dışım **temizlendi**;	26.Zikirin aytıp işi sırtım **taza boldı**.	tăhir bol- (Ar.+T.): her türlü kirden arınmış ol- • *tăhir bol- ~ temizlen- ~ taza bol-* KM’deki Arapça kökenli “*tăhir”* sözcüğü, TT’ye aktarımda eşanlamlı başka bir Arapça sözcükle (temiz) aktarılırken, KT’ye yakın anlamda “*taza bolu-”* ile aktarılmıştır.

	27.nereye varsam, Hızır Babäm hazır oldu;	27.Qayda barsam Qızır Babam äzir boldı,	
	28.gavsu'l-gıyăs mey içirdi, doydum işte.	28.Ğaws ul-ğiyas mäy işirdi berdi toydım men (de)	
8 *Yaşım yitti yigirmige ötdim makăm* *Bilhamdi'llăh pĭr hizmetin kıldım tamăm* *Dünyădaki kurt u kuşlar kıldı selăm* *Ol sebebdin Hakka yavuk boldum muna*	29.Yaşım yirmiye ulaştı, **makamlar aştım**;	29.Jasım jetti jiırmağa, **öttim maqam**	makăm (Ar.): makam, durulan yer. öt- (T.): geçmek. • *makăm öt- ~ makam aş- ~ maqam öt-* KM'deki *"makăm öt"* tamlaması, TT'ye ve KT'ye aktarımda eşanlamlı sözcüklerle (*öt- ve aş-)* korunmuştur.
	30.Allah'a hamd olsun, pĭr hizmetini tamamladım;	30. "Bilhamdilläh" pir qızmetin qıldım tamam.	
	31. dünyadaki kurt ve kuşlara selămlaştım;	31. Düniedegi qurt-qustar etti qıldı sälem,	
	32. o sebepten Hakk'a yakın oldum işte.	32. (S)ol sebepten Haqqa jaqın boldım men (de).	
9 *Mü'min irmes hikmet iştip yığlamaydur* *İrenlerni ayıtkan sözin tınglamaydur* *Ăyet hadĭs mazmŭnını anglamaydur* *Bol rivăyet Arş üstide kördüm muna*	33. Mü'min değil, hikmet işitip ağlamıyor;	33. Momın emes, hikmet esitip jılamaydı,	ir- (T.): olmak (yardımcı fiil) irmes: değil. • *irmes ~ değil ~ emes* • *yığla- ~ ağla- ~ jila-*
	34. erenlerin dediği sözü **dinlemiyor**;	34. Jarandardıŋ aytqan sözin **tıŋdamaydı**,	• *tıngla- ~ dinle- ~ tıŋda-* KM'deki "*tıngla"* sözcüğü, her iki aktarımda da fonetik değişimle korunmuştur.
	35. ăyet, hadĭs **mănasını** anlamıyor;	35. Ayat, hadis, tipti Quran aŋdamaydı,	mazmŭn (Ar.):kavram, mana, bir sözün içinde saklı olan mana, ince söz. • *mazmŭn ~ măna ~ Quran (Ø)*
	36.bu rivayeti Arş üstünde gördüm işte.	36. Bul rivayat Arsı üstinde kördim men (de).	

10 *Rivăyetni körüp Hak'ka sözleştim min* *Yüz ming türlüg melăyikke yüzleştim min* *Ol sebeptin Hak'nı sözlep izleştim min* *Căn u dilim anga fedă kıldım muna*	37.Rivăyeti görüp Hak'la söyleştim ben;	37. Rivayattı körip, Haqqa söylestim men,	sözleş- (T.): sözleşmek, karşılıklı konuşmak. • *sözleş- ~ söyleş- ~ söyles-*
	38.yüz min türlü meleklerle yüzleştim ben;	38. Jüz mın türli periştege jüzdestim men.	
	39. o sebepten Hakk'ı anıp izleştim ben;	39. (S)ol sebepten Haqtı söylep izdedim men,	
	40. **can ve gönlümü** O'na feda kıldım işte.	40. J**an-dilim(di)** oğan pida qıldım men (de).	căn u dil (Far.+Far.): can ve gönül. • *căn u dilim ~ can ve gönlüm ~ jan-dilim(di)* KM'deki "*căn u dil"* tamlaması, her iki aktarımda da korunmuştur.
11 *Kul Hăce Ahmed yaşıng yitti yigirmi bir* *Ne kılğay sin günăhlarıng tağdın ağır* *Kıyămet kün ğazab kılsa Rabbim kădir* *Eyă dostlar neçük cevăb ayğum muna*	41. Kul Hăce Ahmed, oldu yaşın yirmi bir;	41. Qul Qoca Ahmet, jasıŋ jetti jiırma birge,	
	42. ne yapacaksın, günaların dağdan ağır,	42. Ne qılğaysıŋ künalarıŋ taqdan da ağar.	
	43. Kıyamet günü azap kılsa, Rabb'im kadir;	43. Qiyamet kün azap qılsa, Rabbım Qadır,	
	44. eyă dostlar, nasıl cevap vereceğim işte.	44. Ey, dostar, qalay javap aytam men (de).	

Kaynak Metin Hikmet-4	**Türkiye Türkçesine Aktarımı-4**	**Kazak Türkçesine Aktarımı-5**	**Karşılaştırma**
1 *Hoş ğăyibdin kulağımğa ilhăm kildi* *Ol sebebdin Hak'ka sığnıp kıldim muna* *Barça büzürg yığlıp manga inăm birdi* *Ol sebebdin Hak'ka sığnıp kildim muna*	1. Hoş găipten kulağıma **ilham geldi;**	1. Hoş ğayıptan qulağıma **şabıt keldi,**	ilhăm (Ar.): esin. • *ilhăm kil- ~ ilham kil- ~ şabıt kel-* KM'deki "ilhăm kil-" fiili, TT'ye aktarımda korunurken KT'de eşanlamlı sözcük olan "*şabıt kel-"* fiili ile aktarılmıştır.
	2. o sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte.	6. (S)ol sebepten Haqqa sıınıp keldim men (de).	
	3. Hep **ulular** yığılıp bana **nimet** verdi**;**	7. Barşa **ulıq j**ılıp kelip **sıylıq** berdi,	büzürg (Far.): büyük, ulu. inăm bir- (Ar.): iyilik, ihsan, lütuf. • *büzürg ~ ulular ~ ulıq* KM'deki "*büzürg"* sözcüğü, her iki aktarımda da Türkçe karşılığı ile aktarılmıştır. • *inăm bir- ~ nimet ver- ~ sıylıq ber-* (hediye ver) KM'deki "*inam"* sözcüğü, TT'de başka bir Arapça sözcük olan "*nimet*" (niʿmet) aktarılırken, KT'de "iyilikte bulunmak, hediye vermek" manalarına gelen "*sıylıq ber-"* fiili ile aktarılmıştır.
	4. o sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte.	8. (S)ol sebepten Haqqa sıınıp keldim men (de).	
	5. Ben yirmi iki yaşta **fani** oldum;	9. Men cıırma eki jasta **fäna** boldım,	fenă (Ar.): fena, yokluk, yok olma. • *fenă ~ fani ~ fana* KM'deki "*fena" sözcüğü,* farklı fonetik söylenişle her iki dilde de korunmuştur.
	6. merhem olup **gerçek** dertliye deva oldum;	**10.** Märhäm bolıp, **şın** derttige dava boldım,	çın (T.): gerçek, doğru, hakiki. • *çın ~ gerçek ~ şın*

2 *Min yigirme iki yaşda fena oldum* *Merhem bolup çın derdlikke devâ boldum* *Yalğan 'âşık cin âşıkka güvâh boldum* *Ol sebebdin Hak'ka sığnıp kildim muna*			KM'deki "*çın"* sözcüğü, KT'de farklı fonetik söylenişle korunurken, TT'de eşanlamlı başka bir Türkçe kelime olan "*gerçek"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
	7. sahte âşika, gerçek âşıka **tanık oldum**;	11. Calğan ğaşıq şın ğaşıqqa **kwä boldım**,	güvâh (Far.): şahit, delil. • *güvâh bol- ~ tanık ol- ~ kwä bol-* KM'deki "*güvâh bol-" sözcüğü,* TT'de "*tanık ol-"* şeklinde aktarılırken, KT'de "tanık" sözcüğünün başka bir eşanlamlı sözcüğü olan "*kwa bol-"* fiili ile aktarılmıştır.
	8. o sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte.	**12.** (S)ol sebepten Haqqa sıınıp keldim men (de).	
3 *Eyâ dôstlar yaşım yitti yigirme üç* *Yalğan dävâ tâcatlarım barçası pûç* *Kıyâmet kün ne kılğay min bürehne lûç* *Ol sebebdin Hak'ka sığnıp kildim muna*	**9.** Eyâ dostlar, erdi yirmi üçe yaşım;	13. Ey dostar, jasım jetti jiırma üş,	
	10. dăvam yalan, tamamı boş tâatlarım;	14. **Jalğan talap,** tağattarım barşası puş,	daʿvâ (Ar.). dava, mesele, iddia. • *yalğan dävâ ~ yalan dăva ~ **j**alğan talap* KM'deki "*yalğan dävâ"* deyimi, TT'ye yalan dava, KT'ye ise farklı bir anlama gelecek şekilde "j*alğan talap (talep, istek)* şeklinde aktarılmıştır.
	11. kıyamet günü ben **çıplak, şaşı** ne yapayım?	15. Qıyamet kün ne qılarmın j**alaŋaş, luç**	bürehne lûç (Far.+Far.): çıplak şaşı. • *bürehne lûç ~ çıplak, şaşı ~ jalaŋaş luç* KM'deki "*bürehne lûç"* deyimi, TT'ye "*çıplak-şaşı"* olarak, KT'ye ise "*calaŋaş luç"* olarak aktarılmıştır. Bu deyimdeki çıplak anlamına gelen "*calaŋaş"* KT'de kullanılan bir sözcük iken "*luç"* sözcüğü ise olduğu gibi bırakılmıştır. Hâlbuki KT'de şaşı anlamına gelen "kıli*"* sözcüğü bulunmaktadır.
	12. O sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte.	**16.** (S)ol sebepten Haqqa sıınıp keldim men (de).	

4 *Min yigirme törtke kirdim hakdın yırak* *Ahiretka barur bolsam kanı yarak* *Ölgenimde yığlıp urung yüz ming tayak* *Ol sebebdin Hak'ka sığnıp kildim muna*	**13.** Ben yirmi dört yaşa girdim, Hak'tan uzak;	17. Men jıırma törtke kirdim Haqtan **j**ıraq	
	14. âhirete varır olsam, hani **hazırlık**?	18. Ahıretke barar bolsam, qane **jaraq**?	yarak (T.): hazırlık (malzeme). • *kanı yarak ~ hani hazırlık ~ qane jaraq* KM'deki "*yarak"* sözcüğü, TT'ye "*hazırlık"* sözcüğü ile aktarılırken, KT'de fonetik değişimle korunmuştur.
	15. Öldüğümde **toplanıp** vurun yüz bin dayak;	19. Ölgenimde j**jılıp** urıŋ(dar) jüz mın tayaq,	• *yığıl- ~ toplan- ~ jııl-* KM'deki "*yığıl"* sözcüğü, TT'ye eşanlamlı diğer bir sözcük olan *"toplan"* sözcüğü ile aktarılırken, KT'de fonetik değişimle korunmuştur.
	16. o sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte.	20. (S)ol sebepten Haqqa sıınıp keldim men (de).	
5 *Cenâzemni arkasından taşlar ating* *Ayakımdın tutup südrep gûrge ilting* *Hak'ka kulluk kılmading* dip *yançıp tiping* *Ol sebebdin Hak'ka sığnıp kildim muna*	17. Cenazemin arkasından taşlar atın;	21. Janazamnıŋ arqasınan tastar atıŋ(dar),	
	18. ayağımdan sürüyerek **mezara iletin**;	22. Ayağımnan ustap, süyrep **körge keliŋ(der).**	gûrge ilt- (Far.+T.): mezara götürmek. • *gûrge ilt- ~ mezara ilet- ~ körge kel-* KM'deki "*gûrge ilt-"* tamlaması, TT'ye Ar.+T. formu ile aktarılırken, KT'ye Türkçe sözcüklerle aktarılmıştır.
	19. "Hakk'a kulluk kılmadın." diyip **döğüp tepin**;	23. "Haqqa quldıq qılmadıŋ dep j**anşıp tebiŋ(der),**	yanç- (T.): parçalamak, döğmek. tip- (T.): tepmek. • *yançıp tip- ~ döğüp tep- ~ janşıp teb-* KM'deki "*yançıp tip-"* fiili, TT'ye eşanlamlı sözcük olan "*döğ-"* fiili ile kullanılırken, KT'de fonetik değişimle korunmuştur.
	20. o sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte.	24. (S)ol sebepten Haqqa sıınıp keldim men (de).	

6 *<u>Yazuk</u> bilen yaşım yitti yigirme biş* *Sübhân İge'm zikr örgetip kögsümni tiş* *Kögsümdeki <u>girihlerim</u> siz özüng <u>yiş</u>* *Ol sebebdin Hak'ka sığnıp kildim muna*	**21.** **Günah** ile yaşım oldu yirmi beş;	25. **Jazıq** bilän jasım jetti jiırma bes,	• *yazuk ~ günah ~ jazıq* KM'deki "hata, günah, ayıp" anlamlarına gelen "*yazuk"* sözcüğü, TT'ye Farsça olan "g*ünāh"* sözcüğü ile aktarılırken, KT'de fonetik değişimle korunmuştur.
	22. sübhan Rabb'im, zikr öğretip göğsümü deş	26. Subhan iem, zikir üyretip, kökiregimdi tes.	
	23. göğsümdeki düğümleri sen kendin **çöz**;	27. Kökiregimdegi **tüyinder(di)** sen özin **şeş**,	yiş- (T.): çözmek. • *yiş- ~ çöz- ~ şeş- (aç-)* KM'deki "*yiş-"* fiili, TT'ye ve KT'ye eşanlamlı farklı sözcüklerle aktarılmıştır.
	24. o sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte.	28. (S)ol sebepten Haqqa sıınıp keldim men (de).	
7 *Min yigirmi altı yaşda <u>sevdâ kıldım</u>* *Mansûr-sifat dîdâr üçün gavğâ kıldım* *Pîrsiz yörüp derd ü hâlet <u>peydâ kıldım</u>* *Ol sebebdin Hak'ka sığnıp kildim muna*	**25.** Ben yirmi altı yaşta **sevda kıldım**;	29. Men jiırma altı jasta **sawda qıldım,**	sevdâ (Far.): şiddetli arzu duymak. • *sevdâ kıl- ~ sevda kıl- ~ sawda qıl-* KM'deki "*sevdâ kıl-"* Far.+T. tamlaması, her iki aktarımda da korunmuştur. Ancak belirtilmesi gerekir ki "sevda" anlamına gelen "savda" sözcüğü KT'de nadir kullanılır.
	26. Mansur gibi didar için kavga kıldım;	30. Mansur sipat didar üşin ğawğa qıldım,	
	27. pirsiz dolaşıp dert ve hâlet **peyda kıldım**;	31. Pirsiz jürip, häl dertin **payda qıldım**,	peydâ (Far.): meydanda, ortada, hazır, açık. • *peydâ kıl- ~ peyda kıl- ~ payda qıl-* KM'deki "*peydâ kıl-*" Far+T. tamlaması, her iki aktarımda da korunmuştur. Ancak KT'de "peyda" sözcüğü "aykın" ya da "aşıq" sözcükleri ile kullanılmaktadır. Söz konusu aktarımdaki *"payda*

			qıl-” “k*âr”* “kazanç” anlamlarına gelmektedir. Ancak tek başına kullanılan “payda” sözcüğün yan anlamda “ortada” anlamında kullanıldığını da belirtmek gerekir. Denilebilir ki söz konusu sözcük sehven “kar-kazanç” olarak aktarılmış gibi görünmektedir.
	28. o sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte.	32. (S)ol sebepten Haqqa sıınıp keldim men (de).	
8 *Min yigirmi yiti yaşda pîrni taptim* *Her sır kördüm perde birlen büküp yaptım* *Âstânesin yastaniban izin öptim* *Ol sebebdin Hak'ka sığnıp kildim muna*	**29.** Ben yirmi yedi yaşta piri **buldum**;	33. Men jirma jeti jasta pirdi **taptım**,	tap- (T.): bulmak. • *tap- ~ bul- ~ tap-* KM’deki “*tap-”* fili, KT’de korunurken TT’ye ET’deki kullanımı ile aktarılmıştır.
	30. gördüğüm her sırrı perde ile sarıp **örttüm**;	34. Ne körsem de perde birlän sırdı j**aptım**.	yap- (T.): örtmek, kapamak. • yap- ~ ört- ~ jap- KM’deki “*yap-”* fiili, KT’ye aktarımda ses değişimi ile korunurken, TT’de “*ört-” f*iili ile kullanılmıştır.
	31. eşiğine yaslanarak izini öptüm;	35. **Tabaldırığın j**astanıp – ap izin öptim,	ăstâne (Far.): eşik. • *ăstânesin yastan- ~ eşiğine yaslan- ~ tabaldırığın jastan-* KM’deki “*astane”* sözcüğü, her iki aktarımda da Türkçe karşılıkları ile verilmiştir.
	32. o sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte.	36. (S)ol sebepten Haqqa sıınıp keldim men (de).	
9 *Min yigirmi sikiz yaşda ‘âşık boldum* *Kiçe yatmay mihnet tartıp sâdık boldum* *Andin songra dergâhığa lâyık boldum* *Ol sebebdin Hak'ka sığnıp kildim muna*	**33.** Ben yirmi sekiz yaşta âşık oldum;	37. Men jirma segiz jasta ğaşıq boldım.	
	34. gece yatmayıp, mihnet çekip **sâdık** oldum;	38. Tünde jatpay, peynet tartıp **şınşıl** boldım,	sâdık (Ar.): doğru, gerçek, sözüne bağlı. • *sâdık bol- ~ sâdık ol- ~ şınşıl bol-*

			KM'deki "*sadık bol-"* tamlaması, TT'de korunurken, KT'ye eş değer *"şınşıl"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
	35. ondan sonra dergâhına lâyık oldum;	39. Sodan keyin därgäyine layıq boldım.	
	36. o sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte.	40. (S)ol sebepten Haqqa sıınıp keldim men (de).	
10 *Ben kem otuz yaşka kirdim hâlim harâb* *<u>Işk yolida</u> bolälmadım <u>misl-i türâb</u>* *<u>Hâlim harâb</u> bağrım <u>kebâb</u> <u>közüm pür-âb</u>* *Ol sebebdin Hak'ka sığnıp kildim muna*	**37.** Yirmi dokuz yaşa girdim, harap halim;	41. Bir kem otız jasqa kirdim halim härab,	
	38. aşk yolunda toprak gibi olamadım;	42. **Ğişıq otında** bola almadım **sekildi turab**.	misl-i türâb (Ar.+F.) :toprak gibi. • *işk yolida ~ aşk yolunda ~ ğişıq otında* (aşk ateşi) KM'deki "*işk yolida"* deyimi, TT'ye aktarımda korunurken, KT'de farklı bir anlama gelecek şekilde "*aşk ateşinde"* olarak aktarılmıştır. • *misl-i türâb ~ toprak gibi ~ torab sekildi* KM'deki Ar.+Far. "*misl-i türâb"* deyimi, TT'ye Türkçe karşılığı ile aktarılırken, KT'de Farsça sözcük korunarak aktarılmıştır.
	39. halim harap, bağrım **kebap**, **yaş dolu gözüm**;	43. **Hali oyran**, jüregim **kävap**, **köz porap**,	harâb (Ar.): harap, perişan. pür-âb (Far.): su, gözyaşı dolu. • *harâb ~ harap ~ oyran* KM'deki "*harâb"* sözcüğü, TT'de korunurken, KT'de aynı anlama gelen "*oyran" sözcüğü ile aktarılmıştır.*
	40. o sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte.	44. (S)ol sebepten Haqqa sıınıp keldim men (de).	
11 *Otuz yaşda otun kılıp <u>köydürdiler</u>* *Cümle <u>büzürg</u> yığlıp dünyâ koydurdılar* *Urup sögüp yalğuz Hak'nı söydürdiler* *Ol sebebdin Hak'ka sığnıp kildim muna*	**41.** Otuz yaşta odun kılıp **yandırdılar**;	45. Otız casta otın qılıp **küydirdi**,	köydür- (T.): yandırmak. • *otun kılıp köydür- ~ odun kılıp yandır ~ otın kılıp küydir-*

			KM'deki "*köydür"* sözcüğü, TT'de "*yandır-"* olarak aktarılırken, KT'ye aktarımda ses değişimine uğratılarak korunmuştur.
	42. hep ulular yığılıp dünya koydurdular;	46. Barşa ulıq jiılıp düniye qoydırdı.	
	43. vurup, söğüp **yalnız Hakk'ı sevdirdile**r;	47. Urıp-sögip **düniye isin qoydırdı**,	
	44. o sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte.	48. (S)ol sebepten Haqqa sıınıp keldim men (de).	
12 *Kul Hâce Ahmed dünyâ koysang işing biter* *Kögsüngdeki çıkkan âhing ʿArşka yiter* *Cân birerde hak Mustafâ kolung tutar* *Ol sebebdin Hak'ka sığnıp kildim muna*	**45.** Kul Hâce Ahmed, dünya koysan, işin biter:	49. Qul Qoja Ahmet, düniye qoysan isiŋ biter,	
	46. göğüsünden çıkan âhın Arş'a yeter;	50. Kökiregindegi şıqqan "uhın" arsığa jeter.	
	47. can verende hak Mustafa elinden tutar;	51. Jan bererde Haq Mustafa qolıŋ ustar,	
	48. o sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte.	52. (S)ol sebepten Haqqa sıınıp keldim men (de).	

Kaynak Metin Hikmet-5	Türkiye Türkçesine Aktarımı-5	Kazak Türkçesine Aktarımı-34	Karşılaştırma
1 *Nâgehânî tururimda kamuğ büzürg* *Hak ʿışkını könglüm içre saldı dôstlar* *Hızır Babäm hâzır turup lutf eyleben* *Meded kılıp ilgim tutup aldı dôstlar*	**1. Birdenbire durduğumda** hep ululer	**1. Kenetten turğanımda** barşa ulıq,	nâgehânî (Far.): ansızın, birdenbire. nâgehânî tururimda (Far.+T.): ansızın duduğumda. • *nâgehânî tururımda ~ birdenbire durduğumda ~ kenetten turğanımda* KM'deki "*nâgehânî"* sözcüğü, her iki aktarımda da eşanlamlı Türkçe karşılıkları ile aktarılmıştır.
	2. Hak aşkını gönlüm içine saldı dostlar.	**2.** Haq ğaşıqtı könilim işine saldı, dostar.	
	3. Hızır Babäm hazır durup **lutf ederek**	**3.** Qızır babam turıp **meyirim etip**,	lutf (Ar.): lütuf, iyilik, ihsan. • *lutf eyle- ~ lutf et- ~ meyirim et-* KM'deki "*lutf eyle-" Far.+T.* tamlaması, TT'de fiil değişikliği ile korunurken, KT'ye Arapça "*mehr"* sözcüğünün ses değişimine uğramış hali olan "*meyirim"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
	4. yardım edip, elimden tutup aldı dostlar.	**4.** Medet qılıp qolım ustap aldı, dostar.	DÖV. Bkz. 5.hikmet.
2 *Otuz birde Hızır Babäm mey içirdi* *Vücûdımdın Azâzîl'ni pâk kaçurdi* *Sevdâ kıldım yazuklarım Hak kiçürdi* *Andin songra Hak yolığa saldı dostlar*	5. Otuz birde Hızır Babäm mey içirdi;	**5.** Otız birde Qızır babam mäy işirip	
	6. **vücudumdan** Azâzil'i tamamen kaçırdı;	**6. Bolmısımnan** Azazildi Haq qaşırdı,	vücûd (Ar.): insan veya hayvan gövdesi, beden. • *vücûd ~ vücud ~ bolmıs (varlık)* KM'deki "*vücûd"* sözcüğü, TT'de korunurken, KT'ye Türkçe karşılığı ile aktarılmıştır.
	7. tutkun oldum, günahlarımı Hak geçirdi;	**7.** Sawda qıldım, jazığımdı quday keşirdi,	
	8. ondan sonra Hak yoluna saldı dostlar	**8.** Sodan keyin haq jolına saldı, dostar.	
	9. Otuz iki yaşta geldi Hak'tan **ferman**:	**9.** Otız eki jasta jetti Haqtan **pärmen**,	fermân (Far.): ferman, buyruk. • *fermân ~ ferman ~ pärmen*

			KM'deki "*fermân"* sözcüğü, TT'de korunurken, KT'ye fonetik değişimle aktarılmıştır.
3 *Otuz iki yaşda yitti Hak'dın fermân* *Bendelikke kabûl kıldım kılma armân* *Can birurde birgüm sanga nur-ı iman* *Garîb cânım şâdmân bolup küldi dôstlar*	10. **Kulluğuma** kabul kıldım, kılma **arman**;	**10. Pendelikke** qabıl ettim, qılma **arman**.	bendelik (Far.): kulluk, kölelik, Allah'a hakkıyla kulluk etme. armân (Far.): hasret, arzu istek, ümitsizlik vd. • *bendelik ~ kulluk ~ pendellik* KM'deki "*bendelik"* sözcüğü TT'ye "*kulluk"* olarak aktarılırken, KT'de ses değişimi ile korunmuştur. • *armân kıl- ~ arman kıl- ~ arman qıl-* KM'deki "*armân"* sözcüğü, her iki aktarımda da korunmuştur.
	11. can verdiğinde sana vereyim nur-ı iman;	**11.** Jan bererde berem sağan nur iman,	
	12. garip canım **mutlu olup** güldü dostlar.	**12.** Ğärip janım **qursant bolıp** küldi dostar.	şâdmân bol- (Far.+T.): mutlu olmak. • *şâdmân bol- ~ mutlu ol- ~ qursant bol-* KM'deki "*şâdmân"* sözcüğü, TT'ye Türkçe karşılığı ile aktarılırken KT'ye aynı anlama gelen "*qursant"* sözcüğü ile aktarılmıştır. KT'de yaygın olarak kullanılmayan "qursant" sözcüğü Güney Kazakistan'ın Özbekistan sınırındaki yerleşim yerlerinde "sevinmek" anlamında kullanılmaktadır.
4 *Hålık'ımdın haber yitti şâkir boldum* *Her kim sögti belki tipti sâbir boldum* *Bu âlemde hiç uhlamay hâzır boldum* *Hãy u heves mã vũ menlik kitti döstlar*	13. Halik'imdan haber erişti, **şakir oldum**;	**13.** Halqımnan habar jetti, **şükirşi boldım**,	şâkir bol- (Ar.+T.): Allah'a şükreden olmak. • *şâkir bol- ~ şâkir ol- ~ şükirşi bol-* KM'deki "*şâkir bol-"* fiili, TT'de korunurken, KT'de aynı sözcüğün türetilmiş hali olan "şükürcü ol" manasında KT'ye aktarılmıştır.

	14. her kim söğse, belki tepse, sâbir oldum;	**14.** Ärkim sökti sirä tepti, sabırlı boldım.	
	15. bu âlemde uyumayıp hazır oldum;	**15.** Bu(l) alemde eş uyıqtamay azir boldım,	
	16. **geçici heves**, **ben-sen fikri** gitti dostlar	**16. Bos äwes**, **menmendik** ketti, dostar.	DÖV. Bkz. 3.hikmet.
5 *Otuz üçde sâki bolup <u>mey üleştim</u>* *<u>Câm-ı şarâb</u> kolğa alıp toya içtim* *<u>Leşger tüzüp</u> şeytân birle köp uruştim* *Bihamdi'llâh iki nefsim öldi dôstlar*	17. Otuz üçte sâki olup **mey dağıttım**;	**17.** Otız üşte saqi bolıp **mäy ustadım**,	mey (Far.): şarap, ilahi aşk. üleş- (T.): üleşmek, pay tutmak, pay edip dağıtmak. • *mey üleş- ~ mey dağıt- ~ mäy usta-* KM'deki "*mey üleş-"* fiili Farsça sözcük karşılığında "*dağıt-"* şeklinde TT'ye aktarılırken, KT'ye tuttum (şarap tuttum) manasına gelen "*ustau-"* fiilli ile aktarılmıştır. Bu durumda TT ve KT aktarımında anlam olarak bir farklılaşma görülmektedir.
	18. **şarap kadehi** ele alıp doyasıya içtim;	**18. Jam şarap** qolğa alıp, toya iştim.	câm-ı şarâb (Far. +Ar.): kadeh şarabı. • c*âm-ı şarâb ~ şarap kadehi ~ jam şarap* KM'deki "c*âm-ı şarâb"* Ar.+Far. tamlamasındaki *"cam"* sözcüğü Arapça karşılığı ile TT'ye aktarılırken, KT'de tamlamadaki sözcüklerin kullanım şeklinden kaynaklanan bir anlam kayması yaşanmıştır.
	19. **asker yığıp** şeytan ile çok vuruştum;	**19. Äsker tüzep** şaytan birlä men urıstım,	leşger (Far.): asker. tüz- (T.): yığmak, toplamak. • *leşger tüz- ~ asker yığ- ~ äsker tüz-* KM'deki "*leşger"* sözcüğü, her iki aktarımda da Arapça kökenli "*asker"* sözcüğü ile aktarılırken, "*tüzep-"* fiili TT'de eşanlamlı "*yığ-"* fiili ile aktarılmıştır.

	20. Allah'a hamd olsun, iki nefsim öldü dostlar.	**20.** "Bihämdilläh" eki näpsim öldi, dostar.	
6 *Otuz törtde <u>'âlim</u> bolup dânâ boldum* *hikmet ayt dip sübhân İdi <u>gûyâ</u> boldum* *<u>Çil-ten</u> birle şarab içtim <u>hemrâh</u> boldum* *İç ü taşım Hak nûrığa toldi dôstlar*	21. Otuz dörtte **âlim** olup bilen oldum;	**21.** Otız törtte **ğalım** bolıp, dana boldım,	'âlim (Ar.): alim, bilgin. • *'âlim ~ âlim ~ ğalım* KM'deki "*âlim"* sözcüğü, TT'ye olduğu gibi aktarılırken, KT'ye fonetik değişimle aktarılmıştır.
	22. "hikmet söyle!" dedi Rabb'im, **diyen** oldum;	**22.** "hikmet ayt" dep Subhan ayttı, **aytar** boldım,	gûyâ (Far.) : söyleyen, diyen. • Sübhân İdi ~ Ø Rabb ~ Subhan Ø • gûyâ ~ diyen ~ aytar KM'deki "*gûyâ"* sözcüğü her iki aktarımda da Türkçe karşılıkları ile verilmiştir. *Rab, tanrı* anlamına gelen "*İdi"* sözcüğü ise KT'de kullanılmamıştır.
	23. Kırklar ile şarap içtim, **yoldaş** oldum;	**23.** Şilten birlän şarap iştim, j**oldas** boldım,	Çil-ten: DÖV. Bkz. 2. hikmet. hemrâh (Far.): yoldaş, yol arkadaş. • *hemrâh ~ yoldaş ~ joldas* KM'deki *"hemrâh"* sözcüğü her iki aktarımda da Türkçe karşılıkları ile aktarılmıştır.
	24. İçim dışım Hak nuruyla doldu dostlar.	**24.** İşi-sırtım Haq nurına toldı, dostar.	
	25. Otuz beşte **mescide** girip **güç geçirdim**;	**25.** Otız beste **meşit** kirip **dawren sürdim**,	devrân (Ar.): devir, zaman, dünya vd. mescid (Ar.): ibadet edilen yer. • *mescid ~ mescid ~ meşit* • *devrân sür- ~ güç geçir- ~ dawren sür-* KM'deki "*devrân sürü-"* deyimi, TT'ye Türkçe karşılığı ile aktarılırken, KT'de ses değişimi ile korunmuştur. TT'deki "*güç geçirmek"* deyimi

			yerine KM'deki kullanımın daha uygun olacağı düşünülmektedir.
7 *Otuz bişde <u>mescid</u> kirip <u>devrân</u> sürdüm* *Tâliblerge ışk dükkânın <u>tola kurdum</u>* *<u>İgri</u> yolğa her kim kirdi sigtüm urdum* *Âşıklarğa Hak'dın <u>mücde yitti</u> dostlar*	26. taliplere aşk dükkânını **çokça kurdum**;	**26.** Tälipterge ğişıq dükenin **tolıq qurdım**.	tola (T.): dolu, çokça. tola kur- (T.+T.): çokça kurmak. • *tola kur- ~ çokça kur- ~ tolıq qur-* KM'deki "*tola kur-"* tamlaması, TT'ye "*çokça",* KT'ye ise "*tolıq" (eksiksiz, tam)* sözcüğü ile aktarılmıştır. TT'de zarf ile verilen aktarımın, cümlenin bağlamı dikkate alındığında eksik kaldığı düşünülebilir. Zira, HB tarafından yapılan "… dopdolu kurdum." şeklindeki aktarımın KT'deki aktarımla benzer olduğu görülebilir.
	27. **eğri** yola kim girdiyse, söğdüm, vurdum;	**27. Qısıq** jolğa kim kirse de söktim-urıstım,	igri (T.): eğri. • *igri ~ eğri ~ qisiq (eğri, aksi)* KM'deki "*igri"* sözcüğü her iki aktarımda da Türkçe karşılıkları ile verilmiştir.
	28. âşıklara Hak'tan **mücde erdi** dostlar.	**28.** Ğaşıqtarğa Haqtan **süyinşi jetti**, dostar!	mücde yit- (Ar.+T.): mücde erme. • *mücde yit- ~ mücde er- ~ süyinşi jet-* KM'deki "*mücde"* sözcüğü TT'de korunurken, KT'de Türkçe karşılığı olan "*suyinşi"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
8 *Otuz altı yaşda boldum <u>sâhib-i kemâle</u>* *Hak Mustafâ körsettiler manga cemâl* *Ol sebebdin közüm yaşlığ <u>kâmetim dal</u>* *Işk hanceri yürek bağrım tildi dôstlar*	29. Otuz altı yaşta oldum **sahip kemal**;	**29.** Otız altı casta boldım **sahıp kemel**,	sâhib-i kemâl (Far.): kemal sahibi, olgun. • *sâhib-i kemâl ~ sahip kemal ~ sahıp kemel* KM'deki "*sâhib-i kemâl"* deyimi, her iki aktarımda da korunmuştur[1]. Söz konusu deyim, HB aktarımında çağdaş Türkçe'deki kullanımı olan "…kemal sahibi" olarak aktarılmıştır.

			[1]Çağdaş KT'de "sahip" kelimesi yaygın olarak kullanılan bir sözcük değildir.
	30. hak Mustafa gösterdiler bana cemal;	**30.** Haq Mustafa körsetti mağan jamal,	
	31. o sebepten gözüm yaşlı, **boyum bir dal**;	**31.** (S)ol sebepten közim jastı, **denem däl**,	kâmet (Ar.): boy, endam. dal (Ar.): arap alfabesinde de harfinin adı, eğri, bükülmüş. • *kâmeti dal ~ boyu bir dal ~ dene däl* KM'deki "*kâmeti dal"* tamlaması, sözcük anlamı olan "*boyum bir dal"* ifadesi ile aktarılırken, KT'ye "dene tam" alamında "*dene däl"* olarak aktarılmıştır. Söz konusu tamlama HB aktarımında ise "*bedenim bükük" olarak aktarılmıştır.*
	32. aşk hançeri yürek, bağrımı deldi dostlar.	**32.** Ğişıq qancarı jürek bawırım tildi, dostar.	
9 *Otuz yiti yaşka kirdim uyğanmadım* *İnsâf kilip Allâh sarı tolğanmadım* *Seher vaktda zârî kılıp ingrenmedim* *Tevbe kıldım hâcem kabûl kıldı dôstlarg*	**33. Otuz yedi yaşa girdim, uyanmadım;**	**33. Otız jeti jasqa kirdim oyanbadım,**	uyğan- (T.): uyanmak, kendine gelmek. • *uyğan- ~ uyan- ~ oyan-*
	34. **insaf kılıp** Hakk'a doğru **yönelmedim;**	**34. Insap qılıp** Alla j**aqqa jol almadım**.	insâf (Ar.): insaf, adaletle hareket etme, karar verme. insâf kıl- (Ar.+ T.): adil ve merhametli hareket etmek. tolğan- (T.): dolanmak, bir yola girmek, yönelmek. • *insâf kıl- ~ insap qıl- ~ insap qıl-* • *tolğan- ~ yönel- ~ jol al-* KM'deki "*insâf kıl-"* deyimi her iki aktarımda da korunurken, "*tolğan-"* fiili, TT'de *yönel-* fiili ile KT'de ise "j*ol al-" (yol al)* fiili ile aktarılmıştır. Yakın anlamlı sözcükler olmakla birlikte farklılık

			olduğu görülebilir. HB'de ise söz konusu fiili "*(doğru) yola koyul-"* şeklinde aktarılmıştır.
	35. seher vakti **ağlayarak inlemedim**;	**35.** Sahar vaqıtta **zar eŋirep jılamadım**,	zârî (Ar.): ağlayan, inleyen, ağlama vs. zârî kıl- (Ar.+T.): ağlamak. ingren- (T.): ağlayıp sızlamak. • *zârî kıl- ~ ağla- ~ zar eŋire-* • *ingren- ~ inle- ~ jıla-* KM'deki "*zârî kılıp ingrenmedim"* deyimi, TT'de "*ağlayarak inlemedim"* şeklinde aktarılırken, KT'ye "hazin hazin ağlayarak inlemedim" manasında "*zar eŋirep jılamadım"* olarak aktarılmıştır. Dolayısıyla KT'deki aktarımın KM'e daha yakın olduğu söylenebilir.
	36. tevbe kildim, hacem kabul kıldı dostlar	**36.** Täwbe qıldım Qojam qabıl qıldı, dostar.	
10 *Otuz sikiz yaşka kirdim 'ömrüm ötti* *Yağlamay mu öler vaktım <u>yavuk yitti</u>* *Ecel kilip <u>peymânesin</u> manga tutti* *Bilmey kaldım 'ömrüm <u>âhir boldi</u> dôstlar*	37. Otuz sekiz yaşa girdim, ömrüm geçti;	**37.** Otız segiz jasqa kirdim, ömırım ötti,	
	38. ağlamayım mı, ölüm vaktim **yakınlaştı**;	**38.** Jılamayın ba, öler uwaqıtım j**aqın jetti**.	yavuk (T.): yakın. yavuk yit- (T.+T.): yakınlaşmak. • *yavuk yit- ~ yakınlaş- ~ jaqın jet-* KM'deki ET "*yavuk"* sözcüğü, fonetik değişiklikle her iki aktarımda da eşanlamlı başka bir sözcükle aktarılmıştır.
	39. ecel gelip **kadehini** bana tuttu;	**39.** Acal kelip **tostağanın** mağan tuttı,	ecel (Ar.): hayatın sonu, ölüm zamanı. peymâne (Far.): büyük kadeh, şarap bardağı. • *peymâne ~ kadehini ~ tostağanın* KM'deki Farsça olan "*peymâne"* sözcüğü, TT'ye Arapça karşılığı ile aktarılırken, KT'de Türkçe

			karşılığı olan "*tostağan"*[1] sözcüğü ile aktarılmıştır. [1] Farsça "şarap tabağı" anlamına gelen "*piyale"* sözcüğünün karşılığıdır. Şarap Tastağanı.
	40. bilmeden kaldım, ömrüm **sona erdi** dostlar.	**40.** Bilmey qaldım, ömirim **aqır boldı**, dostar.	âhir bol- (Ar.+T.): son bulmak, sona ermek, bitmek. • *âhir bol- ~ sona er- ~ aqır bol-*
11 *Otuz tokuz yaşka kirdim kıldım asret* *Vâ-dirîgâ ötti ʿömrüm kani tâat* *Tâatlikler Hak kaşıda hoş-saʿâdet* *Kızıl yüzüm tâcat kılmay soldi dôstlar*	41. Otuz dokuz yaşa girdim, kıldım **hasret**;	**41.** Otız toğız jasqa kirdim, qıldım **qasiret**,	hasret kıl- (Ar.+T.): hasret çekmek. • *hasret kıl- ~ hasret kıl- ~ qasiret qıl-*
	42. vah ne yazık, ömrüm geçti, **hani** tâat?	**42.** Uwa, dariğa, ötti ğumırım, **käne** tağat?	kanı (T.): hani, nerede. • *kanı ~ hani ~ käne*
	43. Taat kılanlar **Hak önünde hoş saadet**;	**43.** Tağattılar **Haq qasında hoş baqıt**,	kaşıda (T.): huzurunda, nezdinde. saʿâdet (Ar.): saadet, mutluluk, Allah'ın rızasına ve lutfuna ermiş olma. hoş (Far.): hoş, iyi güzel. • *Hak kaşıda ~ Hak önünde ~ Haq qasında* KM'deki "*kaşında"* sözcüğü, TT'ye "*Hak önünde";* KT'ye ise KM'deki anlamı ile "*Haq qasında"* olarak aktarılmıştır. • *hoş-saʿâdet ~ hoş saadet ~ hoş baqıt* KM'deki mutluluk anlamına gelen Arapça kökenli "*saʿâdet"* sözcüğü, TT'de korunurken, KT'de "*baht, kader" mutluluk* anlamlarına gelen "*baqıt"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
	44. kızıl yüzüm taat kılmadan soldu dostlar.	**44.** Qızıl cüzim tağat qılmay soldı, dostar.	

12 *Saç u sakal hub akardı könglüm kara* *Rûz-ı mahşer rahm itmeseng hâlim tebâh* *Sanga ʻayân ʻamelsiz min köptür günah* *Cümle melek yazuklarım bildi dôstlar*	45. Saç ve sakal **iyice** ağırdı, kara gönlüm;	**45.** Şaş pen saqal ağardı, könilim qara,	
	46. mahşer günü rahm etmesem, **harap halim**;	**46.** Mahşar küni rahım etpeseŋ, **hälim täba(h)**,	tebâh (Far.): harap, bozuk, yıkılmış. hâli tebâh (Ar.+Far.): harap hali. • *hâli tebâh ~ harap hali ~ häli täba(h)* KM'deki "*hâli tebâh"* Arapça+Farsça tamlaması, TT'ye "*harap halim"* olarak aktarılırken, KT'de fonetik değişimle korunmuştur.
	47. sana **mâlum**, amelsizim, **çoktur** günahım;	**47.** Sağan **ayan** amalsızbın, **köp dür** künä(h),	ʿayăn (Ar.): belli, açık meydanda, aşikâr. köp (T.): çok, fazla, ziyade. • *ʿayăn ~ măl̆um ~ ayan* KM'deki "ʿ*ayăn"* sözcüğü, KT'de korunurken, TT'ye yakın anlmalı başka bir Arapça sözcük olan "*malum"* olarak aktarılmıştır. • *köp ~ çok ~ köp*
	48. **hep melekler** günahımı bildi dostlar.	**48. Bar perişte** künälarım(dı) bildi, dostar.	• *Cümle melek ~ hep melek ~ bar perişte* KM'deki *"cümle melek"* tamlaması, TT'ye zarfla (hep) aktarılırken, KT'ye sıfat tamlaması olarak (bar) aktarılmıştır. Bundan dolayı anlamlarda farklılık yaşanmıştır.
	49. Pir-i muğân **cür'asından katre tattım**;	**49.** Pirmuğan **şarabınan tamşı tattım**,	curʿa (Ar.): yudum. • *curʿa ~ cürʿa- ~ şarab* KM'deki "*cürʿa"* sözcüğü, TT'de ses değişi ile korunurken, KT'de sözlük anlamı dışında *"şarab"* olarak aktarılmıştır.

13 *Pîr-i muğân cur'asıdın katre tattim* *Yol tapay dip başım birle tünler kattım* *Bihamdi'llâh lutf eyledi nûrğa battim* *Köngül kuşi lâ-mekânğa yitti dôstlar*	50. **yol bulayım** diye **gece uykuyu attım;**	**50. Jol tabay(ın)** dep basım birlä **tünder qattım.**	yol tab- (T.+T.): yol bulmak**.** tünler kat- (T.+T.): gece uykuyu atmak. • *yol tab- ~ yol bul- ~ jol tap-* • *tünler kat- ~ gece uykuyu at- ~ tün qat-* KM'deki "*tünler kat-"* fiili TT'de uykudan vazgeçtim anlamında kullanılırken, KT'de "*zor, fena geceler (geçirdim)"* manasında "*tünder qat-"* tamlaması ile aktarılmıştır.
	51. Allah'a hamd olsun, lutf eyledi, nura battim;	**51.** "Bihämdilläh"meyirim etti, nurğa battım,	
	52. gönül kuşu **lâ-mekâna ulaştı** dostlar.	**52.** Könil qusı **lämäkänğa jetti**, dostar.	lâ-mekân (Ar.): mekansız,, bir mekana ihtiyacı olmayan, Allah katı. lâ-mekânğa yit- (Ar.+T.): lâ-mekâna ulaşmak. • *lâ-mekânğa yit- ~ lâ-mekâna ulaş- ~ lämäkänğa jet-*
	53. Kıyametin **şiddetinden** aklım hayran;	**53.** Qıyamettiŋ **küşi** dep aqılım qayran,	şiddet (Ar.): şiddet. ḥayrān (Ar.): çok beğenen, hayranlık duyan. • *şiddet ~ şiddet ~ küş (güç)* • *'aklı hayrân ~ aklı hayran ~ aqılı qayran (şaşmak)*
	54. günlüm korkar, canım **erir**, **evim viran;**	**54.** Kön(i)lim qorıqqan, janım, **uşqan, asa oyran,**	hürgen: sönen. hâne (Far.): ev. vîrân (Far.): virane, harap, yıkık. hürgen hâne vîrân: (T.+Far.+Far.): sönen ev viran. • *cânım hürgen hâne vîrân ~ canım erir, evim viran ~ janım uşqan, asa oyran*

			KM'deki "*hürgen hâne vîrân"* ifadesi, KT'ye "*uşqan*" "kaybolmak", "asa oyran" ise "pek yıkık" sözcükleri ile aktarılmış, TT'ye ise " *canım erir, evim viran"* şeklinde aktarılmıştır.
14 *Kıyâmetni <u>şiddetidin</u> 'aklım hayrân* *Könglüm korkğan cânım <u>hürgen</u> <u>hâne vîrân</u>* *Sirât atlığ köfrügidin <u>dilim lerzân</u>* *Aklim kitip <u>bî-hûş</u> bolup kaldım dôstlar*	55. Sırat adlı köprüsünden **gönlüm lerzan**;	**55.** Sırat attı köpirinen **tilim lärzan**,	dil (Far.): gönül, kalp. lerzân (Far.): titreyen, titrek. • *dili lerzân ~ gönlü lerzan ~ tili lärzan* KM'deki "*dili lerzân"* deyimi, TT'ye T.+Far. tamlaması olarak aktarılırken, KT'ye aktarımda KM'deki kullanım korunmuştur. Ama KT'ye aktarımda da aynı anlamda "*tili lärzan*" olarak aktarılmıştır.
	56. aklım gidip, **şaşkın olup** kaldım dostlar.	**56.** Aqılım ketip, **esten tanıp** qaldım, dostar.	bî-hûş (Far.): akılsız, şaşkın, sersem. bî-hûş bol- (Far.+T.): kendini bilmez hale gelmek. • *bî-hûş bol- ~ şaşkın ol- ~ esten tan- (sangı, sersemleşmiş)* KM'deki "*bî-hûş bol-"* tamlaması, her iki aktarımda da eşanlamlı Türkçe karşılıkları ile verilmiştir.
	57. Kul Hâce Ahmed, kırka girdin **kır nefsini**;	**57.** Qul Qoja Ahmet, qırıqqa kirdin **näpsiŋdi qırıq**,	
15 *Kul Hâce Ahmed Kırkğa kirding <u>nefsingni kırk</u>* *Munda yığlap âhiretde <u>bolğıl arık</u>* *<u>Pôst-i îmân</u> şeri'atdur <u>mağzı tarik</u>* *Tarîk kirgen Hak'dın <u>ülüş</u> aldı dôstlar*	58. burada ağlayıp âhirette **temizle kendini;**	**58.** Munda jılap, ahirette **bolğın arıq**.	arık bol- (T.+T.): temiz olmak. • *arık bol- ~ temizle- ~ arıq bol-* KM'deki "*arık bol-"* sözcüğü TT'ye Arapça kökenli "*temiz"* sözcüğü ile aktarılırken, KT'ye aktarımda "su yolu" anlamına gelen "*bolğın arıq"* ifadesi ile aktarılmıştır.

	59. **iman postu** şeriattir, **tarikat bil esasını;**	**59. Terisi iman** – şarîğat-dür, **maŋızı – tarikat,**	pôst (Far.): tüylü hayvan derisi, mevki, tasavvıfta şeyhlik makamı. pôst-i îmân (Far.): iman postu. mağzı (Far.): öz, esas, beyin. tarik (Ar.): yol, tarz, usul, meslek. • *pôst-i îmân ~ iman postu ~ terisi iman* • *mağzı tarik ~ tarikat bil esasını ~ maŋızı – tarikat* KM'deki "*mağzı tarik"* tamlaması, KT'de korunurken, TT'de kast edilen manaya uyarlanarak aktarılmıştır. KT'de "dışı" anlamında "teris" sözcüğü ile kullanılmıştır.
	60. tarikate giren Hak'tan **nasip** aldı dostlar.	**60.** Tariq(at) kirgen Haqtan **üles** aldı, dostar.	DÖV. Bkz. 2. hikmet.

Kaynak Metin Hikmet-6	Türkiye Türkçesine Aktarımı	Kazak Türkçesine Aktarımı-5	Karşılaştırma
1 *Yâ ilâhim hamding birle hikmet ayttım* *Zâti uluğ hâcem sığnıp kildim sanga* *Tevbe kılıp günâhımdın korkup kayttim* *Zâti uluğ hâcem sığnıp kildim sanga*	1. Yâ ilâhim, hamdın ile hikmet dedim;	1. Ey, ilähim, hämdiŋ birlä hikmet aytıp,	
	2**. zâtı ulu** hâcem, sığınıp geldim sana.	2. **Zatı ulıq** Qojam, sıınıp keldim sağan.	zât (Ar.): kendi öz, cevher. zâtı uluğ (Ar.+T.): zatı ulu. • *zâtı uluğ ~ zâtı ulu ~ zâtı ulıq*
	3. Tevbe kılıp günahımdan korkup **döndüm**;	3. Täube qılıp künamnen qorqıp **qayttım**,	kayt- (T.): geri dönmek, vazgeçmek. • *kayt- ~ dön- ~ qayt-* KM'deki incelenen mısradaki "*kayt-"* fiili, KT'de korunurken, TT'ye eşanlamlı başka bir fiil ile aktarılmıştır.
	4. zâtı ulu hâcem, sığınıp geldim sana.	4. Zatı ulıq Qojam, sıınıp keldim sağan.	
2 *Kırk birimde ihlâs kıldım yol tapay dip* *İrenlerdin her sır körsem min yapay dip* *Pir-i muğân izin alıp min öpey dip* *Zâti uluğ hâcem sığnıp kildim sanga*	5. Kırk birimde **ihlas kıldım**, yol **bulayım** diye;	5. Qırıq birimde **ıqılas qıldım** jol **tabay(ın)** dep,	ihlâs (Ar.): ihlas, iç temizliği, riyasız sevgi. ihlâs kıl- (Ar.+T.): kalbi her türlü kusurlardan arındırıp Hak'ka bağlama. tap- (T.): bulmak, elde etmek. • *ihlâs kıl- ~ ihlas kıl- ~ ıqılas qıl-* • *tap- ~ bul- ~ tap-*
	6. erenlerden gördüğüm her sırrı **örteyim** diye;	6. Jarandardan är sır körsäm men **jabay(ın)** dep,	yap- (T.): örtmek, kapamak. *yap- ~ ört- ~ jab-* KM'deki "*yap-"* fiili, TT'ye eşanlamlı *"ört-"* fiili ile aktarılırken, KT'ye ses değişimi ile korunarak aktarılmıştır.
	7. pîr-i muğân izini alıp öpeyim diye;	7. Pirmuğan izin alıp men öbey(in) dep,	
	8. zâtı ulu hacem, sığınıp geldim sana.	8. Zatı ulıq Qojam, sıınıp keldim sağan.	

3 *Kırk ikide tâlib bolup yolğa kirdim* *İhlâs birle yalğuz Hak'ka köngül birdim* *ʿArş u Kürsî Levh'din ötüp Kalem kizdim* *Zâti uluğ hâcem sığnıp kildim sanga*	9. Kırk ikide talip olup yola girdim;	9. Qırıq ekimde tälip bolıp jolğa kirdim,	
	10. ihlas ile yalnız Hakk'a gönül verdim;	10. Iqılas qılıp, calğız Haqqa kөŋil berdim.	
	11.Arş, Kürsü, LEvh'ten geçip Kalem'i gezdim;	11. Arsı-Kürsi, Läuhtan ötip ğalam kezdim,	kalem (Ar.): kalem, Levh-i mahfuz'a olacak şeyleri yazan ilâhi kalem. • *kalem kiz- ~ Kalem'i gez- ~ ğalam[1] kez-* [1]K.T.'de "*ğalam*" sözcüğü "alem, dünya, cihan" anlamında kullanılmaktadır.
	12. zâtı ulu hâcem, sığınıp geldim sana.	12. Zatı ulıq Qojam, sііnıp keldim sağan.	
4 *Kırk üçümde Hak'nı izlep nâle kıldım* *Köz yaşımni akuzuban câle kıldım* *Beyâbânlar kizip özüm vâle kıldım* *Zâti uluğ hâcem sığnıp kildim sanga*	13. Kirk üçünde Hakk'ı izleyip **nâle kildim**	13. Qırıq üşimde Haqtı izdep **nala qıldım**,	nâle (Far.): inleme, inilti. • *nâle kıl- ~ nâle kıl- ~ nala[1] qıl-* KM'deki "*nâle kıl-"* fiili, her iki aktarımda da korunmuştur. HB aktarımında söz konusu fiil "*feryad eyle-"* şeklinde aktarılmıştır. [1]KT'de "nala" sözcüğü kaygı anlamında kullanılmaktadır.
	14. göz yaşımı akıtarak **cale kıldım**;	14. Köz jasımdı ağızıp **dariya qıldım**.	jâle (Far.): çiy. • *jâle kıl- ~ jale kıl- ~ dariya qıl-* KM'deki *"jâle kıl-"* tamlaması, TT'de korunurken, KT'de "deniz-derya gibi çok ağlamak" anlamlarında kullanılan *"dariya qıl-"* tamlaması ile aktarılmıştır. Görüleceği üzere anlamda farklılaşma yaşanmıştır. Söz konusu fiil tamlaması, HB aktarımında da temel anlamı dışına çıkılarak "…pınar eyl-" şeklinde aktarılmıştır.
	15. **çöller gezip** ben kendimi **vâle kıldım**;	15. **Dalalar kezip**, özim(di) **ğaşıq qıldım**,	beyâbân (Far.): çöl, sahra. vâle (Far.): serap.

			• *beyâbânlar kiz- ~ çöl gez- ~ dala kez- (çöl, bozkır)* • *vâle kıl- ~ vâle kıl- ~ qaşıq qıl-* KM'deki "*beyâbân"* sözcüğü, her iki aktarımda da Türkçe eşanlamlı karşılıkları ile kullanılmıştır; "*vâle kıl-"* fiil tamlaması ise TT'de korunurken, KT'de bağlam dikkate alınarak çağırışımsal anlamıyla – *"qaşıq qıl-"* şeklinde aktarılmıştır. HB aktarımında da "*vâle kıl-"* tamlaması benzer şekilde "…divane eyle-…" şeklinde aktarılmıştır.
	16. zâtı ulu hâcem, sığınıp geldim sana.	16. Zatı ulıq Qojam, sıınıp keldim sağan	
5 *Kırk törtümde muhabbetni bâzârıda* *<u>Yakam yırtıp</u> yığlap yördüm <u>gülzârıda</u>* *Mansur <u>yangliğ</u> <u>başım birip ışk dârıda</u>* *Zâtı uluğ hacem sığnıp kildim sanga*	17. Kirk dördümde muhabbetin pazarında	17. Qırıq törtimde mahabbattın bazarında,	
	18. **yakamı yırtıp**, ağlayıp yürüdüm **gülzarında**;	18. **Jağam tutıp** jılap jürdim **gülzarında**.	yakam yırt- (T.+T.): ağlayıp sızlamak, döğünmek. gülzâr (Far.): gül bahçesi, güllük. *yaka yırt- ~ yaka yırt- ~ jağa tut-* • *gülzâr ~ gülzar ~ gülzar* KM'deki "*yaka yırt-"* fiili, TT'de korunurken, KT'de farklı bir fiil olan "*tut-" (tutmak)* fiili ile aktarılmıştır.
	19. Mansur gibi **başımı verip aşk dârında;**	19. Mansur sipat **basım berip qişq darıŋda,**	yanglığ (T.): gibi. dâr (Far.): ağaç, dar ağacı. ʿışk dârına baş birmek (Ar.+Far.+T.+T.): aşk uğruna herşeyi feda etmek. • *yanglığ ~ gibi ~ sipat* • *ışk dârı ~ aşk dârı ~ qişq darı* KM'deki "*ışk dârı"* tamlaması, her iki aktarımda da korunmuştur. HB'de ise mecazi anlamı olan "… *başımı verip aşk dârağacında"* olarak aktarılmıştır.
	20. zâtı ulu hacem, sığınıp geldim sana.	20. Zatı ulıq Qojam, sıınıp keldim sağan	

6 *Kırk bişimde sindin <u>hâcet tilep</u> kildim* *<u>Tevbe kıldım</u> her iş kıldım hatâ kıldım* *Yâ ilâhım rahmetingni <u>uluğ</u> bildim* *Zâtı uluğ hâcem sığnıp kildim sanga*	21. Kırk beşinde senden **hacet dileyip** geldim;	21. Qırıq besimde Senen **qajet tilep** keldim,	hâcet tile- (Ar.+T.): dilekte bulunmak. • *hâcet tile- ~ hacet dile- ~ qacet tile-*
	22. yaptığım hatalı işler için **tevbe kildim**;	22. **Täwbe qıldım**, är is qıldım, qate qıldım.	tevbe kıl- (Ar.+T.): tevbe kılmak. • *tevbe kıl- ~ tevbe kıl- ~ täwbe qıl-* • *hatâ kıl- ~ hatalı ~ qate qıl-*
	23. yâ ilâhim, rahmetini **sonsuz** bildim;	23. Ya ilahim, rahmetiŋdi **ulıq** bildim,	• *uluğ bil- ~ sonsuz bil- ~ ulıq bil-*
	24. zâtı ulu hâcem, sığınıp geldim sana.	24. Zatı ulıq Qojam, sıınıp keldim sağan	
7 *Kırk altımda zevk u şevkım tolup taştı* *Rahmetingdin katre tamdı şeytân kaçtı* *Hak'din ilhâm <u>refik</u> bolup bâbın açtı* *Zâti uluğ hâcem sığnıp kildim sanga*	25. Kırk altımda zevkim, şevkim dolup taştı;	25. Qırıq altımda zavıq savığım tolıp tastı,	
	26. rahmetinden katre damladı, şeytan kaçtı;	26. Rahmetiŋnen tamşı tamdı şaytan qaştı.	
	27. Hak'tan ilham **refik** olup, kapısını açtı;	27. Haqtan ilhäm **joldas** bolıp babın aştı,	refik (Ar.): arkadaş, yoldaş, yardımcı. • *refik bol-~ refik ol- ~ joldas bol-* KM'deki "*refik bol-"* AR.+T. tamlaması, TT'de korunurken, KT'ye Türkçe karşılığında aktarılmıştır.
	28. zâtı ulu hâcem sığınıp geldim sana.	28. Zatı ulıq Qojam, sıınıp keldim sağan	
8 *Kırk yitimde yiti yakdın haber yitti* *<u>Sâkî</u> bolup <u>câm-ı şarâb</u> hâcem tutti* *Şeytân kilip <u>nefs hevânı</u> özi yutti* *Zâti uluğ hâcem sığnıp kildim sanga*	29. Kırk yedimde yedi yandan haber yetti;	29. Qırıq cetimde jeti jaqtan ilhäm jetti,	
	30. **saki** olup şarap kadehini hâcem tuttu;	30. **Saqi** bolıp, cam-şarab(ın) Qojam tuttı.	sâkî (Ar.): içki sunan. • *sâkî ~ saki ~ saqi*[1] [1]KT'de "saqi" eli açık, cömert anlamına gelen bir sözcüktür.
	31. şeytan gelip, nefs hevayı kendisi yuttu;	31. Şaytan kelip, qu näpsini özi juttı,	

	32. zâtı ulu hâcem, sığınıp geldim sana.	32. Zatı ulıq Qojam, sıınıp keldim sağan	
9 *Kırk sikizde cazîz cândın <u>bîzâr</u> boldum* *Güneh derdi <u>kesel kıldı</u> <u>bimâr</u> boldum* *Ol sebebdin Hak'dın korkup <u>bîdâr boldum</u>* *Zâti uluğ hâcem sığnıp kildim sanga*	33. Kırk sekizde aziz candan **bizar** oldum;	33. Qırıq segizde äziz jannan **bezer** boldım,	bîzâr (Far.): bıkmış, usanmış, küskün. bîzâr bol-(Far.+T.): bıkıp usanmak. • *bîzâr bol- ~ bizar ol- ~ bezer bol-* KM'deki "*bîzâr bol-"* tamlaması TT'de korunurken, KT'de ET kökenli "*bez-"* fiili ile birlikte kullanılmıştır.
	34. günah derdi **uyuşturdu**, **hastalandım**;	34. Künä derti **kesel qıldı**, **awru** boldım.	kesel kıl- (Ar.+T.): uyuşturmak, tembelleştirmek. bimâr bol- (Far.+T.): hasta olmak, hastalanmak. • *kesel kıl- ~ uyuştur- ~ kesel qıl- (dert bela)* • *bimâr bol- ~ hastalan- ~ awru bol-* KM'deki "*kesel qılu-"* fiili, KT'de korunurken TT'de "*uyuştur-"* fiili ile aktarılmıştır.
	35. o sebepten Hak'tan korkup **uyanık kurdum**;	35. Ol sebepten Haqtan qorqıp, **oyaw boldım**,	bîdâr bol- (Far.+T.): uyanık olmak, hazır olmak, gaflet içinde olmamak. • *bîdâr bol- ~ uyanık kur- ~ oyaw bol-* KM'deki "*bîdâr bol-"* tamlaması, Türkçe anlamıyla TT'ye aktarılırken, KT'ye de eş değer başka bir tamlama ile aktarılmıştır.
	36. zâtı ulu hacem, sığınıp geldim sana.	36. Zatı ulıq Qojam, sıınıp keldim sağan	
	37. Kırk dokuzda aşkın düştü, kavrulup yandım;	37. Qırıq toğızda ğişqın tüsti küyip candım,	
	38. Mansur gibi **hısımlardan uzaklaştım**;	38. Macnün sipat **aqıl-esten qaşıp tandım**.	hayl (Ar.): zümre, güruh, topluluk. hîş (Far.): akraba, kısım. hayl u hîş kaç- (Far.+T.): akraba, hısım, taallukat. • *hayl u hîşdîn kaç- ~ hısımlardan uzaklaş- ~ aqıl-esten qaşıp tan-*

10 *Kırk tokuzda ‘ışking tüşti köyüp yandım* *Mansûr-sifat hayl u hîşdîn kaçıp tandim* *Türlüg türlüg cefha tigdi boyun sundim* *Zâti uluğ hâcem sığnıp kildim sanga*			KM’deki “*hayl u hîşdîn kaç”* tamlaması, Arapça kökenli hısım (ḫişm) sözcüğü korunarak aktarılırken, KT’ye *“aqıl esten tandım”* “her şeyi ve hepsini unutmak” anlamında kullanıyor ve “qaşıp” eklenerek aktarılmıştır.
	39. türlü türlü cefa değdi, **kabullendim**;	39. Türli-türli japa tidi-**moyın sundım**,	boyun sun- (T.+T.): kabullenmek, razı olmak, itaat etmek. • *boyun sun- ~ kabullen- ~ moyın sun-*
	40. zâtı ulu hacem, sığınıp geldim sana.	40. Zatı ulıq Qojam, sıınıp keldim sağan	
11 *Illigimde ir min didim fi’lim zaif* *Kan tökmedim közlerimdin bağrım izip* *Nefsim üçün yörer irdim it dik kiz* *Zâti uluğ hâcem sığnıp kildim sanga*	41. Elli yaşta "**Er benim**" dedim, **fi'lim zayıf**;	41. Eluimde **ermin** dedim, **peyilim zäif**,	fi’l (Ar.): fiil, iş, amel. fi’li zaif (Ar.+Ar.): fi’li zaif. • *ir min ~ er benim ~ ermin* • *fi’li zaif ~ fi’li zayıf ~ peyili zäif* KM’deki “*ir min”* ifadesi, her iki aktarımda da *“er benim!”* olarak aktarılırken; *“fi’li zaif”* TT’ye aktarımda korunmuş, KT’de da aynı anlamına gelen “*peyili zäif”* olarak aktarılmıştır.
	42. gözlerimden kan dökmedim, bağrımı ezip;	42. Qan tökpedim közderimnen jüregim ezip.	
	43. nefsim için yürür idim, **it gibi gezip**;	43. Näpsim üşin jürer edim **ittey kezip**,	it dik kiz- : it gibi gezmek. • *it dik kiz- ~ it gibi gez- ~ ittey kez-*
	44. zâtı ulu hâcem, sığınıp geldim sana.	44. Zatı ulıq Qojam, sıınıp keldim sağan	
	45. Kul Hâce Ahmed, er olmasan, **ölmen iyi**;	45. Qul Qoja Ahmet, er bolmas aŋ **ölgen jaqsı**,	• *ölgen yahşı ~ ölmen iyi ~ ölgen jaqsı*

12 *Kul Hâce Ahmed ir bolmasang ölgen yahşı* *Kızıl yüzüng kara yirde solğan yahşı* *Tofrak-sifat yir astida bolğan yahşı* *Zâti uluğ hâcem sığnıp kildim sanga*	46. kızıl yüzünün kara yerde solması iyi;	46. Qızıl jüziŋ qara jerde solğan jaqsı.	
	47. toprak gibi yer altında olman iyi;	47. Topıraq sipat jer astında bolğan jaqsı,	
	48. zâtı ulu hâcem sığınıp geldim sana.	48. Zatı ulıq Qojam, sıınıp keldim sağan.	

Kaynak Metin Hikmet-7	Türkiye Türkçesine Aktarımı-7	Kazak Türkçesine Aktarımı - 126	Karşılaştırma
1 *Kul huvällah sübhânällâh vird eylesem* *Bir ü barım dîdâringni körer min mü* *Başdın ayağ hasretingde derd eylesem* *Bir ü barım dîdâringni körer min mü*	Kul huvällah sübhânällâh' **vird eylesem**,	1. "Kulhu huallah, subhanallah" **zikir etsem**,	vird (Ar.): belli zamanda okunması adet olan dua veya sözler. vird eyle- (Ar.+T.): vird etmek. • *vird eyle- ~ vird eyle- ~ zikir et-* KM'deki "*vird-" eyle* fiili, TT'de korunurken KT'de "*zikir et-"* olarak aktarılmıştır.
	2**. Bir ve Var'ım** didarını görür müyüm?	2. **Bir-u Barım**, didarıŋdı körermin be?!	bir ü bar (Far.): bir ve var olan: Allah. • *Bir ü bar ~ Bir ve Var ~ Bir-u Bar*
	3. Baştan ayağa hasretinde dert eylesem,	3. Bastan-ayaq qasiretiŋde dert etsem,	
	4. Bir ve Var'ım, didarını görür müyüm?	4. Bir-u Barım, didarıŋdı körermin be?	
2 *illig birde çöller kizip giyâh yidim* *Tağlar çıkıp tâat kılıp közüm oydim* *Dîdârını köre'lmedim cândın toydim* *Bir ü barım dîdâringni körer min mü*	5. Elli birde çöller gezip **otlar yedim**;	5. Elu birde şölder kezip, **ösimdik jedim**,	giyâh (Far.): ot, nebat. • *giyâh yi- ~ otlar ye- ~ ösimdik je-* KM'deki "*giyâh yi-"* fiili, TT'ye ÇTT karşılığında aktarılırken, KT'de aynı anlama gelen "ot, bitki" anlamına gelen *"ösimdik"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
	6. dağlara çıkıp, tâat kılıp **gözümü oydum**;	6. Tavlar şığıp, tağat qılıp, **közim oydım.**	cândın toy- (Far.+T.): yaşamaktan bıkıp usamak. • *közü oy - ~ gözü oy- ~ köz oy-* KM'deki "*köz oy-"* ifadesi, her iki aktarımda da "*göz* oy-" fiili ile aktarılmıştır.
	7. didarını göremedim, candan doydum;	7. Didarıŋdı köre almadım, jannan toydım,	
	8. Bir ve Var'ım, didarını görür müyüm?	8. Bir-u Barım, didarıŋdı körermin be?!	
	9. Elli iki yaşta geçtim **evden barktan**;	9. Elu eki casta keştim **otbasımnan**,	hân u mân (Far.): ev bark.

			hânumândın kiç- (Far.+T.): evbark ile ilgiyi kesmek, yakın çevreden uzaklaşmak. • *hânumândın kiç- ~ evden barktan geç- ~ otbasımnan[1] keş-* KM'deki *"hânumândın kiç-"* tamlaması, TT'ye ve KT'ye Türkçe karşılıkları ile aktarılmıştır. [1]Ev-bark, hane.
3 *İllig iki yaşda kiçtim hânumândin* *Hânumânim ne körüngey belki cândin* *Başdın kiçtim cândın kiçtim hem îmândin* *Bir ü barım dîrâringni körer min mü*	10. evim barkım **ne ola ki belki** candan;	10. Otbasım **ne köriner tipti** jannan,	ne körüngey belki (T.+Far.): ne ola ki belki • *belki ~ belki ~ tipti* • *ne körüngey ~ ne ola ki ~ ne köriner* KM'deki "*ne körüngey"* tamlaması, KT'de korunurken, TT'ye "*ne ola ki"* şeklinde aktarılmıştır. Ancak KT'ye aktarımda kullanılan "*tipti*" sözcüğü "hatta" anlamına geldiğinde iki aktarım arasında bir anlam farklılaşması olduğu görülebilir.
	11. baştan geçtim, candan geçtim, hem imandan;	11. Bastan keştim, jannan keştim häm imannan	
	12. Bir ve Var'im, didarını görür müyüm?	12. Bir-u Barım, didarıŋdı körermin be?!	
4 *İllig üçde vahdet meydîn rûzî kıldı* *Yoldın azğan gümrâh idim yolğa saldı* *Allâh didim lebbeyk diben kolum aldı* *Bir ü barım dîdâringni körer min mü*	13. Elli üçte **vahdet şarabı nasip** kıldı;	13. Elu **üşte vähdät mäydan näsip** qıldı,	vahdet (Ar.): birlik, teklik, Allah'ı bir ve tek bilmek. vahdet mey (Ar.+Far.): birlik şarabı, ilahi aşk rûzî (Far.): nasip, kısmet. rûzî kıl- (Far.+T.): nasip kılmak. • *vahdet meydîn rûzî kıl- ~ vahdet şarabı nasip kıl- ~ vähdät mäydan näsip qıl-*
	14. **yoldan azan şaşkın** idim, yola saldı;	14**. Joldan azğan adaswşı** edim, jolğa saldı	gümrâh (Far.): yoldan çıkmış, şaşkın. • *gümrâh ~ şaşkın ~ adaswşı* KM'deki "*gümrâh"* sözcüğü, TT'ye aktarımda "*şaşkın"* KT'ye aktarımda da benzer şekilde "sapkın

			ya da şaşkın" anlamlarına gelen "*adaswşı"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
	15."Allah!" dedim, "Lebbeyk!" diyip elimden tuttu;	15. "Alla" dedim, "läbbäyk" dep qolım aldı	
	16. Bir ve Var'ım, didarını görür müyüm?	16. Bir-u Barım, didarıŋdı körermin be?!	
5 *İllig törtde vücûdlarım nâlân kıldım* *Märifetni meydânida cevlân kıldım* *kıldım İsmâ'il dik 'azîz cânım kurbân kıldım* *Bir ü barım dîdâringni körer min mü*	17. Elli dörtte vücudumu nalân kıldım;	17. Elu törtte bolmıstarım nala qıldı,	nâlân kıl-(Far.+T.): inletmek (nâle). • *nâlân kıl- ~ nalân kıl- ~ nala qıl-*
	18. **marifetin meydanında cevlan kıldım**;	18. **Mağrifattı(ŋ) maydanında serven qıldı**,	märifet (Ar.): marifet, bilme, bir şeyin özünü ve vasıflarını, aslını esasını bilme. cevlân kıl- (Ar.+T.) : gezip dolaşmak, dönmek • *märifet meydânı ~ marifetin meydanında ~ mağrifattı(ŋ) maydanında* • *cevlân kıl- ~ cevlan kıl- ~ serven qıl-* KM'deki *"cevlân kıl"* Ar.+T. tamlaması, TT'de korunurken, KT'de "gezmek, dolaşmak, gezinmek" anlamlarına gelen "*serven kılu"* tamlaması ile aktarılmıştır.
	19. Ismail gibi aziz canımı kurban kıldım;	19. Ismayılday äziz janın qurban qıldı,	
	20. Bir ve Var'ım, didarını görür müyüm?	20. Bir-u Barım, didarıŋdı körermin be?!	
	21. Elli beşte didar için **dilenci oldum**;	21. Elu beste didar üşin j**arlı boldım**	gedâ bol- (Far.+T.): Allah'ın rızasını ve lutfunu ister hale getirmek. • *gedâ bol- ~ dilenci ol- ~ jarlı bolu*

			KM'deki "*gedâ bol"* tamlaması, TT'ye "*dilenci ol-"* olarak, KT'ye ise "sefil ol-" anlamına gelen "j*arlı bol-"* fiili ile aktarılmıştır.
6 *İllig bişde dîdâr üçün gedâ boldum* *Köydüm yandım kül dik takı fenâ boldum* *Bihamdi'llâh didâr izlep ada boldum* *Bir ü barım dîdâringni körer min mü*	22. **kavruldum**, yandım, kül gibi **yokluğa erdim**;	22. **Küydim**-jandım, küldey tağı **fäna boldım**,	köy- (T.): yanmak. fenâ bol- (Ar.+T.): Fenâ fi'llah mertebesine erişmek. • *köy- ~ kavrul- ~ küy-* • *fenâ bol- ~ yokluğa er- ~ fäna bol-* KM'deki "*köy-"* fiili TT'ye "*kavrul-"* olarak aktarılırken, KT'ye aktarımda korunmuştur; *"fenâ bol-"* tamlaması ise TT'ye sözlük anlamı ile aktarılırken KT'de ses değişimi ile korunmuştur.
	23. Allah'a hamd olsun, didar izleyip **tamamlandım**;	23. "Bihämdillä" didar izdep **ada boldım**	ada (Ar.): yerine getirme, tamam, son, feda etme. ada bol- (Ar.+T.): tamamlamak. • *ada bol- ~ tamamla- ~ ada bol-* KM'deki "*ada bol-"* tamlaması KT'ye aktarımda ÇKT'deki "bitmek, tükenmek" anlamlarına gelen *"ada bolu-"* deyimi ile korunurken, TT'ye "*tamamla*" fiili ile aktarılmıştır.
	24. Bir ve Var'ım, didarını görür müyüm?	24. Bir-u Barım, didarıŋdı körermin be?!	
	25. Elli altı yaşa erdi **dertli başım**;	25. Elu altı jasqa jetti **mundı basım**,	mungluğ (T.): dertli, kederli. • *mungluğ başı ~ dertli başı ~ mundı bası*
	26. tevbe kıldım, akar mı ki gözde yaşım;	26. Täwbe qıldım, ağar ma eken közden jasım.	
	27. erenlerden **pay** almadan **içim dışım**,	27. Jarandardan **üles** almay **köŋil tasım**.	behre al- (Far.+T.): nasip almak, bir lutfa ermek • *behre al- ~ pay al- ~ üles al- (DÖV. Bkz. 2. hikmet)* • *içi taşı ~ içi dışı ~ köŋil tası-*

7 *İllig altı yaşka yitti <u>mungluğ başım</u>* *Tevbe kıldım akar mu kin közde yaşım* *İrenlerdin <u>behre</u> almay <u>içim taşım</u>* *Bir ü barım dîdâringni körer min mü*			KM'deki "*içi taşı"* TT'ye "*içim dışım"* olarak aktarılırken, KT'ye mecazi anlamı ile "taş gönlüm" manasına gelecek şekilde "*köŋil tası"* olarak aktarılmıştır. Söz konusu tamlamanın, cümle içerisindeki bağlamı dikkate alındığında TT'ye aktarımda eksiklik olabileceği düşünülmektedir. Söz konusu tamlama, "*…taş gönülüm*" olarak aktarılmıştır.
	28. Bir ve Var'ım didarını görür müyüm?	28. Bir-u Barım, didarıŋdı körermin be?!	
8 *İllig yiti yaşda ömrüm <u>yil dik ötti</u>* *Eyâ dôstlar 'amelsiz min <u>başım kattı</u>* *Bilhamdi'llâh <u>pîr-i muğân</u> kolum tuttı* *Bir ü barım dîdâringni körer min mü*	29. Elli yedi yaşta ömrüm **yel gibi geçti**;	29.Elu ceti casta ömirim j**eldey ötti**,	yil dik öt- (T.+T.): rüzgar gibi geçmek. • *yil dik öt- ~ yel gibi geç- ~ jeldey öt-*
	30. eyâ dostlar, amelsizim, **başım karıştı**;	30. Ey, dostar, amalsızbın **basım qattı**.	başı kat- (T.+T.): başı karışmak, ne yapacağını bilememek • *başı katt- ~ başı karışık- ~ bası qat-* KM'deki "*bası kattı"*deyimi, TT'ye ve KT'ye sözlük anlamları ile aktarılmıştır.
	31. Allah'a hamd olsun, pîr-i muğân elimden tuttu;	31. "Bihämdillä" pirmuğan qolım(dı) tuttı,	
	32. Bir ve Var'ım, didarını görür müyüm?	32. Bir-u Barım, didarıŋdı körermin be?!	
9 *İllig sikiz yaşka kirdim min <u>bî-haber</u>* *<u>Kahhâr İge'm</u> nefsimni kıl zîr ü zeber* *<u>Himmet birseng</u> şôm nefsimge <u>ursam teber</u>* *Bir ü barım dîdâringni körer min mü*	33. Elli sekiz yaşa girdim, habersizim;	33. Elu segiz jasqa kirdim beyhabar,	DÖV. Bkz.1. hikmet.
	34. nefsimi **alt-üst eyle**, **kahhar Rabb'im;**	34. Qahhar İem näpsimdi **qıl zir-zäbär**,	Kahhâr (Ar.): fazlaca kahreden, her an kahretmeye muktedir olan, helâk eden (Allah'ın sıfatlarındandır). İge (T.): sahip, Rabb. zîr ü zeber kıl- (Far.+T.): alt üst olmak, perişan olmak • *kahhâr İge'm ~ kahhar Rabb'im ~ qahhar İem* • *zîr ü zeber kıl- ~ alt-üst eyle- ~ zir-zäbär qıl-*

			KM'deki "*zîr ü zeber kıl-"* Far.+T. tamlaması, TT'ye Türkçe karşılığında aktarılırken, KT'de korunmuştur.
	35. **himmet versen**, som nefsime teber vurayım;	35. **Jiger berseŋ** sum näpsime ursam täbär,	himmet bir- (Ar.+T.): gayret vermek, gayrete getirmek. • *himmet bir- ~ himmet ver- ~ jiger ber-* KM'deki "*himmet bir-"* tamlaması, TT'ye aktarımda korunurken, KT'de "destek vermek" anlamına gelen "*ciger beru-"* şeklinde aktarılmıştır.
	36. Bir ve Var'ım, didarını görür müyüm?	36. Bir-u Barım, didarıŋdı körermin be?!	
10 *Illig tokuz yaşka yittim dâd u feryad* *Cân birerde cânânimni kılmadım yâd* *Ne yüzbirle sanga aytay kılğıl âzâd* *âzâd Bir ü barım dîdâringni körer min mü*	37. Elli dokuz yaşa yettim, **dâd u feryad**;	37. Elu toğız jasqa jettim **dad-fariyad,**	dâd (Far.): adalet, doğruluk, bağış vd. dâd u feryad (Far.): yardım ve feryad • *dâd u feryad ~ dâd u feryad ~ dad fariyad* KM'deki "*dâd u feryad"* tamlaması, her iki aktarımda da korunmuştur.
	38. can verende cananımı kılmadım **yâd**;	38. Jan bererde jananımdı qılmadım **cad**.	yâd (Far.): anma, zikretme. • *yâd ~ yâd ~ jad*
	39. ne yüz ile sana diyim, kil sen **âzad**;	39. Ne jüz birlä Sağan aytay(ın) qılğın **azat**,	ăzad (Far.): serbest, hür, kurtulmuş. • *âzad ~ âzad ~ azat*
	40. Bir ve Var'ım, didarını görür müyüm?	40. Bir-u Barım, didarıŋdı körermin be?!	
11 *Közüm yumup tâ açkunça yitti altmış*	41. Göz yumup tâ açınca erişti altmış;	41. Közim jumıp aşqanşa jetti alpıs,	
	42. bel bağlayıp kılmadım ben iyi bir iş;	42. Belim baylap, men qılmadım bir jaqsı is,	
	43. gece gündüz **gamsız gezdim**, hem yaz hem kış;	43. Kündiz-tüni **beyqam jürdim** men jaz - qıs,	bi-ğam (Far.): gamsız • *bi-ğam ~ gamsız ~ beyqam*

Bilim bağlap min kılmadım bir yahşı iş *Kiçe kündüz bi-ğam yördüm hem yaz hem kış* *Bir ü barım dîdâringni körer min mü*			KM'deki "*bi-ğam"* sözcüğü, KT'de ses değimi ile korunurken, TT'ye ek Türkçe "-sız" son ekiyle değişime uğrayarak aktarılmıştır.
	44. Bir ve Var'ım didarını görür müyüm?	44. Bir-u Barım, didarıŋdı körermin be?!	
12 *Altmış birde şermende min ilâhimdin* *Eyâ dôstlar köp korkar min günâhımdın* *Cândın kiçip penâh tiley Hudây'ımdın* *Bir ü barım dîdâringni körer min mü*	45. Altmış birde **utanmışım ilâhımdan**;	45. Alpıs birde **şermende** min **künä(hi)mnen**[1],	şermende (Far.): utangaç, mahcup. • *şermende ~ utan- ~ şermende* KM'deki "*şermende"* sözcüğü KT'de korunurken, TT'ye sözlük anlamı ile aktarılmıştır. [1] Yazar tarafından 45. mısradaki "künä(hi)mnen" sözcüğü ile 46. Mısradaki "İlahimnen" sözcüklerinin mısra yerleri değiştirilmiştir.
	46. eyâ dostlar, çok korkarım günahımdan**;**	46. Ey, dostar, köp qorqamın İlähimnen.	
	47. candan geçip penah dileyim Allah'ımdan;	47. Jannan keşip, pana tiley(in) Qudayımnan,	penâh (Far.): koruyucu, sığınılacak yer, Allah katı. • *penâh tile- ~ penah dile- ~ pana tile-* KM'deki "*penâh tile-"* deyimi, TT'de olduğu gibi korunurken, KT'ye aktarımda sesi değişimi ile ÇKT'de kullanılan ve aynı anlama gelen "pana tileu" tamlaması ile aktarılmıştır.
	48. Bir ve Var'ım, didarını görür müyüm?	48. Bir-u Barım, didarıŋdı körermin be?!	
	49. Altmış iki yaşta Allah **ışık kaldı**;	49. Alpıs eki jasta Alla **säwle saldı**,	pertev (Far.): ışık, parlaklık, nur vs. pertev sal- (Far.+T.): içi nurlandırmak, ilahi aydınlığa kavuşturmak, delaletten kurtarmak • *pertev sal- ~ ışık sal- ~ säwle sal-*

			KM'deki "*pertev sal-"* tamlaması, TT'ye "*ışık sal-",* KT'ye de aynı anlama gelen "*sawle sal-"* olarak aktarılmıştır.
13 *Altmış iki yaşda Allâh <u>pertev saldı</u>* *Başdın ayağ ğafletlerim <u>rehâ kıldı</u>* *Cân u dilim '<u>akl u huşum</u> Allâh didi* *Bir ü barım dîdâringni körer min mü*	50. baştan ayağı gafletlerden **kurtarıverdi**;	50. Bastan ayaq ğapiletterim **azat qıldı**.	rehâ (Far.): kurtulma, kurtuluş. rehâ kıl- (Far.+T.): kurtarmak. • *rehâ kıl- ~ kurtarıver- ~ azat qıl-* KM'deki "*rehâ kıl-"* Far.+T. tamlaması, Türkçe karşılığı ile aktarılırken, KT'de eşanlamlı başka bir Far.+T. tamlama olan "*āzād qıl-"* şeklinde aktarılmıştır.
	51. can ve gönlüm, **akıl ve idrâkim** "Allah!" dedi;	51. Janım-dilim, **aqılım-esim** "Alla" dedi,	**'**akl- u huşum (Far.): akıl ve düşünce. ***'****akl- u huşum ~ akıl ve idrâkim ~ aqıl-esim*
	52. Bir ve Var'ım, didarını görür müyüm?	52. Bir-u Barım, didarıŋdı körermin be?!	
14 *Altmış üçde <u>nidâ</u> kildi kul yirge kir* *Hem câning min cânâning min câningni bir* *<u>Hû şemşîrin</u> kolğa alıp nefsingni kir* *Bir ü barım dîdaringni körer min mü*	53. Altmış üçte nida geldi; Kul yere gir;	53. Alpıs üşte davıs keldi: "Qul, jerge kir,	
	54. hem canınım, cananınım, canım ver;	54. Häm janıŋmen, jananıŋmen janıŋdı ber.	
	55. **Hû kılıcını** ele alıp nefsini kır!	55. "**Hu" semserin** qolğa alıp, näpsiŋdi qır",	şemşîr (Far.): kılıç • *hû şemşîri ~ hû kılıcı ~ "hu" semseri* KM'deki "*şemşîr"* sözcüğü, TT'de Türkçe karşılığıyla aktarılırken, KT'de ses değişimi ile korunmuştur.
	56. Bir ve Var'ım didarını görür müyüm?	56. Bir-u Barım, didarıŋdı körermin be?!	
	57. Kul Hâce Ahmed, nefsi **teptim**, nefsi teptim;	57. Qul Qoja Ahmet, näpsini **teptim**, näpsini teptim	tif- (T.): tepmek, reddetmek, geri çevirmek. • *tif- ~ tep- ~ tep-*

15 *Kul Hâce Ahmed nefsni tiftim nefsni tiftim* *Andın kiyin cânânimni izlep taptim* *Ölmes burun cân birmekni derdin tarttım* *Bilim bağlap min kılmadım bir yahşı iş*	58. ondan sonra cananımı arayıp buldum;	58. Sodan keyin jananımdı izdep taptım.	
	59. ölmeden önce can vermenin derdini çektim;	59. Ölmes burın jan bermekti(ŋ) dertin tarttım	
	60. Bir ve Var'ım, didarını görür müyüm?	60. Bir-u Barım, didarıŋdı körermin be?!	

Kaynak Metin Hikmet-8	Türkiye Türkçesine Aktarımı-8	Kazak Türkçesine Aktarımı 17	Karşılaştırma
1 *Vâ-dirîgâ netük kılğum ğarîblığda* *Garibliğda gurbet içre kaldım muna* *Horâsân u Şâm u cirâk-Irak niyyet kilip* *Garibliğnı köp kadrını bildim muna*	1. Vah ne yazık **ne yapacağım** gariplikte?	1. Uwa, däriğa, **qalay qılam** ğarıptikte,	vâ-dirîgâ (Far.): vah ne yazık. • *vâ-dirîgâ ~ vah ne yazık ~ uwa, däriğa* KM'deki "*vâ-dirîgâ"* deyimi, TT'ye "*vah ne yazık" olarak* aktarılırken KT'de fonetik değişimle korunmuştur. Ancak KT'de *"uwa, däriğa"* tamlaması kullanımı bulunmamaktadır.
	2. Gariplikte **gurbet içinde** kaldım işte.	2. Ğarıptikte **tentirevmen** qıldım men (de).	• *gurbet içre kal- ~ gurbet içinde kal-~ tentirevmen qıl-* KM'deki "*gurbet içre kal-"* deyimi, TT'ye "*gurbet içinde kal-"* olarak aktarılırken, KT'ye "gariplikte başı boş gezer, avare dolaşır" manasında *"tentirevmen qıl-"* fiili ile verilmiştir.
	3. Horasanı, Şam'ı, Irak'ı niyet kılıp	3. Horasan, Şam cäne İraq niet qılıp,	
	4. garipliğin çok **kadrini bildim** işte.	4. Ğarıptikti(ŋ) köp **qadirin bildim** men (de).	kadr (Ar.): kadr, değer, itibar. kadr bil- değerini bilmek. • *kadr bil- ~ kadri bil- ~ qadirin bil-*
2 *Neler kilse körmek kirek ol Hudâ'din* *Yûsuf'ını ayırdılar ol Kencâŋdin* *Toğğan yirim ol mübârek Türkistâŋdin* *Bağırımğa taşlar urup kildim muna*	5. Neler gelse, görmek gerek o Hüdädan;	5. Neler kelse, körmek kerek ol Quda(y)dan,	
	6. Yûsuf'unu ayırdılar o Keŋâŋdan	6. Jüsipti ayırdı Ol Kenannan,	
	7. doğduğum yer o mübarek Türkistaŋdan,	7. Tuğan jerim ol mübarak Türkistannan,	
	8. **bağırıma taşlar** vurup geldim işte.	8. Bawrıma tastı urıp keldim men (de).	
	9. Gurbet değdi Mustafa gibi erenlere	9. Ğariptik jetti Mustafaday jarandarğa,	
	10. otuz üç bin sahabe ve yâranlara,	10. Otız üş mıŋ sahaba häm jarandarğa.	

3 *Gurbet tigdi Mustafâ dik irenlerğa* *Otuz üç ming sahâbe hem yârânlarğa* *yârânlarğa Ebû Bekir Ömer Osman Murtazâ'ğa* *Gurbet tigdi alarğa hem aydım muna*	11. Ebû Bekir, Ömer, Osman, Murtazäya,	11. Äbubäkir, Omar, Ospan Murtazağa,	
	12. **gurbet** değdi onlara hem, dedim işte	12. **Ğariptik** jetti olarğa aytam men (de).	gurbet tiğ- (Ar.+T.): gurbete düşme. • *gurbet tiğ- ~ gurbet değ- ~ ğariplik jetu*
4 *Gurbet tiğse puhte kilur köp hâmlarni* *Dânâ kilur hem hâs kilur köp câmlarni* *Kiyer kîz ton tapsa yiyür tacâmlarni* *Ening üçün Türkistâŋa kildim muna*	13. Gurbet değse, **pişkin** kılar çok hamları	13. Ğariptik jetse **pisken** qılar köp qamdardı,	puhte (Far.): pişkin, olgun, kemal sahibi. • *puhte ~ pişkin ~ pisken* KM'deki "*puhte"* sözcüğü, her iki aktarımda da korunmuştur.
	14. **bilgili** kılar, **seçkin kılar** çok âmları,	14. **Dana** qılar **häm has** qılar köp ğamdardı,	hâs kıl- (Ar.+T.): seçkin hale getirmek. dânâ kıl- (Far.+T.): hakikati bilir hale getirmek, bilgili kılmak. • *hâs kıl- ~ seçkin kıl- ~ has qıl-* KM'deki "*hâs kıl-" fiili,* KT'de korunurken, TT'ye Türkçe karşılığı ile aktarılmıştır. • *dânâ kıl- ~ bilgili kıl- ~ dana qıl-* KM'deki "*dânâ kıl-"* fiili, KT'de korunurken, TT'ye Türkçe karşılığında aktarılmıştır.
	15. **keçe** giyer, bulsa yiyer **taamları**;	15. Kiyer **kir ton**, tapsa jeydi **tağamdardı**,	kîz (Far.): keçe. kîz ton (Far. T.) keçeden yapılmış giyecek. taʿăm (Ar.): yiyecek. • *kîz ton ~ keçe ~ kir ton* • *taʿăm ~ taam ~ tağam* KM'deki "*kîz ton", TT'ye* "*keçe",* KT'ye ise eski elbise anlamına gelen *"kir ton"* olarak aktarılmıştır. HB'de söz konusu tamlama, "*kirli elbise, çul elbise"* olarak aktarılmıştır.

	16. onun için Türkistaŋa geldim işte.	16. Sol üşin(de) Türkistanğa keldim men (de).	
5 *Garîblığda yüz yıl tursa irür <u>mihmân</u> <u>Taht ü buht u bûstânları</u> irür <u>zindan</u> Garîbliğda kul boldi ol Mahmûd Sultân Ey yârânlar gurbet içre <u>köydim</u> muna*	17. Gariplikte yüz yıl dursa, yine **mihman**;	17. Ğarıptikte jüz jıl tursa, bolar **meyman**,	mihmân (Far.): misafir, konuk. • *mihmân ~ mihman ~ meyman* KM'deki "*mihmân"* sözcüğü, TT'de olduğu gibi korunurken KT'ye fonetik değişimle aktarılmıştır. Belirtmek gerekir ki KT'de ilgili sözcüğün yaygın kullanılan sözlük karşılığı "*konak"* olmakla birlikte "*meyman"* sözcüğü de kullanılmaktadır.
	18**. tahtı, bahtı, bostanları** yine **zindan**;	18. **Taq pen baq-bostandarı** bolar **zından**.	baht (Far.): Gelecekteki olayları kaçınılmaz bir biçimde belirleyen ilahi iradenin insan ve toplum için çizdiği yaşayış biçimi, kader, talih. taht (Far.): Hükümdarların oturduğu büyük, süslü koltuk. zindan (Far.): Tutuklu veya hükümlülerin içine konulduğu kapalı yer. • *taht ~ taht ~ taq* • *baht ~ bahtı ~ baq* • *zindan ~ zindan ~ zından* KM'deki *"taht, baht, zindan"* sözcükleri her iki aktarımda da korunmuştur.
	19. gariplikte kul oldu o Mahmut Sultan;	19. Ğarıptikte qul boldı ol Mahmud sultan,	
	20. ey yârenler, gurbet içinde **yandım** işte.	20. Ey, jarandar, ğariptik işinde **küydim** men (de).	DÖV. Bkz. 7. hikmet.
	21. Gariplikte Arslan Babäm arayıp buldu;	21. Ğarıptikte Arıstan babam **i**zdep taptı,	
	22. gördüğü sırları **perde ile sarıp örttü;**	22. Är sır körip, **perde birlä bürkep japtı**.	DÖV.Bkz. 4. hikmet.

6 *Garîbliğda Arslan Babäm izlep taptı* *Hep sır körüp perde birle büküp yaptı* *Bihamdi'llâh kördüm didi izim öpti* *Uşbu sirni körüp hayrân kaldım muna*	23."**Allah'a hamd olsun**, gördüm." dedi, izimi öptü;	23. "**Bilhamdilläh kördim**" dedi, izim öpti,	Bihamdi'llâh (Ar.): Allah'a hamd olsun. • *Bihamdi'llâh ~ Allah'a hamd olsun ~ Bilhamdilläh* KM'deki "*bihamdi'llâh"* ifadesi, TT'ye meali ile verilirken, KT'de korunmuştur.
	24. bu sırları görüp hayran kaldım işte.	24. Osı sırdı körip qayran qaldım men (de).	
7 *Ârzûlık min karındaşlık vilâyetğa* *Uluğ babam ravzaları Ak Türbetğa* *Babam rûhi saldı mini bu gurbetğa* *Min bilmes min neçük taksîr kıldım muna*	25. **Arzuluyum akrabalık** vilayete,	25. **Arman** men **twısqandıq** välayatqa,	ărzû (Far.): istek, dilek. karındaşlık (T.): kardeşlik, hısımlık. • *ărzû ~ arzu ~ arman* KM'deki "*arzu"* sözcüğü TT'de korunurken, KT'ye aynı anlamlara gelen "*arman"* sözcüğü ile aktarılmıştır. • *karındaşlık ~ akrabalık ~ twısqandıq* KM'deki Türkçe kökenli "*karındaşlık"* sözcüğü, Arapça kökenli *"akraba"* sözcüğü ile aktarılırken, KT'ye karşılığı olan "*tvısqandıq"* sözcüğü ile aktarılmıştır. Bu sözcüklerin bulunduğu mısranın aktarımında anlamda bir muğlaklık olduğu görülebilir. Belirtilmek gerekir ki burada "*vilâyet"* sözcüğünün mısra bağlamındaki anlamı bu muğlaklığın temel nedeni olarak görülmektedir. Görüleceği üzere her iki aktarımda da söz konusu sözcük olduğu gibi bırakılmıştır. Sözcük anlamı olarak *"il, şehir"* olarak tercüme edilen "vilayet" sözcüğünün KM'deki kullanımı ya da manasının aktarılamadığı düşünülebilir. Nitekim bu mısra, JM aktarımında ve HB aktarımında "Arzuluyum akrabalık ve dostluğa" şeklinde verilmiş ve "*vilayet"* sözcüğü boş bırakılmıştır.

	26. büyük babam **ravzaları** Ak Türbet'e,	26. Ulıq babam **rawzası** ol aq turbatqa,	ravza (Ar.): cennet, bahçesi. • *ravza ~ ravza ~ rawza*
	27. babamın ruhu saldı beni bu gurbete;	27. Babamnı(ŋ) ruhı saldı ol ğurbatqa,	
	28. bilmem ki ben nasıl **taksir kıldım** işte	28. Eş bilmeymin qalay **katelik qıldım** men (de).	taksîr kıl- (Ar.): suç işlemek • *taksîr kıl- ~ taksir kıl- ~ katelik qıl-* KM'deki *"taksîr kıl-"* TT'de korunurken, KT'de eşanlamlı *"kate-hata"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
8 *Kul Hâce Ahmed sözlegeni haknı yâdı* *İşitmegen dôstlarığa kalsun pendi* *Gurbetlenip öz şehriğa kaytıp yandı* *Türkistâŋda mezâr bolup kaldım muna*	29. Kul Hâce Ahmet, söylediği **Hakk'ın yâdı**;	29. Qul Qoja Ahmet söylegeni **Haqtıŋ cadı**,	yâd (Far.): anma, zikretme. • *yâd ~ yâd ~ jad*
	30. işitmeyen dostlarına kalsın **öğüdü**;	30. Estimegen dostarına qalsın **pändi**,	DÖV.Bkz. 1. hikmet.
	31. gurbet çekip öz şehrine dönüp geldi;	31. Ğariptenip öz şaharına qayda qayttı.	
	32. Türkistaŋda mezar olup kaldım işte.	32. Türkistanda mazar bolıp qaldım men (de)	

Kaynak Metin Hikmet-9	Türkiye Türkçesine Aktarımı-9	Kazak Türkçesine Aktarımı 14	Karşılaştırma
1 *Köngül közin yarutmayın tâat kılsa* *Dergâhığa makbûl ilmes bildim muna* *Hakikatdın bu sözlerni pâk örgenip* *Lâ-mekânda Hak'dın sebak aldım muna*	1. Gönül gözünü **parlatmadan** taat kılınsa,	1. Könil közin j**aratpastan** tağat qılsa,	yarut- (T.): aydınlatmak, parlatmak, nurlandırmak. • *yarut- ~ parlat- ~ jarat-* KM'deki *"yarut-"* fiili TT'ye ÇTT karşılığında aktarılırken, KT'de sehven "yarat-carat" fiili ile aktarılarak anlam kaymasına neden olunmuştur.
	2. dergâhinda **makbul olmaz**, bildim işte.	2. Därgahine **qabıl emes**, bildim men (de).	• *makbûl ilmes ~ makbul olmaz ~ qabıl emes*
	3. Hakikatten bu sözleri **iyice** öğrenip.	3. Haqiqatta bu(l) sözderdi **päk** üyrenip,	pâk (Far.): pâk, temiz, saf. • *pâk örgen- ~ iyice öğren- ~ päk üyren-* KM'deki "*pâk örgen-"* fiili TT'ye uyarlama yapılarak sözlük anlamı dışında kullanılırken, KT'de korunmuştur.
	4. lâ-mekânda Hak'tan dersler aldım işte.	4. Lämäkändä Haqtan sabaq aldım men (de).	
2 *Bir ü barım sebak birdi perde açıp* *Yir ü kökde turälmadı şeytân kaçıp* *İşret kılıp vahdet meydin toya içip* *Lâ-mekânda Hak'dın sebak aldım muna*	5. Bir ve Var'ım dersler verdi perde açıp;	5. Bir-u Barım sabaq berdi perde aşıp,	
	6. yer ve gökte duramadı şeytan kaçıp;	6. Cer-kökte turalmadı şaytan qaşıp.	
	7. işret kilip, vahdet şarabından doyasıya içip:	7. Läzzat alıp vähdät mäyden toya işip,	
	8. lâ-mekânda Hak'tan dersler aldım işte.	8. Lämäkändä haqtan sabaq aldım men (de).	
3 *ʿIşk makâmı türlüg makâm akling yitmes* *Başdın ayağ ceb ü cefâ mihnet kitmes* *Melâmetler ihânetler kılsa ötmes* *Lâ-mekânda Hak'dın sebak aldım muna*	9. Aşk makamı türlü makam, aklın yetmez;	9.	
	10. baştan başa zorluk, cefa, mihneti gitmez;	10.	
	11. melâmetler, ihanetler kilisa, geçmez;	11.	
	12. la-mekânda Hak'tan dersler aldım işte.	12.	

4 *ʿIşk belâsı başka tüşse nâlân kilur* *ʿAkling alip bi-hûş kılıp hayrân kilur* *Köngül közi açılğan song giryân kılur* *Lâ-mekânda Hak'dın sebak aldım muna*	13. Aşk belası başa düşse, nalân kılar;	13.	
	14. aklını alıp, şaşkın kılıp, hayran kılar;	14.	
	15. gönül gözü açılınca giryan kılar;	15.	
	16. lâ-mekânda Hak'tan dersler aldım işte.	16.	
5 *Yığlar irdim seher vaktda nidâ kildi* *Didârımnı körsetey dip vacde kıldı* *ʿAklım alıp bi-hûş kılıp ışkın saldı* *Lâ-mekânda Hak'dın sebak aldım muna*	17. Seher vakti ağlar idim, nida geldi;	17.	
	18."Didarımı göstereyim." diye vade kıldı;	18.	
	19.aklımı alıp, şaşkın kılıp aşkını saldı;	19.	
	20. la-mekânda Hak'tan dersler aldım işte.	20.	
6 *Munda cefâ çikkenlerge dîdâri taht* *Rûz-ı mahşer catâ kılğay hem taht u baht* *Yaratkanda kılğan özi ʻâşıkka ʻahd* *Lâ-mekânda Hak'dın sebak aldım muna*	21. Burada cefa çekenlere didarı taht;	21. Munda japa şekkenderge haq didar naqt(ı),	
	22.mahşer günü **bağışlar** hem taht, hem baht;	22. Mahşar küni **sıyğa berer** häm taq baqıt	• *catâ kıl- ~ bağışla- ~ sıyğa ber- (tart-)* KM'deki "catâ kıl-" fiili, her iki aktarımda da Türkçe karşılıkları ile verilmiştir.
	23. yarattığında âşıka kendisi kıldı ahd;	23. Jaratqanda qılğan özi ğaşıqqa ähd,	
	24.la-mekânda Hak'dan dersler aldım işte.	24. Lämäkändä haqtan sabaq aldım men (de).	
7 *Çöller kizip halkdın bizin ışkın sorğıl* *Bende bolsang Hak'dın korkup yığlap yörğıl* *Didârını talep kilsang hâzır bolğıl* *Lâ-mekânda Hak'dın sebak aldım muna*	25. Çöller gezip, halktan bezip aşkı sor sen;	25.	
	26. kulu olsan, Hak'tan korkup ağlayıp yürü sen;	26.	
	27. didarını ister isen, hazır ol sen;	27.	

	28. lâ-mekânda Hak'tan dersler aldım işte.	28.	
8 *Közlerimdin kanlar töküp <u>yâd</u> itmedim* *Yüz ming türlüg mihnet saldırığ <u>dâd itmedim</u>* *Sindin korkup <u>hasta könğlüm</u> şâd itmedim* *Lâ-mekânda Hak'dın sebak aldım muna*	29. Gözlerimden kanlar döküp **yâd** etmedim;	29. Közderimnen qandar tögip j**at** etpedim,	
	30. yüz bin türlü mihnet verdi, **dâd etmedim**;	30. Jüz mıŋ türli peynet saldıŋ **zar etpedim**,	dâd (Far.): adalet, doğruluk, feryat. • *dâd it- ~ dâd et- ~ zar et-* KM'deki "dâd it-" tamlaması, TT'de korunurken, KT'de *"inlemek"* manasında "*zar etu-" sözcüğü* ile aktarılmıştır.
	31. senden korkup **hasta gönlümü** şâd etmedim;	31. Senen qorqıp j**arım köŋilim(di)** şat etpedim,	• *hasta köngül ~ hasta gönül ~ jarım köŋil* KM'deki "*hasta köngül'* TT'de korunurken, KT'ye aktarımda *"kaygılı gönül" anlamına* gelen *"carım köŋil"* olarak aktarılmıştır.
	32. lâ-mekânda Hak'tan dersler aldım işte.	32. Lämäkändä haqtan sabaq aldım men (de).	
9 *Allâh derdi <u>satkun irmes</u> satıp alsang* *Pir-i muğân hizmetide <u>hâk bolmasang</u>* *Hak yolığa kirip bolmas pâk bolmasang* *Lâ-mekânda Hak'dın sebak aldım muna*	33. Allah derdi satılmaz ki satın alsan;	33. Alla derti satılmaq emes, satıp alsaŋ,	
	34. pîr-i muğân hizmetinde **toprak olmasan**,	34. Pirmuğan qızmetinde **haq bolmasaŋ**.	• *hak bol- ~ toprak ol- ~ haq bol-* KM'deki "*hak bol-"* tamlaması TT'ye sözlük anlamı dışında mecazi anlamda kullanılırken, KT'de korunmuştur.
	35. Hak yolunda giremezsin, pâk olmasan;	35. Haq jolına kirip bolmas paq bolmasaŋ,	
	36. lâ-mekânda Hak'tan dersler aldım işte.	36. Lämäkändä haqtan sabaq aldım men (de).	
	37. Ey yaranlar, aşk derdine çâre olmaz;	37.	

10 *Ey yârânlar ışk derdige deva bolmas* *Tâ tirig sin ışk defteri ada bolmas* *Tar lahidde üstühânı cüdâ bolmas* *Lâ-mekânda Hak'dın sebak aldım muna*	38. diri oldukça aşk defteri **tamamlanmaz**;	38.	
	39. **dar lahidde kemikleri ayrılamaz**;	39.	
	40. lâ-mekânda Hak'tan dersler aldım işte.	40. Lämäkändä haqtan sabaq aldım men (de).	
11 *ʿIşk pâdişah ʿâşık fakîr dem urälmas* *Hak'dın ruhsat bolmağunça sözley-almas* *Hak pendini alğan dünyâ izley-almas* *Lâ-mekânda Hak'dın sebak aldım muna*	41. Aşk padişah, âşık fakir, **nefes alamaz**;	41. ʿaşıq patşa, ğaşık paqır **qayta oralmas**,	dem urälmak: soluk alabilmek. • *dem urälmas ~ nefes alamaz ~ qayta oralmas* KM'deki *"dem urälmas"* tamlaması TT'ye "*nefes alamaz"* olarak aktarılırken, KT'ye "nefes alamaz" anlamına gelen "*qayta oralmas"* olarak aktarılmıştır.
	42. Hak'tan **izin olmayınca konuşamaz**;	42. Haqtan **ruhsat bolmayınşa söyey almas**.	
	43. Hak **öğüdünü** alan dünya peşinde koşamaz;	43. Haq **keŋesin** alğan dünie izdey almas,	
	44. lâ-mekânda Hak'tan dersler aldım işte.	44. Lämäkändä haqtan sabaq aldım men (de).	
12 *Kul Hâce Ahmed yiti yaşda sebak aldım* *Sikizimde dünyâ ʿukbîn talâk koydım* *Tokuzumda Hudây'imni hâzır bildim* *Lâ-mekânda Hak'dın sebak aldım muna*	45. Kul Hâce Ahmed, yedi yaşta dersler aldım;	45. Qul Qoja Ahmet jeti jasta aldım sabaq,	
	46. sekizimde **dünyayı da, ahireti de terk eyledim;**	46. Segizimde **dünie isin talaq qıldım**.	• *talâk koy- ~ terk eyle- ~ talaq qıl-* KM'deki "*talâk koy-"* tamlaması, KT'de korunurken, TT'de başka bir Ar.+T. tamlama olan "*terk eyle-"* olarak aktarılmıştır.
	47. dokuzumda ben Hüdämı hazır bildim;	47. Toğızımda Qudaymdı äzir bildim,	
	48. lâ-mekânda Hak'tan dersler aldım işte.	48. Lämäkändä haqtan sabaq aldım men (de).	

Kaynak Metin Hikmet-10	Türkiye Türkçesine Aktarımı-10	Kazak Türkçesine Aktarımı-7	Karşılaştırma
1 *Ol kâdirim kudret birlen nazar kıldı* *Hurrem bolup yir astığa kirdim muna* *Garib bendeng bu dünyâdın güzer kildi* *Mahrem bolup yir astığa kirdim muna*	1. Kadir Rabb'im kudret ile nazar kıldı;	1. Ol- Qadirım qudıret birlän nazar qıldı,	
	2. **mutlu olup** yer altına girdim işte.	2. **Kursant bolıp**, jer astına kirdim men (de),	hurrem (Far.): şen, sevinçli; amel, hesap defteri. • *hurrem bol- ~ mutlu ol- ~ qursant bol-* KM'deki "*hurrem bol-"* tamlaması, her iki aktarımda da eşanlamlı sözcüklerle aktarılmıştır.
	3. Garip **kulun** bu dünyadan **göçüp gitti**;	3. Ğarip **pendeŋ** bu(l) dünieden **sapar qıldı**,	bende (Far.): kul, köle, esir. • *bende ~ kul ~ pende* • *güzer kil- ~ göçüp git- ~ sapar qıl-* KM'deki *"güzer kil-"* fiili, her iki aktarımda da Türkçe karşılıkları ile verilmiştir.
	4. **mahrem olup** yer altına girdim işte.	4. **Sırlas bolıp**, astına kirdim men (de).	• *mahrem bol- ~ mahrem ol- ~ sırlas bol-* KM'deki *"mahrem bol-"* tamlaması TT'de korunurken KT'de de "dost ol, yakın, sırdaş" anlamlarına gelen *"sırlas bol-"* şeklinde aktarılmıştır.
2 *Sâkir bolup şâkir bolup Hak'nı taptim* *Dünyâ cukbâ harâm kılıp yançıp tiftim* *Şiydâ bolup rüsvâ bolup cândın öttim* *Bi-ğam bolup yir astığa kirdim muna*	5. **Zakir olup**, şâkir olup Hakk'ı buldum;	5. **Zikirşi bolıp**, şükirşi bolıp Haqtı taptım,	Sâkir : KM'deki sözcük bulunamamıştır. Aktarımlar dikkate alındığında söz konusu sözcüğün "zakir" olduğu sanılmaktadır. • *sâkir bol- ~ zakir ol- ~ zikirşi bol-* KM'de bulunan ancak sözlük anlamı bulunmayan "*sâkir bol-"* ifadesi, TT'ye ve KT'ye aynı anlama gelen sözcüklerle aktarılmıştır.
	6. dünya, ahret haram kılıp **ezip teptim;**	6. Dünie isin haram qılıp, **janşıp teptim.**	yanç (T.): ufaltmak, parçalamak. • *yançıp tif- ~ ezip tep- ~ janşıp tep-* KM'deki *"yançıp tif-"* fiili, her iki aktarımada da sözlük anlamları ile aktarılmıştır.

	7. **divani olup**, **rüsva olup** candan geçtim;	7. **Intıq bolıp**, **räswä bolıp**, jannan öttim,	Şiydâ – şeyda (Far.): tutkun, düşkün, sevgiden aklını yitirmiş. Rüsvâ (Far.): ayıplanacak durumda olan, rezil. • *Rüsvâ ~ rüsva ~ räsvä* • *şiydâ bol- ~ divani ol- ~ ıntıq bol-* KM'deki *"şiydâ bol-"* tamlaması, TT'ye başka bir Far.+T. tamlaması olan "*divani ol-"* şeklinde aktarılmıştır. Tamlamadaki "divani" sözcüğünün "divane" manasında kullanıldığı düşünülmektedir. Zira "divani" sözcüğü, "*divan kaleminden çıkan ferman, berat vb. belgelerde kullanılmış olan yazı- TDK)* anlamına gelmektedir. KM'deki söz konusu tamlama, KT'ye "arzulu olmak, tutkun olmak" anlamlarına gelen "*ıntıq bol-"* tamlaması ile aktarılmıştır. HB aktarımında da söz konusu tamlama "tutkun" olarak aktarılmıştır.
	8. **gamsız olup** yer altına girdim işte.	8. **Beyqam bolıp**, jer astına kirdim men (de).	DÖV. Bkz. 7. hikmet.
3 *Şômluğumdin tağ u taşlar sögti mini* *Fasîh tilde sögüp aydı ficling kani* *Âşık bolsang evvel barıp Hak'nı tanı* *Merhem bolup yir astığa kirdim muna*	9. **Şomluğumdan** dağlar, taşlar söğdü beni;	9. **Sumdığımnan** taw-tastar sökti meni,	şom (Far.): uğursuz. • *şômluğ ~ şomluğ ~ sumdıq* KM'deki "*şômluğ"* sözcüğü, her iki aktarıma da aynı anlamda kullanılmıştır.
	10. **açık dille** söğüp dedi: **Fi'lin hani**?	10. **Şeşen tilde** sögip ayttı: **sıyıŋqane.**	fasih (Ar.): açık ve düzgün. • *fasîh til ~ açık dil ~ şeşen til* KM'deki "*fasîh til"* sıfat tamlaması, TT'ye Türkçe karşılığında verilirken, KT'de "söz ustası, hatip" anlamına gelen "*şeşen til"* tamlaması ile aktarılmıştır.
	11. Aşık olsan, önce varıp Hakk'ı tanı!	11. Ğaşıq bolsaŋ äweli barıp Haqtı tanı,	

	12. **Merhem olup** yer altına girdim işte.	12. **Merhem bolıp**, jer astına kirdim men (de).	Merhem (Ar.): Deriye sürülerek kullanılan, içinde birçok etkili madde bulunan, yumuşak ve koyu kıvamda, yağlı veya yağsız ilaç. • *merhem bol- ~ merhem ol- ~ merhem bol-* KM'deki "*merhem bol-"* tamlaması, her iki aktarımda da korunmuştur.
4 *Sizni bizni Hak yarattı tâat üçün* *Ey bü'l-acep içmek yimek râhat* *Kâlu belâ didi rûhum mihnet üçün* *Edhem bolup yir astığa kirdim muna*	13. Sizi, bizi Hak yarattı tâsat için;	13. Sizdi, bizdi Haq jarattı tağat üşin,	
	14. ey **acayip**, içmek, yemek, rahat için;	14. Ey, bul **bir ğajap**, işip-jemek rahat üşin.	
	15."**Kalû belâ"** dedi ruhum **mihnet** için;	15. "**Qalu bälä**" dedi ruhım **peynet** üşin,	
	16. **Edhem** olup **yer altına** girdim işte.	16. **Ädham** bolıp, j**er astına** kirdim men (de).	
5 *Nefsim mini köp yügürtti Hak'ka bakmay* *Kiçe kündüz bi-ğam yördüm yaşım akmay* *Hây u heve mâ vü menlik otka yakmay* *Pür-ğam bolup yir astığa kirdim muna*	17. Nefsim beni çok **koşturdu**, Hakk'a bakmadan;	17. Näpsim meni köp **cügirtti** Haqqa baqpay,	• *yügürt- ~ koştur- ~ jügirt-* KM'deki *"yügürt"* sözcüğü, KT'de korunurken TT'de eşanlamlı sözcükle aktarılmıştır.
	18. gece gündüz gamsız yürüdüm, yaşım akmadan;	18. Kündiz-tüni beyqam **j**ürdim jasım aqpay.	
	19. hevesleri, benlik davasını ateşe yakmadan;	19. Aldamşı qızıq, menmendikti otqa jaqpay,	
	20. **gamla dolup** yer altına girdim işte.	20. **Qayğılı bolıp**, jer astına kirdim men (de).	Pür-ğam (Far.+Ar.): gam dolu. • *Pür-ğam bol- ~ gamla dol- ~ qayğılı bol-* KM'deki "*Pür-ğam bol-"* TT'ye Ar.+T. tamlama ile aktarılırken, KT'ye farklı anlama gelen başka bir sözcük olan "*qayğılı bol-"* fiili ile aktarılmıştır.
	21. Bir kul görsem, hizmet kılıp kulu oldum;	21. Quldı körsem, qulı bolıp qızmet qılsam,	
	22. toprak gibi yol üstünde yolu oldum;	22. Topıraq sipat jol üstinde jolı bolsam.	

6 *Kulnı körsem hizmet kılıp kulı boldum* *Tofrak-sıfat yol üstüde yolı boldum* *Âşıklarnı köyüp öçken küli boldum* *Hemdem bolup yir astığa kirdim muna*	23. âşıkların **yanıp sönen** külü oldum;	23. Ğaşıqtardıŋ **küyip öşken** küli bolsam,	DÖV.Bkz. 1. hikmet.
	24. **hemdem olup** yer altına girdim işte.	24. **Suhbattas bolıp**, jer astına kirdim men (de).	hemdem (Far.): dost, arkadaş. • *hemdem bol- ~ hemdem ol- ~ suhbattas bol-* KM'deki "*hemdem"* tamlaması, TT'de korunurken, KT'ye "sohbet arkadaşı, dost" anlamına gelen "*suhbattas"* olarak aktarılmıştır.
7 *Cândın kiçip mihnet tarttım bendem didi* *Kanlar yutup Allâh didim rahm eyledi* *Dûzeh içre bolmasun dip ğamım yidi* *Hurrem bolup bir astığa kirdim muna*	25. Candan geçip mihnet çektim, kulum dedi;	25. Jannan keşip peynet tarttım, "pendem" dedi,	
	26. kanlar yutup "Allah!" dedim, rahm eyledi;	26. Qandar jutıp, "Alla" dedim, rahım etti.	
	27. **cehennemde** olmasın diyip **tasalandı**;	27. **Tozaq** işinde qalmasın dep **qamım jedi**,	• *dûzeh ~ cehennem ~ tozaq*
	28. mutlu olup yer altına girdim işte.	28. Qursant bolıp, jer astına kirdim men (de).	
8 *Yaşım yitti altmış üçke bir künçe yok* *Vâ-dirîğâ Hak'nı tapmay könglüm sınuk* *Yir üstide sultân min dip boldum uluk* *Şakir bolup yir astığa kirdim muna*	29**. Bir gün değil**, yirmi[1] altmış olacak üçe erdi yaşım; yazık,	29. Jasım jetti alpıs üşke **bir kündey joq,**	• *Yaşım yitti altmış üçke bir künçe yok ~ Bir gün değil, altmış üçe erdi yaşım; yazık ~ jasım jetti alpıs üşke bir kündey joq* KM'deki mısra, *"Bir gün değil, yirmi altmış olacak üçe erdi yaşım; yazık"* şeklinde aktarılırken, KT'ye *"yaşım 63'e girmeye bir günden az kaldı"* anlamında "*jasım jetti alpıs üşke bir kündey coq"* mısrası ile aktarılmıştır. [1] TT aktarımında altmış sayısı, yirmi olarak yazılmış.
	30. Hakk'ı bulmamaktan kırık gönlüm;	30. Uwä, dariğa, Haqtı tappay köŋilim sınıq.	
	31. yer üstünde sultanım diyip kibirlendim;	31. Jer üstinde "sultanmın" dep boldım ulıq.	
	32. şâkir olup yer altına girdim işte.	32. Şükirşi bolıp, jer astına kirdim men (de).	

9 *Şeyh min diben da῾vâ kılıp yolda kaldım* *Fes ü destâr pûçek pulğa satıp kildim* *Nefs ü hevâ tuğyân kıldı harıp kaldım* *Bi-dem bolup yir astığa kirdim muna*	33. Şeyhim diye dava kılıp yolda kaldım;	33. "Şayqımın dep davğa salıp jolda qaldım,	
	34. fes, sarığı değersiz bir pula satıp geldim;	34. Sälde, oramal bos pulğa satıp keldim.	
	35. boş istekler coşup taştı, yorulup kaldım;	35. Näpsim meni arman qıldı jolda qaldım.	
	36. **huzursuz olup** yer altına girdim işte.	36. **Demsiz bolıp**, jer astına kirdim mine.	dem (Far.): nefes. Bi-dem (Far.): zamansız, huzursuz. • *bi-dem bol- ~ huzursuz ol- ~ demsiz bol-* KM'deki "*bi-dem bol-"* tamlaması, TT'ye Ar.+T. tamlaması olan "*huzursuz ol"* olarak aktarılırken, KT'ye "nefessiz, soluksuz kal-" anlamına gelen "*demsiz bol-"* olarak aktarılmıştır.
10 *Başım tofrak özüm tofrak cismim tofrak* *Hak vaslığa yiter min dip rûhum müştâk* *Köydüm yandım bolälmadım hergiz afak* *Şebnem bolup yir astığa kirdim muna*	37. Başım toprak, kendim toprak, **cismim** toprak;	37. Basım topıraq, özim topıraq, **denem** topıraq.	cisim –cism (Ar.): doğada algılanabilen şey, vücut, beden. • cisim ~ cisim ~ dene KM'deki "*cisim"* sözcüğü TT'de korunurken, KT'ye ÇKT karşılığında aktarılmıştır.
	38."Hakk'a **kavuşur** muyum?" diye, ruhum **müştak**;	38. Haq **üwäsline** cetermin dep ruhım **muştaq**.	müştâk (Ar.): iştyiak duyan, çok özleyen. • *müştâk ~ müştak ~ müştak* KM'deki "m*üştâk"* her iki aktarımda da korunmuştur.
	39. kavrulup yandım, olamadım **aslâ ap-ak;**	39. Küydim-candım, bolalmadım **äste afaq**,	afak (T.): tertemiz, apak. • *afak ~ ap-ak ~ afaq* KM'deki "*afak"* sözcüğü, her iki aktarımda da korunmuştur.
	40. şebnem olup yer altına girdim işte.	41. Şäbnäm bolıp, jer astına kirdim men (de).	

11 *Pir-i muğan nazar kılda şarab içtim* *Şibli yanğlığ semac urup cândın kiçtim* *Sermest bolup il ü halkdın tanıp kaçtım* *Zemzem bolup yir astığa kirdim muna*	41. Pir-i muğan nazar kıldı, şarap içtim;	41. Pirmuğan nazar qıldı, şarap iştim,	
	42. Şibli gibi semâ lip candan geçtim;	42. Şäbli sekildi samağ urıp jannan keştim.	
	43. **sermest olup** insanlardan **uzaklaştım**;	43. **Köŋildi bolıp**, el-halıqtan tanıp **qaştım**,	sermest (Far.): sarhoş, kendinden geçmiş. • *sermest bol- ~ sermest ol- ~ köŋildi bol-* KM'deki "*sermest bol-"* sözcüğü, TT'de korunurken, KT'de "gönüllü olmak" anlamında "*köŋildi bol-"* şeklinde kullanılmıştır.
	44. Zemzem olup yer altına girdim işte.	44. Zäm zäm bolıp jer astına kirdim mine.	
12 *Kul Hâce Ahmed nâsih bolsang özüngge bol* *Âşık bolsang cândın kiçip bir yolı öl* *Âşık bolsang cândın kiçip bir yolı öl* *Muhkem bolup yir astığa kirdim muna*	45. Kul Hâce Ahmed, nâsih olsan, kendine ol;	45. Qul Qoja Ahmet, ügitşi bolsaŋ öziŋe bul,	
	46. âşık olsan, candan geçip bir defa öl;	46. Ğaşıq bolsaŋ jannan keşip bir colı öl.	
	47. cahillere desen, sözünü kılmaz kabul;	47. Nadandarğa ay(t)saŋ, söziŋ qılmas qabıl,	
	48. muhkem olup yer altına girdim işte.	48. Berik bolıp, jer astına kirdim men (de).	

Kaynak Metin Hikmet-11	**Türkiye Türkçesine Aktarımı-11**	**Kazak Türkçesine Aktarımı- 95-96**	**Karşılaştırma**
1 *'Işk davâsın manğa kılma yalğan âşık* *'Âşık bolsang bağrınğ içre köz kanı yok* *Muhabbetni <u>şevkı</u> birle cân birmese* *<u>Zâyi' kiçer</u> ömri anı yalğanı yok*	1. Aşk davasını bana kılma, sahte âşık;	1. Ğişıq davın mağan qılma jalğan ğaşıq,	
	2. âşık olsan, bağrın içinde göz kanı yok.	2. Ğaşıq bolsaŋ jüregiŋ işinde köz qanı joq.	
	3. Muhabbetin **şevki** ile can vermese,	3. Mahabattı(ŋ) **sawığı** birlä jan bermese,	şevk (Ar.): şiddetli istek, keyif, neşe. • *şevk ~ şevk ~ sawığ* KM'deki "*şevk"* sözcüğü her iki aktarımda korunmuştur.
	4. **boşa geçer** ömrü onun, yalanı yok.	4. **Zaya öter**, ömiri onıŋ jalğanı joq.	zâyiʿ (Ar.): zăyi, kaybolan, elden çıkan. • *zâyiʿ kiç- ~ boşa geç- ~ zaya öt-* KM'deki "*zâyiʿ kiç-"* sözcüğü KT'de korunurken, TT'ye aynı anlama gelen "*boşa geç-"* fiili ile aktarılmıştır.
2 *Işk bâğını mihnet tartıp <u>kögertmeseng</u>* *<u>Hârlık tartıp</u> şôm nefsingni öldürmeseng* *Allâh diben içke <u>nûr</u> toldurmasang* *Vällâh bi'llâh sinde ışkni nişânı yok*	5. Aşk bağını mihnet ile **göğertmesen**,	5. Ğişıq bağın peynet tartıp **kögertpeseŋ**,	kögert- (T.): göğertmek, yeşermek. • *kögert- ~ göğert- ~ kögert-* KM'deki " *kögert-"* sözcüğü her iki aktarımda da korunmuştur.
	6. **hor görülüp** şom nefsini öldürmesen,	6. **Qorlıq tartıp**, sum näpsiŋdi öltirmeseŋ,	hârlık (T.): hakirllik, değersizlik, itibarsız durumda olma. • *hârlık tart- ~ hor görül- ~ qorlıq tart-* KM'deki "*hârlık tart-"* sözcüğü TT'ye aynı anlam ve sözcükle akatarılırken, KT'ye "eziyet çekmek" anlamına gelen "*qorlıq tart-"* tamlaması ile aktarılmıştır.
	7."Allah!" diyip içine nur doldurmasan,	7. "Alla" dep, işke nurdı toltırmasaŋ,	
	8. vallah, billah sende aşkın nişanı yok.	8. "Vallah, billäh" sende ğişıqtıŋ nışanı joq.	
	9. Hak zikrini **can içinden** çıkarmasan,	9. Haq zikirin **maŋız jannan** şığarmasaŋ,	mağz-i cân (Far.): canın özü, canın içi. • *mağz-i cân ~ canın içi ~ maŋız jannan* KM'deki "*mağz-i cân"* tamlaması TT'ye "*can içinden"* olarak aktarılırken, KT'ye de "cevher, ruh, can" anlamlarına gelen "*maŋız"* sözcüğü ile aktarılmıştır.

3 *Hak zikrini <u>mağz-i cândın</u> çıkarmasang* *Üç yüz altmış <u>tamurlarıng tibretmeseng</u>* *Tört yüz kırk tört süngeklering kül kılmasang* *Yalğançıdur Hak'ka âşık bolğanı yok*	10. üç yüz altmış **damarını tepretmesen,**	10. Üş jüz alpıs **tamırlarıŋ tebiretmeseŋ,**	tibret (T.): kımıldamak, hareket etmek. • *tamur tibren- ~ damarı tepren- ~ tamırlarıŋ tebiret-* KM'deki "*tamur tibren-"* tamlaması, her iki aktarımda da fonetik değişimle korunmuştur.
	11. dört yüz kırk dört **kemiğini** kül kılmasan,	11. Tört jüz qırıq tört **süyekterin** kül qılmasaŋ	• *süngek ~ kemik ~ süyek*
	12. yalancıdır, Hakk'a âşık olanı yok.	12. Jalğanşı-dür, Haqqa ğaşıq bolğan(ı) joq.	
4 *Nefsdin kiçip kanâʿatni <u>pîşe kılğan</u>* *Her kim <u>tipse</u> râzî bolup boyun sungan* *Yahşılarğa hizmet kılıp <u>duʿâ alğan</u>* *Andağ âşık mahşer küni <u>armâni</u> yok*	13. Nefsten geçip kanaatı **huy edinen,**	13. Näpsiŋ keşip, qanağattı **käsip qılğan,**	pîşe kıl- (Far.+T.): adet edinmek, huy haline getirmek. • *pîşe kıl- ~ huy edin- ~ käsip qıl-* KM'deki "*pîşe kıl* tamlaması, TT'ye "*huy et-"* fiilili, KT'ye ise "meşgale kıl, adet edin" anlamlarında *"käsip qıl-"* fiili ile aktarılmıştır.
	14. hem kim **tepse**, râzı olup boyun sunan,	14. Ärkim **tepse**, razı bolıp, moyınsunğan,	
	15. iyilere hizmet kılıp **dua alan**;	15. Jaqsılarğa qızmet qılıp, **duğa alğan,**	
	16. öyle âşıkın mahşer günü **armanı** yoktur.	16. Onday ğaşıq(tıŋ) mahşar küni **armanı** joq.	armân (Far.): hasret, arzu istek, zahmet, pişmanlık, ümitsizlik. • *armân ~ arman ~ arman* KM'deki "*armân"* sözüğü, her iki aktarımda da korunmuştur. KT'de "maksatsız, gayesiz" anlamına gelen "*armanı coq"* şeklinde aktarılmıştır. Söz konusu ifade, HB aktarımında ise "*...üzüntüsü yok"* şeklinde aktarılmıştır.
	17. **Rahatı atıp** can mihnetinden **hoşlananlar**,	17. **Rahat tastap**, jan peynetin **qoştağandar**,	
	18. seherlerde **can kaynatıp aş kılanlar,**	18. Saharlarda j**anın qinap istegeŋder**,	• *seherlerde cânın kaynap aşlagenler ~ seherlerde can kaynatıp aş kılanlar ~ saharlarda janın qinap istegeŋder* KM'deki "*Seherlerde cânın kaynap aşlagenler"* mısrası, TT'ye *"Seherlerde cânın*

5 *Râhat taşlap cân mihnetin hoşlagenler* *Seherlerde cânın kaynap aşlagenler* *Hãy u heves mã vũ menni taşlagenler* *Çın âşıkdur hergiz anı yalğanı yok*			*kaynap aşlagenler"* olarak aktarılırken, KT'ye "seherlerde janını incitircesine uğraşanlar" anlamında *"Saharlarda janın qinap istegeŋder"* mısrası ile aktarılmıştır. Söz konusu mısra HB aktarımında da KT'ye aktarımdakine benzer şekilde *"Seherlerde cânını incitip çalışanlar"* olarak aktarılmıştır.
	19. **boş hevesler**, ben-sen fikrini **terkedenler**,	19.J**ıltır äwes**[1], menmendikti **tastağandar**,	DÖV. Bkz. 5. hikmet. [1] Söz konusu tamlama, 5. hikmette bos äves" şeklinde aktarılmıştır.
	20. **gerçek âşıktır**, asla onun yalanı yok.	21. **Şın ğaşıq**-dür ärkez onıŋ jalğanı joq.	çın- şin (T.): gerçek. çıñ (T.): Herhangi bir seyin sonuna kadar dolması. (DLT III) • *çın âşık ~ gerçek âşık ~ şın ğaşıq*
6 *'Işk derdini bî-derdlerge aytıp bolmas* *Bu yollarnı akbesi köp ötüp bolmas* *'lşk gevherin her nâmerdge satıp bolmas* *Bi-haberler aşk kadrını bilgeni yok*	21. Aşk derdini dertsizlere demek olmaz;	21. Ğaşıq dertin dertsizderge aytıp bolmas,	• *bî-derd ~ dertsiz ~ dertsiz*
	22. bu yolların **engeli** çok, geçmek olmaz;	22. Bu(l) coldardıŋ **aqırı** köp ötip bolmas,	akbe (Ar.): yokuş, tepe, engel vs. • *akbe ~ engel ~ aqır* KM'deki "*akbe"* sözcüğü, TT'ye aktarımda "*engel"* olarak aktarılırken KT'ye "son, sonraki, ahir" anlamında "*aqır"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
	23. aşk cevherini her **nâmerde** satmak olmaz;	23. Ğişıq gawharın är **opasızğa** satıp bolmas,	nâmerd (Far.): mert olmayan, alçak: korkak • *nâmerd ~ nâmerd ~ opasız* KM'deki "*nâmerd"* sözcüğü TT'de korunurken, KT'ye "hain, iki yüzlü, namerd" anlamına gelen "opasız" sözcüğü ile aktarılmıştır.
	24. habersizlerden aşk kadrini bilen yok.	24. Beyhabarlar ğişıq qadirin bilgen(i) joq.	
	25. Aşka düştün, ateşe düştün, yanıp öldün;	25. Ğişıqqa tüstiŋ, otqa tüstiŋ, küyip öldiŋ,	
	26. **pervane** gibi candan geçip **kor ateş** oldun;	26. **Pärvanaday** jannan keşip, **kül boldıŋ,**	pervâne (Far.): pervane, geceleyin ışık etrafında dönen kelebek ahker bol- (Far.+T.): kor haline gelmek • *pervâne ~ pervane ~ pärvana*

7 *'Işkka tüştüng otka tüştünğ köyüp öldüng* *Pervâne dik cândın kiçip ahker boldung* *Derdge toltung ğamge toltung tilbe boldung* *'Işk derdini sorsang hergiz dermâni yok*			• *ahker bol- ~ kor ateş ol- ~ kül bol-* KM'deki "*pervâne"* sözcüğü her iki aktarımda ses değişimi ile birlikte korunmuş; "*ahker bol-"* fiili ise TT'ye "*kor ateş ol-"* tamlaması ile aktarılırken KT' de korunmuştur.
	27. dertle doldun, **gamla** doldun, **deli oldun**;	27. **Dertke** toldıŋ, qayğığa soldıŋ, **telbe boldıŋ,**	ğam (Ar.): gam, keder, kaygı vs. • *ğam ~ gam ~ dert* • *tilbe bol- ~ deli ol- ~ telbe bol-* KM'deki "ğam" sözcüğü TT'ye aktarımda korunurken KT'ye "*dert"* olarak aktarılmıştır. "*tilbe bolu"* tamlaması ise her iki aktarımda da fonetik değişim ile korunmuştur.
	28. aşk derdini sorsan, aslâ **dermanı** yok.	28. Ğişıq dertin sur(a)saŋ ärkez **där(v)meni** joq.	dermân (Far.): derman, ilaç, çare vs. • *dermân ~ dermanı ~ där(v)men* KM'deki "*dermân"* sözcüğü, her iki aktarımda da fonetik değişimle korunmuştur
8 *Başıng kiter bu yollarda hâzır bolğıl* *'Işk yolıda ölmes burun zinhâr ölğıl* *Pîr itekin muhkem tutup hizmet kılğıl* *Hizmet kilgan hergiz yolda kalğanı yok*	29. Başın gider bu yollarda, hazır ol sen;	29. Basıŋ keter bu(l) joldarda äzir bolğın,	
	30. aşk yolunda ölmeden **önce muhakkak öl sen;**	30. Ğişıq jolında ölmes **burın zinhar ölgin,**	burun: önce, evvel zinhar (Far.): sakın, asla, muhakkak vd. • *burun ~ önce ~ burın* • *zinhâr ~ muhakkak ~ Ø* KM'deki "*burun"* K.T.'de korunurken, TT'ye "*önce"* olarak aktarılmıştır. "Zinhar" sözcüğü ise K.T.'de eş anlamlı veya başka bir sözcükle aktarılmazken TT'ye Arapça kökenli "*muhakkak"* olarak aktarılmıştır. Belirtilmesi gerekir ki *"zinhar"* sözcüğü ÇKT'de yaygın olarak kullanılmamaktadır.
	31. pîr eteğini **sıkı** tutup hizmet kıl sen;	31. Pir etegin **berik** tutıp, qızmet qılğın,	DÖV. Bkz. 1. hikmet.
	32. hizmet kılanlardan **asla** yolda kalanı yok.	32. Qızmet qılğan **ärkez** jolda qalğan(ı) joq.	Hergiz (Far.): asla. • *hergiz ~ asla ~ ärkez* KM'deki "*hergiz"* sözcüğü KT'de sesi değişimi ile korunurken, TT'ye Arapça kökenli "*asla"* sözcüğü ile aktarılmıştır.

9 *'Âşık irmes cânânığa cân birmese* *<u>Dihkân</u> irmes <u>kitmen çapıp</u> nân birmese* *Bunda yığlap âhirette cân birmese* *Yolda kalğan <u>bûy-ı Hudâ alğanı</u> yok*	33. Âşık değil, sevdiğine can vermese,	33. Ğaşıq emes cananıŋa can bermese,	
	34. **köylü** değil**, çapa yapıp** nân vermese,	34. **Diqan** emes**, ketpen şawıp** nan bermese,	dihkân (Far.): çiftçi, köylü kitmen çap- : çapalamak • *dihkân ~ köylü ~ diqan* • *kitmen çap- ~ çapa yap- ~ ketpen şaw-* KM'deki *"dikhan"* sözcüğü KT'de korunurken, TT'ye Türkçe karşılığı olan "*köylü"* sözcüğü ile aktarılmıştır. "kitpen çap-" sözcüğü ise KT'de fonetik değişimle korunurken, TT'ye "*çapa yap-"* fiili ile aktarılmıştır.
	35. burada ağlayıp âhirette can vermese,	35. Munda jılap, aqirette jan bermese,	
	36. yolda kalır**, Hüda lutfunu alanı** yok.	36. Jolda qalğan **Quday iisin alğan(ı) j**oq.	bûy-ı Hudâ (Far.): Allah'ın lütfu • *bûy-ı Hudâ ~ Hüda lutfu ~ Quday iisi* KM'deki "*bûy-ı Hudâ "*tamlaması, TT'ye Far.+Ar. tamlaması olan " *Hüda lutfu " olarak* KT'ye ise Far.T. tamlama olan " *Quday iisi"* şeklinde aktarılmıştır.
10 *Ey bî-haber ışk ehlidin beyân sorma* *<u>Derd istegil</u> işk derdige dermân sorma* *'Âşık bolsang <u>zâhidlerdin</u> nişân sorma* *Bu yollarda âşık ölse <u>tâvânı</u> yok*	37. Ey habersiz, aşk ehlinden beyan sorma;	37. Ey, beyhabar, ğişıq jurtınan bayan sur(a)ma,	
	38. **dert iste sen**, aşk derdine derman sorma;	38. **Dert qalağın**, ğişıq dertine där(u)men sur(a)ma,	derd (Ar.): dert, keder, üzüntü. • *dert iste- ~ dert iste- ~ dert qal-* KM'deki *"dert iste-"* fiili, TT'de korunurken, KT'de aynı anlama gelen *"qal-"* fiili ile aktarılmıştır.
	39. Aşık olsan, **zâhidlerden** nişan sorma;	39. Ğaşıq bolsaŋ **zahidtardan** nışan sur(a)ma,	zâhid (Ar.): zahit, züht sahibi, dünya işlerinden el-etek çekip kendisini ibadete veren. • *zâhid~ zâhid ~ zahid* KM'deki " *zâhid"* sözcüğü her iki aktarımda da korunmuştur.
	40. bu yollarda âşık ölse, **günahı** yok.	40. Bu(l) joldarda ğaşıq ölse **qunı** joq.	tâvân (Far.): suç, kabahat, tazminat. • *tâvân ~ günah ~ quna*

			KM'deki "*tâvân"* sözcüğü, her iki aktarımda da ses değişimi ile birlikte korunmuştur.
11 *Zahid bolma <u>âbid</u> bolma âşık bolğıl* *Mihnet tartıp ışk yolıda <u>sâdık</u> bolğıl* *Nefsni tifip dergâhığa lâyık bolğıl* *'Işksızlarnı hem cânı yok îmânı yok*	41. Zahid olma, **âbid** olma, âşık ol sen;	41. Zahid bolma, **abid** bolma, ğaşıq bolğın,	âbid (Ar.): ibadet eden, Allah'a kullukta kusuru bulunmayan, dini farizaları eksiksiz yerine getiren, dindar. • *âbid ~ âbid ~ abid* KM'deki "*âbid"* sözcüğü, her iki aktarımda da korunmuştur. Belirtilmesi gerekir ki "*âbid"* sözcüğü günlük KT'deki kullanılmamaktadır.
	42. mihnet çekip aşk yolunda **sâdık** ol sen;	42. Peynet tartıp, ğişıq jolında **şınşıl** bolğın,	DÖV.Bkz. 4. hikmet.
	43. nefsi tepip dergâhına layık ol sen;	43. Näpsiŋ tevip, därgahine layıq bolğın,	
	44. aşksızların hem canı yok, imanı yok.	44. Ğişıqsızdardıŋ häm janı joq, imanı joq.	
12 *'Işk sevdâsı kim ge tüşse <u>rüsvâ</u> kılur* *<u>Pertev salıp</u> Hak özige <u>şeydâ</u> kılur* *<u>Mecnûn</u>-sıfat caklın alıp <u>Leylâ</u> kılur* *Allâh hakkı bu sözlerni yalğanı yok*	45. Aşk sevdası kime düşse, rüsva kılar;	45. Ğişıq savdası kimge tüsse, räswa qılar,	
	46. **ışık salıp** Hak kendine **şeyda kılar**;	46. **Säwle şaşıp**, Haq özine **ğaşıq qılar**,	DÖV.Bkz. 2. hikmet.
	47. **Mecnun** gibi aklını alıp **Leylâ** kılar;	47. **Mäjnun** sipat aqılın alıp, **Läyli** qılar,	
	48. Allah şahit, bu sözlerin yalanı yok.	48. Alla haqı bu(l) sözderdiŋ jalğanı joq.	
13 *Kul Hâce Ahmed cândın kiçip yolğa kirgil* *Andın songra irenlerni yolın sorgil* *Allâh diben Hak yolıda cânıng birgil* *Bu yollarda cân birmeseng imkânı yok.*	49. Kul Hâce Ahmed, candan geçip yola gir sen;	49. Qul Qoja Ahmet, jannan qorqıp jolğa kirgin,	
	50. ondan sonra erenlerin yolunu sor sen;	50. Sodan keyin jarandardı(ŋ) jolın sur(a)ğın,	
	51. Allah diyip, Hak yolunda canını ver sen;	51. Alla dep, Haq jolında janıŋ bergin,	
	52. bu yollarda can vermesen, imkânı yok.	52. Bu(l) joldarda jan bermeseŋ mümkindigi joq.	

Kaynak Metin Hikmet-12	**Türkiye Türkçesine Aktarımı-12**	**Kazak Türkçesine Aktarımı-98 (97)**	**Karşılaştırma**
1 *Hoş gâyibdin yitişti yahşı sözüm teberrük* *'Âşık bolsang ey tâlib riyâzetde biling bük* *Tün kiçeler uhlamay yaş ornığa kaning tök* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	1. Hoş **gaipten** yetişti, iyi sözüm **teberrük**;	1**.** Hoş **ğayıptan** keldi jaqsı sözim **teberik**,	gâyib (Ar.): kayıp, hazırda olmayan • *gâyib ~ gaip ~ ğayıp* KM'deki "*gâyib"* sözcüğü her iki aktarımda fonetik değişim ile korunmuştur.
	2. âşık olsan ey talip, riyâzette belin bük.	2. Ğaşıq bolsan ey, tälip, riyazatta belin bük.	riyâzet (Ar.): riyazet, nefsi kırma • *riyâzet ~ riyâzet ~ riyazat* KM'deki "*riyâzet"* sözcüğü her iki aktarımda fonetik değişim ile korunmuştur.
	3. Geceleri yatmayıp **yaş yerine** kanın dök;	3. Tün keşter uyıqtamay, j**as ornına** qanıŋ tök,	orun : yer, mekan, makam. • *yaş ornığa ~ yaş yerine ~ jas ornına* KM'deki "*yaş ornığa"* ifadesi KT'de korunurken, TT'ye "*yaş yerine"* ifadesi ile aktarılmıştır.
	4. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.	4. Arıstan babam sözderin estiŋiz(der) teberik.	
2 *Arslan Baba'm aydılar tâliblerde yok ihlâs* *Pîring hâzır bolğanda ne kirek Hızır İlyas* *Pirğa kadem koyğanda yâd itme gavsu'l-ğiyâs* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	5. Arslan Baba'm dediler: Tâliplerde yok ihlas;	5. Arıstan babam ayttı: "Tälipterde joq ıqılas,	
	6. pirin hazır olanda ne gerek Hızır İlyas?	6. Piriŋ äzir bolğanda, ne qajet Qızır, İliyas.	
	7. Pir **yoluna girende anmayın** gavsu'l-giyas;	7. Pirge **qadam koyğanda**, **ne aytpa** Ğavsul-ğias,	• *Pirğa kadem koyğanda yâd itme gavsu'l-ğiyâs ~ Pir yoluna girende anmayın gavsu'l-giyas ~ Pirge qadam koyğanda, ne aytpa Ğavsul-ğias,* KM'deki "*Pirğa kadem koyğanda yâd itme gavsu'l-ğiyâs"* mısrası TT'ye aktarımda "*Pir yoluna girende anmayın gavsu'l-giyas"* şeklinde aktarılırken KT'ye "Pir yoluna adım koyana söz söylemeye ne gerek, gavsu'l-giyas" anlamında " *Pirge qadam koyğanda, ne aytpa Ğavsul-ğias"* mısrasıyla aktarılmıştır.
	8. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.	8. Arıstan babam sözderin estiŋiz(der) teberik.	
	9."Talibim ben" söylerler, vallah, billah nâ-insaf;	9. Tälippin dep aytadı "vallah, billäh" nainsaf,	

3 *Tâlib min dip ayturlar vâllâh bi'llâh nâ-insâf* *Nâ-mahremge bakarlar közleride yok insâf* *Kişi mâlin yiyürler çün <u>dilleri</u> imes sâf* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	10. namahreme bakarlar, gözlerinde yok insaf;	10. Namahramğa qaraydı, közderiŋde joq ınsap.	
	11. kişi malını yiyerler, **gönülleri** değil saf;	11. Kisi malın jeydı, sebebi **jürekteri** emes saf,	Dil (Far.): gönül, kalp. • *dil ~ gönül ~ jürek* KM'deki "*dil"* sözcüğü, TT'ye gönül, KT'ye de eşanlamlı *"jürek"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
	12. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.	12. Arıstan babam sözderin estiŋiz(der) teberik.	
4 *Pir hizmetin kılduk tip tâlib min dip yörerler* *<u>Yiben harâm harışnı kûlbârığa ururlar</u>* *Közleride nemi yok halka içre kirerler* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	13."Pir hizmetini kıldık; tâlibim." diyip yürürler;	13. Pir qızmetin qıldıq dep, tälippin dep jüredi,	
	14. **yiyip haram, mekruhu, torbalarına doldururlar;**	**14. Jııp haram, näjisti, tamağına uradı,**	harış: murdar, mekruh. kûlbâr (Far.): arka yüklü, dervişlerin arkalarında taşıdıkları ve içine topladıkları şeyleri koydukları deriden torba. ur- : vurmak, koymak. • *Yiben harâm harışnı kûlbârığa ururlar ~ yiyip haram, mekruhu, torbalarına doldururlar ~ jııp haram, näcisti, tamağına uradı* KM'deki "*Yiben harâm harışnı kûlbârığa ururlar"* mısrası TT'ye *"yiyip haram, mekruhu, torbalarına doldururlar"* şeklinde, KT'ye ise "yiyip haram ve necisi" anlamında "j*ııp haram, näjisti, tamağına uradı"* mısrasıyla aktarılmıştır.
	15. gözlerinde nemi yok, halka içine girerler;	15. Közderinde namı joq, alqa işine kiredi,	
	16. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.	16. Arıstan babam sözderin estiŋiz(der) teberik.	
	17. **Zakirim** diyip ağlarlar, **akmaz** gözünden yaşı,	17. **Zikirşimin** dep zor urar, **şıqpas** közinen jası,	• çık- ~ ak- ~ şıq- KM'deki "*çık-"* fiili, KT'ye "*şıq-"* fiili ile TT'ye ise "*ak-"* fiili ile aktarılmıştır.
	18. **gönüllerinde** gamı yok, **her an** ağrıya başı;	18. **Jürekterinde** qayğı joq, **kenet** awırar bası,	• *nâgeh ~ her an ~ kenet*

5 *Zakir min dip zâr urar çıkmas közidin yaşı* *Dillheride ğamı yok nâgeh ağrığay başı* *Mekr ü hile kilurlar ma'lûm Hudá'ğa işi* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	19. **düzen, hile** kılarlar, mâlum **Hüdäya işi;**	19. Aldaw, arbaw qıladı, mälim **Qudayğa isi,**	mekr (Ar.): hile, oyun, aldatma. hile (Ar.): hile, aldatma, çare. • *mekr ü hile ~ düzen, hile ~ aldaw ardaw* KM'deki "*mekr ü hile"* ifadesi, TT'ye "*düzen, hile"* sözcükleri ile aktarılırken, KT'ye "aldatmak, efsunlamak" anlamında "*aldaw ardaw*" sözcükleri ile aktarılmıştır.
	20. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.	20. Arıstan babam sözderin estiŋiz(der) teberik.	
6 *Tâlib min dip ayturlar könglide yok zerre şûr* *Çın tâlibni sorsangiz içi taşı gevherdür* *Halka ʿayân sırları aymışları safâ nûr* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	21. Tâlibim diye söylerler, gönlünde yok **zerre şûr**;	21. Tälippin dep aytadı, köŋilinde joq **äste nur,**	zerre (Ar.): çok küçük parçacık. şûr (Far.): karışıklık • *yok zerre şûr ~ yok zerre şûr ~ joq äste nur* KM'deki "*yok zerre şûr"* tamlaması, TT'de korunurken, KT'ye de "hiç nur yok" anlamında "*coq äste nur"* ifadesi ile aktarılmıştır.
	22. gerçek tâlibi sorsanız, içi dışı gevherdir;	22. Şın tälipti sur(a)dıŋız, işi-sırtı gawhar-dür,	
	23. **Hakk'a ayan sırları**, dedikleri safâ nur;	23. **Haqqa ayan sırları,** jegenderi saf nur,	ʿayân (Ar.): belli, açık meydanda, äşikär • *aymışları safâ nûr ~ dedikleri safâ nur ~ jegenderi saf nur* KM'deki "*aymışları safâ nûr"* ifadesi, TT'ye "*dedikleri safâ nur"* şeklinde KT'ye de "*yedikleri saf nur"* şeklinde verilmiştir.
	24. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.	24. Arıstan babam sözderin estiŋiz(der) teberik.	
	25. **Sûretleri bütün nakş**, kıyametten korkmazlar;	25. **Suretteri sopı naqış**, qıyametten qorıqpaydı,	sûret (Ar.): sûret, görünüş, biçim vs. sâfî (Ar.): saf olan, tamamen. nakış (Ar.): nakış, süs, resim. • *sûretleri sâfî nakş ~ sûretleri bütün nakş ~ suretteri sopı naqış*

7 *<u>Sûretleri sâfî nakş</u> kıyâmetdin korkmaslar* *<u>Fisk u fücûr</u> hâsılı günâhlardın hürkmesler* *<u>Riyâ tesbih</u> ilginde <u>yığlap yaşın tökmesler</u>* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*			KM'deki "*sûretleri sâfî nakş"* ifadesi, TT'ye "*sûretleri bütün nakş"* olarak KT'ye ise "*suretleri sofu (mutasavvıf) nakış"* anlamına gelen *"suretteri sopı naqış"* ifadesi ile aktarılmıştır. Görüleceği üzere KM'deki *"sâfî*" sözcüğü KT'de "*sofu"* olarak aktarılmıştır.
	26. **fisk ve fücur kılarlar**, günahlardan ürkmezler;	26. **Pasıqtıq, buzıqtıq önimi**, künälardan qorıqpaydı.	fısk (Ar.): Hak yolundan ayrılma, Allah'a isyan etmek, günah, suç. fücür (Ar.): günah işleme. hăsıl (Ar.): hasıl, husule gelen, ortaya çıkan. • *fısk u fücûr ~ fisk ve fücur ~ pasıqtıq, buzıqtıq* KM'deki "*fısk u fücûr"* ifadesi TT'de korunurken, KT'ye pasık (fasık) ve sefih (buzıq) sözcükleri ile aktarılmıştır.
	27**. riya tesbihi** ellerinde, **ağlayıp yaş dökmezler;**	27. **İä, täspi** qolıŋda, j**ılap basın tökpeydi,**	riyâ (Ar.): riya, iki yüzlülük • *riyâ tesbih ~ riya tesbihi ~ iä, täspi* • *yığlap yaşın tök- ~ ağlayıp yaş dök- ~ jılap basın[1] tök-* KM'deki *"yığlap yaşın tök-"* ifadesi "*ağlayıp yaş dök-"* olarak, KT'ye de aynı anlamı ile "*ağlayıp yaşın dök-"olarak aktarılmıştır.* [1] "jasın" sözcüğü sehven "basın" olarak yazılmıştır.
	28. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.	28. Arıstan babam sözderin estiŋiz(der) teberik.	
	29. Riya tesbihi elinde, **zünnar belde**, bilseniz;	29. İä, täspi qolıŋda, **zunnur jaqsı** bilseŋiz,	zünnâr (Ar.): papazların bellerine bağladıkları kuşak. • yahşı: iyi, güzel • *riyâ ~ riya ~ iä* • *zünnâr yahşı ~ zünnar belde ~ zunnur jaqsı*

			KM'deki "*riya"* sözcüğü TT'de korunurken, KT'ye "evet" anlamına gelen "iä" sözcüğü ile aktarılmıştır. "*zünnâr yahşı"* sözcüğü ise TT'ye sonrasında "bel(in)de" sözcüğü ile birlikte aktarılmış, KT'ye ise KM'deki şekliyle aktarılmıştır. Söz konusu mısranın HB aktarımı ("Riyâ tesbîhi elinde, zünnâr iyi bilseniz") da dikkate alındığında bu mısranın aktarımında anlamsal bir muğlaklık olduğu görülebilir.
8 *Riyâ tesbîh ilginde zünnâr yahşı bilsengiziale* *Hak rızâsı bu turur işk sûdâsın kılsangız* *'Işkın alıp mahşerde rüsvâ bolup tursangız* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	30. Hak rızası budur ki **aşk ticaretini** kılsanız,	30. Haq rizası bu(l) bolar, **ğişıq sawdasın** qılsaŋız,	sûdâ (Far.): ticaret, alışveriş suda is. 1. bash aghriqi; 2. biaramliq.- uygurca sozluk • *ışk sûdâsı ~ aşk ticareti ~ ğişıq sawdası* KM'deki "*ışk sûdâsı"* tamlaması TT'ye "*aşk ticareti"* olarak, KT'ye ise "*ğişıq sawdası"* olarak aktarılmıştır. Görüleceği üzere TT aktarımı, hem mısrahem de tamlanan sözcüğün (aşk) bağlamı ile uyuşmamaktadır. KT'deki aktarımda ise söz konusu sözcüğün "sevda" olarak okunduğu düşünülmektedir. "sûdâ" sözcüğünün "baş ağrısı" anlamı dikkate alındığında söz konusu tamlamanın "*aşk acısı" ya da "aşk ağrısı"* olarak aktarılabileceği düşünülmektedir. Nitekim HB aktarımında bu tamlama "*...aşk derdi..."* şeklinde aktarılmıştır.
	31. aşkını alıp mahşerde rüsva olup dursanız;	31. Ğişqın alıp mahşarda, räswa bolıp tursaŋız,	
	32. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük	32. Arıstan babam sözderin estiŋiz(der) teberik.	
9 *'Işkka kadem koyğanlar Hak dîdârın körerler* *Mûsâ-sifat mahşerde Hak'dın su'âl sorarlar* *Sermest bolup vasfıda Hû zikrini kurarlar* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	33. Aşk yoluna girenler, Hak didarını görürler;	33. Ğişıqqa **qadam qoyğandar**, Haq didarın köredi,	
	34. Mûsâ gibi mahşerde Hak'tan sual sorarlar;	34. Musa sipat mahşarda, Haqtan sawal suraydı,	
	35. **sermest** olup vasfında Hû zikrini kurarlar;	35. **Masaŋ** bolıp väslide, "hu" ziikirin quradı,	sermest (Far.): sarhoş, kendinden geçmiş.

			• *sermest ~ sermest ~ masaŋ* DÖV.Bkz. 9. hikmet. Daha önceki hikmetlerde "*sermest"* sözcüğü KT'ye *"köŋildi bol-"* şeklinde aktarılmıştı. Burada ise "neşeli, çakırkeyf" anlamına gelen "*masaŋ"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
	36. Arslan Baba'm, sözlerini işitiniz teberrük.	36. Arıstan babam sözderin estiŋiz(der) teberik.	
10 *İnşâ'llah işitkenni Hak'dın tilep alur min Şeytân yolıdın alıp Hak yolığa salur min Meded kılsa Mustafâ günahların tiler min Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	37. Inşallah işideni Hak'tan dileyip alırım;	37. "İnşalla" aytqandı, haqtan tilep alarmın,	
	38. şeytan yolundan alıp Hak yoluna salarım;	38. Şaytan jolınan alıp, Haq jolına salarmın,	
	39. yardım etse Mustafa, günahlarını dilerim;	39. Medet qılsa Mustafa, künäların suraymın,	
	40. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.	40. Arıstan babam sözderin estiŋiz(der) teberik.	
11 *Arslan Baba'm sorsangız Peygamber'ge i'tibâr Sahâbeler uluğı <u>hâs bende-i Kirdigâr</u> Yatkan yîri <u>nâ-hemvâr bir kâze-i hârzâr</u> Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	41. Arslan Baba' mı sorsanız, Peygamber'in gözdesi;	41. Arıstan babtı sur(a)saŋız, payğambarğa iğtibar,	
	42. sahabeler ulusu, **Hakk'ın seçkin bendesi;**	42. Sahabalar ulığı, **has pendesi Kerdegär(diŋ),**	Kirdigâr (Far.): mutlak şekilde faal olan: Allah. • *hâs bende-i Kirdigâr ~ Hakk'ın seçkin bendesi ~ has pendesi Kerdegär(diŋ)* KM'deki "*Kirdigâr*" sözcüğü, KT'de korunurken, TT'ye *"Hakk"* olarak aktarılmıştır.
	43. yattığı yer **perişan**, bir **diken kulubesi;**	43. Jatqan jeri **nahämuar**, **bär kaze-ye har-u zar,**	nâ-hemvâr (Far.): düz olmayan, eğri, uygun olmayan, elverişsiz. kâze-i hârzâr (Far.) dikenlik kulubesi, dikenden kulübe. • *nâ-hemvâr ~ perişan ~ nahämvar*

			• *kâze-i hârzâr ~ diken kulubesi ~ kaze-ye har-u zar* KM'deki "*nâ-hemvâr" ve "kâze-i hârzâr"* tamlamaları, KT'de korunurken, TT'ye Türkçe karşılıkları ile aktarılmıştır.
	44. Arslan Baba'm sözlerin işitiniz teberrük	. Arıstan babam sözderin estiŋiz(der) teberik.	
12 *Çârşenbe kün işitip <u>nâgeh</u> hazret bardılar* *Arslan Bâb'nı ol kün <u>mihmân boldılar</u>* *Yatkan yirni nâ-hemvâr körüp hayrân kaldılar* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	45. Çarşamba günü işidip **ansızın** Hazret vardılar;	45. Sersenbi kün estip, **kenet** Haziret bardı,	nâgeh (Far.): ansızı, bir anda. • nâgeh ~ ansızın ~ kenet KM'deki *"nâgeh"* TT'ye ansızın, KT'ye ise "*kenet"* olarak aktarılmıştır.
	46. Arslan Bâb'ın evine o gün **misafir** oldular;	46. Arıstan babtıŋ üyine, ol küni **meyman** boldı,	DÖV. Bkz. 8. hikmet.
	47. yattığı yeri perişan görüp hayran kaldılar;	47. Jatqan jeri qatqıl, körip qayran boldı,	
	48. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.	48. Arıstan babam sözderin estiŋiz(der) teberik.	
13 *Ol Muhammed Mustafâ turup duâ kıldılar* *Melâyikler âmîn dip ilgin açıp turdılar* *Şundağ ümmet birding dip Hak şükrini kıldılar* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	49. O Muhammed Mustafa durup dua kıldılar;	49. Ol Muhammed Mustafa turıp duğa qıldı,	
	50. melekler âmin diyip el açarak durdular;	50. Periŝteler "Ämin" dep, qolın aşıp turadı,	
	51."Şöyle ümmet verdin." diyip Hakk'a şükür kıldılar;	51. "Osınday ümbet berdiŋ" dep Haq şükirin qıldı,	
	52. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.	52. Arıstan babam sözderin estiŋiz(der) teberik.	
	53. Sahabeler dediler: Arslan Bâb'dır adınız;	53. Sahabalar ayttı olar, "Arıstan baba-dür atıŋız,	
	54. Arapların ulusu, **tertemizdir** zâtınız**;**	54. Araptardıŋ ulığı, **pakizä-dür** zatıŋız,	pâkîze (Far.): tertemiz, halis, kötülük ve günahlardan arınmış, seçkin. zăt (Ar.): kendi öz, cevher, asıl. • *pâkîze~ tertemiz~ pakizä*

			KM'deki "*pâkîze*" *sözcüğü* KT'de korunurken, TT'ye Arapça kökenli "*temiz"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
14 *Sahâbeler aydılar Arslan Bâb'dur atıngız* *'Arablarni uluğı pâkîzedür zâtıngız* *Terbiyet ten farz didi parça salıp yattıngız* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	55. ten terbiyesi farz diyip**, parça salıp yattınız;**	55. Tärbie(lev) tän(di) parız edi, **maqta salıp jatıŋız**,	parça (Far.): parça, bez parçası. • *terbiyet ten ~ ten terbiyesi ~ tän(di) tärbie(lev)* • *parça salıp yat- ~ parça salıp yat- ~ maqta salıp jat-* KM'deki "*parça salıp yat-"* ifadesi, TT'de korunurken KT'ye aktarımda "pamuk" anlamına gelen "*maqta*" sözcüğü ile aktarılmıştır.
	56. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.	56. Arıstan babam sözderin estiŋiz(der) teberik.	
15 *Âhir zamân ümmetler nakış kılur öylerin* *Nefs hevâğa kıvanıp bozar her dem hûyların* *Şân u şevketler bilen ber-pâ kılur boyların* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	57. Ahir zaman ümmetleri süslerler evlerini;	57. Aqır zaman ümbetteriŋ, naqış qılar üylerin,	
	58. nefslerine kapılıp bozarlar **huylarını**;	58. Qv näpsige qvanıp, buzar är däyim **minez derin**,	hûy (Far.): huy, ahlak, tabiat. • hûy ~ huy ~ minez KM'deki "*hûy"* sözcüğü, TT'ye aktarımda korunurken KT'de eşanlamı "haslet" anlamına gelen "*minez"* sözcüğü ile aktarılmıştırç
	59. **şan ve şevketler** ile **dik tutarlar** boylarını;	59. **Şen, şekpen** bilän **şımır qılar** boyların,	şan (Ar.): şan, şöhret. şevket (Ar.): ululuk, yücelik, haşmet. ber-pâ (Far.): ayakta, ayak üzerinde. • *şân u şevket ~ şan ve şevket ~ şen, şekpen* KM'deki "*şân u şevket"* TT'de korunurken, KT'ye "yünden dokunmuş dış elbise olarak kullanılan kumaş" anlamına gelen "*şekpen" s*özcüğü ile aktarılmıştır. • *ber-pâ kıl- ~ dik tut- ~ şımır qılu*

			KM'deki "*ber-pâ kıl-"* tamlaması, TT'ye "*dik tut"* olarak, KT'ye ise "güçlü kıl" anlamına gelen "*şımır qılu-"* tamlaması ile aktarılmıştır.
	60. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.	60. Arıstan babam sözderin estiŋiz(der) teberik.	
16 *Ahir zaman ümmetler dünyâ fâni bilmesler* *Kitlenlerni körüben andın cibret almaslar* *İrenlerni kılğanın körüp közge ilmesler* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	61. Ahir zaman ümmetleri, dünya fani bilmezler;	61. Aqır zaman ümbetter düniye fäni (ekenin) bilmeydi,	
	62. gidenleri görerek ondan ibret almazlar;	62. Ketkenderi körip, odan ğibrat almaydı,	
	63. erenlerin kıldığını görüp **değer vermezler**;	63. Jarandardıŋ qılğanın, körip **közge ilmeydi**,	• *közge il- ~ değer ver- ~ közge il-*
	64. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.	64. Arıstan babam sözderin estiŋiz(der) teberik.	
17 *Yahşı yollardın azıp yaman yolğa avuşkan* *Şeytân-lacîn pîrim dip dâmeniğa yapuşkan* *'Azâzîl'ni pîrim dip irte ahşam körüşken* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	65. lyi yollardan sapıp kötü yola **koşuşan**,		avuş (T.): hızlı ve geniş adımlarla yürümek, koşuşmak. • *avuş- ~ koşuş- ~ Ø*
	66. pîrim diyip mel'un şeytan **eteğine** yapışan,		dâmen (Far.): etek • *dâmen ~ etek ~ Ø*
	67. Azazil'i pîrim diyip sabah akşam görüşen;		
	68. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.		
18 *Îmân islâmın alıp ölmey min dip külüşken* *Ölmey min dip dünyâda Mevläm birlen uruşkenler* *Ğâfillık birle her dem cömrini ber-bâd birgen* *Arslan BabA'm sözlerin işitingiz teberrük*	69. Imanını yitirip, ölmem diye gülüşen,		
	70. ölmem diyip dünyada Mevläm ile vuruşan,		
	71. gafillik ile her an ömrünü **boşa geçiren;**		ber-bâd bir- (Far.): rüzgara vermek, boşa harcamak, yok etmek vs. • *ber-bâd bir- ~ boşa geçir- ~ Ø*

	72. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.		
19 *Vaktı yitse Azrâ'îl emânetni bir digey* *Şeytân-laʿin pirim dip cân birerde körüngey* *İmân islâmın alıp hâl-i dilin sormagey* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	73. Vakti gelse, Azrail, "Emaneti ver!" diyecek;		
	74. **lânetli şeytan**, pîrim diye, can verende görünecek,		laʿin (Ar.): lanetlenmiş, kovulmuş, Allah!ın rahmetinden mahrum kalmış • *şeytân-laʿin ~ lânetli şeytan ~ Ø*
	75. imanını, dinini alıp gönül halini sormayacak;		
	76. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.		
20 *Tevbe kılsa tevbesin Mevlâ'm kabûl kılmagey* *Allah'a dise hâcesi kolin tutup almagey* *Cürm üʿisyân girihm pîrge barıp çiçmegey* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	77. Tevbe kılsa, tevbesini Mevläm kabul kılmayacak;		
	78. Allah dese, hâcesi elinden tutup almayacak;		
	79. **cürüm ve isyan düğümlerini** pire varıp **çözmeyecek**;		cürm (Ar.): cürüm, suç. • *cürm üʿisyân girihm ~ cürüm ve isyan düğümlerini ~ Ø* • *çiç- ~ çöz- ~ Ø*
	80. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.		
21 *Yiti yaşda Arslan Bâb Türkistâŋğa kildiler* *Başım koyup yığladım hâim körüp küldiler* *Ming bir zikrin örgetip mihribânlığ kıldılar* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	81. Yedi yaşta Arslan Bâb Türkistaŋa geldiler;		
	82. baş koyarak ağladım, **halimi görüp** güldüler;		• *Hâ(l)im kör- ~ halimi gör- ~ Ø*
	83. bin bir zikir öğretip **merhamet gösterdiler;**		mihribân (Far.): şefkatli, merhametli, güler yüzlü. mihribânlığ kıl- (Far.+T.): şevkat ve merhamet göstermek. • *mihribânlığ kıl- ~ merhamet göster- ~ Ø*
	84. Arslan Babam sözlerini işitiniz teberrük.		

22 *Kelam kıldım hurmâdın manga vahşet kıldılar* *Ey bî-edeb kûdek dip casâ alıp sürdiler* *Vahşetidin korkmadım manga bakıp turdilar* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	85. **Söz edince** hurmadan bana **korku** verdiler;		*kelam kıl- ~ söz edince ~ Ø* • *vahşet ~ korku ~ Ø*
	86. "Edepsiz çocuk!" diyip sopa alıp sürdüler;		kûdek (Far.): çocuk. • *bî-edeb kûdek ~ edepsiz çocuk ~ Ø*
	87. hiddetinden korkmadım, bana bakıp güldüler,		
	88. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.		
23 *Ağzıng açkıl ey kûdek emânetin bireyin* *Mezesini yutmadım aç ağzıngğa salayın* *Hak Resûl'ni buyruğun ümmet bolsam kılayın* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	89. "Ağzını aç ey çocuk, emanetini vereyim;		
	90. lezzetini tatmadım, aç ağzına salayım;		
	91. hak Resûl'un emrini ümmet olsam, kılayım."		
	92. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.		
24 *Ağzım açtım saldılar hurmâ kıldı mest* *İki ʿâlemdin kiçip vällah boldum Hak-perest* *Hâce mollâ yığıldı alıp yördi dest-be-dest* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	93. Ağız açtım, saldılar, hurma kokusu kıldı mest;		mest (far.): mest, sarhoş, kendinden geçmiş. • *mest ~ mest ~ Ø*
	94. iki âlemden geçip vallah oldum Hak-perest;		Hak-perest (Far.): Hak'ka tapan, Hak'ka iman eden. • *Hak-perest ~ Hak-perest ~ Ø*
	95. hâce, molla yığıldı, alıp gittiler destbedest;		
	96. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.		
25 *Baba'm aydı ey balam teklif kılmading manga* *Biş yüz yıldur kâmımda saklap irdim min sanga* *Mezesini siz alıp telkîn bildingiz manga* *Arslan Babäm sözlerin işitingiz teberrük*	97. Baba'm dedi: Ey çocuk, külfet vermedin bana;		
	98. beş yüz yıldır damakta saklar idim ben sana;		
	99. lezzetini siz alıp telkin verdiniz bana;		telkîn (Ar.): telkin, zihinde yer ettirme, İslâmiyeti kabul eden kimseye iman esaslarını anlatma. • *telkîn ~ telkin ~ Ø*
	100. Arslan Babäm sözlerini işitiniz teberrük.		

26 *Babäm aydı ey balam kaşımda tur öleyin* *Cenâzemni okup köm cân tasadduk kılayın* *Meded kılsa Mustafâ cilliyyînga kireyin* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	101. Babäm dedi: Ey yavrum, önümde dur, öleyim;		
	102. namazımı kılıp göm, can **sadaka kılayım;**		• *tasadduk kıl- ~ sadaka kıl- ~ Ø*
	103. medet kılsa Mustafa, Illiyyiŋe gireyim;		ʿilliyyîn (Ar.): Kelime anlamı "yükseklik, yücelik" olup cennetin en yüksek ve yüce tabakasının adıdır. • *ʿilliyyîn ~ İlliyyin ~ Ø*
	104. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.		
27 *Yığlap aydım ey Baba yaş kûdek min bilmes mint* *Gurungızını kavlar min kötrip sala almas min* *Hak Mustafâ sünnetin kûdek min bile'lmes min* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	105. Ağlayarak dedim ki: Ey Baba, genç çocuğum;		
	106. kabrinizi kazarak götürüp defn edemem;		gûr (Far.): mezar, kabir. • *gûr ~ kabir ~ Ø*
	107. hak Mustafa sünnetini, **çocuğum**, bilemem;		
	108. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.		
28 *Baba'm aydı ey balam melâyikler yığılğay* *Cebrâ'îl imâm bolup özgeler tâbic bolğay* *Mikâ'îl ve İsrâfîl köterip gûrge koyğay* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	109. Baba'm dedi: Ey yavrum, melekler toplanacak;		
	110. Cebrail imam olup, **diğerleri** tâbi olacak;		• *özge ~ diğer ~ Ø*
	111. Mikâil ve İsrâfil kaldırıp **mezara** koyacak;		
	112. Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.		
29 *Kul Hâce Ahmed sözüngni nâdânlarğa aytmağıl* *Sözni aytip nâdânğa pûçek pulğa satmağıl* *Açdın ölseng nâmerddin hergiz minnet tartmağıl* *Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük*	113. Kul Hâce Ahmed, sözünü **cahillere** söyleme;	65. Qul Qoja Ahmet, söziŋdi **nadandarğa** aytpağın,	DÖV.Bkz. 1. hikmet.
	114. söz sözleyip cahile, değersiz pula satma;	66. Sözdi aytıp nadanğa, paydasız pulğa satpağın,	
	115. açlıktan ölsen bile, nâmerde minnet etme;	67. Aştan ölseŋ jazatayım, ärkez mindet tartpağın,	

	116.Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.	68. Arıstan babam sözderin estiŋiz(der) teberik.	DÖV.Bkz. 2. hikmet.

Kaynak Metin Hikmet-13	Türkiye Türkçesine Aktarımı-13	Kazak Türkçesine Aktarımı- 113 (112)	Karşılaştırma
1 *Yolğa kirgen irinlerdin yolnı sormay* *Yığlamay mu ey dôstlarım hatâ kıldım* *Hak zikrini kiçe kündüz vird eylemey* *Eyâ dôstlar öz cânıma cefâ kıldım*	1. Yola giren erenlerden yol sormadan	1. Jolğa kirgen jarandardan joldı sur(a)may,	**Ø**
	2. ağlamayım mı, ey dostlarım, **hata** kıldım.	2. Jılamayın ba, ey, dostarım, **qate** qıldım.	DÖV. Bkz. &. hikmet.
	3. Hak zikrini gece gündüz **vird etmeden**	3. Haq zikirin kündiz-tüni **zikir etpey**,	DÖV. Bkz. 7. hikmet.
	4. ey dostlarım, öz canıma cefa kıldım.	4. Ey, dostar, öz janıma japa qıldım.	
2 *Allâh yâdi köngüllerni rûşen kılğan* *ʿÂşıklarğa Hudâ özi vade kılğan* *ʿIşk nesîmi Mustafâğa tuhfe kilgen* *Ol sebebdin köz yaşımnı güvâh kıldım*	5. Allah **yadı** gönülleri **aydınlatan**;	5. Alla j**adı** köŋilderdi **rawşan** qılğan,	rûşen (Far.): parlak, aydınlık. • *Rûşen kıl- ~ aydınlat- ~ rawşan qıl-* KM'deki "*rûşen kıl-"* tamlaması TT'de "*aydınlat"* olarak aktarılırken, KT'de korunmuştur
	6. âşıklara Hüda kendisi vâde kılan;	6. Ğaşıqtarğa Quda(y) özi väde qılğan,	
	7. **aşk rüzgârı** Mustafâya **hediye gelen;**	7. **ğişıq samalı(n)** Mustafa **tartu qılğan**,	tuhfe (Ar.): hediye. • *ʿışk nesîmi ~ aşk rüzgârı ~ ğişıq samalı(n)* KM'deki *"ʿışk nesîmi"* TT'ye "*aşk rüzgarı"* olarak KT'ye de eşanlamlı (samal) sözcükle "*ğişıq samalı"* olarak aktarılmıştır. • *tuhfe kil- ~ hediye gel- ~ tartu qıl-* KM'deki "*tuhfe kıl-"* sözcüğü TT'ye Ar.+T. tamlaması olan "*hediye gel-"* olarak, KT'ye ise T.T. tamlaması olan "*tartu qıl-"* şeklinde aktarılmıştır.
	8. o sebepten gözyaşımı **şahit kıldım**	8. (S)ol sebepten köz jasımdı **kwä qıldım**.	DÖV.Bkz. 4. hikmet.
	9. Allah der ki: Âşıklarım Burak'a **biner**;	9. Alla aytar: "Ğaşıqtarım **pıraq surar**,	süvâr (Far.): at. • *süvâr ~ biner ~ pıraq surar*

3 *Allâh aytur âşıklarım Burâk-<u>süvâr</u>* *Hak zikrini aytkenlerge rahmet yağar* *Köp yığlağan dîdârimni <u>bî-şek</u> körer* *Rûz-i mahşer dîdârimni atâ kıldım*	10. Hak zikrini diyenlere rahmet yağar;	10. Haq zikirin aytqandarğa rahmet javar,	
	11. çok ağlayan didarımı **şüphesiz görür;**	11. Köp jılağan didarımdı **küdiksiz körer**",	DÖV. Bkz. 2. hikmet.
	12. mahşer günü didarımı **bağışladım**.	12. Mahşar küni didarımdı **twhfä qıldım**.	atâ (Ar.): bağışlama, bağış, ihsan. • *atâ kıl- ~ bağışla- ~ twhfä qıl-* KM'deki "*atâ kıl-"* fiili TT'ye "*bağışla-"* KT'ye ise "hediye kıl" anlamında "*twhfe qıl-"* fiili ile aktarılmıştır.
4 *Vaʿde kıldı âşıklarğa yüz ming Burâk* *ʿÂlem halkı <u>melâmetni</u> anga yırak* *Bu âlemdin il közige yanğan <u>çerak</u>* *<u>ʿUkbâ</u> içre yüz ming köşkler binâ kıldım*	13. Vâde kıldı âşıklara yüz bin Burak;	13. Üwäde qıldı ğaşıqtarğa jüz mıŋ pıraq,	
	14. âlem halkı **melâmeti** O'na ırak;	14. Älem halqı(nıŋ) **ösegi** oğan jıraq,	melâmet (Ar.): ayıplama, kınama, azarlama. • *melâmet ~ melâmet ~ öseg* KM'deki *"melâmet"* sözcüğü TT'de korunurken, KT'de "*öseg"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
	15. bu âlemde el gözüne yanan **çerak**;	15. Bu(l) älemde el közine janğan **şıraq**,	çerak (Far.): çerağ, mum, kandil. • *çerak ~ çerak ~ şıraq* KM'deki "*çerak"* sözcüğü her iki aktarımda da fonetik değişimle korunmuştur.
	16. **ukba** içinde yüz bin köşkler bina kıldım	**16.Aqiret** işinde jüz mıŋ saray bina qıldım.	ukbâ (Ar.): ahiret, öbür dünya. • *ukbâ ~ ukba ~ aqiret* KM'deki "*ukbâ" sözcüğü TT*'de korunurken, KT'ye eşanlamlı "*aqiret"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
5 *Derdsiz âdem âdem irmes muni anglang* *ʿIşksız âdem hayvân cinsi muni <u>tinglang</u>* *Könglüngizde ışk bolmasa manga yığlang* *<u>Giryânlarğa</u> hâs ışkımni ʿatâ kıldım*	17. Dertsiz insan insan değil, bunu anla;	17. Dertsiz adam – adam emes munı aŋlaŋ(dar),	• *âdem ~ insan ~ adam*
	18. aşksız insan hayvan cinsi, bunu **dinle**;	18. Ğişıqsız adam-ayvan tekti munı **tıŋdaŋ(dar),**	DÖV. Bkz. 3. hikmet.
	19. gönlünüzde aşk olmasa, bana ağla;.	19. Köŋiliŋizde ğişıq bolmasa mağan jılaŋ(dar)	
	20. **ağlayanlara** has aşkımı bağışladım.	20. **Jılağandarğa** has ğişqımdı tuşqımdı twhfä qıldım.	giryân (Far.): ağlayan.

			• *giryân ~ ağlayan ~ jılağan* KM'deki "*giryân"* sözcüğü, her iki aktarımda da Türkçe karşılıkları ile aktarılmıştır.
6 *Bende bolsang men menlikni zinhâr taşla* *Seherlerde câning kaynap tinmay işle* *Yoldın azğan gümrâhlarni yolğa başla* *Bir nazarda dillerini safâ kıldım*	21. **Bende olsan**, benliğinden geç tamamen;	21. **Pende bolsaŋ** menmendikti äste tasta,	DÖV. Bkz. 5. hikmet.
	22. seherlerde can kaynatıp **çalış dinmeden;**	22. Saharlarda janıŋ qinap **tınbay iste**,	Tınmak (T.): dinmek, sessiz ve sakin hale gelmek. • *tınmay işle- ~ dinmeden çalış- ~ tınbay iste-* KM'deki *"tınmay işle"* tamlaması, KT'de fonetik değişimle konuşurken, TT'ye "*dinmeden çalış-"* olarak aktarılmıştır.
	23. yoldan sapan **şaşkınları** yola sok hemen;	23. Joldan azğan **adaswşılardı j**olğa basta,	DÖV. Bkz. 7.hikmet.
	24. bir nazarda **gönüllerini** safâ kıldım.	24. Bir nazarda **batindarın** saf(a) qıldım.	• *dillerini safâ kıl- ~ gönüllerini safâ kıl- ~ batindarın saf(a) qıl-* KM'deki *"dillerini safâ kıl-"* ifadesi, TT'ye anlam karşılığında aktarılırken, KT'ye "içlerini safa kıl-" anlamında *"batindarın saf(a) qıl-"* olarak aktarılmıştır.
7 *Çın derdlikke özüm dârû özüm dermân* *Hem ʿâşık min hem maʿşûk min özüm cânân* *Rahm eyleyin atım rahmân zâtım sübhân* *Bir nazarda bâtınların safâ kıldım*	25. Gerçek dertliye kendim ilaç, kendim derman;	25. Şın derttige özim däri, özim där(w)men,	
	26. hem âşıkım, hem **mâşukum**, kendim canan;	26. Häm ğaşıqpın, häm **mağşuqpın**, özim janan,	maʿşûk (Ar.): sevilen sevilmiş olan, kendisine aşık olunan. • *mâşukum ~ mâşuk ~ mağşuq* KM'deki *"mâşuk"* sözcüğü fonetik değişimle her iki aktarımda da korunmuştur.
	27. rahm edeyim, adım Rahman, **zâtım** Sübhan;	27. Rahım etemin, atım Rahman, **zatım** Sübhan,	

	28. bir nazarda **içlerini** safâ kıldım.	28. Bir nazarda **batindarın** saf(a) qıldım.	
8 *Tang atkunça Hak yâdını ayğan kişi* *Tağ u çölni bûstân kılar akkan yaşı* *Allâh aytur özge bile yoktur işi* *Ol 'âşıknı halâyıkçın <u>cüdâ</u> kıldım*	29. Tan atana kadar Hakk'ı anan kişi,	29. Tan atqanşa Haq jadın aytqan kisi,	
	30. dağ ve çölü bostan kılar akan yaşı;	30. tav, şildi bostan qılar aqqan jası,	
	31. Allah't der, başka şeyle yoktur işi;	. Alla aytar: "Özge birla joq-dür isi",	
	32. o âşıkı insanlardan **cüda kıldım**	. Ol ğaşıqtı halayıqtan j**uda qıldım.**	'cüdâ (Far.): ayrı. • *'cüdâ kıl- ~ cüda kıl- ~ juda qıl-*
9 *'Işk yâdını yirge salsam yir kötermes* *Defter kılsam tâ tirig sin bitip bolmas* *Haknı bilgen <u>big ü han u halkni bilmes</u>* *Ol bendemni öz yolumda <u>dütâ</u> kıldım*	33. Aşk yâdını yere salsam, yer kaldırmaz;	33. Ğişıq jadım jerge salsam, jer kötermes,	
	34. defter kılsan, **tâ dirisin**, **bitmek olmaz;**	34. Däpter qılsam **ömir boyı bitip bolmas,**	tâ (Far.): tă, vakta ki. tirig : diri, canlı. • *tâ tirig ~ tâ dirisin ~ ömir boyı* KM'deki "*tâ tirig sin bitip bolmas"* ifadesi, TT'ye *"tâ dirisin, bitmek olmaz"* şeklinde aktarılırken KT'ye anlam değişmesi ile "*ömir boyı bitip bolmas"* olarak aktarılmıştır.
	35. Hakk'ı bilen **beni, hanı, halkı bilmez;**	35. Haqtı bilgen **bek, han, halıqtı bilmes**,	
	36. o kulumu öz yolumda **iki kat** kıldım.	36. Ol pende meni öz jolımda **dwta** qıldım	dütâ (Far.): iki kat, bükülmüş, eğilmiş. • *dütâ kıl- ~ iki kat kıl- ~ dwta[1] qıl-* KM'deki "*dütâ kıl-"* sözcüğü, KT'de korunurken, TT'ye "*iki kat kıl-"* olarak aktarılmıştır. [1]ÇKT'de yaygın kullanılmayan bir sözcük.

10 *Mâl u pulnı pervâ kılmas ʿâşık kişi* *Yol üstide tofrak bolup ʿazîz başı* *Andın songra nûrğa tolar içi taşı* *Tıngla barsa mahşer ara pâdşâh kıldım*	37. Mal ve pula **rağbet etmez** âşık kişi;	37. Mal-puldı **közge ilmes** ğaşıq kisi,	pervâ (Far.): korku, çekingenlik, meyil. • *pervâ kılmas ~ rağbet etmez ~ közge ilmes* KM'deki *"pervâ kılmas"* sözcüğü TT'ye aktarımda "*rağbet etmez",* KT'ye aktarımda ise "dikkate almaz" anlamında "*közge ilmes"* olarak aktarılmıştır.
	38. yol üstünde toprak olup aziz başı;	38. Jol üsti(n)de topıraq bolıp äziz bası,	
	39. ondan sonra nurla dolar içi dışı;	39. Sodan keyin nurğa tolar işi-sırtı,	
	40. yarın varsa, mahşerde padişah kıldım.	40. Erteŋ barsa, mahşar küni patşa qıldım.	
11 *Hakdın korkup mâl u pulnı söymegenni* *Haknı aytıp bir dem yatıp uymagenni* *Yatsa kopsa Hak zikrini koymagenni* *Açtım bâtın közlerini bînâ kıldım*	41. Hak'tan korkup mal ve pulu sevmeyenin,	41. Haqtan qorqıp mal men puldı süymegendi,	
	42. Hakk'ı diyip bir an olsun yatmayanın,	42. Haqtı aytıp bir dem jatıp uyıqtamağandı,	
	43. yatsa, kalksa, Hak zikrini koymayanın,	43. Jatsa-tursa Haq zikirin qoymağandı,	
	44. açtım **bâtin** gözlerini bîna kıldım.	44. Aştım **batin** közderin bina qıldım.	
	45. Oruç tutup halka riya kılanları,	45. raza tutıp halıqqa riya qılğandardı,	
	46. namaz kılıp tesbih ele alanları,	46. Namaz oqıp, täspi qolğa alğandardı,	

12 *Rûze tutup halkğa riyâ kılgenlerni* *Namâz okup tesbîh kolğa algenlerni* *Şeyh min tiyü özge binâ koygenlerni* *Âhir demde îmânıdın cüdâ kıldım*	47. şeyhim diyip başka **bina kuranları**	47. Şayqımın dep, **özine mendik qoyğandardı**,	• *binâ koy- ~ bina kur- ~ mendik qoy-* KM'deki *"binâ koy"* sözcüğü, TT'de korunurken, KT'ye aktarımda "*(başka) bina kuranları"* olarak aktarılırken KT'ye aktarımda "*(kendine) benlik koyanları"* şeklinde anlam değişimi ile aktarılmıştır.
	48. **son deminde** imanından cüda kıldım.	48. **Aqır demde** imanınan juda qıldım.	DÖV. Bkz. 5. hikmet.
13 *Hak'ka ʿâşık bolup aydı Kul Hâce Ahmed* *Sıdkı birle işitkenge yüz ming rahmet* *Duâ kılay körmegeyler mihnet zahmet* *Âkil irseng bir söz birlen ada kıldım*	49. **Hakk'a** âşık olup dedi Kul Hâce Ahmed;	49. **Halıqqa** ğaşıq bolıp edi Qul Qoja Ahmet,	
	50. **sıdkı** ile işidene yüz bir rahmet;	50. **Turalığımen** esitkenge jüz mıŋ rahmet,	sıdk (Ar.): doğruluk, iç temizliği, ahdinde durma. • *sıdk ~ sıdk ~ turalığımen* KM'deki "*sıdk"* sözcüğü TT'ye aktarımda korunurken, KT'ye aktarımda eşanlamlı Kazakça sözcükle verilmiştir.
	51. dua kılayım, görmesinler **mihnet**, **zahmet**;	51. Duğa qılay(ın) körmeydi **qiınşılıq**, **peynet**,	DÖV. Bkz. 1. hikmet.
	52. akıllı isen, bir söz ile tamam kıldım.	52. Aqıldı bolsaŋ bir söz birlän ada qıldım.	

Kaynak Metin Hikmet-14	Türkiye Türkçesine Aktarımı-14	Kazak Türkçesine Aktarımı- 105 (104)	Karşılaştırma
1 *İzim yâdı uluğ yâddur aytur bolsam* *ʿAsel yangliğ süçük bolur tilim mening* *Özüm fakîr kıldım mukır boldum hakira* *Kanat kakar uçar kuş dik könglüm mening*	1. **Rabb'im** yâdı ulu yâddır, söyler olsam,	1. **İem** jadı ulıq jad-dür aytar bolsam,	• *İzim ~ Rabb'im ~ İem* KM'deki *" İzim"* TT'ye "*Rabbim"* olarak KT'ye ise "sahip, Rabb" anlamında "*iem"* (igem) olarak aktarılmıştır.
	2. **ballar** gibi **tatlı** olur dilim benim.	2. **Äsel** sekildi **tätti** bolar tilim, meniŋ,	ʿasel (Ar.): bal. *ʿasel ~ bal ~ äsel* *süçük ~ tatlı ~ tätti*
	3. Kendim fakir, **ikrar ettim**, oldum hakir;	3. Özim paqır, qıldım **muqir**, boldım häkir,	mukır (Ar.): ikrar eden, hakikati itiraf eden. • *mukır ~ ikrar et- ~ muqir* KM'deki *"mukır"* sözcüğü, KT'de korunurken, TT'ye "*ikrar et-"* tamlaması ile aktarılmıştır.
	4. kanat çırpıp uçar kuş gibi gönlüm benim.	4. Qanat qağar uşar qustay köŋilim meniŋ.	
2 *Türlüg 'ayşim türlüg işim mungluğ başım* *İrdi cânım kitti huşum aktı yaşım* *Yazuk bilen toldı tükel için taşım* *Bî-niyâzım aça birsün yolim mening*	5. Türlü ayşım, türlü işim, **dertli başım**;	5. Türli ömirim, türli isim, **mundı basım**,	• *mungluğ başı ~ dertli başı ~ mundı bası* KM'deki *"mungluğ başı"* TT'ye "*dertli başı"* olarak aktarılırken KT'ye de ÇKT'de "kederli, kasvetli" anlamlarında kullanılan "*mundı bası"* tamlaması ile aktarılmıştır.
	6. eridi canım, **gitti aklım**, aktı yaşım;	6. Edi janım, **ketti esim**, aqtı jasım,	huş (Far.): akıl, zeka. • *huşum kit- ~ aklım git- ~ esim ket-* KM'deki "*huşum kit-"* sözcüğü, TT'ye Ar.+T. tamlaması olan "*aklım git-"* olarak, KT'ye ise eşanlamlı T.T. tamlaması olan *"esim ket-"* şeklinde aktarılmıştır.
	7. günah ile tamamen doldu içim, dışım;	7. Jazıq bilän toldı tügel işi-sırtım,	
	8. **niyazsızım**, açıversin yolumu benim.	8. **Qajetsizim** aşa bersin colım meniŋ.	bî-niyâz (far.): niyazsız, duasız, Allah'a niyazda bulunmayan.

			• *bî-niyâz ~ niyazsız ~ qajetsiz* KM'deki *"bî-niyâz"* TT'ye "*niyazsız"* olarak aktarılırken, KT'ye "hiç birşeye muhtaç olmayan (Allah) manasında" *"qajetsiz"* olarak olarak aktarılmıştır.
3 *Közüm tüşti könglüm uçtı <u>Arş'ka</u> aştı* *ʿÖmrüm kiçti nefsim kaçtı <u>bahrım</u> <u>taştı</u>* *Kârvân köçti <u>menzil aştı</u> <u>harıp tüşti</u>* *Sır ulaştı niteg bolğay hâlim mening*	9. Gözüm düştü, gönlüm uçtu, **Arş'a** aştı;	Közim tüsti, köŋilim uştı, **Arsığa** astı,	
	10. ömrüm geçti, nefsim kaçtı, **bahrım taştı**;	10. Ömirim ötti, näpsim qaştı, **bawırım tastı**,	bahr (Ar.): deniz. • *bahrı taş- ~ bahrı taş- ~ bavırı tas-* KM'deki *"bahrı taş-"* ifadesi, TT'de korunurken, KT'ye sehven "bağrını teşmek" manasına gelen başka bir ifade ile aktarılmıştır.
	11. kervan göçtü, **menzil aştı**, **yorgun düştü**;	11. Kerwen köşti, **meken astı**, **arıp tüsti**,	menzil (Ar.): menzil, konaklanan yer, oturulup, dinlenilen yer, mesafe. harı-: yorulmak. • *menzil aş- ~ menzil aş- ~ meken as-* KM'deki dini bir kavram olan "*menzil aş-"* tamlaması, TT'de korunurken, KT'ye "mekan aş-" manasında "*mekan as-"* fiili ile aktarılmıştır. • *harıp tüş- ~ yorgun düş- ~ arıp tüs-* KM'deki *"harıp tüş-"* fiili, ses düşmesi ile KT'de korunurken, TT'ye aktarımda Türkçe karşılığında *"yorgun düş"* fiili ile aktarılmıştır.
	12. sır ulaştı, nasıl olacak halim benim?	12. Sır ulastı qalay bolar halim meniŋ.	
	13. Sûret burada, **sîret** orada, kudretinde;	13. Swret munda, **sirat** onda qudiretinde,	
	14. uzun gecede, **parlak günde**, gönlüm orada;	14. Uzın tünde, j**arıq künde**, köŋilim onda,	yaruk (T.): aydınlık, parlaklık.

4 *Sûret munda sîret anda kudretinde* *Uzun tünde yaruk künde könglüm anda* *Yörer tünde bolup bende barı kanda* *Sorsa anda yazuk turur tilim mening*			• *yaruk künde ~ parlak günde ~ jarıq künde* KM'deki "*yaruk"* sözcüğü, fonetik değişimle KT'de korunurken, TT'ye "*parlak günde"* şeklinde aktarılmıştır.
	15. **geçen gecede**, olup bende, hepsi nerede,	15. **Jürer tünde** bolıp pende bäri qayda,	• *yörer tünde ~ geçen gecede ~ jürer tünde* KM'deki "*yörer tünde"* ifadesi, KT'de fonetik değişimle korunurken, TT'ye "*geçen gecede"* şeklinde aktarılmıştır.
	16. sorsa orada, **günahkârdır** dilim benim.	16. Sur(a)sa onda j**azıq** turar tilim meniŋ.	DÖV.Bkz. 4. hikmet.
5 *İçtim şarâb boldum harâb aslım türâb* *Kildim körep könglüm serâb 'ışkka pür-âb* *Hak'dın hitâb kilse körmes kullar ʿazâb* *Bulak yanglığ akar közdin yaşım mening*	17. İçtim **şarap**, oldum **harap**, aslım **türap**;	17. İştim **şarap**, boldım **härab**, äsilim **turab**,	
	18. görmeğe geldim, **yaş dolu** gözüm, gönlüm **serap**;	18. Keldim qurap, köŋilim **särap**, ğişıqqa **purab,**	serâb (Ar.): serap, çölde sıcak ve güneş ışınlarının tesiriyle su veya yeşillik görünmesi. pür-âb (Far.): su dolu, gözyaşı dolu. • *serâb ~ serap ~ särap* • *pür-âb ~ yaş dolu ~ purab* KM'deki *"pür-âb"* sözcüğü KT'de korunurken, TT'ye "*yaş dolu"* olarak aktarılmıştır.
	19. Hak'tan **hitap** gelse, kullar görmez azap;	19. Haqtan **ündev kelse**, körmes quldar azap,	hitap (Ar.): Sözü birine veya birilerine yöneltme, seslenme. • *hitâb kil- ~ hitap gel- ~ ündev kelu* KM'deki "h*itâb kil-"* sözcüğü TT'de korunurken, KT'de Türkçe karşılığında aktarılmıştır.
	20. **pınar** gibi akar gözden yaşım benim.	20. **Bulaq** sekildi ağar közden casım meniŋ.	bulak : çeşme, pınar. • *bulak ~ pınar ~ bulaq* KM'deki "*bulak"* sözcüğü KT'de korunurken, TT'ye eşanlamlı başka bir sözcükle aktarılmıştır.
	21. Düşüm uzar, burak tozar, gitse pazar;	21. Tüstim äbzel, pıraq tüzer, ketse bazar,	

6 *Tüşim uzar burâk tozar kitse bâzâr* *Dünyâ bâzâr içre kirip kullar azar* *Başım <u>bîzâr</u> yaşım sızar kanım tozar* *Atım Ahmed Türkistân'dur ilim mening*	22. dünya pazar, içine girip kullar azar;	22. Düniye bazar işine kirip quldar azar,	
	23. başım **bizar**, yaşım sızar, kanım tozar;	23. Basım **bizar**, casım sezer, qanım tozar,	DÖV. Bkz. 6. hikmet.
	24. adım Ahmed, Türkistan'dır ilim benim	24. Atım Ahmet, Türkistanda-dür elim meniŋ.	

Kaynak Metin Hikmet-15	**Türkiye Türkçesine Aktarımı-15**	**Kazak Türkçesine Aktarımı- 116 (115)**	**Karşılaştırma**
1 *Tınmayın min hazretingde Allâh disem* *Zâr ingreben zâkir bolup Rabbî disem* *Kulı bolup kulluğıngda boyun sunsam* *Bu iş birle yâ Rab sini tapkay mu min*	1. Durmadan huzurunda Allah desem,	1. Tınbastan quzıretinde "Alla desem,	
	2. **ağlayarak** zikr edip Rabb'im desem,	2**. Zar eŋirep**, zikirşi bolıp, "Rabbım" desem,	zâr ingrenmek (Far.+T.): ağlatmak, inletmek. • *zâr ingre- ~ ağla- ~ zar eŋire-* KM'deki "*zâr ingre-"* tamlaması, KT'de korunurken, TT'ye ÇTK karşılığında aktarılmıştır.
	3. kulu olup kulluğuna boyun sunsam,	3. Qul bolıp, qulşılığına moyın sunsam,	
	4. bu iş ile yâ Rab, seni bulur muyum?	4. Bu(l) is birlä, ey, Rab, Seni tabamın ba?!	
2 *Zekrîyâ dik bu başımğa erre koysam* *Eyyûb dik [hem] bu tenimğa kurtni salsam* *Mûsâ dik [hem] Tûr tağıda tâat kılsam* *Bu iş birle yâ Rab sini tapkay mu min*	5. Zekeriyya gibi başıma **bıçkı koysam**,	5. Zäkäriyaday bu(l) basıma **ara qoysam**,	erre (Far.): bıçkı, testere. • *erre koy- ~ bıçkı koy- ~ ara qoy-* KM'deki "*erre koy"* fiili, ses değişimi ile KT'de korunurken, TT'ye "*bıçkı"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
	6. Eyyub gibi hem **tenime** kurtlar salsam,	6. Ayubtay bu(l) **tänime** qurttı qoysam,	ten (Far.): beden, gövde • *ten ~ ten ~ tän*
	7. Mûsâ gibi Tûr dağında tâat kılsam,	7. Musaday Tur tavında tağat qılsam,	
	8. bu işle ile yâ Rab, seni bulur muyum?	8. Bu(l) is birlä, ey, Rab, Seni tabamın ba?!	
3 *Yunus dik [hem] deryâ içre balık bolsam* *Yûsuf dik [hem] kuduk içre vatan kılsam* *Yakûb dik [hem] Yûsuf üçün köp yığlasam* *Bu iş birle yâ Rab sini tapkay mu min*	9. Yûnus gibi deniz içinde balık olsam,	9. Jünistey dariya işinde balıq bolsam,	
	10. Yûsuf gibi **kuyu içinde vatan tutsam**,	10. Jüsiptey **qudıq işinde** tün-kün bolsam,	kuduk : kuyu. • *kuduk içre vatan kıl- ~ kuyu içinde vatan tut- ~ qudıq işinde tün-kün bolu* KM'deki "*kuduk içre vatan kıl-"* ifadesi, TT'ye "*kuyu içinde vatan kılsam"* olarak aktarılırken, KT'ye "kuyu

			içerisinde gece gündüz geçirsem" anlamında "*qudıq işinde tün-kün bolu"* ifadesi ile aktarılmıştır.
	11. Yâkub gibi Yûsuf için **çok ağlasam**,	11. Jaqıptay Jüsip üşin **zar eŋiresem**,	DÖV. Bkz. 12. hikmet.
	12. bu iş ile yâ Rab, seni bulur muyum?	12. Bu(l) is birlä, ey, Rab, Seni tabamın ba?!	
4 *Şiblî dik [hem] âşık bolup semâ ursam* *Bâyezîd dik tün kün tinmay Kabe barsam* *Kabe içre yüzüm sürtüp <u>zâr</u> ingresem* *Bu iş birle yâ Rab sini tapkay mu min*	13. Şibli gibi âşık olup semä kılsam,	13. Şiblidey ğaşıq bolıp, samağ ursam,	
	14. Bâyezid gibi gece gündüz Kâbe'ye varsam,	14. Bayazidtey tün-kün tınbay Kağba barsam,	
	15. Kâbe içine yüz sürüp ağlayıp dursam,	15. Kağbağa jüzim sürtip, zar eŋiresem,	DÖV. Bkz. 5. hikmet.
	16. bu iş ile yâ Rab, seni bulur muyum?	16. Bu(l) is birlä, ey, Rab, Seni tabamın ba?!	
5 *Marûf dik [hem] uşbu yolğa kadem koysam* *Mansûr dik [hem] cândın kiçip dârda konsam* *Dâr üzere <u>şevkleniben</u> Hak'nı aysam* *Bu iş birle yâ Rab sini tapkay mu min*	17. Mâruf gibi işbu yola adım atsam,	17. Mağruftay üşbw jolğa qadam ursam,	
	18. Mansur gibi candan geçip, dâra konsam,	18. Mansurday jannan keşip, darda qonsam,	
	19. dâr üstünde **şevklenerek** Hakk'ı desem,	19. dar üstinde **şabıttanıp** haqtı ay(t)sam,	şevk (Ar.): istek, heves. • *şevklen- ~ şevklen- ~ şabıttan-* KM'deki "*şevklen"* sözcüğü TT'de korunurken, KT'ye "coşmak, cezbeye gelmek" anlamında "*şabıttanu-"* fiili ile aktarılmıştır.
	20. bu iş ile yâ Rab, seni bulur muyum?	20. Bu(l) is birlä, ey, Rab, Seni tabamın ba?!	

6 *Kul Hâce Ahmed kullu kiçre <u>sâbit bolsam</u>* *Zâkir bolup zikrin aytıp Rabbî disem* *Zikirinde şevkleniben köyüp yansam* *Bu iş birle yâ Rab sini tapkay mu min*	21. Kul Hâce Ahmed, kulluk içre **sâbit olsam**,	21. Qul Qoja Ahmet, qul(şı)lıq işinde **qwattı bolsam**,	sâbit bol- : kararlı olmak, ahdinden dönmemek. • *sâbit bol- ~ sâbit ol- ~ qvattı bol-* KM'deki "*sâbit bol-"* tamlaması, TT'de korunurken KT'ye "güçlü ve kuvvetli ol-" anlamında "*qvattı bol-"* olarak aktarılmıştır.
	22. zâkir olup, Hakk'ı anıp, Rabb'im desem,	22. Zikir aytıp, zikirşi bolıp, "Rabbım" desem,	
	23. zikirinde şevklenerek kavrulup yansam,	23. Zikirinde şabıttanıp, küyip-jansam,	
	24. bu iş ile yâ Rab, seni bulur muyum?	24. Bu(l) is birlä, ey, Rab, Seni tabamın ba?!	

Kaynak Metin Hikmet-16	Türkiye Türkçesine Aktarımı-16	Kazak Türkçesine Aktarımı- 124 (123)	Karşılaştırma
1 *Seher vaktda kopup yığlap nâle eyle* *Nâlişingdin yir ü kökler nevâ kılsun* *Hakk'a sığnıp köz yaşıngni câle eyle* *Andın songra Hak derdingge devâ kılsun*	1. Seher vakti **kalkıp** ağla, nâle eyle;	1. Sahar vaqıtta **turıp**, jılap nala et,	Kopmak (T.): ayağa kalkmak, meydana gelmek, zuhur etmek. • *kop- ~ kalk- ~ tur-*
	2. inleyişinden yer ve gökler **neva kılsın.**	2. Nalvıŋnan jer men kökter **näva qılsın.**	nevâ (Far.): ses, seda, ahenk, nağme. • *nevâ kıl- ~ neva kıl- ~ näva qıl-*
	3. Hakk'a sığınıp göz yaşını **câle eyle**;	3. Haqqa sınıp, köz jasıŋdı j**ale et,**	jâle (Far.): çiy. • *jâle eyle ~ jâle eyle ~ jale et*
	4. ondan sonra Hak derdine deva kılsın.	4. Sodan keyin Haq dertiŋe dava qılsın.	
2 *Yüz ming günâh sâdır boldı bile'lmeding* *Tevbe kılıp dergâhığa kile'lmeding* *Hıdmet kılıp yahşı duâ alälmadıng* *Yazuklardın sini ne dip sivâ kılsun*	5. Yüz bin günah i**şledin** sen, bilemedin;		• *sâdır boldı ~ işledin sen ~ Ø*
	6. tevbe kılıp dergâhına gelemedin;		
	7. **himmet kılıp** iyi dua alamadın;	11. **Qızmet qılıp**, jaqsı duğa ala almadıŋ,	hıdmet (Ar.): hizmet. • *hıdmet kıl- ~ himmet kıl- ~ qızmet qıl-*
	8. günahlardan seni ne diye **kurtarıversin**?	12. Jazıqtardan seni ne dep **siva qılsın?!**	sivâ (Ar.): başka, gayrı, diğer. . • *sivâ kıl- ~ kurtarıver- ~ siva qıl-* KM'deki "*sivâ kıl-"* tamlaması, KT'de korunurken, TT'ye eşanlamlı bir tamlama olan "*kurtarıversin"* olarak aktarılmıştır.
	9. Bu âlemde rüsva olup kan yutmasan,	13. Bu(l) alemde räswa bolıp, qan jutpasaŋ	

3 *Su âlemde <u>rüsvâ</u> bolup kan yutmasang* *Şerîʿatda tarîkatda pîr tutmasang* *Hakikatda cân u tendin pâk ötmeseng* *Gafletlerdin sini ne dip <u>cüdâ</u> kılsun*	10. şeriatte, tarikatte pir tutmasan,	14. Şariğatta, tariğatta pir tutpasaŋ,	
	11. hakikatte candan, tenden tam geçmesen,	15. Haqiqatta jan-täniŋnen päk ötpeseŋ,	
	12. gafletlerden seni ne diye **ayırıversin**?	16.Ğapiletterden seni ne dep j**uda qılsın.**	cüdâ (Far.): ayrı. • *cüdâ kıl- ~ ayırıver- ~ juda qıl-* KM'deki "*cüdâ kıl-"* tamlaması daha önceki hikmetlerde aynı şekilde korunurken bu mısrada Türkçe karşılığında kullanılmıştır.
4 *İrenlerni kılğanların kılälmasang* *Pirsiz yörüp <u>vird ü evrâd</u> bile'lmeseng* *<u>İstiânet tilep</u> duâ alälmasang* *Hâs <u>büzürgler</u> sini ne dip duâ kılsun*	13. Erenlerin kıldığını kılamasan,	17.Jarandardı(ŋ) qılğandarın qıla almasaŋ,	
	14. pirsiz gezip **vird ve evrad** bilemesen,	18.Pirsiz jürip, **zikir-duağalar** bile almasaŋ,	vird (Ar.): belli zamanda okunması adet olan dua vevya sözler. evrâd (Ar.): virdler, dualar, her zaman dilde olan sözler. • *vird ü evrâd ~ vird ve evrad ~ zikir-duağalar* KM'deki dini bir terim olan *"vird ü evrâd"* tamlaması, TT'de korunurken, KT'de "*zikir-duağalar"* şeklinde aktarılmıştır.
	15. **yardım dileyip** iyi dua alamasan,	**19.Kömek tilep**, duğa ala almasaŋ,	• *istiânet til- ~ yardım dile- ~ kömek tile-* KM'deki *"istiânet til-"* Ar.+T. tamlaması, her iki aktarımda da eşanlamlı T.+T. tamlamalar ile aktarılmıştır.
	16. seçkîn **ulular** sana ne diye dua kılsın?	20.Has **ulıqtar** seni ne dep duğa qılsın?!	DÖV. Bkz. 4. hikmet.

5 *<u>Dâm-ı tezvîr koyup</u> halknı yoldın urdung* *Şeyhlik kılıp riyâ birle dükkân kurdung* *<u>ʿİşret kılıp</u> şeytân birle devrân sürdüng* *<u>Dîdârığa</u> sini ne dip <u>revâ kılsun</u>*	17. **Tezvir ağı koyup** halkı yoldan ettin;	**26.Qaqpan, qulıq qoyıp**, halıqtı joldan urdıŋ,	dâm-ı tezvîr koy- (Far.): tezvir tuzağı, yalandolan tuzağı. • *dâm-ı tezvîr koy- ~ tezvir ağı koy- ~ qaqpan, qulıq qoy-*
	18. şeyhlik kılıp riya ile dükkân kurdun;	27.Şayqı qılıp, riya birlä düken qurdıŋ,	
	19. **işret kılıp** şeytan ile gün geçirdin;	**28.Oynap-külip**, şaytan birlä däuren sürdiŋ,	ʿişret (Ar.): içki içme, eğlenme. devrân sür- : gün geçirmek, saadet içinde olmak. • *ʿişret kıl- ~ işret kıl- ~ oynap-kül-* KM'deki "*ʿişret kıl-"* fiili, TT'de korunurken, KT'ye farklı bir şekilde "*oynap kül-"* olarak aktarılmıştır.
	20. didarına seni ne diye **lâyık kılsın?**	29. Didarına seni ne dep **räwa qılsın.**	revâ (far.): yakışır, yerinde, uygun. • *revâ kıl- ~ lâyık kıl-? ~ räwa qıl-* KM'deki "*revâ kıl-" revâ kıl-tamlaması,* KT'de korunurken, TT'ye Ar.T. tamlama olan " *lâyık kıl-"* olarak aktarılmıştır.
6 *Kiçe yatmay <u>hâb-ı gaflet</u> harâm kılsa* *<u>Zikr-i kal u zikr-i sırnı</u> tamâm kılsa* *Ming bir atın tesbîh itip kelâm kılsa* *Bende ne dip dergâhığa hatâ kılsun*	21. Gece yatmayıp **uykusunu** haram kılsa,	30. Tünde jatpay, **uyqı**, **ğapilet** haram qılsa,	hâb-ı gaflet (Far.): gaflet uykusu. • *hâb-ı gaflet ~ uyku ~ uyqı ğapilet*
	22. kalb zikrini, sır zikrini tamam kılsa,	31. Zikir jürek pen zikir sırdı tamam qılsa,	
	23. bin bir adını tesbih edip dile alsa;	32.Mıŋ bir atın täspi aytıp kälam qılsa,	
	24. kul ne diye dergâhında hata kılsın?	33.Pende ne dep därgahina qate qılsın.	

7 *Emr-i macrûf nehy-i münker bilip kılsa* *Yatsa kopsa bir Hudây'nı hâzır bilse* *Tâ ölgünçe hâcesiğa hizmet kılsa* *Kuvvet bîrür anı ne dip dütâ kılsun*	25. Emr-i mâruf, nehy-i münker bilip kılsa,	34. Ämir märuf, nähi munkär bilip qılsa,	• *Emr-i maʿrûf nehy-i münker ~ Emr-i mâruf nehy-i münker ~ Ämir märuf, nähi munkär*
	26. yatsa, kalksa bir Hüdäyı hazır bilse,	35. Jatsa-tursa bir Qudaydı äzir bilse,	
	27. ölene kadar hâcesine hizmet kılsa;	36. Öle-ölgenşe Qocasına qızmet qılsa,	
	28. kuvvet verir, onu ne diye iki kat kılsın?	37. Quat berer onı ne dep duta qılsın?!	
8 *Bi-namâz u bî-tâʿatke birmes kuvvet* *Fiʿli zaʿîf özi macyûb birmes himmet* *Rızkı nâkıs özi nâ-cins körmes devlet* *Ol fâsıknı dilin ne dip safâ kılsun*	29. Namazsıza, tâatsize vermez kuvvet;	38. Namazsız ben tağatsızğa bermes qwat,	
	30. **fi'li zayıf**, **ayıplıya** vermez himmet;	**39.Peyili älsiz**, **özi mayın**, bermes himmät,	DÖV. Bkz. 6. hikmet.
	31. **rızkı noksan**, soysuz olan görmez devlet;	**40.Riziğı naqıs**, özzi najins, körmes däulet,	nâkıs (Ar.): eksik, noksan. • *rızkı nâkıs ~ rızkı noksan ~ riziğı naqıs* DÖV. *(nâ-cins).* Bkz. 1. hikmet.
	32. o **fasıkın** gönlünü ne diye safâ kılsın?	41. Ol **pasıqtı**(ŋ) dilin ne dep saf(a) qılsın?!	DÖV. Bkz. 1. hikmet.
9 *Hayfâ âdem öz kadrını özi bilmes* *Menlik kılıp yahşılarnı közge ilmes* *Hû sohbetin kurgen yirge kaçıp kilmes* *Ol bî-vefâ cahdge ne dip vefâ kılsun*	33. **Yazık**, insan kendi kadrini kendi bilmez;	42. **Ökinişti**! Adam öz qadirin özi bilmes,	hayfâ (Ar.): yazık, heyhat, eyvah. • *hayfâ ~ yazık ~ ökinişti* KM'deki "hayfâ" sözcüğü, her iki aktarımda da Türkçe eşanlamı karşılıkları ile aktarılmıştır.
	34**. benlik kılıp** iyilere değer vermez;	43. **Men(men)dik qılıp**, jaqsılardı közge ilmes,	
	35. Hû sohbeti kurulan yere kaçıp gelmez;	44. "Hu" suhbatın qurğan cerge qaşıp kelmes,	

	36. O **vefasız ahde** ne diye vefa kılsın?	45. Ol **opasız sözsiz** ne dep opa qılsın?!	• *bî-vefâ ~ vefasız ~ opasız* KM'deki *"bî-vefâ"* sözcüğü, TT'de Türkçe karşılığında aktarılırken, KT'ye daha önceki hikmetlerde "namerd" anlamında kullanılan "opasız" sözcüğü ile aktarılmıştır.
10 *Âdem oldur fakîr bolup yolda yatsa* *Tofrak-sifat âlem anı basıp ötse* *Yûsuf-sıfat birâderi kul dip satsa* *Kulnı kulı ol kul ne dip hevâ kılsun*	37. Insan odur, fakir olur yolda yatsa,	46. Adam ol-dür – paqır bolıp, jolda jatsa,	
	38. toprak gibi âlem halkı basıp geçse,	47. Topıraq sipat älem onı basıp ötse,	
	39. Yûsuf gibi **kardeşi** köle diye satsa;	48. Jüsip sipat **bavırı** "qul" dep satsa,	• *birâderi ~ kardeşi ~ bawırı*
	40. kulun kulu, o kul ne diye gururlansın?	49.Quldı(ŋ) qulı, ol qul ne dep (h)äwes qılsın?!	
11 *Şevki zevki muhabbetdin ayân kılğıl* *ʿÂşıklarge ışk otıdın beyân kılğıl* *Hârlık zârlık meşakkatnı nişân kılğıl* *Çın âşıklar otdın ne dip hazer kılsun*	41. Şevki, zevki muhabbetten **ayân** kıl sen;	50.Sauıq zauqı mahabattan **ayan** qılğın,	DÖV. Bkz. 5. hikmet.
	42. âşıklara aşk ateşinden beyan kıl sen;	51.Ğaşıqtarğa ğişıq otınan bayan qılğın,	
	43. hârlık, zârlık, meşakkatı nişan kıl sen;	52.Qorlıq-zarlıq maşaqatın nışan qılğın,	
	44. gerçek âşıklar ateşten ne diye sakınsın?	53.Şın ğaşıqtar ottan ne dep häzär qılsın.	

12 *Allâh diben otka kirdi Halîlu'llâh* *Uşol otnı bûstân kıldı körüng Allâh* *Boynın kısıp yığlap aydı şey'en li'llâh* *Fakir miskin otda ne dip hevâ kılsun*	45. Allah diyerek ateşe girdi Halilu'llah;	54.“Alla” dep otqa kirdi Hälilulla,	
	46. o ateşi bostan kıldı, görün, Allah;	55. Sol ottı bostan qıldı köriŋ(der) Alla,	
	47. baş eğerek ağlayıp dedi: Şey'en li'llâh;	56. Moynın qısıp jılap edi “şäyän lilläh”,	
	48. fakir, miskin ateşte ne diye heva kılsın?	57. Paqır, miskin onda ne dep (h)äwes qılsın.	
13 *Hak'ka âşık <u>sâdıkları</u> yörür <u>halvet</u>* *Tangla barsa Hak kaşıda körür izzet* *Cennet kirip dîdâr körer ayş u râhat* *<u>Pinhân</u> yörer halkka ne dip riyâ kılsun*	49. Hakk'a âşık **sadık** kişi **yalnız** yürür;	58. Haqqa ğaşıq **şınşıldarı** jürer **qılwet**,	sâdık (Ar.): doğru, gerçek. • *sâdık ~ sadık ~ şınşıl* KM’deki “*sâdık”* sözcüğü, TT’de korunurken, KT’ye “dürüst, delikanlı, hakperest” anlamlarına gelen “*şınşıl”* sözcüğü ile aktarılmıştır.
	50. yarın varsa, Hak önünde izzet görür;	59. Erteŋ barsa, haq qasında körer izet,	tangla (T.): yarın, sabah. • *tangla ~ yarın ~ erteŋ*
	51. cennete girip didar görüp hoşluk bulur;	60. Jannat kirip, didar körer läzzat-rahat,	
	52. **gizli** yürür, halka ne diye riya kılsın?	61. J**asırın** cürer halıqqa ne dep riya qılsın?!	pinhân (Far.): gizli, saklı. • *pinhân ~ gizli ~ jasırın* KM’deki “*pinhân”* sözcüğü, her iki aktarımda da Türkçe karşılıkları ile verilmiştir.
	53. Kul Hâce Ahmed, dert ve hâlet peyda kıl sen;	62. Qul Qoja Ahmet, dert cağday payda qılğın,	

14 *Kul Hâce Ahmed derd ü hâlet peydâ kılğıl* *Cân u dilni Hak yolıda <u>şeydâ</u> kılğıl* *Derdin tartıp <u>rûz-ı mahşer</u> ğavğâ kılğıl* *Derd bolmasa Mevlâm kimge <u>şifâ</u> kılsun*	54. can ve gönül Hak yolunda **şeyda** kıl sen;	63. Jan-dildi Haq jolında **şäyda** qılğın,	• *şeydâ ~ şeyda ~ şäyda*
	55. derdini çekip mahşer günü kavga kıl sen;	64. Dertin tartıp, mahşar küni ğawğa qılğın,	
	56. dert olmasa, Mevläm kime **şifa** kılsın?	65. Dert bolmasa, Mäwlim kimge **şipa** qılsın?!	

Kaynak Metin Hikmet-17	Türkiye Türkçesine Aktarımı-17	Kazak Türkçesine Aktarımı- 29	Karşılaştırma
1 *Tevbe kılıp Hak'ya <u>yanğan</u> âşıklarğa* *Uçmah içre tört <u>arığda</u> şerbeti bar* *Tevbe kılmay Hak yanmağan ğâfillerğa* *Tar lahidde katığ ʿazâb hasreti bar*	1. Tevbe kılıp Hakk'a **dönen** âşıklara	1. Täwbe qılıp Haqqa **asıqqan** ğaşıqtarğa,	yanğan-yan- (T.): dönmek, yönelmek, tevbe etmek. • *yanğan ~ dönen ~ asıqqan* KM'deki "*yanğan",* sözcüğü TT'ye "*dönen"* sözcüğü ile KT'ye ise "aceleyle" anlamına gelen *"asıqqan"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
	2. cennet içinde dört **pinarda** şerbeti var.	2. Jumaq işinde tört **arıqta** şärbatı bar.	• *arığda ~ pinarda ~ arıqta*
	3. Tevbe kılıp Hakk'a dönmeyen gâfillere	3. Täwbe qılmay Haqqa asıqpağan ğapıldarğa,	
	4. dar halidde katı azap hasreti var.	4. Tar lahadta qattı azap qasireti bar.	
2 *Uçmah mülkin <u>ukğan</u> kullar tevbe kılsun* *Tevbe kılıp hazretiğa <u>yavuk</u> bolsun* *Hûr u kusûr ğılmân vildân hâdim bolsun* *<u>Elvân elvân</u> kiyer <u>teşrîf hilʿatı</u> bar*	5. Cennet mülkünü **anlayan** kullar tevbe kılsın;	5. Jumaq mülkin **süygen** quldar täwbe qılsın,	ukmak (T.): anlamak, idrak etmek. • *ukğan ~ anlayan ~ süygen* KM'deki "*ukğan"* sözcüğü, TT'ye "*anlayan"* KT'ye ise "seven, sevdalı" anlamında "*suygen"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
	6. tevbe kılıp huzuruna **yakın** olsun;	6. Täwbe qılıp, quzıreti j**aqın** bolsın,	• *yavuk ~ yakın ~ jaqın*
	7. hûrî, köşkler, gılman, vildan hizmet kılsın;	7. Saraylar horı, qızmetşi uldarı qızmette bolsın,	
	8**. türlü türlü** giydiği **şeref hil'ati** var.	8. **Alvan-alvan** kier **şarapattı şapanı** bar.	hil'at (Ar.): kaftan, vezirlere ve takdir edilen kişilere giydirilen süslü kaftan. • *hil'at ~ hil'at ~ şapan* KM'deki "*Hil'at"* sözcüğü TT'de korunurken, KT'ye aynı anlama gelen "*şapan"* sözcüğü ile aktarılmıştır.
	9. Tevbe kılan âşıklara nuru erer;	9. Täube qılğan ğaşıqtarğa nurı bolar,	
	10. gece gündüz **oruçlu** olsa, gönlü parlar;	10. Tüni-kün **oraza** tutsa, köŋili jar(qır)ar,	Sâyim (Ar.): oruçlu. • *sâyim ~ oruçlu ~ oraza*

3 *Tevbe kılğan ʿâşıklarğa nûrı irür* *Tüni küni sâyim bolsa köngli yarur* *Kaçan ölüp gürge kirse gûrı kingür* *Uğan İzi'm Rahîm Rahmân rahmeti bar*	11. öldüğünde kabre girse, kabri genişler;	11. Qaşan ölip, körge kirse köri keŋeyer,	
	12. **kadir Rabb'im**, rahîm, rahman, rahmeti var.	12**. Uğan İem,** Rahim, Rahman rahmeti bar.	Uğan (T.): herşeye gücü yeten, kadir, Rabb. • *Uğan İz ~ kadir Rabb ~ Uğan İe*
4 *Tevbesizler bu dünyâdın kiçmes bilür* *Ölüp barsa gûr ʿazâbın körmes bilür* *Kıyâmet kün tang ʿArasât atmas bilür* *Heyhât heyhât nevha feryâd künleri bar*	13. Tevbesizler bu dünyadan göçülmez bilir;	13. Täwbesizder bu(l) düniyeden keşpes biler,	
	14. ölüp varsa**, kabir azabını** görmez bilir;	14. Ölip barsa, **kör azabın** körmes biler,	gûr ʿazâbın ~ kabir azabını ~ kör azabın • DÖV. Bkz.12. hikmet.
	15. kıyamet günü Arasat tanı atmaz bilir;	15. Qıyamet kün taŋ arasat atpas biler,	
	16. heyhat heyhat, **nevha, feryad** günleri var.	. Oyhoy-oyhoy, j**ılau, eŋireu** künderi bar.	Nevha (Ar.): ölen kişi için ağlama. • *nevha feryâd ~ nevha, feryad ~ jılau, eŋireu* KM'deki "n*evha feryâd"* ifadesi, TT'de korunurken, KT'ye "hıçkırarak ağlamak" anlamında "*cılau, eŋireu"* şeklinde aktarılmıştır.
5 *Namâz rûze tevbe üzre barğanlarğa* *Hak yolığa kirip kadem koyğanlarğa* *Uşbu tevbe birle anda barğanlarğa* *Yarlıkanmış kullar birlen sohbeti bar*	17. Namaz, oruç, tevbe üzre varanlara,	17. Namaz, oraza, täwbemenen barğandarğa,	
	18. Hak yoluna girip ayak koyanlara,	18. Haq colına kirip qadam qoyğandarğa,	
	19. bu tevbeyle âhirete varanlara,	19. Osı täwbe birlä onda barğandarğa,	
	20. **bağışlanmış** kullar ile sohbeti var.	20. j**arılqanğan** quldar birlän suhbatı bar.	Yarlıka- (T.): merhamet, bağışlama. • *yarlıka- ~ bağışla-~ jarılqa-* KM'deki "*Yarlıka-"* fiili, ses değişimi ile KT'de korunurken, TT'ye "bağışla-" fiili ile aktarılmıştır.
6 *Ol arığlar kimge turur bilgil muni* *Tevbe kılğan ʿâşıklarğa içrür anı* *Tevbesizler ol arığdın içmes suni* *Anga içrür zehir zakkûm şerbeti bar*	21. O pınarlar kim içindir, bil sen bunu;	Ol arıqtar kimge bolar bilgin onı,	
	22. tevbe kılan âşıklara içirir onu;	Täwbe qılğan ğaşıqtarğa işirer onı,	

	23. tevbesizler o pinardan içmez suyu;	Täwbesizder ol arıqtan işpes uäli,	
	24. ona içirir zehir zakkum şerbeti var.	Oğan işirer zahar zaqqum şärbatı bar.	
7 *Her kim Hak'nı kulı bolsa Hak'ka yansun* *Hak'ka yanmas ğâfil kullar narı barsun* *Kul Hâce Ahmed neçük munda orun tutsun* *Kiçe kündüz korka turur heybeti bar*	25. Her kim Hakk'ın kulu olsa, Hakk'a dönsün;	33. Ärkim Haqtı(ŋ) qulı bolsa, Haqqa qaytsın,	
	26. Hakk'a dönmeyen **gâfil** kullar öteye varsın;	34. Haqqa qaytpas, **özin degen** arı barsın,	DÖV. Bkz. 1. hikmet.
	27. Kul Hâce Ahmed nasıl burada **mekân tutsun**;	35. Qul Qoja Ahmet qalay munda **orın tapsın,**	• *orun tut- ~ mekân tut- ~ orın tap-* KM'deki "*orun tut-"* tamlaması TT'ye Ar.+T. tamlama olan "*mekân tut-"* olarak aktarılırken, KT'de korunmuştur.
	28. gece gündüz korkup durur, heybeti var.	36. Kündiz-tüni qorqa turar aybatı bar.	

Kaynak Metin Hikmet-18	Türkiye Türkçesine Aktarımı-18	Kazak Türkçesine Aktarımı-31	Karşılaştırma
1 *Dîdârını taleb kilsang ey zâkirler* *Cândın kiçip halka içre körüng dîdâr* *Şevking bile Allâh aytıp râstğa kaytıp* *Tün uykusın harâm eylep bolğıl bîdâr*	1. Didarını talep kılsanız ey zâkirler,	1. Didarın talap qılsaŋ, ey zäkirler,	
	2. candan geçip halka içinde görün didar.	2. Jannan keşip alqa işinde köriŋ(der) didar.	DÖV. Bkz.1.hikmet.
	3. Şevkin ile Allah diyip, **doğruya dönüp**	3. Sauqıŋ bilä Alla aytıp **rasqa qaytıp**,	Rast (T.): doğru, gerçek, hak. • *râstğa kayt- ~ doğruya dön- ~ rasqa qayt-*
	4. gece uykusunu haram kılıp ol sen bidar.	4. Tün uyqısın haram etip bolğın bidar.	
2 *Bîdârlarğa Hak rahmeti bolur yavuk* *Bidârlarnı köngli sunuk közi yaşlık* *Men menlikni cezâsını birgey tamuk* *Tekebbürni dûzeh içre hâlı düşvâr*	5. **Bidarlara** Hak rahmeti yakın olur;	5. **Oyaularğa** Haq rahmeti bolar c(a)uıq,	DÖV. Bkz. 6. hikmet.
	6. bidarların gönlü kırık, gözü yaşlı olur;	6. Oyalardı(ŋ) köŋili sınıq, közi jastı(q),	
	7. benlik kılanların cezası cehennem olur;	7. Menmendiktı(ŋ) jazasın berer tamuq,	
	8. kibirlinin cehennemde **hali düşvar.**	8. Täkappardıŋ tozaq işinde **hali duşwar**.	Düşvâr (Far.): zor, güç. • *hâlı düşvâr ~ hali düşvar ~ hali duşwar*
3 *Sindin burun yârânlarıng kayan kitti* *Bu dünyâğa köngül birmey yığlap ötti* *ʿÖmring âhir boldi nevbet sanga yitti* *Günahinga tevbe kılğıl ey bed-kirdâr*	9. Senden önce yâranların ne yana gitti;	9. Senen burın jarandarıŋ qayda ketti,	
	10. bu dünyaya gönül vermeyip ağlayıp göçtü;	10. Bu(l) düniyege peyil qılmay jılap ötti,	
	11. ömrün sona erdi, sıra sana yetti;	11. Ömiriŋ aqır boldı näwbet sağan jetti,	
	12. günahına tevbe kil sen, ey **bed-kirdar.**	12. Künäŋe täwbe qılğın, ey, **bädkärdar.**	bed-kirdâr (Far.): kötü amelli, günahkar. • *bed-kirdâr ~ bed-kirdar ~ bädkärdar*

4 *Nefsing sini bakıp tursang niler dimes* *Zârî kılsang Allâh sarı boyun sunmas* *Kolğa alsang yaban kuş dik kolğa konmas* *Kolğa alıp tün uykusın kılğıl bîdâr*	13. Nefsin sana, bakıp dursan, neler demez;	13. Napsiŋ seni qarap tursaŋ, neler demes,	
	14. ağlasan da Allah'a doğru yüz çevirmez;	14. Zar eŋireseŋ, Alla jaqqa moyınsunbas,	
	15. ele alsan, yaban kuş gibi ele konmaz;	15. Qolğa alsaŋ, jabay(ı) qustay qolğa qonbas,	
	16. ele alıp gece uykusunu kıl sen **bîdar**.	16. Qolğa alıp, tün uyqısın qılğın **bidar**.	DÖV. Bkz. 6. hikmet.
5 *Nefs yolığa kirgen kişi rüsvå bolur* *Yoldın azıp tayıp tozup gümrâh bolur* *Yatsa kopsa şeytân bile hemrâh bolur* *Nefsni tipkil nefsni tipkil ey bed-kirdâr*	17. Nefs yoluna giren kişi rüsva olur;	17. Na^psi colığa kirgen kisi räswa bolar,	
	18. yoldan azıp geçip tozan şaşkın olur;	18. Joldan azıp, tayıp tüsip adaswşı bolar,	
	19. yatsa, kalksa, şeytan ile yoldaş olur;	19. Jatsa, tursa şaytan bilä joldas bolar,	DÖV. Bkz. 5. hikmet.
	20. nefsi tep sen, nefsi tep sen, ey bed-kirdar.	20. Näpsini tepkin, näpsini tepkin, ey, bädkärdar.	DÖV. Bkz. 18. hikmet.
6 *Nefsing sini âhir demde gedâ kılğay* *Dîn öyini ğâret kılıp ada kılğay* *Öler vaktda imâningdın cüdâ kılğay* *ʿÂkil irseng nefs-i beddin bolğıl bizâr*	21. Nefsin seni son deminde **geda kılar;**	21. Näpsiŋ seni aqır demde **kede(y) qılğay,**	DÖV. Bkz. 7. hikmet.
	22. din evini yağmalayıp harap kılar;	22. Din üyin urlap, tasıp ada qılğay,	
	23. öldüğünde imanından cüda kılar;	23. Öler uaqıtta imanıŋnan juda qılğay,	
	24. akıllı isen, **pis nefisten** ol sen bizar.	24. Aqıldı bolsaŋ j**aman näpsiden** bolğın bezer.	nefs-i bed (Ar.+Far.): pis nefis. • *nefs-i bed~ pis nefis ~ jaman näpis*

7 *Firʿavn Kârûn şeytân sözin muhkem tutı* *Bol sebebdin yir yarıldı anı yuttı* *Mûsâ Kelîm <u>nâsih bolup</u> sözler ayttı* *Kulak tutmay ol ikisi öldi murdâr*	25. Fir'avn, Karun şeytan sözünü muhkem tuttu;	25. Ferğauın, Qarun şaytan sözin berik tuttı,	
	26. o sebepten yer yarıldı onları yuttu;	26. Bul sebepten jer ayırıldı, onı juttı,	
	27. Mûsâ Kelîm **nasihatçı olup** sözler dedi;	27. Musa Kälim **ügitşi bolıp** sözder ayttı,	• *nâsih bol- ~ nasihatçı ol- ~ ügitşi bol-*
	28. kulak tutmadan o ikisi öldü murdar.	28. Qulaq tutpay ol ekewi öldi murdar.	
8 *Günâhınga tevbe kılıp yığlap yörğıl* *Kiter min dip yol başığa barıp turğıl* *Kitkenlerni körüp sin hem cibret alğıl* *ʿİbret alsang yatmış yiring bolur <u>gülzâr</u>*	29. Günahına tevbe kılıp ağlayıp yürü sen;	29. Künä(hi)ŋe täwbe qılıp, cılap cürgin,	
	30. giderim diyip yol başına varıp dur sen;	30. Ketermin dep jol basına barıp turğın,	
	31. gidenleri görerek hem ibret al sen;	31. Ketkenderdi körip sen häm ğibrat alğın,	
	32. ibret alsan, yattığın yer olur **gülzar**.	32. Ğibrat alsaŋ, jatar cериŋ bolar **gülzar**.	DÖV. Bkz. 7. hikmet.
9 *Mü'min kullar derd ü hâlet peydâ kıldı* *Hak yolıda cân u dilni şeydâ kıldı* *Dünyâ taşlap âhiretni <u>sûdâ</u> kıldı* *Sûdâ kılsang hûr u ğılmân barı <u>tayyâr</u>*	33. Mü'min kullar dert ve hâlet peyda kıldı;	33. Mümin quldar dert jağday(ın) payda qıldı,	
	34. Hak yolunda can ve gönlü şeyda kıldı;	34. Haq jolında jan men dilin ıntıq qıldı,	
	35. dünyayı terkedip âhireti **satın** aldı;	35. Düniye tastap aqiretti **sawda** qıldı,	DÖV. Bkz. 12. hikmet.

	36. satın alsan, hûrî, gılman hepsi **hazır**.	36. Sawda qılsaŋ, hor, qızmetşi bäri **dayar**.	Tayyâr (Ar.): hazır, uçan, uçucu. • *tayyâr ~ hazır ~ dayar*
10 *Kul Hâce Ahmed nefs ilgidin kılur min dâd* *Pîr-i muğân bolğay mu kin anga cellâd* *Bî-haberler işitmesler dâd u feryâd* *Kan yığlağıl işitsün ol Perverdigâr*	37. Kul Hâce Ahmed, nefs elinden kılarım **dâd**;	37. Qul Qoja Ahmet näpsi qolınan qılamın **dad**,	DÖV. Bkz. 7. hikmet.
	38. pîr-i muğan olacak mı ona **cellad**;	38. Pirmuğan bolar ma eken oğan j**endet**,	• *cellâd ~ cellad ~ jendet*
	39. habersizler işitmezler **dâd ve feryad;**	39. Beyhabarlar esitpeydi **dad-u fariyad**,	DÖV. Bkz. 7. hikmet.
	40. kan ağla sen, işitsin o Perverdigâr.	40. Qan jılağın esitip Ol Pärwardiger.	

Kaynak Metin Hikmet-19	Türkiye Türkçesine Aktarımı-19	Kazak Türkçesine Aktarımı-32	Karşılaştırma
1 *ʿIşk yolıda fena bolay Hak bir û bar* *Her ne kılsang ʿâşık kılğıl Perverdigâr* *İlgim açıp du ʿâ kılay izim cebbâr* *Her ne kılsang ʿâşık kılğıl Perverdigâr*	1.Aşk yolunda **yok olayım** Bir ve Var'ım;	**1.** Ğişıq jolında **fäna bolğay**, Ḥaq Birwbar,	DÖV. Bkz. 4.hikmet.
	2.her ne kılsan, âşık kıl sen Perverdigâr.	2. Ne qılsaŋ da, ğaşıq qılğın, Pärwardiger.	
	3.El açarak dua kılayım, **Rabb'im cebbar;**	3. Qolım aşıp duğa qılay(ın), **İem Jäbbar,**	DÖV. Bkz. 2.hikmet.
	4.her ne kilsan, âşık kıl sen Perverdigâr.	4. Ne qılsaŋ da, ğaşıq qılğın, Pärwardiger.	
2 *ʿIşkı tigse köydürgüsi cân u tenni* *Işkı tigse vîrân kilur mâ vü menni* *ʿIşkı bolmasa tanıp bolmas Mevlâ'm sini* *Her ne kilsang ʿâşık kılğıl Perverdigâr*	5.	5.	
	6.türlü türlü diller ile nâle kıldım;	6. Ğişqı tise, oyran qılar menmendikti,	
	7.bütün işlerden âşıklığı ben zor bildim;	7. Ğişıq bolmasa, tanıp bolmas, Mäwlim, seni,	

	8.her ne kılsan, âşık kıl sen Perverdigâr.	8. Ne qılsaŋ da, ğaşıq qılğın, Pärwardiger.	
3 *ʿIşk defteri sığmas dôstlar dergâhığa* *Cümle ʿâşık yığlıp <u>barğay bârğâhlığa</u>* *Yiti dûzeh <u>tâkat kılmas</u> bir ahığa* *Her ne kilsang ʿâşık kılğıl Perverdigâr*	9.Aşk defteri sığmaz dostlar dergâhına;	9. Ğişıq däpteri sıymas dostar därgahine,	
	10.cümle âşık yığılıp varir **bargâhına**;	10. Barşa ğaşıq jıyılıp barar **bargahine**,	Bârğâh (Far.): huzur (makam), padişah otağı, Hakk'ın huzuru. • *bârğâh~ bargâh ~* ***bargahine***
	11.yedi cehennem **tâkat kılmaz** bir âhına;	11. Jeti tozaq **şıday almas** bir «whine»,	Tâkat (Ar.): güç, kuvvet. • *tâkat kılmas~ tâkat kılmaz ~* ***şıday almas***
	12.her ne kilsan, âşık kıl sen Perverdigâr	12. Ne qılsaŋ da, ğaşıq qılğın, Pärwardiger.	
4 *Hâs ʿişkingni körset manga <u>şâkir bolay</u>* *<u>Erre koysa</u> Zekrîyâ dik zâkir bolay* *Eyyûb-sifat belâsığa sâbir bolay* *Her ne kilsang ʿâşık kılğıl Perverdigâr*	13.Hâs aşkını göster bana, **şükr edeyim;**	13. Ḥas ğaşıqtı körset mağan **şükirşi bolay(ın),**	DÖV. Bkz. 5. hikmet.
	14.bıçkı konsa, Zekeriyya gibi zikr edeyim;	14. **Ara qoysa**, Zäkäriyaday zikirşi bolay(ın),	DÖV. Bkz. 15. hikmet.

	15.Eyyub gibi belâsına sabr edeyim;	15. Aywb sekildi pälesine sabırlı bolay(ın),	
	16.her ne kilsan, âşık kıl sen Perverdigâr.	16. Ne qılsaŋ da, ğaşıq qılğın, Pärwardiger.	
5 *ʿIşk derdini taleb kıldım dermânı yok* *ʿIşk yolida cân birgenni <u>armânı</u> yok* *Bu yollarda cân birmese imkânı yok* *Her ne kilsang ʿâşık kılğıl Perverdigâr*	17.Aşk derdini talep kıldım, dermanı yok;	17. Ğişıq dertin talap qıldım därmeni joq,	
	18.aşk yolunda can verenin **hüsranı** yok;	18. Ğişıq jolında jan bergenniŋ **armanı** joq,	DÖV. Bkz. 11. hikmet.
	19.bu yollarda can vermese, imkânı yok;	19. Bu(l) joldarda jan bermese, imkani[1] joq,	
	20.her ne kılsan, âşık kıl sen Perverdigâr.	20. Ne qılsaŋ da, ğaşıq qılğın, Pärwardiger.	
	21.Nerden bulayım, aşkın düştü, kararım yok;	21. Qaydan tabay(ın) ğişqıŋ tüsti qararım joq,	

6 *Kaydın tapay ʿışking tüşti karârım yok* *ʿIşk <u>senâsın</u> tüni küni koyarım yok* *Dergâhingdin özge yirge bararım yok* *Her ne kilsang ʿâşık kılğıl Per digâr*	22.aşk **senâsını** gece gündüz bıraktığım yok;	22. Ğişiq **madağın** tüni-küni qoyarım joq,	DÖV. Bkz. 2. hikmet.
	23.dergâhından başka yere vardım yok;	23. Därgahiŋnen özge jerge bararım joq,	
	24.her ne kilsan, âşık kıl sen Perverdigâr.	24. Ne qılsaŋ da, ğaşıq qılğın, Pärwardiger.	
7 *ʿIşk bâzârı uluğ bâzâr <u>sûdâ harâm</u>* *ʿÂşıklarğa sindin özge <u>ğavğâ</u> harâm* *ʿIşk yolığa kirgenlerge dünyâ harâm mil* *Her ne kilsang ʿâşık kılğıl Perverdigâr*	25.Aşk pazarı ulu pazar**, sûda haram;**	25. Ğişıq bazarı – ulı(q) bazar **sawda ḥaram,**	DÖV. Bkz. 12. hikmet.
	26.âşıklara senden başka **kavga** haram;	26. Ğaşıqtarğa senen özge ğawğa[2] ḥaram,	ğavğâ (Far.) : düşmanca davranış ve sözlerle ortaya çıkan çekişme veya dövüş. • *ğavğâ ~ kavga ~ ğawğa*
	27.aşk yoluna girenlere dünya haram;	27. Ğişiq jolına kirgenderge dünie ḥaram,	
	28.her ne kilsan, âşık kıl sen Perverdigâr.	28. Ne qılsaŋ da, ğaşıq qılğın, Pärwardiger.	

8 *ʿÂşıklıkni <u>daʿvâ kılıp</u> yöre'lmedim* *Nefsdin kiçip min emrini kıla'lmadım* *<u>Nâdânlıkda</u> Hak emrini bile'lmedim* *Her ne kilsang ʿâşık kılğıl Perverdigâr*	29.Âşıklığı **dava kılıp** yürüyemedim.	29. Ğaşıqtıqtı **talap etip** cüre almadım,	DÖV. Bkz. 4. hikmet.
	30.nefsten geçip ben emrini kılamadım;	30. Näpsiden keşip, men ämirin qıla almadım,	
	31.cahillikte Hak emrini bilemedim;	31. **Nadandıqta** Ḥaq ämirin bile almadım,	DÖV. Bkz. 1. hikmet.
	32.her ne kılsan, âşık kıl sen Perverdigâr.	32. Ne qılsaŋ da, ğaşıq qılğın, Pärwardiger.	
9 *Kul Hâce Ahmed ʿışkdın katığ belâ bolmas* *Merhem sürme işk derdige devâ bolmas* *Köz yaşıdın özge hîç kim <u>güvâh bolmas</u>* *Her ne kilsang ʿâşık kılğıl Perverdigâr*	33.Kul Hâce Ahmed, aşktan katı bela olmaz;	33. Qul Qoja Aḥmet ğişıqtan qattı päle bolmas,	
	34.merhem sürme, aşk derdine deva olmaz;	34. Märhäm sürme, ğişıq dertine dava bolmas,	
	35.göz yaşından başka kimse **şahit olmaz;**	35. Köz jasınan özge eşkim kwä(h) bolmas,	DÖV. Bkz. 4. hikmet.

	36.her ne kilsan, âşık kıl sen Perverdigår.	36. Ne qılsaŋ da, ğaşıq qılğın, Pärwardiger.	

Kaynak Metin ***Hikmet-20***	**Türkiye Türkçesine Aktarımı-20**	**Kazak Türkçesine Aktarımı-36**	**Karşılaştırma**
1 *Muhabbetni <u>câmın</u> içken <u>divâneler</u>* *Kıyâmet kün ot ağzıdın saçar dostlar* *Kudret birlen yaratılğan yiti <u>tamuğ</u>* *Âşıklarnı <u>nārasıdın</u> kaçar dostlar*	1. Muhabbetin kadehinden içen **divaneler**	1. Mahabattıŋ jamın işken **d(i)wanalar**,	DÖV. Bkz. 5. hikmet.
	2. kıyamette ateş ağzından saçar dostlar.	2. Qiyamet kün ot awzınan şaşar, dostar.	
	3. Kudret ile yaratılan yedi **cehennem**	3. Qudiret birlä jaratılğan jeti **tamuq**,	Tamuğ (T.): cehennem. • *tamuğ ~ cehennem ~ tamuq*
	4. âşıkların **nârasından** kaçar dostlar.	4. Ğaşıqtardıŋ **ayqayınan** qaşar, dostar.	Nara (Ar.): haykırma, bağırma. • *nāra ~ nâra ~ ayqay* KM'deki "*nāra"* sözcüğü TT'de korunurken KT'de "çığlık" anlamına gelen "*ayqay"* sözcüğü olarak aktarılmıştır.
2 *Dûzeh yığlap <u>dâd</u> eylegey Hudâyığa* *<u>Tâkatım</u> yok âşıklarnı bir <u>âhığa</u>* *Kaçıp barğay Hak Taʿâlâ <u>penâhığa</u>* *Âşıklarnı yaşı birlen öçer dôstlar*	5. Cehennem ağlayıp yalvaracak Allah'ına;	5. Tozaq jılap, zar eŋirer Qudayıŋa,	DÖV. Bkz. 9.hikmet.
	6. **Tâkatım** yok âşıkların bir **âhına**.	6. **Tözimim** coq, ğaşıqtardıŋ bir "**uwh"ine**,	DÖV. Bkz. 19.hikmet.
	7. Kaçıp varayım Hak Taâla **penahina**;	7. Qaşıp barar Haq tağala **panasına**,	DÖV. Bkz. 7.hikmet.
	8. âşıkların yaşı ile söner dostlar.	8. Ğaşıqtardı(ŋ) jası birlän uşar, dostar.	
3 *Âşıklarnı ʿışk dükkânın barsa kurup* *Yaşın saçıp kögsin açıp yüzin sürüp* *İnşâ-allâh dûzeh kaçğay andın korkup* *Yiti âsmân tâkat kılmay köçer dôstlar*	9. Âşıkları aşk dükkânını varsa kurup,	9. Ğaşıqtarı ğişıq dükenin barsa qurıp,	
	10. yaşını saçıp, göğsünü açıp, yüzünü sürüp,	10. Jasın tögip, kökiregin aşıp, jüzin sürtip,	
	11. inşallah, cehennem kaçsa, ondan korkup	11. "İnşa allah" tozaq qaşar odan qorqıp,	

	12. yedi sema takat kılmadan göçer dostlar.	**1**2. Jeti aspan şıday almay köşer, dostar.	
4 *Rahmân İge'm sâkî bolup mey içürse* *Elh ü ʿiyâl hânumândın pâk kiçürse* *Vücûdımdın Azâzîlni Hak kaçursa* *Cürm ü ʿisyân girihlerin açar dôstlar*	13. Rahman Rabb'im sâki olup mey içirse,	13. Rahman İem saqi bolıp, mäy işirse,	
	14. çoluk-çocuk, ev-barktan tamamen geçirse,	14. Äyel, bala, otbasınan päk keşirse,	DÖV. Bkz. 1.hikmet.
	15. vücudumdan Azazil'i Hak kaçırsa,	15. Bolmısımnan Äzäzildi Haq qaşırsa,	DÖV. Bkz. 5.hikmet.
	16. **cürüm, isyan** düğümlerini açar dostlar.	16**. Qılmıs, künä** şataqtarın aşar, dostar.	DÖV. Bkz. 12.hikmet.
5 *ʿIşk bâbını Hak yüzige vâ eylese* *Hâs ʿışkını köngül içre câ eylese* *Lutf eylese iki ʿâlem şâh eylese* *ʿÂşıkları Hak sarığa uçar dôstlar*	17. Aşk kapısını Hak yüzüme açıverse,	17. Ğişıq babın Haq jüzine tağı berse,	DÖV. Bkz. 1.hikmet.
	18. hâs aşkını gönül içine **yerleştirse**,	18.Has ğişqın köŋil işinde **orın berse,**	Câ (T.): yer, mekân. • *câ eyle- ~ yerleş- ~ orın ber-* KM'deki "*câ eyle-"* fiili, her iki aktarımda da Türkçe karşılıkları ile aktarılmıştır.
	19. **lutf eylese**, iki âlemde şâh eylese,	**19.Meyirim etse**, eki älem şah etse,	DÖV. Bkz. 5.hikmet.
	20. âşıkları Hakk'a doğru uçar dostlar.	20.Ğaşıqtarı Haq sırına uşar, dostar.	
	21. Sübhan Rabb'im **bir katre mey kılsa iŋam**,	21.Subhan **İem bir tamşı qılsa iŋam,**	DÖV. Bkz. 5. ve 6. hikmet.
	22. **sır zikrini** diye diye kilsam tamam,	**22.Zikir sırın** ayta-ayta qılsam tamam,	

6 *Sübhân İgem <u>bir katre mey</u> <u>kılsa inâm</u> *<u>Zikr-i sirni</u>* *ayta ayta kılsam tamâm* *Hûr u ğılmân cümle <u>melek</u> anga ğulâm* *<u>Uçmah</u> içre <u>harîr</u> tonlar biçer dôstlar*	23. hûri, gılman cümle **melek** ona gulam;	23.Hor, qilman barşa **perişte** oğan ğulam,	DÖV. Bkz. 2. hikmet.
	24. **cennet** içinde **ipek** giysiler biçer dostlar.	**24.Jumaq** işinde **jibek** tondar tiger, dostar.	Harir (Ar.): ipek. • *uçmah harîr ~ cennet ipek ~ jumaq jibek* DÖV. Bkz. 2. hikmet.
7 *Allâh diben gûrdin kopsa âlem köyer* *Hâs bendem dip rahmân Ige'm yalğuz söyer* *Yaş ornığa kanım töküp yüzni boyar* *Hamdın aytıp şeytân-lacîn kaçar dôstlar*	25. Allah diyerek kabirden kalksa, âlem yanar;	25.“Alla” dep körgen tursa, älem küyer,	
	26. seçkin kulum diyip Rabb'im, yalnız sever;	26.“Has pendem” dep Rahman İem jalğız süyer,	
	27. yaş yerine kanını döküp yüzünü boyar;	27.Jas ornına kanın tögip, cüzin boyar,	
	28. hamdını diyip mel'un şeytan kaçar dostlar.	28. Hämdin aytsa, şaytan lağın(et) qaşar, dostar.	
8 *Min aytmadım Allâh özi va de kıldı* *Yolsız idim lutf eyleben yolğa saldı* *<u>Garîb</u> bolup <u>nâle</u> kıldım kolum aldı* *Andağ ʿâşık şevk şarâbın içer dôstlar*	29. Ben demedim, Allah kendi vâde kıldı;	29. Men aytpadım, Alla özi uäde qıldı,	
	30. yolsuz idim, lutf ederek, yola saldı;	30. Jolsız edim, meyirim etip, colğa saldı,	
	31. garip oldu nâle kıldım, elimden tuttu;	31. Ğarip bolıp, nala qıldım, qolım aldı,	DÖV. Bkz. 6. hikmet.
	32. öyle âşık şevk şarabını içer dostlar.	32. (S)onday ğaşıq sawıq şarabın işer, dostar.	
	33. Kul Hâce Ahmed, aşksızların işi **düşvar**;	33. Qul Qoja Ahmet, ğişıqsızdardıŋ isi **duşwar**,	DÖV. Bkz. 18. hikmet.
	34. **yarın** varsa, Hak göstermez ona didar;	34. **Erteŋ** barsa, Haq körsetpes oğan didar,	DÖV. Bkz. 16. hikmet.

9 *Kul Hâce Ahmed ışksızlarnı işi <u>düşvâr</u> <u>Tangla</u> barsa Hak körsetmes anga <u>didâr</u> ʿ*Arş u Kürsî Levh ü Kalem heme <u>bîzâr</u> ʿ*Işksızlarğa dûzeh bâbın açar dôstlar*			
	35. Arş ve Kürsü, Levh ve Kalem hepsi **bizar**;	35.Arsı-Kürsi, Lauh Qalam bäri **bezer**,	DÖV. Bkz. 6. hikmet.
	36. aşksızlara cehennem kapısını açar dostlar.	36.Ğişıqsızdarğa tozaq babın aşar, dostar.	

5.1. Türkiye Türkçesine ve Kazak Türkçesine Aktarılan Hikmetlerdeki Biçimsel Değişmelerin Örnekler üzerinden Gösterilmesi

5.1.1. Birleşik Fiiller Açısından

Birleşik fiiller Kazak Türkçesinde de hem yazı hem de konuşma dilinde sıklıkla kullanılan dil unsurlarındandır. Türkiye Türkçesindekine benzer bir şekilde, temelde iki veya daha çok fiilden (fiil+fiil) oluşan birleşik fiiller ve bir isim ve bir yardımcı fiilden (isim+fiil) meydana gelen birleşik fiiler olarak ikiye ayrılır. İlk gruptakiler daha ziyade müstakil sözcük görevi yüklenirler. Fiil+fiilden oluşan birleşik fiilerde sıklıkla kullanılan fiiler şunlardır: *al-, äkel-, äket-, bar-, ber-, jönel-, jiber-, kel-, ket-, kir-, qayt-, qal-, qoy-, öt-, tasta-, tüs-, şık*'tır. İsim+fiil yapıları da Türkiye Türkçesine benzemektedir. Kazak Türkçesindeki sıklıkla kullanılan isim fiiler ise *bol-, et-, kıl-* fiilleridir (Koç & Doğan, 2004: 233-245).

"ol / bol-" yardımcı fiili ile yapılan birleşik fiiller

- merhem bol- ~ merhem ol - ~ demewşi bol- (1/9)
- hemden bol- ~ hemdem ol - ~ süyewşi bol- (1/10)
- mahrem bol- ~ mahrem ol - ~ jaqın bol- (1/11)
- tăbi bol- ~ tabi ol - ~ erwşi bol- (1/17)
- săbi bol- ~ sami ol ~ tıŋdawşı bol- (1/18)
- kăni bol- ~ kani ol- ~ qanağatşıl bol- (1/19)
- deryă bol- ~ deniz ol- ~ dariya bol- (1/28)
- hăzır bol- ~ hazır ol- ~ azir bol- (1/30)
- kăhil bol- ~ kăhil ol- ~ kahil bol- (1/39)
- răzĭ bol- ~ razı ol- ~ razı bol- (1/58)
- bĭ-hod bol- ~ kendimden geç- ~ esten tan- (1/70)
- muztar bol- ~ çaresiz ol- ~ şarasızdan tur- (1/72)
- măna bol- ~ mana ol- ~ mağına bol- (1/73)
- ahker bol- ~ kor ateş ol- ~ uşqın bol- (1/80)

- lălă bol- ~ la-la ol - ~ “lä-lä” bol- (1/81)
- illă bol- ~ illa ol - ~ “illä” bol- (1/82)
- hălis bol- ~ halis ol- ~ halis bol- (1/83)
- fenă bol- ~ fena ol- ~ “lillah” bol- (1/83)
- ummet bol- ~ ümmet ol- ~ ümbet bol- (1/89)
- mahrem bol- ~ mahrem ol- ~ sırlas bolu (1/91)
- kărvăn bol- ~ kervan ol- ~ kerwen bol- (1/100)
- peydă bol- ~ belir- ~ payda bol- (2/21)
- oğlan bol- ~ oğul oldun- ~ ulan bol- (2/88)
- zăhir bol- ~ gösteriver- ~ äzir bol- (3/25)
- tăhir bol- ~ temizlen- ~ taza bol- (3/26)
- yavuk bol- ~ yakın ol- ~ jaqın bol- (3/32)
- fena bol- ~ fani ol- ~ fäna bolu (4/5)
- devă bol- ~ deva ol- ~ dava bol- (4/6)
- güvăh bol- ~ tanık ol- ~ kwä bol- (4/7)
- ăşık bol- ~ ăşık ol- ~ ğaşıq bol- (4/32)
- sâdık bol- ~ sâdık ol- ~ şınşıl bol- (4/33)
- lăyık bol- ~ lăyık ol- ~ layıq bolu (4/ 34)
- şâdmân bol- ~ mutlu ol- ~ qursant bol- (5/12)
- şâkir bol- ~ şâkir ol- ~ şükirşi bol- (5/13)
- sâbir bol- ~ sâbir ol- ~ sabırlı bol- (5/14)
- sâki bol- ~ sâki ol- ~ saqi bol- (5/17)
- âlim bol- ~ âlim ol- ~ ğalım bol- (1/21)
- dănă bol- ~ bilen ol- ~ dana bol- (5/21)
- gûyâ bol- ~ diyen ol- ~ aytar bol- (5/22)
- hemrăh bol- ~ yoldaş ol- ~ joldas bol- (5/23)
- sâhib-i kemâle bol- ~ sahip kemal ol- ~ sahıp kemel bol- (5/29)
- ăhir bol- ~ sona er- ~ aqır bol- (5/40)
- bî-hûş bol- ~ şaşkın ol- ~ esten tan- (5/56)
- arık bol- ~ temizle- ~ arıq bol- (5/58)

- tâlib bol- ~ talip ol- ~ tälip bol- (6/9)
- refik bol- ~ refik ol- ~ joldas bol- (6/27)
- bîzâr bol- ~ bizar ol- ~ bezer bol- (6/33)
- bimâr bol- ~ hastalan- ~ awru bol- (6/34)
- bîdâr bol- ~ uyanık kur- ~ oyaw bol- (6/35)
- gedâ bol- ~ dilenci ol- ~ jarlı bol- (7/21)
- fenâ bol- ~ yokluğa er- ~ fäna bol- (7/22)
- ada bol- ~ tamamla- ~ ada bol- (7/23)
- mezăr bol- ~ mezar ol- ~ mazar bol- (8/32)
- hak bol- ~ toprak ol- ~ haq bol- (9/34)
- păk bol- ~ păk ol- ~ paq bol- (9/35)
- cüdă bol- ~ ayrılamaz ~ Ø (9/39)
- ruhsat bol- ~ izin ol- ~ ruhsat bol- (9/42)
- hurrem bol- ~ mutlu ol- ~ qursant bol- (10/2)
- mahrem bol- ~ mahrem ol- ~ sırlas bol- (10/4)
- sâkir bol- ~ zakir ol- ~ zikirşi bol- (10/5)
- şiydâ bol- ~ divani ol- ~ ıntıq bol- (10/7)
- rüsvâ bol- ~ rüsva ol- ~ räswä bol- (10/7)
- bi-ğam bol- ~ gamsız ol- ~ beyqam bol- (10/8)
- merhem bol- ~ merhem ol- ~ marqum bol- (10/12)
- pür-ğam bol- ~ gamla dol- ~ qayğılı bol- (10/20)
- yol bol- ~ yol ol- ~ jol bol- (10/22)
- kül bol- ~ kül ol- ~ kül bol- (10/23)
- hemdem bol- ~ hemdem ol- ~ suhbattas bol- (10/24)
- uluk bol- ~ kibirlen- ~ ulıq bolu (10/31)
- bi-dem bol- ~ huzursuz ol- ~ demsiz bol- (10/36)
- şebnem bol- ~ şebnem ol- ~ şäbnäm bol- (10/40)
- sermest bol- ~ sermest ol- ~ köŋildi bol- (10/43)
- zemzem bol- ~ zemzem ol- ~ zäm zäm bol- (10/44)
- nâsih bol- ~ nâsih ol- ~ ügitşi bol- (10/45)

- ahker bol- ~ kor ateş ol- ~ kül bol- (11/26)
- tilbe bol- ~ deli ol- ~ telbe bol- (11/27)
- zahid bol- ~ zahid ol- ~ zahid bol- (11/41)
- sădık bol- ~ sădık ol- ~ şınşıl bol- (11/42)
- lăyık bol- ~ layık ol- ~ layıq bol- (11/43)
- mihmăn bol- ~ misafir ol- ~ meyman bol- (12/46)
- hak-perest bol- ~ Hak-perest ol- ~ Ø (12/94)
- imâm bol- ~ imam ol- ~ Ø (12/110)
- tofrak bol- ~ toprak ol- ~ topıraq bol- (13/38)
- süçük bol- ~ tatlı ol- ~ tätti bol- (14/2)
- hakira bol- ~ hakir ol- ~ häkir bol- (14/3)
- harăb bol- ~ harap ol- ~ härab bol- (14/17)
- sâbit bol- ~ sâbit ol- ~ qwattı bol- (15/21)
- sâdır bol- ~ işle- ~ Ø (16/5)
- hădim bol- ~ hizmet kıl- ~ qızmette bol- (17/7)
- sâyim bol- ~ oruçlu ol- ~ oraza tut- (17/10)
- gülzăr bol- ~ gülzar ol- ~ gülzar bol- (17/32)
- bela bol- ~ bela ol- ~ pale bol- (19/33)

"kıl-" yardımcı fiili ile yapılan birleşik fiiler

- peyvend kıl- ~ bağla- ~ päywänd qıl- (1/6)
- tofrak kıl- ~ toprak eyle- ~ topıraq qıl- (1/30)
- amel kıl- ~ amel kıl- ~ amal qıl- (1/34)
- ğamnăk kıl- ~ gamlı kıl- ~ ğämnäk qıl- (1/45)
- hızmet kıl- ~ hizmet kıl- ~ qızmet qıl- (1/50)
- meded kıl- ~ yardım et- ~ medet qıl- (1/51)
- hulklar kıl- ~ parçala- ~ alqa qıl- (1/50)
- ihsăn kıl- ~ ihsan kıl- ~ meyman qıl- (1/55)
- inam kıl- ~ lütfedin - ~ iŋam qıl- (1/62)

- tamam kıl- ~ tamam et- ~ tamam qıl- (1/63)
- nazar kıl- ~ nazar kıl- ~ nazar qıl- (1/65)
- sefer kıl- ~ sefer kıl- ~ sapar qıl- (1/66)
- güzer kıl- ~ göçüp git- ~ täsilim qıl- (1/67)
- rŭzĭ kıl- ~ nasip et- ~ näsip qıl- (1/75)
- tamăm kıl- ~ tamam et- ~ tamam qıl- (1/77)
- su'ăl kıl- ~ sual eyle- ~ sawal qıl- (2/5)
- năle kıl- ~ inle- ~ nala qıl- (2/11)
- kelăm kıl- ~ söze başla- ~ kälam qıl- (2/17)
- tăat kıl- ~ tăat kıl- ~ tağat qıl- (2/49)
- ădet kıl- ~ ădet kıl- ~ ädet qıl- (2/50)
- răhat kıl- ~ rahat kıl- ~ ädet qıl- (2/51)
- vatan kıl- ~ vatan kıl- ~ otan qıl- (2/69)
- beyăn kıl- ~ haber ver- ~ bayan qıl- (2/70)
- izzet kıl- ~ izzet kıl- ~ izet qıl- (2/73)
- hörmet kıl- ~ hürmet kıl- ~ qurmet qıl- (2/74)
- tazĭm kıl- ~ ulula- ~ tağzım qıl- (2/81)
- tazĭm kıl- ~ tăzim kıl- ~ tağzım qıl- (3/14)
- fedă kıl- ~ feda kıl- ~ pida qıl- (3/40)
- ğazab kıl- ~ azap kıl- ~ azap qıl- (3/43)
- kulluk kıl- ~ kulluk kıl- ~ quldıq qıl- (3/19)
- sevdă kıl- ~ sevda kıl- ~ sawda qıl- (3/25)
- gavğa kıl- ~ kavga kıl- ~ ğawğa qıl- (3/26)
- peydâ kıl- ~ peyda kıl- ~ payda qıl- (3/27)
- otun kıl- ~ odun kıl- ~ otın qıl- (3/40)
- kabul kıl- ~ kabul kıl- ~ qabıl et- (5/10)
- insâf kıl- ~ insap qıl- ~ insap qıl- (5/34)
- zârî kıl- ~ ağla- ~ zar eŋire- (5/35)
- tevbe kıl- ~ tevbe kıl- ~ täwbe qıl- (5/36)
- asret kıl- ~ hasret kıl- ~ qasiret qıl- (5/41)

- ihlăs kıl- ~ ihlas kıl- ~ ıqılas qıl- (6/5)
- nâle kıl- ~ nâle kıl- ~ nala qıl- (6/13)
- jâle kıl- ~ jale kıl- ~ dariya qıl- (6/14)
- vâle kıl- ~ vâle kıl- ~ qaşıq qıl- (6/15)
- hăta kıl- ~ hatalı işler için ~ qate qıl- (6/22)
- kesel kıl- ~ uyuştur- ~ kesel qıl- (6/34)
- cevlân kıl- ~ cevlan kıl- ~ serwen qıl- (7/18)
- zîr ü zeber kıl- ~ alt-üst eyle- ~ zir-zäbär qıl- (7/34)
- yâd kıl- ~ yâd kıl- ~ jad qıl- (7/38)
- âzad kıl- ~ âzad kıl- ~ azat qıl- (7/39)
- rehâ kıl- ~ kurtarıver- ~ azat qıl- (7/50)
- netük kıl- ~ ne yap- ~ qalay qıl- (8/1)
- niyet kıl- ~ niyet kıl- ~ niet qıl- (8/3)
- puhte kıl- ~ pişkin kıl- ~ pisken qıl- (8/13)
- hâs kıl- ~ seçkin kıl- ~ has qıl- (8/14)
- taksîr kıl- ~ taksir kıl- ~ katelik qıl- (8/28)
- işret kıl- ~ işret kıl- ~ läzzat al- (9/7)
- ihănetler kıl- ~ ihanetler kıl- ~ Ø (9/11)
- ʿatâ kıl- ~ bağışla- ~ sıyğa ber- (9/22)
- güzer kıl- ~ göçüp git- ~ sapar qıl- (10/3)
- haram kıl- ~ haram kıl- ~ haram qıl- (10/6)
- pîşe kıl- ~ huy edin- ~ käsip qıl- (11/13)
- şeydă kıl- ~ şeyda kıl- ~ ğaşıq qıl- (11/46)
- mekr ü hile kıl- ~ düzen, hile kıl- ~ aldaw ardaw qıl- (12/19)
- duă kıl- ~ dua kıl- ~ duğa qıl- (12/49)
- şükr kıl- ~ şükür kıl- ~ şükir qıl- (12/51)
- nakış kıl- ~ süsle- ~ naqış qıl- (12/57)
- ber-pâ kıl- ~ dik tut- ~ şımır qıl- (12/59)
- mihribânlığ kıl- ~ merhamet göster- ~ Ø (12/83)
- kelam kıl- ~ söz edince ~ Ø (12/85)

- vahşet kıl- ~ korku ver- ~ Ø (12/85)
- mest kıl- ~ mest kıl- ~ Ø (12/93)
- tasadduk kıl- ~ sadaka kıl- ~ Ø (12/102)
- rûşen kıl- ~ aydınlat- ~ rawşan qıl- (13/5)
- güvâh kıl- ~ şahit kıl- ~ kwä qıl- (13/8)
- atâ kıl- ~ bağışla- ~ twhfä qıl- (13/12)
- safâ kıl- ~ safâ kıl- ~ saf(a) qıl- (13/24)
- bûstân kıl- ~ bostan kıl- ~ bostan qıl- (13/30)
- cüdâ kıl- ~ cüda kıl- ~ juda qıl- (13/32)
- defter kıl- ~ defter kıl- ~ däpter qıl- (13/34)
- dütâ kıl- ~ iki kat kıl- ~ dwta qıl- (13/36)
- pervâ kıl- ~ rağbet et- ~ közge il- (13/37)
- pâdşâh kıl- ~ padişah kıl- ~ patşa qıl- (13/40)
- riyă kıl- ~ riya kıl- ~ riya qıl- (13/45)
- mukır kıl- ~ ikrar et- ~ muqir qıl- (14/3)
- nevâ kıl- ~ neva kıl- ~ näva qıl- (16/2)
- hıdmet kıl- ~ himmet kıl- ~ qızmet qıl- (16/7)
- sivâ kıl- ~ kurtarıver- ~ siva qıl- (16/8)
- ʿişret kıl- ~ işret kıl- ~ oynap-kül- (16/19)
- revâ kıl- ~ lâyık kıl- ~ räwa qıl- (16/20)
- harăm kıl- ~ haram kıl- ~ haram qıl- (16/21)
- tamăm kıl- ~ tamam kıl- ~ tamam qıl- (16/22)
- kelăm kıl- ~ dile al- ~ kälam qıl- (16/23)
- menlik kıl- ~ benlik kıl- ~ men(men)dik qıl- (16/34)
- vefă kıl- ~ vefa kıl- ~ opa qıl- (16/36)
- hevă kıl- ~ gururlan- ~ (h)äwes qıl- (16/40)
- nişan kıl- ~ nişan kıl- ~ nişan qıl- (16/43)
- hazer kıl- ~ sakın- ~ häzär qıl- (16/44)
- şifă kıl- ~ şifa kıl- ~ şipa qıl- (16/56)
- taleb kıl- ~ talep kıl- ~ talap qıl- (18/1)

- gedâ kıl- ~ geda kıl- ~ kede(y) qıl- (18/21)
- ğăret kıl- ~ yağla- ~ urla- (18/22)
- sûdâ kıl- ~ satın al- ~ sawda qıl- (18/35)
- tâkat kıl- ~ tâkat kıl- ~ şıday al- (19/11)
- emr kıl- ~ emr kıl- ~ ämir qıl- (19/30)
- tăkat kıl- ~ takat kıl- ~ şıday al- (20/12)

"eyle-" yardımcı fiili ile yapılan birleşik fiiller

- beyăn eyle- ~ başla- ~ bayanda- (1/1)
- sarf eyle- ~ harca- ~ sarp et- (1/35)
- kurbăn eyle- ~ kurban eyle- ~ kurban et- (1/54)
- hăr eyle- ~ bayağıla- ~ qor et- (1/93)
- zăr eyle- ~ bakıp inle- ~ zar et- (1/94)
- yăr eyle- ~ yar eyle- ~ jar et- (1/95)
- lutf eyle- ~ lutf et- ~ meyirim et- (5/3)
- vird eyle- ~ ~ vird eyle- ~ zikir et- (7/1)
- derd eyle- ~ dert eyle- ~ dert et- (7/3)
- rahm eyle- ~ rahm eyle- ~ rahım et- (10/26)
- harăm eyle- ~ haram kıl- ~ haram et- (18/4)
- vă eyle- ~ açıver- ~ tağı ber- (20/17)
- că eyle- ~ yerleş- ~ orın ber- (20/18)
- şah eyle- ~ şah eyle- ~ şah et- (20/19)

"ver / ber-" yardımcı fiili ile yapılan birleşik fiiller

- căn ber- ~ can ver- ~ jan ber- (1/44), (4/46)
- ăzăr bir- ~ incit- ~ azar ber- (1/85)
- selăm bir- ~ selăm ver- ~ sälem qıl- (2/18)

- ülüş bir- ~ nasip ver- ~ üles ber- (2/41)
- inăm bir- ~ nimet ver- ~ sıylıq ber- (4/3)
- nur-ı iman bir- ~ nur-ı iman ver- ~ nur iman ber- (5/11)
- köngül bir- ~ gönül ver- ~ köŋil ber- (6/10)
- başım bir- ~ başımı ver- ~ basım ber- (6/19)
- himmet bir- ~ himmet ver- ~ jiger ber- (6/35)
- sebak ber- ~ dersler ver- ~ sabaq ber- (9/5)
- ber-bâd bir- ~ boşa geçir- ~ Ø (12/71)
- köngül bir- ~ gönül ver- ~ peyil qıl- (18/10)

"çek / tart-" yardımcı fiili ile yapılan birleşik fiiller

- cefã tart- ~ cefa çek- ~ japa şeg- (1/23)
- mihnet tart- ~ mihnet çek- ~ peynet tart- (10/25)
- hârlık tart- ~ hor görül- ~ qorlıq tart- (11/6)
- minnet tart- ~ minnet et- ~ mindet tart- (12/115)
- derd tart- ~ derd çek- ~ dert tart- (12/55)

"tut-" yardımcı fiili ile yapılan birleşik fiiller

- muhkem tut- ~ muhkem tut- ~ berik tut- (1/38)
- ruze tut- ~ oruç tut- ~ oraza tut- (1/50)
- kolung tut- ~ elinden tut- ~ qolıŋ usta- (1/46)
- muhkem tut- ~ sıkı tut- ~ berik tut- (11/31)
- pîr tut- ~ pir tut- ~ pir tut- (11/16)
- orun tut- ~ mekân tut- ~ orın tab- (17/27)
- korka tut- ~ korkup dur- ~ qorqa tur- (17/28)
- kulak tut- ~ kulak tut- ~ qulaq tut- (18/28)

"et-" yardımcı fiili ile yapılan birleşik fiiller

- dăd it- ~ dăd et- ~ zar et- (9/30)
- şăd it- ~ săd et- ~ şat et- (9/31)
- teklif et- ~ külfet ver- ~ Ø (12/97)

"vur / ur-" yardımcı fiili ile yapılan birleşik fiiller

- çengăl ur- ~ çengel vur- ~ şanışqı ur- (1/45)
- selăm ur- ~ selam ver- ~ moldam ur- (1/71)
- teber ur- ~ teber vur- ~ täbär ur- (7/35)
- taşlar ur- ~ taşlar vur- ~ tastı ur- (8/8)
- dem ur- ~ nefes al- ~ qayta oral- (9/41)
- sema ur- ~ semă ıl- ~ samağ ur- (10/42)
- zăr ur- ~ ağla- ~ zor ur- (12/17)

"sal-" yardımcı fiili ile yapılan birleşik fiiller

- kulak sal- ~ kulak ver- ~ kulak sal- (2/1)
- pertev sal- ~ ışık sal- ~ säwle sal- (7/49)
- ruhı sal- ~ ruhu sal- ~ ruhı sal- (8/27)
- mihnet sal- ~ mihnet ver- ~ peynet sal- (9/30)
- parça sal- ~ parça sal- ~ maqta sal- (12/55)

"değ / tig-" yardımcı fiili ile yapılan birleşik fiiller

- cefha tig- ~ cefa değ- ~ japa teg- (6/39)
- gurbet tig- ~ gurbet değ- ~ gariplik jet- (8/9)

"ye / yi-" yardımcı fiili ile yapılan birleşik fiiller

- giyâh yi- ~ otlar ye- ~ ösimdik je- (7/5)
- taamlarnı yi- ~ taamları ye- ~ tağamdardı je- (8/15)
- ğamım ye- ~ tasalan- ~ qamım je- (10/27)
- mălı yi- ~ malı ye- ~ malı je- (12/11)
- hăram yi- ~ haram ye- ~ haram ji- (12/14)

"kal-" yardımcı fiili ile yapılan birleşik fiiller

- hayrăn kal- ~ hayran kal- ~ qayran bol- (12/47)

"çek-" yardımcı fiili ile yapılan birleşik fiiller

- cefâ çik- ~ cefã çek- ~ japa şeg- (8/21)

"il-" yardımcı fiili ile yapılan birleşik fiiller

- közge il- ~ değer ver- ~ közge il- (12/63)

"Ip –gel-" (F-F) kalıbı ile yapılan birleşik fiiller

- yığlıp kil- ~ toplanıp gel- ~ jılap kel- (2/61)
- sığnıp kil- ~ sığınıp gel- ~ sınıp kel- (4/2)
- satıp kil- ~ satıp gel- ~ satıp kel- (10/34)
- tuhfe kil- ~ hediye gel- ~ tartu qıl- (13/7)
- kaçıp kel- ~ kaçıp gel- ~ qaşıp kel- (16/35)

"Ip -tur-" kalıbı ile ile yapılan birleşik fiiller

- bakıp tur- ~ bakıp dur- ~ qarap tur- (1/71)
- açıp tur- ~ açarak dur- ~ aşıp tur- (12/50)
- barıp tur- ~ varıp dur- ~ barıp tur- (18/30)

5.1.2. Edatlar Açısından

Çalışma kapsamında değinilmesi gereken dil unsurlarından bir diğeri ise edatlardır. Edat, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde, "tek başına anlamı olmayan, sonuna geldiği sözle cümledeki diğer kelimeler arasında ilişki kuran kelime türü, ilgeç" (TDK, 2021) olarak tanımlanmaktadır. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Kazak Türkçesinde de edatlar; bağlama edatları, çekim edatları ve ünlem edatları olmak üzere üç başlıkta incelenmektedir (Tamir, 2007: 460-468).

i) Bağlama Edatları:

Sıralama edatları: *cäne* (ve)*, men, ben, pen* (ile), äri (ve)

Denkleştirme edatları: *nemese* (veya)*, yakiy* (veya-yahut)

Karşılaştırma edatları: ne…ne…(ya…ya…), birde…birde…(bazen…bazen…), meyli…meyli…(ister…ister…)

Cümle başı edatları: biraq (fakat, lakin, ama), öytkeni (çünkü, zira), sondıqtan (onun için), sol sebepti (bu yüzden), şol üşün (onun için-bu yüzden), eger (eğer), an endeşe (öyleyse), äytpegende (öyle olmasa bile), äsirese (bilhassa, özellikle)

Cümle sonuna gelen edatlar: da, de, ta, te (da, de), qana, aq, tek (sadece, ancak), tügil (değil)

ii) Çekim Edatları:

Yön ve Sınırlandırma Edatları: deyin, şeyin (kadar), qaray, taman (doğru), karsı (karşı)

Zaman edatları: beri (beri), burın (önce), son, keyin (sonra), sayın (-dıkça,…)

Sebep edatları: üşin (için), sebepti (dolayı), dep (diye) Benzerlik edatları: sıyaqtı, tärizdi, sıqıldı, sekildi (gibi)

Vasıta ve beraberlik edatları: men, ben, pen (ile), menen, benen, penen (ile)

Başkalık edatları: baska, özge (başka)

iii) Ünlem Edatları:

ah (ah), ätten (keşke), oy (üzüntü hayret), ay (ah), tuw (tuu!), alaqay (oh!), bärekeldi (yaşa!), tek (bırak!), coq (yok), vd. (Tamir, 2007: 460-468).

Çekim Edatlarından Örnekler

yanglıg (gibi) benzerlik edatı

- yanglığ ~ gibi ~ sipat/sekildi

Örnek:

Mansur *yangliğ* başım birip ışk dârıda. / Mansur *gibi* başımı verip aşk dârında. / Mansur *sipat* basım berip qişq darıŋda. (6/19)

ʿAsel *yangliğ* süçük bolur tilim mening. / Ballar *gibi* tatlı olur dilim benim. / Äsel *sekildi* tätti bolar tilim, meniŋ. (14/2)

Bulak *yanglığ* akar közdin yaşım mening. / Pınar *gibi* akar gözden yaşım benim. / Bulaq *sekildi* ağar közden jasım meniŋ. (14/20)

burun (önce) zaman ve sıralama bakımından öncelik bildiren edat

- burun ~ önce ~ burın

Örnek:

Ölmes *burun* cân birmekni derdin tarttım. / Ölmeden *önce* can vermenin derdini çektim. / Ölmes *burın* jan bermekti(ŋ) dertin tarttım. (7/59)

‘Işk yolıda ölmes *burun* zinhâr ölğıl. / Aşk yolunda ölmeden *önce* muhakkak öl sen. /Ğişıq jolında ölmes *burın* zinhar ölgin, (11/30)

Sindin *burun* yârânlarıng kayan kitti. / Senden önce yâranların ne yana gitti. / Senen *burın* jarandarıŋ qayda ketti. (18/9)

bilen (ile) vasıta ve beraberlik edatı

- bilen ~ ile ~ bilän

Örnek**:**

Şân u şevketler *bilen* ber-pâ kılur boyların. / Şan ve şevketler *ile* dik tutarlar boylarını. Şen, şekpen *bilän* şımır qılar boyların, (12/59)

Yazuk *bilen* toldı tükel için taşım. / Günah *ile* tamamen doldu içim, dışım. Jazıq *bilän* toldı tügel işi-sırtım, (14/7)

tă (-e kadar) zaman edatı

- tă açkunça ~ tă açınca ~ aşkunşa

Örnek:

Közüm yumup *tâ açkunça* yitti altmış. / Göz yumup *tâ açınca* erişti altmış. / Közim jumıp aşqanşa jetti alpıs. (7/41)

kiyin (sonra) zaman edatı

- kiyin ~ sonra ~ keyin

Örnek:

Tört yüz yıldın *kiyin* çıkıp ümmet bolğay. / Dörtyüz yıldan *sonra* çıkıp ümmet olacak. / Tört jüz jıldan *keyin* şığıp ümbet bolğay. (2/25)

Andın *kiyin* cânânimni izlep taptim. / Ondan sonra cananımı arayıp buldum. / Sodan *keyin* jananımdı izdep taptım. (7/58)

içre (içinde) yön ve sınırlama edatı

- içre ~ içinde ~ işinde

Örnek:

Rahim *içre* peydă ol dip nidă kildi. / "Rahim *içinde* belir!" diye nida geldi. / Rahım *işinde* payda boldım, dawıs keldi. (2/21)

Bir fursatda uçmak *içre* yitkürdiler. / Bir anda cennet *içine* ulaştırdılar. / Bir mursatta jumaq *işine* jetkizdi. (2/65)

Hak ʿışkını könglüm *içre* saldı dôstlar. / Hak aşkını gönlüm içine saldı dostlar. / Haq ğaşıqtı könilim işine saldı, dostar. (5/2)

birle (ile) vasıta ve beraberlik edatı

- birle ~ ile ~ bilä

Örnek:

Tiğ-ı bătın *birle* nefsni yançtım muna. / Batın kılıcı *ile* nefsi parçaladım işte. / Batin qılışı *birlä* näpsini janşıdım men (de). (1/92)

Zikr ayturmay şeytăn *birle* yăr eyledi. / Zikr söyletmeyip şeytan *ile* yar eyledi. / Zikir ayttırmay şaytan *birlä* jar etti, (1/95)

Kul Hăca Ahmed ğaflet *birle* ömrüng ötti. / Kul Hace Ahmed, gaflet *ile* ömrüm geçti. / Qul Qoja Ahmet, ğapilet *bilä* ömiriŋ ötti. (1/97)

birlen (ile) vasıta ve beraberlik edatı.

- birlen ~ ile ~ birlän

Örnek:

Her sır kördüm perde *birlen* büküp yaptım. / Gördüğüm her sırrı perde ile sarıp örttüm. / 30.

Ne körsem de perde *birlän* sırdı japtım. (4/29)

Ol kâdirim kudret *birlen* nazar kıldı. / Kadir Rabb'im kudret ile nazar kıldı. / Ol- Qadırım qudıret *birlän* nazar qıldı. (11/1)

Ölmey min dip dünyâda Mevläm *birlen* uruşkenler. / Ölmem diyip dünyada Meläm *ile* vuruşan / *Ø* (12/70)

Âkil irseng bir söz *birlen* ada kıldım. / Akıllı isen, bir söz *ile* tamam kıldım. / Aqıldı bolsaŋ bir söz *birlän* ada qıldım. (13/52)

songra (sonra) zaman edatı

- songra ~ sonra ~ keyin

Örnek:

Andın *songra* barça ervăh birdi selăm. / Ondan *sonra* bütün ruhlar selăm verdi. Sodan *keyin* barşa arwaq qıldı sälem. (2/14)

Andin *songra* dergâhığa lâyık boldum. / Ondan *sonra* dergâhına lâyık oldum. / Sodan *keyin* därgähine layıq boldım.4/34)

üzre (sırasında) yöne ve sınırlama edatı

- üzre ~ sırasında ~ üsti

Örnek:

Mirăc *üzre* hak Mustafă rŭhum kördi./ Mirac *sırasında* Hakk Mustafa ruhumu gördü. / Miğrac üsti Hak Mustafa ruhım kördi. (2/3)

Namâz rûze tevbe *üzre* barğanlarğa. Namaz, oruç, tevbe *üzre* varanlara. / Namaz, oraza, täwbe*menen* barğandarğa. (17/17)

dek/dey/day (gibi) benzerlik edatı

- dik ~ gibi ~ -day

Örnek:

Mustafă *dik* ilni kizip yetim kavla. / Mustafa *gibi* ülkeyi gezip yetim ara. Mustapa*day* eldi kezip, jetim izde (1/26)

Erre koysa Zekrîyâ *dik* zâkir bolay. / Bıçkı konsa, Zekeriyya *gibi* zikr edeyim. Ara qoysa, Zäkäriya*day* zikirşi bolay(ın). (19/13)

Pervâne *dik* cândın kiçip ahker boldung. / Pervane *gibi* candan geçip kor ateş oldun. / Pärvana*day* jannan keşip, kül boldı. (11/26)

sıfat (gibi) benzerlik edatı

- sıfat ~ gibi ~ sipat

Örnek:

On törtümde tofrak-*sıfat* boldum muna. / On dördümde toprak *gibi* oldum işte. / On törtimde topırak *sipat* boldım men (de). (3/12)

Mansûr-*sifat* dîdâr üçün gavğâ kıldım. / Mansur *gibi* didar için kavga kıldım. / Mansur *sipat* didar üşin ğawğa qıldım, (4/26)

Mecnûn-*sıfat* caklın alıp Leylâ kılur. / Mecnun *gibi* aklını alıp Leylâ kılar. / Mäjnun *sipat* aqılın alıp, Läyli qılar, (11/47)

üçün (için) sebep edatı

- üçin ~ için ~ üşin

Örnek:

Dĭdăr *üçün* barçasını koydum muna. / Didar *için* hepsini terkettim işte. Didar *üşin* barşasın qoydım mine. (3/16)

Mansûr-sifat dîdâr *üçün* gavğâ kıldım. / Mansur gibi didar için kavga kıldım./ Mansur sipat didar *üşin* ğawğa qıldım, (4/26)

özge (başka) başkalık edatı

- özge ~ başka ~ özge

Örnek:

Hak'dın *özge* hĭç sözlemey bĭğăneğa. / Hak'tan *başka* bir şey demedim bigâneye. / Haqtan *özge* eş söz aytpay bögdege. (1/78)

sarı (üzerine, -e doğru) yön ve sınırlama edatı

- sarı ~ -a doğru ~ jaqqa

Örnek:

İnsâf kilip Allâh *sarı* tolğanmadım. / İnsaf kılıp Hakk'*a doğru* yönelmedim. / Insap qılıp Alla *jaqqa* jol almadım. (5/34)

Zârî kılsang Allâh *sarı* boyun sunmas. / Ağlasan da Allah'*a doğru* yüz çevirmez. / Zar eŋireseŋ, Alla *jaqqa* moyınsunbas. (18/14)

misl-misal (gibi) benzerlik edatı

- misl ~ gibi ~ sekildi- çekim

Işk yolıda bolälmadım *misl*-i türâb. / Aşk yolunda toprak *gibi* olamadım. / Ğişıq otında bola almadım *sekildi* turab. (4/37)

Bağlama Edatlarından Örnekler

- **takı ~ Q ~ tağı**

Örnek:
Köydüm yandım kül dik *takı* fenâ boldum. / Kavruldum, yandım, kül gibi yokluğa erdim. / Küydim-jandım, küldey *tağı* fäna boldım. (7/22)

- **u / ü / v u / v ü ~ ve ~ men / pen**

Örnek:
Saç *u* sakal hub akardı könglüm kara. / Saç *ve* sakal iyice ağırdı, kara gönlüm. / Şaş *pen* saqal ağardı, könilim qara. (5/45)

Tăliblerge dürr *ü* güher saçtım muna. / Taliplere inci, cevher saçtım işte. / Talipterge dür *men* gawhar şaştım, men (de). (1/2)

Hây u heve mâ *vü* menlik otka yakmay. / Hevesleri, benlik davasını ateşe yakmadan. / Aldamşı qızıq, menmendikti otqa jaqpay. (10/19)

- **hem ~ hem ~ häm**

Örnek:
Başdın kiçtim cândın kiçtim *hem* îmândin. / Baştan geçtim, candan geçtim, *hem* imandan. / Bastan keştim, jannan keştim *häm* imannan (7/11)

Hem câning min cânâning min câningni bir. / *Hem* canınım, cananınım, canım ver. / *Häm* janıŋmen, jananıŋmen janıŋdı ber. (7/54)

Otuz üç ming sahâbe *hem* yârânlarğa. / Otuz üç bin sahabe *ve* yâranlara. / Otız üş mıŋ sahaba *häm* jarandarğa. (8/10)

- **hem...hem ~ hem…hem ~ häm… häm**

Örnek:
Hem ʿâşık min *hem* maʿşûk min özüm cânân. / *Hem* âşıkım, *hem* mâşukum, kendim canan. / *Häm* ğaşıqpın, *häm* mağşuqpın, özim janan, (13/26)

Cümle başı edatlarından Örnekler

- **andıng songra ~ ondan sonra ~ sodan keyin**

Örnek
Andın songra nûrğa tolar içi taşı. / *Ondan sonra* nurla dolar içi dışı. / *Sodan keyin* nurğa tolar işi-sırtı, (10/39)

Andın songra Hak derdingge devâ kılsun. / *Ondan sonra* Hak derdine deva kılsın. /*Sodan keyin* Haq dertiŋe dava qılsın (16/4)

- **çün ~ Q ~ Q**

Örnek:
Kişi mâlin yiyürler *çün* dilleri imes sâf. / Kişi malını yiyerler, gönülleri değil saf. / Kisi malın jeydı, sebebi jürekteri emes saf. (12/11)

- **belki ~ belki ~ sirä**

Örnek**:**
Her kim sögti *belki* tipti sâbir boldum. Her kim söğse, *belki* tepse, sâbir oldum. Ärkim sökti sirä tepti, sabırlı boldım. (5/14)

- **ol sebebdin ~ o sebepten ~ (s)ol sebepten**

Örnek**:**
Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge. / *O sebepten* altmış üçte girdim yere. / *(S)ol sebepten* alpıs üşte kirdim jerge?! (1/4)

Ol sebebdin közüm yaşlığ kâmetim dal. / *O sebepten* gözüm yaşlı, boyum bir dal. / *(S)ol sebepten* közim jastı, denem däl, (5/39)

Andın songra kanat kakıp uçtup muna. / *Ondan sonra* kanat çırpıp uçtum işte. / *Sodan keyin* qanat qağıp uştım, men (de). (1/52)

Pekiştirme Anlamı Katan Bağlama Edatlarından Örnekler

Pekiştirme bağlacı olan "muna" Divân-ı Hikmet'te oldukça çok kullanılan bir bağlama edatıdır. Bu bağlaç "mu" zamiri ile yönelme hâli ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Ses bakımından biraz değişikliğe uğramış olmakla birlikte "mene" bağlacı, hikmetlerde vurgu ve etkileyicilik açısından önemli bir yere sahiptir.

- muna ~ işte ~ men (de)

Örnek:
Min defter-i sănі' sözin açtım *muna*. Ben defter-i sani sözünü açtım *işte*. Men 'depteri sani' sözin aştım, men (de). 1/ 4

Mă vü menlik halayıkdın kiçtim *muna.* / Ben-sen diyen kimselerden geçtim *işte*. Menmendik halayıqtan qaştım, *men (de).* (1/12)

Ğarïblemi izin izlep tüştim *muna.* / Gariplerin izini izleyip indim *işte*. / Ğaripterdin izin izdep tüstim *mine.* (1/16)

5.2. Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesine Aktarılan Hikmetlerdeki Anlamsal Değişmelere Örnekler

Aslını koruma

- eyă ~ eya ~ ey (1-19-73)

TT'ye aktarımda korunan "eyă" sözcüğü, çağdaş TT'de kullanılmadığından "ey" olarak aktarılabilirdi.

- dil-ăzăr ~ gönül inciten ~ dil azar (1-22-86)

Çağdaş KT'de "dil azar" ifadesi kullanılmamaktadır.

- muhkem ~ muhkem ~ berik

Çağdaş TT'de yerleşik kullanımda bulunan "muhkem" sözcüğü, korunurken, KT'de "dayanıklı, pek, sıkı" anlamına gelen "berik" sözcüğü ile aktarılmıştır. (1-10-38)

- yügrüp yör- ~ koşup yürü- ~ jügirip jürü- (1-13-49)

ÇKT'de "cügirip cürü" birleşik fiili yaygın olarak kullanılmamaktadır.

- şădmăn ~ şadman ~ şadman (1-14-53)

Her iki aktarımda korunan "şădmăn" sözcüğü, TT ve KT'deki karşılıkları ile verilebilirdi.

- mazlum ~ mazlum ~ mazlum (1-3-10)

ÇKT'de "mazlum" sözcüğü yaygın olarak kullanılmamaktadır.

- usküt- ~ üsküt- ~ usqut (1-18-71)

ÇTT'de "üsküt" sözcüğü kullanılmamaktadır.

Aslını korumama

- her kim sor- ~ her kim sor- ~ şadman qıl- (1-15-57)
- Bihamdi'llăh ~ Allah'a hamd olsun ~ Bihamdilla (1-12-48)

Başka bir yabancı kelimeyle karşılama

- rızk u rûzĭ ~ rızık, nasip ~ rizıq, nesibe (1-5-19)
- sarf eyleyin ~ harca- ~ sarp et- (1-9-35)

KM'deki "sarf eylemek" fiili, TT ve KT'de farklı karşılıkları ile aktarılmış olmalarına rağmen her iki sözcük de köken olarak Arapça'dır. TT'deki "harcamak" sözcüğü Arapça "ẖarc" sözcüğünden türetilmiştir.

- tiryăk ~ afyon ~ täryak (1-12-46)
- năđăn ~ cahil ~ nadan (1-19-73)

Görüleceği üzere "năđăn" sözcüğü KT'de korunurken, TT'ye aktarılırken Arapça kökenli başka yabancı bir sözcükle değiştirilmiştir.

- fenă bol- ~ fena ol- ~ lillah bol- (1-21-83)

Uygun olmayan kelime kullanımı

- ihsan ~ ihsan ~ meyman (1-14-55)

KM'deki "ihsan" sözcüğü de TT'ye aktarımda korunmuş, KT'ye ise "misafir, konuk sever" anlamında "meyman" sözcüğü ile aktarılmıştır.

- muna ~ işte~ men (de) (1-1-2)

Divân-ı Hikmet'te sıkça kullanılan "muna" sözcüğü, TT'de temel sözlük anlamı ile kullanılırklen, KT'de farklı bir yorumla "ben de" anlamına gelen "men (de)" sözcükleri ile aktarılmıştır. Biçimsel bu değişimin anlamsal düzeyde de bir değişime neden olduğu söylenebilir.

- bakıp tur- ~ bakıp dur- ~ qarap tur- (1-18-71)

KM'deki "bakıp tur-" fiili, TT aktarımından farklı olarak, KT'e "bön bön bakmak" anlamına gelen "qarap tur-" fiili ile kullanılmıştır.

- hăr eyle- ~ bayağıla- ~ qor et- (1-24-93)

"hăr eylemek" fiili TT'ye Türkçeleştirilerek aktarılırken, KT'ye "hor görmek, horlamak" anlamında "qor et-" Far.+T. tamlaması ile aktarılmıştır. TT'de "horlamak", ya da "hor görmek" olarak verilebilirdi.

- boyun tavla- ~ yüz çevir- ~ boyıŋ(dı) saqta- (1-7-27)

KM'deki "boyun tavla" tamlaması, "korumak, saklamak, muhafaza etmek" anlamlarına gelen "saqtau" fiili ile kullanılarak, "boynunu koru" (canını koru, uzak dur-) manasında kullanılarak KM'deki sözcük anlamından uzaklaşılmıştır.

- nă-cins ~ soysuz ~ pasıq

KM'deki - nă-cins tamlaması da "aşağılık, günah işleyen, kötülük eden" anlamlarına karşılık gelen "fasık" (Ar.) kelimesinden KT'ye uyarlanan "pasıq" sözcüğü ile kullanılmıştır.

- izlep yör- ~ izleyip yürü- ~ halin sura- (1-4-15)

TT'e aktarımda KM'deki aktarım esas alınırken, KT'de yorum katılarak "halin surdı" (Ar.+T) şeklinde aktarım tercih edilmştir. ÇKT'de "izdep jüredi" ifadesi kullanılmaktadır.

Yakın anlamlı kelime kullanımı

- yetim kavla- ~ yetim ara- ~ jetim izde- (1-7-26)
- cănnı cănga peyvend kıl- ~ canı cana bağla- ~ jandı janğa päywänd qıl- (1-2-6)
- regni ula- ~ damarları ekle- ~ rägni awla- (1-2-6)

KM'deki "yetim kavla-" ifadesi, TT ve KT'e yakın anlamları ile aktarılmıştır. Ancak KM'de kullanılan "kavla-" fiilinin çağdaş TT'deki karşılıklarına baktığımızda izlep gibi sözcükler yerine, daha derinlemesine bir aramaya işaret eden söz konusu fiilin kullanılmasını ve aynı zamanda bulunduğu dörtlükteki bağlamı dikkate alarak "bucak bucak aramak" ya da "kapı kapı aramak" deyimleriyle bir aktarımın da mümkün olabileceğini belirtmek gerekir.

Bütün varlıkları birlik içerisinde görmek, gönülleri feth etmek şeklinde yorumlanan (Yıldız, 2020) ifade TT'e aktarılırken sözlük anlamları dikkate alınarak tercüme edilirken, KT'deki "avlamak" anlamına gelen "avlap" sözcüğü ile aktarılmış ve ilgili ifade de anlam değişmesine neden olunmuştur.

- bărăn-sıfat ~ yağmur gibi ~ nöser sekildi- (1-8-31)

KM'deki " bărăn-sıfat" ifadesi TT'ye "yağmur gibi", KT'ye ise "sağanak yağış" anlamına gelen " nöser sekildi" şeklinde aktarılmıştır. KM'deki "baran" sözcüğünün anlamı dikkate alındığında KT'deki aktarımın, yağmurun şiddetini göstermesi açısından daha yakın bir anlamda aktarıldığı söylenebilir.1-8-31

- peykăn ~ temren ~ nayza- (1-8-31)

KM'deki "peykăn" sözcüğü, TT'ye ve KT'ye Türkçe karşılıkları ile aktarılmıştır. Ancak, KT'ye aktarımda mızrak ucu yerine mızrağın kendisi anlamına gelen "nayza" ile aktarılmıştır.

Fonetik Değişime uğrayan yabancı kökenli kelimeler

- mihnet tart- ~ mihnet çek- ~ beynet tart- (1-6-22)

KM'deki "mihnet tart-" tamlaması, TT'de korunurken, KT'e günümüz Kazakçasıyla, aynı anlama gelecek şekilde KT'e aktarılmıştır.

- yetĭmlerni ~ yeyimleri ~ cetimleri (1-4-13)
- mahrem ol- ~ mahrem ol- ~ sırlas bol- (1-23-91)

KM'deki "mahrem ol-" fiili, KT'ye yakın ve sırdaş anlamlarına gelen "sırlas" sözcüğü ile aktarılmıştır.

Yalancı Eş Değerlik Hadiseleri

- mă vü menlik halayık ~ ben-sen diyen kimseler ~ menmendik halayıq (1-3-12)

KM'deki Farsça-Türkçe tamlaması olan "mă vü menlik" sözcüğü TT'ye "ben-sen davası güden" manasıyla aktarılırken, KT'de "kibirli, kendini beğenmiş" anlamlarına gelen "menmendik" sözcüğü ile aktarılmıştır. Söz konusu bu değişiklik, TT ile KT'ye aktarımda cümle anlamında bir değişikliğe sebebiyet vermiştir. Kaynak metinde bencil manasına gelen "Maumanlik halaikdin" TT'de "ben-sen diyen kimselerden" şeklinde aktarılırken, KT'de kibirli-gurulu anlamına gelen "menmensingen" şeklinde aktarılmıştır.

- ol bendedin ~ o benden ~ ol pendeden (kuldan) (1-15-58)

KM'deki "ol bendedin" öbeği TT'ye "o benden" şeklinde aktarılırken, KT'de Farsça'da "kul" anlamında gelen "pende" sözcüğü ile aktarılmıştır. TT'ye aktarımda sehven bir eksikliğe neden oldunduğu söylenebilir.

- yarut- ~ parlat- ~ jarat- (9-1-1)

KM'deki parlamak anlamına gelen "yarut-" fiili TT'ye ÇTT karşılığında aktarılırken, KT'de sehven "yarat-carat" fiili ile aktarılarak anlam kaymasına neden olunmuştur.

- ışk sûdâsı ~ aşk ticareti ~ ğişıq sawdası (12-8-30)

KM'deki "ışk sûdâsı" tamlaması TT'ye "aşk ticareti" olarak, KT'ye ise "ğişıq sawdası" olarak aktarılmıştır. Görüleceği üzere TT aktarımı, hem mısra hem de tamlanan sözcüğün (aşk) bağlamı ile uyuşmamaktadır. KT'deki aktarımda ise söz konusu sözcüğün "sevda" olarak okunduğu düşünülmektedir. "sûdâ" sözcüğünün "baş ağrısı" anlamı dikkate alındığında söz konusu tamlamanın "aşk acısı" ya da "aşk ağrısı" olarak aktarılabileceği düşünülmektedir. Nitekim HB aktarımında bu tamlama "…aşk derdi…" şeklinde aktarılmıştır.

Sehven Yapılan Yazım Hataları

- karĭb bol- ~ karip ol- ~ qarib bol- (1-6-23)

KM'deki Arapça kökenli "karib" sözcüğü her iki aktarımda da korunmuştur. TT'de bulunan "karip"in sehven –b harfi yerine –p harfi ile yazıldığı düşünülmektedir. Söz konusu sözcük Çağdaş KT'de nadir olarak kullanılmaktadır.

- hăn u măn ~ ev-bark ~ äyel- (1-11-42)
- tükel kiçme- ~ tam geçme- ~ tügel keşpe-

KM'deki "ehl ü iyăl" TT'ye çoluk-çocuk, KT'ye ise benzer şekilde "bala-şağa" olarak aktarılmış, "hăn u măn" ise TT'ye, karşılığı olan "ev-bark" şeklinde aktarılırken, KT'ye hanım (eş) anlamına gelen "äyel" olarak aktarılmıştır. Söz konusu tamlamanın aktarımında sehven bir hata yapıldığı düşünülmektedir.

6. SONUÇ

Hoca Ahmed Yesevî, söylemiş olduğu hikmetleri ve düşünceleri ve günümüze uzanan tesiri ile Türk dünyasının ortak bir değeridir. Hikmet teriminin tasavvuf düşüncesinde önemli bir yeri vardır. Hikmet söyleme geleneği daha erken dönemlerde başlamış olsa da bu geleneğin yaygınlaşması doğrudan halkı irşad için kullanılması Ahmed Yesevî ve ondan sonrasına rastlamaktadır. Divân-ı Hikmet dışında Hoca Ahmed Yesevî'ye izafe edilen Fakr-nâme ile Risâle der-Âdâb-ı Tarîkat ve Risâle der-Makâmât-ı Erba'în adlı iki risale bulunmaktadır.

Ahmed Yesevî'nin en meşhur eseri olan Divân-ı Hikmet'in, istinsah tarihi, 16. yüzyıl öncesine götürülemeyen İstanbul, Konya, Taşkent, Almatı, Kökşetav, Türkistan, St. Petersburg, Kahire, Cambridge, Paris, Berlin ve Tahran gibi dünya kütüphanelerinde çok sayıda el yazma ve basma nüshaları bulunmaktadır. Söz konusu hikmetler nüshalarının dil ve üslup açısından farklılık arz ettiği hususu, araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir.

Ahmed Yesevî ve Divân-ı Hikmet üzerine bilgiler 12. yüzyıl gibi erken dönemlere götürülebilse de temel araştırmaların 19. ve 20. yüzyıla rastladığını belirtmek gerekir. Ancak hem Türkiye'de hem de Kazakistan'daki araştırma ve yayınlarda, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında bir artış yaşanmıştır. Hoca Ahmed Yesevî ve Divân-ı Hikmet üzerine yapılan çalışmalarda diğer önemli bir aşama ise UNESCO'nun, Hoca Ahmet Yesevi Yılı ilan ettiği 2016 yılıdır. 2016 sonrasında, Türkiye, Kazakistan, Özbekistan başta olmak üzere bu çalışmalar, nitelik olarak da büyük bir ivme kazanmıştır. Bu çerçevede Türkiye ve Kazakistan'da Divân-ı Hikmet'in çeşitli nüshalarının başta Türkçeye ve Kazakçaya olmak üzere çok sayıda çevirisi ve aktarması yapılmıştır. Aktarma çalışmalarının bir kısmı, kaynak metne sadakat çerçevesinde ahenk ve kafiye korunarak küçük sadeleştirmelerle yapılırken bir kısmı ise anlaşılabilirlik noktasında anlamsal boyut dikkate alınarak yapılmıştır. "Divân-ı Hikmet'in Türkçeye ve Kazakçaya Aktarılan İki Eserinin Karşılaştırmalı İncelemesi" adlı çalışmada ulaşılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

Kazakistan ve Türkiye'de Ahmed Yesevî ve Divân-ı Hikmet üzerine yapılan çalışmalar açısından;

Öncelikle Türkiye ve Kazakistan'da bu alandaki ilk kapsamlı ve temel çalışmanın 1918 yılında M. Fuad Köprülü tarafından hazırlanan *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı çalışma

olduğu söylenebilir. Ancak Sovyetler rejiminin bütün kısıtlamalarına ragmen, ilk bilimsel çalışmaların başladığı bu dönemde Kazakistan'da yapılan çalışmaların sayısal olarak Türkiye'deki çalışmalardan fazla olduğu söylenebilir. Günümüze kadar olan dönem dikkate alınarak sayısal olarak bakıldığında ise her iki ülkede baskısı yapılan kitap sayısının birbirine yakın olduğu görülebilir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki dönemde her iki ülkede de Ahmed Yesevî ve hikmetler üzerine yapılan çalışmalarda önemli bir artış olduğu görülmektedir. Bunda Sovyet rejiminin neden olduğu dini ve tasavvufi çalışmalar üzerindeki baskının kalkmasının yanında, arşivlerin serbest kullanıma açılması ve akademik camiadaki hareketlilik ve iletişimin artmasının etkisi bulunmaktadır. Yesevilik araştırmalarındaki söz konusu bu artışta Kazakistan'da bulunan Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi'nin ve üniversite bünyesindeki ilgili araştırma birimlerinin de önemli katkısı olduğunu belirtmek gerekir. Bu dönemde uluslararası bilimsel etkinliklerle birlikte Ahmed Yesevî ve Divân-ı Hikmet üzerine onlarca eser hazırlanarak yayımlanmıştır.

Türkiye ve Kazakistan'daki araştırma ve yayınların büyük çoğunluğu Divân-ı Hikmet'in tercümeleri ile Hoca Ahmed Yesevî'nin Hayatı, eserleri, düşüncesi ve tesiri üzerine yoğunlaşmaktadır. Dil incelemesi ve hikmetlerin karşılaştırılmalı araştırılması üzerine yapılan bilimsel çalışmalar ise hala sınırlı düzeydedir. Burada belirtilmesi gereken diğer bir husus ise Kazakistan'daki yayınlar daha çok dil ve edebiyat, tarih, felsefe ve ilahiyat (dintanu) alanlarında yoğunlaşırken, Türkiye'deki çalışmalar bu alanlar da dahil sosyoloji, halk bilimi, kamu yönetimi, cinsiyet çalışmaları gibi farklı disiplinlere yayılarak daha fazla bir çeşitlilik arz etmektedir.

Çalışmanın ana inceleme bölümünü oluşturan hikmetlerin aktarılılmasında biçim ve anlam açısından;

Öncelikle diğer söz varlığı gibi, hikmetlerin birleşik fiiler açısından oldukça zengin bir muhtevaya sahip olduğu görülmektedir. Kaynak metinde incelenen hikmetlerdeki birleşik fiillerin, büyük çoğunluğunu günümüz Türkçesinde de sıkça kullanılan "bol" (ol), "kıl", "eyle", "ver" (ber), "çek" (tart), "tut", "et" (it), "ur" (vur), "sal", "ye" (yi), "kal" gibi yardımcı fillerle yapılan isim fiil yapısındaki birleşik fiillerden oluşmaktadır. Bu yardımcı filler dışında çok fazla olmamakla birlikte –Ip ulaçlı fiillerde bulunmaktadır.

- merhem bol- ~ merhem ol - ~ demewşi bol- (1/9)
- tazĭm kıl- ~ tăzim kıl- ~ tağzım qıl- (3/14)

- beyăn eyle- ~ başla- ~ bayanda- (1/1)
- sarf eyle- ~ harca- ~ sarp et- (1/35)
- kurbăn eyle- ~ kurban eyle- ~ kurban et- (1/54)
- selăm bir- ~ selăm ver- ~ sälem qıl- (2/18)
- cefã tart- ~ cefa çek- ~ japa şeg- (1/23)
- hayrăn kal- ~ hayran kal- ~ qayran bol- (12/47)
- hăram yi- ~ haram yi- ~ haram ji- (12/14)
- kulak sal- ~ kulak ver- ~ kulak sal- (2/1)
- dem ur- ~ nefes al- ~ qayta oral- (9/41)
- yığlıp kil- ~ toplanıp gel- ~ jılap kel- (2/61)
- kaçıp kel- ~ kaçıp gel- ~ qaşıp kel- (16/35)
- bakıp tur- ~ bakıp dur- ~ qarap tur- (1/71)

Gerek tablo üzerinde gerekse liste olarak yapılan karşılaştırmada büyük çoğunluğu Arapça ya da Farsça kökenli isimlerle oluşturulan KM'deki birleşik fiilerin her iki dile aktarımında bir sadeleştirme görülmekle birlikte, çok sayıda Arapça ve Farsça kelimenin korunduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında her iki aktarımda da zaman zaman birleşik fiil formundan uzaklaşıldığı, zaman zamanda KM'deki (özellikle isim kökenli) sözcüklerin aslını korumaktan ya da aslını korumamaktan kaynaklanan bir dizi eksikliklere neden olunduğu görülmüştür.

Örnek:

- tăhir bol- ~ temizlen- ~ taza bol- (3/26)
- illă bol- ~ illa ol - ~ "illä" bol- (1/82)
- zăhir bol- ~ gösteriver- ~ äzir bol- (3/25)
- ăhir bol- ~ sona er- ~ aqır bol- (5/40)

Diğer bir söz varlığı olan edatlar açısından TT'ye ve KT'ye aktarılan hikmetler bağlamında değerlendirme yapılacak olursa, *sıfat, yanglıg (gibi), burun (önce), birle/birlen, bilen (ile)* gibi çekim edatlarının çok yerde kullanıldığı, buna mukabil *misl, missal (gibi) ve üzre (sırasında)* gibi bağlaçların çok az yerde kullanıldığı görülmüştür. Bunların yanında mısraya pekiştirme anlamı katan muna (işte) edatı ise pek çok yerde kullanılmıştır.

Son olarak anlamsal düzeydeki değişimler bağlamında her iki aktarımda da çeşitli düzeylerde gelişen anlamsal değişmelerin olduğu görülmüştür.

- eyă ~ eya ~ ey – / 1-19-73 (aslını koruma)
- usküt- ~ üsküt- ~ usqut / 1-18-71 (aslını koruma)
- her kim sor- ~ her kim sor- ~ şadman qıl- / 1-15-57 (aslını korumama)
- tiryăk ~ afyon ~ täryak / 1-12-46 (başka bir yabancı kelimeyle karşılama)
- ihsan ~ ihsan ~ meyman / 1-14-55 (uygun olmayan kelime)
- bărăn-sıfat ~ yağmur gibi ~ nöser sekildi / 1-8-31 (yakın anlamlı kelime kullanımı)
- yetĭmlerni ~ yetimleri ~ jetimleri / 1-4-13 (ses değişimi ile korunan yabancı kelimeler)
- hăn u măn ~ ev-bark ~ äyel / 1-11-42 (sehven neden olunan hatalar)
- yarut- ~ parlat- ~ jarat 9-1-1 (yalancı eş değerlik hadisesi)

Son söz olarak, Türk dünyasının ve Türk- İslâm düşüncesinin ortak değerlerinin başında gelen Hoca Ahmed Yesevî'nin manevi mirası ve onun eserlerinin incelenmesinin arz ettiği öneme binaen bu alandaki çalışmalar çeşitlenerek artmaktadır. Bu çalışma da bu kapsamdaki amaca mütevazi bir katkı sağlamayı amaçlamıştır. Söz konusu mirasın daha iyi araştırılabilmesi ve gün yüzüne çıkarılabilmesi için bazı hususları da burada arz etmek faydalı olacaktır. Bunlardan ilki, Türk devletlerindeki arşiv ve kütüphanelerin herhangi bir kısıtlama olmaksızın araştırmaların serbest kullanımına sunulmasının gerekliliğidir. Bu çerçevede akla gelen mekanizmalardan birisi mevcut Türk dünyası entegrasyon kurum ve kuruluşlarından birisi (örn. Türksoy) bünyesinde üye ülke ve alanında uzman diğer ülkelerden araştırmacıların bulunacağı Ahmed Yesevî Araştırma Merkezi'nin kurulmasıdır. Diğer bir husus ise dünyanın farklı kütüphanelerinde (müzelerinde) bulunan Divân-ı Hikmet nüshaları üzerinde karşılaştırmalı araştırmaların yapılmasının daha fazla desteklenmesi ve teşvik edilmesidir.

7. KAYNAKLAR

A. M. İbatov, Z. C. (2000). Yassaui Qoja Ahmet. hikmetter. Almatı: Dayk Press.

Abdirasılkızı, A. (2007). Koja Ahmet Yasaui hikmetterinin körkemdik jane kurılımdık erekşelikteri. Astana.

Abdişükorov, K. A. (1993). Yasaui Kuja Ahmet, Diuani Hikmet. Türkistan: Mura.

Abdrahmanova, G. (2000). 'Hoca Ahmet Yesevi'nin 'Divân-ı Hikmet'in dilinin isim çekim eklerinin özellikleri' (Koja Ahmet Yassauidin 'Diuan i Hikmet' tilin septik jalğaularının sipatı). Almatı.

Ahmed Yesevî Üniversitesi. (2016). I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri.

Akar, A., & Utebekov, S. (2020). Divân-ı Hikmet'in Ses Uyumu Üzerine (Kökşetav Nüshası). Karadeniz Araştırmaları, 217-233.

Akçeşme, F. (2019). Karahanlı Türkçesinin Söz Varlığı. Kırıkkale Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale.

Akgül, Y. (2017). Hoca Ahmed Yesevî'nin Hazar Türkmenlerine Tesiri ve Bu Çerçevede Bazı Tespitler. Necdet Tosun (Ed.) içinde, Hoca Ahmed Yesevî Seçme Makaleler (s. 39). Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı.

Algar, H. (2020, Haziran 14). İslâm Ansiklopedisi. İslâmansiklopedisi.org: https://İslâmansiklopedisi.org.tr/naksibendiyye adresinden alındı

Altıntaş, H. (1986). Tasavvuf Tarihi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Altunkaya, M. (2016, Winter). Bazı Şii Kaynaklarında Tasavvuf. Turkish Studies, 11(5), 1-16.

Asalıoğlu, A. (2018). Yesevî Öğretisi Perspektifinde Türk Dünyası Rönesansı. II. Uluslararası

Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri. (Ed. Güngör, Z.). Ankara. Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı Yayınları.

Aşkar, M. (2019). Ahmed Yesevî ve Tasavvuf Anlayışı. isam.org.tr. adresinden alındı.

Atmaca, E. (2011). Eski Oğuz Türkçesinden Türkiye Türkçesine Söz Varlığındaki Değişmeler ve Anlam Olayları. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE Türk Dili ve Edebiyatı ABD.

Ay, A. (2019). Divân-ı Hikmet'te Manevî Ayet İktibasları. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi Ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Aynabekulı, T. (2001). Diuani Hikmet – Danalıq Kitabı. Şimkent.

Aynur, A. (2007). Koja Ahmet Yasaui hikmetterinin körkemdik jane kurılımdık erekşelikteri. Astana.

Bahadır, Ş. (2004). Çeviriyorum, Öyleyse Tek Kültürün Ötesinde, İki Kültürün Arasında, Üçüncü Kültürün Ortasındayım. Varlık, 24-29.

Barthold, V. (2013). Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler. (R. H. Özdem, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Bayniyazov, A., Bayniyazova, J. (Ed. Koç, K.). Türkiye Türkçesi Kazak Türkçesi Sözlüğü. İstanbul. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Bennigsen, A., & Lemercier, Q. (1998). Sufi ve Komiser Rusya'da İslâm Tarikatları. (O. Türer, Çev.) Ankara.

Beylur, Ş. (2021). Hoca Ahmed Yesevî ve Divân-ı Hikmet Üzerine Türkiye ve Kazakistan'da Yapılan Çalışmalar Hakkında Bir Değerlendirme. Türkoloji, 2021/1 (107). Türkistan.

Bice, H. (1993). Divân-ı Hikmet, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Bice, H. (2016). Pir-i Türkistan (Unesco 2016 Hoca Ahmed Yesevî Yılı Anısına. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı.

Bice, H. (2018). Divân-ı Hikmet Hoca Ahmed Yesevî. Ankara: TDV.

Bice, H. (2020). Divân-ı Hikmet'te Tasavvufi Kavramlar. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri ABD, Tasavvuf Bilim Dalı.

Bilgen, İ. (1989). Divanu Lugati't Turk'te Söz Yapımı. Hacettepe Üniversitesi, SBE, Türk Dili Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Bitenov, S. (2004). Koca Ahmet Yassaui, 'Diuani Hikmet'. Almatı.

Bozkurt, B. (2016). Ahmed Yesevî Bibliyografyası: Türkiye'de Yesevi ile İlgili Çalışmalara Dair Değerlendirme. Turkish Studies, 11(17), 283-334.

Boztaş, İ. (1999). Çeviri, Çevirmen, Dilbilim İlişkisi, Çeviride Eşdeğerlik ve Kayıplar. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 55-65.

Çağbayır, Y. (2016). Orhon Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Çakmak, C. (2018). Divân-ı Hikmet'in Dil Bakımından İncelenmesi. II. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri. (Ed. Güngör, Z.). Ankara. Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı Yayınları.

Çakır, R. (1998). 5.2.2.1. Ramazan Çakır Diuani Hikmet' kitabının kazak tilindegi audarmaları. Almatı.

Dautov, S. (2001). Kazak edebiyatında Hoca Ahmet Yesevi gelenekleri. Almatı.

Demir, N., Yılmaz, E. (2016). Türk Dili El Kitabı. Ankara. Grafiker.

Demir, N. (2018). Temel Kavramlar. H. Pilancı içinde, Türkçe Biçim Bilgisi (s. 2-7). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Doğan, A (1997). Ahmed-i Yesevî'nin Hayatı ve Dîvân-ı Hikmet'teki Şiirlerde Şekil ve Üslup. Yeni Türkiye, c.3, sy.15. Ankara.

Düysenbayev, E. (2009). Ahmet Yassaui, 'Diuani Hikmet'. Almatı.

ed-Duri, A. (1994). Divan (Cilt 9). Ankara: TDV.

Eğilmez Rıdvanoğlu, A. (2014). Ahmed Yesevî, Açıklamalı Divan- Hikmet. İstanbul: Gayem Yayın Dağıtım.

Eker, Ü. (2012). Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Lehçe İçi Aktarma Sorunları. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD.

Ekinci, Y. (2013). Hoca Ahmed Yesevî. Ankara: Akçağ.

Eraslan, K. (1989). Ahmed Yesevî. İslâm Ansiklopedisi: https://İslâmansiklopedisi.org.tr/ahmed-yesevi adresinden alındı

Eraslan, K. (1993). Ahmed-i Yesevi, Divân-ı Hikmet Seçmeler. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Eraslan, K. (2016). Fakrname. Ankara: Ahmed Yesevî Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı Yayınları.

Eraslan, K. (2017, Mart 6). Ahmed Yesevî. İslâm Ansiklopedisi: www.İslâmansiklopedisi.com adresinden alındı

Eraslan, K. (2020, Haziran 13). İslâm Ansiklopedisi. İslâm Ansiklopedisi: https://İslâmansiklopedisi.org.tr/ahmed-yesevi adresinden alındı

Eraslan, K. (2020, Mayıs 17). İslâm Ansiklopedisi. İslâm Ansiklopedisi: https://İslâmansiklopedisi.org.tr/ahmed-yesevi adresinden alındı

Eraslan, K. (2021). İslâmansiklopedisi.org.tr. 07 15, 2021 tarihinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi: https://İslâmansiklopedisi.org.tr/divan-i-hikmet adresinden alındı.

Ercilasun, A.B. (1993). Ahmed Yesevî'nin Şiirlerinde Ahenk Unsurları. Türk Kültürü Araştırmaları. Ankara.

Ergin, M. (2009). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak.

Ergönenç, D. (2007). Türkiye Türkçesinde Yapısında İsim-Fiil Bulunan Birleşik Fiiller. Dil Araştırmaları Dergisi, 1(1), 83-95.

Erol, H. A. (2002). Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, SBE, Türk Dili Bilim Dalı.

Eruz, F. (2000). Çeviride ve Çeviri Eğitiminde Koşut Metinler. İstanbul: AB Ofset.

Gezer, H. (2019). Karahanlı Türkçesi Temel Söz Varlığının Eski Türkçeden Karluk Grubu Lehçelerine Anlam İncelemesi. Erciyes Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kayseri.

Güner, F. (2007). Divân-ı Hikmet'te Sözcük Gruplarının İncelenmesi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD.

Gürlek, M. (2010). Anlam ve Anlam Bilimi. H. Develi içinde, Türk Dili I (s. 236-245). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Güzel, A. (2008). Ahmed Yesevî'nin Fakr-nâmesi Üzerine Bir İnceleme. Ankara: Öncü Kitap.

Hasan, N. (2009). Dîvân-ı Hikmet'in İstanbul'daki Bir Nüshası Hakkında. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 2, sy. 2, Haziran.

Hasan, N. (2009). Yeseviliğe Daire Bazı Kaynak Eserler Hakkında. Turkish Studies, 619-633.

Hasan, N. (2012). Batı'da Yesevilik çalışmaları. Türk Kültürü Ve Haci Bektaş Velî Araştirma Dergisi , 151-168.

Hasan, N. (2018). Yesevîlikle İlgili Yeni Bir Kaynak: "Tenzilü's-Salihin". II. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri. (Ed. Güngör, Z.). Ankara. Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı Yayınları.

Hoca Ahmed Yesevî Üniversitesi. (2018). II. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri.

Husayın, K, Kaydar, E., Sızdıkova, R. (2005). Kazaq Tilinin Aymaktıq Sözdigi. Almatı. Medeni Mura (Arıs).

Jarmuhamedulı, D. (1998). Koja Ahmet Yasavi, Hikmet Jiynak. Almatı: Jalın basbası.

Kabadayı, O., & Shadkam, Z. (2021). Kazakistan (Almatı) Milli Kütüphanesi'ndeki Arap Harfli Türkçe Nadir Eserler Kataloğu. Almatı: Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü.

Kafesoğlu, İ. (1980). Eski Türk Dini. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Kalın, İ. (2017). Hoca Ahmed Yesevî, Hüküm ve Hikmet. Bilig, Kış, 2017, sayı:80, s.1-15.

Kamberbekova, K. (2000). Divân-ı Hikmet. El-Huda: Tegeran.

Kanar, M. (2019). Farsça Türkçe Sözlük. Ankara. Say Yayınları.

Kara, M. (2017). Yeseviyye'nin Temel Kitabı: Cevahiru'l Ebrar Min Emvaci'l- Bihar. Necdet Tosun (Ed.) içinde, Hoca Ahmed Yesevî Seçme Makaleler (s. 15). Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı.

Kara, M. (2020, Kasım 10). TDV İslâm Ansiklopedisi. İslâm Ansiklopedisi: https://İslâmansiklopedisi.org.tr/hikmet adresinden alındı.

Karadoğan, A. (2004). Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları, Türkmen Türkçesi Türkiye Türkçesi Üzerine Bir İnceleme. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Karahan, A. (2014). Karahanlı Türkçesi Yazı Dili Hangi Lehçeye Dayanıyordu? Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi-3-2, 13-28.

Karahan, A. (2017). Karahanlı Dönemi Türkçe Kur'an Çevirilerinde Allah'ın Ad ve Sıfatları Hakkında. TÜBAR- XLI-Bahar, 127.

Karaörs, M. (1997). Dîvân-ı Hikmet'in İstanbul Baskısının Muhtevası. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 27. İstanbul.

Karluk, A. C. (2018). Türklüğü İlgilendiren Bazı Kavramların Sosyolojik Analizi ve Öneriler. Türk Yurdu, 9-14.

Kazanç, F. K. (2016). Divan-ı Hikmet Bağlamında Hoca Ahmed Yesevî'nin Ahlak Anlayışı Üzerine Teolojik Bir Değerlendirme. I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri. (Ed. Kartal, A.). Ankara. Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı Yayınları.

Kenjetay, D. (2003). Hoca Ahmet Yesevi'nin Düşünce Sistemi. Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Ocağı Yayınları.

Kıdyr, T., Mustafayeva, K. (Baş.Ed: Kenjetay, D.). (2010). Ahmet Yasavi, Divani hikmet. Türkistan. Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi, Türkoloji Enstititüsü.

Koç, K, Doğan, O. (2004). Kazak Türkçesi Grameri. Ankara. Gazi Kitabevi.

Koç, K. (2012). Turıkşe-Kazakşa Sözdik. Almatı. Ahmed Yesevî Üniversitesi Yayını.

Kök, A. (2016). Pir-i Türkistan'ın Metafor Dünyası. İstanbul: Kesit.

Köprülü, F. (1976). Türk Edebiyatında İlk Mutassavıflar (3 b.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kurt, H. (2012). Orta Asya'da İslâm'ın Yayılışı:İstekle mi Zorla mı? M. S. Kafkasyalı içinde, Orta Asya'da İslâm-Temsilden Fobiye Cilt:1 (s. 254-255). Ankara: (Ahmet Yesevi Üniversitesi.

Kutlu, S. (2012). Orta Asya'da Türkler ve İslâm Tasavvuru. D. (. Kafkasyalı) içinde, Orta Asya'da İslâm- Temsilden Fobiye Cilt: 2 (s. 738). Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı.

Kutluer, İ. (2020, 11 23). Hikmet. TDV İslâm Ansiklopedisi: https://İslâmansiklopedisi.org.tr/hikmet adresinden alındı

Muhamedcanulı, A. (2007). Qoca Ahmet Yassaui 'Diuani Hikmet'. Astana: Foliant.

Musaoğlu, M. (2003). Türkçede Çeviri ve Aktarma. bilig(24), 1-22.

Okuyucu, C., Kaçar, M., (2014). Hazini, Cevahirü'l Ebrar Min Emvac-ı Bihar. Büyüyen Ay. İstanbul.

Oraltay, H., Yüce, N.,Pınar, S.(1984). Kazak Türkçesi Sözlüğü. İstanbul. Türk Dünyası Araştırmaları Yayını:8.

Öngören, R. (2011:). Tasavvuf. İstanbul: TDV.

Öngören, R. (2017, 12 Nisan). İslâm Ansikolopedisi. www.İslâmansiklopedisi.info. adresinden alındı.

Özköse, K. (2008, Ocak). Tasavvuf, İrfan, Hikmet ve Sanat Medeniyeti. Somuncu Baba Dergisi(87), 28. somuncubaba.net: somuncubaba.net adresinden alındı.

Petek, E., Dağıstan, S. (2017). Dîvân-ı Hikmet'in Yeni Bir Nüshası "Kökşetav Nüshası", Türk Dünyası, 43, Bahar.s.207-233.

Sagındıkova, N. C. (2004). Qoca Ahmet Yassaui. Hikmetı. Almatı: Dayk-Press.

Sala, R. (2018). Ahmed Yasawi: Life, Words And Significance In The Kazakh Culture. Хабаршы. Тарих сериясы, 115-138.

Sever, M. (2011). Hakim Süleyman Ata, Ahmed Yesevî'nin III. Halifesi, Hikmetler ve Kıssalar. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınevi.

Sever, M. (2018). Bakırgan Kitabı. Ankara: Ahmet Yesevi Üniverstesi Mütevelli Heyet Başkanlığı Yayınları.

Seyhan, T. (2018). Ahmed Yesevî'nin Hikmet Tarzı Şiirlerinde Türk Hitabet Sanatının Yansımaları ve Fiiller. II. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri. (Ed. Güngör, Z.). Ankara. Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı Yayınları.

Sızdıkova, R. (2004). Yesevi 'Hıkmetlerinin' dili. Almatı: Sözdik-Slovar.

Şengün, N. (2016, Ekim-Kasım-Aralık). Divân-ı Hikmet'te Dil, Anlatım ve Muhteva Hususiyetleri. Diyanet İlmi Dergisi, s. 130-144.

Tamir, F. (2007).”Kazak Türkçesi”. Türk Lehçeleri Grameri.(Ed. Ahmet B. Ercilasun). Ankara. Akçağ.

Tasmagambetov, İN. (2005). Kazak Medeniyeti. Almatı. Medeni Mura (Aruna).

Taşağıl, A. (2012, 12 Haziran). İslâm Ansiklopedisi. https://İslâmansiklopedisi.org.tr/turkistan: https://İslâmansiklopedisi.org.tr/turkistan adresinden alındı.

Tatcı, M. (2016). Divân-ı Hikmet, Hoca Ahmed Yesevî. (M. Tatcı, Dü.) Ankara: Hoca Ahmed Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı.

Togan, İ. (2010). Bugünü Anlamak İçin Orta Asya Tarihine Bir Bakış. A. Aydıngün, & Ç. Balım içinde, Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Orta Asya Cumhuriyetleri Türk Dilli Halklar-Türkiye İle İlişkiler (s. 21). Ankara: AKM.

Togan, Z. V. (1981). Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi, Batı ve Kuzey Türkistan (Cilt I). İstanbul: Enderun Kitabevi.

Toprak, F. (2005). Harezm Türkçesinde İkilemeler. Türk Dünyası İncelemeler Dergisi/Jorunal of Turkish World Studies, Cilt: V, Sy.2, syf. 277-292.

Toprak, F. (2013). Çağatay Şiirinde Vahşi Hayvanlar ve Yırtıcı Kuşlar. Turkish Studies, 2013, Sy.8/9. Ankara.

Toprak, F. (2017). İnsan-ı Kâmil’e Bakışlarıyla Yusuf Has Hacip ve Hoca Ahmed Yesevî Bilig-Kış/2017/Sayı 80 s-95-122.

Tosun, N. (2012). Orta Asya’da Tasavvuf. M. S. Kafkasyalı içinde, Orta Asya’da İslâm-Temsilden Fobiye Cilt:1 (s. 491-495). Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi.

Tosun, N., & Eraslan, K. (2019). Hoca Ahmed Yesevî Külliyatı. Ankara: Hoca Ahmed Yesevî Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı.

Tulum, M. M. (2019). Divân-ı Hikmet Hikmetler Mecmuası-Mısır Nüshası 1650. İstanbul: Ketebe.

Türk Dil Kurumu. (2021, 22 Temmuz). Anlam Daralması, Anlam Genişlemesi, Anlam Kayması, Anlam İyileşmesi, Anlam Kötüleşmesi. https://sozluk.gov.tr/.

Türngüç, Kader. (2016). Karahanlı Türkçesindeki Deyimler Üzerine Anlambilimsel Bir İnceleme. Erciyes Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Utebekov, S. (2020). Divân-ı Hikmet'in Dil İncelemesi - Kökşetav Nüshası (Metin-Gramer-Dizin). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2020, Muğla, s.30.

Üşenmez, E. (2006). Karahanlı Türkçesi Söz Varlığı. Dumlupınar Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya.

Üşenmez, E. (2014). Türkmenistan Milli El Yazma Eserler Enstitüsü ve Kütüphanesinde Saklanan Hoca Ahmed-i Yesevî - Kul Süleyman Bakırganî (Hakîm Ata) Yazmaları Hakkında (Türkmenistan Milli Golyazmalar Enstitüsü)". Turkish Studies - Türkoloji Araştırmaları, 2014, cilt: IX, sy.3 (2).

Yağmur, Ö. (2010). Türkçe Söz Dizimi. H. Develi içinde, Türk Dili I (s. 292-293). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Yazıcı, N. (1992). İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Yıldız, M. (2019). Takriz. N. Güngör içinde, Hoca Ahmed Yesevî Külliyatı (s. 4). Ankara: Ahmed Yesevî Mütevelli Heyet Başkanlığı.

Yıldız, M. (2020). Yesevice- Bölüm-1. Ankara, Çankaya, Türkiye.

Yıldız, M. (2020, Şubat 7). Musa Yıldız ile Divân-ı Hikmet Sohbetleri.

Yıldız, M., & Güngenci, M. (2021). Lübnan Asıllı Yazar Emin Ma'luf'un "Adriana Mater" Adlı Librettosunun Fransızcadan Arapçaya Çevirisinde Deyimlerin Eşdeğerlik Açısından İncelenmesi. Nüsha, 147-160.

Yusuf, E. (2013). Hoca Ahmed Yesevi, Hoca Ahmed Yesevî (2.baskı). Ankara.

Zeybek, N. (2010). Allah'a Aşk ile Ulaş Hoca Ahmet Yesevi ve Hikmetler. Ankara: İlgi Kültür Sanat.

Zülfikar Güngör (Der.). (2018). Divân-ı Hikmet Sohbetleri. Ankara: Hoca Ahmed Yesevî Müteveli Heyet Başkanlığı.

8. EKLER

Ek-1. Divân-ı Hikmet'in Kazakçaya Aktarılan Eserinin Latin Harflerine Transkribe Edilmiş Metni

Bismillähir raḫmanir raḫim

«Bismilläh» dep bäyan aylay ḫikmät aytıb,
Täliblärgä dγrr-w gäwhär saçtım mäna.
Riyazatnı qattığ tartıb, qanlar ywtwb,
Men «däftäri säni» sözin açtım mäna.

Sözni aydım här kim bolsa didar talab,
Jannı janğa päywänd qılıb rägni awlab,
Ğarib, yätim, faqırlarnı köŋlin awlab,
Köŋli bütün ḫalayıqdin qaçtım mäna.

Qayda körsäŋ köŋli sınwq märhäm bolğıl,
Andağ mäzlwm yolda qalsa hämdäm bolğıl,
Rwzi Mäḫşär därgahigä mäḫräm bolğıl,
Mawmänlik ḫalayıqdin qaçtım mäna.

Ğarib, faqır, yetimlärni Raswl swrdı,
Oşal tüni mi`raj çıqıb didar kördi,
Qaytıb tüşüb ğarib, faqır ḫalin swrdı,
Ğariblarnı izin izläb tüştüm mäna.

Ümmät bolsaŋ ğariblarğa tabi` bolğıl,
Ayat, ḫädis här kim aytsa sami` bolğıl,
Rizıq rwzi här nä bersä qani` bolğıl,
Qani` bolwb, şäwq şärabın içtim mäna.

Mädinägä Raswl barıb boldı ğarib,
Ğaribliğda meḫnät tartıb boldı ḫäbib,
Jäfa tartıb yaratqanğa boldı qarib,
Ğarib bolıb, `äqäbälardin aştım mäna.

`Aqil ersaŋ, ğariblarnı köŋlin awla,
Mwstafadek elni kezib yetim käwlä,
Dwniyapärast näjinslärdin boywn tawla,
Boywn tawlab, daria bolwb taştım mäna.

Işq babını mäwlim açqaç maŋa tegdi,
Topraq qılıb, ḫazir bol, deb boynwm egdi,
Baran sifat mälamätnı oqı tegdi,
Peykan alıb, ywräk bağrım teştim mäna.

Köŋlüm qattığ, tilim aççığ, özim zalım,
Qwran oqıp, amal qılmay yalğan `alim,
Ğarib janım sarf aylayın yoqdür malım,
Ḥaqdin qorqwb otqa tüşmäy piştim mäna.

Altmış üçkä yaşım yetti öttüm ğafıl,
Ḥaq ämrini mäḥkäm twtmay özüm jahil,
Rwza, namaz qaza qılıb boldwm kahil,
Yaman izläb yaḥşılardin keçtim mäna.

Uwa, dariğa, maḥabbatnı jamın içmäy,
Ähli ayal, ḥanwmandin tügäl keçmäy,
Jwrm-w `isyan gerehlärin mwnda çeçmäy,
Şäytan ğalib jan berärdä şaştım mäna.

İmanıma çängal wrwb, qıldı ğamnak,
Pirmwğan ḥazir bol, deb saçtı täryak,
Şäytan lä`in mendin qaçıb ketti bepäk,
«Biḥämdilläh» nwri iman açtım mäna.

Pirmwğan ḥızmatıda ywgwrwb ywrdwm,
Ḥızmat qılıb, közüm ywmmay, ḥazir twrdwm,
Mädäd qıldı, `äzäzilni qawlab sürdüm,
Andin soŋra qanat qaqıb wçtım mäna.

Ğarib, faqir, yätimlärni qılğıl şadman,
Ḥälqa qılıp, `äziz janıŋ ayla qwrban,
Ta`am tapsaŋ, janıŋ bilä qılğıl mehman,
Ḥaqdin eştib bul sözlärni aydım mäna.

Ğarib, faqir, yätimlarnı härkim surar,
Razi bolur ol bändädin Pärwärdigär,
Ey, biḥäbär, sen bir säbäb özi asrar,
Ḥaq Mwstafa pändin eştib aydım mäna.

Eti yaşda Arslan babğa qıldım sälam,
Ḥaq Mwstafa amanatın qılıŋ in`am,
Üşäl waqıtda mıŋ zikrin qıldım tamam,
Näfsim ölip, lämäkänğa aştım mäna.

Ḥurma berip, başım sılab, nazar qıldı,
Bir fwrsatda `wqbä säri säfär qıldı,
«Äl-wida`» dep bu `alämden gwzär qıldı,
Mäktäb barıb, qinab-jüşüb taştım mäna.

“İnnä fätäḥnä” nı oqıb, mä`nä surdum,
Pärtw saldı, biḥwd bolb, didar kördüm,
Mullam urıb, «wskwt» dedi, baqıb turdım,
Yaşım saçıb, mwztar bolub turdım mäna.

Aya, nadan, mä`nä bul, dep aydı, bildim,
Andin soŋra çöllär kezib, Ḥaqnı surdım,

Rwzi qıldı, `azazilni tutıb mindim,
Längär tökib, belin basıb, yanıçtım mäna.

Zikrin tamam qılıp öttim diwanaga,
Ḥaqdin özgä heç sözlämay beganaga,
Şäm`in izläb, şägird kirdim pärwanägä,
Äḥgär bolub, küyib-yanıb, uçtım mäna.

Nam nışan heç qalmadı «la-la» boldum,
Allah yadın ayta-ayta «illä» boldum,
Ḥalis bolub, mwḥlis bolub, «lilläh» boldum,
Fäna filläh mäqamığa aştım mäna.

Sünnät ermiş, kafir bolsa berme azar,
Köŋli qatığ dil azardin Ḥwda bezar,
Allah Ḥaqı andağ qulğa Sijjin tayar,
Danalardin eşitib bu söz aydım mäna

Sünnätlarin mäḥkäm tutub, ümmät boldum,
Er astığa yalğız kirib, nurğa toldum,
Ḥaqpärastlar mäqamığa mäḥram boldum,
Tiğ batin birlä näfisni yanıştım mäna.

Näfsim meni yoldin urıb, ḥor ayladı,
Telmürtürib ḥalaiqğa zar ayladı,
Zikr aytwrmay, şäytan birlä yar ayladı,
Ḥazirsın dep näfsim başnı sançtım mäna.

Qul Ḥoja Aḥmäd, ğäflät bilä `wmrıŋ ötti,
«Uwa, ḥäsrata!» közden, tezden qwwät ketti,
«Uwa, laylata!» nädamatnı wäqtı etti,
`Ämäl qılmay, kärwan bolıp köçtim mäna.

2-ḥikmät

Aya, dostlar, qulaq salıŋ, ayduğımğa,
Ne säbäbdin altmış üçtä kirdim ergä.
M`iraj üzrä Ḥaq Mwstafa rwḥım kördi,
Ol säbäbden altmış üçdä kirdim ergä.

Ḥaq Mwstafa Jibriylden qıldı säwal,
Bu neçük rwḥ tängä kirmäy tabtı kämal,
Közi yaşlığ, ḥälqa başlığ, qaddi hilal,
Ol säbäbden altmış üçdä kirdim ergä.

Jibriil aydı: «Ümmät işi sizgä bir Ḥaq,
Kökgä çıqıb, mäläikdin alur sabaq,
Nalışıgä nala qılwr häftwm tabäq»,
Ol säbäbdin altmış üçdä kirdim ergä.

«Färzändim» dep Ḥaq Mwstafa qıldı kälam,
Andin soŋra barça ärwaḥ qıldı sälam,
Raḥmät dariya «tolub taş» dep eti päyam,

Ol säbädin altmış üçdä kirdim ergä.

Raḥm içrä päyda boldum, neda keldi,
«Zikr ayt» dedi bädänlarım jwnbiş qıldı,
«Färzändim» dep Ḥaq Mwstafa ülüş berdi,
Ol säbäbdin altmış üçdä kirdim ergä.

Tört yüz yıldan keyin çıqıb, ümmät bolğay,
Neçä yıllar yurub ḥalıqqa yol körgüzgäy,
On tört mıŋ mwjtähidlar ḥizmat qılgay,
Ol säbäbdin altmış üçdä kirdim ergä.

Toquz ay, toquz kündä ergä tüştim
Toquz sa`ät turalmadım kökgä uçtum,
`Arş-Kürsi payäsini barıb quçtım,
Ol säbäbdin altmış üçdä kirdim ergä.

`Arş üstidä namaz oqub, tizim büktim,
Razım aytıb, Ḥaqqa baqıb, yaşım töktim,
Yalğan `aşiq, yalğan swfi kördüm söktim,
Ol säbäbdin altmış üçdä kirdim ergä.

Jandin keçmay «hw-hw» degän bäri yalğan,
Bu qaltaqdin surmaŋ säwal yolda qalğan,
Ḥaqnı tabqan, özi penhan, sözi penhan,
Ol säbäbdin altmış üçdä kirdim ergä.

Bir yaşımda ärwaḥ mağan üliş berdi,
Eki yaşda payğambarlar kelip kördi,
Üç yaşımda çeltän kelip, ḥalım surdı,
Ol säbäbdin altmış üçdä kirdim ergä.

Tört yaşımda Ḥaq Mwstafa berdi ḥurma,
Yol körsättim, yolğa kirdi neçä gwmrah,
Qayda barsam, Ḥizr babam maŋa hämrah,
Ol säbäbdin altmış üçdä kirdim ergä.

Beş yaşımda belim bağlab, tağat qıldım,
Tätaww` rwza tutıb, `adät qıldım,
Keçä-kündiz zikrin aytıb, `adät qıldım,
Ol säbäbdin altmış üçdä kirdim ergä.

Altı yaşda turmay qaçtım ḥalaiqdin,
Kökgä çıqıb, däris ürgändim mäläikdin,
Damın kesip, hämmä ähli `älaiqdin,
Ol säbäbdin altmış üçdä kirdim ergä.

Etti yaşda Arslan babam izläb tabtı,
Här sır körip, pärdä birlä bükib yabtı,
«Biḥämdilläh» kördüm» dedi izim übti,
Ol säbäbdin altmış üçdä kirdim ergä.

Qabiz kelip, Arslan babam janın aldı,

Ḥwrlar kelib, ḥärir tondin käfän qıldı,
Etmiş mıŋ färiştälar yığlab keldi,
Ol säbäbdin altmış üçdä kirdim ergä.

Janazasın oqıb, erden kötärdilär,
Bir fursatta ujmaq içrä etkwrdilär,
Rwḥın alıb, `iliingä kirgüzdilär,
Ol säbäbdin altmış üçdä kirdim ergä.

«Allah, Allah» er astıda wätan qıldı
Mwnkär-Näkir «Män rabbwk?» dep suruğ surdı,
Arslan babam islamıdin bayan qıldı,
Ol säbäbdin altmış üçdä kirdim ergä.

`Aqıl ersaŋ, eranlargä ḥidmät qılğıl,
«Ämir mä`rwf» qılğanlarnı `izzät qılğıl,
«Nähi Mwnkär» qılğanlarnı ḥurmat qılğıl,
Ol säbäbdin altmış üçdä kirdim ergä.

Säkizimda säkız yandin yol açıldı,
«Ḥikmät ayt» dep başlarımğa nur saçıldı,
«Biḥämdilläh» Pirmuğan mäy içwrdi,
Ol säbäbdin altmış üçdä kirdim ergä.

Pirmuğan Ḥaq Mwstafa bişäk biliŋ,
Qayda barsaŋ, wäsfin aytıb, tä`zim qılıŋ,
Dwrwd aytıb, Mwstafağa ümmät bolıŋ,
Ol säbäbdin altmış üçdä kirdim ergä.

Toğuzmda tolğanmadım tuğrı yolğa,
«Täbärrwk» deb alıb yürdi qoldin qolğa,
Qwanmadım bu sözlärgä qaçtım çölgä,
Ol säbäbdin altmış üçdä kirdim ergä.

On yaşıŋda uğlan boldıŋ, Qul Ḥoja Aḥmäd,
Ḥojalikgä bena qoywb, qılmay ta'ät,
Ḥojaman deb yolda qalsaŋ way nä ḥäsrat,
Ol säbäbdin altmış üçdä kirdim ergä.

3-ḥikmät

Här swbḥdäm neda keldi qulaqımğa,
«Zikr ayt» dedi zikrin aytıb, ywrdum mäna.
`İşqsızlarnı kördüm ersa yolda qaldı,
Ol säbäbdin `işq dwkanın qurdım mäna.

On birimdä raḥmät dariya tolub taşdı,
«Allah» dedim şäytan mändin yıraq qaşdı,
Hay-w häwas, mawmänlik turmay köşdi,
On ekimdä bu sırlarnı kördim mäna.

On üçimdä näfs häwanı qolğa aldım,
Näfs başığa yüz mıŋ bäla qarmab saldım,

Täkäbbwrnı ayağ astida basıb aldım,
On törtimda tofraq sifat boldım mäna

On beşimdä ḫwr-w ğilman qarşw keldi,
Başın urub, qol qwşurub, tä`zim qıldı,
Firdaws atlığ jännätidin mäḫzar keldi,
Didar üçün barçasını qoydım mäna.

On altımda barça ärwaḫ ülüş berdi,
«Häy-häy sizgä mwbarak» dep adam keldi,
«Färzändim» dep boynum quçub köŋlim aldı,
On etimdä Türkistanda turdım mäna.

On säkizdä çiltan bilä şärab içtim,
Zikrin aytıb, ḫazir turub, köksim teştim,
Rwzi qıldı, jännät kezib, ḫwrlar quçtım,
Ḥaq Mwstafa jämalların kördim mäna.

On toquzda etmiş mäqam ḫazir boldı,
Zikrin aytıb, iç-w taşım tahir boldı,
Qayda barsam, Ḥizr babam ḫazir boldı,
Ğawswl ğiyas mäy içürdi toydım mäna.

Yaşım eti yıgırmagä ütdim mäqam,
«Biḫämdilläh» pir ḫidmätın qıldım tamam,
Dwniyadagı qurt-quşlar qıldı sälam,
Ol säbäbdin Ḥaqqa yawıq boldım mäna.

Mü`min ermäs ḫikmät eştib yığlamaydür,
Eranlarnıŋ aytğan sözin tıŋlamaydür,
Ayat, ḫädis gwya Quran aŋlamaydür,
Bul riwayat `Arş üstindä kördim mäna.

Riwayatnı körüb Ḥaqa sözläştim men,
Yüz mıŋ türlik mäläikgä yüzläştim men,
Ol säbäbdin Ḥaqnı sözläb izläştim men,
Jan-w dilim aŋa fida qıldım mäna.

Qul Ḥoja Aḫmäd, yaşıŋ eti yıgırma bir,
Ne qılğaysıŋ, gwnahlarıŋ tağdin ağar,
Qiyamat kün ğazab qılsa Rabbım Qadir,
Aya, dostlar, neçük jäwab aytğum mäna?!

4-ḫikmät

Ḥuş ğaybdin qulağımğa ilham keldi,
Ol säbäbdin Ḥaqqa sığınıb keldim mäna.
Barça bözörk yığılıb kelib, in`am berdi,
Ol säbäbdin Ḥaqqa sığınıb keldim mäna.

Men yıgırma eki yaşda fäna boldum,
Märhäm bolub, çın därdlikkä däwa boldum,
Yalğan `aşiq çın `aşiqğa gwäh boldum,

Ol säbäbdin Ḥaqqa sığınıb keldim mäna.

Aya, dostlar, yaşım etdi yıgırma üç,
Yalğan dä`wä ta'ätlarım barçası pwş,
Qiyamat kün ne qılğayman bärähnä lwç,
Ol säbäbdin Ḥaqqa sığınıb keldim mäna

Men yıgırma törtqa kirdim Ḥaqdin yraq,
Aḥıratqa barwr bolsam qani yaraq,
Ölgänimdä yığılıb urıŋ yüz mıŋ tayaq,
Ol säbäbdin Ḥaqqa sığınıb keldim mäna.

Janazamnı arqasidin taşlar atıŋ,
Ayaqımdin tutub swdrab görgä eltiŋ,
«Ḥaqqa qullıq qılmadıŋ» dep yanşıb tefiŋ,
Ol säbäbdin Ḥaqqa sığınıb keldim mäna.

Yazuq bilän yaşım etdi yıgırma beş,
Swbḥan Egäm zikr ürgätip köksimni teş,
Köksümdägi gerehlarım sen öziŋ eş,
Ol säbäbdin Ḥaqqa sığınıb keldim mäna.

Men yıgırma altı yaşda säwda qıldım,
Manswr sifat didar üçün ğawğa qıldım,
Pirsiz yürüb därd-w ḥalät päyda qıldım,
Ol säbäbdin Ḥaqqa sığınıb keldim mäna.

Men yıgırma eti yaşda pirni tabtım,
Härnä kördüm, pärdä birlän sırnı yaftım,
Astanasın yastanwban izin öptim,
Ol säbäbdin Ḥaqqa sığınıb keldim mäna.

Men yıgırma säkız yaşda `aşiq boldum,
Keçä yatmay meḥnät tartıb, sadiq boldım,
Ändin soŋra därgahigä layıq boldum,
Ol säbäbdin Ḥaqqa sığınıb keldim mäna.

Bir käm otuz yaşqa kirdim ḥalım ḥärab,
`İşq otıda bolalmadım misl twrab,
Ḥalım ḥärab, bağrım käbab, közüm pwrab,
Ol säbäbdin Ḥaqqa sığınıb keldim mäna.

Otuz yaşda otun qılıb küydürdilär,
Jwmlä bözörk yığılıb dwniya qoydurdılar,
Urub-sögüb dwniya `äqäbäiin qoydwrdilar,
Ol säbäbdin Ḥaqqa sığınıb keldim mäna.

Qul Ḥoja Aḥmäd, dwniya qoysaŋ işiŋ bitär,
Köksüŋdägi çıqan ahıŋ Arşqa etär,
Jan berarda Ḥaq Mwstafa qoluŋ tutar,
Ol säbäbdin Ḥaqqa sığınıb keldim mäna.

5-ḥikmät

Ya, İlähim, ḥämdiŋ birlä ḥikmät aytıb,
Zatı uluğ Ḥojam sığınıb keldim Saŋa..
Täwbä qılıb, gwnahimden qorqub qaytdım,
Zatı uluğ Ḥojam sığınıb keldim Saŋa.

Qırq birimdä iḫlas qıldım yol tabay deb,
Eranlardin här sır körsäm men yapay deb,
Pirmuğan izin alıb men üpäy deb,
Zatı uluğ Ḥojam sığınıb keldim Saŋa.

Qırq ekimdä talib bolub, yolğa kirdim,
İḫlas qılıb, yalğuz Ḥaqqa köŋil berdim,
`Arş-Kwrsi, Läwḥdin ötüb Qaläm kezdim,
Zatı uluğ Ḥojam sığınıb keldim Saŋa.

Qırq üçimdä Ḥaqnı izläb nala qıldım,
Köz yaşımnı aqwzwban jale qıldım,
Biyabanlar kezib özim waläh qıldım,
Zatı uluğ Ḥojam sığınıb keldim Saŋa.

Qırq törtimdä maḥabbatnı bazarında,
Yaqam tutub, yığlab yürdüm gülzarında,
Manswr sifat başım berib işq darında,
Zatı uluğ Ḥojam sığınıb keldim Saŋa.

Qırq beşimdä Sendin ḫajät tiläb keldim,
Täwbä qıldım här iş qıldım ḫata qıldım
Ya, İlähim, raḫmätıŋnı uluğ bildim,
Zatı uluğ Ḥojam sığınıb keldim Saŋa.

Qırq altımda zäwq-w şäwqım tolub taşdı,
Raḫmätiŋdin qatra tamdı şäytan qaştı,
Ḥaqdin ilhäm rafiq bolub babın açtı,
Zatı uluğ Ḥojam sığınıb keldim Saŋa.

Qırq etimdä eti yaqdin ilhäm etdi,
Saqi bolub, jam, şärab Ḥojam tutdı,
Şäytan kelib näfs häwanı özi yutdı,
Zatı uluğ Ḥojam sığınıb keldim Saŋa.

Qırq sakızda `äziz jandin bezar boldum,
Gwnah därdi käsäl qıldı, bimar boldum,
Ol säbäbdin Ḥaqdin qorqub bidar boldum,
Zatı uluğ Ḥojam sığınıb keldim Saŋa.

Qırq toquzda `işqiŋ tüşdi küyib yandım,
Mäjnwn sifat ḫayal ḫuşdin qaçıb tandim,
Türlük-türlük jäfa tegdi boyın sundum,
Zatı uluğ Ḥojam sığınıb keldim Saŋa.

Eligimdä ermin dedim fe`lim za`if,
Qan tökmädim közlärimdin bağrım ezip,

Näfsim üçün yürär erdim itdek kezib,
Zatı uluğ Ḥojam sığınıb keldim Saŋa.

Qul Ḥoja Aḥmäd, er bolmasaŋ ölgän yaḫşı,
Qızıl yüziŋ qara erdä solğan yaḫşı,
Tofraq sifat er astıda bolğan yaḫşı,
Zatı uluğ Ḥojam sığınıb keldim Saŋa.

6-ḥikmät

Swbḥ sadiq dwşanba kün ergä kirdim,
Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna.
Altmış üçdä sünnät dedi eştib bildim,
Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna.

Er üstidä yaranlarım matäm tutdı,
`Aläm hämmä sultanım deb nä`re tarttı,
Ḥaqnı tabqan şın swfilar qanlar yuttı,
Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna.

«Äl-wida`» deb er astiğa qadam qoydum,
Yarwq dwniya ḥäram qılıb, Ḥaqnı süydüm,
Zikrin aytıb yalğuz ölüb, yalğuz küydüm,
Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna

«Tahä» oqub tün keçälar qayım boldum,
Keçä namaz, kündüzläri sayım boldum,
Bu ḥal birlä er astıda daim boldum,
Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna.

Altmış keçä, altmış kündüz bir yol ta`am,
Taŋ atqwnça namaz oqub bir yol salam,
Altmış üçdä boldı `wmrım aḫır tamam,
Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna.

Ḥaq Mwstafa rwḥı kelib boldı imam,
Jwmlä mäläk er astıda boldı ğwlam,
Köb yığladım, Ḥaq Mwstafa berdi `inam,
Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna.

Mi`raj tüni «nur didäm färzänd» dedi,
Qolum tutub, «ümmätimsiŋ ümmät» dedi,
Sünnätimdi mäḫkäm tutqıl dilbänd dedi,
Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna

Qiyamatda yol adaşsaŋ yolğa salay,
«Mwḥämmäd» deb teşne bolsaŋ qoluŋ alay,
«Färzändim» deb ilgiŋ tutub jännät kiräy,
Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna.

Ey, yaranlar, bu söz eştib şäwqım artdı,
«Ümmät» dedi iç-w taşım nurğa batdı,
Pärtw salıb, didarını Ḥaq körsätti,

Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna.

Didar körüb, rwḥım uşub `Arşqa qondı,
Mwsa sifat wjwdlarım küyüb yandı,
Mäjnwn sifat ḥayal ḥuşdin qaçıb yandı,
Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna.

Er astıda ḥorlıq tartdım köb mäşäqqat,
Töşäk, yastuq taşdin qılıb çektim meḥnät,
Ey, yaranlar, bu dwniyada köb färağat,
Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna.

Ta mäşäqqat tartmağunşa wäsli qayda,
Ḥidmät qılmay därd ḥalät bolmas päyda,
Jan-w dilni ta qılmasaŋ Ḥaqqa şäyda,
Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna.

Er astığa kirdim ersä biḥwd boldum,
Közim açıb, Mwstafanı ḥazir kördüm,
`Asi, jafi ümmätlärni ḥalın surdum,
Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna.

Aya, färzänd, mändin sursaŋ qani ümmät,
Ümmät dedi köksim tola dağ ḥäsrat,
Ümmät üçün köb tartamın Ḥaqdin kwlfät,
Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna.

Ümmätlärim yazwqların här jum`a keç,
Alıb kelgäy, ya, Mwḥämmäd, sen munı çeç,
Take yığlab, säjdä aylay Täŋriğa keç,
Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna.

Här jum`a keç ümmätlarnı gwnahini,
Alıb kelgäy, ya, Mwḥämmäd, körgül munı,
Ümmätläriŋ nelär qılwr Aḥmäd säni,
Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna.

Men Mälikdin şärm alwrmın, ey, ümmätim,
Yaratqandin qorqmasmusıŋ päst himmätim,
Keçä yatmay, ta'ät qılsaŋ ḥuş däwlätim,
Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna.

Er astığa kirdim dostlar, biiḫtiyar,
«Amin» deŋlar äl-äsḥab häm çahäryar,
Ümmätlärni jwrmin keçkil Pärwärdigär,
Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna.

Qul Ḥoja Aḥmäd, men «däftäri säni» etdim,
Eki `aläm `işratların mäygä satdım,
Ölmäs burun jan açığın zähärın tatdım,
Mwstafagä matäm tutub kirdim mäna.

Ol Qadirım qwdrat birlän nazar qıldı,
Ḥwrram bolub, er astığa kirdim mäna.
Ğarib bändäŋ bu dwniyadin säfär qıldı,
Mäḥram bolub, er astığa kirdim mäna.

Zakir bolub, şakir bolub, Ḥaqnı tabtım,
Dwniya `äqäbä ḥäram qılıb, yançib teftim,
Şäyda bolub, räswä bolub, jandin ötdim,
Biğam bolub er astığa kirdim mäna.

Şwmlığımdin tağ-taşlar sökti meni,
Fäsiḥ tilde söküb aydı «twḥfäŋ qani?»,
`Aşiq bolsaŋ äwwäl barıb Ḥaqnı tanı,
Märhäm bolub, er astığa kirdim mäna.

Sizni-bizni Ḥaq yaratdı ta'ät üçün,
Ey, bul `äjäb, içmäk-emäk raḥat üçün,
"Qalw bälä" dedi rwḥım meḥnät üçün,
Ädham bolub, er astığa kirdim mäna.

Näfsim meni köb yügürtdi Ḥaqqa baqmay,
Keçä-kündüz biğam yürdüm yaşım aqmay,
Häy-w häwas, mawmänni otqa yaqmay,
Pwrğam bolub, er astığa kirdim mäna.

Qulnı körsäm, qulı bolub ḥidmät qılsam,
Tofraq sifat yol üstidä yolı bolsam,
`Aşiqlarnı küyüb öçkän küli bolsam,
Hämdäm bolub, er astığa kirdim mäna.

Jandin keçib, meḥnät tartdım «bändäm» dedi,
Qanlar yutub, «Allah» dedim raḥm ayladı,
Dozaḥ içrä qalmasun dep ğamım edi,
Ḥurram bolub, er astığa kirdim mäna.

Yaşım etdi altmış üçgä bir künçä yoq,
Uwa, dariğa, Ḥaqnı tabmay, köŋlüm sınwq,
Er üstidä sultanmın dep boldum uluq,
Şakir bolub, er astığa kirdim mäna.

«Şayḥmın» deban dä`wä qılıb yolda qaldım,
Fäş-w dästar pwçäk pulğa satıb keldim,
Näfsim meni häwa qıldı, yolda qaldım,
Bidäm bolub, er astığa kirdim mäna.

Başım tofraq, özüm tofraq, jismım tofraq,
Ḥaq wäsligä etärmin deb rwḥım mwştaq,
Küydim-yandım bolalmadım härgez afaq,
Şäbnäm bolub, er astığa kirdim mäna.

Pirmuğan nazar qıldı şärab içtim,
Şibli yaŋlığ säma` urub jandin keçtim,

Särmäst bolub, el ḥalqdin tanıb qaçtım,
Zämzäm bolub, er astığa kirdim mäna.

Qul Ḥoja Aḥmäd, nasiḥ bolsaŋ özüŋgä bul,
`Aşiq bolsaŋ, jandin keçib bir yolı öl,
Nadanlarga aysaŋ sözüŋ qılmas qabul,
Mäḥkäm bolub, er astığa kirdim mäna.

8- ḥikmät

Bişäk biliŋ bu dwniya, barça ḥalıqdin ötärä,
İnanmagil malıŋa, bir kün qoldin ketara.

Ata-ana qarındaş, qayan ketti fikr qıl,
Tört ayağlığ çwbin at, bir kün saŋa etärä.

Dwniya üçün ğam emä, Ḥaqdin özgäni demä,
Kişi malını emä, Sirat üzrä tutara.

Ähli `ayal qarındaş, heş kim bolmaydür yoldaş,
Märdana bol ğarib yaş, wmrıŋ eldek ötärä.

Qul Ḥoja Aḥmäd ta'ät qıl, wmrıŋ bilmäm neçä yıl,
Äsliŋ bilsäŋ abi gül, yana gülgä ketärä.

9- ḥikmät

Aya, dostlar, päk `işqnı qolğa aldım,
Bu dwniyanı duşman tutıb yürdüm mäna.
Yaqam tutub, ḥazratığa sığınıb keldim,
`İşq babıda Manswr sifat boldum mäna.

`İşq yolıda `aşiq bolub, Manswr ötdi,
Belin bağlab, Ḥaq `işqnı mwḥkäm twtdı,
Mälamatlar, ihanatlar köb esitdi,
Ey, mw`nminlar, men häm Manswr boldum mäna.

`Aşiq Manswr «Änäl ḥäqnı» tilgä aldı,
Jibriyl kelib, «Änäl ḥäqnı» birgä aydı,
Jibriyl kelib, başıŋ ber deb yolğa saldı,
Darga asılıb didarını kördim mäna.

Manswr kelgäç, dar egilib özi aldı,
Batin közi açwqları ḥayran qaldı,
Pärtw salıb, Allah özi nazar qıldı,
«Uwa, şäwqa!» deb didarını kördüm mäna.

Neda keldi oşal darğa köb buğmağıl,
Mäḥkäm turğıl, häryan baqıb sen ağmağıl,
Taşqa aydı: «Ämrim tutub sen tegmägil»,
Läwḥwl mäḥfwz taḥtasıda kördüm mäna.

Üç yüz mwlla yığılıb bitdi köb riwayat,

Şäri`ätdür men häm bitäy bir riwayat,
Tariqatda, Ḥaqiqatda Ḥaq ḥimayät,
Başım berib, Ḥaq sırını bildim mäna.

«Änäl ḥäqnı» mä`näsini bilmäs nadan,
Dana keräk, bu yollarda päk märdan,
`Aqıl qullar Ḥaq yadını aydı janan,
Jandin keçib, jananını süydüm mäna.

İma‘ qıldım, dana bolsa mä`nä alsun,
Qal `ilmdin bitib edim nışan qalsun,
Dürr-w gäwhär sözlärimni içkä salsun,
Ḥaldin etib, `aşiqlarğa berdim mäna.

Essiz Manswr ḥorlıq birlä boldı ada,
Bir söz birlä yaranlardin boldı jwda,
Ḥal tilin heşkim bilmäs Täŋrim kwäh,
Qanlar yutub, men häm kwäh boldum mäna.

Şah Manswrnı «Änäl ḥäqı» bija emäs,
Yolnı tabqan bizgä uḥşaş gwmrah emäs,
Härnä jinslar bu sözlärdin agah emäs,
Agah bolub, bwyi Ḥwda aldım mäna.

Bir tün säḥär ğarib Manswr köb yığladı,
Pärtw salıb, Allah özi raḥm ayladı,
Andin soŋra çiltän baqıb şärab berdi,
Danalarğa bu sözlärni aydım mäna.

Nadanlarga esiz sözüm ḥäyf ḥikmät,
Adammın dep, belin bağlar qani himmät,
Dwniya üçün bir-biriğä qılmas şäfqat,
Zalımlarga asir bolub öldim mäna.

Zalımlarda ḥäd nä bolğay bizdä gwnah,
Därwşlarnı ḥalqı mwrdar ötmäs dw`a,
Ol säbäbdin padşah qılwr bizgä jäfa,
Ayat, ḥädis mä`näsidin aydım mäna.

Zalım ägär jäfa qılsa, «Allah» degil,
İlgiŋ açıb, dw`a aylab boyın sungil,
Ḥaq dadıŋgä etmäs bolsa, gelä qılgil,
Ḥaqdin eştib, bu sözlärni aydım mäna.

Zalım ägär zulm aylasa, meŋä yığla,
Yaşıŋ saççıb, mäŋä sığınıb, beliŋ bağla,
Ḥäram, şwbhä tärk etiban yüräk dağla,
Zalımlargä yüz mıŋ bäla berdim mäna.

Zalımlarnı qurbı nedür men yaratqan,
Yaratqannı mänzwr qılmay sen unutqan,
Mendin keçib, zalımlarnı ilgin tutqan,
Zalımlargä özüm rawaj berdim mäna.

Sizgä jäza yaratqangä yalbarmadıŋ,
«Allah» deban tünlär turub eŋrämädiŋ,
Ḥaqiqatdin sözlär aytdım eşitmädiŋ,
Zalımlarnı ilgin uzun qıldım mäna.

Ey, biḫäbär, Ḥaqqa köŋül yügürtmädiŋ,
Dwniya ḥäram andin köŋül sawwtmadıŋ,
Näfsdin keçib, Allah säri tolğanmadıŋ,
Bu näfs üçün zar ḥayran boldum mäna.

Zalımlarnı şikwä qılma zalım özüŋ,
Ḥwyuŋ riya tä`sir qılmas ḥalıqqa söziŋ,
Dwniya malın tola berdim, toymas közüŋ,
Ḥärislärni Sijjin içrä saldım mäna.

Lä`l läbi jwnbiş qılıb, aydı säni,
Jan dilim, ümmätlärim köz rawşanı,
Ḥaqqa qulluq, meŋä ümmät bolğan qani,
Çın ümmätni sinäsiğa qoydum mäna.

Qul Ḥoja Aḥmäd, Ḥaq sözini sözläb ötdi,
`Äynwl yaqin tariqatda buzlab ötdi,
`İlmwl yaqin şäri`ätnı sözläb ötdi,
Ḥaqqwl yaqin ḥaqiqatdin aydım mäna.

10-ḥikmät

Ta`ala Allah `aşiqlarga berdi `işqın,
Şakir bolub, örtäb-yanıb, küydüm mäna.
Eki `aläm közlärimğa ḥäşḥaş dana,
Körünmädi yalğuz Ḥaqnı süydüm mäna.

Jandin keçib, yalğuz Ḥaqnı janğa qoştum,
Andin soŋra dariya bolub, tolub taşdım,
Lämäkänni sayır etiban mäqam aştım,
Dwniya `äqäbä yüz mıŋ talaq qoydum mäna.

Ḥaq aldıda `äql kämil däm uralmas,
`İşq şiddäti twğiyan qılsa, bir däm turmas,
Pärwanädik äḫgär bolur, özin bilmäs,
Bu sırlarnı jananadin toydum mäna.

Tariqatnı yollarını `äqäbäsi köb,
Päk `işqnı qolğa almay bolmas yürüb,
Didarını körsä bolmas tün-kün uyub,
Heç uḫlamay didarnını kördüm mäna.

Tariqatnı yolı qattığ twrfä şaştım,
Başım qattı Pirmuğan säri qaçtım,
Pir etegin tutub batin közün açtım,
Raswa bolub, yollar kezib yürdüm mäna.

Tariqatnı yollarıdür qatığ `äzab,
Bu yollarda neçä `aşiq boldı twrab,
`İşq yolığa härkim kirsä, ḥalı ḥärab,
Eranlardin yolnı swrab yürdim mäna.

Tariqatnı yollardür twrfä uluğ,
Rwzi qılğan bändäsiğä bolğay yawğ,
Uçquniğa taqat qılmas eti tamuğ,
Ey, yaranlar, `äziz jadnin toydum mäna.

Ḥaqiqatnı mä`näsığa etgän kişi,
Biḫwd bolub, küyüb yanar içi-taşı,
Qanlar aqar közläridin aqqan yaşı,
Köz yaşımnı twḫfä qılıb berdim mäna.

Şäri`ätdür `aşiqlarnı äfsanäsi,
`Arif, `aşiq tariqatnı dwrdanäsi,
Qayda barsa, jananası, hämḫanası,
Bu sırlarnı `Arş üstidä kördüm mäna.

Maḥabbatnı bağın keçmäy, `aşiq bolmas,
Ḥorlıq-zarlıq tartmagünçä, näfsiŋ ölmäs,
Bir qatrağa qani` bolmay ol dür ölmäs,
Qani` bolub, ḥas gäwhärin aldım mäna.

`İşq otığa küygän `aşiq räŋi öçär,
`Uwqbä säri jädäl qılıb mundin köçär,
Munda bolğan gerehlarnı anda açar,
Raswl «dwniya – jifä» dedi qoydum mäna.

Ḥaqiqatlıq `aşiqlarnı räŋi sınwq,
Aynağa nazar qılsa, andin tınuq,
Özi ḥayran, köŋli wäyran, közi yaşluq,
Qwdratığa ḥayran bolub qaldım mäna.

Allah aydı: «Köb yığlasaŋ körgiŋ meni»,
Zarı qılsaŋ «bändäm» deban aytğum säni,
Jandin keçib meni istar `aşiq qani,
İlham keldi çın qulaqğa aldım mäna.

Çın köŋŋüldä küygänlärgä didar `äta,
Yalğan `aşiq yolğa kirsä, hämmä ḥata,
Çın `aşiqnı közi yaşlığ quddı dwta,
Dwta bolub, er astığa kirdim mäna.

Ḥaqiqatlığ çın `aşiqğa twḫfä bergüm,
Rwz Mäḫşär neçwksän deb ḥalın surgüm,
Şäfi` bolub, şäfa`ätnı özüm qılğum,
Raḥmätıŋdin ümid tutb keldüm mäna.

Qul Ḥoja Aḥmäd, Ḥaq yadını ayğıl mwdam,
Ḥaqdin qorqub, tınmay yığla `äläd-däwam,
Namaz oqub, rwza tutub, här swbḥ, şam,

Mundağ qılıb muradımğa etdim mäna.

11-ḥikmät

Raḥim Mäwlim raḥmı birlä yad aylasa,
Nä yüz birlä ḥazratığa barğum mäna.
Täwbä qılıb, egri yoldin rastğa qaytıb,
Nä yüz birlä ḥazratığa barğum mäna.

Ḥaq bändäsin namäların qolğa bersä,
Ḥaq İlähim raḥmı birlä raḥmät qılsa,
Pirmuğan hädi bolub yolğa salsa,
Nä yüz birlä ḥazratığa barğum mäna.

Bir kün bolub ajal wäqtı yawq etsä,
Seŋä, meŋä äsil wätan ḥükmin aytsa,
Ölmäy turub, jan açığın zähärin tatsa,
Nä yüz birlä ḥazratığa barğum mäna.

Sirdaş bolğan hämrahlarıŋ şaşıb ketdi,
Jädäl qılıb, `äqäbälardin aşıb ketdi,
Çar zarb urub, dariyalardin taşıb ketdi,
Nä yüz birlä ḥazratığa barğum mäna.

«Uwä wäylätah!» keçä-kündüz qılmay ta`ät,
Ḥaq Raswl ümmät üçün emay ni`mät,
Içmiş, emiş ni`mätları qayğ-w meḥnat,
Nä yüz birlä ḥazratığa barğum mäna.

Ḥaq Raswl dwniya üçün qayğwrmadı,
Ümmät tiläb. özgä sözgä däm urmadı,
Dwniya içrä läḥzä aram ol körmädi,
Nä yüz birlä ḥazratığa barğum mäna.

Uwa, dariğa, Mäḥşär küni zahir bolsa,
Täŋri özi qazi bolub, nazir bolsa,
Yaman işim, qılmışlarım ḥazir bolsa,
Nä yüz birlä ḥazratığa barğum mäna.

Keçä-kündüz tınmay yığla, Qul Ḥoja Aḥmäd,
Dwrwd aytıb, Ḥaq Raswlğa bolğıl ümmät,
Hädi bolub, «ümmät» desä, ḥuş sä`adät,
Nä yüz birlä ḥazratığa barğum mäna.

12-ḥikmät

Ḥwdäwanda! meni salğıl öz yoluŋga,
Näfs ilgida harib ada boldum mäna.
Fisq, fwjwr tolub taşıb, ḥäddin aştı,
Ğarqab bolub, `isyan içrä qaldum mäna.

Dwniya näjäs talib bolub, itdik yürdüm,
Istäb anı arqasıdin tün-kün qwdım,

Ämrin tutmay, Ḥaq yolığa közüm yumdum,
Qayda baray, aya, dostlar, netkwm mäna.

Näfs şäytan asir qıldı Adam uğlın,
Şıtırlayın bağlab aldı eki qolın,
Nä müşkildür, oŋ-w solnı biläy yolın,
Uwa, dariğa, ḥäsrat bilän barğum mäna.

Yoq meniŋdik şwm bäla `aläm ära,
Heç bolmadı mendin riza Ḥaliq Ḥwda,
Emdi boldı aḫır meni yüzüm qara,
«Uwä wäylätah!» äwwäl negä boldum mäna.

`Äta qılğan `äziz jannı bilmädim men,
Zahir, batin ḥazirsın dep turmadım men,
Qara yüzüm därgahiŋä sürmädim men,
Ya, Rabbanä, härnä qılsaŋ keldim mäna.

Taqatım yoq, ägär baqsam gwnahimgä,
Qılay täwbä qaçıb keldim pänahiŋgä,
Raḥmät birlä nazar qılığıl, Ḥoja Aḥmäd,
Här nä qılsaŋ men binäwa keldim mäna.

13-ḥikmät

Aya, dostlar, nadan birlä wlfät bolub,
Bağrım küyüb, jandin toyub, öldüm mäna.
Tuğrı aytsam, egri yolğa boynın tolğar,
Qanlar yutub, qan zähärığa toydum mäna.

Nadan birlä ötgän wmrıŋ nar Säqar,
Nadan barsa, dwzaḫ andin qılğay ḥäzär,
Nadan birlä dwzaḫ säri qılmaŋ säfär,
Nadan içrä ḥäzan yaŋlığ soldum mäna.

Dw`a qılıŋ, nadanlarnı yüzin körmäy,
Ḥaq Ta`ala rafiq bolsa, bir däm turmay,
Bimar bolsa, nadanlarnı ḥalın surmay,
Nadanlardin yüz mıŋ jäfa kördüm mäna.

Dad aylasam, Ḥaq dadımga etarmwkin,
Köksümdägi zängärlärim ketarmwkin,
Hämmä nadan bu `alämdin ketärmwkin,
Nadanlardin yüz mıŋ jäfa kördüm mäna.

Ḥaq wäslini izläb tabmay ḥayranaman,
Tınmay yığlab köŋli buzuq diwanaman,
Ḥalım sursaŋ, män talib jananaman,
Janan izläb fäna bolub keldüm mäna.

Er astığa qaçıb kirdim nadanlardin,
İlgim açıb, dw`a tiläb märdanlardin,
Ğarib janım yüz täsaddwq danalardin,

Dana tabmay, er astığa kirdim mäna.

Nadanlarnı mendin surma köksüm çaqa,
Ḥaqdin qorqub, matäm qursam, külär qahqaha,
Ağzı açuq, näfsi uluq misl liqa,
Nadanlardin qorqub seŋä keldüm mäna.

Tamä` qılma nadalardin qadrıŋ bilmäs,
Zulmat içrä yol adaşsaŋ, yolğa salmas,
Boynıŋ qaşıb, zari qılsaŋ qolıŋ almas,
Nadanlarnı şikwä aylab keldim mäna.

Äwwäl-aḥir ḥwblar ketdi, qaldım yalğuz,
Nadanlardin eşitmädim bir yaḫşı söz,
Dana ketdi, nadan qaldı, edim äfsws,
Yolnı tabmay ḥayran bolub qaldım mäna.

Dağ hejran ezdi bağrım, qani därdmänd,
Dana tofraq nadanlarnı köksi bäländ,
Ayat, ḥädis bayan qılsam, qılmas päsänd,
Köksüm teşiŋ därd-w ğamğa toldum mäna.

Därd-w ḥalät twğian qıldı barmw tabib,
`Arz ḥalım, Säŋä aytay yalğuz ḥäbib,
Barça talib ülüş aldı män binäsib,
Ülüş istäb dwta bolub keldüm mäna.

Ḥanwmanıŋ tärk aylaban ülüş algıl,
Ey, biḫäbär, dwniya işiŋ arqa salgıl,
Allah saḥi lwtfin körüb ḥayran qalgıl,
Körärmän deb, fäna bolub keldüm mäna.

Män «däftäri säni» aydım sizgä yadgar,
Ärwaḥımdin mädäd tiläb, oquŋ zinhar,
Dw`a qılay wasil qılsun Pärwärdigär,
Raḥman Egäm, `arz etkäli keldim mäna.

Ḥikmätimdin bährä alğan közgä sursun,
İḫlas birlän közgä sürtüb, didar körsün,
Şartı oldür riyazatqa boyun sunsun,
Janlar çekib, janananı kördim mäna.

Didar üçün gäda boldım, «ämin» deŋlär,
Ey, taliblar, ḥalım körüb, ğamım eŋlär,
Yolda qalğan Qul Aḥmädga yol beriŋlär,
Yolnı izläb, gäda bolub keldim mäna.

Qul Ḥoja Aḥmäd, gäda bolsaŋ, Ḥaqqa bolgıl,
Başıŋ birlä eranlarga ḥidmät qılgıl,
Nazar tabsaŋ, ḥälqa qurub suḥbat qılgıl,
Ḥälqa içrä agah bolub turdum mäna.

14-ḥikmät

Köŋil közi yarwtmayın ta`ät qılsa,
Därgahigä maqbul emäs bildim mäna.
Ḥaqiqatda bu sözlärni päk ürgänib,
Lämäkändä Ḥaqdin sabaq aldım mäna.

Bir-w Barım sabaq berdi pärdä açıb,
Er-w kökdä turalmadı şäytan qaçıb,
İşrat qılıb wäḥdät mäydin toya içib,
Lämäkändä Ḥaqdin sabaq aldım mäna.

Munda jäfa çekgänlärgä didar näqd,
Rwz Mäḥşär `äta qılğay häm täḥt bäḥt,
Yaratqanda qılgan özi `aşiqqa `ähd,
Lämäkändä Ḥaqdin sabaq aldım mäna,

Közlärimdin qanlar töküb yad etmidim,
Yüz mıŋ türlik meḥnät saldıŋ, dad etmädim,
Sendin qorqub ḥästä köŋlüm şad etmädim,
Lämäkändä Ḥaqdin sabaq aldım mäna.

Allah därdi satqun ermäs, satıb alsaŋ,
Pirmuğan ḥidmätında ḥak bolmasaŋ,
Ḥaq yolığa kirib bolmas päk bolmasaŋ,
Lämäkändä Ḥaqdin sabaq aldım mäna.

`İşq padşah, `aşiq faqir däm uralmas,
Ḥaqdin ruḥsat bolmagunça sözläyalmas,
Ḥaq pändini alğan dwniya izläy almas,
Lämäkändä Ḥaqdin sabaq aldım mäna.

Qul Ḥoja Aḥmäd, eti yaşda sabaq aldım,
Sakizmdä dwniya `äqäbäiin talaq qıldım,
Toquzumda Ḥwdaimnı ḥazir bildim,
Lämäkändä Ḥaqdin sabaq aldım mäna.

15-ḥikmät

Raḥmätıŋdin naümid qılma män ğaribni,
Aram almay, yığlab dw`a qılay Säŋä.
Keçäları bidar bolub taŋ atqunça,
Yummay közni yığlab dw`a qılay Säŋä.

Därgahiŋgä emdi kelib belim bağlab,
Jan küydürüb, yüräk bağrım tutub dağlab,
Yaqam tutub, ötgän işgä çändan yığlab,
İḥlas bilän yığlab dw`a qılay Säŋä.

Köŋil bağı säbz ekändä bimäy yürdüm,
`Uwmrım külli ḥäzan boldı emdi toydum,
Dwniya taşlab, din yolına qadam qoydum,
Hezar dastan yığlab dw`a qılay Säŋä.

Bu yollarda jannı asrab bolmas ermiş,
Jan asrağan bu yollarga kirmäs ermiş,
Swd -w ziyan bolğanını bilmäs ermiş,
Bu ḥal birlän yığlab dw`a qılay Säŋä.

Qul Ḫoja Aḥmäd, näfs tağıdin çıqıb açtı,
Fäna filläh mäqamığa yawqlaştı,
Yüräk bağrım jwş uruban qinab taşdı,
Bu ḥal birlän yığlab dw`a qılay Säŋä.

16-ḥikmät

«Fäzkwrwllahä käsiran» deb ayat keldi,
Zikrin aytıb zari qılıb yürdüm mänä.
Didarını `aşiqlarga wä`dä qılıdı,
`İşq yolıda janım berib yürdüm mäna.

Çın `aşiqnı Allah süyüb bändäm dedi,
Ara yolda qalmasun deb ğamım edi,
Yalğançılar didarımnı körmäs dedi,
`İşq babıda mäḥkäm bolub turdum mäna.

`Aqıl ersäŋ gwrstandin ḥabar alğıl,
Män şundağ bolurmän deb `ibrat alğıl,
«Mwtw qablä än tämwtwga» `ämäl qılğıl,
Bu ḥädisni fikr aylaban öldim mäna.

Ḫabar berwr «Fälyäzḥäkww qalilän» deb,
Yana aytwr «Uwälyäbkw käsiran» deb,
Bu ayatnı mä`näsiga `ämäl qıl deb,
Bu dwniyada heç külmayın yürdüm mäna.

`Ämälsizlar qahqaha külür ḥurram yürür,
Färmanığa boyun sunğan pwrğam yürür,
Keçä-kündüz didäları pwrnäm yürür,
Köz yaşımnı dariya qılıb yürdüm mäna.

Näfsdin keçüb, çın `aşiqlar «Allah» dedi,
Säḥär turub, çähar zarb urub, közin oydı,
Raḥm aylaban Allah özi nazar qıldı,
Andin soŋra dariya bolub taşdım mäna.

Zalım näfsim heç qoymayın otqa saldı,
Uwjwdlarım öz-özidin küyüb yandı,
Mwşriklarnı imanını şäytan aldı,
«Ä`wzw billähi, bismillähi» deb yürdüm mäna.

Mwnafiqlar dwzaḥ içrä küyüb yanğay,
İman eltgän ḥalis bolub yanıb çıqqay,
İmansızlar äwwäl-aḥir küyüb yanğay,
Uwğanımnan iman tiläb yürdüm mäna.

Näfsim meni häwa qıldı tarfä şaştım,

Başım alıp Pirmuğan säri qaçtım,
Qul Ḥoja Aḥmäd, `äqäbälardin yalıb aştım,
Uçqan quşdik lämäkänğa aştım mäna.

17-ḥikmät

Uwa, dariğa, neçük qılğum ğariblığda,
Ğaribliğda ğwrbät içrä qaldım mäna.
Ḥwrasan-w Şam-w `İraq niyät qılub,
Ğaribliğnı köb qadrını bildim mäna.

Nälär kelsä, körmäk keräk ol Ḥwdadan,
Ywswfnı ayırdılar ol Kän`andin,
Tuğğan erim ol mübäräk Türkstandin,
Bağrıma taşnı urub keldim mäna.

Ğurbat tegdi Mwstafadik eranlarğa,
Otuz üç mıŋ saḥaba häm yaranlarğa,
Äbwbäkr, `Uwmär, `Uwsman, Mwrtazağa,
Ğurbat tegdi alarga ayğum mäna.

Ğurbat tegsä, pwḫtä qılwr köb ḥamlarnı,
Dana qılwr, häm ḥas qılwr köb `amlarnı,
Kiär gir tün tabsa eywr ta`amlarnı,
Anıŋ üçün Türkstanğa keldim mäna.

Ğariblığda yüz yıl tursa erwr meḫmän,
Täḫt-w bäḫt bwstanları erür zından,
Ğariblıqda qul boldı ol Maḥmwd swltan,
Ey, yaranlar, ğurbat içrä küydüm mäna.

Ğurbatlığda Arslan babam izläb tabtı,
Här sır körib, pärdä birlä büküb yabtı,
«Biḥämdillä» kördüm» dedi izim übti,
Uşbw sırnı körüb ḥayran qaldım mäna.

Arzwlıq men qarındaşlığ wälayätğa,
Uluğ babam rawzası ol aq twrbätğa,
Babamnı rwḫı saldı ol ğurbatğa,
Heç bilmäsman neçük täqsir qıldım mäna.

Qul Ḥoja Aḥmäd sözlägäni Ḥaqnı yadı,
Eşitmägän dostlarığa qalsun pändi,
Ğurbatlanıb öz şahrığa qayta yandı,
Türkstanda mazar bolub qaldum mäna.

18-ḥikmät

`Uwmrım aḫir bolğanda, nä qılğayman, Ḥwdaya?!
Jan alğwçı kelgändä, nä qılğayman, Ḥwdaya?!

Jan bermäkni wahmıden, `äzäzilni zäḫmdin,
Şäfqat bolmasa Sändin, nä qılğayman, Ḥwdaya?!

Jan bermäk işi dwşwar, asan qılğıl, ya, Jäbbar,
Sändin özgä yoq ğamḥor, nä qılğayman, Ḥwdaya?!

Janım jwda bolğanda, tänim munda qalğanda,
Täḥta üzrä alğanda, nä qılğayman, Ḥwdaya?!

`Ajiz bolub yatqanda, färiştalar kirgändä,
«Män rabbwk» deb surganda, nä qılğayman, Ḥwdaya?!

Eltib körgä qoyğanda, eti qadam yanğanda,
Surğwçılar kirgändä, nä qılğayman, Ḥwdaya?!

«M»n rabbwk» deb turğanda, qara kündür oşanda,
Rabbıŋ kimdür degändä, nä qılğayman, Ḥwdaya?!

Qul Ḥoja Aḥmäd, sän bändä, näfs ilgidä şärmändä,
Mäḥşär küni bolğanda, nä qılğayman, Ḥwdaya?!

19-ḥikmät

Mälamätğa ḥämr içgän didarığa batıya,
Pir qolıdin mäy içkän änwarığa batıya.

Aqman bilän Qaraman, köb körüb edi däwran,
Himmät qılıb atağa, it swratlik boldıya.

İbrahimğa şäk qılğan, ot yaqıb gül açılğan,
İnanmasaŋ kelib baq, körüb bilib aydıya.

Şäytan yolığa kirgän, Aḥmädga taşlar atgan,
Täḥtäs-sära tägindä, dämdar bolub yatdıya.

Äwliyağa etgänlär, dwniyasidin ötgänlär,
İḥlaslıq qul ḥalq içrä, muradığa etdiya.

Qul Ḥoja Aḥmäd, özüŋ bil, gwnahıŋnı ḥazir qıl,
Ğäflät bilän yatmağıl, şäytan mendin qaçdıya.

20-ḥikmät

«Fälyä`lämwnäl `älimwnä» nı oqır `alim,
Mä`näsın uqmay anı bolur zalım,
Mä`näsın uqğanlarnıŋ tonı kälim,
Andağ `alim – `alim bolur, dostlarıma.

`Alim oldür – ḥışt yastanıb täḥsil qılsa.
Keçä-kündüz Täŋrisiğa zari qılsa.
«Fälyäzḥäkw» ayatını täfsir qılsa,
Andağ `alim – `alim bolur, dostlarıma.

«Uwälyäbkw käsiran» deb Täŋri aydı,
Mä`nä uqqan `alim tınmay yığlab erdi,

Yığlay-yığlay közläri ä`mä boldı,
Andağ `alim – `alim bolur, dostlarıma.

`Alim oldür – şäri`ätda jäwlan qılsa,
Tariqatnıŋ bazarığa özün salsa,
Maḥabbatnıŋ dariyasıdin gäwhär alsa,
Andağ `alim – `alim bolur, dostlarıma.

`alimmın deb, kitab oqur mä`nä uqmas,
Köb ayatnı mä`näsini härkez bilmäs,
Täkäbbürlik, mänmänlikben dinin tutmas,
`Alim ermäs jahil turur, dostlarıma.

Täkäbbür `äzäzilğa nelär qıldı,
Täkäbbürdin tawqa lä`nät aŋa saldı,
Färiştälar anda körib säjdä qıldı,
Säjdä qılıb, aman boldı, dostlarıma.

`İlm ekidür, tänw janğa rahbär turur,
Jan `alimı ḥazratığa yaqın turur,
Maḥabbatnı şärabıdi içib turur,
Andağ `alim – `alim bolur, dostlarıma.

Tän `alimı zalımlarğa uḥşar ermiş,
«Bära`ätni» ayatında çün buyırmış,
Dwzaḥ içrä tınmay daim küyär ermiş,
Zähär Zaqqwm içib daim, dostlarıma.

Qul Ḥoja Aḥmäd, `alimlarğa ḥidmät qılğıl,
`alimlar sözini eştib `ämäl qılğıl,
`Ämäl qılıb, Ḥaq yolıda janın bergil,
`Ämälsızlar didar körmäs, dostlarıma.

21-ḥikmät

İlähi, Qadira, Pärwärdigärä,
Raḥm qıl bändäŋä, ey, Kerdigärä.

Sığındım ḥazratıŋga, ey, İlähi,
Yaratqan jwmlä `alimnı panahı.

İjabät Sendin-w mendin münäjät,
Ey, İlähi, Zwljäläl, jwmlä ḥajät.

İlähi ḥajätımnı sän räwa qıl,
Kärimsän lwtf ilä därdim däwa qıl.

Kärim birlä keçwrgil, ey, Arığ zat,
`Äzab aḥiratdin qılğıl azad.

İlähi şärr şäytandin Sän asra,
Qamwğ yazwqlarımdin Sän asra.

Qamwğ yazwqlarımdin täwbä qıldım,
Ki mäst erdimki män andin ayıldım.

Demäydürmän bäni jandin ayırma,
Uwäli aḥirda imandin ayırma.

İlähi, barçanı färiyadığa et,
Qamwğ biçaralarnı dadığa et.

Quluŋ `asını Sän här ḥajätın ber,
Bu därd bidäwamga Sän däwa ber.

İlähi, Sän keçürgil taqatım yoq,
Säni aldıŋda layıq ta'ätım yoq.

İlähi, zatı päkiŋ ḥurmatıdin,
Ayırgıl bizni şäytan zäḥmätidin,

İlähi, barçanı qulluqğa ḥas et,
Mäni mändin alıb, bir yol ḥälas et.

Mäŋä täwfiq swıdin Sän içürgil,
Käräm birlä gwnahimni keçürgil.

Ki bilmäsda gwnah besyar qıldım,
Köŋgillärni buzub azar qıldım.

Ki här `asi erür raḥmätgä layıq,
Kel, ey, Aḥmäd, dw`ağa bol mwafiq.

22- ḥikmät

Tınmay `aşiq «hw» derlär, Ḥwdayığa yalbarıb,
Yürür anı `işqida, keçä-kündüz sarğayıb.

Zar yığlatıb `aşiqnı, `işq ilgidä Ḥwdaim,
`İşq yolıda mälamät, aŋa körür mwnasib.

Manswr bir kün yığladı, eranlar raḥm ayladı,
Çiltän şarbat içürdi, Manswrğa mehrin salıb.

Manswr aytwr: «Änäl ḥäq», eranlar işi bärḥaq,
Mwllalar aytar: «Nä Ḥaq», köŋligä yaman alıb.

Aytmagıl «Änäl ḥäq» deb, kafir bolduŋ Manswr deb,
Quran içrä buldür deb, öldürdilär köbläşib.

Bilmädilär mwllalar, «Änäl ḥäqnı» mä`näsin,
Qal ähligä ḥal `ilmin, Ḥaq körmädi mwnasib.

Riwayatlar bitildi, ḥalın anı bilmädi,
Manswrdik äwliyanı, qoydılar darğa asıb.

Äfsanädür şäri`ät, färzänädür ḥaqiqat,
Dwrdanädür tariqat, `aşiqlarğa mwnasib.

Ḥalq `aläm yığıldı, Manswr deb färyad qıldı,
Manswrnı yaranları, qaldı anda yığlaşıb.

Täwbä qılğıl, Ḥoja Aḥmäd, bolğay Ḥaqdin `inayat,
Yüz mıŋ wälilar ötti, sırnı sırgä wlaşıb.

23-ḥikmät

Başımğa tüşüb, nä`re-e säwda‘-ye Mwḥämmäd,
Män anı üçün gwiyda, şäyda-ye Mwḥämmäd.

Kim ümmätidür ḥämd-w säna tınmayın aytwr,
Päk-ä, Samäd-ä, qıl meni, raswayi Mwḥämmäd.

Köŋlümgä salıb `işq maḥabbatnı, İlähim,
Qılğıl meni Sen `aşiq, yäktayi Mwḥämmäd.

Manänd-e Mäjnwn keçüküb eki jahandin,
Diwana qılıb qıl mäni, raswayi Mwḥämmäd.

Öltürgil, küydürgil här meḥnäti salğıl,
Ol rwz jäza qıl mäni, şäydayi Mwḥämmäd.

Daim ğam edi wa emädi ni’mät ,
Käramätidür sän qani, ğamhäyi Mwḥämmäd.

«Ümmät» deban keçä-kündüz edi ḥäsrat,
Köksidin çqarwr pwrḥwnnı, dilhayi Mwḥämmäd.

Ümmät gwnahnı tiläb o şahı şahınşahı,
Ol rwzı jäza bolar ol, dad ḥohi Mwḥämmäd.

Keçkil hämmädin izlä Mwḥämmädnı rizasın,
«Uwallahi» bolasan läḥzäda, gwiyayi Mwḥämmäd.

Sendin tilägim buldür, ey, Ḥaliq biçwn,
Salğıl qulağımğa mäni, ğawğayi Mwḥämmäd.

Män ürgäläyin ḥuş kärämiŋdin Säni Allah,
Bir qatra tatwrğıl mäŋä, dariyayi Mwḥämmäd.

Yol bergwçi, Raḥman, Raḥim, Ğaffar, Sattar,
Qılma mäni şärmändä, gwmrahi Mwḥämmäd.

Bir qatra mäy ol jam «äläst»din mäŋä in`am,
Qılğıl bolayın ḥämdiŋa, danayi Mwḥämmäd.

Rwsiyahıŋ swr qadamı Pirmuğanğa,
Lwtf etsä berwr, didäyi binayi Mwḥämmäd.

Maqswdma etkwr mäni, ey, Ḥaliq, biçwn,
Män dür talab, zwlf sämän sayi Mwḥämmäd.

Yüzdin kötärib pärdäni Aḥmäd säri baqğıl,
Män bändäyi ol, mwyi siyah payi Mwḥämmäd.

Miskin Yasawi arzwyi rawzayi Ḥäzrat,
Bolğaymw mwyässär, ḥak käf payi Mwḥämmäd.

24- ḥikmät

«Älkäzzabw lä wmmäti», dedi biliŋ, Mwḥämmäd,
Yalğançılar qawmını, ümmät demäs, Mwḥämmäd.

Tuğrı yürgän qulını, Ḥaqnı izläb yolını,
Rast yürgän qulını, ümmät degäy, Mwḥämmäd.

Härkim «ümmätmän» desä, Raswl işin qoymasa,
Şäfa`ät küni bolsa, maḥrum qoymas, Mwḥämmäd.

Täŋri Ta`ala sözin, Raswlwlla sünnätin,
İnanmagan ümmätin, ümmät demäs, Mwḥämmäd.

«Ümmätmän» deb üyrürsän, buyruğını qılmassan,
Neçük ümid tutärsan, anda surmas, Mwḥämmäd.

Müşkildür `asi bändä, ümmät demäsä anda,
Raswa bolwr Mäḥşärda, ümmät demäs, Mwḥämmäd.

«Ümmät degäy» Mwḥämmäd, çın sözläsä, Qul Aḥmäd,
Taŋla bolsa qiyamat, maḥrum qoymas, Mwḥämmäd.

25-ḥikmät

On segiz mıŋ alamğa, särwär bolğan, Mwḥämmäd,
Otuz üç mıŋ äsḥabğa, rahbär bolğan, Mwḥämmäd.

Yalaŋaç açlıqğa, qana`atlık, Mwḥämmäd,
`Asi, jafi ümmätğa, şäfa`ätlıq, Mwḥämmäd.

Tünlär yatıb uyımas, tiläwätlik, Mwḥämmäd,
Ğarib birlä yätimğa, mwrwwätlik, Mwḥämmäd.

Yoldin azğan gwmrahğa, ḥedayätlik, Mwḥämmäd,
Mwhim tüşsä härkimgä, kifayatlik, Mwḥämmäd.

Äbwjähil, Lähäbğa siyasatlik, Mwḥämmäd,
Mälamätnı sabwnı, sälamatlik Mwḥämmäd.

Namaz, rwza qılğwçı, `ibadätlik, Mwḥämmäd,
Tınmay tasbiḥ aytkwçı, riyazatlik, Mwḥämmäd.

Mal`wn lä`in şäytanğa, siyasatlik, Mwḥämmäd,

Şäri`ätnı yolığa, `inayatlik, Mwḥämmäd.

Tariqatğa rahnama, iradatlik, Mwḥämmäd,
Ḥaqiqatga mwqtäda, ijäzatlik, Mwḥämmäd.

Dw`aları mwstäjab, ijabätlik, Mwḥämmäd,
Yamanlığğa yaḥşılıq, käramätlik, Mwḥämmäd.

Täwfiq bergän zalımgä, jälalatlik, Mwḥämmäd,
Säjdä qılğan egilib, ita`ätlik, Mwḥämmäd.

Beş wäqt namaz qılğanda, imamätlik, Mwḥämmäd,
Mi`raj aşıb barğanda, şähadätlik, Mwḥämmäd.

`Arş-Kwrsi bazarı, `inayatlik, Mwḥämmäd,
Sakiz beheşt egäsi, wälayatlik, Mwḥämmäd.

Miskin Aḥmäd qulığa, kitabatlik, Mwḥämmäd,
Yätim, faqır, ğaribğa, säḥawätlik, Mwḥämmäd,
Färiştägä, Adamga, sä`adätlik, Mwḥämmäd.

26-ḥikmät

Bizdin dwrwd besyar, ya, Mwstafa Mwḥämmäd,
Täḥiyat bişwmar, ya, Mwstafa Mwḥämmäd.

Ya, säyidäl mwrsälin, ya, ḥatämwn näbiin,
Ya, hädiyäl mwzillin, ya, Mwstafa Mwḥämmäd.

Ya, äyiwhäl mwddässir, Ḥaq aydı: «Qwm fä änzir,
Uwä rabbäkä fäkäbbir», ya, Mwstafa Mwḥämmäd.

Ḥazratda sen mw`äzzam, qwrbätda sen mwkärram,
Änbiyağa mwqaddäm, ya, Mwstafa Mwḥämmäd.

Sensän ḥäbib Ḥaliq, Ḥaq därgahigä layıq,
Ḥwlasayi ḥalaiq, ya, Mwstafa Mwḥämmäd.

Äsl wjwd adam, mwrsäl näbi ḥatäm,
Raz nehanğa mäḥram, ya, Mwstafa Mwḥämmäd.

Twbä, Qabä Qawsäin, qwmri-e bağ käwnäin,
Barçağa qwrrat `äynäin, ya, Mwstafa Mwḥämmäd.

`Arş-Kwrsidin aşqan, ḥazratığa ulaşqan,
Toqsan mıŋ raz aytuşgan, ya, Mwstafa Mwḥämmäd.

Er-kök erür mä‘mwrıŋ, saḥabalar mänzwrıŋ,
Jwmlä ümmät mäğfwrıŋ, ya, Mwstafa Mwḥämmäd.

Här kimgä bolsa mayılıŋ, kötärwr Ḥah `äzabın,
`Aläm seniŋ twfayliŋ, ya, Mwstafa Mwḥämmäd.

Härkim Seŋä sığınwr, Tamwğdin ol qutulwr,
Ujmaq sarı wlanwr, ya, Mwstafa Mwḥämmäd.

Janım fidası qılsam, ḥwşnwdlwqnı alsam,
Arman yoq erdi ölsäm, ya, Mwstafa Mwḥämmäd.

Gärçi köbdür gwnahim, keçürgäysın, İlähim,
Sensin meni pänahım, ya, Mwstafa Mwḥämmäd.

Ya, Rab, neçük qılğaymın, şäfa`ätın körgäymän,
Ümmätidin bolğaymän, ya, Mwstafa Mwḥämmäd.

Ümmätidin bolğanlar, şäfa`ätın qolğanlar,
Ähli Beheşt bolğanlar, ya, Mwstafa Mwḥämmäd.

Aḥmäd muradı Sensin, zikri wa yadı Sensin,
Işlär keşadı Sensin, ya, Mwstafa Mwḥämmäd.

27-ḥikmät

Ḥaq Ta`ala fäzli birlän färman qıldı,
Eşitib, oqub erga kirdi, Qul Ḥoja Aḥmäd.
Altmış üçdä sünnätların mäḥkäm tutub,
Eşitib, oqub erga kirdi, Qul Ḥoja Aḥmäd.

Er üstidä ölmäs burun tirik öldim,
Altmış üçdä sünnät dedi eştib bildim,
Er astıda janım birlä qullıq qıldım,
Eşitib, oqub erga kirdi, Qul Ḥoja Aḥmäd.

Eranlardan fäyz-w fwtwḥ alalmadım,
Yüz yıgırma beşgä kirdim bilälmädim,
Ḥaq Ta`ala ta'ätların qılalmadım,
Eşitib, oqub erga kirdi, Qul Ḥoja Aḥmäd.

Bolğaymanmw Mwḥämmädnı ḥas ümmäti,
Ümmät desä, `asilarnı ḥuş däwläti,
Baldin tatlıq erwr meŋä bu meḥnäti,
Eşitib, oqub erga kirdi, Qul Ḥoja Aḥmäd.

Bizlär üçün janlar çekti ol Mwḥämmäd,
Ümmät bolsaŋ ,ğam emässin yalğan ümmät,
Keçä-kündüz ḥasillarıŋ `äyş-w `işrat,
Eşitib, oqub erga kirdi, Qul Ḥoja Aḥmäd.

Elik yaşda neda keldi ölmäk asan,
Şartı oldür, sendä bolsa nur iman,
Taŋla barsaŋ didarığa qılwr mehman,
Eşitib, oqub erga kirdi, Qul Ḥoja Aḥmäd.

Ey, mw'minlar, bu dwniyanı payanı yoq,
Çın ölürsin, härkez munı yalğanı yoq,
Kim bilmäsä, «wallah» anı imanı yoq,

Eşitib, oqub erga kirdi, Qul Ḥoja Aḥmäd.

Äslim tofraq, näslim tofraq, barçadin ḥor,
Basıb ötsäŋ, mwrdar jısmım qılğwçı `ar,
Kim `ar etsä, şäytan qawmı häwası bar,
Eşitib, oqub erga kirdi, Qul Ḥoja Aḥmäd.

Çın zakirğa Ḥwda özi qıldı raḥmät,
Taŋla barsa, jännät içrä berwr ḥil`ät,
Rwzı Mäḥşär didar körüb surgay däwlät,
Eşitib, oqub erga kirdi, Qul Ḥoja Aḥmäd.

Bändä bolsaŋ, meḥnät tartqıl, ğafıl adam,
`Aqıl ersäŋ, ğanimätdür saŋa şül däm,
Amanatdür `äziz janıŋ yürmä biğam,
Eşitib, oqub erga kirdi, Qul Ḥoja Aḥmäd.

Altmış üçdä sünnät boldı ergä kirmäk,
Raswl üçün eki `aläm bärbad bermäk,
`Aşiqlarnı sünnätidür tirik ölmäk,
Eşitib, oqub erga kirdi, Qul Ḥoja Aḥmäd.

Ümmät bolsaŋ, eşitib janıŋ bermäsmwsan,
Mwstafağa janıŋ qurban qılmasmwsan,
Jan nä bolğay, imanıŋnı bermäsmwsan,
Eşitib, oqub erga kirdi, Qul Ḥoja Aḥmäd.

Qul Ḥoja Aḥmäd altmış üçdä ğayıb boldı,
Ädäb saqlab, Mwstafağa naib boldı,
Sultan boldı, meḥnät tartıb taib boldı,
Eşitib, oqub erga kirdi, Qul Ḥoja Aḥmäd.

28-ḥikmät

Qahhar atlığ qahrıŋdin, qorqub yığlar, Ḥoja Aḥmäd.
Raḥman atlığ raḥmıŋdin, ümid tutar, Ḥoja Aḥmäd.

Gwnahim köb İlähim, keçürgäysıŋ gwnahim,
Barça qullar içidä, asi quldür, Ḥoja Aḥmäd.

Mwnafiqlar yürärlär, fisq-w fwjwr qılwrlar,
Ḥäram, şwbhä eywrlar, qorqub yığlar, Ḥoja Aḥmäd.

Tariqatnı bilmädim, Ḥaqiqatğa kirmädim,
Pir buyrığın tutmadım, `wzri köbdür, Ḥoja Aḥmäd.

Aḥır zäman bolğandür, padşah zalım bolğandür,
Ḥäram, şwbhä tolğandür, ḥayran bolur, Ḥoja Aḥmäd.

Şärmändä `asi qulmın, `işq yolıda bulbulmın,
Arslan babka qulmın, qulıŋ bolur, Ḥoja Aḥmäd.

Qul Ḥoja Aḥmäd ta'ät qıl, yığlamaqnı `adät qıl,

Bäla kelsä taqat qıl, Ḥaqdin bolur, Ḥoja Aḥmäd.

29-ḥikmät

Täwbä qılıb, Ḥaqqa yanğan `aşiqlarğa,
Ujmaḥ içrä tört arığda şarbatı bar.
Täwbä qılmay, Ḥaqqa yanmağan ğafıllarğa,
Tar läḥädda qatığ `äzab ḥäsratı bar.

Ujmaḥ mülkin wmman qullar täwbä qılswn,
Täwbä qılwb, ḥazratığa yawq bolswn,
Ḥwr qwswr, ğilman wyldan, ḥadim bolsun,
Alwan-alwan kier täşrif ḥil`atı bar.

Täwbä qılğan `aşiqlarğa nurı erwr,
Tüni-küni saim bolsa köŋli yarwr,
Qaçan ölüb körgä kirsä, köri keŋwr,
Uwğan, İzim, Raḥim, Raḥman raḥmätı bar.

Täwbäsizlär bu dwniyadin keçmäs bilwr,
Ölüb barsa, kör `äzabın körmäs bilwr,
Qiyamat kün taŋ `arasat atmas bilwr,
Hayhat-hayhat, näwḥä, färiyad künläri bar.

Namaz, rwza, täwbä üzrä barğanlarğa,
Ḥaq yolığa kirib qadam qoyğanlarğa,
Uşbw täwbä birlä anda barğanlarğa,
Yarılqanmış qullar birlän suḥbatı bar.

Namaz birlä rwzaları ottan alar,
`Aläm ḥalqı süyinüb anı Ḥaqdin tilär,
Qiyamat kün körüb anı alar tıŋlar,
Nä qul ermiş, bu sä`adät nwsratı bar,

Ol arığlar kimgä turwr bilgil anı,
Täwbä qılğan `aşiqlarğa içrwr anı,
Täwbäsizlär ol arığdin içmäs wäli,
Aŋa içrwr zähär Zaqqwm şarbatı bar,

Qiyamatnı bir küni elik yılça bolur,
Bu dwniyanı sanıça bil neçä bolur,
Qiyamat kün etmiş mıŋ yıl otda qalwr,
Täwbä qılğan qullar küymäs mwhläti bar.

Härkim Ḥaqnı qulı bolsa, Ḥaqqa yanswn,
Ḥaqqa yanmas, özin degän nari barswn,
Qul Ḥoja Aḥmäd, neçük munda orun tabsun,
Keçä-kündüz qorqa turwr häybäti bar.

30- ḥikmät

Beheşt, dwzaḥ talaşwr, talaşmaqda bäyan bar,
Dwzaḥ aytwr: «Men artwq, mendä Fir`awn, Haman bar».

Beheşt aytwr: «Nä dersin, sözni bilmäy aytwrsın,
Sendä Fir`awn bolsa, mendä Ywswf Kän`an bar».

Dwzaḫ aytwr: «Men artwq, bäḫil qullar mendä bar,
Bäḫillarnı boynıda, otluğ zanjir kşän bar».

Beheşt aytwr: «Men artwq, payğambarlar mendä bar,
Payğambarlar aldıda, Käwsär, ḫwr, ğilman bar».

Dwzaḫ aytwr: «Men artwq, tärsa, jühüd mendä bar,
Jühüd, tärsa aldıda, türlük `äzab swzan bar».

Beheşt aytwr: «Men artwq, mw‘min qullar mendä bar,
Mw‘minlarnı aldıda, türlük ni’mät alwan bar».

Dwzaḫ aytwr: «Men artwq, zalım qullar mendä bar,
Zalımlargä berwrgä, zähär Zaqqwm çändan bar».

Beheşt aytwr: «Men artwq, `alim qullar mendä bar,
`alimlarnı köŋlidä, ayat, ḫädis, Quran bar».

Dwzaḫ aytwr: «Men artwq, mwnafiqlar mendä bar,
Mwnafiqlar boynuda, otdin eşkil kşän bar».

Beheşt aytwr: «Men artwq, zakir qullar mendä bar,
Zakirlarnı köŋlidä, zikr İlähi Swbḫan bar».

Dwzaḫ aytwr: «Men artwq, binamazlar mendä bar,
Binamazlar boynıda, yilan bilän çayan bar».

Beheşt aytwr: «Men artwq, didar körmäk mendä bar,
Didarını körsätwrğa, Raḫim atlığ Raḫman bar».

Dwzaḫ anda tek turdı, beheşt `wzrini aydı,
Qul Ḫoja Aḫmäd nä bildi, bildirgwşi Yäzdan bar.

31-ḫikmät

Didarını talab qılsaŋ, ey, zakirlar,
Jandin keçib, ḫälqa içrä köriŋ didar.
Şäwqıŋ bilä Allah aytıb, rastka qaytıb,
Tün uyqısın ḫäram aylab, bolgıl bidar.

Bidarlarga Ḫaq raḫmätı bolar yawıq,
Bidarlarnı köŋli sınwq, közi yaşlıq,
Mänmänlikni jäzasını bergäy tamwq,
Täkäbbwrni dwzaḫ içrä ḫalı dwşwar.

Sendin burun yaranlarıŋ qayan ketdi,
Bu dwniyağa mäil qılmay yığlab ötdi,
`Uwmrıŋ aḫır boldı näwbät seŋä etdi,
Gwnahiŋä täwbä qılğıl, ey, bädkärdar.

Näfsiŋ seni baqıb tursaŋ nelär demäs,
Zari qılsaŋ, Allah säri boyın sunmas,
Qolğa alsaŋ, yaban quşdek qolğa qonmas,
Qolğa alıb, tün uyqısın qılgıl bidar.

Näfs yolığa kirgän kişi raswa bolwr,
Yoldin azıb, tayıb tüzüb gwmrah bolwr,
Yatsa-qubsa, şäytan bilä hämrah bolwr,
Näfsni tebkil, näfsni tebkil ey, bädkärdar.

Näfsiŋ seni aḫır dämdä gädа qılgay,
Din üyini ğarat qılıb ada qılgay,
Ölär waqıtda imanıŋdan jwda qılgay,
`Aqil ersäŋ, näfs bäddin bolgil bezar.

Fir`awn, Qarwn şäytan sözin mäḫkäm tutdı,
Bul säbäbdin er yarıldı anı yutdı,
Musa kälim nasiḫ bolub sözlär aytdı,
Qulaq tutmay ol ekisi öldi mwrdar.

Gwnahiŋgä täwbä qılıb yığlab yürgil,
Ketärmän deb, yol başığa barıb turğıl,
Ketgänlärni körüb sen häm `ibrat alğıl,
`İbrat alsaŋ, yatmış eriŋ bolwr gülzär.

Mw‘min qullar därd ḥalät päyda qıldı,
Ḥaq yolıda jan-w dilni şayda qıldı,,
Dwniya taşlab, aḫıratnı säwda qıldı,
Säwda qılsaŋ, ḫwr-w ğilman bäri tayiar.

Qul Ḫoja Aḫmäd näfs eligidin qılwrman dad,
Pirmuğan bolğaymuken aŋa jällad,
Biḫäbärlar eşitmaslar dad-w faryad,
Qan yığlağıl, eşitswn ol Pärwärdigär.

32-ḫikmät

`İşq yolıda fäna bolay Ḫaq Bir-w Bar,
Härnä qılsaŋ, `aşiq qılğıl, Pärwärdigär.
Elgim açıb, dw`a qılay İzim Jäbbar,
Härnä qılsaŋ, `aşiq qılğıl, Pärwärdigär.

`İşqı teksä, küydürgwsi jan-w tänni,
`İşqı teksä, wäyran qılwr ma-w männi,
`İşq bolmasa, tanıb bolmas Mäwlim Seni,
Härnä qılsaŋ, `aşiq qılğıl, Pärwärdigär.

`İşq däftäri sığmas dostlar därgahigä,
Jwmlä `aşiq yığılıb bargay bargahigä,
Eti dwzaḫ taqat qılmas bir ahıga,
Härnä qılsaŋ, `aşiq qılğıl, Pärwärdigär.

Ḥas `aşiqnı körsät mäŋä şakir bolay,
Ara qoysa, Zäkäriadek zakir bolay,
Ayiwb sifat bälasığa sabır bolay,
Härnä qılsaŋ, `aşiq qılğıl, Pärwärdigär.

`İşq därdini talab qıldım, därmäni yoq,
`İşq yolıda jan bergänni armanı yoq,
Bu yollarda jan bermasa, imkanı yoq,
Härnä qılsaŋ, `aşiq qılğıl, Pärwärdigär.

Qaydin tapay `işqiŋ tüşti qararım yoq,
`İşq sänasi küni-tüni qoyarım yoq,
Därgahiŋdin özgä ergä bararım yoq,
Härnä qılsaŋ, `aşiq qılğıl, Pärwärdigär.

`İşq bazarı – uluğ bazar säwda ḥäram,
`Aşiqlarğa sendin özgä ğawğa ḥäram,
`İşq yolıda kirgänlergä dwniya ḥäram
Härnä qılsaŋ,`aşiq qılğıl, Pärwärdigär.

`Aşiqlıqnı dä`wä qılıb yüralmadım,
Näfsdin keçib men ämrini qılalmadım,
Nadanlıqda Ḥaq ämrini bilälmädim,
Härnä qılsaŋ, `aşiq qılğıl, Pärwärdigär.

Qul Ḥoja Aḥmäd işqdin qattığ bäla bolmas,
Märhäm sürmä, işq därdigä däwa bolmas,
Köz yaşıdin özgä häçkim kwäh bolmas,
Härnä qılsaŋ, `aşiq qılğıl, Pärwärdigär.

33-ḥikmät

Här kişi körsä jämalıŋ, dwniya işin bärbad etär,
Keçä-kündüz tına bilmäs, Ḥudayını yad etär.

Kim anıŋ kwyında bolsa, Ḥaq anıŋ köŋlindädür,
Här sarı barsa oşal yarı bilän pärwaz etär.

Kaşki men daim Seniŋ, yadıŋ bilän bolğay edim,
Baqışıŋ yüz mıŋ meniŋdäk bändäni azad etär.

Mä`rifät maydanı içrä bu köŋilni şad etär,
Dwniyasın tärk elgänler, Ḥaq bilän säwda etär.

`Arif oldür bolsa `aşiq, ḥälqada jäwlan etib,
İsti`anätnı tiläb ol pirni qalqan etär.

Ḥuş `äjayib-w ğaraib bu Ḥwdanı işläri,
Birsin gwia qılwbman, birsin gwng, kär etär.

Körgil uşbw dwniya üçün köb jäfalar aylasaŋ,
Aḥırı heç uşbw dwniya er bilän yeksan etär.

Keçä-kündiz arzw qılsaŋ anıŋ didarını,
Saf qılğıl bu köŋilni bir küni därbar etär.

Ey, qul Aḥmäd, sen yürüb ğamgin köŋilni awlağıl,
Ähli dil bolğan kişi ğamgin köŋilni şad etär.

34-ḥikmät

Nagahan turwrımda qamwğ bözörk,
Ḥaq `işqını köŋlüm içrä saldı, dostlar.
Ḥizr babam turub lwtf aylaban,
Mädäd qılıb, elgim tutub aldı, dostlar.

Otuz birdä Ḥizr babam mäy içwrdi
Uwjwdimdin `äzäzilni Ḥaq qaçwrdı,
Säwda qıldım, yazwqlarım Ḥaq keçwrdi,
Andin swŋra Ḥaq yolığa saldı, dostlar.

Otwz eki yaşda eti Ḥaqdin färman,
Bändälikgä qabwl qıldım qılma arman,
Jan berwrda bergim seŋä nwr iman,
Ğarib janım şadman bolub küldi, dostlar.

Ḥaliqımdin ḥabar eti şakir boldum,
Härkim sökti, bälki tebti sabır boldum,
Bu alamda heç uḥlamay ḥazir boldum,
Häyi häwas, mawmänlik ketdi, dostlar.

Otuz üçdä saqi bolub, mäy ulaşdım,
Jam şärab qolğa alıb toya içtim,
Läşkär tüzib, şäytan birlä men uruştım,
«Biḥämdilläh» eki näfsim öldi, dostlar.

Otuz törtdä `alim bolub dana boldum,
«Ḥikmät ayt» dep Swbḥan aydı gwya boldum,
Çiltän birlän şärab içtim hämrah boldum,
Iç-w taşım Ḥaq nurığa toldı, dostlar.

Otuz beşdä mäsjid kirib däwran sürdüm,
Taliblarga `işq dwkanin tola qurdum,
Egri yolğa härkim kirdi söktim urdım,
`Aşiqlarğa Ḥaqdin möjde etdi, dostlar.

Otuz altı yaşda boldum saḥib kamal,
Ḥaq Mwstafa körsätdilär meŋä jämal,
Ol säbäbdin közüm yaşlıq qamatım dal,
`İşq ḥanjarı yüräk bağrım tildi, dostlar.

Otuz eti yaşqa kirdim uyğanmadım,
İnsaf qılıb, Allah säri tolğamadım,
Säḥär waqıtda zari qılıb eŋränmädim,
Täwbä qıldım, Ḥojam qabwl qıldı, dostlar.

Otuz säkiz yaşqa kirdim `wmrım ötdi,
Yığlamaymw ölär wäqtım yawq etdi,
Ajal kelib päymanäsin meŋä tutdı,
Bilmäy qaldum, `wmrım aḥır boldı, dostlar.

Otuz toquz yaşqa kirdim qıldım ḥäsrat,
Uwa, dariğa, ötdi `wmrım qanı ta'ät,
Ta`ätliklar Ḥaq qaşıda ḥuş sä`adät,
Qızıl yüzim ta`at qılmay soldı, dostlar.

Saç-w saqal ḥwb aqardı köŋlüm qara,
Rwz Mäḥşär raḥm etmäsäŋ, ḥalim täbah,
Seŋä `ayan amalsızmın köbdür gwnah,
Jwmlä mäläk yazwqlarım bildi, dostlar.

«Biḥämdilläh» lwtf ayladı nurga batdım,
Pirmuğan jwr`äsidin qatra tattım,
Yol tapay dep başım birlä tünlär qatdım,
Köŋil quşı lämäkänğa etdi, dostlar.

Qiyamatnı şiddatı dep `äqlım ḥayran,
Köŋlim qorqğan, janım hürgän, ḥanäwäyran,
Sirat atlığ köfrwgidin dilim lärzan,
`Äqlım ketib, bihwş bolub qaldım, dostlar.

Qul Ḥoja Aḥmäd, qırqğa kirdiŋ näfsiŋni qırq,
Munda yığlab, aḥıratda bolgıl arıq,
Pwst iman şäri`ätdür mäğzı tariq,
Tariq kirgän Ḥaqdin ülüş aldı, dostlar.

35-ḥikmät

Äwliyalar aytgan wä`dä keldi, dostlar,
Qiamatnı küni yawıq boldı, dostlar,
`Aqil qullar bolğanını bildi bolğay,
Ḥalq elidin mehr, şäfqat ketdi, dostlar.

Uluğ kiçik yaranlardin ädäb ketdi,
Qız-w za`if jäwanlardin ḥäya ketdi,
«Äl ḥäya-w minäl iman» dep Raswl aytdı,
Ḥäyasız qawm `ajaiblar boldı, dostlar.

Mwswlman mwswlmannı qıldı qatil,
Naḥaq tutub, Ḥaq işlärin qıldı batil,
Mwrid pirğa qılmadılar yüzi ḥatir,
`Äjäb şwmluğ zämanalar boldı dostlar

Ähli dwniya ḥalqımızda säḥawät yoq,
Padşahlarda, wäzirlärda `ädalät yoq,
Därwişlarnı dw`asıda ijabät yoq,
Türlük bäla ḥalq üstiğa yağdı, dostlar.

Aḥır zäman `alimları zalım boldı,

Ḥuşamad etkwçilar `alim boldı,
Ḥaqnı etkän därwişlargä ğanim boldı,
`Äjäb şwmluğ zämanalar boldı, dostlar.

Qiamat kün yawq etdi qalğanı yoq,
Qul Aḥmädnı aytgan sözin yalğanı yoq,
Öz-öziğa bir nasiḥat qılğanı yoq,
Nasiḥatnı ḥalqqa aytıb ketdi, dostlar.

36-ḥikmät

Mwḥäbbätni jamın içkän diwanalar,
Qiamat kün ot ağzıdin saçar, dostlar.
Qwdrat birlä yaratılgan eti tamwğ,
`Aşiqlarnı nä`residin qaçar, dostlar.

Dwzaḥ yığlab, dad äylägay Ḥudayiga,
Taqatım yoq, `aşiqlarnı bir ahıga,
Qaçıb bargay Ḥaq Ta`ala pänahıga,
`Aşiqlarnı yaşı birlän uçar, dostlar.

`Aşiqları `işq dwkänin barsa qurub,
«İnşa‘ allah» dwzaḥ qaçqay andin qorqub,
Yaşın saçıb, köksin açıb, yüzin sürüb,
Eti asman taqat qılmay köçär, dostlar.

Raḥman Egäm saqi bolub, mäy içwrsä,
Ähli `ayal, ḥanwmanıdin päk keçwrsä,
Uwjwdımdin `äzäzilni Ḥaq qaçwrsa,
Jwrm, `isian, gerehların açar, dostlar.

`İşq babını Ḥaq yüziğa wa aylasa,
Ḥas `işqını kөŋil içrä ja aylasa,
Lwtf aylasa, eki `aläm şah aylasa,
`Aşiqları Ḥaq sırığa uçar, dostlar.

Swbḥan Egäm bir qatra mäy qılsa in`am,
Zikr sırını ayta-ayta qılsam tamam,
Ḥwr-w ğilman jwmlä mäläk aŋa ğwlam,
Uwjmaḥ içrä ḥärir tonlar biçär, dostlar.

Allah deban gördin qupsa, `aläm küyär,
«Ḥas bändäm» deb Raḥman Egäm yalğuz süyär,
Yaş ornığa qanın tökib yüzni boyar,
Ḥämdin aytsa, şäytan lä`in qaçar, dostlar.

Men aytmadım, Allah özi wä`dä qıldı,
Yolsız edim, lwtf aylaban yolğa saldı,
Ğarib bolub, nala qıldım, qolum aldı,
Andağ `aşiq şäwq şärabın içär, dostlar.

Qul Ḥoja Aḥmäd, `işqsızlarnı işi dwşwar,
Taŋla barsa, Ḥaq körsätmäs aŋa didar,

`Arş-Kwrsi, Läwḥ Qalam hämmä bezar,
`İşqsızlarga dwzaḥ babın açar, dostlar.

37-ḥikmät

Közüm namlik, dilim ğamlik, jan älämlik,
Neçük `ilaj etärimni bilmäm, dostlar.
Bu ḥäsratda nädamätda yaşım aqıb,
Qayw taraf ketärimni bilmäm, dostlar.

Türlük-türlük `älamätlar boldı päyda,
Yürägimdä järaḥätlar boldı päyda,
Bu dwniyada läḥzä fariğ bolmağ qayda,
Neçük `ilaj etärimni bilmäm, dostlar.

Allah üçün färzändlärim yätim qılsam,
Jandin keçib, maldin keçib, ğarib bolsam,
Biabanda yalğuz qazdek nala qılsam,
Neçük `ilaj etärimni bilmäm, dostlar.

Ḥas qullardek keçäläri qaim bolsam,
Märdanlardek kündizläri saim bolsam,
Keçäläri äram almay «Rabbım» desäm,
Neçük `ilaj etärimni bilmäm, dostlar.

Twḥm `isian biḥäd saçtım ta'ätım az,
Ötdi `wmrım ğaflät bilän häm qış-w yaz,
Yaqın turur janım quşı qılsa pärwaz,
Neçük `ilaj etärimni bilmäm, dostlar.

Qul Ḥoja Aḥmäd ḥidmätıda jan bermäsä,
Dehqan ermäs, ketmän çabıb, nan bermäsä,
Uwä bolmağay gül ğançası näm bolmasa,
Neçük `ilaj etärimni bilmäm, dostlar.

38-ḥikmät

`İşq sirını bayan qılsam `aşiqlarga,
Taqat qılmay, başın alıb ketär, dostlar.
Tağ, taşqa başın urub biḥwd bolub,
Ähli `ayal, ḥanwmanıdin ötär, dostlar.

`İşq şiddäti başqa tüşsä, `aşiq nelär,
Biganalar taşlar atıb aŋa külär,
«Diwana» deb başın yarıb, qanğa bular,
Şakir bolub, ḥämd-w säna etär, dostlar.

`İşqsızlarnı häm janı yoq häm imanı,
Raswlwllah sözin aydım mä`nä qani,
Neçä aytsam, eşitkwçi bilgän qani,
Biḥäbärgä aytsam köŋli qatar, dostlar.

`İşq gäwhärı tübsiz daria içrä penhan,

Jandin keçib, gäwhär alğan boldı janan,
Bul häwaslar `aşiqman dep yolda qalğan,
Dinlärini pwçäk pulğa satar, dostlar.

Otqa küydüm, jandin toydım, ḥayran boldum,
Bu neçük ot küymäy yanmay brian boldum,
Mwḥäbbätni atın eştib gerian boldum,
Közi gerian mwradığa etär, dostlar.

Zar yığlaban, zar iŋragil raḥmı kelsün,
Yol adaşsaŋ, raḥmı kelüb yolğa salsun,
«Ämin» deŋlär, Pirmuğan qoluŋ alsun,
Ḥidmät qılğan mwradına etär dostlar

Zämana aḥır boldı ḥwywŋ ketdi,
Raswlwllah wä`däları yawq etdi,
Ḥas qulları yaḥşı sözgä qulaq tutdı,
Yaman qullar kündin-küngä bätär, dostlar.

«Küllü yäwmin bätär» dedi Ḥaq Mwstafa,
Ümmät bolsaŋ, qulaq salğıl ähli wäfa,
Yaḥşılarnı äjrin berwr bizgä jäza,
Qiamat kün jäzaların tartar, dostlar.

Fasiq, fajir, häwa qılıb erni basmas,
Rwza, namaz qaza qılıb miswak asmas,
Raswlwllah sünnätlärin közgä asmas,
Gwnahliäri kündin küngä artar, dostlar.

Dwniyadarlar malın körüb häwa qılwr,
Mänmänlikdin ol dä`wäiy Ḥwda qılwr,
Ölär wäqtda imanıdin jwda qılwr,
Jan berärdä ḥäsrat birlän ketär, dostlar.

Qamuğ dwniya iqqanlarnı «wallah» kördüm,
Ölär wäqtda «qalaysın?» dep ḥalın surdım,
Şäytan aydı: «İmanığa çäŋgäl urdum»,
Jan çığarda yığlay-yığlay ketär, dostlar.

Qul Ḥoja Aḥmäd, `aşiq bolsaŋ janıŋ küysün,
Sidqiŋ birlän «Allah» degil, Täŋri bilsün,
Dw`a qılğıl, mw'min qullar dwnia qoysun,
Dwnia qoyğan aḥıratqa etär, dostlar.

39-ḥikmät

Mwḥäbbätni şärabıdin içwrmäsä,
Jan dilim ḥäsrat bilän ketär dostlar
Allah yadın werd aylamay ölüb ketsäm
Esiz `wmrım arman bilä ötär dostlar

Allah degän çın `aşiqlar bwraq mindi
Mä`şwqıdin meḥnät etsä boyun sundı

Tariqatnı bazarında jäwlan qıldı
Ḥaqiqatnı dariyasıdin ötär dostlar

Ḥaqiqatnı dariyasıdin alğan kişi
Özi muŋluğ köŋli sınuq közdä yaşı
Ḥorlıq zarlıq maşaqatdür daim işi
Didarını talab qılıb tapar dostlar

Ḥaqiqatlığ `aşiqlarnı näfsi ölük
Üş yüz altmış tört yüz qırq tört hämmä sülük
Sözi şırın ḥalq ḥuşı yüz mıŋ türlük
Bu dwniyanı pwçäk pulğa satar dostlar

`Arif `aşiq bulay desäŋ äläm tartqıl
Ḥaq wäsliğa etäy desäŋ tünlär qatğıl
Bu dwniyanı `işratını taşlab atğıl
Taşlab atsaŋ mawwmanlik ketär dostlar

Qiamatnı şiddätini bilmägänlär
Qatığ `äzab tar läḥäddin qorqmağanlar
Ḥaq qahrıdin qorqub yaşın tökmägänlär
Dwzaḥ içrä yüz mıŋ azab tartar dostlar

Uwa dariğa ötdi `wmrım bilälmädim
Jandin keçib ḥazrat säri baralmadım
Näfsidin keçib Ḥaq ämrini qılalmadım
Ölüb barsam ḥäsrat meŋä etär dostlar

Ötdi `wmrım şäri`ätga etalmadım
Şäri`ätsız tariqatga ötalmadım
Ḥaqiqatsız mä`rifätga batalmadım
Qatığ yoldür pirsiz neçük ötär dostlar

Qul Ḥoja Aḥmäd näfsim saldı uşbw yolğa
Anıŋ üçün qaçtım dostlar çöldin çölgä
Allah deb heç baqmadım oŋ solğa
Allah degän şäwq şärabın içär dostlar

40-ḥikmät

Yaratqan Bir-w Barım, yolın izläb,
Şäytan lä`in yollarıdin qaytıŋ, dostlar.
İḥlas birlän mwḥäbbätni jamın içib,
Jan-w dildä Ḥäyi zikrini aytıŋ, dostlar.

Ḥäyi zikirin aytıb içkän jam şärab,
Yol üstidä `äziz başı misl twrab,
Allah üçün ḥalı ḥärab, bağrı käbab,
Jan-w dildä Ḥayi zikrini aytıŋ, dostlar.

Astanağa başım qoyub zari qılsam,
Ḥälqa qurub, kim zikr etsä yari bersäm,
Zikrin aytıb, ol swḥbätda dürlär tersäm,

Jan-w dildä Ḥayi zikrini aytıŋ, dostlar.

`Ämäl qılmay `alim `ilmi basıb yürgäy,
Ölüb barsa, tar läḥädda janı küygäy,
«Allah, Raswl, diniŋ kim?» dep häybät qılğay,
Jan-w dildä Ḥayi zikrini aytıŋ, dostlar.

Mwnkär-Näkir «Män rabbwk?» dep säwal qılğay,
Qal `ilmidin bir nüktäsi kar qılmağay,
«Uwa, ḥäsratah!» `ämälsizlar neçük qılğay,
Jan-w dildä Ḥayi zikrini aytıŋ, dostlar.

Allah degän qand-w `äsäl päyda qıldı,
Aḥıratda Allah birlä säwda qıldı,
`Ämäl qılğan çın `alimnı dana qıldı,
Jan-w dildä Ḥayi zikrini aytıŋ, dostlar.

Qalıŋ çırağ, ḥalıŋ piltä, yağı yaşıŋ,
Neçä aytsam, bährä almas köŋli taşım,
Yol üstidä twfraq olsun `äziz başıŋ,
Jan-w dildä Ḥayi zikrini aytıŋ, dostlar.

Essiz `alim amal qılmay yolda qalwr,
Oqub uqmay dwniya malın qolğa alwr,
Mänmänlikdin essiz `wmrın zai` qılwr,
Jan-w dildä Ḥayi zikrini aytıŋ, dostlar.

Zahir buzub batin tüzä `alim bolsaŋ,
Rwz Mäḥşär qolıŋ tutqay taŋla barsaŋ,
«Uwä, wäylätah!» nädamät deb yolda qalsaŋ,
Jan-w dildä Ḥayi zikrini aytıŋ, dostlar.

`Alim oldür, namaz oqub ta'ät qılsa,
Ḥaqdin qorqub, aḥiratnı ğamın esä,
Qwran oqub, Ḥaqdin qorqub, zar eŋräsä,
Jan-w dildä Ḥayi zikrini aytıŋ, dostlar.

Andağ `alim eki közi gerian bolur,
Siḥrları ertä qupub nalan qılur,
Ḥaq yolıda küyüb-yanıb brian bolur,
Jan-w dildä Ḥayi zikrini aytıŋ, dostlar.

Ḥorlıq tartqıl kafir näfsiŋ başı qatsun,
Daim mwdam bu dwniyadin yığlab ötsün,
Twfraq bolğıl, `aläm seni basıb ötsin,
Jan-w dildä Ḥayi zikrini aytıŋ, dostlar.

Ḥorlıq tartıb, Ḥaq Mwstafa wmmät dedi,
`Asi, jafi wmmätların ğamın edi,
Anıŋ üçün wmmätları qwwat aldı,
Jan-w dildä Ḥayi zikrini aytıŋ, dostlar.

Uwmmät üçün bağrıda yoq zärre bütün,

Uwmmät desä dımağıdin çıqay tütün,
Ḥaq Ta`ala qılğaymw deb bizni otın,
Jan-w dildä Ḥayi zikrini aytıŋ, dostlar.

Qul Ḥoja Aḥmäd, alay desäŋ Ḥaqdin ülüş,
Bayaziddek näfsiŋ bilä tün-kün uruş,
Ey, biḥäbär, wmmät ersäŋ, buldür raweş,
Jan-w dildä Ḥayi zikrini aytıŋ, dostlar.

41-ḥikmät

Didar üçün jannı qurban qılmagwnça,
İsma`ildek didar arzw qılmaŋ, dostlar.
Jandin keçib tariqatga kirmägwnçä,
`Aşiqman deb, yalğan dä`wä qılmaŋ, dostlar.

`Aşiqlıq uluğ dä`wä qılsaŋ munı,
Meḥnät birlä sınar ermiş Mäwlim seni,
Ränj, meḥnät birlä bolsaŋ tüni-küni,
Mä`şwqiŋdin köŋil özgä qılmaŋ, dostlar.

Mänlik birlä tariqatgä kirmädilär,
Jandin keçmäy, yolğa qadam qoymadılar,
Näfs öltürmäy, täslim fäna bolmadılar,
Ḥam tamalığ birlä yolğa kirmäŋ, dostlar.

Uşbw `işqnı yolı tilim bolmaq twrwr,
Munda yığlab, aḥıratda külmäk twrwr,
Gül räŋläri zä`färandek solmaq twrwr,
Mundağ bolmay, `aşiqman deb aytmaŋ, dostlar.

Mwrşidlarnı ḥidmätını qıl iḫtiar,
Özlügümdin yolğa kirdim, demä zinhar,
Yaḥşı bilsäŋ tariqatnı ḥatarı bar,
Qwlawwzsız uşbw yolğa kirmäŋ, dostlar.

Mwrşidlarga ḥidmät qılsaŋ näfsgä afat,
Tegma nadan bu yollarda qılmas taqat,
Sadiq qullar bu yollarnı bilür raḥat,
Tirik ölmäy didar arzw qılmaŋ, dostlar.

«Älkäzzabw lä wmmäti» dedi sizgä,
Ol Mwḥämmäd Ḥaq Raswlı dedi bizgä,
Yalğançığa jännät yoqdür «wallah» aŋa,
Yalğan sözläb imansızın ketmäŋ, dostlar.

Ḥanwmanıdin tärk etmäsdin körmäs didar,
Didar köräy, degän `aşiq bolur bidar,
Andağ `aşiq aḥır körgäy anda didar,
Didar körmäy sırdin ḥabar toymaŋ, dostlar.

Sırdin mä`nä toymaganlar biganädür,
Ol `aşiqnı mäkänläri wäyranadür,

`İşq yolıda jan bergänlär jananadür,
Jandin keçmäy jandin ḥabar bilmäŋ, dostlar.

Qul Ḥoja Aḥmäd özdin kençmäy dä`wä qılma,
Ḥalq içidä `aşiqman deb tilgä alma,
`Aşiqlığ uluğ işdür ğafil bolma,
Ğafil bolub, Ḥaq didarın körmäŋ, dostlar.

42-ḥikmät

Mwḥäbbätni jamın içib raqs aylagan,
Diwanalığ mäqamığa kirdi, dostlar.
Aç-w toqluq, swd-w zian heç bilmägän,
Särmäst bolub, raqs säma` urdı, dostlar.

Raqs säma` urganlarga dwniya ḥäram,
Ähli `ayal, ḥanwmanıdin keçti tamam,
Säḥär waqıtda Ḥaqqa sığınıb yığlar mwdam,
Andin soŋra raqs säma` urdı, dostlar.

Raqs säma` urgan `aşiq özin bilmäs,
Bihwş yürär, dwniya malın qolğa almas,
Yüz mıŋ adam «täqsir» desä mäğrwr bolmas,
Dünyia tefib, raqs säma` urdı, dostlar.

Dwniya tefmäy, raqs säma` urgan jahil,
Ḥaq yadını bir däm etmäy yürür ğafil,
Därwişmän der dwniya säri köŋli mail,
Dwniya üçün raqs säma` urdı, dostlar.

Özdin ketmäy, raqs säma` urmaq ḥata,
Swbḥan Egäm aŋa qılmas iman `äta,
Ta'ät qılsa dillärini qılmas safa,
Riya qılıb, raqs säma` urdı, dostlar.

Uway uşandağ nadanlardin ümid qılmaŋ,
Fayz, fwtwḥ alwrmän deb yügürüb elmäŋ,
Näfsi uluğ, şär`i buzuğ wäli bilmäŋ,
Şäytan lä`in noḥta urmay mindi, dostlar.

Özdin ketmäy raqs aylasa, Allah bezär,
Säma`ıdin er tebränib tarqay azar,
Dw`a qılay, körsätmäsün aŋa didar,
Dindin keçib, raqs säma` urdı, dostlar.

Diwanalığ ğalib kelmäy säma` urar,
Ḥaq Mwstafa çäharyardin bezär yürär,
Başdin-ayağ gwnahliäri ḥazir turar,
Gwnah tiläb, raqs säma` urdı, dostlar.

Şibli `aşiq säma` urub, pärtw körüb,
Mwstafanı ḥazir körüb, säwal surub,
Dwniya `äqäbäiin arqa taşlab közin yumub,

Andağ qullar raqs säma` urdı, dostlar.

Şibli `aşiq yığlab aydı: «Aya, Raswl,
Bitaqatmän säma` ursam häm men mälwl,
Raswl aydı: «İnşa‘ allah» qılgay qabwl»,
Rwḥsat tiläb raqs säma` urdı, dostlar.

Qul Ḥoja Aḥmäd, raqs säma` härkimgä yoq,
Täqlid birlä ursa säma` kirgäy tamwq,
Bu riwayat penhan erdi aytsam qamwq,
Ḥaqnı tabıb raqs säma` urdı, dostlar.

43-ḥikmät

Şäri`ätnı şäraitın bilgän `aşiq,
Tariqatnı mäqamını bilür, dostlar.
Tariqatnı işlärini ada qılıb,
Ḥaqiqatnı dariasığa bitär, dostlar.

Didarını körüb bolmas tün-kün uyub,
Päk `işqını qolğa almay, bolmas yürüb,
Ḥaqiqatnı dariasını ḥatarı köb,
Heş uḥlamay didarını kördüm, dostlar.

Aya, `aşiq, bu dwniyada meḥnät tartqıl,
Tartqan jäbr-w jäfalarnı raḥat bilgil,
«Hw» swḥbätın qurğan ergä özüŋ urğıl,
Urgan `aşiq mwradına etär, dostlar.

Bu yollarnı ğazasıdür qayğ-w meḥnät,
Meḥnät tartqıl, jäfa çekkän körär raḥat,
Säḥärlarda zari qılğan ḥuş sä`adät,
«Hw-hw» tiw, bu dwniyadin ötär, dostlar.

Çın dil birlä yığlağanlar körgäy liqa,
Swbḥan Egäm didarını qılğay `äta,
Qwlawwzsız yolğa kirmäŋ `äyn ḥata,
Yolğa kirgän mänzillardin ozar, dostlar.

Uwa, dariğa, ötdi `wmrım bilmäy qaldım,
Bu dwniya asbabını qolğa aldım,
Dwniya izläb, din işini artqa saldım,
Bilmäsmin deb, ḥalım neçük bolwr, dostlar.

Mwḥäbbätni şärabıdin tatmağanlar,
Bayaziddek här kün özin satmağanlar,
Bu dwniyanı `izzätidin ötmägänlär,
Ḥäywan erür, bälki andin bätär, dostlar.

`Aşiq bolsaŋ, `işq yolığa qoyğıl qadam,
Dwniya `äqäbäiin talaq qoyğıl misl Ädhäm,
`Aqil ersäŋ, dwniya üçün emägil ğam,
Qiamat kün jäzaları berär, dostlar.

Sır şärabın içkän `aşiq özin bilmäs,
Bu dwniyanı `izzätların közgä ilmäs,
Yüz mıŋ dana nasiḥ bolsa pändin almas,
«Uwa, şäwqa!» deb, özin bilmäy yürär, dostlar.

Rwz «Äläst» Ḥwda özi neda qılğan,
«Qalw bala» deban rwḥlar jäwab bergän,
Ḥazrat taba rwḥlar üçün qarşw kelgän,
Andağ `aşiq Ḥaq jämalın körär, dostlar.

Qul Ḥoja Aḥmäd, `aşiq bolsaŋ dwniya qoyğıl,
Aḥiratnı `äzabıdin qayğw egil,
Eranlarnı qılğanların sen häm qılğıl,
Ḥidmät qılğan aḥır mwrad tapar, dostlar.

44-ḥikmät

Ḥaqqa yanıb, mw‘min bolsaŋ, ta`ät qılğıl,
Ta’ät qılğan, Ḥaq didarı körär, dostlar.
Yüz mıŋ bäla başqa tüssa eŋränmägil,
Andin soŋra `işq sırını bilär, dostlar.

`Aşiqları zar eŋraban yolğa kirdi,
Härnä jäfa teksä anı Ḥaqdin bildi,
Razı bolub, er astığa ḥazir boldı,
Zar yığlaban säḥärlarda qwpar, dostlar.

Aya, dostlar, heç bilmädim men yolımnı,
Sä`adätqa bağlamadım men belimni,
Ğaybat sözdin heç yığmadım men tilimni,
Nadanlığım meni raswa qıldı, dostlar.

Keçä-kündüz biğam yürdüm zikrin etmäy,
Jähd aylaban tüni-küni fikrin etmäy,
Mwḥäbbätni bazarında özni satmay,
Näfsim meni yüz mıŋ ta`am tilär, dostlar.

Näfsiŋni sen öz rayiğa qoymağıl zinhar,
Emäy-içmäy ta’ät birlä bolğıl bidar,
Aḥır bir kün körsätkwsi senä didar,
Bidar bolğan anda didar körär, dostlar.

Aya, ğafil, Ḥaq zikrini tildin qoyma,
Dwniyalıqdin bir zärresin qolğa alma,
Eranlarnı arqasıdin härkez qalma,
Yolğa kirgän aḥır mwrad tapar, dostlar.

Uwa, dariğa, arman bilä `wmrım keçti,
Näfsim meni twğian qıldı ḥäddin aştı,
Janım quşı pärwäz qılsa, rwḥım qaçtı,
Ğafil yürgän `wmrın elgä satar, dostlar.

Didar köräy, degän qullar bidar bolur,
Yürsä-qubsa, yatsa-tursa, zikrin aytwr,
Içi-taşı andağ qulnı nurga tolwr,
Allah nurın andağ qulğa saçar, dostlar.

`Arif, `aşiq öz janını otqa yaqmas,
Bidärdlarğa `işq çäqmaqin yaqıb çıqmas,
Dwniya kelib, jilwä qılsa qaya baqmas,
`İşqsız kişi bahaimdin bätär, dostlar.

Qul Ḥoja Aḥmäd, bändä bolsaŋ, yığlab yürgil,
Meḥnätni mäjlisiğa öziŋ urğıl,
Qiamatnı şiddätıdin matäm qurğıl,
Matäm qurğan sırdin ḥabar alwr, dostlar.

45-ḥikmät

Rwḥ quşını titrär bolsa bal päri,
.....
.....
Pärwäz qılıb `arşdin `arşqa qonar, dostlar.

Qulmın degän daim tınmay zikrin etär,
`İşq otığa bağrı küyib färiyad etär,
Biḥäbärlar `wmrın bilmäy elgä satar,
Ğaflät birlä jahannamğa ketär, dostlar.

Aḥır zäman şayḥı twzär swratların,
Zwhd-w täqwä qılmay buzar sirätlärin,
Käramät der, ḥob ğalät rw‘yätların,
Ria birlän ḥalqqa özin satar, dostlar.

Aya, ğafil `wmrıŋ seni wtar eldek,
Köz yaşıŋnı aquz daim abi seldek,
Seni swiär därgahidä misl quldek,
Ḥoja swysä, seni azad etär, dostlar.

Ğaflät birlä `wmrıŋ seni ötär bilgil,
Janıŋ birlä pir ḥidmätın turub qılğıl,
Andin soŋra därgahigä layıq bolğıl,
Ḥidmät qılğan mwradığa etär, dostlar.

Qul Ḥoja Aḥmäd, ḥikmät aytıb yığla säḥär,
Eranlarnı älfäzidin alıb ḥabar,
Söz äslini bilgänlär äsli gäwhär,
Zahirığa baqğan quruğ qalar, dostlar.

46-ḥikmät

Keliŋ, dostlar, Allah yadın aytıŋ,
Allah yadı köŋil mülkin açar, dostlar.
Ästäğfir istiğfarnı tınmay aytıŋ,
Şäytan lä`in tän mülkidin qaçar, dostlar.

Şäytan lä`in sizgä duşman ḥazir boluŋ,
Keçä «Allah», kündüz «Alla»h aytıb küyüŋ,
Tar läḥädga kirär wäqtda nurga toluŋ,
Mäläiklar Allah nurın saçar, dostlar.

Allah nurı qabr içini rawşan qılğay,
Mäläiklar tegräsidä rwzän qwygay,
Mw‘min bändä körüb anı ḥayran qalgay,
Bu `alämni rawşanıdin keçär, dostlar.

Barça ärwaḥ yığılıb kelgäy mwbarakga,
Ḥalaiqlar maşğwl bolgay täbarakga,
Dw`a qılıb yanğandin swŋ qalwrıga,
Jwmlä ärwaḥ swywnwb bir-bir quçar, dostlar.

Eti qadam qoyğandin swŋ Mwnkär-Näkir,
Häybät birlän kirib kelgäy qılıb qahr,
Eki közi otdek yanıb oqrab turar,
Nurın körüb, tä`zim qılıb qaçar, dostlar.

Mwnkär-Näkir surmay çıqıb nala qılğay,
Köz yaşını aqwzwban jale qılğay,
Ḥaq yadını aytıb özin waläh qılğay,
Pärwäz qılıb häwa säri uçar, dostlar.

Neda kelgäy İlähimdin nä bığladıŋ,
Ḥas qulumdin qabr içindä nä tıŋladıŋ,
Ey, biädäb, qulaq salıb nä aŋladıŋ,
Mwnkär-Näkir oŋ-soŋğığa qaçar, dostlar.

Yürsä-tursa, yatsa-qubsa, meni yadım,
Ḥat bärat qolğa alğan ol azadım,
Andağ qulnı säydidürmin ol sayiadım,
Qılmış etmiş gwnahliärin keçär, dostlar.

Gwnahliärin Ḥaq bağıştab nazar qılğay,
Oŋda-soŋda yatqanları şakir bolğay,
Andin swŋra barça ärwaḥ ḥazir bolğay,
Qabirstanğa Ḥaq raḥmätın saçar, dostlar.

«Biḥämdilläh» yaḥşı keldi biz qutulduq,
Qabr içindä här `äzabdin fariğ bolduq,
Neçä yıllar mwrdä edwk, baz tirildwk,
Dw`a qılıb, Ḥaqqa elgin açar, dostlar.

Mwnkär-Näkir yığlab aytwr sen bilwrsiŋ,
Zatıŋ uluğ härnä qılsaŋ sen qılwrsıŋ,
Lwtf aylasaŋ yolsızlarga yol berwrsıŋ,
Säjdä aylab, şakir tilin açar, dostlar.

«Lä ilähä illalla»ğa şäyda bolğan,
Didar üçün bu `alämda raswa bolğan,

Dwniya qoyub, aḥıratnı säwda qılğan,
Ḥäwz Käwsär şärabidin içär, dostlar.

Rwz äzäl taqdır qılsa, Ḥaq jämalı,
Yüz mıŋ şäytan qasd aylasa, yoq zäwalı,
Kündin-küngä ziad bolğay qal-w ḥalı,
Dana bolub, Ḥaq yolların açar, dostlar.

Mwḥäbbätni maydanıda jäwlan qılğan,
Ḥaqiqatnı dariasıdin gäwhär alğan,
Mä`rifätnı mäta`ını içkä salğan,
Yürsä-tursa dürr-w gäwhär saçar, dostlar.

`Aşiq oldür, Ḥaqqa janın qurban qılsa,
Zikrin aytıb çar zarb urub säḥär tursa,
Eranlardin fäyz, fwtwḥ tola alsa,
Sultan bolub, dürr-w gäwhär saçar, dostlar.

Ḥaq Ta`ala boyın alğan munda turmas,
Dä`wä qılıb, işanlıqnı lafın urmas,
Qayda barsa, faqir, miskin dükän qurmas,
Ğarib bolub, wäyranağa köçär, dostlar.

Qul Ḥoja Aḥmäd, näfsdin uluğ bälä bolmas,
Er-w kökdin tam`a bersäŋ härkez toymas,
Tofraq bolub, erdä yatsaŋ, kafir ölmäs,
Näfsi ölgän, ḥwr-w ğilman quçar, dostlar.

47-ḥikmät

Ḥikaiatda biliŋ mundağ keltürdilär,
Baba Maçın ol sultannı etkwrdilär,
Ḥwrasanda tört yüz yaşnı yaşadılar,
Yıgırma tört iğaç här kün uçar, dostlar.

Eşitdi baba Maçın ol zämanda,
Aḥmäd atlığ bir şayḥ çıqmıç Türkistanda,
Swḥbät qılmış qız-w jäwan birlän anda,
Män` etkäli Türkistanğa keldi, dostlar.

Keldi ersä, kördilär ol maşayḥnı,
«Sen şayḥmusıŋ azğırğwçı ḥalayqnı?»,
«Oşal ayğan gwmrahdürmän bilgil munı»,
Teyw, ḥazrat aŋa jäwab berdi, dostlar.

Ämir etdilär Ḥakim Ḥoja Süläymänğa,
Oşal swfi Mwḥämmädi Danışmandqa,
Bağlab uruŋ, beş yüş qamçı ol nadanğa,
Bir swtwnğa mäḥkäm bağlab qoydı, dostlar.

Yüz kişi kelsä tuta bilmäs erdi,
Eki kişi tutub anı häm bağladı,
Oşal dämda beş yüz qamçı sanab urdı,

Nä «ah» dedi, nä «wah» dedi biliŋ, dostlar.

Yalaŋaç qılıb anı bağlab qoydı,
Beş yüzdin bir qamçını artıq urdı,
Bir qamçıdan zar yığlaban färiyad qıldı,
Ata Aḥmäd eştürüban qoydı, dostlar.

Oşal dämda mwridları qıldı säwal,
Beş yüz qamşı urğanda yoq heç qil-w qal,
Bir qamçını urdı ersä, boldı biḥal,
Sır nedür deb, äsḥab anda surdı, dostlar.

Ata aydı: «Arqasında diyw, päri,
Ornab erdi beş yüz qamçı aŋa tegdi»,
Diyw, päri arqasıdin där ḥal köçdi,
Bir qamçısı aŋa tegdi biliŋ, dostlar.

Baba Maçın oldür aydı wa, Aḥmäda!
Kelmäsäm raswa bolub, ḥalq ara,
Ölär edim uşbw ḥalät birlän mäna,
Zar yığlaban `ärz ḥalın aytdı, dostlar.

Atanıŋ erligini anda bildi,
Riyazat tartqwzwban yol körsätdi,
Ata birlän üç märtäbä ḥilwat kirdi,
Mwrad-maqsad pirdin ermiş biliŋ, dostlar.

Mwrşid bolmay, härkez mwrad tabmadılar,
Ḥidmät qılmay, Ḥaqqa wasil bolmadılar,
Zar yığlaban, keçä bidar bolmadılar,
Zar yığlamay, Ḥaq didarın körmäs, dostlar.

Yad etälük Qul Ḥoja Aḥmäd äwliyanı,
Mwridları baba Maçın ol sultanı,
Qollağaymw, `asi Ywswf Bayzawinı,
Nazm ayladım bu ḥikaiat biliŋ, dostlar.

48-ḥikmät

Ḥizr babam saldı meni uşbw yolğa,
.....
.....
Andin soŋra daria bolub taşdım, dostlar.

Şäri`ätnıŋ bazarını sayran qıldım,
Mä`rifätnıŋ bwstanıda jäwlan qıldım,
Tariqatnıŋ pişgahında tayran qıldım,
Ḥaqiqatnıŋ eşigini açtım, dostlar.

«Äläst» ḥämrın pirmuğan toya berdi,
Içä berdim miqdarımça qoya berdi,
Qul ḥoja Aḥmäd, iç-w taşım küyä berdi,
Taliblarga dürr-w gäwhär saçtım dostlar

49-ḥikmät

Qayw maḥlwq ḥaliqığa mwti` bolsa,
`Aläm ḥalqı oşal qulnı süyär, dostlar.
Yadın aytıb, bağrı pişib içi küysä,
Däm ursa, sansız uçqın öçär, dostlar.

Tili, köŋli sırı birlän zakir bolub,
Üç yüz altmış tamwrları qanğa tolub,
Yazı-qışın bulbullayın waläh bolub,
Sayran qılıb, şaḥdin-şaḥqa qonar, dostlar.

Bu köŋil bwstanıdür `äjäb bwstan,
Içidä sayraşwrlar hezar dastan,
Körwnwr här şaḥında türlük alwan,
Ni'mätlarnı bişgänini körär, dostlar.

Zahir ni'mät şükirini ğafil bilmäs,
Batın dağın qias birlä körsä bolmas,
Zahir közi ğaflät birlä baqıb körmäs,
Zahir közi açılsa ol körär, dostlar.

Batin közi açılsa, jwmlä pärdä,
Açılwr ketär qalmas ḥijab särdä,
Jannıŋ közi ḥayran bolur oşal erdä,
Baqıb iman nurı birlä körär, dostlar.

Qul Ḥoja Aḥmäd Yasawinıŋ uşbw sözi,
`Äjäb ermäs, baqıb körsä sırdin közi,
Fänalıq mäqamında öznıŋ özi,
Fänalıq içrä baqıb körär, dostlar.

50-ḥikmät

Ḥuş ğaibdin eşütdi, bir jama`a, därwişlär,
Batınıda «hw» derlär, sırı penhan, därwişlär.

Tınmay räwan yürärlär, tınsa täkbir aytwrlar,
Tabsa swḥbät qurarlar, ḥuş swḥbätlığ, därwişlär.

Jändäläri pwrsalaḥ, täsbiḥları «illallah»,
Ḥidmät qılwr här sabaḥ, bälaḥwrdür, därwişlär.

Jendeleri kir çafan, köŋlidä yüz mıŋ arman,
Uşbw dwniya bepayan, közgä ilmäs, därwişlär.

Jendeleri eŋgidä, `äsaları elgidä,
Yäzd yadı köŋlindä, «Allah» deyw, därwişlär.

Äsli faqir bilsälär, wjwd şährın kezsälär,
Zahir-batin tüzsälär, sä`adätlığ, därwişlär.

Maşayḫlar sır asrar, ḥidmätında bol zinhar,
Payğambardin yadgar, qalğan twrwr, därwişlär.

Qul Ḫoja Aḥmäd miskin bol, miskilardin mä`nä sur,
Därwişlikni bil ḥuzur, hw quşudür, därwişlär.

51-ḥikmät

Yol üstidä olturub, yolnı surgan, därwişlär,
`Uwqbädin ḥabar eştib, yolğa kirgän, därwişlär.

`Äsaları elgindä, himmät qwrı belindä,
İzim yadı tilindä, «Allah» degän, därwişlär.

Ḫirqaları kir çafan, köŋlindä yüz mıŋ `äyan,
Biliŋiz eki jahan, közgä ilmäs, därwişlär.

Därwiş Ḫaqnıŋ mänzwrı, zikri turwr gülzarı,
Ḫaqnı yadı äsrarı, ḥub adablığ, därwişlär.

Yazwqwm köb yolatmas, äsḥab darwsın tabmas,
Közdä yaşın qurutmas, yaşı aqğan, därwişlär.

Sırı birlän sözlärlär, tilgä ḥikmät tüzärlär,
`İşq irlän jan kezärlär, räŋgi sarığ, därwişlär.

İt näfsni öldürwr, qızıl yüzun soldürür,
Ḫoja Aḥmäd qul bu turur, satıb eswn, därwişlär.

52-ḥikmät

On sakız mıŋ `alämda, ḥayran bolğan, `aşiqlar,
Tabmay mä`şwq çırağın, sarsan bolğan, `aşiqlar.

Härdäm başı ürgülüb, közi ḥälqa telmürüb,
«Hw-hw» teyw çörgülüb, gerian bolğan, `aşiqlar.

Küyüb-yanub kül bolğan, `işqıda bulbul bolğan,
Kimni körsä qul bolğan, märdan bolğan, `aşiqlar.

Yol üstüdä ḥak bolğan, sinaları çak bolğan,
Zikrin aytıb päk bolğan, nalan bolğan, `aşiqlar.

Himmät qorın bağlağan, yüräk bağrın dağlağan,
Färiyad urub yığlağan, gerian bolğan, `aşiqlar.

Gahi yüzi sarğayıb, gahi yolıda ğarib,
Täsbiḥläri «Ya ḥäbib», jäwlan bolğan, `aşiqlar.

Aḥmäd sen häm `aşiq bol, sidqıŋ birlä sadiq bol,
Därgahigä layq bol, janan bolğan, `aşiqlar.

53-ḥikmät

Ğariblığda ğarib bolğan, ğariblar,
Ğariblar ḥalını bilgän, ğariblar.

Säbäb birlä yıraq ergä barıban,
Qarındaş qadrini bilgän, ğariblar.

Swsaganda swga muḥtaj bolğan,
Tirikdä zar ölüb ölgän, ğariblar.

Kişi bilmäs ğariblar ḥalı nedür,
Mägär bilgäy ğarib bolğan, ğariblar.

Ğariblığ qatığ işdür ey, `äzizim,
Kim ol biqadr ölär miskin, ğariblar.

Kel, emdi, Aḥmäd, özüŋä baqğıl,
Ğaribsın sen ğarib miskin, ğariblar.

54-ḥikmät

Ḥaq qulları därwişlär, Ḥaqiqatnı bilmişlär,
Ḥaqqa `aşiq bolğanlar, Ḥaq yolığa kirmişlär.

Ḥaq yolığa kirgänlär, «Allah» täyw yürgänlär,
Eranlar izin izläb, mämläkätdin keçmişlär.

`Aläm fäḫrı Mwstafa, andağ edi märḥäba,
Mi`raj tüni aytdı fäḫr, faqir yolını almışlar.

Köŋil bermäy dwniyağa, şwrw` qılmay ḥäramğa,
Ḥaqnı süygän `aşiqlar, ḥalayqdin keçmişlär.

Dwniya meniŋ degänlär, jahan malın alğanlar,
Kärkäs quşdek boluban, ol ḥäramğa batmışlar.

Mwlla, mwfti bolğanlar, naḥaq dä`wä qılğanlar,
Aqnı qara qılğanlar, ol tamuğğa kirmişlär.

Qazi, imam bolğanlar, naḥaq dä`wä qılğanlar,
Ol ḥimardek boluban, yük astıda qalmışlar.

Ḥäram egän ḥakimlar, rişwät alıb egänlär,
Öz barmağın tişläban, qorqub turub qalmışlar.

Tatlığ-tatlığ egänlär, türlük-türlük kigänlär,
Altwn täḫt oltwrganlar, tofraq astın qalmışlar.

Mw‘min qullar sadiqlar, sidqı birlä turganlar,
Dwniyalığın sarf etib, wjmaḥ ḫwrın quçmışlar.

Qul Ḥoja Aḥmäd bilmişsin, Ḥaq yolığa kirmişsin,
Ḥaq yolığa kirgänlär, Ḥaq didarın körmişlär.

55-ḥikmät

«Hw» ḥälqası quruldı, ey, däwişlär, keliŋlär,
Ḥaq swfräsi yayıldı, andin ülüş alıŋlar.

Qal `ilmini oquban, ḥäl `ilmigä etiban,
Yoqlıq içrä yatıban, barlıqlardin alıŋlar.

Yırtıb şäfqat pärdäsin, tiläb didar wä`däsın,
Açıb köŋil didäsin, mwşähidä qılıŋlar.

«Hw» arasın alıban, näfs başığa salıban,
Tüni- küni taliblar, jannı qurban qılıŋlar.

Ḥälqa içrä «hw» deŋiz, `işq otığa yanıŋız,
Tän jan birlän taliblar, täkbir başlab aytıŋlar.

«Hw-hw» täyw zar eŋräb, «hw» demäkdä mä`nä bar,
Didarıdin ümidwar, raḥmätıdin alıŋlar.

Qul Ḥoja Aḥmäd qul bolğan, yol üstidä kül bolğan,
Taliblarga mwl bolğan, andin `ibrat alıŋlar.

56-ḥikmät

Qad `ällämnä äntä fi kwlli wmwr
Äntä käfi, äntä `afi, yä, Ğafwr.
Käfi filğaybi hwa män fil ḥwzwr
Äntä käfi, äntä `afi, yä, Ğafwr.

Mwstafa där ḥalät-e näz` erdilär,
Bir grwhnı `asi deb qayğwrdılar,
«Ümmätim, way, ümmätim» dep aydılar,
Äntä käfi, äntä `afi, yä, Ğafwr.

Bizni süydi, özgälärni süymädi,
Häm ata-anasını häm süymädi,
Yarılqadım demägünçä qoymadı,
Äntä käfi, äntä `afi, yä, Ğafwr.

Ḥaq Ta`aladin neda keldi aŋa,
Ümmätiŋ işin ḥäwala qıl meŋä,
Jwmläsin bağışlayın seŋä,
Äntä käfi, äntä `afi, yä, Ğafwr.

Aydı: «Mendin soŋra ümmät bolğwsı,
Färz-w sünnätni qoyıb fisq etkwsi,
Äksär ümmätdin iman ketkwsi»,
Äntä käfi, äntä `afi, yä, Ğafwr.

Ümmätim ümmätlär içrä safidür,
Neläyin, köbi `asi, jafidür,

Qadırım, öz wä`däsiğa wafidür,
Äntä käfi, äntä `afi, yä, Ğafwr.

Miskin Aḥmäd, sen bu yazwq zähäridin,
Qutuluŋ içsäŋ şärab mührüdin,
Gäçri köb qorqum İlähim qahrıdin,
Äntä käfi, äntä `afi, yä, Ğafwr.

57-ḥikmät

Mwḥämmädni biliŋ zatı `arabdür,
Tariqatnı yolı külli ädäbdür.

Ḥaqiqat bilmägän adam emäsdür,
Biliŋiz heş nämärsäğa uḫşamasdür.

Biliŋ biçwn erür häm biçegwne,
Uwä bişwbhä erür häm binämwne.

Qaharlansa qılwr er birlä yeksan,
Boladür zilzälä er birlä asman.

Berür bolsa tügänmäs ni'mätı bar,
Raḥm qılsa biliŋiz raḥmätı bar.

Mwḥämmädnı sifat qılsam, käminä,
Anasını atı bilgin Äminä.

Atası atı `Abdwlla ekändür,
Anadin tuğmayın ölgän ekändür.

Mwḥämmädnı babası saqlağandür,
Yalaŋaç açlarnı yoqlağandür.

Babasın bilsäŋiz `Abdwlmwttalib,
Köŋildä saqlağaysız yaḫşı bilib.

Babasını atası erdi Haşim,
Eşitkändä aqadür közdä yaşım

Biliŋiz törtünçisidür `Abdwlmännaf,
Alarnı bilsä härkim köŋlidür saf.

Raswlnı bilsä härkim tört püştin,
Qiamatda kezär sakız beheştin.

Babası eti yaşda ölübdür,
Raswlnı `ämmäsığa beribdür.

Äbwtalib `Älinıŋ atasıdür,
Qamwğ ä`rabilarnı kättäsidür.

Äbwtalib boladür iş başıda,

Mwḥämmäd oltwrwr daim qaşıda.

Mwḥämmädni yaşı on eti boldı,
Ki ol wäqtda Ḥadija anı kördi.

Mwḥämmäd biliŋ kim misl şunqar,
Ḥadija anı körüb boladür zar.

Ḥadija köŋlündä anı süyädür,
Mwḥämmäd `işqıda içi küyädür.

Keçä-kündüz tilär anı Ḥwdadin,
Biliŋiz `aqibät tabtı mwradın.

Körüŋizlär Ḥwdanı şiwesini,
Mwḥämmäd baqğan ekän tiwäsini.

Ḥadijağa Raswl çaker bolubdür,
Bu ba`is birlä anı alıbdür.

Ḥadijanı Raswl bäḥtın açıbdür,
Raswlnı başığa dürrlär saçıbdür.

Raswlnı yaşları qırqğa etibdür,
Ki andin soŋ Ḥwdadin wäḥi kelibdür.

Ki andin soŋ Mwḥämmäd boldı padşah,
Raswlnı köŋlündä yar boldı Allah.

Mwḥämmädniŋ işin Allah bitürdi,
Ḥalayq barçası iman keltürdi.

Raswlnıŋ başında boldı `immamä,
Kämal tabtı otuz üç mıŋ saḥaba.

Raswlğa barçası ḥidmät qıladür,
Ädäb birlän yürürb `izzät qıladür.

Raswl aldığa bir yätim kelibdür,
«Ğarib-w mwbtälamın» deb aytıbdür.

Raḥm qıldı Raswl anıŋ ḥalığa,
Tilägänin anı berdi qolığa.

Raswl aydı aŋa: «Men häm yätimmin,
Yätimlığda, ğariblığda etibmin».

Mwḥämmäd aydılar «Härkim yätimdür,
Biliŋizlär ol meniŋ ḥas ümmätimdür.

Yätimni körsäŋiz ağırtmaŋızlar,
Ğaribnı körsäŋiz dağ etmäŋizlär.

Yätimlär bu jahanda ḥar ekändür,
Ğariblarnı işi dwşwar ekändür.

Ğariblarnı işi daim sülikdür,
Tirik ermäs ğarib misl ölükdür.

Ḥwdayiğa ğariblar belgülükdür,
Ğaribni ertä aḥşam surgülükdür.

Sifat qılsam `Äli – şer-e Ḥwdadür,
Ki şämşir birlä kafırni qıradür.

Kafirlarnı qılwr imanğa dä`wät,
Berädür här zäman İslamğa qwwat.

Ki mw‘min bolğanın alıb kelädür,
Qabul qılmağanın çabıb kelädür.

Ki şämşir alıb minsä Düldül,
Tüşädür qawm kafirlarğa ğulğul.

Qolıdagı yarağı Zwlpıqarı,
Çapwşqanda uzalwr qırıq qarış(ı).

`Älinıŋ bar edi on sakız uğlı,
Anı häm qaysısıdür kättä tuğlı.

`Äli İslam üşün qanlar yutadür,
Ki İslam tuğunı mäḥkäm tutadür.

Ḥoja Aḥmäd, bil ğariblikga tüşübdür,
Raswl äwladığa sözlär qatıbdür.

58-ḥikmät

Körgän zäman inangan, Äbäbäkr Siddiqdür,
Üstün bolub tayangan, Äbäbäkr Siddiqdür.

Muŋlaşqanda yığlağan, qulluqqa bel bağlağan,
Içi bağrını dağlağan, Äbäbäkr Siddiqdür.

Bir qwlıdin qaytmağan, sırın härkez aytmağan,
Ğafil bolub yatmagan, Äbäbäkr Siddiqdür.

Jan jananga qawşwrgan, qızın qoldin tabşwrgan,
Qol qawşwrwb yalbargan, Äbäbäkr Siddiqdür.

Aytgan sözigä etkän, näfs häwadin ketgän,
Ḥaq Raswlnı berkitgän, Äbäbäkr Siddiqdür.

Mwḥämmädga qayın ata, qılğan emäs heş ḥata,
Boynığa salğan pwta, Äbäbäkr Siddiqdür.

Qul Ḫoja Aḫmäd qıl täsdiq, yarı ğarın qıl täfriq,
`Ariflıqda bil sadiq, Äbäbäkr Siddiqdür.

59-ḥikmät

Ekinçisi yar bolğan, `ädalatlıq `Uwmärdür,
Mw‘minlığda yar bolğan, `ädalatlıq `Uwmärdür.

Bilälğa azan aytwrgan, şäri`ätnı bildürgän,
Din sözini uqturğan, `ädalatlıq `Uwmärdür.

Kä`bä eşigin açdurgan, barça butnı sındurgan,
Raswl köŋlin tındurgan, `ädalatlıq `Uwmärdür.

Şäri`ätnı baş tutqan, tariqatnı rast tutqan,
Ḫaqiqatnı ḫub bilgän, `ädalatlıq `Uwmärdür.

Uğlın çarlab keltürgän, därrä urub öltürgän,
`Ädl qılıb yol sürgän, `ädalatlıq `Uwmärdür.

Çrağ bolub öçmägän, din yolıdin yanmagan,
Naḫaq işni aytmagan, `ädalatlıq `Uwmärdür.

Miskin ğarib Qul Şarif, yazwqıŋnı ayla yad,
`Adil bolub surgil dad, `ädalatlıq `Uwmärdür.

Miskin Aḫmäd, qılğıl yad, qılğıl `äjziŋni bwniad,
Şayäd rwḫı qılgay şad, `ädalatlıq `Uwmärdür.

60-ḥikmät

Üçünçi dostı yar bolğan, `Uwsman baḫäyadür,
Här näfästä yar bolğan, `Uwsman baḫäyadür.

Ḫaq Raswlnı damadi, dinimizni abadı,
Bändälarnı azadı, `Uwsman baḫäyadür.

Oqığanı şatibi, ayat, ḫädis katibı,
Minbär üzrä ḫätibi, `Uwsman baḫäyadür.

Mwnajatı kwh Twr, alğanları eki nur,
Aytqanları barça dürr, `Uwsman baḫäyadür.

Raswl wyga çarlatqan, barça malın talatqan,
Aḫiratqa yaratqan, `Uwsman baḫäyadür.

Köblär alarğa keldi, qoymadılar şahzada,
Şähid boldı dähede, `Uwsman baḫäyadür.

Mwnajatda ökünür, ayğan sözi `älän-nwr,
Aytqan sözi barça nur, `Uwsman baḫäyadür.

Mäkkädä bar Mwḫämmäd, Türkistanda Ḫoja Aḫmäd,

Yarılqağay ol Äḥad, `Uwsman baḥäyadür.

Qul Şarif miskin ğarib, zari qılwr yalbarıb,
Ḥaq qabul qılğaymw deb, `Uwsman baḥäyadür.

Köblär keldi piada, qoymadılar şahzada,
Şähid qıldılar anda, `Uwsman baḥäyadür.

Täwsif qıldıŋ `Uwsmannı, Ḥoja Aḥmäd sen anı,
Yoqdür şäk-w gümäni, `Uwsman baḥäyadür.

61-ḥikmät

Törtünçisi yar bolğan, şer-e Ḥwda `Älidür,
Häm mi`rajda yar bolğan, şer-e Ḥwda `Älidür.

Körsäŋ yüzin nwrani, kafirlärni qıranı,
Aytqan sözi raḥmani, şer-e Ḥwda `Älidür.

Aytgan sözi raḥmani, körsäŋ yüzi nwrani,
Käfirlärni qıranı, şer-e Ḥwda `Älidür.

Himmät qorı belindä, Mäwlim yadı tilindä,
Zwlfwqarı elgindä, şer-e Ḥwda `Älidür.

Minib çıqsa Dwldwlğa, ergä tüşär zilzälä,
Käfirlärğä ğulğula, şer-e Ḥwda `Älidür.

Duşmanlarğa mwqabil, boldı käfirğa qatil,
Zail qılgan batilnı, şer-e Ḥwda `Älidür.

Raḥmät qılgan Bir-w bar, härnä qılsa erki bar,
Ḥoja Aḥmädga mädädkär, Ḥwda `Älidür.

62-ḥikmät

Ḥikmät birlä ol `ädämdin bar ayladı,
On sakız mıŋ qamwğ `aläm ḥayran erwr.
«Qalw bälä» degän qullar ülüş aldı,
Swkwt etgän qullar dini wäyran erwr.

Ḥaq Ta`ala iman `äta qıldı bizgä,
Ol Mwstafa Raswlı edi bizgä,
Dwrwd aytsak qwwat berwr dinimizgä,
Yoq ersä, qılğanlarım yalğan erwr.

Äwwäl «Älästw birabbikwm» dedi Ḥwda,
«Qalw bälä» debän rwḥlar qıldı seda,
Yığlab keldwk eşkiŋgä jwmlä gäda,
Lwtf aylasaŋ, yüz mıŋ `asi ḥändan erwr.

Täwbä qılsam, keçärmwkin Qadir İläh,
Yoq ersä, netkwm anda men rwsiah,

Taŋla barsam elik-ayağ barça gwah,
Ḥaq qaşıda barça işlär asan erwr.

Yığlamaymw, ötdi `wmrım, aya, Şahım,
Qabsab keldi qaranğuluq çıqqıl mahım,
Sendin özgä yoq pänahım tekiegahim,
Keçä-kündüz tilägänim iman erwr.

Ümmät üçün Raswl daim qayğw edi,
Tiläb ümmät gwnahini Ḥaqdin aldı,
Keçä-kündüz qaim turdı, Täŋrim bildi,
Tildä ümmätmin der, dildä yalğan erwr.

Ümmät bolsaŋ Mwstafağa peyraw bolğıl,
Ayğanların jan dildä sen häm qılğıl,
Keçä qaim, kündüzläri saim bolğıl,
Çın ümmätni räŋgi misl saman erwr.

Sünnätlärin mäḥkäm tutub ümmät bolğıl,
Keçä-kündüz dwrwd aytıb wlfät bolğıl,
Näfsni tefib, meḥnät etsä raḥat bilgil,
Andağ `aşiq eki közi gerian erwr.

Qul Ḥoja Aḥmäd, näfsdin mwdam säwa bolğıl,
Küyüb-pişib därdi birlän ada bolğıl,
Keçä-kündüz tınmay yığlab gäda bolğıl,
Därdin tartsaŋ, Ḥwda sendin riza erwr.

63-ḥikmät

Uşbw sırnı bilmägän jahil kişi,
Därwişlärni qardini qaçan bilwr?!
Til uçıda «ümmätmin» deb dä`wä qılwr,
Mwstafanı qadrini qaçan bilwr?!

Tariqatnı läzzätidin tartqan kişi,
Dwniyasını din yolına satqan kişi,
Keçä-kündüz közdä yaşı aqğan kişi,
Bu dwniyanı qadrini qaçan bilwr?!

Keçä-kündüz ta'ät qılsa oşal `aşiq,
Bu dwniyada gwnahidin bolar fariq,
Därwişlärni ğaybat qılğan ol mwnafiq,
Mä`rifätnı qadrini qaçan bilwr?!

Dwniya malın yığıb yolnı etwrgänlär,
Essiz `wmrın kwfr içidä keçwrgänlär,
Qwlawwzsız biabanda ywrwgänlär,
Mwḥäbbätni qadrini qaçan bilwr?!

Köb kişilär dä`wä qılwr näfs küzätib,
Eb-içib ḥäywan käbi tünlär yatıb,
Rwza tutmas, zakat bermäs häm oyanıb,

Ḥaq Ta`ala qadrini qaçan bilwr?!

«Kwllw mwttaqi äl min» deb aydı Raswl,
Ey, Aḥmäd, bu ḥädisni qılğıl qabul,
Swyiri ḥalqı qabul qılmay boldı mälwl,
Jahil ḥalqı pir qadrini qaçan bilwr?!

64-ḥikmät

`Arif, `aşiq jan mülkidä äläm tartsa,
On sakız mıŋ qamwğ `aläm ğulğul qılwr.
Köŋil quşı şäwq qanatın tutub uşsa,
Jwmlä wjwd yadın sayrar bulbul bolur.

Mwḥäbbätni maydanığa özin salsa,
Mä`rifätni maydanığa özin ursa,
Sır şärabın içib `aşiq rwḥı qansa,
Mäwäddätni gülzarında ḥuş gül bolur.

Eranlar Ḥaq yadıdin ğafil bolmas,
«Rijäl lä tälhihim» der Ḥaliqwnnas,
Eranlar yolın tutqan härkez yolda qalmas,
Ol ḥazratda sır-äsrarı mäqbwl bolur.

«Äläst» ḥämrın kimgä bersä oşal saqi,
Bilä mwdam içib asrar maŋgw baqi,
Tänin-janın küydürüb şäwq iḥraqı,
Içib kwiär yaqılwr häm kül bolur.

Zahırın atı birlän bezägänlär,
Batinların atı birlä tüzägänlär,
Şäwq otını iç köŋilgä kezägänlär,
Masiwä birlän qaçan maşğwl bolur

Tariqatdür bu yol atın bilsä därwiş,
Mä`rifätni mäta`ıdin alsa därwiş,
Özgä yollar bad häwa sansa därwiş,
Ḥaqiqatnı maydanıda er ol bolur.

Qatığlanıb, Qul Ḥoja Aḥmäd, yolğa kirgil,
Qulnı körsäŋ, qulı bolub mä`nä surgil,
Ya, İlähim, rwzı qılsa mä`nä algıl,
Mä`nä surab, mä`nä algan çın qul bolur.

65-ḥikmät

Swbḥan İzim bändäsigä lwtf aylasa,
Içi yarub, taşı küyüb, brian bolur.
Pir etägin tutub aşiq yolğa kirsä,
Ḥaqnı izläb eki közi gerian bolur.

Jandin keçmäy, `işq sırını bilsä bolmas,
Maldin keçmäy, mänmänlikni qoysa bolmas,

Şärmi bolmay, yalğuz özin süysä bolmas,
Andağ `aşiq el közidin penhan bolur.

Janıŋ qinap, zaqqwm[43] şaynap, ğaşıq bolğın,
Jasıŋ tögip, köziŋ swlap, şınşıl bolğın,
Andin keyin därgahigä layıq bolğıl,
Janıŋ bersäŋ raḥm aylasaŋ janan bolur.

`İşq yolıda keçä-kündüz yığlağanlar,
Jandin keçib, belin mäḥkäm bağlağanlar,
Ḥidmät qılıb, Ḥaq sırını aŋlağanlar,
Tün uyqını ḥäram qılıb nalan qılwr

Uwa, dariğa, yolıda janım bermäy,
Ğawwas bolub, dariya içrä gäwhär termäy,
Ḥaqdin özgä ğäflätläri yıraq salmay,
Taŋla barsa, nädamätlar çändan bolur.

`Aşiq bolsaŋ, Bayaziddek öziŋ satqıl,
«Uwallah, billäh» dwniya ḥäram taşlab atqıl,
Qanlar tüküb, közläriŋdin tünlär qatqıl,
Bir läḥzädä şäytan mülki wäyran bolur.

Taŋ atqunça zikrin aytqıl janıŋ birlä,
Tağ-çölni bwstan qılğıl qanıŋ birlä,
Taşdin qatığ taşqa yatqıl yanıŋ birlä,
Yoldin azğan yüz mıŋ ğafil märdan bolur.

Taşdin qatığ taşnı surgan biḥäbärlar,
`Uwqbä işin arqa taşlab dwnia izlär,
Ayat, ḥädis bäyan qılsam qatığ sözlär,
Zahir adam batinları şäytan bolur.

Zikrin ayğıl qanlar aqsun sözläriŋdin,
Ḥikmät ayğıl, dürrlär tamsun sözläriŋdin,
Küllär önsün här bir basqan izläriŋdin,
Gülgä baqsan, gül açılıb bwstan bolur.

Säḥärlarda ertä turub qanlar yutkıl,
Pirmuğan etägini mäḥkäm tutkıl,
Ḥaqqa `aşiq bolğan bolsaŋ jandin ötkil,
Jandin keçmäy, çın aşiqlar `wrian bolur.

Bu dwniyada faqirlıknı `adät qılgan,
Ḥorlığ tartıb, mäşäqqatnı raḥat bilgän,
Qul Ḥoja Aḥmäd yaḥşılarga ḥidmät qılgan,
Qiamat kün andağ `aşiq sultan bolur.

Töşäk-yastwq taşdin qılıb ta`ät qılwr,
Taŋla barsa, didarığa mehman qılur,
.....

[43] **tozaqtağı ağaş**

.....

Qul Ḥoja Aḥmäd, täwbä qılıb yanıb keldim,
Uluğ-kiçik gwnahliärdin tanıb keldim,
Därgahiŋgä yığlab boyun sunub keldim,
Boyun sunsaŋ, Ḥwdayıŋ sendin ḥändan bolur.

66-ḥikmät

Ey, dostlarım, ölsäm men, bilmäm ki ḥalım nä bolur?!
Körgä kirib yatsam men, bilmäm ki ḥalım nä bolur?!

Eltib läḥädgä qoysalar, arqağa baqmay yansalar,
Suruğ säwalım sursalar, bilmäm ki ḥalım nä bolur?!

Kirsälär Qariş atlığ yılan, çulğansa taŋla şol zäman,
Qalmas bütün bir wstwḥan, bilmäm ki ḥalım nä bolur?!

Jwmlä yığılıb mwr-w mar, atrafıda neş urar,
Mwşkil erwr bäs kar bar, bilmäm ki ḥalım nä bolur?!

Heç kelmädi mendin säwab, anda nä bir kümdür jäwab,
Gär qılsalar yüz mıŋ `äzab, bilmäm ki ḥalım nä bolur?!

Bolsa qiamat küni, ḥazir bolur barçaları,
Qılğan `ämällarıŋ qanı, bilmäm ki ḥalım nä bolur?!

Ey, qul Aḥmäd, sen bu kün, qılğıl `ibadät tün-kün,
Demägil `wmrımdür uzun, bilmäm ki ḥalım nä bolur?!

67-ḥikmät

Allah yadın aytwr qullar mä`nä birlän,
Bimä`näğa härkez qulaq salmas bolur.
«Allah» degän `aşiq qullar daim mwdam,
Ḥaq yadıdin zärre ğafil bolmas bolur.

Ḥaq yadıdin zärre ğafil bolmağanlar,
Yatsa-qupsa, Ḥaq zikrini qoymağanlar,
«Uwallah, billäh» dwniya ḥäram almağanlar,
Kör içidä ol qul härkez ölmäs bolur.

Mä`rifätniŋ bwstanıda janın bergän,
Mwḥäbbätni maydanıda baş oynağan,
Ḥaqiqatnıŋ dariasıdin gäwhär alğan,
Ğawwas yaŋlığ ol dariyadin çıqmas bolur.

Eranlar ol dariyağa çomdı batdı,
Keçä-kündüz tınmay birdäm yadın aydı,
Ölmäs burun jan açığın zähärın tatdı,
Aḥirat asbabını salmas bolur.

Ğafil bolmas, Ḥaq yadıdin tünlär tamam,

Luqma ḥalal talab qılwr emiş ḥäram,
Därwiş keräk uşbw sifat birlä mwdam,
Qul bolub qulluğıdin tanmas bolur.

Qul bolub, qulluq qılwr Ḥojasığa,
Tänin-janın ayamas ol Mäwläsığa,
Sabir bolub, ümid tutar wä`däsığa,
Jäfasıdin çın `aşiqlar qaytmas bolur.

Jäfa çekmäy, `aşiq bolmas tınla ğafil,
Jäfa çekib, sabir bolğıl bolma jahil,
Riza bolub, qulluq qılğan bolur `aqil,
Jahil adam bir-biridin yanmas bolur.

«Qulmın» tiw, Ḥaq ämrini qılmağanlar,
Qudratını körüb `ibrat almağanlar,
İman, İslam äḥkamların bilmägänlär,
Uluğ kündä qızıl yüzlük bolmas bolur.

Ḥaq yolınıŋ şäwqı köbdür bilgänlärgä,
Qorqunç bilän etkil oşal ölgänlärgä,
Asan körünwr qulnı mwdam yürgänlärgä,
Mundağ qullar kör `äzabın bilmäs bolur.

Qul Ḥoja Aḥmäd, «Allah» degil yaşıŋ aqğay,
Ötkän `arif himmät qılıb qoluŋ tutqay,
Raḥmı kelsä, Raḥim Mäwlim raḥm qılğay,
Ḥoja qulun härkez zai` qoymas bolur.

67-ḥikmät

`Uwmrım zai` ğäflät bilä eldek ötdi,
Ḥäsratıŋda közdin yaşım qandek ketdi,
Bildim, dostlar, bu `äqlım endi etdi,
Säḥärlarda qupub ta'ät qılğum kelür.

Säḥärlarda Quran oqub säna qılsam,
Ḥazratıŋgä qol kötärib dw`a qılsam,
Zari qılıb, bu janımnı fida qılsam,
Säḥärlarda qupub ta'ät qılğum kelür.

Ḥirs, häwa näfs yolını qoymaq keräk,
Manswr yaŋlığ dar başığa minmaq keräk,
Näsimidek jan açığın çekmäk keräk,
Säḥärlarda qupub ta'ät qılğum kelür.

«Fäzkwrwni äzkwrkwm» ayatıdin,
İman boldı Ḥaq Ta`ala ta'ätıdin,
Keçmäk uşbw näfsniŋ raḥatıdin,
Säḥärlarda qupub ta'ät qılğum kelür.

Zahidlarga zwhd-w `ämäl täqwä keräk,
Riyazatlıq `aşiqlarğa fätwä keräk,

Ol tariqat er bolğanğa dä`wä keräk,
Säḥärlarda qupub ta’ät qılğum kelür.

Eritür dil zäŋlärin «hw-hw» yadı,
`Aşiqlarnı keçä-kündüz «hw» mwradı,
«Hw-hw» tiw, jan bergäysiŋ, qul Aḥmädi,
Säḥärlarda qupub ta’ät qılğum kelür.

69-ḥikmät

Täjälli mäqamıdür `äjäb mäqam,
Ol mäqamda `aşiq qullar jäwlan qılwr.
Qay köŋilgä täjällisin pärtw salsa,
Biḫwd bolub özin bilmäy äfğan qılwr.

Ol mäqamnı yollarını rahzäni bar,
Qwlawwzsız yolğa kirsä yoldin azar,
Uwäswas aylab şäytan lä`in dinin buzar,
Öz yolığa salıb anı ḥayran qılwr.

Ol mäqamnı bildürgäli rahbär keräk,
Tariqatnı bişesidä safdär keräk,
Uşbw yolnı zabt aylagan särwär keräk,
Andağ mwrşid wjmağ mülkin tayran qılwr.

Ol mäqamğa etkän `aşiq şärab içär,
Ḫanwmanın bärbad berib jandin keçär,
Şäwq qanatın ḥazrat taba tutub uçar,
`Arş-Kwrsi, Läwḥ Qalam tayran qılwr.

Didar talab tärk aylasaŋ masiwäni,
Ölmäs burun wjwdıŋnı ayla fäni,
«Uwä änhärwn min `äsälin mwsaffa»nı,
Uwjmaḫnı ḥas qulığa iḫsan qılwr.

Ol mäqamnı tawḥid atlığ däraḫtı bar,
Sayasıda `aşiq qullar Bwraq swar,
Här bir şaḥı mıŋ yıl çılıq yolnı tutar,
Här qaysısı öz-özigä `wnwan qılwr.

Ol däraḫtnı mewäsidin tatqan qullar,
Dwniyasını aḫiratqa satqan qullar,
Gör içidä asaişda yatqan qullar,
Säḥärlarda köz yaşını aman qılwr.

Himmät qorın, Qul Ḫoja Aḥmäd, belgä bağla,
Mwḥäbbätni otı birlä yüräk dağla,
Yaqaŋ tutub taŋ atqunça tınmay yığla,
Şayäd saŋa raḥm aylaban janan qılwr.

70-ḥikmät

Mwḥäbbätsiz ḥalyqdin härkim qaçsa,

`Ariflarnı swḫbätidin jäwlan qılwr.
Uwrtab-küyib `işq yolıda yaşın saçsa,
Swbḥan Egäm `Arş üstidä mehman qılwr.

«Bändäm» degäy küygänlärni süyib Allah,
Ḥaq körsätkäy didarını «wallah, billäh»,
Qayda barsa, täsbiḥlari tasbiḥ «şäy‘än lilläh»,
Härnä tabsa yolıda iḥsan qılwr.

Zakir bolub, zikrin aytsa kelgäy neda,
Şäytan lä`in etmiş farsaŋ bolğay jwda,
Därdi bolsa, Ḥaq därdiğa bergäy däwa,
Andağ qulnı özi izläb janan qılwr.

Tün säḥärlar Ḥaq uyğatıb qan yığlatar,
Bidar qılıb, öz `işqığa bel bağlatar,
Däwası yoq därdni berib zar eŋrätär,
Munda yığlab anda barsa sultan qılwr.

Ḥaqqa `aşiq bolğan qullar daim bidar,
Rizwan emäs maqswdları erwr didar,
Ähli `ayal, ḥanwmanıdin bolur bezar,
İsma`ildek `äziz janın qurban qılwr.

Diwanä-w jwlidä mw, Ḥaqnı tabqan,
Şämşir Ḥaq qolğa alıb näfsni çabqan,
Qayda barsa, közni yumub sırnı tabqan,
Andağ sırnı tabqan kişi märdan bolur.

Şayḫman tiw, baş kötärgän Ḥaqqa raqib,
Menlik qılıb, Swbḥanığa bolmas ḫäbib,
Bidar bolub, därdsizlärgä bolğan tabib,
Bu dwniyanı mw‘minlarğa zından qılwr

Ey, mw’min, ta`ät qılıb tayanmaŋlar,
Amanatdür `äziz janğa inanmaŋlar,
Ḥäram, ḥäriş yığmış malğa inanmaŋlar,
Mallarıŋnı Qariş atlığ yılan qılwr.

Bu dwniyağa bena qoyğan Qarwn qanı?!
Dä`wäi qılgan Fir`awn bilä Haman qanı?!
Uwamiq, `Azra Farhad-Şırın, Mäjnwn qanı?!
Qahr aylasa bir läḥzädä yeksan qılwr.

Heç bildikmw, adam ölmäy qalğanını,
Bu dwniyanı wäfasını bilgänini,
Dwniya talab bwy Ḥwda alğanını,
«Allah» desäŋ, köz yaşıŋnı baran qılwr.

`İşq därdiğa däwa surğan ḥazir telbä,
Zahirda yoq batin içrä qılwr jilwä,
Mäğz sırıŋ bağrıŋ içrä qılwr ğaläbä,
`İşq därdiğa dä`wä qılsa Raḥman qılwr.

Kimni körsäŋ, bu yollarla yalğan `aşiq,
Zahir swfi, batin içrä ermäs sadiq,
Anıŋ üçün mä`şwqiğa bolmas layıq,
Yalğançını rwz Mäḥşär sarsan qılwr.

Tän sözlämäs, jan sözlämäs, iman sözlär,
Jadin keçkän, çın `aşiqlar Ḥaqnı közlär,
`Ariflarga ḥidmät qılıb yolın tüzär,
Ol `aşiqnı ḥalayqğa sultan qılwr.

`Aşiq bolsaŋ keçä-kündüz `işq istägil,
Ta'ät qılgıl, keçä qoyub heç yatmagıl,
`Aqil bolsaŋ, nadanlarga sır aytmagıl,
Çın därwişlär ta'ätların penhan qılwr.

Därwiş bolsaŋ, ta'ät qılğıl qılma ria,
Här kwşädä ta'ät qılğıl Täŋrim gwäh,
Yalğan därwiş qayda barsa zärq-w dä`wä,
`Adil padşah ta'ätların `isian qılwr.

Uway oşandağ därwişlardin pänah bergil,
Ol nadanğa wlfät qılmay, janım alğıl,
Aya, mäḥbwb, yolda qaldım yolğa salgıl,
Täwbälıqnı Ḥojam janın bwstan qılwr.

«Därwişmin» deb ta'ät qılwr ḥalq içindä,
Ria qılıb, yügürüb yürär anda-munda,
Allah üçün ta'ät qılgan därwiş qanda?
Çın därwişlär tağ çölni mäkan qılwr.

`Aşiq bolsaŋ, `işq yolıda fäna bolgıl,
Didar izläb, ḥäsratıda ada bolgıl,
Märhäm bolub, çın därdlikkä däwa bolgıl,
Ḥalq ḥuşnı jan alwrda asan qılwr.

`Aşiqları Ḥaqqa baqıb nä`ra tartar,
Mwḥäbbätni dariasığa çomub batar,
Gäwhär alıb, mä`şwqığa zarın etär,
Qatra yaşı ergä tamsa `Uwman qılwr.

`Aşiqlarga berdi `işqın küydürgäli,
Zwläyḥadek qadın dwta qıldırgalı,
Riyazatda räŋ rwyın soldurgalı,
Çın `aşiqnı räŋ rwyın saman qılwr.

`Aşiqları Ḥaq qahrıdin qorqub titrär,
Er-w kökdä mäläiklär yığlab turar,
Gahı qızıl, gahı sarığ bolub yürär,
Nala qılıb, er-w kökni lärzan qılwr.

`Aşiqlarnı ḥas mä`şwqı säḥär ḥizlar,
Neda qılgan: «Yä, `äbdi» deb batin közlar,

`İşq şiddäti twğian qılsa därdi zorlar,
«Qaydasın?» deb yüräk bağrı brian bolur.

«Qaydasın?» deb, «qaydasın?» deb `aşiq aytar,
`Aşiqlarda ḥäd nä bolğay mä`şwq aytar,
Ağzı aytmas, tili aytmas, dili aytar,
Üç yüz altmış tamwrları lärzan qılwr.

`Aşiqlarnı qiamat kün ḥalın surgay,
Çın `aşiqnı köksin yarıb dağın körgäy,
Päk ağızdin käfki aqıb yügürüb yürgäy,
Kimgä bersä, päk `işqını ḥayran qılwr.

`Aşiqlarnı talabları jam-w şärab,
Mä`şwqığa etmäk üçün bağrı käbab,
Rwḥlarını ğazasıdür çäng rwbab,
Ahı çıqsa, eti iqlim wäyran qılwr.

Qwdrat birlä härnä qılsa eriklik özi,
Qwdratıdin mä`lwm bolur qış-w yazı,
Ey, nainsaf, Allah bilä qılma bazi,
Qahhar Egäm janlığlarnı bijan qılwr.

Yığlamaqnı här adamga bergän qanı?!
Yığlamaqlıq asan ermäs bağrı qanı?!
Köz yaşıŋnı ria qılma Ḥaqnı tanı,
Ḥaq Ta`ala süygänlärni gerian qılwr.

Qul Ḥoja Aḥmäd, bändämin deb urmagıl laf,
Ria birlän qılğan ta'ät barça käzzaf,
Şäri`ätda, tariqatda karıŋ ḥilaf,
Aḥiratda käzzablärni `wrian qılwr.

72-ḥikmät

Mwḥäbbätni bwstanıda hezar dastan,
Bulbulları sayrar anda äfğan qılwr.
Mä`rifätni maydanıda jäwlan qılğan,
Keçä-kündüz köz yaşını `Uwman qılğan.

Ol bulbulnı awazını eşitgänlär,
Täkäbbwrnı tağın kesib uşatkanlar,
Bu dwniyanı mazasını unutganlar,
Färiyad urub yığlab közün gerian qılwr.

`Aşiq qullar bu dwniyanı közgä ilmäs,
Dwniya `işqı zahid qullar tilgä almas,
Keçä-kündüz mäst-w ḥayran özgä kelmäs,
Didar tiläb, köksin teşib nalan qılwr.

Uwa, dariğa, keçti `wmrım toymay qaldım,
Raḥiläsiz yolğa kirib harib qaldım,
Himmät qorın belgä mäḥkäm çalıb aldım,

Özi süygän `aşiqlarnı sarsan qılwr.

Aya, `aşiq, keçä-kündüz tınmay yığla,
Küyüb-pişib, yüräk bağrıŋ ezib dağla,
Ajal etsä märdanawar beliŋ bağla,
Mundağ `aşiq, barsa anda mehman qılwr.

Şayḫ Manswr öz başını darda kördi,
Pärtw saldı, Ḥaq didarın anda kördi,
Biḫwd bolub, özün bilmäy äfğan qıldı,
Uwa, zawqa, deb özin bilmäy jäwlan qılwr.

Şayḫ Şibli `aşiq bolub bilmäy ödi,
Şayḫ Bayazid etmiş yolı özin satdı,
Bu dwniyanı `izzätların taşlab atdı,
Ötgän işgä nädamät deb äfğan qılwr.

Andağ erlär swḫbätını tabqan kişi,
Mäst-w ḫayran bolub yürär yaz-w qışı,
Säḫärlarda çar zarb urmaq anıŋ işi,
Zahir ḫände, batinların penhan qılwr.

Mundağ bolmay, Ḥaq waslığa etib bolmas,
Raswa bolmay, sırdin mä`nä alıb bolmas,
«Hw» zikrini aytıb daim tildin qoymas,
Uwähmi birlän dillärini lärzan qılwr.

Qul Ḥoja Aḫmäd, bu ḫikmätni kimgä aydıŋ,
`Arifmın deb ḫalayqğa oqub yaydıŋ,
Ta`sir qılmas `alämlarğa ayğan pändiŋ,
`Arif oldür tän mülkini wäyran qılwr.

73-ḫikmät

Mwḫäbbätni dariasına ğawwas bolub,
Mä`rifätni gäwhärını alğım kelwr.
Tariqatnı maydanıda pärwaz qılıb,
Ol Twbä däraḫtına qonğım kelwr.

Ol Twbä däraḫtını eksä bitmäs,
«Allah» degän `aşiq quldin täqsir kelmäs,
Çın `aşiq eran härkez yolda qalmas,
`Aşiq bolub, Allah yadın ayğum kelwr.

`Aşiq qullar Ḥaq yadıdin ḫali ermäs,
Ḥaqiqatlığ bu dwniyağa mail qılmas,
Çın `aşiqlar dwniya `äqäbäiin härkez almas,
Men taqi bu dwniyanı qoyğım kelwr

Täjällini nurı birlän `äqlı şaşqan,
«Allah» tiw, köŋil bağlab Twrğa aşqan,
Mwḫäbbätni otı birlän q(a)ynab taşqan,
Men taqi «Allah» tiw barğum kelwr.

Allah yadı köŋillärni qıldı ḫwrram,
Balḫ mülkini taşlab kälim kidi Ädhäm,
Kälim kiib hedayätga urdı qadam,
Hedayätga andağ qadam urğum kelwr.

Kälim kigän ol `äzizlar Ḥaqqa yaqar,
Çün sırları dükän içrä Ḥaqnı tapar,
Ahlarıdin tilim tağlar sezib aqar,
Sälim bolub, ol kälimni kigüm kelwr.

Sälim bolub, saf boldı Jwnäyd Şibli,
Näfs tefib, qahr qıldı Ḥasan Basri,
Ḥalqnı qoyub, fäna boldı Zwnnwn Misri,
`Äzizlarga mwtabi`ät qılğum kelwr.

Allah yadı täkäbbwrni oyın buzdı,
Maşayḫlar bu ḫälqanı körklük tüzdi,
Çwn «hw» dedim mä`siätlar tüzgä tüzdi,
Men häm taqi ol ḫälqada bolğum kelwr.

Şäwq şärabın içtim ersä qıldı ḫärab,
Mwḫäbbätni ot birlän bağrım käbab,
Didarını rwzı qılsa İzim Uwähhab,
Darws-sälam sarayğa kirgüm kelwr.

Qul Ḥoja Aḫmäd, gäwhär yaŋlığ ḫikmät aydı,
`Äzizlarni mädḫ birlän sözin yaydı,
Uzun tünni küngä wlab qiam turdı,
Dw`a oqub, räwan ḫikmät ayğum kelwr.

74-ḫikmät

Qayw erdä `äzizlarni jäm`ı bolsa,
Oşal erdä ḫal ilmini ayğum kelwr.
Alarnı swḫbätını ḫwşlasam men,
Özümni özläriğa qatqum kelwr.

Ḫuş swḫbätlığ därwişlarğa janım bersäm,
Här bir basqan izlärini közgä sürsäm,
Ḫidmät qılıb, yaḫşılardin dw`a alsam,
Andin soŋra şäwq şärabın tatqum kelwr.

Şäwq şärabın içkän qılwr dwniya talaq,
Ḫizr babam kelib aŋa berwr sabaq,
Dwniya tefib, qılıb yürgil yüz mıŋ talaq,
Şundağ ergä `äziz janım bergüm kelwr.

Uwa, dariğa, ḫublar hämmä yığlab ötdi,
Anasıdin tuğdı ersä matäm tutdı,
Közüm yumub, ta açqunça `wmrım ötdi,
Bu dwniyanı pwçäk pulğa satqum kelwr.

Til birlä «ümmätmin» deb yalğan sözlär,
Kişi malın almaq üçün häzian sözlär,
Ḥalalını munda taşlab ḥäram közlär,
Nadanlarğa bu sözlärni ayğum kelwr.

Zämana aḫır bolsa `aqil ketkäy,
Adam uğlı bir-birini tutub egäy,
Dwniya üçün iman, İslam dinin satqay,
`Aqillarğa bu sözlärni ayğum kelwr.

Mäläiklär yığılıb bir kün suḥbat qurdı,
Raqs säma` urmaq üçün yügürüb yürdi,
Mi`raj üzrä Ḥaq Mwstafa munı kördi,
Emdi men häm raqs säma` urğum kelwr.

Ḥaq Mwstafa biḥwd bolub özdin ketdi,
Jibriil kelib, Ḥaq Mwstafa başın tutdı,
Swbḥan Egäm qwdrat bilän zikr ürgätdi,
Ümmät bolsam, men häm zikr ayğum kelwr.

`Aşiq bolsaŋ, köz yaşıŋnı saçıb yürgil,
Bayaziddek dwniya `äqäbäiin tefib yürgil,
Ädhäm sifat täḫt bäḫtdin keçib yürgil,
Himmät bersäŋ, dwniya `äqäbäiin tebküm kelwr.

Qul Ḥoja Aḥmäd, dwniya körsäŋ zinhar qaççıl,
Zikrin aytıb, tariqatnı yolın açqıl,
Ayat, ḥädis sözi birlä dinar saççıl,
Eranlardin dürrw gäwhär alğum kelwr.

75-ḥikmät

Mwḥäbbätni bwstanığa bulbul käbi,
Säḥärlarda nala aylab qonğum kelwr.
Oşal wäqtda İlähimni jämalını,
Mä`nä közi birlä ayan körgüm kelwr.

Märdan erwr Ḥaq yolını başçıları,
Mwrid birlä Ḥwda ara elçiläri,
Uwäḥdaniyat dariasını yolçıları,
Astanada barıb därban qılğum kelwr.

Ḥaq wisalın tilaganlar tüni-küni,
Tınmay janı birlä aytwr zikr «hw»ni,
Ḥaqdin ilhäm etib kelwr bilsäŋ munı,
Aḫiratnı azwqını alğum kelwr.

Mäwäddätni `äsasını elga alıb,
Sä`adätnı ḫırqasını tängä salıb,
Mwḥäbbätni yoŋı birlän qanatlanıb,
Mä`rifätnı butağığa qonğum kelwr.

Eranlar barça barwb boldı mazar,

Qatığlanıb, ey, dostlarım, bolgıl bidar,
Mwsa sifat Twr tağıda körüb didar,
«Rabbi änzwr iläykä» deb ayğum kelwr.

Uwa, dariğa, essiz `wmrım berdim elgä,
`İbadätdin heş nimä yoq baqsam qolga,
Qulluq qorın keç bağladım emdi belgä,
Häybät qılıb, pir ḥidmätın qılğum kelwr.

Ḥuş mw`jiza berdi iman `ätasını,
Tänim-janım, dilim-rwḥım säwdasını,
Sır qulağın alıb nala nedasını,
Neda eştib, janım fida qılğum kelwr.

Qul Ḥoja Aḥmäd dwn ählidin bil ermäs ol,
Riyazatsız heç `alämın körgwzmäs ol,
«Allah» demäk mw'min qulğa `ar emäs ol,
Ḥaq yadığa janım qurban qılğum kelwr.

76-ḥikmät

Här kişi `işq yolıda ol bidar emäs,
Ränj, meḥnät tartmağunça, layıq didar emäs.

Tartarım jwr, jäfalarnı Ḥaqiqat bar üçün,
Yar qadrin nä bilwr, här kimgä intizar emäs.

Çwn «Änäl Ḥaq» dedi Manswr, darğa astılar anı,
Ḥaq bilän qul durustdür, heç ğamı ol dar emäs.

Sayraywr biçara bulbul `ariz gül Ḥaqıda,
Bulbul gülgä yetär käm gülzar ol ḥar emäs.

Jwbbä, dästardin keçkil, kämi kär kwlah,
Ählimä`nälar qaşıda ḥajät dästar emäs.

77-ḥikmät

Aya, dostlar, `işq ğawwası bolmağwnça,
Uwäḥdaniyat dariyasığa kirsä bolmas.
Ol dariyanı gäwhäridür Ḥaq wisalı,
Jandin keçib kirmägwnçä körsä bolmas.

Himmät qorın jan beligä mäḥkäm çalmay,
Masiwanı mwḥäbbätin özdin salmay
Köz yaşını niyaz aylab razın etmäy,
Äsrar yolın märdanlardin bilsä bolmas.

«Ywḥibbwhwm» şärabını içmägünçä,
«Uwä ywḥibbwnähw» libasını kimägwnçä,
Riyazatnı pwtasını buğmağunça,
Ḥaq jämalın mwradınça körsä bolmas.

«Li mä`allahi» mäqamığa barmagwnça,
«Än tämwtw» sarayiğa kirmägwçä,
«Fäna filläh» dariyasığa çommağwça,
«Bäqa billäh» gäwhäridin alsa bolmas.

Şäri`ätnı silaḥını kimägwnçä,
Tariqatnı bwraqığa minmägwnçä,
Jäzb, jwnwn `alämığa barmagwnçä,
Ḥaqiqatnı maydanığa kirsä bolmas.

Märdanlarnı mwradıdür Ḥaq didarı,
Ḥaq didarı keräk bolsa, bol bidarı,
Qul Ḥoja Aḥmäd, säḥär wäqtıda qılğıl zarı,
Bidar bolmay Ḥaq jämalın körsä bolmas.

78-ḥikmät

Aya, talib, jäfa çekib yolğa kirgil,
Jäfa çekmäy, yolğa kirsäŋ wäfa bolmas.
Jäfa çekmäy, aḥiratda yoqdür raḥat,
Jäfa çekmäy, közüŋ yaşı ziya bolmas.

Kimni körsäŋ qulı bolub, ḥızmat qılğıl,
Raḥım aylaban ğariblarğa şäfqat qılğıl,
`Alimlar kelsä turub `izzät qılğıl,
Najinslarda zärre härkez wäfa bolmas.

Ğariblarğa raḥım qılmaq Raswl işi,
Ğariblarnı körgän yerdä aqar yaşı,
Ğariblarğa küyär daim içi taşı,
Ğariblarnı dw`ası dek dw`a bolmas.

Mädinägä Raswl barıb boldı ğarib,
Ğarib bolub, Ḥaqqa aḥır boldı qarib,
Raḥman Egäm didarını qıldı näsib,
Çın därdlikkä ğariblikdek däwa bolmas.

Ümmät bolsaŋ, Ḥaq Raswlğa tabi` bolğıl,
Atı çıqsa dwrwd aytıb tä`zim qılğıl,
Ğarib bolub, ğariblardin mä`nä alğıl,
Ğarib bolğıl, ğariblardek gäda bolmas.

Ğariblarnı körgän yerdä ağırtmaŋız,
Ğariblarğa açığlanıb söz qatmaŋız,
Za`if körüb, ğariblarğa taş atmaŋız,
Bu dwniyada ğariblikdek bäla bolmas.

Şamğa tüşüb, ğarib boldı Ḥakim ata,
Yığlay-yığlay qadı anı boldı dwta,
İzim qılgay jwmlä qulğa iman `äta,
Çın ğaribnı qadı härkez dwta bolmas.

Türkistanda ğarib boldı Qul Ḥoja Aḥmäd,

Anıŋ üçün Ḥaq Raswlğa boldı ümmät,
Içmiş-yemiş ni’mätları qayğw, meḥnät,
Tänpärastdin Ḥaq Ta`ala riza bolmas.

79-ḥikmät

`İşq dä`wäsin qılgan `aşiq gerian bolur,
Bu dwniyanı ğwrbätidin ölsä bolmas.
Hwşı ketib bağrı anı brian bolur,
Ḥäya ketib pärdäsini tärsä bolmas.

Bu dwniyanı `işratıdin keçkän kişi,
Biḥwd yürär, tınmay aqar közdin yaşı,
Uwaläh bolub, ḥayran yürär yaz-w qışı,
Uwäḥşi yaŋlığ elidin çıqar yürsä bolmas.

Keçä-kündüz közdä yaşın jale qılğan
Färiyad urub säḥärlarda waläh bolğan,
Köksin teşib, çar zarb urub nala qılğan,
Mundağ erni därgahidin ketsä bolmas.

Keçä-kündüz ermäy-tınmay yığlağanlar,
`İşq otığa yüräk bağrın dağlağanlar,
Raswa bolub, sırdin mä`nä aŋlaganlar,
Ḥalq içidä raswa bolub yürsä bolmas.

Allah yadın aytıb yürüb zari qılğan,
Közdä yaşın aqwzwban jari qılğan,
Sarsan bolub, qabab birlä yürüş qılğan,
Andağ erdin jwda bolub yürsä bolmas.

`Aşiqlarday daim mwdam Ḥaqnı izlär,
Zahir yürüb, batınıda `Arşnı közlär,
Taliblarga ayat, ḥädis sözin sözlär,
Sır sözini nadanlarğa aytsa bolmas.

Qayda barsa `işq dükänin anda qurdı,
Läyli-Mäjnwn bu dwniyanı däwrin sürdi,
Şayḥ Manswr «Änäl Ḥaq» deb ğawğa qıldı,
.....

Andağ `aşiq boldı köriŋ Bişr Ḥafi,
Er ol turur wä`däsida bolsa wafi,
.....
Uwäfa qılğan eranlardin yansa bolmas.

Sırdin mä`nä bolmaganlar biganädür,
Ol `aşiqlar mäkanları wäyranadür,
Qayda barsa hämḥanası jananadür,
Tünlär qubmay, `aşiqman deb yürsä bolmas.

Ğawwas bolmay, gäwhär üçün dariya çummas,
Jandin keçmäy, çummağunça härkez almas,

Bir qatrağa qani` bolmay, ol dür bolmas,
Qani` bolmay, şäwq şärabın içsä bolmas.

Qul Ḥoja Aḥmäd, lahwt ara mäqam tutmay,
«Fäna filläh» mäqamıdin yelib ötmäy,
Pirmuğan qatrasıdin jwr`ä yutmay,
«Li ma`allahi» mäqamığa yetsä bolmas.

80-ḥikmät

Mä`rifätni minbäriğa minmägwnçä,
Şäri`ät işlärini bilsä bolmas.
Şäri`ät işlärini ada qılmay,
Tariqatnı maydanığa kirsä bolmas.

Tariqatda türlük ädäb bilmägwnçä,
Näfsi birlä mwḥäraba qılmagwnça,
`İşq yolığa özin layıq etmägwnçä,
Ḥaqiqatnı sırlarını bilsä bolmas.

Şäri`ätda mwrad oldür, yolğa kirmäk,
Tariqatda mwrad oldür, näfsdin keçmäk,
Ḥaqiqatda `äziz jannı fida qılmaq,
Jandin keçmäy, `işq şärabın içsä bolmas.

Bwria bolmay, şayḥmın deban dä`wä qılğan,
Özi qılmay ḥalqlar ara wä`zın ayğan,
Sözi yalğan düiya üçün `ämäl qılğan,
Dwniya qoymay ḥal `ilmini bilsä bolmas.

Eranlar uşbw yolğa qadam urdı,
Mwjahädä muŋı birlä `ämäl qıldı,
Mwkaşäfä batin içrä ma`lwm boldı,
Mundağ bolmay därgahigä yetsä bolmas.

Ne `ämäldür ermin tiw `ämäl qılmaq,
Säjjadeni ḥalqlar ara törgä salmaq,
Özi bilmäy bu mä`näğa näfsin urmaq,
Ğawwas bolmay dürr-gäwhärnı alsa bolmas.

Uwäḥdaniyat kemäsini sırın bilmäy,
`İşq äsrarın sözläridin ḥabar almay,
Täjrid, täfrid işlärini ada qılmay,
Ol täwḥidni mewäsidin alsa bolmas.

Qul Ḥoja Aḥmäd, täjrid, täfrid ümid qılğıl,
Mwstafanı sözläriğa `ämäl qılğıl,
Täwbä deban, tünlär qupub, zar eŋrägil,
Zar yığlamay didarını körsä bolmas.

81-ḥikmät

Mwḥäbbätni dariyasığa çommağunça,

Ey, dostlarım, `işq gäwhärın alsa bolmas.
Taŋ atqunça färiyad urub zar eŋrämäy,
Sarraf bolub, işq därdini bilsä bolmas.

`İşq därdini bilgän kişi dwniya tebar,
Eranlarnı izin alıb tınmay üpär,
Mwḥäbbätni şäwqı bilän yaşın sepär,
Yaşı aqmay riyazatda solsa bolmas.

Ḥaqqa `aşiq därwişläri säng mäḥäk,
Bu `alämda mäkan qılmas janı fäläk,
Näfsi ülük, köŋli tirik misl mäläk,
Mundağ bolmay sırdin bähre alsa bolmas.

Jandin keçib baş oynamay ḥalis bolmas,
Tirik ölmäy mäjazığa rast sözlämäs,
Ḥaqiqatnı şahı birlä raz etalmas,
Ḥalis bolmay dwniya `wqbın salsa bolmas.

İḫlas keräk, aya, talib,`aşiq bolsaŋ,
Jandin keçib, meḥnät tartıb sadiq bolsaŋ,
Andin soŋra därgahigä layıq bolsaŋ,
Layıq bolmay didarını körsä bolmas.

`Aşiqlarga därd-w bäla afät keräk,
Ḥaqdin bezar tän berwrğa raḥat keräk,
Mälamätga, ihanätga taqat keräk,
Taqat qılmay, Ḥaqqa `aşiq bolsa bolmas.

`İşqsızlarnı kördüm dostlar ḥayran yürür,
Müminmin deb imanları wäyran yürür,
Rwz Mäḥşär didar körmäy sarsan yürür,
Pirmuğan nazar qılmay körsä bolmas.

`Aşiqları meḥnät istär jandin bezär,
Rwza, namaz tasbiḥları Pärwärdigär,
Tınmay kwyär ta'ätları Ḥaqdin didar,
Yar istämäy bändämin deb tursa bolmas.

Tariqatnı şäwq zawqı küymäk-yanmaq,
Ḥaqdin qaçqan najinslardin qaçıb tanmaq,
Yüz mıŋ türlük jäfa teksä boyun sunmaq,
Boyun sunmay, `işq dükänin qursa bolmas.

«Nadan kim?» deb, sursa aytıŋ biḥäbärlar,
Ḥaqdin qorıqmay najinslarnı surab izlär,
Ayat, ḥädis bäyan qılsaŋ qatığ sözlär,
Hämdäm bolub, nadan birlä tursa bolmas.

Zinhar-zinhar qaçıb yürgil bolsa nadan,
Ḥaq yadını aytsa härkim oşal märdan,
Jannı-janğa päywänd qılsa oşal işan,
Ursa-söksä ol `äzizdin tansa bolmas.

Täbärrwkdür ol `äzizdin ülüş alıŋ,
Yastanıban astanasın yolın suruŋ,
Yol körsätsä jan dilni bärbad beriŋ,
Bärbad bermäy, `işq yolığa kirsä bolmas.

`Aşiqlarnı ḥalq içidä sırı penhan,
Ahı sırdı kökgä etär räŋgi ḥwzan,
Közi gerian, bağrı brian ḥanäwäyran,
Mundağ bolmay, Ḥaq yolını bilsä bolmas.

Qul Ḥoja Aḥmäd, zahid bolmay `aşiq bolğıl,
Bu yollarda bibak yürmä sadiq bolğıl,
Läyli-Mäjnün, Färhad-Şırın, Uwamiq bolğıl,
`aşiq bolmay, Ḥaq didarı körsä bolmas.

82-ḥikmät

Dostlarığa açtım İzim gäwhärını,
Asanlıq birlä w gäwhärdin alsa bolmas.
Jäfa çekmäy, meḥnät tartmay, ḥızmat qılmay,
Uşbw pirni sarayğa kirsä bolmas.

`Aşiq qullar ḥwllä kiib bwraq minär,
Ḥwr, qwswr oŋ-soŋ färiştälär,
Ol bwraqğa baqıb anda ḥayran qalar,
`aşiq bolmay, ol bwraqğa minib bolmas.

Raḥman Egäm raḥım qılıb kirgüz yolğa,
Raḥmätıŋdin möjdä bergil `asi qulğa,
Yoldin azğan qullarıŋnı salgıl yolğa,
Qwlawwzsız uşbw yolğa kirsä bolams.

Mwḥäbbätni dariyasığa çomıb batqıl,
`aşiqlarnı swḥbätığa özüŋ qatqıl,
Mwḥäbbätni bazarığa özüŋ satqıl,
Özün satmay, Ḥaq raḥmätın alsa bolmas.

Eranlarnı izin izläb yolğa kirsäŋ,
Keçkil fäni dwniyasıdin çın qul bolsaŋ,
Qwlawwzsız uşbw yolğa kirär bolsaŋ,
Izläb anı tabmağunça kirsä bolmas.

Mwḥäbbäti dariyasığa açqıl közni,
Täwbä qılıb, Ḥaq yolığa algıl özni,
Mwḥäbbätni dariyasığa salgıl özni,
Täwbä qılmay, bu säwdanı qılsa bolmas.

Şäri`ätnıŋ maydanığa özin salmay,
Tariqatnıŋ bwstanıda jäwlan qılmay,
Ḥaqiqatnıŋ dariyasıdin gäwhär almay,
Mä`rifätni ädäbini bilsä bolmas.

Qul Ḥoja Aḥmäd, Ḥaq yolıda turğıl mwdam,
`aşiqlarga därman bergil `äläd-däwam,
`aşiqlarnı arzwsıdür Darws-sälam,
`aşiq bolmay, Darws-sälam kirsä bolmas.

83-ḥikmät

«Kwllw män `äläyha fän» ayatında,
Bir Ḥwdadin özgä maḥlwq ölär ermiş.
İsrafil swrın alıb hürgänidä,
Kördin yana tirgüzwbän qoyar ermiş.

Elik mıŋ yıl kör başında turgänindä,
Andin keyin `ärasatga surgänindä,
Yalaŋ baş-w yalaŋ ayağ yürgänindä,
Adam uğlı bihwş yaŋlığ ölär ermiş.

Äwwäl ḥisab aylagay taharatdin,
Ekinçi ḥisab aylar namazıŋdin,
Üçünçi ḥisab aylar ḥalal-ḥäramıŋdin,
Menmen degän ḥayran bolub qalar ermiş.

Ḥisab aylab yürütkäylär Mäḥşär säri,
Ḥalayqlar qadam urgay naçar bäri,
Mw`ayana anda körgäy dwzaḥ narı,
«Äl-äman» deb wrgwşwban turar ermiş.

Jwmlä ümmät yüz yıgırma mıŋ saf bolğaylar,
Atrafıdin färiştälär saf tüzgäylär,
«Äynäl-mäfär» nedasını yetkwrgäylär,
Qaçıb qutulub bolmas deban aytar ermiş.

Ol waqıtda neda kelgäy «Uwämtäzwl-yäwm»,
Oşal kündä dästkir bolğay namaz, sawm,
`Äql hüşiŋ ketib anda qalmagay fähm,
Til lal bolub sözläyalmay qalar ermiş.

Barça ḥalqlar Adam Ata säri barğay,
«Ey, atamız, endi bizni qollaŋ» degäy,
«Nafärmanlığ mendin ötdi färzänd» degäy,
«İbrahimga baralwk» deb aytar emiş.

İbrahimga barıb aytgay Adam Ata,
«Şäfa`ät qıl bularnı sen barıb ḥala»,
Ol häm aytwr: «Sizdä na qwrb Adam Ata,
Mwsa säri baralwk, deb aytar ermiş.

Mwsa degäy: «Rabbi ärni» dedim ol kün,
Ḥijalätdin çıqqanım yoq ta uşbw kün»,
«Baralwk» deb Mwḥämmädga bolub wajgwn,
Barçaları Ḥazrat säri barar ermiş.

Mwsa degäy: «Ya, Mwḥämmäd, urğıl qadam,

Ümmätläriŋ dwzaḫ içrä boldı `ädäm»,
Mwḥämmäd häm aba qılıb turgay ol däm,
Mwsa qoymay ekäwläri barar ermiş.

Täjin alıb kesw salıb `Arş astında,
Nä`re tartıb yığlab turgay oşal kündä,
«Yä, Qadira, yä, Ğafwra» degänindä,
«Yä, ḫäbibim, baş kötär» deb aytar ermiş.

«Alıb kelgil ümmätiŋni därgahimä,
Bağışlayın barçasını men sizlärgä,
Daḫil qılay jwmläsini jännätimğa»,
Mundağ deban Ḥaqdin neda kelär ermiş.

Zahid, `abid ḫas qullardin `wlämanı,
Alıb kelgäy därgahigä uşbwlarnı,
Täŋrim ayğay: «Ya, Mwḥämmäd, `asi qani,
`Asi layıq emäs», deban aytar ermiş

«`Asi, jafi layıq degän raḫmätımga,
Daḫil etäy men olarnı jännätimgä,
Gwnahliärin bağışlayın bärin seŋä»,
Raswl ḫwrram bolub yügürüb kelär ermiş

Mwsa birlän Raswlwllah yügürüb kelgäy,
«`Asi, jafi ümmätlärim yügürüŋ» degäy,
Gwnahliäriŋ `äfw aylabdı Qadir, Ḥäy,
Beheşt içrä aldın salıb kirär ermiş.

Qul Ḥoja Aḫmäd, qiamatdin aydı munı,
Ḥikmät qılıb ḫalayqğa yaydı munı,
Uluğ-uluğ kitablardin aydı munı,
Oquğandin dw`a tamä` qılar ermiş

84-ḫikmät

Şäri`ätga mwrşid bolğan `aşiq qullar,
Şäri`ätdin alwr mänzil alar ermiş.
Namazığa şwrw` qılğan mw‘min qullar,
Ujmaḫ üyin ümid etib turar ermiş.

Mäläkwl-mäwt färman birlä janım alsa,
Ağayını barça yığılıb qoyıb yansa,
Eti qadam basqandin soŋ ḫabar bersä,
Mwnkär-Näkir kirib säwal surar ermiş.

Mwnkär-Näkir kirib säwal surar bolsa,
Ol otluğ `ämwd birlä urur bolsa,
Yaşın yaşnab jan-tänim otqa yansa,
Qinab janım tar läḫädda küyär ermiş.

Tört yüz qırq tört payğambar mwrsäl, näbi,
Qalmadılar bu dwniyadin ötdi bäri,

«Kwllw näfsin zäiqatwl-mäwt» ayatı,
Quran içrä mundağ ḥabar berwr ermiş.

Şäri`ätdin, tariqatdin bäyan qıldı,
Ḥaqiqatdin Quran sözi kälam boldı,
Bul jahanğa Mwḥämmädni nurı toldı,
Ol nur birlän eki jahan yarwr ermiş.

Ḥuş däwlätdür wälayätdä padşah bolsa,
`Adil bolub, bir mw‘mindi qazi qılsa,
Oşal qazi barça elni razı qılsa,
Razılıqdin ujmaḥ üyin alar ermiş.

Mw‘min qullar namaz oqub bolsa fariğ,
Ol qulnı munda bolğay räŋi sarığ,
Ol ḥızmatın Ḥaq qaşıda bolub layıq,
Ḥwr qızları qarşı kelib quşar ermiş.

Jahil kişi namaz qädrin qaçan bilwr?!
Här namazda iman başdin taza bolur,
«Salät» desä ğafıl başın bürkäb oyur,
Ğafıl qullar `wmrın elgä satar ermiş.

Qul Ḥoja Aḥmäd, qulmın desäŋ ta’ät qılğıl,
Qiamatnı künlärini yawq bilgil,
Ḥaqqa yaqın bolay desäŋ janıŋ bergil,
Ta’ät qılğan Ḥaqqa yawıq bolar ermiş.

85-ḥikmät

Tariqatga şäri`ätsız kirgänlärni,
Şäytan kelib iamanını alwr ermiş.
Uşbw yolnı pirsiz dä`wä qılganlarnı,
Sarsan bolub ara yolda qalar ermiş.

Tariqatga siasatlığ mwrşid keräk,
Ol mwrşidga i`tiqadlığ mwrid keräk,
Ḥızmat qılıb pir rizası tabmaq keräk,
Mundağ `aşiq Ḥaqdin ülüş alar ermiş.

Pir rizası – Ḥaq rizası bolur dostlar,
Ḥaq Ta`ala raḥmätıdin alwr dostlar,
Riyazatda sır sözidin bilwr dostlar,
Andağ qullar Ḥaqqa yawıq bolar ermiş.

Uşbw yolğa, bradär, pirsiz kirmä,
Ḥaq yadıdin läḥzä ğafıl bolub yürmä,
Masiwaga `aqil ersäŋ köŋil bermä,
Şäytan lä`in öz yolığa salwr ermiş.

Aya, dostlar, heç bilmädim men yolımnı,
Sä`adätqa bağlamadım men belimni,
Masiwadin heç yığmadım men tilimni,

Nadanlığım meni raswa qılwr ermiş.

Şäri`ätnı, tariqatnı biläy desäŋ,
Tariqatnı Ḥaqiqatga wlay desäŋ,
Bu dariyadin dürr-w gäwhär alay desäŋ,
Jandin keçkäŋ ḥasları alwr ermiş.

`aşiq qullar keçä-kündüz härkez tınmas,
Bir sa`ätı Ḥaq yadıdin ğafıl bolmas,
Andağ qulnı Swbaḥan Egäm zai` qoymas,
Dw`a qılsa, ijabätlığ bolur ermiş.

Uwa, dariğa, keçti `wmrım ğäflät bilän,
Sen keçürgil gwnahliärim raḥmät bilän,
Qul Ḥoja Aḥmäd, saŋa yandı ḥäsrat bilän,
Öz-öziğa özi yanıb küyär ermiş.

86-ḥikmät

`Arif, `aşiq şäwqı birlä qiamat kün,
Ḥwdayiğa bäḥs-w jäwab qılwr ermiş.
Bu `alämda tartqan jwr-w jäfaların,
Köksin yarwb, Ḥaq qaşıda salar ermiş.

Bu `alämda qıldıŋ meni ḥalqqa raswa,
Didarımnı körsätäy deb qıldıŋ şäyda,
`Aläm ḥalqın duşman qılıb, saldıŋ ğawğa,
Ḥwdayiğa barıb `ärza bolar ermiş.

Didarımnı arzw qılsaŋ keçä yatma,
Bu dwniyanıŋ ta`mäsıdin zärä tatma,
Ḥaldin surma, nadanlarga sırnı satma,
Mundağ erlär fäyz-w fwtwḥ alar ermiş.

Didarımnı talab qılsaŋ `Arşqa baqqıl,
`Arş üstidä ahıŋ bilä otlar yaqqıl,
Ümmät bolsaŋ, Mwḥämmädğa qupuq qaqqıl,
Swbḥan Egäm çın `aşiqnı sınar ermiş.

Eştib `aşiq raqs-w säma` urğay,
Yeti kökdin mäläyklär yığılıb kelgäy,
`Arş-Kwrsi, Läwḥ Qalam dad aylagay,
Yer tebränib Ḥaqqa zari qılar ermiş.

Ey, yer-w kök, `aşiqlardin ḥäzär qılıŋ,
Otluğ ahı çıqar bolsa ḥazir boluŋ,
Kökgä baqıb nä`re tartsa, qorqub turuŋ,
Bir ah ursa, `aläm yeksan bolar ermiş.

Çın `aşiqlar za`if bolub sälam qılğay,
Qwdrat birlän pärdä içrä `äläyk alğay,
«Didar üçün küygänlärim kelgil» degäy,
Lwtfin körüb, çın aşıqlar tilär ermiş.

«Saffan-saffan» `aşiqlarga neda kelgäy,
Yüz yıgırma mıŋ `aşiq tegin safi bolgay,
«Jännät kir» deb İlähimdin neda kelgäy,
Jännät kirmäy didarını körär ermiş.

Neda kelgäy mäläykgä zänjir salgıl,
Zänjir salıb, Mäḥşärgahda alıb yürgil,
Didar üçün küygänlärim mä`lwm qılgıl,
`aşiqları biḥwd bolub yürär ermiş.

Aytganların qılğan `aşiq didar körgäy,
Uwasıl bolub, Mäḥşär ara däwran swrgay,
Äfğanıdin yeti dwzaḥ örtäb yanğay,
Mäläk kelib, aŋa tä`zim qılar ermiş.

`aşiqlarnı häybätidin mäläk qaçğay,
Qorqub barıb, dwzaḥ içrä otlar saçqay,
Uwhım birlä zähär zaqqwm toya içkäy,
Qwdratığa ḥayran bolub qalar ermiş.

Mäläklärdin `aşiqı köb, äy, biḥäbär,
Bir ah ursa, `aläm bolar zer-w zäbär,
Zahid, `abid, saliklärin `işq bätär,
`İşqsız adam «wallah» yolda qalar ermiş.

Qul Ḥoja Aḥmäd, didar izläb gäda bolğıl,
Keçkil ähli ayalıŋdin jwda bolğıl,
Allah Ḥaqı bolar duşman säwa bolğıl,
Jwda bolub, didarını körär ermiş.

87-ḥikmät

Keliŋ, yığılıŋ, zakir qullar, zikr etälwk,
Zakirlarnı Ḥwda bişäk süyär ermiş.
`İşqsızlarnı imanı yoq, ey, yaranlar,
Dwzaḥ içrä tınmay daim küyär ermiş.

Mwḥäbbätlik `aşiqlarnı Ḥwda süydi,
Anıŋ üçün dwniya `wqbın talaq qoydı,
Jandin keçib, yaşın saçıb `aşiq boldı,
Rwz Mäḥşär wisalın körär ermiş.

`aşiqlarnı çın dostığa janı qurban,
Şäwqı birlän anı izläb qılwr äfğan,
`İşq säwdası başqa tüşsä ḥanäwäyran,
Şäyda bolub, anı izläb yürär ermiş.

`aşiq bolsaŋ, keçä-kündüz tınmay yığla,
Pirmuğan ḥızmatına beliŋ bağla,
Küyüb-pişib därdi birlä köksiŋ dağla,
Dağda ketkän didarını körär ermiş.

Ḥaqnı süygän `aşiqları tabtı mwrad,
Yalğan `aşiq bolub yürmä taŋla uyat,
Qılıçdin tiz, qıl köfrikni atı Sirat,
Yalğan dä`wä qılğan ötmäy qalar ermiş.

`aşiq bolsaŋ, yalğan dä`wä qılma zinhar,
Yalğan dä`wä qılğanlardin Ḥwda bezar,
Qahhar Egäm qahr aylasa atı Qahhar,
Qiamat kün yüzi qara qubar ermiş.

`aşiqları keçä yığlab, säḥär qubar,
Sır şärabın içkän `aşiq sırnı yapar,
Härkim söksä, bälki tebsä, qolın üpär,
Andağ eranlar fäyz-w fwtwḥ alar ermiş.

Mwḥäbbätdin ḥabar alğan jannı bilmäs,
Başı ketsä, tayarı yoq jannı bilmäs,
`İşq kälämi zawq ta`amı nannı bilmäs,
«Hw-hw» tiw zikrin aytıb yürär ermiş.

`aşiqlarnı közi, gerian bağrı brian,
Pärwası yoq, namwsı yoq, yürär `wrian,
El közigä tofraqdin käm sırı penhan,
Janı birlä yadın aytıb yürär ermiş.

Tuğrı yürgän `aşiqlardin Ḥwda razı,
`aşiq işi asan emäs qılma bazı,
Yalğançılar `aşiqmın der Allah qazı,
İmanını pwçäk pulğa satar ermiş.

`aşiqlıqnı asan işi baş bermäklik,
Manswr sifat özdin keçib jan bermäklik,
«Mwtw qablä än tämwtw» ḥak bolmaklik,
`aşiqları ölmäs burun ölär ermiş.

Säwda qılsaŋ, aḥiratnı säwdasını,
Başqa alma, bu dwniyanı ğawğasını,
`Ämäl qılğıl, jännät algıl, masiwasını,
Jännät alğan didarını körär ermiş.

Qul Ḥoja Aḥmäd, `aşiq bolsaŋ jandin keçkil,
Andin soŋra şäwq şärabın toya içkil,
Gwnahini säbwk qılıb munda üçkil,
`aşiqları wjmaḥ içrä uçar ermiş

88-ḥikmät

«Lä ilähä illallah» degän qulnı ağzıdin,
Bir yaşıl quş boluban uçar ermiş.
Qanatları tutuğluq dürr yaqutdin,
Pärwaz qılıb, `Arşdin `Arşqa uçar ermiş,

Ol quşqa qwdrat birlän mıŋ til bergäy,

Barça tildä oşal qulnı Ḥaqdin qulgay,
Rabbaniğa çängalını urub yulğay,
Tüni-küni «yarılqa» deb aytar ermiş.

Aya, dostlar, oşal quşnı `äyanını,
Men aytayın siz tıŋlaŋız bäyanını,
Köb nadanlar bilmäs ol quş payanını,
Qoluŋ tutub, beheşt içrä kirär ermiş.

Ol quş aytwr: «Härkez tınmam men bir zäman,
Ta bermäsä Qadir maŋa Darwl-äman,
Heç qalmagay bu kündä zärre gümän,
Andin soŋra qarar tapıb qonar ermiş.

Rwza tutub, namaz oqub, täwbä qılğan,
Säḥär turub, «Allah» tiw qulluq qılğan,
Maşayḥlar ḥızmatını tamam qılğan,
Andağ qullar Ḥaq didarın körär ermiş.

Bu Yasawi miskin Aḥmäd ḥayran qalıb,
«Lä İlähä illallah»ni tilgä alıb,
Ḥaq zikrini jan dilğa wasil qılıb,
Üç quşnı lämäkändä körär ermiş.

89-ḥikmät

Mwḥäbbätdin ḥabar bilgän `aşiqları,
«Allah» desä toquz asman küyär ermiş.
`Arş üstidä nä`re tartsa sadiqları,
Färiştälär `äziz jandin toyar ermiş.

Sen `aşiq bol pärtw salwr `aşiqlarğa,
Pärdä alıb, jilwä qılwr sadiqlarğa,
Didarını Ḥaq körsätwr layıqlarğa,
Ḥaq Ta`ala layıqlarnı süyär ermiş.

`aşiq bolsaŋ, şundağ bolğıl, bersün şärab,
Siddiq sifat ḥalqğa yetsün bwi käbab,
«Allah» desäŋ, «läbbäyk» deb bersün jäwab,
Andağ `aşiq dwniya `wqbın qoyar ermiş.

`İşqqa qadam qoyğan `aşiq özin bilmäs,
Şayḥ Bayazid mwrid bolsa qolın almas,
Dwniya kelib, jilwä qılsa, közin salmas,
Köz qanıdin saç-w saqal boyar ermiş.

`aşiqlarga bir Ḥwdadin özgä ḥäram,
Raḥmätıdin qatra tamsa işi tamam,
Rizq rwzi izlämäslär täwäkkwl tam,
Ḥaq zikrini ayta-ayta toyar ermiş.

`aşiqları Ḥaqdin qorqub bolur bidar,
Ḥaqiqatlığ `aşiqlarnı fikri didar,

Baş ber desä, jan-w iman aŋa tayar,
Jandin keçib Ḥaq yolıda ölär ermiş.

«Lä-lä» degil `aläm seni käfir desün,
Käfir debän, Manswr sifat darğa assun,
Başıŋ bergil, didarını Ḥaq körsätsün,
Başın bergän Ḥaq didarın körär ermiş.

Darwazağa asıb qoyuŋ, jwmlä körsün,
Munı körüb, ḥalq `aläm `ibrat alsun,
Uluğ-kiçik yol barğwçı urub ötsün,
«Änäl Ḥaq» deb penhan süyünüb külär ermiş.

Ḥoja, mwlla şah aldığa yığılıb bardı,
«Käfir Manswr ölmädi» deb `ärza qıldı,
«Raswl şari` nä buyursa qılıŋ» dedi,
Zahir binlar şahğa tä`zim qılar ermiş.

Şäri`ätdür deb `alimları buyurdılar,
Käfir Manswr ölmädi deb küydürdilär,
Äḥkar qılıb, küli kökkä sawırdılar,
Tağ, tüzlär «Änäl Ḥaq» deb turar ermiş.

Şäwqı birlän ot küydürüb kökkä çıqtı,
Mäläyklär äfğan qılıb Ḥaqqa baqtı,
Jännät içrä ḥwr-w ğilman qapuq qaqtı,
Diwanalar «Ya, Manswr» deb küyär ermiş.

Külün yığıb dariya içrä taşlattı,
Zemestanda dariya taşıb nä`re tartdı,
Şahar ḥalqı yügürüb elib başı qatdı,
Jandin qorqub dad färiyad qılar ermiş.

Şayḫ Zwnnwn şah Manswrnı piri erdi,
Padşah yügürüb wälayätgä ḥabar berdi,
Bir äwliyä barmwkin deb zari qıldı,
Şayḫ Zwnnwn penhan yürüb barar ermiş.

Ğarib Manswr qulağımga bir söz dedi,
Ḥakestärdin bir käf alıb meŋä berdi,
Dariya taşsa, «Ya, Manswr» deb salıŋ dedi,
«İnşa‘ allah» taşqan dariya qaytar ermiş.

Padşah aydı: «Ḥazir pirim bara köriŋ,
Ḥakestarın dariya içrä sala körüŋ,
Ğarib yätim elgin tutub ala körüŋ»,
Padşah, wäzir tä`zim etib turar ermiş.

Şayḫ Zwnnwn: «Ḥub bolur» deb yerden qubtı,
Padşah, wäzir iḫlas qılıb izin übti,
Şayḫ Zwnnwn dariya säri yürüb yetdi,
Ḥakestarın dariya içrä salar ermiş.

Ḥakestarın «Ya, Manswr» deb swğa saldı,
Qwdrat birlä dariya qurub ḥamwş boldı,
Ḥoja, mwlla munı körüb şakir boldı,
Elgin açıb şayḥğa dw`a qılar ermiş.

Padşah aydı: «Şahrım yermen sizgä beräy,
Ḥazrat pirim bir qızım bar çwri qılay,
Ähli `ayal, äḥbablarım ḥadim qılay»,
Şayḥ Zwnnwn qabwl qılmay turar ermiş.

«Men dwniyadin säwa bolğan, eşit padşah,
Zahir padşah batin içrä men şähänşah,
Dwniya `wqbın talaq qoya bolğıl ägah»,
Kelgän näzrin ḥalqqa in`am qılar ermiş.

Ey, biḥäbär, Ḥaqqa iḥlas qılmasmusıŋ,
Munda iḥlas, anda ḥälas bolmasmusıŋ,
Eki `aläm Ḥwdayıŋnı bilmäsmusıŋ,
Biḥäbärnı dwzaḥ içrä salar ermiş.

Batil közlär ḥas wälini tanwmaslar,
Andin yüz mıŋ sırlar körsä unamaslar,
Kim yaḥşıdür-yamandür tanwmaslar,
Ol säbäbdin ara yolda qalar ermiş.

Taze-taze ḥikmätlarım «säni däftär»,
Essiz sözim nadanlarğa qılwr äbtär,
Bahra almay kündin-künğa bolur bätär,
Sözgä yetmäy özgä bena qılar ermiş.

Lämäkändin çıqtı rwḥım «Allah» dedi,
Sultan Aḥmäd eştib munı ḥalqğa yaydı,
Mwnkirları şäk keltürdi közin oydı,
Najinslarnı Ḥaq jäzasın berär ermiş.

`aşiqlarnı sırın aytdım yalğanı yoq,
Yalğan talib, bu yollarğa kirgäni yoq,
Yalğançılar Ḥaqdin ülüş alğanı yoq,
Ülüş alğan fäqr tonın kiär ermiş

Fäqr tonın kigän `aşiq bolur tofraq,
Zar yığlaban didarığa bolur mwştaq,
Mäläyklär at qoyarlar aŋa afaq,
Andağ `aşiq eldin qaçıb yürär ermiş.

Näsimidek Ḥaqnı etkil teriŋ soysın,
Ḥoja, mwlla saman tıqıb asıb qoysın,
Köziŋ yumgıl, bu dwniyadin näfsiŋ ölsün,
Gwşt, pwstın Ḥaq sözlätib qoyar ermiş.

Qul Ḥoja Aḥmäd, rwḥıŋ aydı «Qalw bälä»,
Uwä`dä qıldıŋ, heç aytmadıŋ ḥämd-w sänä,
Ğazab qılsa, nä qılğaysın Qadir Ḥwda,

Yalğan bändä wä`däsidin tanar ermiş.

90-ḥikmät

Keliŋ, dostlar, barça turub aytaylik,
Yadı bizni yaruğluqqa tartar ermiş.
Yadı birlän şwrw` qılğan `aşiqlarnı,
Niazları kündin-künğa artar ermiş.

Kimgä aytsa, Ḥaq yadını bağrı küyüb,
Köz yaşını baran qılıb räŋi solub,
Öz yaqasın yaŋıldım deb özi tutub,
Andağ `aşiq sır şärabın tatar ermiş.

Uşbw yolnı mazasını bilmägänlär,
Öz yaqasın tutub täwbä qılmaganlar,
Dwniyasığa mäğrwr bolub yürgänlär,
Ḥäywan erwr bälki andin bätär ermiş

`İşq säwdası kimgä tüşsä ḥanäwäyran,
Keçä-kündüz didar tiläb yürär ḥayran,
`İşq yolıda közi yaşlığ, bağrı brian,
Şäyda bolub, özin izläb yürär ermiş.

Aya, dostlar, qabsab keldi qaranğuluq,
Ümidim bar ol İzimdin häm yaruğluq,
Tariqatnı bazarıdür häm quruğluq,
Niazlıq qul kirib säwda etär ermiş.

Qul Ḥoja Aḥmäd, `ibrat alğıl sad hezardin,
Niazsızlar bahra almas ol bazardin,
Fazillıqda quruğ qalwr ol nazardin,
Nadan wmrın pwçäk pulğa satar ermiş.

91-ḥikmät

Qwdrat birlän färmän qıldı Mäwlim bizgä,
Yerdä-kökdä janlığ maḥlwq qalmas ermiş.
Qabiz qıldı `Äzraylni `aläm üzrä,
`Äziz jannı almağunça qoymas ermiş.

Yaşım meni yaş bolar deb aytwr erdim,
Härnä ḥasil bolsa az deb aytwr erdim,
Türlük-türlük dä`wäi işlär qılwr erdim,
Emdi bildim men etkändek bolmas ermiş.

Dwniya meniŋ mülküm degän sultanlarğa,
`Aläm malın sansız yığıb alğanlarğa,
`Äyş, `işrat birlä maşğwl bolğanlarğa,
Ölüm kelsä, biri wäfa qılmas ermiş.

Mäğrwr bolmaŋ, ey, dostlarım, `işrat etib,
Keçä-kündüz yalğan aytıb biḥwd yatıb,

Jan alğwçı kelwr ermiş bir kün yetib,
Mundağ yerdä ğafıl yürsä bolmas ermiş.

Qul Ḥoja Aḥmäd, ölärinŋni bilä körgil,
Barwrmın deb yol başında yürä körgil,
Aḥiratnı yarağını qıla körgil,
Mäläkwl-mäwt kelsä fwrsat qoymas ermiş.

92-ḥikmät

Allah yadı nurın kimgä `äta qılsa,
Näfs häwa, mänmänlikdin qalwr ermiş.
Bändä ägär, zakir bolub, «Allah» desä,
Tutmış köŋil zängarini açar ermiş.

«Fäzkwrwni äzkwrkwm» eştib neda,
Zikrin aytıb, ämrin tutub mwşähidä,
Kirib görgä tartıb türlük mwjahädä,
`aşiq janlar sır şärabın içär ermiş.

`aşiqlarğa bolub Ḥaqnıŋ `inayatı,
Batin içrä açlwr käşf käramäti,
Dilläriğa saçıb härdäm Ḥaq raḥmätı,
Fäna bolub, masiwadin keçär ermiş.

«Käşfwl äsrar» bolub batin közni açıb,
Ḥaq `aşiqı bu dwniyanı taşlab qaçıb,
Näfs häwa közün oyub rasän kesib,
Zail bolub, şäytan andin qaçar ermiş.

Bilgil emdi, Qul Ḥoja Aḥmäd, `işqdin aŋlab,
Jandin keçib, uşbw yolğa köŋil bağlab,
Däriğ `wmrım zai` ötdi etw yığlab,
Nädamätniŋ häwasıdin uçar ermiş.

93-ḥikmät

`aşiq kişilär keçäläri yatmasa, behraq,
Här därd-w äläm teksä fäğan etmäsä, behraq.

Başını yarıb qanğa boyab qılsa setämlar,
Urdı meni deb zalıma söz qatmasa, behraq.

Därwiş boluban ḥalq içidä täsbiḥ ügürüb,
Swfi bolub, `alämğa özin satmasa, behraq.

Ötkän swfilar el köziden yürmäyin qaçtı,
Ḥaqnı tilagan ḥalq içidä yürmäsä, behraq.

Här yerdä Ḥwda ḥazir-w nazir kwldürwrlar,
Bija uturub Ḥaqnı bäländ etmäsä, behraq.

Swfi boluban saf bol, ey bändäyi Allah,

Swfi bolub, ol yalğan dämi ötmäsä, behraq.

«Allah desä» qılsa nihan bidat besyar,
Andağ swfilar rwza, namaz tutmasa, behraq.

Här kimni öz yolıda aylay şäyda,
Diwanayi jwlidäni `äyb etmäsä, behraq.

Ḥaqnı tanwgan özgäni härkez tanwmas,
«Allah» demägän bolsa anı ölgäni, behraq.

Swfi bolasın hayi häwas qılmağıl äslan,
İt näfs üçün bändägä qan tutmasa, behraq.

«Razzaq» dediŋ berdi seŋä rizq färawan,
Şäytan sözigä bändä qulaq salmasa, behraq.

Ḥaqdin eştib aydı munı Aḥmäd miskin,
Çın bändäsini sinäsidin ketmäsä, behraq.

94-ḥikmät

`aşiqlıqnı dä`wäsını qılğan kişi,
Mä`şwqıdin zärre ğafıl bolğanı yoq.
`İşq gäwhärı tübsiz dariya içrä penhan,
Jandin keçmäy ol gäwhärdin alğanı yoq.

Gäwhär alwr ğawwas ägär jandin keçsä,
Şäyda bolub, `işq şärabın härkim içsä,
Neçä aylar, neçä künlär ägär ötsä,
`İşqnı güli açılıb härkez solğanı yoq.

`aşiq bolub, tapay desäŋ Ḥaqnı yolın,
Asrağaysın `işq bağıda äsrar gülin,
Mwḥäbbät birlän sınar ermiş yaḥşı qulın,
Çın `aşiqnı andin köŋli qalğanı yoq.

Mwḥäbbätni dariyasıda mäwj urğwsı,
`İlm, `ämäl qil qallar şäwq olgwsi,
Bu teŋizgä kim kiriban, kim çıqğwsı,
`aşiq qullar mä`şwqıdin qalğanı yoq.

Qul Ḥoja Aḥmäd qabwl qıldı aymağlıqnı,
Qabwl qıldı `işq otığa küymağlıqnı,
Janın berib, satqwn aldı küymağlıqnı,
Çın sözüm härkez anı yalğanı yoq.

95-ḥikmät

`İşq sırını bäyan qılsam bu `alämda,
Biḥäbärlar eştib qulaq tutqanı yoq.
Ḥaq yadını kimgä aytay hämmä ğafıl,
Mw‘minmin deb bu düiyadin ötkäni yoq.

İşan, şayḫ, ḥoja, mwlla dwniya izlär,
Ol säbäbdin padşahlarğa yalğan sözlär,
Ayat, ḥädis sözin qoyıb malnı közlär,
Ḥaq yolıda härkez meḫnät tartqanı yoq.

Dwniya tefib, Ḥaqnı süygän tabtı mwrad,
Şäwq şärabın içkän `aşiq şäwqı ziad,
Qiamat kün käzzablärni yüzi uyat,
Yalğançılar Ḥaq yadını etkäni yoq.

Aḫir zäman şayḫlar işi hämmä ria,
Rwz Mäḫşär riaları bolğay gwä,
Şayḫmın tiw munça häwa, munça bena,
Allah üçün zärre säwab etkäni yoq.

İşanmın deb türlük ta`am terib yegäy,
Yaḫşılarnı közgä ilmäy menmen degäy,
Dwniya malın bersa süyünüb algay,
«Uwallah, billäh» menmenlikdin ötkäni yoq.

Säjjadägä kim oltursa faqir bolsun,
Mwḫämmäddek tofraq sifat ḫäqir bolsun,
Riyazatda räŋi rwiy zähir bolsun,
Ḥaq Mwstafa elgä qatığ baqqanı yoq.

Ḥalqlar qılıb, ḫalayqğa sözlär aytdı,
Yüz mıŋ käfir butdin keçib dingä qaytdı,
Ḥalqlardin `aläm hämmä nurga batdı,
Andin soŋra iman, İslam ketkäni yoq.

Bändä bolsaŋ, ḫalqlar qılıb ümmät bolğıl,
Andin soŋra iman, İslam qolğa alğıl,
Säḫär waqıtda Ḥaqqa yığlab zari qılğıl,
Allah saḫi heçkim naümid qaytğanı yoq.

Eki `aläm şahı turur bir yaḫşı ḫalq,
Ḥalqlarıdin Ḥaq Mwstafa boldı uluq,
Ḥaq Ta`ala ayat berdi «Mimmä ḫwliq»,
Ğafıl adam ayat eştib uqğanı yoq.

«Ḥwliqa mimmäin däfiq» qaytıb aydı,
Mwstafağa ümmätlärğa uqub yaydı,
Yalğan ümmät wä`däsidin qaytıb taydı,
Swbḫan Egäm gwnahidin ötkäni yoq.

Mäyḫana deb eştib qulaq kirgän emäs,
Eranlarnıŋ ḫızmatını qılğan emäs,
Piri kämil mwkämmälni körgän emäs,
Yalğançıdür wäḫdät mäydin tatqanı yoq.

Jandin keçgän çın `aşiqlar dwniya demäs,
Näfs ölük ab, ta`am ğamın emäs,

Bu dwniyada swd-w zian bolsa bilmäs,
Dwniya keçib, jilwä qılsa baqqanı yoq.

Mwḥäbbätlik diwananıŋ nışanı bar,
Jan-w dildä `işq därdiniŋ bäyanı bar,
Ne därdlärni kimni körsä gümäni bar,
Bayaziddek härkün özün satqanı yoq.

`aşiq bolsaŋ bağrıŋda yoq közniŋ qanı,
Ey, narasa, jäbhäŋdä yoq `işq nışanı,
Ḥızmat qılsaŋ pirimuğan dürrniŋ käni,
Ḥızmat qılmay dürr käniğa batqanı yoq.

Bul häwaslar `aşiqmın deb köb laf urar,
Biḥäbärlar qayda barsa dükän tüzär,
Yalğan sözläb, bu dwniyanı däwrin sürär,
Dwniya izläb tabanığa tigäni yoq.

Ḥaqdin qorqmay menmen degän şahlar qanı?!
Ay, küngä dä`wä qılğan mahlar qanı?!
Keçä yığlab, säḥär turgan ḥublar qanı?!
`İbrat alıb qan, zärdab tökkäni yoq.

Quruq zahid Ḥaq `işqını közgä ilmäs,
Jännät izläb didarını talab qılmas,
`aşiqlarnı nalasığa qulaq salmas,
Bu dwniyanı arqa taşlab atqanı yoq.

Qul Ḥoja Aḥmäd, qulmın desä, qulum degil,
Andin keyin bändälikgä mäqbwl bolgıl,
Mwḥäbbätni maydanında baş oynağıl,
Baş oynamay Ḥaq wasligä yetkäni yoq.

96-ḥikmät

`İşq dä`wäsın mäŋä qılma yalğan `aşiq,
`aşiq bolsaŋ, bağrıŋ içrä köz qanı yoq.
Mwḥäbbätni şäwqı birlä jan bermäsä,
Zai` keçär `wmrı anı yalğanı yoq.

`İşq bağını meḥnät tartıb kökärtmäsäŋ,
Ḥorlıq tartub, şwm näfsiŋni öldürmäsäŋ,
«Allah» deywb içkä nurnı toldurmasaŋ,
«Uwallah, billäh» sendä `işqnı nışanı yoq.

Ḥaq zikrini mäğz jandin çıqarmasaŋ,
Üç yüz altmış tamwrlarıŋ tebrätmäsäŋ,
Tört yüz qırq tört swngaklarıŋ kül qılmasaŋ,
Yalğançıdür Ḥaqqa `aşiq bolğanı yoq.

Näfsiŋ keçib qana`atnı pişe qılğan,
Härkim tebsä, razı bolub boyın sunğan,
Yaḥşılarğa ḥızmat qılıb dw`a alğan,

Andağ `aşiq Mäḥşär küni armanı yoq.

Raḥat taşlab, jan meḥnätin ḥuşlaganlar,
Säḥärlarda janın qinab işlägänlär,
Hayi häwas, mawmänni taşlaganlari
Çın `aşiqdür härkez anı yalğanı yoq.

`İşq därdini bidärdlärgä aytıb bolmas,
Bu yollarnı `äqäbäsı köb ötüb bolmas,
`İşq gäwhärın här namärdga satıb bolmas,
Biḥäbärlar `işq qadrini bilgäni yoq.

`İşqqa tüştüŋ, otqa tüştüŋ, küyüb öldüŋ,
Pärwanädek jandin keçib äḥkar bolduŋ,
Därdgä tolduŋ, ğamga solduŋ, telbä bolduŋ,
`İşq därdini sursaŋ härkez därmanı yoq.

Başıŋ ketär bu yollarda ḥazir bolğıl,
`İşq yolıda ölmäs burun zinhar ölgil,
Pir etägin mäḥkäm tutub ḥızmat qılğıl,
Ḥızmat qılğan härkez yolda qalğanı yoq.

`aşiq ermäs, jananıŋa jan bermäsä,
Dehqan ermäs, ketmän çabıb nan bermäsä,
Munda yığlab, aḥiratda jan bermäsä,
Yolda qalğan bwy Ḥwda alğanı yoq.

Ey, biḥäbär, `işq ählidin bäyan surma,
Därd istägil, `işq därdiğa därman surma,
`aşiq bolsaŋ, zahidlardin nışan surma,
Bu yollarda `aşiq ölsä tawanı yoq.

Zahid bolma, `abid bolma, `aşiq bolğıl,
Meḥnät tartıb, `işq yolıda sadiq bolğıl,
Näfsni tefib därgahiğa layıq bolğıl,
`İşqsızlarnı häm janı yoq, imanı yoq.

`İşq säwdası kimgä tüşsä raswa qılwr,
Pärtw salıb, Ḥaq öziğa şäyda qılwr,
Mäjnwn sifat `äqlın alıb Läylä qılwr,
Allah Ḥaqı bu sözlärni yalğanı yoq.

Qul Ḥoja Aḥmäd, jandin qorqub yolğa kirgil,
Andin soŋra eranlarnı yolın surgıl,
«Allah» deban Ḥaq yolıda janıŋ bergil,
Bu yollarda jan bermäsäŋ imkani yoq.

97-ḥikmät

Ḥajät ermäs `işq därdiğa däwa surmaq,
Uwäyran etib ketkän ermiş däwası yoq.
Janıŋ qinab, yaşıŋ aqıb, hwşıŋ ketib,
`İşq därdidin dostlar qatığ bälası yoq.

Härkim küyär janğa alar `işqnı otın,
Janı küysä ä`zasıdin çıqar tütün,
Bağrı anı sad paradür yoqdür bütün,
Ḥalqqa zahir körünüb turgan yarası yoq.

Jandin keçmäy tabmas härkim jananänı,
Körüb himmät qılmaq keräk pärwanänı,
Körüb-bilib otqa urdı öz janını,
Swd-w zian birlä härkez pärwası yoq.

Ança yürdüŋ, ança turduŋ, ey, biḥäbär,
Näfs şäytan işläridin qılğıl ḥäzär,
Bizdin burun telim kärwan qılğan säfär,
Ayta ketkän bu dwniyanıŋ wäfası yoq.

Aytıb ötkän eranlardin yolnı surğıl,
Säḥärlarda ora qubub çar zarb urğıl,
«Hw» swḥbätın qurğan ergä özüŋ urğıl,
Yolğa kirgän eranlarnı häwası yoq.

Qul Ḥoja Aḥmäd, aydı dostlar eştiŋ munı,
Qaf tağıdek taşlar teksä çıqmas üni,
Kimgä aytıb, kimgä yığlay `işq därdini,
«Uwallah, billäh» `işq därdini däwası yoq.

98-ḥikmät

Ḥuş ğayıbdin etwşti, yaḥşı sözüm täbärrwk,
`aşiq bolsaŋ, ey, talib, riyazatda beliŋ bük.
Tün keçälär uḥlamay, yaş ornığa qanıŋ tök,
Arslan babam sözlärin eştiŋiz täbärrwk.

Arslan babam aydılar, taliblarda yoq iḥlas,
Piriŋ ḥazir bolğanda, nä ḥajät Ḥizr-w İliyas,
Pirğa qadam qoyğanda, ya aytma Ğawswl ğias,
Arslan babam sözlärin eştiŋiz täbärrwk.

Talibman deb aytwlar, «wallah, billäh» nainsaf,
Namäḥramğa baqarlar, közläridä yoq insaf,
Kişi malın yewrlär, çün dilläri emäs saf,
Arslan babam sözlärin eştiŋiz täbärrwk.

Pir ḥızmatın qılduq deb, talibmın deb yürärlär,
Yeyib ḥäram, ḥarişnı külbarığa urarlar,
Közläridä namı yoq, ḥälqa içrä kirärlär,
Arslan babam sözlärin eştiŋiz täbärrwk.

Zakirmin deb zor urar, çıqmas közdin yaşı,
Dilläridä ğamı yoq, nagah ağırğay başı,
Mäkr-w ḥilä qılwrlar, ma`lwm Ḥwdağa işi,
Arslan babam sözlärin eştiŋiz täbärrwk.

Talibmın deb aytwrlar, köŋlündä yoq zärre nur,
Çın talibnı surduŋız, içi taşı gäwhärdür,
Ḥaqqa `äyan sırları, yemişläri safa nur,
Arslan babam sözlärin eştiŋiz täbärrwk.

Swratları swfi naqş qiamatdin qorqmaslar,
Fisq-w fwjwr ḥasilı, gwnahliardin hürkmäslär,
Aya, täsbiḥ elgindä, yığlab başın tökmäslär,
Arslan babam sözlärin eştiŋiz täbärrwk.

Aya, täsbiḥ elgindä, zwnnwr yaḥşı bilsäŋiz,
Ḥaq rizası bu turur, `işq säwdasın qılsaŋız,
`İşqın alıb Mäḥşärda, raswa bolub tursaŋız,
Arslan babam sözlärin eştiŋiz täbärrwk.

`İşqqa qadam qoyğanlar, Ḥaq didarın körärlär,
Mwsa sifat Mäḥşärda, Ḥaqdin säwal surarlar,
Särmäst bolub wäslidä, «hw» zikrini qurarlar,
Arslan babam sözlärin eştiŋiz täbärrwk.

«İnşa‘ allah» aytgannı, Ḥaqdin tiläb alwrmın,
Şäytan yolıdin alıb, Ḥaq yolığa salwrmın,
Mädäd qılsa Mwstafa, gwnahliärin tilärmin,
Arslan babam sözlärin eştiŋiz täbärrwk.

Arslan babnı sursaŋız, payğambarğa i`tibar,
Saḥabalar uluğı, ḥas bändäyi Kerdegar,
Yatqan yeri nahämwar, bär kaze-ye ḥar-w zar,
Arslan babam sözlärin eştiŋiz täbärrwk.

Çäharşanba kün eştib, nagah ḥazrat bardılar,
Arslan babnı üyiğa, olkün mehman boldılar,
Yatkan eri nahämwar, körüb ḥayran qıldılar,
Arslan babam sözlärin eştiŋiz täbärrwk.

Ol Mwḥämmäd Mwstafa, turub dw`a qıldılar,
Mäläyklär «ämin» deb elgin açıb turdılar,
Şundağ ümmät berdiŋ deb, Ḥaq şükrini qıldılar,
Arslan babam sözlärin eştiŋiz täbärrwk.

Saḥabalar aydılar: «Arslan babadür atıŋız
`Ärablarnı uluğı päkizädür zatıŋız,
«Tärbiyät tän farz» dedi farça salıb yatıŋız»,
Arslan babam sözlärin eştiŋiz täbärrwk.

Aḥir zäman ümmätläriŋ naqş qılwr üylärin,
Näfs häwağa qwanıb, buzar härdäm ḫwyların,
Şä‘n, şäwkätlär bilän bärpa qılwr boyların,
Arslan babam sözlärin eştiŋiz täbärrwk.

Aḥir zäman ümmätlär, dwniya fäni bilmäslär,
Ketkänlärni körüban, andin `ibrat almaslar,
Eranlarnı qılğanın körüb közgä ilmäslär,

Arslan babam sözlärin eştiŋiz täbärrwk.

Qul Ḥoja Aḥmäd, sözüŋni nadanlarga aytmağıl,
Sözni aytıb nadanga, pwçäk pulğa satmağıl,
Açdin ölsäŋ namwraddin härkez minnät tartmağıl,
Arslan babam sözlärin eştiŋiz täbärrwk.

99-ḥikmät

Här kim qılsa tariqatnı dä`wäsini,
Äwwäl qadam şäri`ätga qoymak keräk.
Şäri`ätniŋ işlärini ada qılıb,
Andin soŋra bu dä`wäni qılmaq keräk.

Şäri`ätsiz däm urmaslar tariqatda,
Tariqatsız däm urmaslar Ḥaqiqatda,
Uşbw yollar yeri bilinwr şäri`ätda,
Jwmläsini şäri`ätda surmaq keräk.

Adin soŋra bir er keräk iradätlik,
Bolmış bolsa ol bir erdin ijazätlik,
Şäri`ätda rast mwafiq käramätlik,
Oşal erniŋ aytkanını tutmaq keräk.

Kim bilmäyin bu yollarnı şayḥmın desä,
Käramätdin wälayätğa ḥabar bersä,
Batil erwr ägär Rwḥwl-ämin ersä,
Özin andağ batillardin saçmaq keräk.

İradatsız, ijäzatsız mwrşid bolmas,
Tariqatnı yollarını härkez bilmäs,
Mwbtädi`dür iradatga layıq ermäs,
Andağlardin yırağ-yırağ qaçmaq keräk.

İradatnı bergil ähli ijäzatga,
Qayım bolğıl tüni-küni riyazatga,
Sanıb anı qulluğını `ibadatga,
Qulluğıda belni bağlab turmaq keräk.

Andin soŋra mwjahädä tonın kiib,
Riyazatnı butasıda arıb aqıb,
Mänmänlikdin ötüb özini saf qılıb,
`İzzät raḥtın satıb ḥorlıq almaq keräk.

Uşbw turwr eranlarnı qılğanları,
Taliblarğa bilsün deban ayğanları,
Rastdür bu söz bilgil yoqdür yalğanları,
Jan qwlaqı birlän munı bilmäk keräk.

Sidqı birlä härkim qabwl qılsa munı,
İ`tiqadı birlä bolsa tüni-küni,
Yadı birlä maşğwl bolsa yılda tüni,
Eranlardin himmät yarı qulmaq keräk.

İradatsız uşbw yolğa kirmädilär,
İnabatsız yolğa qadam qoymadılar,
İjäzatsız yarım näfs urmadılar,
Mwrid bolğan bu sifatlığ bolmaq keräk.

Härkim kirsä, uşbw yolğa belin bağlab,
Qul Ḥoja Aḥmäd, keräk özni ḥadim aylab,
Niyätini Ḥwdayiğa durst aylab,
Täwäjjwhni `zizlarğa qılmaq keräk.

100-ḥikmät

`Äzrail bir kün kelwr şiddät birlän,
Isığ tändin `äziz jannı bermaq keräk.
Beş köŋlüŋ näqd `wmrını qoldin berib,
Çara tabmay aḥir bir kün ölmaq keräk.

Uğul-qızıŋ yığlab qalsa färiyad urub,
Mal-mülkiŋ munda qalsa ḥayran bolub,
Duşmanlarıŋ qwanuşur seni körüb,
Boyun sunub üzälibän yatmaq keräk.

Miras deban baş-ayağıŋ bağlagaylar
Isığ swnı başdin quyub çayqagaylar,
Tört tarafdin ästä-ästä uşlagaylar,
Altı qarış bözdin käfän qılmaq keräk.

Janazaŋnı uluğ-kişik kötärsälär,
Köristänğa qarab seni yürütsälär,
Etmiş erdä säwal sursa färiştälar,
Bir-bir anı jäwabını bermaq keräk.

Ḥalayqnı mazarıda `imaratnı,
Körüŋ anda türlük-türlük `älamätni,
Läḥäd atlığ därwazayi qiamatnı,
Siasatlığ üyğa barıb kirmaq keräk.

Kirib körsäŋ qaranğuluq yoqdür çıraq,
Içi tola ḥäsrat erür otluğ firaq,
Ol kün seŋä kim qılgwsı anda yıraq,
Ta qiamat taŋ atqwnça yatmaq keräk.

`Uwmrıŋ aḥir bolğwsıdür bir kün tamam,
Bu iş birlän barsaŋ ägär Darws-sälam,
Ḥalal qoyub, yegän bolsaŋ daim ḥäram,
`Äzabnı barıb anda tartmaq keräk.

Qul Ḥoja Aḥmäd, täwbä qılğıl ölmäs burun,
Qızıl yüzüŋ kördä yatıb solams burun,
Yılan, çayan körüŋ içrä tolmas burun,
Qaza kelsä, riza bolub turmaq keräk.

101-ḥikmät

Qaranğudür oşal sa`ätga dwniyadin säfär qılsaŋ,
Zän, färzänd-w mal-mülkiŋ bäri sendin gwzär qılsaŋ.

Seni qoymas ajal härkez, neçä ḫwkmiŋ rawan bolsa,
Ḫwkwmat birlä `alämni ägär zir-w zäbär qılsaŋ

Mäḫasildür ḫalayqğa ajal misl sepahlardek,
Ğazab birlä alwr janıŋ neçä ma zarilar qılsaŋ.

Bolubdür barçağa färmän ölümni şärbätin içmäk,
Qaçwb andin qutulmassın neçä andin ḫäzär qılsaŋ.

Ḫalayqnıŋ mazarığa barıb bir-bir tamaşa qıl,
Ölüklärdin alwb `ibrat keräk bağrıŋ käbab qılsaŋ.

Hämişä yaḫşılıq qılğıl ketärsin uşbw dwniyadin,
Qiamat abırwyığa keräk ḫun jigär qılsaŋ.

Ḫwda färmänini tutqan bolub ol äwliyalardin,
Bolursın äwliyalardin riyazat köbrak qılsaŋ.

Qwanma mal-w mülkiŋga qurtur bu ajal aḫır,
Qara yergä kirärsin aḫır, neçä ma kärr-w fär qılsaŋ.

Ḫoja Aḫmäd, mä`siät birlä ḫayatıŋ qılmağıl zai`,
Bolursıŋ layıq ḫazrat ägär ta'ät säḫär qılsaŋ.

102-ḥikmät

Aya, dostlar, aḫır zäman boldı köriŋ,
Bidin käfir bu `alämğa toldı köriŋ.
Ḫaq qulluğın qoyub barça fasiq boldı,
Anıŋ üçün Qahhar `äzab qıldı köriŋ.

Aḫır zäman nışanı ol ḫayrat ketdi,
Qahhar Egäm qahr birlä ḫwkmin etdi,
Ḫalayqlar fasiq bolub dinin yutdı,
İslam za`if bolub qoldin çıqtı körüŋ.

Rwza, namaz, iman, İslam qoldin ketdi,
«Kwllw yäwm bätär» deban ḫädis ötdi,
Arığ Raswl aytqanları emdi yetdi,
Bu dwniyanı qaranğuluq bastı körüŋ.

`Alimlar barça `ilmin malğa satdı,
Bilib körüŋ özlärini otqa atdı,
Özi `ämäl qılmay ḫalqğa `ilm ürgätdi,
Dwniya üçün dinlärini satdı körüŋ.

«Uwallah» ḫalal heç qalmadı boldı ḫäram,
.....

.....
Äsir qılıb, färzändlärin saldı körüŋ.

Fe`limizdin bizgä `äzab qıldı Ḥaliq,
Şwkr etmädük bizgä jäza köb nä çağlıq,
Ḥayr, iḥsan eşkin sultan qıldı bağlıq,
Anıŋ üçün yüz mıŋ bäla toldı körüŋ.

Kün körmägän esiz mäḥbwb mähpäralar,
Yüräkläri qorqub boldı sad paralar,
Därdlarığa däwa tabmay biçaralar,
Muŋluğ bolub, käfirlarğa ḥor boldı köriŋ.

Jandin artuq körgän jananalar,
Yüzi ay, közi Çwlpan mästanalar,
Boylarını heç körmägän biganälar,
Käfirlarğa zar-w ḥayran boldı köriŋ.

Yığlayürlär fäğan urub «Ay-way anam»,
Körmägäydwk mudağ qatığ künlärni ḥam,
.....
«Bu nä ḥäsrat» tiw zarın aydı körüŋ.

«Anam» tiw, keçä-kündüz yığlayürlär,
Arıb qalğan bwtalardek bozlaywrlar,
Yätim qalğan qozı yaŋlığ möŋräyürlär,
Nalışığa taşlar erib sw boldı körüŋ.

Nä mwşkildür gülni üzüb ğwnçäsidin,
Anasını jwda qılıb bäççäsidin,
Kündüzini qara qılıb keçäsidin,
Başlarığa qaranğunı saldı körüŋ.

Nä qılğança sizdin jwda boldı ana,
Swnı sendin jwda qıldı Qadir Ḥwda,
Qiamatnıŋ taŋı atı «wa, ḥäsratah»,
Janımızga mundağ jäfa saldı körüŋ.

Anaları qan yığlaywr tabmay `ilaj,
Başlarığa qara kiib, yüz yırtıb saç,
Qaldımwkin babalarım aç yalaŋaç?!
Ah urub iç boynı izdi körüŋ.

Anaları telmürüban qaldı ḥayran,
Gül yüzlärin zağfarandek sarğaytıban,
«Uway qulunum, botam» deban ah uruban,
Yaqa yırtıb saçlarını yuldı körüŋ.

Jandin `äziz jan içida mehrbanım,
Nwr didäm, jigärbändim, ğamgwsarım,
Eki közüm yaruğluğı tändä janım,
«Qayda bardıŋ» tiw färiyad qıldı körüŋ.

Körgäymızmw qaytıb yana seni, ey, jan,
Ägär körmäy ölär bolsaŋ nä arman,
Yığlay-yığlay közi gerian, bağrı brian,
Nä qılğusın bilmäy ḥayran qaldı körüŋ.

Ḥäsrat dağın köŋlümizdä saldı tamam,
Işiŋ bu nä qwdrat turwr ,ey ḥas-w `am,
Qwdratın kör şahzadalar boldı ğwlam,
Ḥaqqa yanıb mundağ jäza saldı körüŋ.

Qızıl güldek narasidä ol uğlanlar,
Dwniya ölüb, kim körübdür mundağ dağlar,
Mäjnwn yaŋlığ diwanadek boldı sağlar,
`Ajiz bolub, mwslwmanlar qaldı körüŋ.

Erkim bolsa şahmärdan bolğay erdim,
Bu elgimgä almas qılıç alğay erdim,
Bu käfirlar barçasını qırğay erdim,
«`İlajım yoq» tiw arman qaldı dostlar,

Aq sinämni baḥl qıldım, ey, färzändim,
Nä yazwq bir Ḥwdaimğa jigärbändim,
Ölümdin häm bätär boldı meniŋ därdim,
Bu dwniyada hejran dağın saldı körüŋ.

Barça dağlar içrä mwşkil hejran dağı,
Hejrandin häm bätär ermiş färzänd dağı,
.....
Yürägimdin serilib içimgä qan toldı körüŋ,

Bälä köbdür, mundağ härkez bälä yoq-dwr,
Termültwbän bizdin käfir erib eltwr,
Ajal etib körgä kirmäk nä däwlätdür,
Mundağ deban näwḥä färiyad qıldı körüŋ.

Sensiz maŋa ta`am yemäk qıb-qızıl qan,
Sensiz maŋa negä keräk bu tändä jan,
Sensiz maŋa qaranğudür uşbw jahan,
Seniŋ därdiŋ tiw ḥäsrat qıldı körüŋ.

Ana-färzänd bir-biriğa çoğlaştılar,
Färiyad urub quçağlaşıb yığlaştılar,
Ḥäsrat etüb arman bilä yığlaştılar,
Nä mwşkildür «älwida`» deb qaldı körüŋ.

Bil bularnı qaranğuluq bastı tuman,
Bizgä ğazab qıldı bu kün Qadir Uwğan,
Käfir yığıb, alıb çıqtı şad-w ḥändan,
Mwswlmanlar färiyad urub qaldı körüŋ.

Täwbä deŋlär nä qwdratdür ḥalqı jahan,
Aḥir zäman nışanları boldı `ayan,
Ğam dağına yüz täsälli qıldım bäyan,

Taŋ `äjayıb künlär emdi boldı körüŋ.

Äzäl kündä İzim bizgä qıldı taqdir,
Bizdin ötüb, ança ḥata qılduq täqsir,
Anıŋ üçün narasidä boldı äsir,
Fe`limizdin bizgä jäfa saldı körüŋ.

Nä anada raḥım qaldı, nä atada,
Ağayını bir-biriğa majarada,
Mwswlmanlar dä`wä qılwr, içär badä,
Mästlıq bilän qarındaşdin tandı körüŋ.

Körmäsmüsiz zämanalar jwş ayladı,
Burunğı qadrdanlar heç qalmadı,
Qadr bilmäs nakäslarğa orun tegdi,
`Alim, därwiş yaḥşılar ḥor boldı körüŋ.

Nakäs, ḥäsis, bidianat qullar ḥakim,
Mänmänlik ḥäddin aşıb boldı zalım,
Ḥalq içindä ḥorlıq boldılar därwiş `alim,
Ḥimayäti ḥalqnı käfir boldı körüŋ.

Köŋillärni tuttı tamam qaranğuluq,
Bizgä yoqdür emdi körmäk bir yaruqluq,
Yoldin azıb, şar`iatnı pas tutmaduq,
Din qalıban bäl mwswlman boldı körüŋ.

Dianatsız ḥäsislarnıŋ ḥatarı yoq,
Dwniya malın yığıb härkez toyarı yoq,
Pwrzwr bolub ölümdin heç ḥabarı yoq,
Uw färdniŋ dini dwniya boldı körüŋ.

Qul Ğaribnıŋ sözi täqlid, täḥqiq emäs,
Därdi yoqdür, bu sözlärgä qan yığlamas,
Ğayıb `ilmin Ḥaqdin özgä kimsä bilmäs,
«Uwallahw ä`läm bissawab» deb aydı körüŋ.

103-ḥikmät

Ey, köŋil, qıldıŋ gwnah, härkez puşayman bolmadıŋ,
Swfimın deb laf urub, talib janan bolmadıŋ.
Ḥäyf `wmrıŋ ötdi bir laḥza gerian bolmadıŋ,
Swfi naqş bolduŋ, härkez mwswlman bolmadıŋ.

Swfilığ şundağmwdür, daim işiŋ ğäflät bilän,
Danayi täsbiḥ qoluŋda, tilläriŋ ğaybat bilän,
Sällä-y çel piç wrarsın, urarsın näfs bäd `izzät bilän,
Swfi naqş bolduŋ härkez mwswlman bolmadıŋ.

Swfi bolsaŋ saf bolğıl, jwrm, `isian bolmasun,
Ta'ät, täqwä qılıb, köŋlüŋ pärişan bolmasun,
Jan dildä yığlağıl, Mäḥşärda yalğan bolmasun,
Swfi naqş bolduŋ, härkez mwswlman bolmadıŋ.

Swfilıq şartı dwrwr tünlär qubub qan yığlamaq,
Här jäfağa sabr etwbän, belni mäḫkäm bağlamaq,
Talib Allah bolub här yaḫşı sözni sözlamaq,
Swfi naqş bolduŋ härkez mwswlman bolmadıŋ.

Swfi ta'ät qılwrsın, barçası `wjb-w ria,
Jan-w dildä dwniyağa mäğrwr tilläriŋdä «ah-w ah»,
Jan berwrda bolğuŋ nur imandin jwda,
Swfi naqş bolduŋ, härkez mwswlman bolmadıŋ.

Swfi bolmay neyläsün, üydä qılwrğa işi yoq,
Swfilığ dä`wä qılwr, ḫalqğa berwrğa aşı yoq
«Ah-w ah» derlär yana qatra yaşı yoq,
Swfi naqş bolduŋ härkez mwswlman bolmadıŋ

Swfi bolub näfs üçün härdäm işiŋgä baqasın,
Näzir alıb keldwmw deb härdäm kişigä baqasın,
Lä`näti Allanı boyuŋga härdäm taqasın,
Swfi naqş bolduŋ, härkez mwswlman bolmadıŋ.

Swfimın deb laf urarsın söz äfğanıŋ qani?!
Äşk-e swrḫ-w rw-yi zärd-w çeşm-e ḫwnbarıŋ qani?!
Mwrşid kämil mwkämmäl rah märdanıŋ qani?!
Swfi naqş bolduŋ, härkez mwswlman bolmadıŋ.

Swfiya, biğam yürärsin danayi täsbiḫ alıb,
Düiyağa mäğrwr bolub din işini arqa salıb,
Qorqğıl emdi, qorqğıl emdi, Ḫwdağa yalbarıb,
Swfi naqş bolduŋ, härkez mwswlman bolmadıŋ.

Swfi bolub mal kas almaq üçün qıldıŋ jädäl,
Zahirıŋ swfi nämadür batınıŋ dwn-w däğäl,
Ey, biḫäbär, ey, biḫäbär, şärmändäsin rwz äzäl,
Swfi naqş bolduŋ, härkez mwswlman bolmadıŋ.

Danayi täsbiḫ alıb el köziğa ḫub swfisın,
Näfs bädni aldıda tärsa, jwhwdni täwäffisin,
Bändälığ qılıŋ, Ḫwdağa ywḫsa säg-e Kwfisın,
Swfi naqş bolduŋ, härkez mwswlman bolmadıŋ.

Swfiya, öz twrwŋa yalğuz Ḫwdağa bändäsin,
Äsliŋä baqsaŋ ägär `aläm içindä kändäsın,
Pwrgwnah-w pwrḫatar `asiw şärmändäsin,
Swfi naqş bolduŋ, härkez mwswlman bolmadıŋ.

Swfiya, qıldıŋ mwḫäbbät dä`wäsin diwana bol,
Mal-w mülkiŋ ḫanwmandin keçkil-w biganä bol,
Kim Ḫwda deb sözläsä mıŋ ürgülüb pärwanä bol,
Swfi naqş bolduŋ, härkez mwswlman bolmadıŋ.

Swfiya, dä`wä-i `işq qıl barçadin bezar bol,
Uyqunı aylab ḫäram tünär qubub bidar bol,

Därdi yoq bidärdni körsäŋ qaçqıl azar bol,
Swfi naqş bolduŋ, härkez mwswlman bolmadıŋ.

Aḥmäd, sen swfi bolsaŋ, swfilıq asan emäs,
Ḥaq Raswl swfi bolub dwniya malın süygän emäs,
Dwniyanı süygän kişi bişäk biliŋ insan emäs,
Swfi naqş bolduŋ, härkez mwswlman bolmadıŋ.

104-ḥikmät

Ḥaq Ta`ala pärtw saldı, janım küydi,
Keliŋ, yığılıŋ, zakir qullar, zikr etälik.
Säḥär wäqtda pirmuğan baqıb surdı,
Keliŋ, yığılıŋ, zakir qullar, zikr etälik.

Zakirlarğa wä`dä qıldı Qadir Ḥwda,
Kör içindä `äta qıldı ḥwri liqa,
Zakirlarnı turar jayı Darwl-bäqa,
Keliŋ, yığılıŋ, zakir qullar, zikr etälik.

Zakir bolsa, şakir bolsa, yeri jännät,
Qanlar aqsa közläridin qılmas minnät,
Ümmät bolsaŋ, zikrin aytmak sizgä sünnät,
Keliŋ, yığılıŋ, zakir qullar, zikr etälik.

Zakirlarğa Ḥwda özi wä`dä qıldı,
«Fäzkwrwni äzkwrkwm» ayat keldi,
Firdaws atlığ jännätidi mäḥzar keldi,
Keliŋ, yığılıŋ, zakir qullar, zikr etälik.

Zakirları här näfäsdä zikrin etär,
Täwbä qılıb, egri yoldin rastğa qaytar,
Zikri aytsa, ästä-ästä şäwqı artar,
Keliŋ, yığılıŋ, zakir qullar, zikr etälik.

Zakirlar ḥälqa içrä pärtw körär,
Anıŋ üçün ḥälqa içrä özin urar,
Mä`şwqını körgän zäman janın berär,
Keliŋ, yığılıŋ, zakir qullar, zikr etälik.

Yalğan `aşiq mä`şwqidin janın ayar,
`Uwqbä yolın arqa taşlab dwniya süyär,
«Hw» ḥälqasın qurğa yerdin aylar firar,
Keliŋ, yığılıŋ, zakir qullar, zikr etälik.

«Äl käzzabw lä wmmäti» dedi Särwar,
Bu sözlärgä yol bergwçi Hädi Rahbär,
Yalğaçını ümmät demäs ol payğambar,
Keliŋ, yığılıŋ, zakir qullar, zikr etälik.

Raḥman Egäm çın `aşiqnı yolın açar,
Mwḥäbbätni şäwqı birlä yaşın saçar,
«Allah» tiw qayda barsa şäytan qaçar,

Keliŋ, yığılıŋ, zakir qullar, zikr etälik.

Zakirlarnı zikrin aytıb nala qılwr,
Köz yaşını sariğ yüzgä jale qılwr,
Biabanlar kezib özin waläh qılwr,
Keliŋ, yığılıŋ, zakir qullar, zikr etälik.

Zakir qullar Ḥaq färmänin mäḫkäm tutar,
İḫlas birlän «Allah» tiw qanlar yutar,
Ḥälqa içrä kirgän waqıtda jandin ötär,
Keliŋ, yığılıŋ, zakir qullar, zikr etälik.

Bitaharat zikrin etgängä lä`nät yağar,
Uşbw küni bolğan färzänd şäytan tuğar,
Ölär waqıtda äwwäl kelib şäytan baqar,
Keliŋ, yığılıŋ, zakir qullar, zikr etälik.

Bitaharat zikrin etgän iman etmäs,
Ölär waqıtda Ḥaq Mwstafa qolın tutmas,
Swbḥan Egäm gwnahini härkez ötmäs,
Keliŋ, yığılıŋ, zakir qullar, zikr etälik.

Mw‘min bolsaŋ bitaharat zikri aytma,
Käramätlär aytıb ḥalqğa dinin satma,
Mwswlmanlığ dä`wä qılıb käfir ketmä,
Keliŋ, yığılıŋ, zakir qullar, zikr etälik.

Zakir bolsaŋ, zikrin aytmay härkez yatma,
Nadan birlä najinslarğa heç söz qatma,
Mwnafiqlar ḥaldin sursa bir söz aytma,
Keliŋ, yığılıŋ, zakir qullar, zikr etälik.

Qul Ḥoja Aḥmäd, yamanlarnı yamanısın,
Barça buğday el tutmagay samanısın,
Yoldin azğan gwmrahlarnı nadanısın,
Keliŋ, yığılıŋ, zakir qullar, zikr etälik.

105-ḥikmät

İzim yadı – uluğ yaddür aytwr bolsam,
`Äsäl yaŋlığ süçük bolur tilim meniŋ.
Özüm faqir qıldım mwqir boldum ḫäqir,
Qanat qaqar uçar quşdek köŋlüm meniŋ.

Türlük `äyşım, türlük işim, muŋlığ başım,
Erdi janım ketdi hwşum, aqtı yaşım,
Yazwq bilän toldı tügäl içi-taşım,
Biniazım aça bersün yolım meniŋ.

Közüm tüşdi, köŋlüm uçtı, `Arşqa aştı,
`Uwmrım keçti, näfsim qaçtı, baḫrım taçtı,
Kärwan köçti, mänzil aştı, harib tüşti,
Sır ulaştı netäk bolğay ḥalım meniŋ.

Swrat munda, sirat anda, qwdratında,
Uzun tündä, yarwq kündä, köŋlüm anda,
Yürär tündä, bolub bändä, bäri qanda,
Sursa anda yazwq turur tilim meniŋ.

Içtim şärab, boldum ḥärab, äslim twrab,
Keldim kwrab, köŋlüm särab, `işqqa pwrab,
Ḥaqdin ḥitab kelsä körmäs qullar `äzab,
Bulaq yaŋlığ aqar közdin yaşım meniŋ.

Tüştim äwzar, bwraq tüzär, ketsä bazar,
Dwniya bazar, içrä kirib qullar azar,
Başım bezar, yaşım sezär, qanım tozar,
Atım Aḥmäd Türkistandadür elim meniŋ.

106-ḥikmät

Aya, dostlar, Mwstafadin bäyan aylay,
Qulaq salğıl ḥas ümmäti bolay desäŋ.
Ol Raswl mwḥäbbätini `äyan aylay,
Qulaq salğıl ḥas ümmäti bolay desäŋ.

Yüz mıŋ neda Ḥaqdin keldi eşit aŋa,
Ümmätlärniŋ ḥäwalasın qılğıl meŋä,
Jwmläsini bağışlayın anda seŋä,
Qulaq salğıl ḥas ümmäti bolay desäŋ.

Atam-anam demädilär dedi ümmät,
Ḥämd, säna tınmay aytıb bolğıl wlfät,
Qiamatda körmägäysin Ḥaqdin kwlfät,
Qulaq salğıl ḥas ümmäti bolay desäŋ.

Uwa, dariğa, ötdi `wmrım qanı `işqım,
Ümmät edim dwniya säri boldı zawqım,
Batin käzzab zahirımda bardür dälqım,
Qulaq salğıl ḥas ümmäti bolay desäŋ.

Yığlamaymw, yolda qaldım `ämälım yoq,
«Ümmät» dedi anıŋ säri jädälim yoq,
Başım ketsä bu yollardin toyarım yoq,
Qulaq salğıl ḥas ümmäti bolay desäŋ.

Küçüm yetib Kä`bä säri barmadım men,
`Alimlarnı nasiḥatın almadım men,
Ḥaqdin qorqub yaḥşı yolğa kirmädim men,
Qulaq salğıl ḥas ümmäti bolay desäŋ.

Yaşım yetib, wmrım ötüb, täwbä qılmay,
Aḥiratnı äsbabını qolğa almay,
Yaḥşılarnı ḥakpayı bolub yürmäy,
Qulaq salğıl ḥas ümmäti bolay desäŋ.

Ümmät bolsaŋ, keçä-kündüz ta’ät qılğıl,
`Uwqbä säri barğıl anda raḥat körğıl,
`Aqil ersäŋ, yığlamaqnı `adät qılğıl,
Qulaq salğıl ḥas ümmäti bolay desäŋ.

Çın ümmäti jandin keçib dwniya qoydı,
Ölär waqıtda «ümmätim» deb nala qıldı,
Uwaläh bolub, bulbul sifat Ḥaqnı süydi,
Qulaq salğıl ḥas ümmäti bolay desäŋ.

Dwrwd etkil ümmät bolsaŋ, ey, biḥäbär,
Raswlwllah sözin aytdım kan gäwhär,
Raswl aydı: «Dwniya bir kün qılwr zarar»,
Qulaq salğıl ḥas ümmäti bolay desäŋ.

«Uway, ümmätim, way, ümmätim» dedi Aḥmäd,
Anıŋ üçün Swbḥan İzim qıldı raḥmät,
«Ämin» degil qiamat kün qılğay şäfqat,
Qulaq salğıl ḥas ümmäti bolay desäŋ.

Qul Ḥoja Aḥmäd, yolğa kirgil ḥala fwrsat
«Allah» degil `wmrıŋ ötdi däm ğanimät,
Qayda barsaŋ, täkbir aytıb qılğıl swḥbät,
Qulaq salğıl ḥas ümmäti bolay desäŋ.

107-ḥikmät

Yesiz bu tariqatnıŋ tansuq edi
Dostlarım, aramızda idlanmas ol.
Kär edi bolmas erdi `aşiqlarda
Neçä yol kärklär ornın kirlänmäs ol.

Ol erniŋ güli ol – şär`iätdür,
Mewäsi tatlıq luqma tariqatdür,
Kim qulnıŋ qulı bolsa ḥaqiqatdür,
Qaf tağın tügäl yutsa turlanmas ol.

Nışanın ayta ketdi `aşiqlarnı,
İstäyw boldı anıŋ sadiqları,
Bolduq deb aytmadılar layıqları,
Körgänin körgän yerdä swlanmas ol

Söz taşta bolsa içdä maza bolmas,
Içim quruq bolsa anda maza bolmas,
Neçälar arzw qılıb bährä almas,
Dä`wäyiga mä`nä alıb yüzlanmas ol.

Qamwğ ä`za swratidin til keçmägwnçä,
«Mwtw qablä än tämwtw» bomağwnça,
Zahırıda baş közini yummağwnça,
Batınıda iç közi körgänmäs ol.

Emgäk sezin yetmäkligi ermäs asan,

Neçük çingär yetmägwnçä ḫwm ḫwmdan,
Bolmağwnça bu yol içrä muŋluğ ḫayran,
Quruq otun küymäğunça körlänmäs ol.

Qul Ḫoja Aḫmäd, qatığlanıb küy sen emdi,
Içi-taşıŋ ḫam qalmaswn peşsin emdi,
Dostlar meŋä sözini aytsın emdi,
Yoq ersä mä`rifätiŋ türlänmäs ol.

108- ḫikmät

Mıŋ türlük ḫatalar mendin ötdi `äfw qıl,
Gwftgw narwalar mendin ötsä `äfw qıl.

Gär tiläwät qılmışımda bu Kälämwllahnı,
Sähw `isyan ḫatalar mendin ötsä `äfw qıl.

Oquğanda ğafil ötsä, ya ğalät nuqsan bilä,
Här ençük bija bajalar mendin ötsä `äfw qıl.

Mäd bilän i`rab-w täşdidlärni tağayiwr aylasam,
Bu kälämä här ḫatalar mendin ötsä `äfw qıl.

Fwḫş oqusam bir kälimä Seni, ya bir ḫärfni,
Mundağ natam dw`alar mendin ötsä `äfw qıl.

Ayat wä`dä wä`idnı qılsam men täfriqa,
Fähm qılmay narsalar mendin ötsä `äfw qıl.

`İzzät, ikram Qwrannı bäja keltürmäsäm,
Biädäblik biibalığ mendin ötsä `äfw qıl.

Ḫazratıŋda men käbi qulnı ḫatası köb erwr,
Rwsiahlik här ḫatalar mendn ötsä `äfw qıl.

Ḫoja Aḫmäd miskini nuqsanı köbtür dwniyada,
Gärçi, ya, Rabb, mıŋ ḫatalar mendin ötsä `äfw qıl.

109- ḫikmät

`Uwqbä ḫäbärın eştib, dwniyanı salıb ketärim,
Tüşdim eranlar bäḫrigä, dwniyanı salıb ketärim.

Eranlar dwniya demädi, dwniya ğamın emädi,
Ḫaqdin özgäni demädi, dwniyanı salıb ketärim.

Mwsa `İmran qalmadı, täḫt Süläymän qalmadı,
Mıŋ yaşlığ Luqman qalmadı, dwniyanı salıb ketärim.

Dwniya degän azar ermiş, `aqil qullar bezar ermiş,
Jahillar birlä yar ermiş, dwniyanı salıb ketärim.

Swltan Ḫoja Aḫmäd Yasawi, aydı bu ḫikmätni tamam,

Eşitsün deb jwmlä jahan, dwniyanı salıb ketärim.

110-ḥikmät

«Allah» degän bändäni, jayın jännätdä kördüm,
Ḥwr-w ğilman jwmläsin, qarşw aldında kördüm.

«Fäzkwrwni» zikrini, aytgan qullar daima,
Jwmläsin hämrahı, beheşt `Ädneda kördüm.

Tüni-küni uḥlamay, «hw» zikrini aytqanlar,
Mäläiklär hämrahı, `Arşnı üstidä kördüm.

Ḥayr säḥa qılğanlar, yätim köŋlin alğanlar,
Çäharyarlar hämrahı, Käwsär läbindä kördüm.

Qazi bolğan `alimlar, para, rişwät yegänlär,
Andağ `alim jayını, nar Saqarda kördüm.

Mwfti bolğan `alimlar, naḥaq fätwä bergänlär,
Andağ mwfti janını, Sirat köfrigidä kördüm.

Jäma`atga barmayın, tärk namaz qılğanlar,
Şäytan birlä bir yerdä, däräk Äsfäldä kördüm.

Zalım bolub zulm etgän, mw‘minlarnı ağrıtgan,
Qara yüzlük Mäḥşärda, qolın arqada kördüm.

Qul Ḥoja Aḥmäd kan açtı, dürr gäwhärın saçtı,
Tıŋlamagan bu sözni, ğaflät içindä kördüm.

111-ḥikmät

Niyat qılduq Kä`bäga, riza boluŋ, dostlarım,
Ya ölgäymiz, kelgäymiz, riza boluŋ, dostlarım.

Niyat qılduq Kä`bäga, Ḥaq Mwstafa rawzaga,
Näsib qılğay barçaga, riza boluŋ, dostlarım.

Näsib bolsa bargaymız, näsib bolsa kelgäymiz,
Ajal etsä ölgäymiz, riza boluŋ, dostlarım.

Qwdrat bolsa yürüŋiz, küç bolmasa turuŋız,
Dw`a qıla körüŋiz, riza boluŋ, dostlarım.

Riza boluŋ özümdin, yaḥşı-yaman sözümdin,
Ötüŋ meni yüzimdin, riza boluŋ, dostlarım.

Dostlar bizni yoqlağay, fasiqlar köb uḥlağay,
Masjid sari kelmägäy, riza boluŋ, dostlarım.

Sırdin boldı işarat, munda qılduq `imarat,
Dostlar qılğay `ibadät, riza boluŋ, dostlarım.

Kä`bä sari köçälwk, zalımlardin qaçalwq,
Uğıl-qızdin keçälwk, riza boluŋ, dostlarım.

Tilim sursam qarar yoq, ğarib ölsä surar yoq,
Yemişidä ḥalal yoq, riza boluŋ, dostlarım.

Keçti qulıŋ janıdin, çıqtı ḥalqnı sanıdin,
Dostlar bargay soŋıdin, riza boluŋ, dostlarım.

Ḥoja Aḥmäd, yum közüŋni, ḥalqqa etkil sözüŋni,
Kä`bägа swrt yüzüŋni, riza boluŋ, dostlarım.

112-ḥikmät

Neçä yıllıq mehirbanım, jan aydılar, dostlarım,
Bu wjwdım şahrını, fäni qıladür, dostlarım.

Bu qafäsni twtısı, pärwaz etädür uçqalı,
Bir qaranğw şw`läsiz, yergä baradür, dostlarım.

Ey, meni yaranlarım, himmät tutuŋ imanıma,
Duşmanım imanıma, zäḥmät berädür, dostlarım.

Uşbw jan bizlär bilän, bir neçä yıllar bar edi,
Ḥaq Ta`ala ḥwkmi birlän, `äzm etädür, dostlarım.

Bu meni ä`zalarım, janım bilän şadman edi,
Jan çıqarga külli ä`zam, titraşadür, dostlarım.

Ämr Ḥaqqa barça, ḥalq `alämin boldı riza,
Ol Ḥaqiqat bändälar, daim rizadür, dostlarım.

Qul Ḥoja Aḥmäd twtisı, pärwaz etädür uçkalı,
Neyläsün miskin, ḥäkäm Ḥwdadür, dostlarım.

113-ḥikmät

Yolğa kirgän eranlardin yolnı surmay,
Yığlamaymw, ey, dostlarım, ḥata qıldım.
Ḥaq zikrini keçä-kündüz wird aylamay,
Aya, dostlar, öz janıma jäfa qıldım.

Allah yadı köŋillärni rawşan qılğan,
`Aşiqlarğa ḥwda özi wä`dä qılğan,
`İşq näsimi Mwstafağa twḥfä qılğan,
Ol säbäbdin köz yaşımnı gwah qıldım.

Allah aytwr: «`aşiqlarım bwraq swrar,
Ḥaq zikrini aytganlarga raḥmät yağar,
Köb yığlağan didarımnı bişäk körär»,
Rwzı Mäḥşär didarımnı `äta qıldım.

Uwä`dä qıldı `aşiqlarğa yüz mıŋ bwraq,
`Aläm ḥalqı mälamatı aŋa yıraq,
Bu `alämda el köziga yanğan çıraq,
`wqbä içrä yüz mıŋ kwşäklär bena qıldım.

Därdsiz adam – adam ermäs munı aŋlaŋ,
`İşqsız adam – ḥäywan jinsı munı tıŋlaŋ,
Köŋlüŋizdä `işq bolmasa meŋä yığlaŋ,
Gerianlarğa ḥas `işqımnı `äta qıldım.

Bändä bolsaŋ, mänmänlikni zinhar taşla,
Säḥärlarda janıŋ qinab tınmay işlä,
Yoldin azğan gwmrahlarnı yolğa başla,
Bir nazarda dillärini safa qıldım.

Çın därdlikkä özüm därw, özüm därman,
Häm `aşiqmın, häm mä`şwqmın, özüm janan,
Raḥım aylayım atım Raḥman, zatım Swbḥan,
Bir nazarda batinların safa qıldım.

Taŋ atqwnça Ḥaq yadını ayğan kişi,
Tağ, çölni bwstan qılwr aqğan yaşı,
Allah aytwr: «Özgä birlä yoqdür işi»,
Ol `aşiqnı ḥalayıqdin jwda qıldım.

`İşq yadını yergä salsam yer kötärmäs,
Däftär qılsam ta tiriksin bitib bolmas,
Ḥaqnı bilgän bek-w ḥan-w ḥalqnı bilmäs,
Ol bändä meni öz yolımda dwta qıldım.

Mal-w pulnı pärwa qılmas `aşiq kişi,
Yol üstidä tofraq bolub `äziz başı,
Andin soŋra nurğa tolwr içi-taşı,
Taŋla barsa, Mäḥşär ara padşah qıldım.

Ḥaqdin qorqub mal-w pulnı süymägänni,
Ḥaqnı aytıb bir däm yatıb oymagannı,
Yatsa-qubsa, Ḥaq zikrini qoymagannı,
Açtım batin közlärini bina qıldım.

Rwza tutub ḥalqğa ria qılğanlarnı,
Namaz oqub täsbiḥ qolğa alğanlarnı,
«Şayḥmın» tiw özigä bena qoyğanlarnı,
Aḥır dämdä imanıdin jwda qıldım.

Ḥalqqa `aşiq bolub edi Qul Ḥoja Aḥmäd,
Sidqı birlän eşitgängä yüz mıŋ raḥmät,
Dw`a qılay, körmägäylär meḥnät zaḥmat,
`Aqil ersäŋ bir söz birlän ada qıldım.

114-ḥikmät

Aya, dostlar, ḥäsäb ḥalım bäyan aylay,

Nä säbäbdin Ḥaqdin qorqub ğarğa kirdim.
Çın därdlikgä bu sözlärni `äyan aylay,
Ol säbäbdin Ḥaqdin qorqub ğarğa kirdim.

Ğar içindä keçä-kündüz ta'ät qıldım,
Tätaww` namaz uqub `adät qıldım,
Här nä jäfa teksä aŋa taqat qıldım,
Ol säbäbdin Ḥaqdin qorqub ğarğa kirdim.

Ğar içindä Mwstafanı ḥazir kördüm,
Säläm qılıb, ädäb birlä biḥwd turdum,
`Asi, jafi ümmätlärni ḥalın surdum,
Ol säbäbdin Ḥaqdin qorqub ğarğa kirdim.

Ğarğa kirmäk – Raswlwllah sünnätläri,
Ta'ät qılmak – Ḥaq Raswlnı `adätları,
Ğariblarğa raḥım qılmak şäfqatları,
Ol säbäbdin Ḥaqdin qorqub ğarğa kirdim

Ümmät bolsaŋ, keçä-kündüz tınmay yığla,
Bağrıŋ pişib, öpkäŋ teşib, yüräk dağla,
Ajal kelsä, märdanawar beliŋ bağla,
Ol säbäbdin Ḥaqdin qorqub ğarğa kirdim.

Bir kün seni `wmrıŋ bärgi bolğay ḥäzan,
Ajal kelmäy täwbä qılğıl, aya, nadan,
Şayäd, seŋä raḥım aylagay İzim Yäzdan,
Ol säbäbdin Ḥaqdin qorqub ğarğa kirdim.

Çın därdlikni işi erwr söz-w kädaz,
Köz yaşıdür Ḥaq qaşıda twḥfä niaz,
Keçä-kündüz tınmay qılğıl rwza, namaz,
Ol säbäbdin Ḥaqdin qorqub ğarğa kirdim.

Aya, färzänd, ümmätlärni därdi örtär,
Fisq, fwjwr gwnahliäri tağdin artar,
Dinni qoyub, dwniya malın özgä artar,
Ol säbäbdin Ḥaqdin qorqub ğarğa kirdim.

Qul Ḥoja Aḥmäd, täkbir aytıb swḥbät başla,
Hay häwas, mänmänlikni yıraq taşla,
Säḥärlarda çar zarb urub tınmay işlä,
Ol säbäbdin Ḥaqdin qorqub ğarğa kirdim.

115-ḥikmät

Mwḥäbbätni bazarında jäwlan qılıb,
Aḥıratnı säwdasını başlasam män.
Bu dwniyanıŋ `izzätların arqa taşlab,
Ḥorlıq, zarlıq yollarını ḥoşlasam män.

Bu yollarda ḥorlıq zarlıq därkar ermiş,
Täsbiḥ, tähliil, rwza, namaz bekär ermiş,

Yalğançıdin Ḥwda Raswl bezar ermiş,
Yalğan namaz rialarnı taşlasam män.

Çın köŋildä namaz qılğıl Ḥwda bilsün,
Ḥalq içindä raswa bolğıl `aläm külsün,
Tofraq sifat ḫorlıq tartqıl näfsiŋ ölsün,
Himmät bersäŋ, näfsim tefib yığlasam män.

Dostlarımnı raswa qılğan näfs häwa,
Anıŋ üçün şäytan lä`in qılwr ğawğa,
Lwtf aylasaŋ mänmänlikni qılay ada,
Riyazatda janım qinab işlasam män.

`İşq yolıda qatra-qatra qanlar yutay,
Raḥman atlığ raḥmätıŋdin ümid tutay,
Jam şärab toya bersäŋ jandin ötäy,
Ḥäsratıŋda eki közüm yaşlasam män.

Näfsim meni otdek yanıb yolım urdı,
Yüz mıŋ türlük ta`am tiläb dwkän qurdı,
Ağzın açıb här eşikgä meni surdı,
Himmät bersäŋ, it näfsimni uşlasam män.

`İşqım taştı, rwḥım qaçtı, qaydin tapay,
Arqasıdin `işq atını minib çapay,
Kimni körsäm Ḥizr, İlias bilib qolın tutay,
Ḥizr-w İlias mädäd qılıb uşlasam män.

Gwnahim köb yergä sığmas kimgä aytay,
Täwbä qılıb, egri yoldin rastga qaytay,
Nädamatda etlärimni özüb tartay,
«Sad däriğ» deb barmaqlarım tişläsäm män.

Gwnah qılıb, täwbä qılmay ḫäddin aştım,
Näfsim meni twğian qıldı tarfä şaştım,
«Biḥämdilläh» pirmuğan säri qaçtım,
Qolğa alıb näfs bädni uşlasam män.

Qul Ḥoja Aḥmäd, här bir sözüŋ därdgä därmän,
Taliblarga bäyan qılsam qalmas arman,
Tört mıŋ tört yüz ḫikmät Ḥaqdin färmän,
Färmän bolsa ta ölgünçä sözläsäm män.

116-ḫikmät

Tınmayın ḫazratıŋda «Allah» desäm,
Zar eŋräbän zakir bolub «Rabbi» desäm.
Qul bolub qulluğuŋda boyın sunsam,
Bu iş birlä, ya, Rabb, seni tabqaymw män?!

Zäkäriätek bu başımğa arra qoysam,
Ayiwbtek bu tänimğa qurtnı qoysam,
Mwsatek Twr tağıda ta’ät qılsam,

Bu iş birlä, ya, Rabb, seni tabqaymw män?!

Ywnwstek dariya içrä balıq bolsam,
Ywswftek quduq içrä tün-kün bolsam,
Yaqwbtek Ywswf üçün zar eŋräsäm,
Bu iş birlä, ya, Rabb, seni tabqaymw män?!

Şiblitek `aşiq bolub säma` ursam,
Bayazidtek tün-kün tınmay Kä`bä barsam,
Kä`bäga yüzüm sürtüb zar eŋräsäm,
Bu iş birlä, ya, Rabb, seni tabqaymw män?!

Ma`rwftek uşbw yolğa qadam ursam,
Manswrtek jandin keçüb darda qonsam,
Dar üzrä şäwqlanıban Ḥaqnı aysam,
Bu iş birlä, ya, Rabb, seni tabqaymw män?!

Qul Ḥoja Aḥmäd, qulluq içrä zabit bolsam,
Zikr aytıb, zakir bolub, «Rabbi» desäm,
Zikrindä şäwqlanıb küyüb yansam,
Bu iş birlä, ya, Rabb, seni tabqaymw män?!

117-ḥikmät

Ol «Älästw birobbikwm» degänindä,
«Qolw bälä» degänimni bilälmäsmän.
«Uwä mä dinwkwm?» deban yana surganında,
«Dinim – İslam» degänimni bilälmäsmän.

İlähimdin yana üç yol keldi ḥitab,
Mw‘min ärwaḥ «Rabbımsın» deb berdi jäwab,
Jäwab etmägänni käfir qıldı İzim Uwähhab,
Men häm jäwab etkänimni bilälmäsmän.

Jwmlä rwḫga şwl sa`ätda färmän etdi,
Färmän bolğaç däm ötmäyin saf quruldı,
Käfir çapda, mw‘min bändä oŋda turdı,
Qaysı taraf turğanımnı bilälmäsmän.

«Säjdä qıl» deb Ḥaqdin yana färmän boldı,
Säjdä qılıb, barça mw‘min ülüş aldı,
Säjdä qılmay qalğanları käfir boldı,
Men häm säjdä qılğanımnı bilälmäsmän.

Ey, mw‘minlär, wähmı birlän boldum gerian,
Bu ğam birlä `äqlım ḥayran, yürägim qan,
Tändin oqub daldin ötüb örtädi jan,
Neçük `ilaj etärimni bililmäsmän.

Ḫwdaimnı qwdratığa yetib bolmas,
Şäqi-sä`id ämir qıldı bilib bolmas,
Taqat qılıb ḥalq içindä tüzüb bolmas,
Qaysı taraf ketärimni bilälmäsmän.

Birini gäbr, birini tärsa, jwhwd qıldı,
Birini mw‘min, birini käfir, yähwd qıldı,
`Äzäzilni därgahidin märdwd qıldı,
Nä säbäbdin qılğanını bilälmäsmän.

Gwnahim köb tağdin ağır ta’ätım az.
Ta’ät qılmay. `wmrım ötdi qış-w häm yaz.
Därgahigä barwr bolsam yoqdür niaz.
Nä yüz birlän bararımnı bilälmäsmän.

Jandin keçgän çın `aşiqlar özin kördi.
Rwz äzäl yana birni `aşiq qıldı.
Lwtf. käräm aylab aŋa `işqın saldı.
Anda didar körärimni bilälmäsmänü

Zahid qıldı yana birni ta`ät üçün.
Zahid yana ta`ät qılmas raḥat üçün.
Ḥwr. Ğilman, Twbä, wildan jännät üçün,
Zahid didar körärimni bilälmäsmän.

Aḥıratnı yarağını qılalmadım,
Yollar uzaq yol azwqın alalmadım,
Jandin keçib Ḥaq ämrini qılalmadım,
Azwqsızın bararımnı bilälmäsmän.

Toymay qaldım, däm ötmäyin `wmrım ötdi,
Mäläkwl mäwt kelmägi häm yawwq etdi,
Aya, dostlar, `ämälsızmın başım qattı,
Nä ḥal birlä ketärimni bilälmäsmän.

Bir fwrsatda yetib kelmäy ötmäy sa`ät,
Häybätigä yer-w köklär qılmas taqat,
Färmän bolsa İlähimdin mäläkwl mäwt,
Neçük taqat qılarımnı bilälmäsmän.

Jan alwrğa ol `Äzrail kelib tursa,
«Janıŋ ber» deb häybät birlä bir çäng ursa,
Üç yüz altmış tamwrlarım titrar bolsa,
Nä ḥal birlä bararımnı bilälmäsmän.

Ähli `ayal yüzüŋ säri baqıb turgay,
Baqıb turub söz aytwrğa tiliŋ kelmäy,
Raḥım etmäsä, yaqin işiŋ yıraq bolğay,
Ḥayran bolub netärimni bilälmäsmän.

Ḥwdaimnı ämri birlä janım alsa,
Janım anda barıb tänim munda qalsa,
Räŋim misl bärg ḥäzan yaŋlığ solsa,
İman birlä bararımnı bilälmäsmän.

Ähli `ayal qorşab turgay yığlab seni,
Ywğwçılar täḥta üzrä alğay seni,

Swnı quyub päk aylagay zahirımnı,
Batınımnı ywğanını bilälmäsmän.

Andin soŋra käfän tonın kidürgäylär,
Päk-napäk meni salıb çulğagaylar,
Baş-ayağım mäḫkäm tutub bağlagaylar,
Täwbä tonın kigänimni bilälmäsmän.

Tört ayağlığ tabutımnı keltürgäylär,
Meni salıb tört tarafdin kötärgäylär,
Säna aytıb janazamnı oqugaylar,
Men häm säna aytarımnı bilälmäsmän.

Andin soŋra meni salıb räwan bolsa,
Yetmiş eki yerde mendin säwal sursa,
«Jäwab ber» deb färiştälär wäḫşät qılsa,
Neçük jäwab berärimni bilälmäsmän.

Tabwt birlä alıb tursa kör başında,
Yaranlarım yığlab turgay köb qaşımda,
Yalğuz yığlab qurğum el başımda,
Anda neçük qılarımnı bilälmäsmän.

Bu ḫäsratda kör üyigä kirär bolsam,
«Älwida`» deb barça ketib yalğwz qalsam,
Mar, käjdwm uqrab tursa qaçalmasam,
Nä ḫal birlä qaçarımnı bilälmäsmän.

Ey, mw‘minlar, `äjäb üydür qaranğw kör,
Pwr wäḫşätlik siasatlik häybäti zwr,
Allah özi lwtf aylasa bolur pwrnwr,
Lwtf etmäsä, nä qılarım bilälmäsmän.

Meni qoyub yeti qadam ketär bolsa,
Mwnkär-Näkir oşal dämdä kirib kelsä,
«Män rabbwk?» deb färiştälär baqıb tursa,
Rabbım Allah dägänimni bilälmäsmän.

Qul Ḫoja Aḫmäd, mänzil ḫatar yollar yıraq,
Barwr yeriŋ yawwq turwr barmw yaraq?!
Täwbä qılıb özin bilgän aldı yaraq,
Men häm täwbä qılğanımnı bilälmäsmän.

118-ḫikmät

`İşqıŋ qıldı şäyda, meni jwmlä `aläm bildi meni,
Qayğum sensin tüni-küni, meŋä Senwq keräksäŋ.

Ta`ala Allah zehi mä`näsin, yaratdıŋ jismw janı,
Qulluq qılam tüni-küni, meŋä Senwq keräksän.

Közm açdım seni kördüm, küllü köŋli Seŋä berdim,
Uruğlarım tärkin qıldım, meŋä Senwq keräksän.

Sözläsäm men tilimdä sen, közläsäm men közimdä sen,
Köŋlimdä häm janımda sen, meŋä Senwq keräksän.

Fida bolsun Seŋä janım, tögär bolsaŋ menim qanım,
Men quluŋmın Sen sultanım, meŋä Senwq keräksän.

`Alimlarga kitab keräk, swfilarga mäsjid keräk,
Mäjnwnlarğa Läyli keräk, meŋä Senwq keräksän.

Ğafillarğa dwniya keräk, `aqillarğa `wqbä keräk,
Uwa`izlarğa minbär keräk, meŋä Senwq keräksän.

`Aläm bäri wjmaḥ bolsa, jwmlä qullar qarşw kelsä,
Allah meŋä rwzi qılsa, meŋä Senwq keräksän.

Ujmaḥ käräm jäwlan qılam, nä ḥwrlarğa nazar qılam,
Anı-munı men nä qılam, meŋä Senwq keräksän.

Ḥoja Aḥmäddür menim atım, tüni-küni yanar otım,
Eki jahanda ümidim, meŋä Senwq keräksän.

119-ḥikmät

Säḥärlarda qupub yığlab dw`a qılsam,
Dostlar, Ḥojam meni bändäm degäymwkin?!
Yaş ornığa qanım tökib dw`a qılsam,
Dostlar, Ḥojam meni bändäm degäymwkin?!

Därgahiğa başım qoyub nala qılsam,
Köz yaşımnı aquzıban jale qılsam,
Biabanlar kezib özüm waläh qılsam,
Dostlar, Ḥojam meni bändäm degäymwkin?!

Qayda barsam yadın aytıb yığlasam män,
Ḥızmatıda belim mäḥkäm bağlasam män,
Ḥäsratıda yüräk bağrım dağlasam män,
Dostlar, Ḥojam meni bändäm degäymwkin?!

Här kün yüz mıŋ qolum açıb: «Ämin» desäm,
Mwsa sifat Twr tağıda razın aytsam,
Toqsan toqız razın aytıb janım bersäm,
Dostlar, Ḥojam meni bändäm degäymwkin?!

Bayaziddek yetmiş yolı özüm satsam,
«Allah» tiw därdi bilän ölüb ketsäm,
Riyazatda arıb-azıb, açıb qatsam,
Dostlar, Ḥojam meni bändäm degäymwkin?!

Allah üçün färzändlärim yätim qılsam,
Riyazatda swngaklarım ḥälim qılsam,
Ähli `ayal, ḥanwmanım ğanim qılsam,
Dostlar, Ḥojam meni bändäm degäymwkin?!

«Allah» degän bändälärni qulı bolsam,
`aşiqlarnı küyüb üçgan küli bolsam,
Yol üstidä tofraq sifat yolı bolsam,
Dostlar, Ḥojam meni bändäm degäymwkin?!

«Allah, Allah» janım «Allah», dilim «Allah»
Sendin özgä pänahım yoq «wallah, billäh»
Yığlab keldim därgahiŋgä «şäy'än lilläh»,
Dostlar, Ḥojam meni bändäm degäymwkin?!

Yaḥşılarnı swḥbätında zakir bolsam,
Härnä jäfa meŋa teksä şakir bolsam,
Ayiwb sifat bäläsiğa sabir bolsam,
Dostlar, Ḥojam meni bändäm degäymwkin?!

Astanaŋğa başım qoyub täwbä qılsam,
Ğaybat qılğan tillärimni yüz mıŋ tilsäm,
Gwnah qılğan bändlärimni para qılsam,
Dostlar, Ḥojam meni bändäm degäymwkin?!

Täwbä qıldım, täwbä qıldım, qabwl qılğıl,
Täwbäm qabwl qılmas bolsaŋ janım alğıl,
Yolda qaldım, yolda qaldım, qolum alğıl,
Dostlar, Ḥojam meni bändäm degäymwkin?!

Allah üçün märdanawar janım bersäm,
Ähli `ayal, ḥanwmanımnı taşlab ketsäm,
Jan nä bolğay imanımnı bälki ötsäm,
Dostlar, Ḥojam meni bändäm degäymwkin?!

Säḥärlarda ertä qupub Ḥaqqa yansam,
Uluğ-kiçik gwnahliärdin täwbä qılsam,
Zari qılıb ḥazratıŋa boyun sunsam,
Dostlar, Ḥojam meni bändäm degäymwkin?!

Qahhar Egäm, sendin qorqub uyğansam men,
Gwnahimğa iqrar qılıb eŋräsäm men,
Säḥärlarda yaqam uşlab yalbarsam men,
Dostlar, Ḥojam meni bändäm degäymwkin?!

Taşqın kelgän dariyalarda yüzläsäm män,
Azıb qalğan bwtalardek bozlasam men,
Ölär waqıtda mıŋ bir atıŋ sözläsäm men,
Dostlar, Ḥojam meni bändäm degäymwkin?!

«Uwä, wäylätah!» nädamät deb qorqub qubsam,
Pirmuğan därgahini tınmay übsäm,
Yaḥşılarnı ḥakpay bolub ölsäm,
Dostlar, Ḥojam meni bändäm degäymwkin?!

Taŋ atqunça yığlab tınmay qorqub çıqsam,
Swbḥan därdin aytıb däwam eŋräb çıqsam,

Tofraq sifat `ajiz bolub ḥorlıq qılsam,
Dostlar, Ḥojam meni bändäm degäymwkin?!

Qul Ḥoja Aḥmäd, janıŋ bergil märdanawar,
Jandin keçib, yolğa kirsäŋ körgüŋ didar,
Mwradıŋnı berwr seŋä Pärwärdigär,
Dostlar, Ḥojam meni bändäm degäymwkin?!

120-ḥikmät

Mwḥäbbätni köçäsini kezgän `arif,
Yaḥşı bilwr ḥam kanlarnı `älamätın.
İradatdin qollarığa ḥärbä alıb,
Däf`in aylar mäzarratnı sälamatın.

Andağ `aşiq ayaqığa başın qoysa,
Bena qoymay näsf häwanı közin oysa,
Şäwq şärabın içib take rwḥı qansa,
Heç ağzından salmas täwbä nädamätın.

Yolın tabıb batin közi açılganlar,
Ḥarḥäsäkdek ayağ astı yançılganlar,
Bärg-e güldek solub tozub saçılganlar,
`Ar almas ol ḥalayıqnıŋ mälamätın.

Swfi keräk batınını qılsa safi,
Ta'ät qılsa manände-i Bäşär Ḥafi,
Andin soŋra wä`däsığa bolar wafi,
Bişäk körär härkim käşf käramätın .

«Rijäl lä tälhihim» deb aydı Ḥwda,
Oşal märdan masiwadin bolwr jwda,
Zikrin aytıb här näfäsdä ölsä räwa,
Tapar härdäm Ğawswl ğias jälalatın.

Lahwt ara mwrid ägär mäqam tutsa,
Därwişlikdä qırq tört mäqam andin ötsä,
Şayḥmın tiw bena qoywb otnı yutsa,
Bimäşäqqat tabmas iman ḥälawatın.

Däwr ayağı yetib keldi, ey, biḥäbär,
Içrwr qoymas neçä ägär qılsaŋ ḥäzär,
«Uwä, ḥäsratah!» imanıŋda köbdür ḥatar,
Qutulmassın bermäy anı amanatın.

Qul Ḥoja Aḥmäd, zahir ä`mä yol adaştı,
Taliblarnı swḥbätidin yıraq qaçtı,
Qarib-çöküb Ḥaq yolığa `äqlı şaştı,
Taŋla barsa körmäs körni färağatın.

121-ḥikmät

Bu `alämda Ḥaqdin qorqub zar eŋräsäm,

Aḥıratda rwḥum aram alarmwkin?!
Eranlarnı basqan izin közgä sürsam,
Pirmuğan meni yolğa salarmwkin?!

Başım berib, belim bağlab, qılsam iḫlas,
Näfs şäytan çäŋgälidin bolsam ḫälas,
Jan berärdä mädäd qılsa Ḥizr-w İliyas,
Ğawswl ğias ḥatm «Yäsin» qılarmwkin?!

Tağ, çöllär gwnahimdin qılmas taqat,
Härkün yüz mıŋ jwrm isiyan meŋä `adät,
Bu iş birlän aḥıratda barmw raḥat,
Täwbä qılsam `adätlarım qalarmwkin?!

Astanaga başım qoyub zari qılsam,
Ğarib, yätim başın sılab dw`a alsam,
Ḥaqdin qorqub dwniya işin arqa salsam,
Ḥojam meni ḥal dilim surarmwkin?!

Adam sifat sünätların tilgä alsam,
«Yä rabbänä zalämnä» deb nala qılsam,
Biabanda köz yaşını jale qılsam,
Bir-w Barım meni yolğa salarmwkin?!

Säḫärlarda zari qılıb yığlasam men,
Jan berärdä belim mäḫkäm bağlasam men,
Şäwqı birlän yüräk bağrım dağlasam men,
Ḥaq çırağı qabrim içrä yanarmwkin.

Başım, tänim tofraq qılıb fäna bolsam,
Didar tiläb ḫäsratıda ada bolsam,
Ähli `ayal, ḫanwmandin deb jwda bolsam,
Dostlar, Ḥojam meŋä raḥmı kelärmwkin?!

Şäytan lä`in yoldin urdı ḫalım täbah,
Yığlamaymw, näfsim meni qıldı häwa,
`Aläm ḫalqı basıb ötsä meni, ey, wa,
Käfir näfsim `Äzäzildin tanarmwkin?!

Ğarib janım Ḥaq yolıda näzr aylasam,
Şah Ḥwsayndek Kärbäladä swsab ölsäm,
Ḥaq şärabın içärmin deb teşne ketsäm,
Anda barsam swsınlarım qanarmwkin?!

Äsḫablardek din talaşıb başım bersäm,
Şahar banw imamlardek yığlab yürsäm,
Allah üçün käfirlargä äsir bolsam,
Raḥman Egäm seŋä mäqbwl bolarmwkin?!

Şärmändämin, şärmändämin qolum algıl,
Yoldin azğan därmandämin yolğa salgıl,
«Allah» deban fäna boldum raḥım aylagıl,
`Asilarğa fäyz, fwtwḫ berärmwkin?!

Ey, `asilar, täwbä qılğıl Ḥaq eşitswn,
Nalaŋızdin yer-w köklär nala qılswn,
Mäläyklär Ḥaqdin tiläb ülüş bersün,
Ülüş alğan qulnı ğamı bolarmwkin?!

`Äqlım ḥayran, közüm gerian ḥanäwäyran,
Ḥaq yolını bilälmäsmin özüm nadan,
Ey, taliblar, bitaqatmın qayda janan,
Jananımdin heç kim ḥabar bilärmwkin?!

Jananını tapay desäŋ säḥär turğıl,
`aşiqlarnıŋ mäjlisigä özüŋ urğıl,
Ḥaqnı izläb yığlab yürüb matäm qurğul,
Matäm qurmay tariqatga kirärmwkin?!

Ḥaq wäsliğa yetäy desäŋ zari qılğıl,
Zikrin aytıb, eranlarğa yari bergil,
Jäfa tartıb, eranlardin ülüş alğıl,
Ülüş almay didarını körärmwkin?!

Qul Ḥoja Aḥmäd, härnä dersin bul häwassin,
Ḥaqdin qorqub aḥıratqa ğam yemässin,
Başıŋ birlä tünlär qaytıb «hw» demässin,
Bul häwasni Ḥojam qabwl qılarmwkin?!

122-ḥikmät

Här swbḥdäm boynum kesib «Rabbım» desäm,
Rabbım meni mwradımnı berärmwkin?!
Qanlar töküb közlärimdin zar eŋräsäm,
Täŋrim meni ḥal dilim surarmwkin?!

Mwḥäbbätni maydanıda jan oynatsam,
Manswr sifat başım berib, dar oynasam,
Yüz mıŋ türlük jäfa tartıb jan qinasam,
`Ajiz quluŋ jämalıŋnı körärmwkin?!

«Ya, räbbänä» zikrin aytıb zakir bolsam,
Sansız meḥnät başqa alıb şakir bolsam,
Yaḥşılarnı swḥbätıda ḥazir bolsam,
Miskin bändäŋ fäyz, fwtwḥ alarmwkin?!

Zahidlardek namaz oqub ta`ät qılsam,
`aşiqlardek yığlamağnı `adät qılsam,
Öz erimdä ğariblikni raḥat bilsäm,
Därgahidä Ḥojam qabwl qılarmwkin?!

Yigitlikdä ta'ät qılıb egilmädim,
Qarib çöktim riyazatda bükülmädim,
«Lä-lä» aytıb «illallah»da sögülmädim,
Ḥizr babam öz yolığa alarmwkin?!

Bu dwniyada mendek `asi härkez bolmas,
Mundağ gwnah tärsa, jwhwd, käfir qılmas,
Ölüb barsam, dwzaḫ içrä orun bermäs,
Täwbä qılsam, Ḥojam qabwl qılarmwkin?!

Ḥajät tiläb därgahigä yığlab keldim,
Jandin keçib, belim mäḫkäm bağlab keldim,
Ayıb yabqwçı Sättarlığıŋ aŋlab keldim,
Qan yığlasam ḫajät räwa bolğaymwkin?!

Qızıl yüzüm riyazatda sarğatmadım,
Säḫärlarda ğarib janım eŋrätmädim,
Här kün tepib it näfsimni ürgätmädim,
.....[44]

Ḥaq färmänin mäḫkäm tutmay yolda qaldım,
.....
.....
.....

Janım ölgändä dilim ölgän näfs tirilmäs,
.....
.....
Allah desäm käfir näfsim ölärmwkin?!

Qul Ḥoja Aḫmäd köŋil közi açılğaymw?!
Tillärimdin dürr gäwhär saçılğaymw?!
Köb yığlasam, gwnahliärim tökülgäymw?!
Oşal wäqtnı maŋa `äta qılwrmwkin?!

123-ḫikmät

«Sensän meni panahım» deb yolğa kirsäm,
Bir-w Barım meni yolım açarmwkin?!
Ḥäram, şwbhä qaranğuluq basqan köŋlüm,
Rawşan bolub, dürr gäwhär saçarmwkin?!

Nazar qılsa, ḫästä köŋlüm rawşan bolur,
Yüz mıŋ ḫata yazwqlarım penhan bolur,
Lwtf aylasaŋ yüz mıŋ `asi ḫandan bolur,
Nazar tabkan çırağ härkez öçärmwkin?!

«Ä`wzwbilläh minäş şäytanir rajim» desäm,
Ta`ät birlä swngaklärim ḫälim qılsam,
Ähli ayal, ḫanwmanım yätim qılsam,
Şäytan lä`in mendin yırağ qaçarmwkin?!

Yol astıda `äziz başım tofrağ qılsam,
Jan dilim Ḥaq yolığa şäyda qılsam,
Zikrin aytıb mwrdar tänim afaq qılsam,
«Äläst» ḫämrın miskin bändäŋ içärmwkin?!

[44] **bul joldarbaspagerler tarapınan umıt qıldırılğan.**

«Allah» deban ḥazratıŋa sığınıb barsam,
Mwḥäbbät şäwqı birlä köksüm yarsam,
Därdiŋ tartıb, ḥämdiŋ aytıb, açılıb barsam,
Uwjwdımdin bu `wqbälar köçärmwkin?!

Tağdin ağır `isianım bar ötäy desäm,
Gwnahim köb, yergä sığmas tepäy desäm,
Başım alıb biabanlar ketäy desäm,
Raḥman Täŋrim gwnahimdin ötärmwkin?!

Tariqatnı bazarıda säwda qılsam,
Manswr yaŋlığ «Änäl Ḥaqnı» ğawğa qılsam,
Ḥızmat qılıb därd ḥalät bäyan qılsam,
Köksümdägi gerehlärin açarmwkin?!

Qul Ḥoja Aḥmäd zahid bolub masjid kirsäm,
Ḥob ğaflät ḥäram qılıb qayım bolsam,
Şwbhä alıb, qiamatdin qorqub yürsäm,
Ujmaḥ içrä ḥwr, ğilman quçarmwkin?!

124-ḥikmät

Säḥär wäqtıda qupub yığlab nala ayla,
Nalışıŋdin yer-w köklär näwa qılswn.
Ḥaqqa sığınıb köz yaşıŋnı jale ayla,
Andin soŋra Ḥaq därdiŋgä däwa qılswn.

Çın därdlikni Allah süyüb «bändäm» dedi,
Üç yüz altmış baqıb anı ğamın yedi,
Mäläiklär yaşın alıb twḥfä qıldı,
Qan yığlağıl yaşıŋ alıb kwäh qılsun.

Yüz mıŋ gwnah sadir boldı bilälmädiŋ,
Täwbä qılıb, därgahiğa kelälmädiŋ,
Ḥızmat qılıb, yaḥşı dw`a alalmadıŋ,
Yazwqlardin seni nä deb säwa qılsun?!

Bu `alämda raswa bolub qan yutmasaŋ,
Şäri`ätda, tariqatda pir tutmasaŋ,
Ḥaqiqatda jan täniŋdin päk ötmäsäŋ,
Ğaflätlardin seni nä deb jwda qılsun?!

Eranlarnı qılğanların qılalmasaŋ,
Pirsiz yürüb, wird-äwrad bilälmäsäŋ,
İsti`anät tiläb dw`a alalmasaŋ,
Ḥas bözörklär seni nä deb dw`a qılsun?!

Dam, täzwir qoyub ḥalqnı yoldin urduŋ,
Şayḥ qılıb ria birlä dükän qurduŋ,
`İşrat qılıb, şäytan birlä däwrän sürdüŋ,
Didarığa seni nä deb rawa qılsun?!

Lwtf käräm Ḥaq yaratdı sizlär üçün,
Jan-w dildä ḥızmat qılmay sizlär zäbwn,
Allah üçün bäḥs etärmin tabqun säḥwn,
Napäklarga nä deb lwtfin `äta qılsun?!

Keçä yatmay ḥob ğaflät ḥäram qılsa,
Zikr qalb-w zikr sırnı tamam qılsa,
Mıŋ bir atın täsbiḥ aytıb kälam qılsa,
Bändä nä deb därgahiğa ḥata qılsun?!

Ämir mä`rwf, nähi Mwnkär bilib qılsa,
Yatsa-qubsa, bir Ḥwdanı ḥazir bilsä,
Ta ölgünçä ḥojasığa ḥızmat qılsa,
Qwwat berür anı nä deb dwta qılsun?!

Binamaz-w bita`ätga bermäs qwwat,
Fe`li za`if, özi mä`iwb bermäs himmät,
Rizqı naqis özi najins körmäs däwlät,
Ol fasiqnı dilin nä deb safa qılsun?!

Ḥäyf! adam öz qadrini özi bilmäs,
Menlik qılıb, yaḥşılarnı közgä ilmäs,
«Hw» swḥbätın qurgan yergä qaçıb kelmäs,
Ol biwäfa `whdä nä deb wäfa qılsun.

Adam oldür – faqir bolub yolda yatsa,
Tofraq sifat `aläm anı basıb ötsä,
Ywswf sifat biradärı qul deb satsa,
Qulnı qulı ol qul nä deb häwa qılsun?!

Şäwqı zawqı mwḥäbbätdin `äyan qılğıl,
`aşiqlarga `işq otıdin bäyan qılğıl,
Ḥorlıq, zarlıq mäşäqqatnı nışan qılğıl,
Çın `aşiqlar otdin nä deb ḥäzär qılsun?!

«Allah» deban otqa kirdi Ḥälilwllah,
Oşal otnı bwstan qıldı körüŋ Allah,
Boynın qısıb yığlab edi «şäy`än lilläh»,
Faqir, miskin onda nä deb häwa qılsun?!

Ḥaqqa `aşiq sadiqları yürür ḥilwat,
Taŋla barsa, Ḥaq qaşıda körär `izzät,
Jännät kirib, didar körär `äyş-w raḥat,
Penhan yürär ḥalqqa nä deb ria qılsun?!

Qul Ḥoja Aḥmäd, därd ḥalät päyda qılğıl,
Jan-w dilni Ḥaq yolıda şäyda qılğıl,
Därdin tartıb, rwz Mäḥşär ğawğa qılğıl,
Därd bolmasa, Mäwlim kimgä şifa qılsun?!

123-ḥikmät

Bir kün keldi Äbwbäkr Salman birlän,

Ḥaq Mwstafa razın açtı Raḥman bilän,
Barça barwr bu dwniyadin arman bilän,
Elgin bölüb Ḥaqqa wasil bolmaq üçün.

`Äzrail bir kün keldi färmän bilän,
Fatima säläm berdi ikram bilän,
Ḥaq Mwstafa mäşğwl boldı iman bilän,
Issığ tändin `äziz jannı bermaq üçün.

Raswl aydı: «Saḥabalar bäḥil boluŋ,
Aḥiratqa wladuqsız anwq biliŋ,
Rwza tutuŋ, namaz oquŋ, zäkät beriŋ,
Jähännämdin özni azad qılmaq üçün».

Dwşanba kün Ḥaq Mwstafa dwniya qoydı,
Ḥaq Ta`ala färmäniğa boyun sundı,
İbn `Äbbas swnı quydı `Äli yudı,
Ujmaḥ içrä ḥwllä tonın kimaq üçün.

«Allah» deban saḥabalar tebrandılar,
Payğambarnı janazasın kötärdilär,
Ol Sidratwl mwntähäğa aşwrdilar,
`Arş üstiğa tekwrwban qoymaq üçün.

Asmandagı färiştälär yergä endi,
Payğambarnı nurı birlän `aläm toldı,
«Babam» tiw Fatima gerian qaldı,
Babasıdin yätim bolub qalmaq üçün.

Qul Ḥoja Aḥmäd, gäwhär yaŋlığ ḥikmät aydı,
Eranlarga ḥızmat qılıb nazar tabdı,
Toqsan toquz mıŋ ḥikmät aytıb dastan qıldı,
Dastan qılıb, bwstan içrä yürmaq üçün.

124-ḥikmät

«Qwl hwallah, swbḥanallah» wird aylasam,
Bir-w Barım didarıŋnı körärmänmw?!
Başdin ayağ ḥäsratıŋda därd aylasam,
Bir-w Barım didarıŋnı körärmänmw?!

Elik birdä çöllär kezib giah yedim,
Tağlar çıqıb, ta'ät qılıb közüm oydum,
Didarıŋnı köralmadım jandin toydım,
Bir-w Barım didarıŋnı körärmänmw?!

Elik eki yaşda keçtim ḥanwmanımdin,
Ḥanwmanım nä körüngäy bälki jandin,
Başdin keçdim, jandin keçdim, häm imandin,
Bir-w Barım didarıŋnı körärmänmw?!

Elik üçdä wäḥdät mäydin rwzi qıldı,
Yoldin azgan gwmrah edim yolğa saldı,

«Allah» dedim «läbbäyk» deban qolum aldı,
Bir-w Barım didarıŋnı körärmänmw?!

Elik törtdä wjwdlarım nalan qıldı,
Mä`rifätni maydanıda jäwlan qıldı,
İsma`ildek `äziz janın qurban qıldı,
Bir-w Barım didarıŋnı körärmänmw?!

Elik beşdä didar üçün gäda boldum,
Küydüm-yandum küldek taqi fäna boldum,
«Biḫämdilläh» didar izläb ada boldum,
Bir-w Barım didarıŋnı körärmänmw?!

Elik altı yaşqa yetdi muŋluğ başım,
Täwbä qıldım, aqarmwkin közdä yaşım,
Eranlardin bährä almay köŋli taşım,
Bir-w Barım didarıŋnı körärmänmw?!

Elik yetdi yaşda `wmrım yeldek ötdi,
Aya, dostlar, `ämälsızmın başım qatdı,
«Biḫämdilläh» pirmuğan qolum tutdı,
Bir-w Barım didarıŋnı körärmänmw?!

Elik sekiz yaşqa kirdim men biḫäbär,
Qahhar Egäm, näfsimni qıl zir-w zäbär,
Himmät bersäŋ, şwm näfsimgä ursam täbär,
Bir-w Barım didarıŋnı körärmänmw?!

Elik toquz yaşqa yetdim dad-w färiyad,
Jan berärdä jananımnı qılmadım yad,
Nä yüz birlä Seŋä aytay qılgıl azad,
Bir-w Barım didarıŋnı körärmänmw?!

Közüm yumub ta açqunça yetdi altmış,
Belim bağlab men qılmadım bir yaḫşı iş,
Keçä-kündüz biğam yürdüm men yaz-w qış,
Bir-w Barım didarıŋnı körärmänmw?!

Altmış birdä şärmändämin gwnahimdin,
Aya, dostlar, köb qorqamın İlähimdin,
Jandin keçib, panah tiläy Ḫwdaimdin,
Bir-w Barım didarıŋnı körärmänmw?!

Altmış eki yaşda Allah pärti saldı,
Başdin ayağ ğaflätlarım raha qıldı,
Janım-dilim, `äqlım-hwşum «Allah» dedi,
Bir-w Barım didarıŋnı körärmänmw?!

Altmış üçdä neda keldi «qul yergä kir»,
Häm janıŋmen jananıŋmen janıŋnı ber,
«Hw» şämşirin qolğa alıb näfsiŋni qır,
Bir-w Barım didarıŋnı körärmänmw?!

Qul Ḥoja Aḥmäd, näfsni teftim, näfsni teftim,
Andin keyin jananımnı izläb tabtım,
Ölmäs burun jan bermäkni därdin tarttım,
Bir-w Barım didarıŋnı körärmänmw?!

125-ḥikmät

«Nwr-e Ḥwda, dwst-e Ḥwda» ol Mwstafa,
Kimlär üçün keldi Raswl bildiŋizmw?!
«Dwrwd-e Ḥwda, wird-e Ḥwda» Ḥaq Mwstafa,
Kimlär üçün keldi Rawsl bildiŋizmw?!

Kimlär üçün gerian qıldı közlärini,
Ümmät üçün brian qıldı özläri,
Ümmät bolsaŋ aŋla uşbw sözlirini,
Kimlär üçün keldi Rawsl bildiŋizmw?!

Yığlay-yığlay yüz közläri şişti körüŋ,
Qiam turub, ayağları şişti körüŋ,
Ümmät üçün qayğ-w mehnät çekti körüŋ,
Kimlär üçün keldi Rawsl bildiŋizmw?!

Aya, dostlar, munı bilwr ümmät qani?
Ägär bilsäŋ andin artwq ne`mät qani?
Qiamat kün andin özgä şäfqat qani?
Kimlär üçün keldi Rawsl bildiŋizmw?!

Ümmät bolub, Raswl qadrin bildiŋizmw?!
Tän jan birlä sünnätlärin qıldıŋızmw?!
Raswl üçün zar eŋräban ötmädiŋmw?!
Kimlär üçün keldi Rawsl bildiŋizmw?!

Hayhat, hayhat, sä`adatdür ol Mwstafa,
Hayhat, hayhat, ğanimatdür ol Mwstafa,
Hayhat, hayhat, `inayatdür ol Mwstafa,
Kimlär üçün keldi Rawsl bildiŋizmw?!

Qul Ḥoja Aḥmäd, sözlär sözüŋ tilim qafa,
Ümmätlarım qılğıl wäfa qılma jäfa,
Ümmätigä mundağ dedi Ḥaq Mwstafa,
Kimlär üçün keldi Rawsl bildiŋizmw?!

126-ḥikmät

Bidar bolğıl, ey, mw’min, säḥär wäqtı içindä,
Qutqar özüŋni otdin, säḥär wäqtı içindä.

Säḥärlarda ol güllär, säna aytwr bulbullar,
Kim aytwr kim Bir-w bar, säḥär wäqtı içindä.

Säḥär wäqtıda kökdin, mäläk kelwr mw’minğa,
Yazwqlardin yanwrğa, säḥär wäqtı içindä.

Säḫär wäqtıda kökdin, jänät qapwğı açarlar,
Bidar qulğa sänjarlar, säḫär wäqtı içindä.

Säḫär wäqtıda qoyğay, ölümni yad qılğay,
Qorqunçdin kökkä uçqay, säḫär wäqtı içindä.

Säḫär läzzätini, `aşiq qullar bilwrlär,
Ḫaqnı ḥazir körärlär, säḫär wäqtı içindä.

Säḫär wäqtı ḥuş sa`ät, häm jännät erwr raḥat,
Täŋrigä qıl `ibadät, säḫär wäqtı içindä.

127-ḥikmät

Gwnahim bara-bara ḥäddin aştı,
.....
.....
Qiamat kün meni şärmändä qılma.

Başım yastwqda wa janım ketärdä,
Tänim barıb läḫäd içrä yatarda,
Sirat atlığ gwzargahdin ötärdä,
Qiamat kün meni şärmändä qılma.

Yüzüm qarasını aq aylagaysın,
Mwḥämmädni meŋä yar aylagaysın,
Surar wäqtda özüŋ «bändäm» degäysin,
Qiamat kün meni şärmändä qılma.

Gwnahimniŋ ḥisabın yoq bilibmin,
Seni därgahiŋgä yalğuz kelibmin,
Özüŋ raḥım aylagıl biçara qulmın,
Qiamat kün meni şärmändä qılma.

Seniŋ ämriŋ bilän iş qılmadım men,
Bu dwniyadin ketärim bilmädim men,
Läḫäd içrä yatarım bilmädim men,
Qiamat kün meni şärmändä qılma.

Bu yatğanlardin `ibrat almadım men,
Közüm yaşın töküb yalbarmadım men,
Kitab sözin qulaqğa almadım men,
Qiamat kün meni şärmändä qılma.

Yolumnı başqara almay yolda qaldım,
Egäm qulluğını men arqa saldım,
Gwnahimni yığıb men qolğa aldım,
Qiamat kün meni şärmändä qılma.

Ḫwdäwanda! `äjäb ḥayranda boldum,
Gwnahimni körüb şärmändä boldum,
Ḫisabın tapmayın därmandä boldum,
Qiamat kün meni şärmändä qılma.

Ğariblıqda yürüb men zar ḥayran,
Ḥojam Sen meŋä bergil nur iman,
Meniŋ mwşkillarımnı ayla asan,
Qiamat kün meni şärmändä qılma.

Ğaribıŋnı wisalıŋga yetwrgil,
Sirat atlığ gwzargahdin ötürgil,
Ḥojam Sen jwrm, `isianım keçürgil,
Qiamat kün meni şärmändä qılma

128-ḥikmät

Däm bu dämdür, özgä dämni däm demä,
Dwniyadin biğam ötärsin ğam emä.

Köksimä jan diliŋ häm wstwḥan,
Köz yaşıŋ aqqan bilä sen nam demä.

Ḥoh külsä, yığlasa `aşiq eli,
Çehre-e swrḥın körüb biğam demä.

Äsl näsliŋ qatra-yi ab-e mäni,
Ḥäsni körüŋ sen özüŋdin käm demä.

Adamida zärre mä`nä bolmasa,
Sen anı adam körüb adam demä.

Toymasa sır mä`nädin adam emäs,
Sen anı swrat körüb mäḥram demä.

Gär yüräkdä bolmasa yüz dağ därd,
Zinhar qaçkıl anı hämdäm demä.

Teksä bilgän abdar ḥanjari,
Jan berwr jananağa märhäm demä.

Dostlar diwana ermäs här kişi,
`İzz-w jahdin keçmäsä adam demä.

Misl dariya yüzidä yürgän ḥasi,
«Hayi hw» degän bilän mäḥkäm demä.

Aḥmädа! tutqıl ğanimät här näfäs,
Yarsız ötkän bu dämni däm demä.

129-ḥikmät

Ḥaliqımnı izlärmin, tün-kün jahan içindä,
Tört yaşımdin yol endi, käwn mäkan içindä.

Törtdin yetigä yettim. toquznı gwzär etdim.
Ondin ekigä keldim, ḥor Keywan içindä.

Üç yüz altmış sw keçtim, tört yüz qırq tört tağ aştım,
Uwäḥdät şärabın içtim, tüştüm maydan içindä.

Çünki tüştüm maydanğa, maydannı tola kördüm,
Yüz mıŋ `arifnı surdum, barça jäwlan içindä.

Ğawwas baḥrığa kirdim, wjwd şahrını kezdim,
Dürni sadäfda kördüm, gäwhärnı kan içindä.

`Arş-Kwrsini yürdüm, Läwḥ Qalamnı kördüm,
Uwjwd şahrını kezdim, aydı bu jan içindä.

Jannı kördüm jananda, `işqnı kördüm maydanda,
`aşiqlarnıŋ maydanı, jwmlä bwstan içindä.

Erni kördüm ergäştim, istädügümni surdum,
«Barçası sendä» dedi, qaldım ḥayran içindä.

Ḥayran boluban qaldım, bihwş boluban taldım,
Özümni därdiŋä saldım, tabtım därman içindä.

Sır istärmi bulbul, açılıbdür qızıl gül,
Här gülni ḥali körmä, gülni gülzar içindä.

Miskin Ḥoja Aḥmäd janı, häm gäwhärdür häm kanı,
Jwmlä anıŋ mäkanı, ol lämäkän içindä.

130-ḥikmät

Bizdin säläm dostlarğa, talab yolın qoymasun,
Didar talab qılıblar, härkez ğafil bolmasun.

Ğafil tabmas Ḥaq yolın, anda tabmaslar orun,
Içi-taşı küyüban, säḥärlarda yatmasun.

Yadı birlän bolsalar, didar arzw qılıblar,
Härçänd ḥorlıq körsälär, köŋl özgä bolmasun.

`aşiqlarğa dwniyada, ḥorlıq zarlıq mälamat,
Mälamatsız meḥnätsiz, `aşiqmı deb aytmasun.

Şariatda täjriddür, dwniyasını tärk etmäk,
Tärk etmäyin tän janın, täjrid boldum demäsün.

Tariqatda tän-janın, tärk etmäk mwşkildür,
Tärk etmäyin tän janın, sewänürmin demäsün.

Ḥaqiqatda ḥäramdür, bir Ḥwdadin özgäsi,
Andağ bolmay `aşiqlar, didar arzw qılmasun.

Andağ Raswl Mwstafa, dwniya malın süymädi,
Ümmät bolsaŋ Raswlga, dwniya malın süymäsün.

Miskin Aḫmäd Yasawi, säläm etdi dostlarğa,
Uşbw sözniŋ mä`näsin, talib bolsa aŋlasun.

131-ḥikmät

Uwäḥdät ḫumı açıldı, mäyḫanağa kirsäm men,
Bir jam içib şol mäydin, mäst ḫayran bolsam men.

Oşal mäyniŋ mazası, iç-bağrımnı qan qıldı,
Bağrı qanım aquzub, janan säri barsam men.

Saqi sundı här näfäs, käyfiyätniŋ şärabın,
Särmäst bolub oşal däm, nala färiyad ursam men.

İnsaniyat yaqasın, şäwq atäşi küydürdi,
Uwäḥdaniyat dariyasın, oşal dämdä sursam men.

Ol dariyanıŋ mäwjidin, tekmäy ğawwas dür almasŋ
Janın keçib dür üçün, bäḫr qa`riğa jumsam men.

Ḫoja Aḫmädniŋ ḫumıda, mwḫäbbätıŋ şärabı,
`aşiqlarğa şwl mäydin, mwradınça bersäm men.

132-ḥikmät

Raḫman Egäm raḫmätıŋnı, jari qılğıl säḫärda,
`İsian layığa batdım, yarı qılğıl säḫärda.

«Ästäğfirw» istiğfarnı, qılğıl yıraq şäytandin,
Şäytan seni azğurur, pänah bergil säḫärda.

Ümid birlän kelibmin, därgahiŋgä İlähim,
«Bäd kärde ümm bäd kärdar», qolum alğıl säḫärda.

Täwbä qıldım tilimdä, dilim qorqmas Ḫwdadin,
Häm raḫmät häm didar, `äta qılğıl säḫärda.

Yolsız yolğa yol yürdüm, ğaflätdä `wmrım ötdi,
Ya, Qadir Zwljäläl, yolğa salğıl säḫärda.

Sensiŋ meniŋ pänahım, ğazab qılma İlähim,
Yä, dana-yi kwll ḫal, ḫalım surğıl säḫärda.

Başdin ayaq gwnahim, eki jahanğa sığmas,
Bändäŋ `asi gwnahkär, penhan qılğıl säḫärda.

Tağdin ağır pwrgwnahim, wzr aytarğa tilim yoq,
Gwnahimni bağışlab, yeksan qılğıl säḫärda.

Gwnahimğa iqrarmın, ḫazirsın wa nazirsın,
Qolum alğıl, ya, Jäbbar, yolğa salğıl säḫärda.

Ğaribmın wa bekäsmin, biçaramın häm faqir,
Sendin özgä kimim bar, raḥım aylagıl säḥärda.

Men `asimın pwrgwnah, ḥämd-w säna aytmasmın,
Tawwq janwarnı körgül, säna aytwr säḥärda.

Qul Ḥoja Aḥmäd Ḥaqdin qorıq, kim qorqmas imanı yoq,
Aldıŋdadür ol tamwğ, ḥazir bolğıl säḥärda.

133-ḥikmät

Aya, dostlar, bu yollarnıŋ `wqbäsi köb,
Ötsä bolmas, pir ḥızmatın qılmağunça.
Yüz mıŋ bäla meḥnät, afat ḥatarı köb,
Toysa bolmas, pir ḥızmatın qılmağunça.

Şäri`ätsiz tariqatga ötüb bolmas,
Ḥaqiqatsız mä`rifätga yetib bolmas,
Pirsiz härkez şäwq şärabın tatıb bolmas,
Tabsa bolmas, pir ḥızmatın qılmağunça.

Nadanlarga sır mä`näni aytıb bolmas,
Dürr gäwhärnı mwhrega satıb bolmas,
Ädhäm sifat dwniya `äqäbä(s)in yetib bolmas,
Yetib bolmas, pir ḥızmatın qılmağuça.

Sırsız yüz mıŋ ta`ät qıldım yoldin azdım,
Raḥiläsız yolğa kirib talıb tüzdüm,
Pirmuğan nazar qıldı, näfsdin sezdim,
Sezsä bolmas, pir ḥızmatın qılmağunça.

Uwa, dariğa, toymay qaldım `wmrım ötdi,
Näfs häwa orta alıb meni yutdı,
«Biḥämdilläh» Pirmuğan qolum tutdı,
Tutsa bolmas, pir ḥızmatın qılmağunça.

«Uwallah-tallah swmmä billäh» sırsız bolmas,
Sırsız yüz mıŋ ta’ät qılsaŋ mäqbwl bolmas,
Neçä aytsam biḥäbärlar munı bilmäs,
Bilsä bolmas, pir ḥızmatın qılmağunça.

Jandin keçmäy, baş oynamay yolğa salmas,
İ`tiqadıŋ tam bolmasa qoluŋ almas,
Taliblarda ketsä häwa qwdrat bolmas,
Keçsä bolmas, pir ḥızmatın qılmağunça.

Aya, talib, ölmäs burun ölä körgin,
Yaḥşılarnıŋ ḥakpay bolakörgin,
Tofraq bolub fäyz-fwtwḥ ala körgin,
Alsa bolmas pir ḥızmatın qılmağunça.

Ḥaqiqatnıŋ yollarıda yüz mıŋ ḥatar,
Belin bağlab yolğa kirgän aḥır yetär,

Sır eşigin yastanğanlar mwrad tapar,
Tabsa bolmas, pir ḥızmatın qılmağunça.

Mwradıŋga yetäy desäŋ bolğıl bidar,
Ähli `ayal, ḥanwmanıŋdin bolğıl bezar,
Aḥır bir kün körsätgwsi seŋä didar,
Körsä bolmas, pir ḥızmatın qılmağunça.

«Allah» degil janıŋ küyüb otlar çıqsun,
«Hw» degändä swngakların barın çaqsun,
Bağrıŋ teşib, öbkäŋ şişib erib aqsun,
Aqsa bolmas, pir ḥızmatın qılmağunça.

Uşbw yolğa qadam qoyğan jandin keçti,
Zikri qalbın ayta-ayta köksün teşti,
Andin soŋra janan baqıb eşik aştı,
Açsa bolmas, pir ḥızmatın qılmağunça.

Yüz mıŋ mwnajat yetib yığlay Seŋä Ḥwda,
Ḥirs, häwa, mänmänlikdin qılğıl jwda,
Lwtf aylasaŋ mänmänlikni qılay ada,
Qılıb bolmas, pir ḥızmatın qılmağunça.

Raḥman Egäm, raḥmätıŋga layıq qılğıl,
Bärqı yaŋlığ himmät berib `aşiq qılğıl,
Ta ölgünçä sidqım birlä sadiq qılğıl,
Bolsa bolmas, pir ḥızmatın qılmağunça.

Qul Ḥoja Aḥmäd, «Allah» demäy nä iş qılay?!
`Ämälim yoq zar eŋrämäy nä iş qılay?!
Ḥaqdin qorqub, qan yığlamay nä iş qılay?!
Qılıb bolmas, pir ḥızmatın qılmağunça.

134-ḥikmät

Nä ḥuş tatlıq Ḥaq yadı, säḥär wäqtı bolğanda,
Baldin süçük «hw» atı, säḥär wäqtı bolğanda.

Säḥär wäqtı turğanlar, janın fida qılğanlar,
`İşq otıda küygänlär, säḥär wäqtı bolğanda.

Säḥär wäqtı ḥuş sa`ät, turğanğa bolğay raḥat,
Açılwr däwlät sä`adät, säḥär wäqtı bolğanda.

Här neçük küyär bu janım, qulluqsız yoq därmanım,
Siz keçürgil gwnahim, säḥär wäqtı bolğanda.

İman şamın yandursaŋ, rwḥ quşun küydürsäŋ,
Ḥwdayıŋga sığınsaŋ, säḥär wäqtı bolğanda.

Qul Ḥoja Aḥmäd sa`ätı, bir zärre yoq ta'ätı,
Zikr jannı raḥatı, säḥär wäqtı bolğanda.

135-ḥikmät

Eranlar jämal körär, därwişlär swḫbätıda,
Eranlar majlisinda, nur yağar swḫbätında.

Nä qılsa ol bolur, därwişlär swḫbätıda,
Här säḫär zahir bolur, därwişlär swḫbätında.

Härkim swḫbätıŋga keldi, eranlardin ülüş aldı,
Bat keldi biliş boldı, därwişlär swḫbätında.

Härkim swḫbätıŋga keldi, köŋliğa mä`nä yutdı,
Äsḫablar mwrad tabtı, därwişlär swḫbätında.

`Am kelsä ḫas bolur, yulduz kelsä ay bolur,
Mıs kelsä altun bolur, därwişlär swḫbätında.

Kibr, ḫäsädlar ölär, içigä mä`nä tolar,
Köz açıb Ḫaqnı körär, därwişlär swḫbätında.

Raswlğa waḫi keldi, başıdin täjin aldı,
Qubtı ḫadimlıq qıldı, därwişlär swḫbätında.

Qul Ḫoja Aḫmäd swbḫda, däm urar mwnajatda,
Zähi ḫuşdür sä`adät, därwişlär swḫbätında.

136-ḥikmät

İlähimni izlärmin, izin alıb ketärmin,
Daim seni aytwrmın, «Lä ilhä illallah».

Qaydin anı taparmın, janım qurban qılwrmın,
Qurban bolub ketärmin, «Lä ilhä illallah».

Janım-dilim beräyin, berib baqıb turyın,
.....[45]

Jan dilim küyübdür, küyüb brian bolubdür,
Janım birlän aytayın, «Lä ilhä illallah».

`Aşiq eki bisaman, yoqdür därdiğa därman,
Ayta körüŋ biarman, «Lä ilhä illallah».

Aḫmäd ibn İbrahim, uşbw sözin ḫub aydı,
Ayta körüŋ janlarım, «Lä ilhä illallah».

137-ḥikmät

Aya, şahı, dw `aläm padışahı,
Erwrsän bändäni pwşt pänahı.

[45] **Bul jol baspagerler tarapınan umıt qaldırılğan.**

Tiläb daim seni ol zat pakıŋ.
Şäyatin şärridin bergil pänahı.

Bu şäytan şäridin kimgä qaçarmın,
Seni aldıŋdadür sırı kämahı.

Ḥwdäwanda! Seŋä men yandım emdi,
Özüŋsin barçaga raziq İlähi.

Kiraman-Kätibin atlığ färiştä,
Biaban qumlarıdin köb gwnahı.

Mwḥämmäd kim erwr hädi `aläm,
Oşal kündä boladür dad ḥohı.

Oqub namanı körsäm heç amal yoq,
Başım quyi salıb bolğum täbahı.

Ki men dermin bu işni qılğanım yoq,
Tamam ä`zaları bolğay gwähi.

Ölümni dästidin heçkim qutulmas,
Qalandar bol başıŋa ki kwlahı.

Jähännäm üstidä tartığ Siratı,
Körüb bändä urar äfsws-w ahı.

Ḥoja Aḥmäd Yasawi, sen yığla daim,
Asiğ qılmas seŋä taŋlagı ahı.

138-ḥikmät

Nagahan tururımda köŋlüm içrä,
Ḥaq Mäwlimni nazargahı tüşti bolğay.
Qırıq yıllıq zängär basqan köŋlüm mülkin,
Ḥaq yadını nurı birlä açtı bolğay.

Zakirları jam bolub tüzülmişdä,
Zikr säma`din tüsüni qurulmışda,
Bu din `wqbä dwniyasıdin urulmışda,
Köŋil quşı ḥazrat taba uçtı bolğay.

Häç bilmäsmin, neçük bolğay meni işim,
Anıŋ üçün aqar daim közdä yaşım,
Säḥärlarda qupub Ḥaqdin tilämşim,
Färiştälar «ämin»iğa tüşti bolğay.

Muŋluğ janğa yaqın turur Ḥaq därgahi,
Nädamätda yetärmwkin birär ahı,
Qaysı köŋil bolsa Ḥaqnı nazargahı,
Ḥaq nazarı içkä tolub taştı bolğay.

Ḥaq işin Ḥaqlıq üçün bwywrdılar,

Özlärini ḥalqlar ara yetwrdilär,
Meḥnätlarin ni`mät yaŋlığ kötärdilär,
Bağrı qanlığ, közi yaşlığ toldı bolğay.

Mwḥiblar mäḥbwbığa qayırdılar,
Dwniya qoyub din işiğa ügürdilär,
`aşiq qullar «Allah» tiw tebrändilär,
Şäytannı zähärı yarılıb qaçtı bolğay.

«Allah» degil, ey, Qul Aḥmäd, özüŋ bilgil,
Özüŋ bilmiş, `ämäliŋ birlä `ämäl qılğıl,
Uluğ-kiçik yaranlardin `wzr qılğıl,
Sen bilmäsdä sendin ḥata keçti bolğay.

139-ḥikmät

Aya, dostlar, yüräk bağrım boldı käbab,
Ḥaqiqatlıq `aşiq jandin otı bolğay.
`İşq pärtwi köŋil mülkin qıldı ḥärab,
Ol säbäbdin `äql hüşüm ketdi bolğay.

`İşqsız kişi adam ermäs aŋlasaŋız,
Bimwḥäbbät şäytan qawmı tıŋlasaŋız,
`İşqdin özgä sözni ägär sözläsäŋiz,
Elgiŋizdin iman, İslam ketdi bolğay.

Mäyḥanağa kirär `aşiq sırı `äyan,
Bağrı pişib, yaşı aqıb, qılwr äfğan,
Biḥwd yürär qayda barsa ḥanäwäyran,
Bişäk biliŋ wäḥdät mäydin tatı bolğay.

`İşq tüşti bu başımğa ḥayran boldum,
Ḥanwmandin keçib taqi sarsan boldum,
Eki `aläm bärbad urub `wrian boldum,
Çıqan ahım nä fäläkgä yeti bolğay.

`Aqil ersäŋ, Ḥaqdin özgä sözlär ḥäram,
Ta tiriksin pir ḥızmatın qılğıl mwdam,
«Allah» desäŋ şäytan lä`in seŋä ğwlam,
«Allah» demäs dinlärini satı bolğay.

`Uwmrı zai` ötkänlär `işqnı bilmäs,
Jandin keçgän diwananı közgä ilmäs,
«Hw» swḥbätın qurğan yergä qaçıb kelmäs,
Janı köŋli taşdin bätär qatı bolğay.

Allah süygän bändä daim yığlab yürär,
Ḥaqdin qorqub, razın aytıb säḥär turar,
Yaḥia sifat tınmay yığlab matäm qurar,
Bu dwniyanı arqa taşlab atı bolğay.

`aşiqlarnı işi erwr söz-w gwdaz,
`aşiqlarnı ḥajätları rwza, namaz,

Rwz Mäḥşär köz yaşıdür Ḥaqqa niaz,
`Arif, `aşiq därdw äläm tartı bolğay.

`aşiqlarnı ağzı ḥändan, dili lärzan,
Allah üçün közdä yaşı bağrı brian,
Janı zakir, köŋli şakir fikri janan,
«İnşa‘ allah» qıl köfrigi öti bolğay.

`aşiqları ḥalq içindä küyüb yığlar,
Zahir ḥända batinları yüräk dağlar,
Ajal istäb ölmäk üçün belin bağlar,
Mä`şwqığa `ärz ḥalın eti bolğay.

`aşiqları mälamätdin qaçmas bolur,
Nadanlarga batin sırın açmas bolur,
Här namärdkä dürr-w gäwhär saçmas bolur,
Özi oqub ḥun zärdab yutı bolğay.

Pirmuğan süygän `aşiq häwası yoq,
Yüz mıŋ türlük ta’ät qılsa benası yoq,
Ay, dostlarım, `işq därdini däwası yoq,
Tünlär qupub pir etägin tutı bolğay.

Pirmuğan nazar qılsa bergäy däwa,
Hayi häwas, mawmänlik bolğay ada,
Andin soŋra şäytan lä`in sendin jwda,
Tar läḥädda iman birlän yatı bolğay.

Qul Ḥoja Aḥmäd, Ḥaq sözini mwdam,
Ḥaqdin özgä sözlär bäri ermiş ḥäram,
Rwzı qılsa ornuŋ bolğay Därws-säläm,
Mäğfiratnı daryiasığa batı bolğay.

140-ḥikmät

Şäri`ätda mwrşid bolğan ğalib qullar,
Şäri`ätdin alar mänzil alwr bolğay.
Namazığa şwrw` qılgan mw’min qullar,
Ujmaḥ üyin ümid tutub turur bolğay.

Mäläkwl mäwt färmän birlä janım alsa,
Ağayını barça yığılıb küyüb yansa,
Yeti qadam basqandin soŋ qalwr bolsa,
Mwnkär-Näkir kirib säwal surar bolğay.

Mwnkär-Näkir kirib säwal surar bolsa,
Ol `ämwd otluğ birlä urar bolsa,
Başım küyüb janım-tänim otqa yansa,
Qinab janım tar läḥädda küyär bolğay.

Tört yüz qırq payğambar, mwrsäl, näbi,
Qalmadı bu jahandin ötdi bäri,
«Kwllw näfsin zäiqatwl mäwt» ayatı,

Quran içrä andin ḥabar berwr bolğay.

Şäri`ätdin, tariqatdin bäyan boldı,
Ḥaqiqatdin Quran sözi Käläm boldı,
Bu jahanğa Mwḥämmädni nurı toldı,
Ol nur birlän eki jahan yarwr bolğay.

Mwḥäbbätniŋ bazarında jäwlan qılwr,
.....
.....
`aşiqlar säwda qılıb yürwr bolğay.

Mäḥşärgahnı buzmasun deb twğian qılıb,
.....
.....
Ḥwdayiğa ğawğa qılıb yürür bolğay.

Allah aytwr: «Erkä bändäm qılsa qılsun,
Härnä qılsa, mäläiklär ikram qılsun,
`İşqsız adam `işq mäqamın körüb yürsün»,
Ḥaq qwdratın ifşa qılıb yürür bolğay.

Çın `aşiqlar qiamat kün surgay däwlät,
Ḥaq qaşıda `äziz `älan körgän `izzät,
Ḥwr-w ğilman qol qwşwrwb qılğay ḥwrmat,
Jan-dilin şäyda qılıb yürür bolğay.

Ḥaq wäslini taparmın deb brian sözlär,
Biqararnı biiḥtiar rwz Mäḥşär,
Didarını körärmin deb titräb qaqşar,
Ḥaqqa heçkim manänd emäs kimgä uḥşar.

Allah nurı qabriŋ için rawşan qılğay,
Firdaws jännät güli açılıb gülşän qılğay,
Mäläyklär tekräsidin özün qoyğay,
Bu `alämniŋ rawşanıdin keçär ermiş.

Barça ärwaḥ yığılıb kelgäy mwbarakga,
Ḥalayıqlar maşğwl bolğay täbärrwkga,
Dw`a qılıb qaytğandin soŋ qalğay yäkka,
Jwmlä ärwaḥ sınb bir-bir qaçar ermiş.

Yeti qadam qoyğandin soŋ Mwnkär-Näkir,
Häybät birlä kirib qılğay qılıb qahr,
Eki közi otdek yanıb tarfa yanar,
Nurın körüb, tä`zim qılıb qaçar ermiş.

Ḥuş däwlätdür wälayätda padşah bolsa,
`Adil bolub, bir mw‘minni qazi qılsa,
Oşal qazi barça ḥalqnı razı qılsa,
Razılıqdin ujmaḥ üyin alwr bolğay.

Mw‘min qullar namaz oqub, bolsa fariğ,

Oşal qulnı räŋi bolğay mundağ sarığ,
Ol ḥızmat Ḥaq qaşıda bolsa layığ,
Ḥwr qızları qarşu kelib quçar bolğay.

Bä`zi kişi namaz qadrin qaçan bilwr?!
Här namazda iman başdin taze bolur,
«Salät» desä ğafil başın bürkäb oyur,
Ğafillıqdin `wmrın yelgä satar bolğay.

Qul Ḥoja Aḥmäd, qulmın desäŋ ta'ät qılğıl,
Qiamatnı kelmägini yaqın bilgil,
Ḥaqqa yawwq bolay desäŋ ta'ät qılğıl,
Ta'ät qılğan Ḥaqqa yawwq bolur bolğay.

141-ḥikmät

Mwḥäbbätni şäwqı birlä yar istägil,
Rwza, namaz Uwğanımnı farzı bolğay.
Mäḥşärgahda `ädli birlä surar bolsa,
`aşiqlarnı bir Ḥwdağa `ärzı bolğay.

`Ärzı şoldür Ḥwdayiğa mıŋ dad aytar,
«Ḥalım kör» deb yaşın saçıb färiyad etär,
Nä`re tartıb, Mäḥşärgahnı abad etär,
`aşiqlarnı bir Ḥwdayiğa `ärzı bolğay

Çın `aşiqlar daim tirik ölgän emäs,
Ärwaḥları yer astığa kirgän emäs,
Zahid, `abid bu mä`näni bilgän emäs,
Çın `aşiqlar ḥalayqnı Ḥizrı bolğay.

Yazwqlardin qorqub özi yığlab turar,
«Rwz Mäḥşär netärmin?» deb qanlar yutar,
Sirat atlığ gwzargahda yaşı qatar,
Ḥojasığa şekästlığ `ärzı bolğay.

Zärre `işqı kimgä tüşsä nalan qılwr,
Köz yaşın aquzuban aman qılwr,
Härnä tabsa, yolda iḥsan qılwr,
Bäḥillarnı `adäwatı bwğzı bolğay.

`aşiqlarnı yaş ornığa qanı aqğay,
Mäläyklär här tarafdin nurlar yaqqay,
Ğafil bolsa, «ḥazir bol» deb özi baqqay,
Çın `aşiqlar bu dwniyanı çağäzi bolğay.

Ähli dwniya aḥiratdin pärwası yoq,
Rwḥı tänha iman, İslam hämrası yoq,
Tariqat yol adaşqan heç pärwası yoq,
«Bändämin» der tili birlä ağzı bolğay.

Keçä «Allah», kündüz «Allah» tınmay yürär,
Allah şäm`ı pärwanädek özin urar,

Läyli-Mäjnwn, Farhad-Şırın däwrin sürär,
Ḥaq Ta`ala `aşiqlarnı sözi bolğay.

`aşiq küysä ḥas mä`şwqı birgä küygäy,
Mwjazilar küymäy turur jandin toygay,
Çın `aşiqlar küygän säri pwrnwr bolgay,
Ol säbäbdin mä`şwqığa nazı bolğay.

Otqa yanmas salsa otden `aşiq kişi,
Yer-w kökni bwstan qılğay aqğan yaşı,
«Allah» desä bişäk yarwr içi-taşı,
Küymaq-yanmaq `aşiqlarga bazı bolğay.

Jwmlä `aşiq yığılıb bargay därgahiğa,
Yaşın saçıb, äfğan qılıb bargahığa,
Yeti dwzaḥ taqat qılmas bir ahığa,
Raḥman Egäm `aşiqlarga qazi bolğay.

Swlḥ aylasa `aşiqları qabwl qılmas,
Ḥwr, ğilman jännät bersä közgä ilmäs,
Didar tiläb başlarını yerdin almas,
`aşiqları didar körüb razı bolğay.

`Aşiqlarnı yeti kökgä yetär ahı,
«Allah» desä yeksan bolur här gwnahı,
`Aşiqlarnı Raḥman Egäm tekiegahı,
`Äziz başı ḥalayqnı izi bolğay

`Aşiqlarnı köb küydürgän Ḥaq didarı,
Anıŋ üçün tımay yığlab qılwr zarı,
Uwä`dä qılğan `aşiqları körär anı,
Ḥaq jämalı köz yaşını mwzdi bolğay.

`Aşiqları Ḥaqqa baqıb nä`re tartar,
Mäläyklär twḥfä qılıb Ḥaqqa yetär,
Şäwq şärabın içkän `aşiq şäwqı artar,
Şwr, äfğan ḥalayıqnı tüzi bolğay.

Mäy janbäḥş içkän `aşiq ada sultan,
Anıŋ üçün Ḥaq yolıda janı qurban,
Taŋla barsa, didarığa qılwr qurban,
Zemestanda mäy içwrsä yazı bolğay.

Penhan yürür kimni körsä `aşiq qılwr,
Lwtf aylasa käzzablärni sadiq qılwr,
Ḥaqdin qorqğan därgahiğa layıq qılwr,
Zahir ä`mä batin içrä közi bolğay.

`Aşiq yanar, ḥalqdin tanar, Allah razı,
`Aşiqlıqnı arzw qılğan şähid ğazi,
Ḥajät ermäs `aşiqlarga köb-w azı,
Qatra yaşı Ḥaq Mäwlimni näzri bolğay.

Jwnwn içrä başın yarğay qanı jari,
Zikrin aytsa Allah özi Bir-w barı,
Säḥärlarda qan yığlamaq kar-w barı,
`aşiqları här kün yüz mıŋ ğazi bolğay.

Qul Ḥoja Aḥmäd, malı yoqdür näzri başı,
Taŋla barsa, Ḥojasığa twḥfä yaşı,
`Äjz-w niaz, şekästälığ qılğan işi,
Äşk-e swrḥi rw-ye zärdi `wzri bolğay.

142-ḥikmät

Swbḥan İzim färmän qılsa qwdrat bilä,
`aşiqları ğawğa qılıb yürür bolğay.
Mäḥşärgahda fäğan qılıb yaşın töküb,
Elgä özün gwmrah qılıb yürür bolğay.

`Aşiqlarnı Ḥaq qaşıda yüz nazı bar,
Nä`re tartsa, zärre härkez qalmas yanar,
Rwza, namaz täsbiḥları «Pärwärdigär»,
Batinları gwya qılıb yürür bolğay.

Ḥaqnı izläb, hämrahları zağ-w zäğan,
Ḥajät ermäs `aşiqlarga bağ-w çämän,
Riḥlät qılsa çwrwq ikni aŋa käfän,
Ḥizr-w İlias hämrah qılıb yürür bolğay.

`Aşiqlarnı köz yaşıdür bağ-w bwstan,
Anda sayrar `äläd-däwam hezar dastan,
Zahirların buzub yürär ḥanäwäyran,
Ḥaq qwdratın inşa‘ qılıb yürür bolğay.

Biḥwd bolub küyüb yürär mäst-w ḥayran,
«Allah» tiw közdä yaşı bağrı brian,
Nä`re urub, färiyad etib qılwr äfğan,
Allah yadın säna qılıb yürür bolğay.

Qadir Egäm qwdrat bilä swlḥ aylasa,
Jännät içrä kirär `aşiq ämr aylasa,
Nä`re tartıb, färiyad etib wird aylasa,
Mäy nwş etib, säma` qılıb yürür bolğay.

Keçä-kündüz yığla daim bir däm tınmay,
Tildin Allah yadın aytıb harib talmay,
Közdä yaşı aqmas härkez bağrı küymäy,
Yaşın alıb kwäh qılıb yürür bolğay.

Mwḥäbbätni bwraqını minib yürgän,
Andağ `aşiq tariqatda jäwlan qılğan,
Sır şärabın içib äzäl rwḥı qanğan,
`İşq babıda neda qılıb yürür bolğay.

Dwzaḥ içrä kirsä `aşiq pärwa qılmas,

Körüb-bilib mal-mülkini qolğa almas,
Ḥwr-w qwswr ğilmanlarnı közgä ilmäs,
Färiyad etib ğawğa qılıb yürür bolğay.

Qahhar Egäm qwdrat bilä neda qılsa,
Didar üçün küygänlärim kelgil desä,
Köz yaşını aquzuban färiyad qılsa,
`Äql hüşün dana qılıb yürür bolğay.

Raḥman Egäm raḥmı birlä neda qılgay,
Ḥäzin neda eştib `aşiq janı kirgäy,
«Saffan-saffan» bolub `aşiq baş kötärgäy,
`Aşiq özin yäkta qılsa yürür bolğay.

`Aşiq bolub. ḥikmät aydı Qul Ḥoja Aḥmäd,
Sidqı birlän eşitkängä yüz mıŋ raḥmät,
İman `äta qılğay Täŋrim taj-w däwlät,
`Aşiq dilin safa qılıb yürür bolğay.

143-ḥikmät

Ḥaqnı tapkan diwanalar bihwş sözlär,
Därd ḥalät päyda qılıb yürür bolğay.
Mäqamları bäländ mäqam `Arşnı közlär,
Ḥalqqa özin raswa qılıb yürür bolğay.

Eldin qaçıb tağ, çölni qılğay wätan,
Çöllär ara hämrahları zağ, zäğan,
Ketär bolsa çöräk ekni aŋğa käfän,
Twywr wäḥşi hämrah qılıb yürür bolğay.

Mundağ bolmay jan mä`şwqın tapıb bolmas,
Bu yollarnı `wqbäsı köb şib bolmas,
Jandin keçib wäḥdät mäydin içib bolmas,
Mäy nwş etib säma` qılıb yürür bolğay.

Janannı tapgan kişi özün bilmäs,
`Aläm ḥalqı talib bolsa qaçıb kelmäs,
Yüz mıŋ nasiḥ bolsa anıŋ pändin almas,
Elgä özün raswa qılıb yürür bolğay.

Yüz mıŋ `aşiq yansa-küysä bolur ḫwrram,
Ḥaq yadını härkim etsä bolur hämdäm,
Rwz Mäḥşär didarığa bolur mäḫram,
Jan iman fida qılıb yürür bolğay.

Allah üçün janın bergän zai` qalmas,
Eki `aläm aŋa bwstan härkez ölmäs,
Çın `aşiqnı sırı penhan ḥalq bilmäs,
Köz yaşını kwäh qılıb yürür bolğay.

`Aşiq ölmäs, qarı bolmas, `işqı jäwan,
Ḥalq içindä ağzı ḥändan, küyär penhan,

Çöllär kezib, yollar yürüb, Ḥaq lämäkän,
Ḥaq `işqını säna qılıb yürür bolğay.

`İşq bağını kezgän `aşiq özin bilmäs,
Keçä-kündüz mäst ḥayran özgä kelmäs,
Köz istär ḥalayıqqa wlfät bolmas,
Ḥaq wäslini panah qılıb yürür bolğay.

Çın därdliklär bidärdlikni közgä ilmäs,
Zahid, `abid, mäsläklärni tilgä almas,
Qayda körsä `işqsızlarnı nazar qılmas,
Çın därdlikkä däwa qılıb yürür bolğay.

`aşiqlarnı bilgänlärin ḥalq bilmäs,
Ḥwr, ğilman jwmlä mäläk ḥäil kelälmäs,
«Säqahwm rabbwhwm»ni arzw qılmas,
Didarığa wäfa qılıb yürür bolğay.

Ḥwr, ğilman «äntahw» därdin alıb kelgäy,
Rizwan mäläk qadaḥ sunub tä`zim qılğay,
`Aşiqları közin yumub bihwş bolğay,
«Uwa, şäwqa!» deb qabr içindä yürür bolğay.

Ḥaq tamaşa qılıb aŋa raḥmät qılğay,
Kör içindä pärtw salıb şäfqat qılğay,
Yetmiş färiq mäläykni wlfät qılğay,
Lwtf käräm ata qılıb yürür bolğay.

`Aşiq küyär, jandin küyär, Ḥaqnı süyär,
Allah üçün dwniya `wqbın talaq qoyar,
Bağrın teşib başdin ayağ qanğa boyar,
`aşiq özin yäkta qılıb yürür bolğay.

Aya, dostlar, `işq ählini samanı yoq,
Däwa surmaŋ `işq därdini häwası yoq,
Bu yollarda `aşiq ölsä tawanı yoq,
Jannı tändin jwda qılıb yürür bolğay.

Täni jwda otda küygän janı özgä,
Ḥikmät oqur talib bolub yetsä közgä,
Kimni körsä izin alıb sürar közgä,
`Äql hüşün dana qılıb yürür bolğay.

Bu hüşni täni küysä janı küymäs,
Ol säbäbdin `işq qadrığa yetib bolmas,
Eranlar swḥbätığa qaçıb kelmäs,
Zärq dw`a ria qılıb yürür bolğay.

Bu `alämdin säwa qılğan Allah özi,
Ey, ümmätlär, Ḥaq Mwstafa ayğan sözi,
Rwzı Mäḥşär rawşan bolğay Ḥaqqa yüzi,
Din dilläri rawşan qılıb yürür bolğay.

`Aşiqlarnı tirik ölgän janı jwda,
Pärwaz qılıb, uçay desä saqlar Ḥwda,
Din dilläri rawşan tutub bolsa bina,
`aşiqları ḥayran bolub yürür bolğay.

144-ḥikmät

Äwwäl «hw», aḥir «hw» deb biḥwd bolğıl,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.
Zahir «hw», batin «hw» deb yolğa kirgil,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

«Lä ilähä illallah» deb zari qılğıl,
Ḥaq zirkiri härkim aytsa yari bergil,
Pirmuğan ḥızmatına yügürüb yürgil,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Tildä alğıl «Lä ilähä illallah»,
Içkä salğıl här näfäsdä bolgıl agah,
Pirmuğan naza qılgay saŋa nagah,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Ädhäm sifat säwa bolub dwniya tebkil,
Kimni körsäŋ, Ḥizr bilib qolın übkil,
Jämalını köräy desäŋ säḥär qupğıl,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

«Allah» degän bändälarnı qulı bolğıl,
Tofraq sifat yol üstidä yolı bolğıl,
`aşiqlarnı küyüb öçkän küli bolğıl,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Zakir bolub, şakir bolub, Ḥaqnı süygil,
Säḥär waqıtda qupub näfsiŋ közin oyğıl,
Bayaziddek `aşiq bolub dwniya qoyğıl,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Yürsäŋ-tursaŋ, yatsaŋ-qubsaŋ Ḥaqnı aytsaŋ,
Zakir bolub, şakir bolub, jandin ötsäŋ,
«Uwallah, billäh» dwniya ḥäram taşlab atsaŋ,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Ḥaq wäsliğa yetäy desäŋ säḥär yığla,
«Allah» tiw yüräk bağrıŋ otqa dağla,
Himmät qorın jan beligä mäḥkäm bağla,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Ädhäm sifat bu dwniyadin köŋil üzgil,
Ḥirs häwa, täkäbbwrni üyin buzğıl,
Mwḥäbbätni dariyasına çomıb yüzgil,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Keçä-kündüz aḫiratnı ğamın yegil,
Tün uyqını ḫäram qılıb ta’ät qılğıl,
Mwḫäbbätni şäwqı birlän köksüŋ yarğıl,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Ähli häwa mänmänlikdin qaçıb yürgil,
Ähli tabsaŋ közdä yaşın saçıb yürgil,
Mwḫäbbätni şärabıdin içib yürgil,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Aya, dostlar, bu dwniyadin yığlab ötdiŋ,
Fäni turur bu dwniyadin keçib ketdiŋ,
Mwḫäbbätniŋ jamın alıb mäy nwş etdiŋ,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Keçä «Allah», kündüz «lilläh» tınmay aytqıl,
Keçäläri bidar bolub qanlar yutqıl,
Bu dwniyanı `izzätların taşlab ötkil,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Pirmuğan etägini mäḫkäm tutqıl,
Mä`rifätnı bazarıda özüŋ satqıl,
Mäy nwş etib, säma` qılıb zikrin aytqıl,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

«Yä, rabbänä zalämnä» deb nala qılğıl,
Köz yaşıŋnı här tarafqa jale qılğıl,
Ḥaq yadını aytıb özüŋ waläh qılğıl,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Därd ḫalät päyda qılıb yolğa kirgil,
Pärwanädek şamnı körüb özüŋ urğıl,
Qayda barsaŋ, zikrin aytıb dwkän qurğıl,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Mwḫäbbätniŋ maydanıda baş oynasaŋ,
«Hw-hw» tiw zikrin aytıb jan qinasaŋ,
Didar tiläb, qan yaş tökib zar eŋräsäŋ,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Eranlarnıŋ astanasın saqlab yatqıl,
Säḫärlarda çar zarb urub ertä qupqıl,
Zari qılıb, fäna bolub jandin ökil,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Tofraq sifat ḫorlıq tartqıl näfsiŋ ölsün,
Ḥalq içidnä raswa bolğıl `aläm külsün,
Çın köŋildä yığlab körgil Ḥwda bilsün,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Köz yaşıŋnı dariya qılğıl raḫmı kelsün,
Ğarib bolub, yolda yatqıl qoluŋ alsun,
Penhan yürüb ta’ät qılğıl Täŋri bilsün,

Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Hejran tüni ahıŋ birlän otlar yaqqıl,
Köz yaşıŋnı bärqı birlän çäqmaq çaqqıl,
Eranlarnı swḫbätıda erib aqqıl,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Ey, nainsaf, dwniya fäni Ḥaqqa yanğıl.
Bändä bolsaŋ, Ḥaq zikrini tınmay aytqıl,
Pirmuğan ḫızmatında jäfa tartqıl,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

«Allah» tiw fäna bolğıl bağrıŋ küysün,
Tünlär qupub, ta’ät qılğıl Täŋri süysün,
Andin soŋra ḫas bözörklär nazar qılsun,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Tün keçälär bidar bolub säḫär turğıl,
`aşiq bolsaŋ, İsma`ildek jandin ötkil,
Qol-ayağıŋ mäḫkäm buğub ämrin tutqıl,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Riyazatnı qatığ tartıb janlar qina,
Maydan içrä başıŋ berib başıŋ oyna,
`Äyşdin keçib mal ornığa zaqqwm çayna,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Farhad sifat meḫnät tartıb tağlar keskil,
Bayaziddek tünlär qupub özüŋ askıl,
Jwnäyddek çöllär kezib ḫarlar basqıl,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Ḥaq raḫmätı uluğ dariya bir qatra bäs,
Qatrasıdin bährä alğan qılmas häwas,
Mawmanlik sendin ketär misl mägäs,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Ḥaq raḫmätı uluğ dariya qabil bolğıl,
Talib esäŋ Ḥaq sariğa mayıl bolğıl,
Zwhd-w täqwä daim qılıb nail bolğıl,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

«Lä-lä» aytıb «illallah»ğa şäyda bolğıl,
Manswr sifat «Änäl Ḥaq» deb ğawğa qılğıl,
Gerian bolub köz yaşıŋnı dariya qılğıl,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Ey, biḫäbär, ğaflät bilän uyqudasın,
Dwniya tiläb, keçä-kündüz qayğwdasın,
Ta’ät qılmay, sözlär sözläb bihwdäsin,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Taşdin töşäk yastwq qılıb ta’ät qılsaŋ,

Ḥaq ämriğa razı bolub boyın sunsaŋ,
Ölär waqıtda iman arığ qolğa alsaŋ,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

Qul Ḥoja Aḥmäd, nasiḥatnı özüŋgä qıl,
Ey, biḥäbär, ḥalqnı qoyub özüŋni bil,
Tağdin ağır gwnahiŋ bar özüŋgä kel,
Ḥaq jämalın körsätmäsä zamin bolay.

145-ḥikmät

Tätaww` rwza tutar, ḥalqlarğa şayḥlıq satar,
`İlmi yoq `amidin bätär, aḫır zäman şayḥları.

Beligä fwte çalwr, özni kişi sanwr,
`Arasatda oqtanwr, aḫır zäman şayḥları.

Başığa dästar orar, `ilmi yoq negä yarar,
Oqı yoq «Yäsin» qurar, aḫır zäman şayḥları.

Alaydin al qılwr, mw`allimanı mal qılwr,
Essiz `wmrın yel qılwr, aḫır zäman şayḥları.

Şayḥlıq uluğ turwr, ḥazratga elitgän iş turwr,
Aş bermäs bağrı taş turwr, aḫır zäman şayḥları.

Miskin Aḥmäd qandasın, Ḥaq yolında naydasın,
`İlmiŋ yoq nä sandasın, aḫır zäman şayḥları.

146-ḥikmät

`Asi, jafi quluŋ keldi därgahiŋä,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».
Eriklik qaldr yığlab keldim bargahıŋga,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

Tün keçälär taŋ atqunça yatmaq işim,
Säḥär turub raz etmädi muŋlı başım,
Nädamätda aqarmwkin közdä yaşım,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

Yolsız yolğa kirdim, dostlar, ḥalım ḥärab,
Ḥalqdin sursam heç kim bermäs meŋä jäwab,
Ḥaliqım Sen yol körsätkil `alijänab,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

Ḥijalätda qorqub keldim gwnahimdin,
Zatı uluğ Päräwrdigar İlähimdin,
Neda keldi nawmid qoymay därgahimdin,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

Yığlab keldim ḥazratıŋga, aya, şahım,
Qabsab keldim qaranğuluq çıqqıl mahım,

Padşahım sen Bir-w Barım tekiegahım,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

Başdin ayağ boldı gwnah qayda baray?!
Yol adaşgan itdek bolub kimdin suray?!
Bu ḥal birlän didarıŋnı qaydin köräy?!
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

Men berkitsäm elik ayaq jwmlä gwäh,
Raḥmät etib, sen keçmäsäŋ ḥalım täbah,
Şärmändämin, därmändämin köbdür gwnah,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

Gwnah därdi bimar qıldı tabibim Sen,
Mäḥbwbım Sen, därmänim Sen, ḥäbibim Sen,
Yolda qaldım ḥalım surar rafiqım Sen,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

Fasiq, fajir raḥmätiŋdin nawmid emäs,
Sendin özgä heç kim meni yolğa salmas,
Lwtf etmäsäŋ mwşkillarım asan bolmas,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

Heç kişi yoq yerdä-kökdä sensin Qadir,
Şäkim yoqdür bu sözümdä özüŋ Nazir,
Häm yäkkasın, yäganäsin bişäk ḥazir,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

Men yolıŋda baş bermädim Qadir Ḥwda,
Baş nä bolğay ğarib janım yüz mıŋ fida,
Därd häm özüŋ, därmän özüŋ, lwtfiŋ däwa,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

Jan-w iman ğazasıdür Seniŋ zawqıŋ,
Janım berib satqun alay Seni `işqıŋ,
Rwz Mäḥşär şafi` bolğay Seni şäwqıŋ,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

«Qwl hwällah, swbhänallah» – din qamçısı,
Rwza, namaz, täsbiḥ, tähliil – Ḥaq elçisi
Pirmuğan talibları yol başçısı,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

«Äntäl Hädi, Äntäl Ḥaq»nı zikrin aytsam,
«Hädi» bolsaŋ edi yoldin rastqa qaytsam,
«Hw» zikrini tilgä alıb nä`re tartsam,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

«Äntäl Hädi, Äntäl Ḥaq»nı zirki qawi,
Pirmuğan sözläridin alsa fätwä,
Batinları rawşan bolub bolur yaḥşı,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

Qul Ḥoja Aḥmäd, raḥmätiŋdin ümid tutay,
Ḥojam meni «bändäm» desä şwkrin aytay,
«Bändäm» demäy yüz ügürsä neçük aytay?!
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

147-ḥikmät

Ḥuş qwdratlıq Pärwärdigär Bir-w Barım,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».
Zatı uluğ, Raḥman Egäm häm Jäbbarım,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

Säḥär waqıtda yığlab töksäm qanlar közdin,
Köŋlim açıb agah bolay yaḥşı sözdin,
Qwdratığa mäḥw bolıb ketäy özdin,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

İjabätnı andin tiläb qıl mwnajat,
Ḥajätıŋnı rawa qılğay Qazi ḥajät,
Raḥmät dariya tolub taşar etsä Fwrat,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

Ey, Dad Egäm, heç yetmädi Seŋä dadım,
Yer-w kökni nalan qıldı bul färiyadım,
Rwz Mäḥşär qıçğırğaymw kel azadım,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

Bändä bolsaŋ, zikrin ayğıl qoluŋ alsun,
Yoldin azsaŋ, rahbär bolub yolğa salsun,
Säḥärlarda zari qılğıl raḥmı kelsün,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

«Äntäl Hädi, Äntäl Ḥaq» nı zikri «Allah»,
Ḥaq zikrini ayğıl tınmay bolğuŋ agah,
Raḥim Mäwlim nazar qılsa ölwr nagah,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

«Äntäl Hädi, Äntäl Ḥaq»nı zikri dildä,
Bilmäs nadan zikrin aytıb zahir tildä,
Menmen degän şayḥ zäman ab-w gildä,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

«Äntäl Hädi, Äntäl Ḥaq»nı zirki uluğ,
Ḥaq zikrini wird aylagan köŋli sınuğ,
Uwird aylamay «şayḥmın» desä jayı tamuğ,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

Ey, yaranlar, näfs elgidin armandamın,
`İsyan yüki dwta qıldı därmändämin,
`Ajiz quluŋ härnä qılsaŋ färmändämin,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

Qul Ḥoja Aḥmäd, näsfdin uluğ bäla bolmas,

Yol üstündä tofraq bolsaŋ käfir ölmäs,
Yer-w kökdin ta`mä bersäm härkez toymas,
Qolum tutub yolğa salğıl, «Äntäl Hädi».

148-ḥikmät

Märkäb lağar, yüküm ağır, özüm ğamgin,
Ḥäsrat bilän `äql hüşüm ketdi tämkin,
Ötüb kärwan közdin ğaib baldı sakin,
Barwr jayım bilälmäsmän qayan emdi.

`Äbäs ötdi essiz `wmrım raswalıqda,
Heç bolmadım zäman tärs Ḥwdalıqda,
Daim yürdüm näfs üçün gädalıqda,
Härnä qılğan säwdalarım zian emdi.

Bu ḥalätda ol `Äzrail kelsä nagah,
Isığ tändin jannı alsa bergil pänah,
Şäytan alıb imanımnı qılsa raswa,
Bradärlar, ara yolda men qalğan emdi.

Bu ḥalätda söz aytwrğa yoqdür färmän,
Öçüb qalğan wjwd içrä şäm` iman,
Qızıl güldek uşbw yüzüŋ bolur saman,
Yaqın bolğuŋ yer astığa penhan emdi.

Zän, färzänd, ağayınıŋ yığlab turgay,
«Miras» deban mal-mülkiŋ bölüb algay,
Eltib seni qara yergä tıqıb kömgäy,
Ta`mä qılğay Qariş atlığ yılan emdi.

Kel, ey ḥay‘f, bu işlärdin ḥabar alğıl,
Täwbä qılıb, dwniya qoyub Ḥaqnı süygül,
Qul Ḥoja Aḥmäd, bu dwniyadin ötüb yanğıl,
Şayäd qılğay nazar pirmuğan emdi.

149-ḥikmät

Ḥuşlamaydür `alimlar, sizni ayğan türkini,
`Ariflardin eştisäŋ, açar köŋil mülkini.

Ayat, ḥädis mä`näsı, türki bolsa mwafiq,
Mä`näsığa yetgänlär, yergä qoyar börkini.

Qazi, mwfti, mwllalar, şäri`ätda rahını,
`Arif, `aşiq alıbdür, tariqatnı ärkini.

`Ämäl qılğan `alimlar, dinimizni çırağı,
Bwraq minär Mäḥşärda, egri qoyar börkini.

`Ämäl qılsa `alimlar, din-w ayin yarwqı,
Körsä bolur alarnı, räŋ rwyi körkini.

`Ämäl qılmay qal `ilmin, oqw bilmäy qalğanlar,
Arqasığa kötärär, qırq eşäk yükini.

Ḥojamın deb laf urma, uşbw dwniya bipayan,
Bilämin deb aytma sen, köŋildägi çerkini.

Rahnamadür Ḥoja Aḥmäd, gülstan mä`rifät,
Sözlär sözi Ḥaqiqat, açar köŋil mülkini.

Miskin za`if Ḥoja Aḥmäd, yeti pwştıŋga raḥmät,
Farsi tilni biliban, ḥub aytadür türkini.

150-ḥikmät

Köŋlüm quşı uçar daim qanat tutub,
Eki közüm nädamätda qanlar töküb,
Tän öltürüb riyazatda tizin çökib,
Ya, İlähi, `äfw qılğıl gwnahimni.

Nädamätlıqda qılğan işim barça ḥata,
Täwbä, täqsir aylamadım yaqam tuta,
Gärdänimgä tawwq yaŋlığ salıb fwta,
Ya, İlähi, `äfw qılğıl gwnahimni.

Dwniya süyüb din säwdasın ötkiribmin,
Yazuq yüküm, aya, dostlar, bitkäribmin,
Därgahiŋgä mä`siätlar keltürübmin,
Ya, İlähi, `äfw qılğıl gwnahimni.

Şwm dwniyağa köŋil bağlab kahil boldum,
`İşrat bilän, wa, dariğa, jahil boldum,
Bu dwniyanı ötärini endi bildim,
Ya, İlähi, `äfw qılğıl gwnahimni.

Köŋil mülkin tutmış uçar zwlmät twni,
Mänlik içrä päyda bolur mawmäni,
Pir ḥızmatı yıraq qılwr bizdin anı,
Ya, İlähi, `äfw qılğıl gwnahimni.

Qul Ḥoja Aḥmäd gwnahigä qail erwr,
Härkim «Allah» desä aŋa yari berwr,
Eranlarnı swḥbätıga mail erwr,
Ya, İlähi, `äfw qılğıl gwnahimni.

151-ḥikmät

Swbḥan izim özidwr, ol Mwstafa buyurdı,
Babam Arslan tegirdi, şayḥım Aḥmäd Yasawi.

Mwstafanıŋ ḥırqasın, kidi yedi lwqmäsin,
Tutdı Kä`bä ḥälqasın, şayḥım Aḥmäd Yasawi.

Baqsa Kä`bä körüngän, bassa yerlär türülgän,

Lädwn `ilmi berilgän, şayḫım Aḫmäd Yasawi.

Äsli erwr ḫanadan, bilmäs anı köb nadan,
Bilwr anı Ḫaq Yäzdan, şayḫım Aḫmäd Yasawi.

İsḫaq baba yarığı, şayḫ İbrahim qulunı,
Maşayḫlar uluğı, şayḫım Aḫmäd Yasawi.

Yası swnıŋ arası, yatwr gäwhär parası,
Maşayḫlar sarası, şayḫım Aḫmäd Yasawi.

Qarçığanı quşlağan, şunqar, laçın uşlağan,
Sansız mwrid başlağan, şayḫım Aḫmäd Yasawi.

Şäri`ätı arastä, tariqatı päywästä,
Ḫaqiqatda şayestä, şayḫım Aḫmäd Yasawi.

Şäri`ätni sözlägän, tariqatnı izlägän,
Ḫaqiqatnı bildürgän, şayḫım Aḫmäd Yasawi.

Kün tağıdin batarğa, tärsa, jwḫwd, tatarğa,
Qulluq qılıb satarğa, şayḫım Aḫmäd Yasawi.

On sakiz mıŋ `alämda, atı mäşhür kälämdä,
Ornı Darws-sälamda, şayḫım Aḫmäd Yasawi.

Bablar babı Ḫwrasan, sanız twman Hindistan,
Bablar başı baba Arslan, şayḫım Aḫmäd Yasawi.

Atam atı ozwğsı, yapar bolub tozğwsı,
Eki jahan közgüsi, şayḫım Aḫmäd Yasawi.

Ḫizr birlä swḫbätlik, İliyas birlä wlfätlik,
Ḫaq qaşıda ḫwrmatlik, şayḫım Aḫmäd Yasawi.

Türkistanğa baralıŋ, ḫızmatında bolalıŋ,
Ülüş bersä alalıŋ, şayḫım Aḫmäd Yasawi.

Baba maçın ol sultan, mwrid boldı bigümän,
Ḫakim Ḫoja Swläymän, şayḫım Aḫmäd Yasawi.

Mwnajat bädärgah Qazial ḫajät jällä jälälwhw

Mwnajat miskin Ḫoja Aḫmäd,
İlähi qıl hämmä bändäŋni raḫmät.

Ğarib Aḫmäd sözi härkez qarımas,
Ägär yer astığa kirsä çörümäs.

Yana mänswḫ bolub ol ḫor bolmas,
Oquğan bändälär bimar bolmas.

Oquğanğa qılwrmın anda şäfqat
Qiamat künidä qılğum şäfa`ät.

Ḥwdaim qılsa in`am meŋä jännät,
Oquğannı qılwrmın men şäfa`ät.

Tilägi härnä bolsa Täŋri bergäy,
Mwḥäbbät şäwqını köksügä salğay.

Jämalın körsitib Pärwärdigärim,
Özin yolğa salsun Bir-w Barım,

Ḥwdaim aylasun Mäḥşärda ḥwrram,
Qiamat kün ariğ zatığa mäḥram,

Dw`ağa yari bersä här mwswlman,
Ölär wäqtıda eltkäy nwr iman.

Meni ḥikmätlarım `alämğa tolğan,
Eşitmäy härkim ölsä qılğay arman.

Meni ḥikmätlarım därdlikkä därmän,
Kişi boy eltsä ol yolda qalğan.

Meni ḥikmätlarım `alämda dastan,
Rwḥım kelsä qılwr swḥbätnı bwstan.

Meni ḥikmätlarım kan ḥädisdür,
Kişi boy eltmäsä bilgil ḥäbisdür.

Meni ḥikmätlarım talibnı rızqı,
Ägär çändiki bolsa jwrm-w fisqı.

Meni ḥikmätlarım färmän swbḥan,
Oqub bilsäŋ hämmä mä`näyi Quran.

Meni ḥikmätlarım `alämda sultan,
Qılwr bir läḥzädä çölni gülüstan.

Meni ḥikmätlarım şäwq mwḥäbbät,
Közini yaşığa qılğay taharat.

Namazığa Raswlwllah imamı,
Anı qawmı mäläiklär tamamı.

Şekästälik bilä qılğan namazı,
Qabwl bolğay anı Ḥaqqa niazı.

Meni ḥikmätlarım `aşiqqa aytıŋ,
Dili aynadek sadiqğa aytıŋ.

Hämmä kör-w kär-w batını gäzaf,
Tamam iqlimnı kezdim tabmadım saf.

Meni ḥikmätlarım sarrafga aytıŋ,
Ḥwdayi bakäräm Uwähhabga aytıŋ.

`Ädalät padşah bir atı sadiq,
Qılwr bir läḥzädä wäsliğa layıq.

Meni ḥikmätlarım nadan eşitmäs,
Dili, köŋli qara pändimni almas.

Ḥatıdin biḥäbär Allahğa mwnkir,
Ädäbsiz biädäb dwniyada bipir.

Ḥatını bitsä härkim näsr bitsün,
Uwäli näsri bitib maqswdğa etsün.

Dini imanı yoq İslamı wäyran,
Qiamat taŋı atsa yolda qalğan.

Pir kamilnı körmäy şayḥı San`an,
Ḥwda qılmas qabwl oqusa Quran.

Özini şayḥ alwr kwlbari ḥali,
Yıgırma beşgä yetmäy anı `ali.

Nasiḥatlar qılwr pir-w jäwannı,
Özi häm fahım etmäyin yaḥşı yamannı.

Alarnı sözläri zal mwzilldür,
Şäri`ät ähli bu eldin ḥäjildür.

İnansun deb munı bir neçä bi`äql,
Qılwrlar äwlialardin munı naql.

Qoyub damın gwzärgahlarğa bipir,
Tili mwnkir wa ḥilä qılğanı täzwir.

Anı mäkr erwr şäytandin ä`la,
Qupar yüzi qara Mäḥşärda taŋla.

Alarnı körmäŋiz yüzini härkez,
Anıŋdek lä`nätidin aylaŋ pärhiz.

Zäbani ḥal ilä ä`mäni aytım,
Ḥaqiqat söz birlä jahilnı söktüm.

Ägär `aläm bolsa janım täsaddwq,
Dür gäwhär sözümni eşitib uq.

Dür gäwhär sözin `alämğa saçsa,
Oqub uqsa käläm Ḥaqnı açsa.

Oşal `alämğa jan qurban qılwrmın,

Tamamı ḥanwman iḥsan qılwrmın.

Qani `alim, qani `amil yaranlar,
Ḥwdadin sözläsä siz jan beriŋlär.

Çın `alim yastwqın taşdin yaratdı,
Nime uqdı anı `alimğa aytdı.

Özi bildi ersä Ḥaqnı bildi,
Ḥwdadin qorqdı wa insafğa keldi.

Meni ḥikmätlarım dana eşitsün,
Sözüm dastan qılıb maqsadğa yetsün.

Meni ḥikmätlarım fe`li wa qawli,
Dili köŋlidä bolsa zikr Mäwli.

Meni ḥikmätlarım bir pir kamil,
Qayaw bändä Ḥwdağa bolsa mail.

Meni ḥikmätlarım ḥwblarğa aytıŋ,
Dw`a täkbir qılıb raḥmätga batıŋ.

Meni ḥikmätlarım pir zäbärdäst,
Eşitgänlär bolwr bihwş särmäst.

Tirik bolsa jahanda ḥor bolmas,
Oquğan bändälär bimar bolmas.

Qiamatda aŋa hädi bolwrmın,
Ägär därdlik bolsa darw bolwrmın.

Ägär yüz yıl `wmr körsä qarımas,
Ägär yer astıga kirsä çürümäs.

Ḥwda qılğay anı dwzaḥdin azad,
Beheşt jawidanda aylagay şad.

Ägär ḥikmät oqusa «Äyiwhän näs»,
Erwr färzänd meŋä ol talib ḥas.

Eşitib ḥikmätimni gwşä alğan,
`Äta qılğay ölär waqıtda iman.

Yasawi ḥikmätın dana eşitsün,
Eşitgänlär hämmä maqswdğa etsün.

Jäwahir kanıdin bir nwktä alsun,
Eşitmäy bäri ḥästärda qalsun.

Kişi ḥikmät eşitsä janı birlän,
Çıqar janı anı imanı birlän.

Qulaqğa almağay bu sözni nadan,
Anı adam demä ol jins ḥäywan.

Ḥwdanı sözidin çıqğan bu ḥikmät,
Eşitkängä yağar baran raḥmät.

Meni ḥikmätlarım kim oqusa,
Ḥwda qılğay anı älbättä biğam.

Kirär jännät içigä şad-w ḥändan,
Ḥwdaim aylagay mäsrwr-w şadan.

Meni ḥikmätlarım Ḥaqnı sänası,
Mwḥäbbät ählini därdin däwası.

Meni ḥikmätlarım qand-w `äsäldür,
Hämmä sözlär içindä bibädäldür.

Meni ḥikmätlarım in`am Allah,
Säḥär wäqtıda desä «Ästäğfirwllah».

Anı şäytan lä`in tutmas yolını,
Mwḥämmäd Mwstafa alğay qolını.

Payğambar ümmätim deb mehri tawlar,
`Äzäzilni Ḥwdaim özün qawlar.

Meni ḥikmätlarım därdsizgä aytmaŋ,
Bahasız gäwhärım nadanğa satmaŋ.

Yasawi ḥikmätın qadrina yetkil,
Ḥam `işqdin mäy bir qatra tatqıl.

Ḥam `işqdin kişi bir qatra tatğay,
Ḥwdanı wäsligä bir yolı batqay.

Tammatil kitabw bi`äwnil malikil Uwähhab

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Şahida BEYLUR

Doğum Tarihi :

Doğum Yeri :

EĞİTİM

Ortaöğretim : Rakhim Sarsenbin Adındaki 192 Nolu Okul (Almatı)

Lisans : Abay Kazak Milli Pedegoji Üniversitesi- Filoloji Fakültesi İki Yabancı Dil Bölümü (Türkçe - İngilizce)

Yüksek Lisans: Gazi Üniversitesi Türk Dili Bölümü

Doktora : Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

İŞ TECRÜBESİ

Redaktör : Ahıska Gazetesi

YABANCI DİLLER

: Rusça, Türkçe, Kazakça, İngilizce
